Molotov, 1890'dan 1986'ya kadar süren asırlık hayatında, aralarında son Rus çarıyla Lenin, Stalin, Kruşçev, Brejnev ve Gorbaçov'un da bulunduğu tam 11 yönetici gördü. Bolşeviklere 16 yaşındayken katıldı. Ekim 1917'de devrimi yöneten beyin takımının yanı başındaydı. İç savaşa katıldı. Lenin sonrasındaki iktidar mücadelesinde Stalin'i destekledi ve onlarca yıl boyunca SSCB'nin iki numaralı adamı olarak kaldı. Lenin'den sonraki parti içi mücadelelerin, kolektifleştirme hareketinin, 1937-38 yargılamalarının, Nazi-Sovyet Paktı'nın ve 2. Dünya Savaşı'nın önemli figürlerindendi.

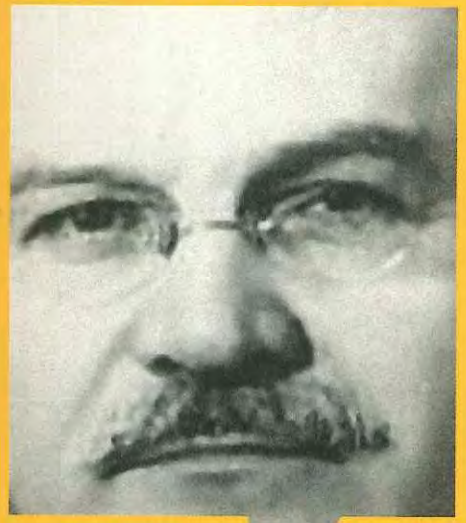
Molotov'un bir özelliği de, 2. Dünya Savaşı ve izleyen Soğuk Savaş döneminde Dışişleri Bakanlığı yapmış olması. Görevi nedeniyle tanıdığı Hitler'i, Churchill'i, Roosevelt'i de anlatıyor bu kitapta. Hatta yeri geliyor; Boğazlar üzerinde denetim hakkı ve Doğu Anadolu'dan toprak isteyip istemedikleri tartışmalarına da açıklık getiriyor. Molotov'un, 17 yıl boyunca aralıklarla yapılan 140 görüşmede şair ve yazar Feliks Çuyev'e anlattıkları her bakımdan ilginç, önemli ve sıra dışı.

KİTAP
SKB 0767500 VVI

28 TL. KDV DAHİL
ISBN 978-9944-122-17-7
9 789944 122177
Yordam Kitap

FELİKS ÇUYEV • MOLOTOV ANLATIYOR

Geçmişten Geleceğe Sosyalizm-1

Molotov Anlatıyor

Stalin'in sağkolu ile yapılan 140 görüşme

Feliks Çuyev
Çevirenler: Ayşe Hacıhasanoğlu - Suna Kabasakal

2. basım
Yordam Kitap

Feliks İvanoviç Çuyev
(1941- 2 Nisan 1999)

Rus Sovyet şair, gazeteci. Sosyalist Emek Kahramanı unvanına sahiptir ve çeşitli ödüller kazanmıştır. Diğer kitapları şunlardır: *Kaganoviç Böyle Konuştu, İmparatorluk Askerleri.*

KIBRISTA SOSYALIST
GERÇEK LONDRA BURÓSU
JUL 2011
SOCIALIST TRUTH IN CYPRUS

Eserin Orijinal Adı
"Sto sorok besed s Molotovım: İz dnevnika F. Çuyeva"
(TERRA; Moskova, 1991)

MOLOTOV ANLATIYOR

Stalin'in sağkolu ile yapılan 140 görüşme

Feliks Çuyev

Çevirenler
Ayşe Hacıhasanoğlu - Suna Kabasakal

(Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 2. basım)

GEÇMİŞTEN GELECEĞE SOSYALİZM-1

Yordam Kitap: 27 • Geçmişten Geleceğe Sosyalizm Dizisi-1
Molotov Anlatıyor • Feliks Çuyev • ISBN-978-9944-122-17-7
Çeviri: Ayşe Hacıhasanoğlu - Suna Kabasakal
Kitap Editörleri: Yeşim Dinçer-Hayri Erdoğan • *Düzeltme:* Mehmet Tayak
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni:* Gönül Göner
Birinci Basım: Ağustos 2007 • *İkinci Basım:* Mart 2010

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti.
Nuruosmaniye Caddesi Eser İşhanı No: 23 Kat:1/105 Cağaloğlu 34110 İstanbul
T: 0212 528 19 10 F: 0212 528 19 09 W: www. yordamkitap. com
E: info@yordamkitap. com

Baskı: **Pasifik Ofset**
Baha İş Merkezi
Haramidere - İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

röportaj

MOLOTOV ANLATIYOR

Stalin'in sağkolu ile yapılan 140 görüşme

"GEÇMİŞTEN GELECEĞE SOSYALİZM" DİZİSİ HAKKINDA

Emperyalist savaşın insanlığa korkunç acılar ve yıkımlar yaşattığı bir ortamda başarıya ulaşan 1917 Büyük Ekim Sosyalist Devrimi, Rusya'da burjuvazinin egemenliğine son verdi, işçilerin ve yoksul köylülerin iktidarını ilan etti. Tarihte bir ilki gerçekleştirerek attığı cesur adımlarla dünya emekçi sınıflarına iyimserlik ve coşku yaydı, umut aşıladı. Süregiden vahşi savaşların, her tür adaletsizliğin ve tüm bunların kaynağındaki emek sömürüsünün dünya yüzünden silinebileceğine dair güçlü bir beklenti ve inanç kitleleri sarmaya başladı. 20. yüzyıl, bu büyük devrimin ve onun yarattığı politik atmosferin tetiklediği, başarılı veya başarısız mücadelelerin damgasını taşıdı.

Ne var ki, umutla başlayan yüzyıl, derin bir umutsuzlukla kapandı. SSCB ve Doğu Bloku çözülerek tarih sahnesinden çekildi. Kapitalizm, Ekim Devrimi'nin doğduğu topraklarda zaferini ilan etti.

Kimsenin kayıtsız kalamayacağı bu durumun emperyalist gericilikte yarattığı sevinç sınırsız oldu. Onlara göre Ekim Devrimi, tarihin olağan seyri içinde bir sapmayı temsil ediyordu; sosyalizm insan doğasına aykırı totaliter bir sistemdi; SSCB'nin çözülüşüyle birlikte, tarih, olağan yatağı olan kapitalizm içinde ilerleyişini sürdürecekti!

Peki sosyalistler için bu yenilginin anlamı neydi? Nasıl değerlendirilmeli, ne gibi dersler çıkarılmalıydı?

Soruyu basitçe şöyle de sorabiliriz: İşçi sınıfı, başta Rusya'da olmak üzere 20. yüzyıl boyunca giriştiği mücadelelere, kazandığı kısmi ve dönemsel başarılara rağmen, sonuçta neden kaybetti?

Bu konuda bugüne kadar gerek dünyada gerekse Türkiye'de önemli tartışmalar yürütüldü; geçmiş döneme ilişkin çeşitli belge-

ler yayınlandı. Tartışmaların derinleştirilmesi, yaşanan ve muazzam dersler içeren bu sürecin değişik yönleriyle incelenmesi bize göre bir ihtiyaç olmaya devam ediyor. İleri işçiler, sol çevreler, sosyalizme gönül vermiş, hayatının bir döneminde sosyalizme bağlanmış insanlar, zihinlerini meşgul eden sorulara yanıt verecek kaynaklar arıyor.

Bu saptamadan yola çıkan Yordam Kitap, içinde 20. yüzyılın sosyalizm pratiğini –odağında Ekim Devrimi ve onu izleyen uygulamalar olmak üzere– değişik yönlerden ele alan, sürecin anlaşılmasına hizmet eden ve geleceğe dair parspektifler sunan kitapların yer alacağı bir dizi başlatıyor. "Geçmişten Geleceğe Sosyalizm" adını verdiğimiz bu dizi kapsamında, bu konuya eğilen okurların başvurmadan edemeyecekleri küçük bir kitaplık oluşturmayı hedefliyoruz.

Ağırlığı, Marksizmin metodolojisine dayanarak süreci irdeleyen düzeyli kuramsal değerlendirmeler oluşturmakla birlikte, anı, röportaj, belge türü eserler de dizide yer bulacak. Konunun ilgililerine, Marksizm çerçevesinde çok yönlü bir tartışma ve derinleşme ortamı sağlamayı hedeflediğimiz için, çok farklı sonuçlara varan eserler, bu dizi içinde yan yana gelecek. Başka bir deyişle okurlara, konu hakkında tartışılmaz doğruları açıklayan kitaplar sunmak gibi bir amaç gütmüyoruz. Tam tersine, her biri farklı perspektifle ve farklı politik duruşla yazılmış, bazıları pek çok yönden karşıt olabilecek kitapların diziyi zenginleştireceğini, tartışmacı bir nitelik katacağını ve bütünselliğin bunun üzerinden yükseleceğini düşünüyoruz.

* * *

Molotov Anlatıyor kitabı, adından da anlaşılacağı gibi Molotov'la yapılan söyleşilerden oluşuyor. Çarlık döneminde yeraltı mücadelelerine katılan, Ekim Devrimi ve İç Savaş'ta yer alan, 1924'ten itibaren ise SSCB'de parti ve devlet politikalarının saptanıp uygulanmasında birinci derecede rol üstlenen Molotov, parti ve devlet aygıtından dışlandıktan sonra, 1973'ten 1986'da ölümüne kadar, 17 yıl boyunca kendisiyle yapılan 140 görüşmede bugün de tartışılmaya devam edilen bir dizi konuda ilginç açıklamalarda bulunuyor. Bir tarihsel belge niteliğindeki bu kitap, bu özellikleri nedeniyle dizi kapsamına alınmıştır.

İÇİNDEKİLER

"GEÇMİŞTEN GELECEĞE SOSYALİZM" DİZİSİ HAKKINDA 7

ÖNEMLİ YAŞAMÖYKÜSEL TARİHLER 25

ALMAN - SOVYET PAKTI 27

SAVAŞIN BAŞLANGICI 48

BÜYÜK VATAN SAVUNMASI 72

SOĞUK SAVAŞIN BAŞLANGICI 107

DİĞER ÜLKELERİN KOMÜNİSTLERİ 137

BİZ VİATKA'LIYIZ 143

1917 DEVRİMLERİ 174

LENİN'İN YANINDA 189

STALİN 257

STALİN'İN ÇEVRESİ 328

"TROYKA" 358

KOLEKTİFLEŞTİRME 404

TASFİYELER 418

SOSYALİZM NEDİR? 516

GÜNLÜK İŞLER VE SON GÖRÜŞMELER 553

YAYINEVİNİN NOTU

Molotov Anlatıyor'un ikinci basımı uzun sayılabilecek bir gecikmeyle yayınlanıyor. Kitabın ilk basımı Ağustos 2007'de yapılmış ve kısa sürede tükenmişti. Okurların ısrarlı taleplerine rağmen eserin yeniden basımını hayli gecikmiş olarak gerçekleştiriyoruz.

Aslı Rusça olan kitap ikinci bir dilden, Fransızcadan Türkçeye kazandırılmıştı. Dostlarımızdan aldığımız öneriler ve eleştiriler doğrultusunda, kitabın ikinci basımını yaparken çevirinin ikinci dilden yapılmış olmasının yarattığı sorunları ve çeviri kusurlarını Rusça aslıyla karşılaştırarak gidermenin uygun olacağını düşündük. Bu uyarıyı yapan dostlarımızdan çevirmen Candan Badem, ayrıca eserin genişletilmiş ikinci basımından haberdar olmamızı sağladı.

Böylece çeviri bir yandan Rusça orijinaliyle karşılaştırılıp düzeltmeler yapılırken, bir yandan da Rusça ikinci basıma uygun olarak genişletildi.

Yazar Feliks Çuyev, kitabın ilk basımına almadığı/alamadığı pek çok ayrıntıyı ikinci basıma yerleştirmiş, buna karşılık Rus okurların bildiğini varsaydığı bazı bilgileri ise kitaptan çıkarmış.

Eserin Türkçe ikinci basımını hazırlarken, yazarın Rusça ikinci basımda çıkardığı bilgileri, Türkiyeli okurlar için yararlı olduğu düşüncesiyle büyük ölçüde koruduk. Yaptığı eklemeleri ise Türkçe basıma aktardık. Böylece kitabın hacminde 230 sayfa kadar bir genişleme oldu. Türkiyeli okurlara daha zengin, daha özenli bir kitap sunduğumuza inanıyoruz.

Bu kısa notta, istemeyerek de olsa, çeviri hakkında Yalçın Küçük tarafından dile getirilen asılsız bir iddiaya da değinmemiz gereki-

yor. Kendisiyle yapılan bir söyleşide* *Molotov Anlatıyor* kitabında Sovyetler'in Türkiye'den toprak ve Boğazlar'da denetim talebine yer verildiği hatırlatılınca Küçük "O kitapta öyle bir şey yoktur. Asla öyle bir şey söylememiştir Molotov..." diyor.

Böylece çeviride tahrifat, yakıştırma veya en iyi ihtimalle büyük bir yanlışlık olduğu kanaati yaratılmaya çalışılmış oluyor. Kuşkusuz kitapta çeviri sorunları olabilir ama akı kara göstermek gibi bir yanlışlığın olması düşünülemez. Böyle bir yanlışlık söz konusu olsaydı, Yordam Kitap, hiç tereddütsüz kitabın tüm nüshalarını piyasadan toplardı. Nitekim bu ikinci basımda Molotov'un ilgili ifadeleri çevirmenler Ayşe Hacıhasanoğlu ve Ahmet Açan tarafından satır satır Rusça aslıyla karşılaştırılmış, çevirinin doğruluğunu çevirmen Mazlum Beyhan da teyit etmiştir. İlgilenen okurlar bu basımın 116-118. sayfalarına bakabilirler.

Son olarak, bu ikinci basımın yayına hazırlanması sürecinde, uyarı ve önerileri için çevirmen Candan Badem'e, çeviriyi Rusça aslıyla karşılaştırıp uzun eklemeleri Türkçeleştiren Rusça çevirmenlerimiz Ayşe Hacıhasanoğlu ve Ahmet Açan'a, çevirinin can alıcı ifadelerini gözden geçiren Mazlum Beyhan'a yürekten teşekkür ediyoruz.

Yordam Kitap

* KVK: Yordam Yayınları, "Molotov Anlatıyor" isimli bir kitap çıkardı. Türkiye'yle ilgili olarak, Molotov "Türkiye'den Kars, Erzurum ve ayrıca Boğazlardan da hak talebimiz olmuştur," diyor. Siz, Türkiye Üzerine Tezler'de bunun bir uydurma olduğunu yazmıştınız. O kitap hakkındaki düşüncelerinizi alabilir miyiz?

YK: Bir hafta önce gelseydiniz, o kitabın Rusça'sı buradaydı, İstanbul'daki Barış'a gönderdim. Hayır, o kitapta öyle bir şey yoktur.

KVK: Türkçe çeviride mi bir hata var?

YK: Bilemem. O kitapta öyle bir şey yoktur. Asla öyle bir şey söylememiştir Molotov ve dün... Barış Zeren ile beraber bir kitap yazıyoruz; o, bu konulara daha çok baktı. Bana dün gönderdiği notta da söylediği, "Feridun Cemal Erkin'in anıları da teyit ediyor," dedi. Hiçbir yerde bu yok. Bakın, çok açık olarak, Mehmet Perinçek arşivlerdedir, on yıldır Moskova'da. Bir tek arşivde, "Bizim buradan istediğimiz," diye bir şey çıkmadı. Ben, hem o kitabın Türkçe'sini hem de Rusça'sını aldım ve Barış'a da gönderdim; hayır. Hiçbir şekilde öyle bir şey Molotov'un anılarında yoktur. Molotov'un o anıları da, bana göre, çok hoş: Her solcunun okuması gerekir, çünkü çok inançlı bir sosyalisttir Molotov orada... Hiçbir yerde yok... Bakın, orada, şunlar bunlar değil, şuna bakmak lazım: Sovyetler yıkıldı, arşivler ortada, bir tek insan bunu çıkartamadı. O cümleler... Zaten, şimdi hatırlıyorum, o çeviride epey bozukluk var. Benim hatırladığım, o çeviri de Rusça aslından değildi; emin değilim. (http://www.yalcinkucuk.net/haber_detay.asp?haberID=120)

YAZARIN ÖNSÖZÜ

Elektrikli trenle Belorusya Garı'ndan hareket ediyorum. Karşımda bir erkek çocuk oturuyor. Buharlanmış cama rakamlar yazıyor, gerçi bunu düşünmesi pek beklenmez ama sanki yeryüzünde ona ayrılmış olan süreyi tahmin etmeye çalışıyor. Bu çocuk 2060 yılında ölecek. Birden aklıma öyle geldi, nedendir bilmiyorum. Şu anda on iki yaşında var ya da yok. Daha sonra onu bir daha görmeyeceğim, karşılaşsam da kesinlikle tanımayacağım. O da beni. Fakat onun beni tanıma olasılığı çok daha fazla. Bu çocuğun kafası daha rahat, daha açık olacak, bugün beni heyecanlandıran, çoktandır anlatmaya niyetlendiğim şeyi umursamayacak. "Ne acıma, ne de öfke bilmeden" anlatmaya çalışacağım.

Beş yaşımda okumayı öğrendim. Evde yalnızca politik kitaplar, bir de *Pravda* gazetesi vardı. Politikaya, ondan sonra da tarihe merakım erken yaşta başladı ve uzun süre devam etti. Belki de bu yüzden yaşam bana birçok ünlü siyaset, devlet, bilim adamıyla, asker ve kahramanla görüşme imkânı armağan etti. Belleğim ve tuttuğum günlükler, Mareşal A. Y. Golovanov ve Mareşal G. K. Jukov'un, Amiral N. G. Kuznetsov'un, devlet adamı K. T. Mazurov'un, akademi üyeleri A. A. Mikulin, S. K. Tumanskiy'in, A. M. Lyulka'nın, uçak mühendisleri A. S. Yakovlev, A. A. Arhangelskiy, pilotlar M. M. Gromov, M. V. Vodopyanov, A. İ. Pokrışkin ve her biri hakkında birer kitap yazılabilecek diğer pek çok kişinin parlak kişiliklerine ışık tutacaktır.

Vyaçeslav Mihayloviç Molotov, belleğimin bu dizisinde özel bir yerde durur. Hayatının son 17 yılında, yani 1969'dan 1986'ya kadar düzenli olarak onunla görüştüm. Her biri ortalama dört-beş saatlik, çok ayrıntılı biçimde not alınmış yüz kırk görüşme. İnsanlar Molotov'a karşı nasıl bir tavır içinde olurlarsa olsunlar onun dü-

şüncesi karşı gelinmez bir düşüncedir ve hayatı ülkenin tarihinden ayrı düşünülemez. Lenin'le birlikte çalıştı. Petrograd'daki Ekim silahlı ayaklanmasının hazırlıklarıyla uğraşan Askeri Devrim Komitesi'nin üyesi, Büyük Anayurt Savaşı'nda Devlet Savunma Komitesi başkan yardımcısıydı, partide ve hükümette yüksek görevlerde bulundu, dış politikamızı yönetti, XX. yüzyılın en ünlü adamlarıyla görüştü.

Görüşleri özneldir, şimdi yayınlanan ve gerçek diye öne sürülen şeylere çoğunlukla ters düşer, ama sürekli görüştüğümüz 17 yıl boyunca ben, gençliğinden itibaren kendini bir ideale adamış olan bu adamı bir ölçüde tanıma olanağına sahip oldum. Anlattıklarının pek çoğunu kuşkusuz bir tek o biliyordu. Artık bunları daha açık hale getirmek ve kontrol etmek de zor bir iş. Bu yüzden onun sözlerini herhangi bir yorum getirmemeye gayret ederek aktaracağım. Molotov'la konuşmalarımızın konuları son derece çeşitliydi, ülkemizin Ekim Devrimi sonrası tarihinin en gerilimli anlarıyla ilgiliydi. Bu kitap, Molotov'la görüşmelerimizin kısa bir özeti, sohbetlerimizin günlük kayıtlarıdır. 5 bin daktilo sayfasından fazla olan "Molotov günlüğümün" burada küçük bir bölümü yer alıyor. Evet, bütün bu yıllar boyunca sürekli olarak her bir sohbeti, her bir demeci ayrıntılarıyla kaydederek, daha sonraki görüşmelerde ise tekrar sorular sorarak, doğrulatarak ayrı bir günlük tutmuştum. Bu kitaba girmiş olanlar Molotov'un anıları değil, canlı konuşmaların yazıya geçirilmesidir. Molotov yazdırmıyor, anlatıyordu. Pek çok görüşü ağzından "söke söke almak" özellikle de tanışıklığımızın ilk döneminde hiç de kolay değildi. Molotov bazı olayları ilk seferde açıklamıyordu, 5, 10, 15 yıl sonra bu olaylara geri dönmek gerekmişti.

Olaylarla ilgili görüşü değişmeden kalıyordu. Daima kendi kendisini denetliyordu. Bir soruya değişik açılardan yaklaşıyor ama yanıtların ayrıntı düzeyi aynı kalıyordu. Kitapta bir parçanın altında genellikle birkaç farklı tarihin yer alması bu yüzdendir.

Onunla görüşmeye gitmek, her zaman hazır olmayı, sormaya niyetlendiğin konuyu iyi kötü bilmeyi, belgeleri aklında tutmayı gerektiriyordu. Bir şey daha var: Kendisiyle uzun süredir ve sık görüşüyordum ama her seferinde onun Molotov olduğunu da aklımdan hiç çıkarmıyordum.

...Soruları yanıtlarken gösterdiği imrenilecek çabukluk çok etkileyiciydi. Sohbetin ilk başlarında genellikle az konuşur, daha çok dinler ve kendisi soru sorardı. Görüşmenin ikinci yarısındaysa hiçbir yerde, hiç kimseden işitemeyeceğin şeyler anlatmaya başlardı. Yanakları kızarır, gözleri kısılarak, gençlerinki gibi parlardı.

Molotov arada bir eski anılardan heyecanlanır gibi olur ve hafiften kekelemeye başlardı. Üstelik takıldığı yer herhangi bir sessiz harf değildi, dilinin dönmediği bir sözcüğün ilk hecesini ya da sözcük tek heceliyse hepsini iki-üç kez yinelerdi. Mizah duygusuna sahipti ama bana kalırsa, arada bir anlatmasına karşın fıkralardan pek hoşlanmazdı. Şiire karşı duyarlıydı, manileri, Volga türkülerini ezberinde tutuyordu. İlk bakışta soğuk biri gibi görünebilirdi. Ancak gelişme ve eğitim düzeyleri farklı insanlarla konuşmayı çok iyi biliyordu.

Onunla konuşurken elimde olmadan kendi düşüncemin ve konuşmamın peşinden gidiyordum, sohbetin disiplinine, kısa ve öz olmasına giderek alışıyordum. Ne onun, ne de yanındaki akıl hocasının sözü uzatmaya tahammülü vardı. Düşüncelerini formüle ederken tavrı kesindi ama zaman zaman önemsiz ayrıntılara takıldığı da oluyordu. Bir meseleyi en dibine kadar eşelemeyi seviyordu, söyleşi sırasında direngen ve tutarlı biriydi. Kendisinden az söz ederdi.

"Çarlığın bütün hapishanelerinde yattınız mı?"

"Belli başlı bütün hapishanelerde," diye hemen doğruluyordu.

1985 yılında kritik önemde hiçbir şeyi göz ardı etmeksizin onunla ilgili bir yazı yazmıştım. Okudu, genel anlamda onayladı, çok az yorum ekledi. Yazıyı *Pravda*'ya yolladım, fakat bana eski çalışanlarını konu alan yazıları yayınlamadıkları şeklinde bir yanıt verdiler. Sahiden de 22 Nisan 1912'de *Pravda*'nın ilk sayısının yayınında görev almıştı Molotov...

Onunla ilgili bir kitap yazacağımın farkındaydı. Kendisi anılarını yazmadı. "Kim, nerede, ne demiş, kim nereye tükürmüş, benim ilgimi çekmiyor... Lenin anılarını yazmadı, Stalin de... Benim

kitabımı gördüğünü söyleyenler var. Ben anılarımı yazmıyorum, sosyalizm hakkında yazıyorum, sosyalizmin nasıl bir şey olduğunu ve köylülerin dedikleri gibi, 'bize gerekli olan şekliyle' yazıyorum," diyordu Molotov.

Kaç görüşme yapacağımızı bilmiyordum. Görüşmeler sıklaştığında kendimi belki de onu son kez görüyorum düşüncesi üzerinde yakalıyordum. Evine ilk kez gittiğim 1969 yılında bile 80 yaşındaydı. Orta boylu, sağlam yapılı biriydi. Alnı geniş ve düz, geçen yıllarla birlikte ışığını yitirmemiş keskin, kahverengi gözleri pırıl pırıldı. Sert, kır bıyıkları vardı. Onun zamanında bütün Politbüro üyeleri bıyıklıydı.

Görüşmelerimiz nasıl geçiyordu? Jukovka'daki daçaya gidiyordum, beni holde, ev halkından biri gibi sıcak bir şekilde karşılıyordu:

"Kim o, yoldaş Feliks mi geldi?" Masanın başına geçiyor, yemek yiyorduk, ormanda dolaşıyorduk. ("Halk Komiserleri Konsey Başkanıydım ve beni bile dinliyorlardı, haydi çıkıp dolaşalım biraz ..." diyordu.) İlk görüşmelerimizde çok az şey anlatıyor, sorulara ölçülü yanıtlar veriyordu, aynen daha sonraları çok iyi tanımadığı konukların yanında olduğu gibi. Zaman geçtikçe açıldı.

İlk anda göze çarpan, alçak gönüllülüğü, dürüstlüğü ve tutumluluğuydu. Hiçbir şeyin ziyan olmamasına, örneğin boş odalardaki lambaların söndürülmesine dikkat ederdi. Eşyalarını uzun süre kullanırdı. Hükümet üyesiyken çekilmiş fotoğraflarındaki şapkayı ve paltoyu giyiyordu hâlâ. Evde sık dokunmuş kumaştan kahverengi bir gömlek, bayramlarda da gri takım elbise giyiyor, koyu renk kravat takıyordu.

Ben Molotov'u ilk kez 1955 yılında izci olduğum sırada, o zamanlar V. M. Molotov'un adını taşıyan "Artek" izci kampının 30. yıldönümünde gördüm. Yıllar sonra Moskova'da yaşayacağımı, tanıdıklarımın beni Granovski Caddesi'ne götüreceklerini ve aynı adamı ev haliyle, farklı bir nitelikte, partiden ihraç edilmiş bir emekli, ancak cesur ve iyimser bir adam olarak göreceğimi hiç düşünmezdim. Meğer, yazdığım şiirleri biliyormuş.

Hayatının sonuna dek belleği çok iyiydi. Ben de söylediği her

şeyi not almaya çalışıyordum. İlk başta notlarla ilgili bir planım yoktu, onları konularına göre belli birkaç bölüme ayırmaya karar vermiştim ama tam istediğim gibi olmasa da yaklaşık bir şey ortaya çıktı. Pek çok şey birbiriyle iç içe geçmiş durumda bulunuyor. Ancak başka bir çıkış yolu da göremiyorum: Koca bir malzeme yığınından okurun ilgisini çekecek olanları doğruluğuna zarar vermeden başka nasıl seçebilirsin ki?

Beş bin sayfalık günlüğümden en fazla 700 sayfasını seçtim... Hiç de basit olmayan bir kitap ve yineliyorum, bu kitap, Molotov'un anılarını anlatan bir kitap değildir, çünkü burada söylenenlerin çoğu büyük bir güven duyularak anlatılmış ve Molotov bir anı kitabı yazacak olsa bile bu anı kitabına giremeyecek şeylerdir.

Görüşmeleri kronolojik bir biçimde değil, olabildiğince konularına göre sıraladım, bu yüzden aralarında uzun yıllar olan konuşmalar yan yana gelmiş olabilir. Tarihleri koruyorum, benim için anı olarak değerleri var, okura da söz konusu olayların zamanıyla ilgili fikir veriyorlar. Üzerinde düzeltme yapmamaya, güzelleştirmemeye gayret ettiğim bir günlük bu. Yanlışlıklar, yinelemeler olabilir fakat görüştüğümüz yıllarda o şekilde yazılmışlardır.

...Bu günlüğün üstünde her şeye rağmen kaderin izleri var galiba. Molotov, o zamanki tüm yöneticiler içinde ailemizden belki de en büyük saygıyı gören yöneticiydi. Stalin ise bambaşka bir konuydu. Stalin tanrıydı. Ne bulunduğu görev bakımından ne de yüreklerde ondan üstün kimse vardı. Ne derlerse desinler öyleydi. Ondan sonra Molotov geliyordu. Üstelik belki de yalnızca ailemizle sınırlı kalmıyordu bu durum. Arkadaşlarımdan birkaçının adı Slava'dır, Vyaçeslav'ın kısaltılmışı olan bu adı onun onuruna koymuşlar. Artık bunu da partinin talimatıyla yapacak değiller ya.

1946 yılında, beş yaşımdayken Molotov'un Birleşmiş Milletler'de yaptığı konuşmayı heyecanla okumuştum, hâlâ ezberimdedir. Annemle babam o zamanlar yurdumuz için büyük bir gurur kaynağı olarak çok büyük sempati uyandırmış olan ülkemizin sağlam dış politikasını onun adıyla birlikte anıyorlardı.

1954 yılında izci kampındayken annemden bir mektup almıştım. Hâlâ saklarım: "Vyaçeslav Mihayloviç'in barış isteyen herkes

için Cenevre'den getirdiği o büyük müjdeyi herhalde biliyorsundur..." diyordu annem. Vietnam'daki savaşın sona ermesini kastediyordu. Tanımadığı bir adamdan, hükümetin bir üyesinden kendi akrabası gibi bahsediyordu...

Babam artık ne yeryüzünde ne de gökyüzündeydi, bir yıl sonra annem de öldü. Büyük savaşın şanlı bir pilotu ve basit bir ev kadını sağlıklarını anayurdun sunağına koymuşlardı. Babam 37, annem 34 yaşındaydı. Sıradan insanlar olarak onurla çalışıyorlardı ve ailemizde hiçbir korkuya yer olmadı. Birkaç yıl sonra ise dedemi, yani annemin babasını ilk kez gördüm. 30'lu yıllarda mağdur olmuştu. Onun anlattıkları, "kamp" konusu üzerine okuduklarımdan farklıydı. Ama bu çok ayrı bir konu...

Daha önce söylediğim gibi, Molotov'u ilk kez "Artek"te görmüştüm. Onun çok yakınındaydım, hatta elbisesinin koluna dokunmuştum. Konuşmasını yaptığı sırada fotoğrafını çekmiştim. 14 yaşımdaydım. Artek'in projektörlerle aydınlatılmış Kostrova Meydanı'nda onu uğurlarken şu şarkıyı söylüyorduk:

> Ve anımsayacak her saat
> Sevgili Molotov bizi,
> Ne çok şey yaptı bu adam!

On dört yıl sonra, evine gittiğimde bu fotoğrafı bir anı olarak imzaladı bana. Görüşmelerimiz sıklaştı ve onun ölümüne dek devam etti. Galiba beni bu adama kader bağlamıştı. "Artek" Molotov'un adını taşıyordu, daha sonra ise Moskova Molotov Enerji Enstitüsü'nü bitirmiştim...

Ne onu, ne anlattıklarını ve çıkarttığı sonuçları, ne politik faaliyetinin geçtiği dönemi değerlendirmek gibi bir niyetim var. Bence bunun için yine de zaman henüz geçmiş değil.

Onu yöneticiyken görmedim, orada, kırk yıl en tepede, devletin ikinci adamı olarak nasıl biriydi bilmiyorum.

Nasıl bir diplomat ve politikacı olduğu konusunda dünyanın çeşitli siyaset adamlarının demeçleri var. Dışişleri Bakanlığındaki eski çalışma arkadaşlarından Lenin'in, Molotov'u Dışişleri Halk Komiserliği'nin başına getirmek istediğini, Çiçerin'in de onun bu makama adaylığını Stalin'e önerdiğini öğrenmiştim.

Olağanüstü ve tam yetkili elçi V. S. Semyonov şöyle diyor:

"Devrimden sonra ülkemizde Alman politikasıyla Lenin, Stalin ve Çiçerin, daha sonra ise Stalin ve Molotov uğraştılar. Hepsi de gençleri seviyorlardı ve Dışişleri Bakanlığı'nda çok sayıda genç çalışıyordu."

Onun dış politika cephesinde nasıl biri olduğunu bilmiyorum ama Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nda ayakkabısıyla masaya da vurmamıştır kesinlikle. Devlet içi faaliyette nasıl biri olduğu konusunda oldukça fazla şey yazıldı. Bazıları onu Stalin'in buyruklarının uysal bir uygulayıcısı, bir suçlu, bazıları ise "devrimin demirci ustası" sayarlar.

Nasıl biri olursa olsun o, XX. yüzyılın en önemli olaylarının tanığı ve katılımcısıydı. Böylesi insanların tanıklıkları zaman değişse bile hep ilginç ve önemli kalır. Şimdi her şeyde bir yenilenme söz konusu. Örneğin uzun yıllar Manej Meydanı'nda duran ışıklı "Komünizm Kazanacak!" levhası yerinden kaldırıldı.

Yazar Fyodor Abramov kendisini Molotov'a götürmemi birkaç kez rica etmişti benden. Vyaçeslav Mihayloviç'i razı edememiştim. Yeni insanlarla konuşmayı sevmez, alıştığı kişilerle görüşürdü. Gerçi bir keresinde Stalin'i ve çevresindekileri tanıyan, onlardan nefret eden en azılı karşıtlarını bile yanımda götürmeyi başarmıştım. Molotov her zamanki gibi üç-dört saat boyunca "birbirinin aynısı" soruların hepsini yanıtlamıştı. Her ne kadar hiç kimse düşüncesini değiştirmemiş olsa da tartışmada onu alt edecek biri de çıkmamıştı.

Fyodor Abramov ise Jukovka'daki daçaya ne yapıp edip girmiş ve Molotov'a "Komünizme inanıyor musunuz?" diye sormuştu.

Vyaçeslav Mihayloviç için böyle bir soru olamazdı. Bana öyle geliyor ki, onun dünya görüşünü anlamanın anahtarı bundaydı. Yalnızca inanmakla kalmıyordu, sarsılmaz bir inanç duyuyordu ve bu amaca yakınlaştıracağını düşündüğü bir şeyi yapıyordu. Her olayı, komünizm mücadelesinin ölçüsüne göre tartıyordu.

Ona "Lenin'in en önemli özelliği nedir?" diye sorduğumda

"Hedefinden şaşmaması," demişti. Ve "Lenin'in her çalışması emperyalizmin altına kazılmış bir lağım kanalıdır," diye de eklemişti.

İlkelerden ödün vermeme konusunda onu yadsıyamazdın ve söylediği şey, "iflah olmaz bir Stalinci" olarak kendini aklamaya çalışan birinin sözleri değildi. Hayır, kesin bir inançtı bu. Bütün bu yıllar boyunca onda hiçbir zaman kendini haklı çıkarma çabası görmedim. O bir düşünce adamıydı. Her konuda kesin bir düşünceye sahipti ve bu düşünceyi her zaman sonuna dek savunurdu. İnançları kesin olan bir insanın bozulabileceğini aklı almıyordu. Parti ve işçi sınıfı davası için gerekli saydığı her şeyi yapardı. Değişik dönemlerde hiç düşünmeden kim bilir kaç kez hayatını tehlikeye atmıştı. Bir tek 1942 yılında Almanlar tarafından işgal edilmiş topraklar üzerinden Londra ve Washington'a yaptığı uçuşu anmak bile yeter!

Eylemler doğru ya da yanlıştır, kahramanlıktır ya da suçtur... Birini mahkûm etmek ya da aklamak mümkündür, her şey yargılayanın bulunduğu konuma bağlıdır. Bana kalırsa Molotov gibi adamlar pek çok şeyi kendi ölçüleriyle ölçüyorlar. Trajedinin bir parçası da işte budur.

İnsanların iyilik ve kötülük anlayışları farklı farklıdır ve ben Molotov'un günlüğümde nasıl biri olarak görüneceğini doğrusu merak etmiyorum. Tarihimizdeki şu veya bu olgu ya da olay, birisinde öfke uyandırırken bir başkasını heyecana sürükleyebilir.

Benim amacım dinlediğim ve not ettiğim şeyleri doğru ve kuşku bırakmayacak bir biçimde ortaya koymaktır.

"Siz Ruslar tuhaf insanlarsınız!" demişti tanıdığım bir Alman. "Hitler'i yenen Stalin'e çamur atıyorsunuz, hainleri ise göklere çıkartıyorsunuz..."

Aklıma İkinci Dünya Savaşı'ndan bir olay geldi. Bir SS şefi İki Rus generalini, A. A. Vlasov ve A. İ. Denikin'i çalışma odasında bir araya getirmiş.

Denikin kendisine Vlasov'u gösterdiklerinde:

"Ben böyle bir general tanımıyorum," demiş.

"Elbette," demiş SS şefi, "aynı düşmanla, yani Bolşeviklerle farklı zamanlarda dövüştünüz."

"Ama ben onlara hizmet etmedim!" diye yanıtlamış Denikin. ... Bana göre, bir insan adalet için ne kadar savaşmış olursa olsun eğer kendisine ihanet etmişse, kişilik olarak ölmüş demektir.

Ne kadar çok soru ortaya çıkıyor... Ama eğer Stalin tek başına ya da hatta o zamanki tüm yöneticilerle birlikte suçluysa o zaman bu adamın ya da çevresindeki bir avuç adamın ne kadar şeytanca, ne kadar yıkıcı bir güçleri varmış! İşte size "kahraman ve kalabalık". Hayır, parti, demirden bir parti olmasaydı ve arkasında ülke halkının mutlak çoğunluğunun desteği bulunmasaydı bir ya da birkaç kişi herhalde böyle bir işi yapamazdı. O halk ki, hiçbir zaman başka bir yol seçme şansına sahip olmamıştı ya da eski zamanlarda da, Perestroyka'dan başka bir seçenek olmadığının ileri sürüldüğü bugün de en yüksek kürsülerden ona en azından böyle söylemişlerdi.

Stalin'in halkı kandırdığını, korkuttuğunu, yıldırdığını yazıyorlar... Ancak bu kadar kolay kandırılabilen ve korkutulabilen bir halkın değeri ne kadardır?

Stalin'in ve Molotov'un Lenin'in sağlığında Lenin karşıtı hiçbir grupta yer almayan az sayıdaki yöneticiden olmaları da önemlidir. Bu dönemi incelediğiniz zaman her şeyin açık seçik olmadığını görürsünüz. Pek çok şeyi anlamak, daha da önemlisi temize çıkartmak ve bağışlamak zor. Belgeleri inceleyip anlamaya çalışmamız, karşıt düşüncelere kulak vermemiz gerekiyor.

Fakat pek çok yurttaşımızın, özellikle de yaşıtlarımın ve daha büyüklerin unutkanlığına şaşmadan edemiyorum. Örneğin ben, 40'lı, 50'li yılların gazetelerinde yer alan olayları, düşünceleri, adları, tarihleri hâlâ çok iyi anımsıyorum. Geçenlerde televizyonda eski, önemli bir askeri savcının, Lenin'in vasiyetnamesinde Stalin için yaptığı nitelemeyi daha önce bilmediğine ilişkin anlattıklarını dinledim. Ben bunu daha çocukken, 40'lı yıllarda okumuştum. Babamın kütüphanesinde birkaç siyasi kitap vardı ve bunlardan 1936 yılında yayınlanmış bir kitapta Lenin'in vasiyetnamesinin en sert pasajları üstelik de Stalin'in yorumlarıyla birlikte yer alıyordu (Sovyetler Birliği Komünist Partisi [Bolşevikler] Tarihini İnceleyen Yapıtlar Derlemesi. Politizdat, tiraj 305 bin.) O zaman-

lar buna niye bu kadar büyük önem verdiğimi anımsamıyorum. Sararmış bir halde hâlâ bende durur bu kitap. Ancak XX. ve XXII. kongrelerden sonra Stalin'in sözde Lenin'in vasiyetnamesini gizlediği konusunda kürsüden duyduğum sözlerle hayrete düşerek aynı kitabı tanıdıklarıma gösterdiğimde, yaşını başını almış insanlar kitabın sayfalarını merakla karıştırmışlar ve kaşlarını çatarak hiçbir şey söylememişlerdi. On beş yaşımdayken de aynı şekilde Hruşçov'a [Kruşçev] karşı bir güvensizlik ve tarihi bizzat eşeleme isteği doğmuştu içimde. Üstelik beni sokaklar dışında yönlendiren kimse de yoktu, daha doğrusu anasız babasız büyüdüğüm ve küçük yaşta bir erkek kardeşe baktığım için kendi kendimi yönlendiriyordum.

Yaşadığım dönemlerdeki tüm liderlerin beni aldattıkları düşüncesi üzerinde yakalıyorum kendimi. Stalin dışında hepsi. Ona nedense inanılıyordu. En azından onun yönetiminde geçirdiğim, hayatımın ilk on iki yılından benim aklımda kalan bu. Şu anda pek çok şey belli olmuş, açıklık kazanmış durumda ama dediğim gibi ben bu notları uzun zamandır tutuyorum ve bunları şimdi mi basarlar yoksa yüzlerce yıl sonra mı basarlar benim için hiç önemi yok. Ucuz sansasyon peşinde değilim, bu yüzden de bu kitapla çağdaş bir akımın üyesi olmak ya da hatta kendi şiirlerim konusunda hep yaptığım gibi böyle bir akımın önüne düşmek gibi bir niyetim de yok. Şiirlerimden bazıları yazıldıktan 20-30 yıl sonra yayınlanmıştı. Güncelliklerini yitirmiş olsalar da benim için önemli şiirlerdi. Bu kitabın üzerinde de yirmi bir yıldır çalışıyorum ve hiç acele etmiyorum, varsın herkes bu konuyu okumaktan bıktığı zaman çıksın, öylesi daha ilginç olur. Zamanım sonsuz... Ya da trende şu karşımda oturan çocuk bile yeter bana...

"Ogonyok" dergisinde, ünlü "Lenin ve Stalin Gorki'de" fotoğrafının montajdan, düzmeceden başka bir şey olmadığını okumuştum. Birden bu fotoğrafın ilk kez yayınlandığı 24 Eylül 1922 tarihli *Pravda*'nın Fotoğraf Eki'nin sayfalarını Molotov'la birlikte karıştırdığımızı anımsadım. Lenin aynı gazeteyi okuyordu. Bu durumda montaj Lenin hayattayken mi yapılmış oluyordu? Nefret nelere yol açıyor...

Masanın başında oturuyoruz. Pencerenin ardında Rusya'nın pırıl pırıl bir kış günü. Moskova civarı... Rüzgârın biriktirdiği yüksek kar yığınları... Ağaçlar, çalılar, çatılar kar içinde...

"Her şey düşündüğümüz gibi olmadı," diyor Molotov. "Pek çok şey aslında olması gerektiği gibi olmadı. Pek çok şey mükemmel bir şekilde yapıldı ama bunlar yeterli değil artık. Sizler pek çok şeyi hazır buldunuz, ama sıkı çalışmanız gerekiyor."

O konuşuyor, bense Lenin'in cenaze töreni fotoğrafına bakıyorum: Stalin, İlyiç'in tabutunun ağırlığı altında iki büklüm olmuş, yanında Molotov genç omzunu tabutun altına koymuş... Ülke gibi yöneticiler de gençmiş.

Molotov son yirmi yılını Jukovka'daki devlete ait kır evinde geçirdi. Karısının ölümünden sonra (P. S. Jemçujina 1970'te öldü) çok özenli ve güler yüzlü iki kadın, karısının yeğeni Sarra Mihaylovna Golovanovskaya ve Tatyana Afanasyevna Tarasova onunla ilgilendiler. İkisi de ev sahibiyle uyumlu, konuksever insanlardı.

Genellikle gündüz 12'den 4'e kadar sohbet ediyorduk.

"Ekmekli lahana çorbası yiyin! Eski bir Rus yemeğidir. Çocukluk yıllarımdan anımsıyorum. Kara ekmeği lahana çorbasının içine doğrar, yersin," diyor Molotov. "Armut alın, Gürcistan'dan yollamışlar. Kendinize konyak doldurun, Stalin'in dediği gibi, altlık olsun! Bana da birazcık verebilirsiniz. Şu boş şişeyi de kaldırmak lazım artık. Mikoyan, 'Boş şişe gazyağı gibi kokar,' derdi."

Canlı, parlak, hareketli bir kişiliğe sahip çok iyi bir insan olan tarihçi Şota İvanoviç Kvantaliani, 1970-1977 yıllarında, görüşmelerimizin yarısına, evet tam olarak yüz kırk görüşmenin yetmişine katıldı. Şota İvanoviç, 1977 yılı aralık ayında aniden öldüğünde ellisinde bile yoktu. Bana hep bu kitaba nasıl başlamam gerektiğini öğütler, "Şöyle yaz: Eski, iyi kalpli Belorusya Garı..." diye başlardı.

Molotov ise hemen hemen 9 yıl daha yaşadı, ama Belorusya Garı'ndan artık yanımda Şota İvanoviç olmadan gidiyordum ona. Eski yazar dostları, bilim adamları, askerler geliyorlardı ama tanıdık çevresi son derece dardı.

Görüştüğümüz yıllarda Moskova'nın en yetkili kurumlarında

Molotov'un öldüğüne ilişkin söylentiler dolaşmıştı kaç kez. Hemen Jukovka'ya telefon ediyordum:

"Vyaçeslav Mihayloviç'le görüşebilir miyim?"

"Benim."

En azından üç kez olmuştur bu. Gidiyordum, kır evinin üst katındaki bir pencereden başı görünüyordu. Çalışıyordu.

"Ben XIX. yüzyıl insanıyım," diyordu. "İnsanlar yeni yüzyıla öyle bir kör inançla girdiler, her şeyden öyle korktular ki!"

"Uçan daireleri" ve partinin yeni perestroyka (yeniden yapılanma) ve hızlandırma politikasını görecek kadar yaşadı. "V. İ. Lenin Çernobil Kurbanlarına Yardım Fonu"na 100 ruble para göndermiş, 18 Haziran 1986 tarihli havale makbuzundan öğreniyorum.

Ben Moskova'ya geri dönerken kapıda, pervaza dayanmış duruyordu. Gözlerinde beni uğurlayan, çok kederli bir bakış ...

"Yolumuzda elbette başarısızlıklar, hayal kırıklıkları olacak," diyordu, "ama emperyalizm yine de bütün dikişlerinden çatır çatır sökülecek!"

97 yaşındayken, 8 Kasım 1986'da öldü; yani tam 69 yıl önce Sovyet egemenliğini ilan eden Lenin'le yan yana durduğu gün. Vasiyetnamesi açıldı. Zarfta bir banka cüzdanı vardı: Cenaze masrafları için 500 ruble. Bütün birikimi bu kadardı.

Belorusya Garı'ndan elektrikli trene binmiş gidiyorum. Tarihi ilk elden öğrenmek istiyorum. Öznel bir tarih elbette, ama bu öznel tarih olmasa nesnel tarih de tam olamaz. Karşımdaki koltukta ise bir çocuk oturuyor ve pencereden bakıyor...

Feliks Çuyev
Kasım 1990

ÖNEMLİ YAŞAMÖYKÜSEL TARİHLER

9 Mart 1890	Vyaçeslav Skriabin'in, diğer adıyla Molotov'un yedi çocuklu bir ailenin sondan bir önceki çocuğu olarak, Kuarka (Viatka bölgesinde) köyünde doğumu.
1902	Kazan Lisesi'ne girişi.
1906	Bolşevik Parti'ye kabnl edilmesi.
1909	İlk tutuklanışı ve Vologda bölgesine sürülmesi.
1911	Petersburg'da Politeknik Enstitüsü'ne girişi.
1912	*Pravda*'nın ilk sayılarının redaksiyonuna ve yayınlanmasına katkı.
1915	Moskova'da yeraltı faaliyetleri.
1915	Tutuklanması ve Mazurka'ya (Doğu Sibirya) sürülmesi.
Mayıs 1916	Sibirya'dan kaçışı ve Petrograd'da yeraltı faaliyetleri.
Mart 1917	Parti Merkez Komitesi Rusya Bürosu üyeliği; Petrograd Sovyeti'nde Bolşevik kanat temsilciliği.
Ekim 1917	Ayaklanmanın hazırlanmasında Askeri Devrimci Komite üyeliği.
Ocak 1918	Petrograd'da Kuzey Rusya Sovyet Bölgeleri başkanlığı.
1919 yaz	Volga Bölgesi Merkez Komitesi üyeliği.
1919 sonbahar	Nijniy-Novgorod Yürütme Komitesi başkanlığı.
Eylül 1920	Donbass Yürütme Komitesi başkanlığı.
Kasım 1920	Kiev'de Ukrayna Komünist Partisi sekreterliği.
Mart 1921	Moskova'da yapılan X. Kongre'de Parti delegeliği; Merkez Komitesi üyeliğine ve Politbüro yedek üyeliğine seçilmesi; Polina Jemçujina ile evlenmesi.

1921-1930	Sekreterlik ve daha sonra Merkez Komitesi sekreterliği.
1926-1957	Politbüro üyeliği.
1930-1930	Aynı zamanda partinin Moskova kenti sekreterliği.
Aralık 1930-Mayıs 1941	Halk Komiserleri Konseyi Başkanlığı.
1937-1958	SSCB Yüksek Sovyet Vekilliği.
Mayıs 1939-1941	Aynı zamanda (eşzamanlı olarak) Dışişleri Halk Komiserliği.
23 Ağustos 1939	Alman-Sovyet Paktı imza yetkilisi.
1941-1945	Savunma Komitesi Başkan Yardımcılığı; Tahran'da (Kasım 1943), Yalta'da (Şubat 1945) ve Potsdam'da (Temmuz 1945) müttefiklerle yapılan konferanslara katılım.
1941-1957	SSCB Bakanlar Kurulu birinci başkan vekilliği; eşzamanlı olarak (1941-1949 ve 1953-1957) Dışişleri komiserliği ve bakanlığı.
Temmuz 1957	Hruşçov tarafından Kaganoviç ve Malenkov ile birlikte "parti-karşıtı" bir grup oluşturmakla suçlanması, parti ve hükümetteki bütün görevlerinden ihraç edilmesi.
1957-1960	SSCB'nin Moğolistan büyükelçiliği.
1960-1962	Viyana'da Uluslararası Atom Kuruluşunun Sovyet delegasyonu başkanlığı.
1962	Parti'den ihraç.
1984	Parti'ye yeniden giriş.
1986	Moskova'da ölümü.

ALMAN - SOVYET PAKTI

Vyaçeslav Mihayloviç Molotov, sosyalist düzenin güçlendirilmesini, ülkemizin ve tüm sosyalist topluluğun askeri, ekonomik ve siyasi rolünün artırılmasını, emperyalizmin mevzilerinin zayıflatılmasını hayatının en önemli işi sayıyordu.

– İyi ki Rus çarları bize bu kadar toprak kazandırmışlar. Böylece şimdi kapitalizmle savaşmamız daha kolay oluyor. *14.01.1975*

– Dışişleri Bakanı olarak görevimin, vatanımızın sınırlarını olabildiğince genişletmek olduğunu düşünüyordum. Stalin'le birlikte, göründüğü kadarıyla hayli başarılı olduk.

[...Akaki Mgeladze'nin (Stalin'in hayatının son dönemlerinde Gürcistan Komünist Partisi Merkez Komitesi Birinci Sekreteri) anlattıklarına ve Molotov'un yaptığı bazı eklemelere göre savaştan sonra, Stalin'in kır evine okul kitapları gibi küçük boyutta, SSCB'yi yeni sınırları ile gösteren bir harita gelmiş ve Stalin bunu duvarına asarak: "Bakalım durum ne gösteriyor. Kuzeyde her şey iyi gidiyor, doğru. Leningrad sınırlarını genişlettik çünkü Finlandiya bize karşı son derece suçluydu. Baltıklar –daima Rus toprağıydı– yine bizde. Belarusya birleşti, Ukraynalılar ve Moldavyalılar gibi. Demek ki Batı'da her şey normal." Doğu sınırlarına geçer. "Burada ne durumdayız? Kuril Adaları artık bizim, Sahalin de, bakın ne kadar güzel! Aynı şekilde Port-Arthur ve Dalny de bizim." Stalin'in pipo tuttuğu eli Çin'in üstünde dolaşır: "Doğu Çin demiryolu hattı bizim ve Çin'de, Moğolistan'da her şey yolunda... Ama işte burada sınırlarımız hoşuma gitmiyor," der Güney Kafkasya'yı göstererek.]

– Bu işte kuşkusuz biraz ileri gitmiştik, ama Güney'de tasarla-

dığımız bir şeyler vardı. Yalnız ölçüyü kaçırmamak gerekir, yoksa insanın boğazında kalabilir.

1939'da Ribbentrop'la birlikte Baltık ülkeleri, Batı Ukrayna, Batı Belarusya (Beyaz Rusya) ve Besarabya sorunlarını halletti-tik. Almanlar Litvanya, Letonya, Estonya ve Besarabya'nın bize bağlanmasına sıcak bakmıyorlardı. Bir yıl sonra, Kasım 1940'ta, Berlin'e gittim, Hitler bana sordu:

"Peki, diyelim ki Ukrayna ile Belarusya'yı birbirine bağladınız, Moldavya'yı da; bunun bir açıklaması olabilir ama Baltık ülkelerini tüm dünyaya nasıl açıklayacaksınız?"

"Biz açıklarız," diye cevap verdim ona.

Baltık devletlerinin halkları ve komünistler Sovyetler Birliği'ne bağlanmaya rıza göstermişlerdi. Bu ülkelerin burjuva yöneticileri müzakereler için Moskova'ya geldiler ama SSCB'ye bağlanma anlaşmasını imzalamayı reddettiler. Ne yapmalıydık? Size itiraf etmeliyim ki, çok sert bir yol izledik. Letonya Dışişleri Bakanı 1939'da gelmişti. "Bağlanma anlaşmasını imzalamadan ülkenize gidemezsiniz," dedim.

Estonya'nın ise Savaş Bakanı gelmişti; adını unuttum, çok tanınmış bir adam. Ona da aynı şeyi söyledik. Bu kadar uç bir noktaya gelmek zorundaydık. Benim fikrime göre de işin içinden iyi çıktık.

Size en ham şeklini söylüyorum, olaylar aynen böyle oldu ama bütün bunlar daha kibarca yapıldı tabii.

– Halbuki, dedim, ilk gelen diğerlerini uyarabilirdi değil mi?

– Başka seçenekleri yoktu. Güvenliklerini bir şekilde garantiye almaları gerekiyordu. Biz de şartlarımızı ortaya koyduk... Zamanında tedbir almak gerekir, sonra çok geç olabilir. Uğraştılar elbette; burjuva hükümetler sosyalist bir devlete katılmaya çok sıcak bakmazlar. Diğer yandan uluslararası duruma göre karar vermeleri gerekiyordu. İki büyük devlet arasında sıkışıp kalmışlardı: faşist Almanya ve Sovyet Rusya. Durumları çok kritikti. Bu nedenle ilk adımı atmadan önce biraz bocaladılar. Ve bizim de Baltık devletlerine ihtiyacımız vardı...

Molotov ekledi:

– Bizim Çekistlere* emir verdim, imzalamadan onları bırakmasınlar diye.

Polonyalılarla bu kadarını yapamadık. Söz anlamıyorlardı. Almanlarla pazarlıklara girişmeden önce İngilizler ve Fransızlarla müzakereler yaptık: Onlar Çekoslovakya'daki ve Polonya'daki askeri varlığımıza karşı çıkmazlarsa o zaman işlerimiz yolunda gidecekti. Ama onlar (yani İngilizler ve Fransızlar) reddettikleri için bazı kısmi önlemler almak zorunda kaldık; Alman birliklerinden uzaklaşmamız gerekiyordu.

> [Molotov, çok yaygın bir kanaatin aksine, SSCB'nin İngiltere ve Fransa ile anlaşma yapmaya niyetli olmayıp Stalin'in daha çok güvendiği söylenen Hitler'le anlaşmayı amaçladığını hiçbir zaman kabul etmemişti. General Ponomarev, bana anlattığına göre, 1939'da, genç bir adamken, Moskova'da Sovyet delegasyonu ile İngiliz ve Fransız askeri görevlileri arasındaki müzakerelere katılmıştı. Bana, Sovyet delegasyon şefi ve Halk Savunma Komiseri olan Kliman Voroşilov'un, Ribbentrop'un ziyareti ve Kremlin'deki pazarlıkları konusunda bilgilendirilmediğini söyledi. İngiliz ve Fransızlarla olan görüşmeler hiçbir sonuca ulaşamadan haftalarca sürmüştü, halbuki Ribbentrop Moskova'ya sadece bir günlüğüne gelmişti. Molotov, İngiltere ve Fransa'nın kasıtlı olarak görüşmeleri çıkmaza soktuğu ve bu nedenle kaçınılmaz olduğunu düşündüğümüz savaşı ertelemek için Almanya ile anlaşma imzalamak zorunda kaldığımız inancındaydı.]

– 1939'da eğer Almanların önüne çıkmasaydık Polonya'nın tamamını işgal edip bizim sınırlarımıza kadar sokulacaklardı. Bu nedenle onlarla antlaşma yaptık. Kabul etmek durumunda kaldılar. Saldırmazlık Paktı onların önerisiydi. Polonya'yı savunamazdık çünkü bizimle işbirliğini kabul etmemişlerdi. Polonya istemediğine ve savaş burnumuzun dibine kadar geldiğine göre Polonya'nın kesin olarak Sovyetler Birliği'ne ait olduğunu düşündüğümüz kısmının bize verilmesini istedik.

Leningrad'ı da korumak gerekiyordu. Finlandiyalılarla, Baltıklarla olduğu gibi aynı dili konuşmuyorduk. Onlardan sa-

* Çeka ajanları, siyasi polis. –çev.

dece Leningrad'a komşu olan kısmı bırakmalarını istiyorduk. Viborg'dan itibaren olan bölgeyi. Çok inatçı davranıyorlardı.

Daha sonra başkan olan elçi Paasikivi ile sıklıkla konuşma imkânım oldu. Şöyle böyle Rusça konuşuyordu ama anlaşabiliyorduk. Çok iyi bir kütüphanesi vardı; Lenin'i okumuştu. Rusya ile anlaşmadığı sürece ülkesinin hiçbir yere varamayacağını anlıyordu. Karşı çıkanlar olmasa aslında yönünü bize dönmek istediğini hissediyordum. *24.07.1978*

✠

– Finlandiya için ne kadar merhametliydik! Onları ilhak etmemekle akıllılık ettik. Bizim için daimi bir yara olurdu. Bu yara da Sovyetler'i eleştirmek için bir bahane oluşturacaktı.

Sadece bazı kişiler inat etmekteydi. Hem de çok fazla. Orada çok tehlikeli bir azınlık vardı.

O zamandan beri ilişkileri adım adım düzeltmeyi başardık. Tıpkı Avusturya gibi Finlandiya da demokratik hale getirilemedi.

Hruşçov, Porkkala-Udd'u Finlandiyalılara bıraktı. Biz öyle yapmazdık diye düşünüyorum.

Port-Arthur Çin'le ilişkileri bozmak için geçerli bir neden değildi. Zaten Çinliler de çok doğru davrandılar; toprak talebinde bulunmadılar. Onları Hruşçov itti... *28.11.1974*

✠

– Romanya'nın Besarabya üstündeki egemenliğini hiçbir zaman tanımadık. Haritada ne şekilde tarandığını hatırlıyor musunuz? İşte öyle, ihtiyacımız olduğunda Gafenku'yu çağırttım; birliklerini çekmesi ve bizimkileri onların yerine yerleştirmek için mühlet verdim.

– Romanya Büyükelçisi Gafenku'yu mu çağırttınız?

– Evet, evet. "Bir anlaşmaya varalım. Besarabya'nın size ait olduğunu hiçbir zaman kabul etmedik; artık sorunu çözmenin zamanı geldi." Hemen atıldı: "Hükümetime danışmalıyım." Tabii direnci kırılmış gibiydi. "Aynen, danışın ve cevabı bana getirin." Daha sonra geldi.

– Peki Almanlar, Besarabya'da meydanı size bırakmaya razı oldular mı?

– Ribbentrop geldiğinde anlaştık. Romanya ile doğrudan görüşmelerimiz de vardı.

Hitler onlara: "Teslim olun, daha sonra alırız!" dedi.

Her zaman onun yönetimi altındaydılar. 1939 yılında Ribbentrop geldiğinde, ne coğrafyayı henüz o kadar iyi tanıyordum, (Molotov ciddi konuşuyor gibiydi, hani onu tanımayan biri öyle zannederdi) ne de devletler arasındaki sınırları: Rusya, Almanya, Avusturya-Macaristan. Kendi isteklerimizi ortaya koydum. Sınırları Çernovtsi'nin bizim topraklar içinde kalacağı şekilde çizince Almanlar "Nasıl olur, Çernovtsi hiçbir zaman sizin sınırlarınız içinde olmadı ki, daima Avusturya'ya aitti, nasıl orayı istersiniz?" "Ukraynalılar orayı istiyor. Bizi de orada yaşayan Ukraynalılar zorluyorlar." Büyükelçi Schulenburg dedi ki: "Orası hiç Rusya'ya ait olmadı, önce Avusturya'ya daha sonra da Romanya'ya dahildi." – "Evet ama Ukraynalıları da birleştirmek gerek!" – "Orada da Ukraynalılar var... Bu sorunu çözemeyeceğiz vesselam!" – "Hayır, çözmemiz lazım. Ukraynalıların yaşadığı, tamamen Ukrayna'ya ait bir toprak parçası, Karpat-ötesi Ukrayna'nın yanı başında bugün böyle mi kalacak? İmkansız, tamamen imkânsız."

Ne diyorlardı oraya... Ha, Bukovina.

Schulenburg uzun zaman tepindi ve sonunda: "Hükümetime danışacağım," dedi. Danıştı ve öteki (Hitler) evet dedi.

Böylece hiçbir zaman Rusya'ya dahil olmamış Çernovtsi'yi aldık. O sırada Almanlar bizimle arayı açmayı, ilişkilerini kesin olarak kopartmayı göze alamayacakları bir durumdaydılar. Çernovtsi konusunda herkes hop oturup hop kalkmıştı, yapabildikleri tek şey şaşırmaktı.

Çernovtsi'ye gidenlerin sonradan bana dediklerine göre, sözde ben gitmeden önce orada bir düzen varmış, şimdiyse her şey rayından çıkmış, bir yığın saçmalıklar oluyormuş... Meğer, Çernovtsi Avusturya'nın elindeyken bütün kaba ve pis işlerde Ukraynalıları çalıştırıyorlarmış. Bize geçtikten sonra ise Ukraynalılar artık bu işlerde çalışmak istemiyorlardı. Vasıfsız işçi olmaktan çıkıp bağım-

sız insanlar haline gelmişlerdi. Ancak iyi bir ekonomi deneyimleri olmadığı için kendi başlarına başarılı olamazlardı ve bundan da vazgeçmek niyetinde değillerdi.

Sınırların nihai belirlenmesi savaş sonrasında yapıldı. Bazı kişiler çok şaşırdı: Çernovtsi'nin Rusya'da işi ne? Bunu da hiç görmemiştik diye!

Oyuna gelmedik, dost veya düşman, kimse asla bizi budala yerine koymadı. Ya da en azından bildiğim kadarıyla bu böyle.

25.04.1975, 30.09.1981

Ribbentrop - Molotov

– Radyolar sizden çok bahsediyor, Stalin'le sizin hakkınızda kötü şeyler söylüyorlar.

– Övseler daha kötü olurdu, dedi Molotov sözü uzatmadan.

– Diyorlar ki: "İsimleri ülke sınırlarına verilen çok insan yoktur." Ribbentrop-Molotov hattını kastediyorlar. Bir de savaş sırasında neden içi patlayıcı karışımı dolu şişelere "Molotov kokteyli" deniyordu? Sizinle ilgisi ne?

– Boş laflar bunlar. Alman ve Rus karışımı boş laflar.

– Savaşın en önemli kışkırtıcıları arasında geçiyor adınız: Ribbentrop ile yaptığınız antlaşma Hitler'e fırsat vermiş.

– Öyle demeye devam etsinler. *01.08.1984*

– Ribbentrop iyi bir şampanya satıcısıymış öyle mi? diyor Şota İvanoviç.

–Evet. Şarap uzmanıydı... Ülkemize geldiğinde bizim DCA'lar az daha uçağını düşürüyorlardı, bir karışıklık olmuş.

...Uzun boylu ve zayıf biriydi. Müzakereler Kremlin'de yürütüldü. Şampanyayı da Kremlin'de patlattık.

– Şampanyasıyla mı gelmişti?

– Hayır, o bizim ikramımızdı. *04.10.1971*

– Ribbentrop, kendisini kabul edip ağırladığımız zamanlar kadehini tabii Stalin ve benim için kaldırıyordu. Benim yakın arkadaşımdı anlayacağınız, –diyor Molotov ve gözlerini kısarak gülümsüyor.– Stalin ansızın "Yeni antikominternci Stalin'in şerefine içelim!" dedi. Bunu alaycı bir edayla söylemiş ve başkalarına fark ettirmeden bana göz kırpmıştı. Ribbentrop'ta tepki yaratmak için şaka yapıyordu. Ribbentrop hemen Berlin'e telefon etmeye koştu, heyecan içinde Hitler'e rapor verdi. Hitler de ona "Benim dâhi dışişleri bakanım!" demiş. Hitler Marksistleri hiç anlamıyordu. *09.07.1971*

– Hitler'in şerefine de kadeh kaldırmıştım.

– Almanya'da mı?

– Hayır burada, bir yemekteydi. Onlar Stalin'in şerefine kaldırdılar, ben de Hitler'in. Küçük bir gruptu. Diplomasi bu, değil mi? (Ribbentrop şerefine verilen bir resepsiyona Molotov başkanlık ediyormuş. Molotov, sözü Stalin'e verdiğinde, Stalin kadehini kaldırıp, masada faşist dışişleri bakanının bir ilerisindeki koltukta oturan Lazar Kaganoviç'i işaret ederek, "İletişimden Sorumlu Halk Komiserimiz Lazar Kaganoviç'in sağlığına," demiş. L. M. Kaganoviç, "Ve Ribbentrop da benim sağlığıma içmek zorunda kaldı!" diye anlatmıştı bana. *F. Ç.*) *12.03.1982*

– 1940'ta Hitler'le görüşmeye gittiğinizde Kaganoviç de sizinle birlikte miydi?

– Hayır, dedi Molotov.

– Yazar Yossif Gerasimov öyle olduğuna emin. Diyor ki: "Stalin bunu Hitler'i rahatsız etmek için yaptı, ona Yahudi Kaganoviç'in yanında biraz sıkıntılı anlar yaşatmak için."

– Zırva, dedi Molotov. Saçmalık. Stalin'i aptal bir adam yerine koyuyorlar, halbuki o çok zeki birisiydi. Bu çeşit aptalca şakalar yapacak türde bir adam değildi. *12.03.1982.*

– Savaşın arifesinde Stalin'le birlikte Baltık ülkelerini Hitler'e bırakarak onu yumuşatmayı düşündüğünüz söyleniyor...

– Gerçekle hiçbir ilgisi yok. Bu tür bir kararın Hitler'i yumuşatmak bir yana onun iştahını iyice kabartacağı kesindi. Bizim de geniş bir alana gereksinimimiz vardı.

– Bunu yazarlar söylüyor...

– Yazarlar dar görüşlü yorumlar yapabilirler. Tam bir saçmalık. Baltık ülkeleri bizim için de gerekliydi.

– Bunların hepsini yaz, diyor Şota İvanoviç bana. Bu güzel fırsatı iyi değerlendir: "V. M. Molotov'un yanında bu konuyu ortaya atmıştım..." dersin. Hiçbir yazar senin kadar yakınında olmadı. Kıymetini bilmek gerek. Beş-altı yıl sonra bunun çok yararı olur.

– Gerekli de olabilir, diyor Molotov. Yeni yeni sorular ortaya çıkabilir. *17.07.1975*

– Batı'da, 1939'daki antlaşmanın yanı sıra, bir de gizli protokol yapıldığı kabul ediliyor.

– Tamamen yanlış.

– Hiçbir bağıt yapılmadı mı?

– Hiçbir şey. Tamamen saçma bu.

– Olsaydı artık bundan konuşabilmek mümkün olurdu bence.

– Tabii ki, hiçbir gizlilik yok. Bence bu söylentileri, çamur atmak için yayıyorlar. Hayır, hayır, bence olay tamamen net ve bu tür bir antlaşma var olamaz. Olsaydı, bu konu tamamen benim alanıma girdiğinden bu işi ben yürütüyor olurdum. O halde bunların gevezelikten başka bir şey olmadığını söylüyorum. *29.04.1983*

[Bu on yedi yıllık görüşmelerimiz boyunca Molotov'u, uzun süredir bahsedilen 1939'daki gizli protokollerle ilgili sık sık sorguladım. Viçeslav Mihayloviç bu antlaşmaların varlığını sürekli yadsıdı. Ölümünden sonra, Sovyet basını altlarında latin harflerle Molotov'un imzası (diğer uluslararası antlaşmalarda asla yapmadığı bir şey) olan bu protokollerin kopyalarını yayınladı. Diğer yandan Dışişleri Bakanlığı memurlarının bana dediğine göre bu imza olması gereken yerde bulunmuyormuş. Nasıl Molotov gibi (Churchill'in dediğine göre) "bu kadar sanatkârca yontulmuş" bir diplomat böyle bir gaf yapabilirdi? Gizli protokollerin asılları ise o güne kadar bulunamamıştı. Buna rağmen SBKP Merkez Komitesi eski Politbüro üyesi Aleksandr Yakovlev, milletvekillerinin önünde bu belgelerin gerçekten var olduğunu iddia ederek birkaç turdan sonra vekillerden lehte oy toplayabilmiştir. Bu olaylar Molotov'un ölümünden sonra ortaya çıkmıştır. Halbuki Molotov bu olayların nasıl geliştiğini kendisi anlatacak kadar uzun süre hayatta kalmıştı.]

– 1939 Antlaşmasına ek olarak bir gizli protokol var mıydı onu bilmek istiyorum. Söylenenlere bakılırsa cevabın evet olması gerek. Polonya ve Besarabya sınırları ile ilgili...

– Sınırların çizgileri yayınlanmıştı, diye cevap verdi Molotov.

Ben ısrar ettim:

– Bundan başka bir şey yok muydu?

– Gizli olan bir şey yok en azından. Belki bugün unuttuğum bazı detaylar vardır ama harita üzerinde net bir şekilde görebiliriz; gizli olan bir şey yok.

– Gerçekten mi?

– Gerçekten, evet, gizli olan bir şey yok.

– Fakat bana bir diplomat muhtemelen gizli bir protokol olduğundan bahsetti.

– Böyle bir şey gerekmiyordu ki. Tam hatırlamıyorum ama çizgiler tam sınır gibi değildi, işaretleme çizgisi gibiydi, geçici bir çizgi gibi... *14.08.1973*

– Siz ve üstleriniz hangi nedenle kınandığınızı biliyor musunuz? Aleksandr Nekriç *22 Haziran* başlıklı bir kitap yayınladı ve radyoda da konuştu.

– Yurt dışında mı?

– Evet, yurt dışında. "Stalin Hitler'e güvendi" diyor.

– Güvendi mi?

– Evet. Üstelik ona "kavga arkadaşım" demiş ve hatta bir kadeh kaldırma olmuş, öyle mi?

– Hayır.

– Belki de Ribbentrop'la antlaşma imzalandığı zaman?

– Öyle bir şey olmadı.

– Nekriç "Stalin bu pakta çok güvenmekteydi" diyor. Bence bu cümle aptallara hitaben yazılmış.

– Evet, evet diye onaylıyor Molotov. Bu tür şeyler söylemek için dolandırıcı olmak lazım.

Gizli protokoller konusunda Molotov'u bir kere daha sorguluyorum:

– Polonya'nın paylaşımına dair gizli bir antlaşma imzalandı mı Ribbentrop'la?

– Hayır. Polonya'nın paylaşımı konusunda, sonuçta, eski antlaşmaları yürürlükten kaldırmadık; aksine Polonya'yı yeniden dirilttik.

– Ama 1939'da Hitler Polonya'ya saldırdı ve biz de Batı Ukrayna, Batı Belarusya'yı aldık: Polonya iki taraftan ezilmiş oldu.

– Doğru değil. Milletlerin ilkelerine saygı gösterdik biz.

– Batı'nın iddiasına göre Katin ormanında Polonya subaylarını kurşuna dizen Almanlar değil kızıllarmış.

– Bu doğru değil, diye hemen cevap verdi Molotov, ama ilk defa olarak şu tür sözler söyledi: Belki bazı şeyler olmuştur ama bu türlü değil.

Cümlesini tamamlamadı ve konuyu değiştirdi. *19.04.1983*

⚜

Molotov'a yeniden soruyorum:

– 1939 müzakereleri sırasında imzalanan şu gizli protokol nedir?

– Hatırlamıyorum.

– Churchill'in yazdığına göre Hitler Güney Bukovina'yı size bırakmayı reddetmiş, bu Almanların çıkarlarına son derece zarar vermekteymiş ve gizli protokolde bunun sözü geçmemekteymiş.

– Bak sen!

– Ve sizi üçlü antlaşmaya* katılmaya teşvik ediyormuş.

– Evet öyle, alçak! Bütün bunlar sadece ortalığı bulandırmak için. Bütün bunlar oyun, hem de en ilkelinden.

– O zaman Stalin'in bu konudaki fikrini bilmediğinizi söylediniz. Tabii ki biliyordunuz değil mi?

– Tabii. O sırada Hitler'e elini açık etmemek gerekiyordu. *09.03.1986*

⚜

...Molotov savaş sırasında Stalin ve Hitler ile Molotov ve

* Almanya, İtalya ve Japonya arasında 1936'da imzalanan "Anti-Komintern" Paktı. *–çev.*

Ribbentrop arasında gizli bir yazışma olduğu, taraflardan birinin Moskova muharebesinden sonra mütareke önerdiği ve Stalin'in Hitler'e telefon ettiği yönündeki tüm söylentileri yalanlar.

– Hepsi saçmalık, bunların hepsini ortalığı karıştırmak için yapıyorlar. Stalin hiçbir zaman bu kadar alçalmazdı. Zaten bunu yapmak çıkarına da değildi. Ben de nabız yoklamak durumundaydım... *31.07.1972*

⚜

– Dış kaynaklarda savaş sırasında sizin Ribbentrop'la görüştüğünüz söyleniyor. Mogilev kentinde görüşmüşsünüz.

– Bunu söylüyorlar. 1943'e kadar Amerikan radyosu söyledi, biliyorum. Tamamen gülünç. Bu kadar saçma bir söylentiyi yaymakta ne çıkarları vardır, şaşıyorum yalnızca. Ama gene de yayınlıyorlar. *25.04.1975*

[1943'te Molotov'un Ribbentrop ile Ukrayna'nın Krivoi-Rog bölgesinde görüştüğü, mütarekeyi öngören müzakereler olduğu yazıldı. Almanların sınırı Dinyepr boyunca çizilmesini önerdiği, Molotov'un ise bunu reddettiği söylendi.]

– Eski bir hikâye olduğuna göre itiraf edin Viçeslav Mihayloviç, Ribbentrop ile Krivoi-Rog bölgesinde buluştunuz; ne de olsa sizin eski dostunuz sayılırdı.

– Evet, eski bir dost, Molotov gülümsedi.

– Yayınlanan bütün bu saçmalıkları bir düşünün.

– Çok uğraşıyorlar. *16.06.1983*

⚜

– Bana öyle geliyor ki, dedim Molotov'a, bazen Stalin darbeler size gelsin diye sizi öne sürmek durumunda kalıyordu.

– Bazen, evet. En önde o duruyordu, onun için ben bir şekilde arazi yoklaması için önden gidiyordum. Bu kaçınılmazdı, olağan dışı bir şey yok bunda. *01.05.1981*

Berlin'de

A. Çakovskiy'in *Kuşatma*'sından bir bölümü yüksek sesle okuyorum: "...Ancak halk komiseri böyle bir karşılamaya hazırdı galiba. Selamlaşırken şapkasını hafifçe yukarı kaldırdı, Ribbentrop'un elini sıkarken soğuk, kaskatı parmaklarıyla ona şöyle bir dokundu..."

– Sabit bakışlar, kaskatı parmaklar, diye tekrarlıyor Molotov.

– "Bir lise öğretmeninin sıradan yüzü," dedi Ribbentrop içinden.

– Evet, evet, diye alaycı bir edayla gülümsüyor Molotov.

– "Onu bir monokl ile tasavvur edebilir misiniz? Gözlük yerine neden eski moda sapsız gözlük tercih ediyor? Almanya'da bu tip sapsız gözlükleri olsa olsa kuyumcular ve diş hekimleri, çoğunlukla da Yahudiler takar."

– Ağlamak mı gerek yoksa gülmek mi? diye soruyor Molotov.

"Ribbentrop, uzayan sessizliği bozmak için yapmacık bir gülümsemeyle: "Moskova'da işler nasıl?" diye sordu. Halk komiseri, başını Ribbentrop'a doğru hafifçe çevirerek "Moskova'da işler iyi," diye yanıtladı. "Bay Stalin'in sağlık durumu nasıl?" – "Mükemmel." – "Bolşoy Tiyatro nasıl?" diye sormayı sürdürüyordu Ribbentrop. "Bolşoy Tiyatro yerinde duruyor."

– Uyduruyor, diyor Molotov.

– "Bunu duymak çok hoş. 'Kuğu Gölü' unutamadığım anılardan biridir. Tiyatro sezonu başladı tabii, değil mi?" – "Evet Eylülün birinde başladı," diye kısaca yanıtladı kelebek gözlüklü adam. "Eşsiz Lepeşinskaya'nız nasıl?" – "Kim?" – "Ünlü balerininizden söz ediyorum." – "Dans ediyor..." *28.04.1976*

⚜

– Hitler aşırı milliyetçiydi, dedi Molotov. Antikomünist, dargörüşlü ve dikkafalı birisi.

– Stalin onunla hiç karşılaşmadı mı?

– Hayır, bu şerefe bir tek ben nail oldum. Bugün hâlâ onun gibi insanlar var. Bu nedenle çok tedbirli ve sert bir politika izlemeliyiz. *09.05.1985*

⚜

– Görünüşte Hitler'in değişik, göze çarpan hiçbir özelliği yoktu, ama yeterliliğine, kusursuzluğuna iman etmiş biriydi denebilir. Tabii ki kitaplarda veya filmlerde canlandırıldığı gibi değildi. Fiziki görünüşüyle uğraşıyorlar, onu bir deli, bir manyak olarak gösteriyorlar, halbuki durum bu değildi. Çok zeki, fakat kendini beğenmişliği ve ideolojisinin saçmalığı nedeniyle haddini aşan ve algılaması ağır birisiydi. Ama benimleyken saçmalamıyordu. İlk görüşmemizde konuşan sadece kendisiydi, bense onu sürekli daha fazlasını söylemesi için tahrik ediyordum. Toplantımızı gerçeğe en uygun haliyle Berejkov anlatmıştır. Oysa literatürde bu iş çok fazla hayali tasvirlerle süslenmiş durumda.

Hitler dedi ki, "Bu kabul edilemez: Şu zavallı İngiltere –birkaç tane ada– dünyanın yarısına sahip ve bütününü ele geçirmeye kalkışıyor; bu kabul edilemez! Adaletsiz!"

Ben, evet diye cevap verdim, tabii, kabul edilemez ve adaletsiz ve kendisine bütün kalbimle katıldığımı söyledim. O da hemen atlayarak:

"Siz mesela, sizin sıcak denizlere açılmanız gerek. İran, Hindistan, sizin ufkunuz bu işte." Ve ben: "Aslında evet, bu ilginç bir fikir. Siz bunu zihninizde nasıl canlandırıyorsunuz?" diyerek onu konuşmaya çekip içindeki her şeyi dökmesini sağlıyordum. Bu benim için ciddi bir konuşma değildi, bana coşkuyla İngiltere'yi ortadan kaldırmamız ve Hindistan'a, İran'a doğru yönelmemiz gerektiğini anlatıyordu. Sovyet politikasından pek bir şey anlamamıştı: Dar görüşlüydü. Bizi bir maceraya sürüklemek istiyordu ve oralarda, güneyde, çakılıp kaldığımızda da bu onun yararına olacaktı; İngiltere bize savaş açtığında Hitler'e bağımlı kalacaktık. Bunu anlamamak için bayağı saf olmak lazımdı.

İkinci görüşmemizde bizim sorunlarımıza değindim: "Bize ilginç bölgeler teklif ediyorsunuz ama Ribbentrop 1939'da bizi görmeye geldiğinde sınırlarımızın garantisi üzerinde anlaşmıştık, Finlandiya'yla Romanya'da yabancı birlikler olmasın diye anlaşmıştık. "Neden ordularınızı hâlâ orada tutuyorsunuz?" – "Ayrıntı bunlar." – "Büyük sorunlar söz konusu olduğunda birbirimizi

anlamak ve birlikte hareket etmekten aciz isek nasıl ikincil konularda anlaşmaya varabiliriz?" O geri adım atmıyordu, ben de öyle. Sonunda sinirlenmeye başladı. Ben kendimi tuttum ve sonuçta ben yendim. *06.12.1969, 09.07.1971*

⚜

– Görüşmeden sonra masaya geçtik: "Savaştayız dedi bana; onun için kahve almıyorum: halk kahve içemiyor. Et yemiyorum, sadece sebze; sigara içmiyorum, içki içmiyorum." Kendi kendime dedim ki işte karşımda sadece yabani kekik yiyen bir küçük tavşan, yani bir çeşit ideal insan. Ben ise hiçbir şeyi geri çevirmiyordum. Hitler'in yöneticileri de gayet iyi yiyip içiyorlardı. Yani insana deli izlenimi vermiyorlardı. *19.02.1971*

⚜

– Kahve esnasındaki konuşmalar diplomatlar arasında olduğu gibi üst düzey sohbetlerdi. Ribbentrop şarap tüccarlığı da yapmıştı; kaliteli şaraplardan bahsediyor, bana [Kırım'daki] Massandra'nın şarap bağları ile ilgili sorular soruyordu... Hitler de rol yaparak beni etkilemeye çalışıyordu.

Fotoğrafçıların önünde Hitler kolunu sırtıma attı. 1942'de Kanada'da bana neden bu fotoğrafta gülümsediğimi sordular. Çünkü hiçbir yere varmış değildik; varamayacaktık da.

Hitler ise bu küçük ayrıntılarda ısrar etmemi anlamıyordu, bir anlaşmaya varabilmeliydik ona göre...

"Peki, anlaşalım o zaman!" dedim ona.

Cevap olarak anlaşılmaz bir şeyler geveledi.

Ara verdiğimizde beni vestiyere kadar geçirdi. Pardösümü giyerken bana:

"Eminim ki Stalin tarihte daima var olacaktır," dedi; ben, "Şüphem yok," diye cevap verdim. "Umarım ki benim de adım hatırlanır," dedi. "Bundan da şüphem yok." Benim kanıma göre, bizim gücümüzden şüphe etmekle birlikte Stalin'in kişiliği karşısında korkuya kapılıyordu. *22.06.1971*

⚜

– Berlin'e gelişinizin filmini hatırlıyorum (Şota Kvantaliani konuşuyor). Buharlı bir lokomotifti. Almanların bile elektrikli lokomotifleri yoktu. Berlin garında tüfekli askerler. Siz yavaşça trenden iniyorsunuz, başınızda yumuşak bir şapka var.

– Evet olabilir.

–Evet, yumuşak bir şapka. Hareketleriniz yavaş. Sizi Ribbentrop karşılıyor, o SS tarzlarıyla Goering ve Goebbels de oradalar. Reichstag'da Hitler sizi kucaklıyor... Sizi böyle selamlıyorlar.

– Hayır.

– İzninizle Vyaçeslav Mihayloviç, filmi gördüm ve çok iyi hatırlıyorum: Siz oradasınız, Hitler orada... Ya da nasıl oldu, siz anlatın?

– Hiçbir fikrim yok...

– Size gösterebilirim.

– Gösterebilir misiniz? Siz mi? Siz orada değildiniz ki! Hitler, Ribbentrop ve iki çevirmen vardı. Biri Hilger'di, sürekli Moskova'da oturuyordu. Bizim dostumuz olduğunu söylüyordu. Biz de galiba dört kişiydik. Onu hatırlamıyorum ama Berejkov vardı. Pavlov da oradaydı. Galiba ikisi de vardı. Aslında Pavlov çeviriyordu, Berejkov değil; asıl çevirmen oydu. Büyükelçi vardı, sonradan yerine Dekanozov'u atadığım. Fazla seçenek yoktu. Çok büyük ve yüksek tavanlı bir ofiste toplanıyorduk.

Hitler orta boyluydu, hemen hemen benim boyumda. Tabii konuşan Hitler'di, öbürleri sadece bazı yorumlarda bulunup küçük sorular soruyor, eklemeler yapıyorlardı...

Beni ikna etmek istiyordu. Az daha da başarıyordu, dedi Molotov, alaylı. Almanya ile Sovyetler Birliği'nin İngiltere'ye karşı birlik yapması gerektiğini sürekli tekrarlıyordu. "İngiltere neredeyse ezilmiş durumda." – "Nasıl ezilmiş durumda? Pek de değil aslında." – "Yakında onunla işimiz bitmiş olacak; ve siz o zaman güneye doğru ineceksiniz, sıcak denizlere doğru, Hindistan'a mesela."

Ben büyük bir ilgiyle dinliyordum. O da bana güzel sözler söylemeye devam ediyordu. O mu güçlüymüş, yok canım! Aşırı bir milliyetçi, aşırı şoven, kendi çılgın fikirlerine saplantılı. Almanya'nın refahını sağlayıp geri kalanını çizmelerinin altın-

da ezmek istiyordu. Diplomasinin zorunluluğu işte; Bolşevikleri eleştirmekten kaçınıyordu. Müzakerelere devam etmek zorundaydı! Pazarlık yapılacağına göre karşıdakinin yüzüne tüküremezsiniz... Karşınızdakiyle konuşmak zorundasınız. Mecburen.

– Peki Churchill? (Soru Şota Kvantaliani'den).

– Churchill'le de öyle.

– Roosevelt, o sizi daha sıcakkanlı mı karşıladı?

– Evet, o daha kurnaz bir yoldaştı. Tabii, bizimle içki içiyordu. Şampanyayı tercih ediyordu. Stalin ona iyi ziyafet verdi. Sovyet şampanyasını o da Stalin gibi seviyordu.

Hitler'le her görüşmemin sonrasında Stalin'e telgraf çekiyordum. Her gün uzun telgaflar yolluyordum: Ben ne dedim, Hitler ne dedi şeklinde. Stalin'le bir araya geldiğimizde bana dedi ki: "Bütün söylediklerine rağmen sana nasıl tahammül edebildi?"

Tahammül etmek zorundaydı. Sakin bir sesle, bağırmadan konuşuyordu. Hatta ısrar ediyordu: "Bizimle kesin bir anlaşma istiyor musunuz?"

1939'da Ribbentrop geldiğinde anlaşmaya varmıştık ve Eylül-Ekimde bize düşenleri cebe koymuştuk bile. Başka türlü olamazdı zaten. Zaman kaybetmiyorduk. Bizimle ortak sınırı olan devletlerde, en başta da Leningrad'ın sadece 50 kilometre uzağındaki Finlandiya'da, Alman birlikleri olmasın diye anlaşmıştık. Aynı şekilde –diğer komşu devlet olan– Romanya'da da sadece Rumen birlikler olacaktı. "Oysa her iki durumda da siz önemli askeri güçlere sahipsiniz."

Politik konularda da çok konuştuk. Ribbentrop bana diyordu ki: "Büyük Britanya, işte bu konuda konuşmalıyız." – "Konuşalım," diye cevap verdim. "Ne istiyorsunuz? Ne öneriyorsunuz?" – "Dünyayı paylaşalım. Siz güneye gitmelisiniz, sıcak denizlere."

Sonra evinde bir yemek verildi. Himmler, Goebbels, Goering vardı, bir tek Hess yoktu. Hess'i de ofisinde görmeye gittim. Partinin genel merkezinde. Hess'in çok alçakgönüllü bir görünüşü vardı. Ofisi hastane havasında ve sade idi. Goering'in ofisi ise tam tersiydi, kocaman tablolarla, halılarla kaplıydı... Bütün takımın eşliğinde Hitler'in evinde yemek yenildi. Gayet sade bir yemek.

Hitler yüklenmeye başladı: "Çok mükemmel ülkeler var..." Ben de ona: "1939'da Ribbentrop ile Finlandiya'da birliklerinizin olmayacağı üzerine anlaşmaya varmıştık; oysa birlikler hâlen orada; bu ne kadar sürecek? Romanya'da da birliklerinizi tutmamanız gerek, sadece Rumen birlikleri olmalı, halbuki hâlâ sınırımızda birliklerinizi tutmaktasınız. Bu nasıl oluyor? Düzenlemelerimize aykırı." – "Bunlar ayrıntı. Esas sorunda anlaşmaya çalışalım."

Anlaşma sağlayamıyorduk, çünkü ben geri çekilmiyordum: "Bu bir cevap değil, size bir soru sordum, açık bir yanıt getirmiyorsunuz; oysa ben açık bir yanıt istiyorum." İşte bu konuda onları sınamalıydık, bizimle ilişkileri gerçekten düzeltmek istiyorlar mıydı, yoksa kendimizi temelsiz sözlerle boşlukta mı bulacaktık. Anlaşılıyordu ki bize hiçbir şey bırakmak istemiyorlardı. Bizi öne itiyorlardı ama karşılarındakiler enayi değildi. Bunu anlamıştı (Hitler). Biz de onlarla ne ölçüde ciddi bir diyalog kurabileceğimizi anlamaya çalışıyorduk; bunun için mümkün olduğu kadar derinine inip araştırmamız gerekiyordu. Antlaşmayı uygulayacaklarını söylemişlerdi ama uygulamamışlardı. Uygulamaya da yanaşmayacaklarını görüyorduk. Bunlardan bir sonuç çıkarmamız gerekiyordu, onlar da tabii, sonuçlara vardılar.

– Evet, emperyalizmin yetiştirdiği en büyük canavarı yendiniz, dedi Şota Kvantaliani.

– Daha açık söylersek, İngiltere ve Fransa'nın yarattığı, diye ekledi Molotov. *16.11.1973*

– Almanlar için 1940'ta sizinle görüşmelerinin bir anlamı var mıydı?

– Bizi İngilizlere karşı Almanya'yla ittifak yapmaya itmek istiyorlardı. Hitler, bizi böyle bir maceraya sürükleyip sürükleyemeyeceğini öğrenmek istiyordu. Onlar Hitlerci, faşist kalacaklardı, biz de onlara yardım edecektik, ama işte, bu işi başarabilecekler miydi?

Ben ona: "Peki konunun doğrudan bizi ilgilendiren kısmını alırsak, siz ne düşünüyorsunuz; zorunlu olduğunuz bu anlaşmayı uygulamaya niyetli misiniz?" diye sordum.

Ortaya çıktı ki aslında bizi bir maceraya sürüklemek istiyordu; kendi açımdansa, Finlandiya ve Romanya'yla ilgili ödün elde edemedim. *08.03.1974*

✠

– Hitler'le müzakereler sırasında bir masa etrafındaydık. Uzmanlar ve çevirmenler için de bir masa vardı. Hitler'e Hilger çevirmenlik yapıyordu. Odessa'da doğmuştu, annesi Rustu. Daha sonra oğlu Moskova önlerinde öldürüldü. Hilger bize karşı bir savaştan yana değildi, bu konuda şüpheleri vardı. Rusçayı kusursuz konuşuyordu; aksanını bir Rusunkinden ayıramazdınız.

Schulenburg biraz Rusça anlıyor ama iyi konuşamıyordu. Moskova'dan beri bize eşlik etmişti. Üniformasını unutmuştu ve tren de kalkmıştı; onun için bize sonradan araba ile yetişti. Sınırdan Berlin'e kadar demiryolu boyunca şeref kıtası dizilmişti.

İlk görüşme: Esas olarak Hitler konuştu. Ben onu sıkıştırıyordum, sorular soruyordum veya daha çok açmasını istiyordum. Söylemeyi uygun gördüklerini çok ayrıntılı olarak açıklıyordu. Ben de dinliyordum. Daha sonra ikinci görüşmede, konuşma sırası bendeydi.

Diplomasi alanında hakaret etmekten kaçınabiliriz ama kesinleştirilmesi gereken konular vardır: tasarılar, eğilimler ve amaçlar. Bunları düşünmek gerek. Hitler bana karşı bu konuda çok dürüsttü. 12.05.1976

✠

– Talleyrand'ın sözüne göre: "Diplomasi konuşma, susma ve dinleme sanatıdır." Diplomat muhatabına defol şeklinde muamele yapmamalıdır. *24.07.1978*

✠

– 1940 Kasımında yaptığım Berlin ziyareti sonrasında, Almanya'daki elçimizi değiştirdim. O mertebeye uygun değildi. Onu ben tayin etmiştim fakat çok akıllıca bir tayin değilmiş. Dosyaları henüz tanımaya başlıyordum, bütün eskileri değiştirmek gerekiyordu, tabii bazı hatalar oldu. Kötü bir yoldaş değildi ama

yetersizdi. İyi ata oynamamışız. Adı mı? Şvarkov, Şkvartsev benzeri bir isimdi. Öğretmendi ve Almancayı az biliyordu. Görevde birkaç ay kaldı. Ben Dışişleri'ne 1939'da geldim ve yaklaşık bütün daire başkanlarını çok katı bir şekilde değiştirmek durumunda kaldım.

Ve Halk Komiserleri Konseyi başkanlığını sürdürdüm.

Almanya'ya büyükelçi olarak Dekanozov tayin edildi. Bu göreve Stalin tarafından aday gösterilmişti. Söylendiğine göre Ermeniydi ama kendini Gürcü olarak tanıtıyordu. Stalin onu ikna etmeye çalışıyordu: "Gürcü değilsiniz!" diye.

İyi bir memur, dürüst bir insan. *31.07.1972*

✠

– Cevabını tahmin ederek Hess'e sordum: "Partinizin bir programı var mı?" Programsız bir parti ne demek?

"Tüzüğü nedir?" Olmadığını biliyordum ama yine de biraz iğnelemek istiyordum. Hitler'in partideki başyardımcısıydı, parti sekreteriydi. Onun yardımcısı Borman'dı.

Sıkıştırmaya devam ettim: "Bir anayasanız var mı?" O da yok. Ne kadar üst düzey bir örgütlenme!

–"Hess'in oğlancı olduğunu biliyor muydunuz?", diye sordu Şota.

– Bilmiyordum; bu konu beni hiç ilgilendirmedi, ama orada bunlardan çok olduğunu biliyordum. *16.06.1977*

✠

–Hitler'in saldırıya geçmesi aslında ne anlama gelir? Sınıf savaşı değil midir? İşte böyle bir şey de var. Bir atom savaşı çıkabilir, bu da sınıf savaşı değil midir? Burada söz konusu olan sınıf savaşından başka bir şey değil. Çok ciddi bir sorun. Hep barış içinde yaşama sözleri, ama bunu zaten bir zamandır sürdürüyoruz, Stalin zamanında da bir noktaya kadar sürdürmüştük. Ama daha sonra sorunu, ya filanca mevzilerden geri çekilin ya da savaş çıkar şeklinde kesin olarak ortaya koyabilirler. Bundan hâlâ vazgeçmiş değiller. *07.07.1976*

Ziyaretin bedeli...

– Stalin çok büyük bir taktik uzmanıydı. Hitler, Japonya'yla mutabakat olmaksızın bir saldırmazlık paktı imzalamıştı bizimle. Stalin, Hitler'i bunu yapmak zorunda bırakmıştı. Bunun üzerine Japonya Almanya'ya çok kızdı ve ikisinin ittifakından kayda değer bir şey çıkmadı. Japonya Dışişleri Bakanı Matsuoka'yla yapılan müzakereler büyük önem taşıyordu. Japon bakanın ziyareti sona erdiğinde Stalin, bütün dünyanın dikkatini çeken bir jest yapmış, Matsuoka'yı uğurlamak için istasyona kadar gelmişti. Japonlar da Almanlar da şaşkına dönmüştü. Tren bir saat geç kalkmıştı. Stalin'le birlikte Matsuoka'yı öyle bir içirmiştik ki, vagonuna zor götürdüler. Bu uğurlama töreni Japonya'nın bizimle savaşmaması içindi. Matsuoka bu ziyaretin bedelini sonradan ülkesine gidince ödedi...

1945'te ise ben Japonlara savaş ilan ettim. Büyükelçiyi Kremlin'e çağırdım ve bir nota verdim.

– Peki Japonlar nasıl karşıladılar?

– Nasıl karşılayacaklar, sevinçle karşıladılar.

–1941'de Matsuoka'yı Stalin'le birlikte kabulünüzü televizyonda gösteriyorlardı. Stalin şampanya içiyor ve Matsuoka'ya bakıyor. Siz elinizde kadeh, ayakta duruyor ve gülümsüyorsunuz. Matsuoka, Stalin'in elini tutmuş...

– Matsuoka o sırada epeyce içmişti. Gazeteciler içirmişlerdi. İşin sonu savaşa doğru gidiyordu. Benim çalışma odamda oluyordu bu olay. Çok kalabalıktı... *29.04.1982*

– Dediklerine göre, 1941'de Matsuoka'yı uğurlarken ikiniz birlikte "Sazlar Hışırdıyordu..." şarkısını söylüyormuşsunuz.

– Böyle bir şey olmuştu... Evet, istasyonda zor duruyordu ayakta...

Ama 1925'te de Gürcüler beni aynı böyle içirmişlerdi. Sergo'nun fikriydi. O da grubun içindeydi. Bir köyden geçiyorduk. Enlemesine bir at arabası koyup yolu kesmişler. Her şey hazırdı: içki, mezeler ve epeyce de adam toplanmıştı. Birkaç otomobil, yerli halk.

Doldurup doldurup içiyorlardı. Boynuzdan bir kadehte iki çeşit içki, ama içkiler de içki hani! Diktim tepeme, kötü oldum, ayakta duramıyordum...

Suhum'a gittik. Gider gitmez burada da mezeler, içkiler, müzik ve daha başka şeyler hazırdı. "Yukarı çıkıp uyuyacağım," diyorum ama ısrarla davet ediyorlar. Ben "Ölürüm de içmem," deyince razı oldular. Ama uyandıktan sonra yine içki, meze, şarkılar, şerefe kadeh kaldırmalar...

Gürcistan... Orada, nasıl söyleyeyim, biraz canım yanmıştı. Hele bir akşam nerdeyse yarı ölü hale gelmiştim. *01.01.1979, 09.03.1979*

– Hitler'le birlikte içtiniz mi? Halbuki o içmezdi!

– Ben onun yerine içiyordum! Ne zannediyorsunuz? Hitler'in bize gelmesini kabul etmedik, o istiyordu. Neden Moskova'yı kuşattı sanıyorsunuz?

– Peki Churchill, Londra'da sizi iyi karşıladı mı?

– Evet. Bir bardak içki içtik. Sonra bir tane daha.

– Konuştunuz mu?

– Bütün gece.

– Size yardım için söz verdi mi?

– Hayır, o bizden yardım istedi.

– Peki Roosevelt hakkında ne düşünüyorsunuz?

– Çok sağduyulu bir adam.

– Canayakın ve anlaşması kolay mı?

– Evet, ahbaplığı iyi ve nazik birisi. Bende imzalı bir fotoğrafı var: "Arkadaşım Molotov'a..." İşte bu şekilde burjuvaziyle ahbaplık ettim.

– Küçük ölçekte bir yardım ama, yardım gene de.

– Yardımımız için bize teşekkür ettiler. Biz onlara teşekkür etmedik, gereği yoktu. Biz onlar için çok daha fazlasını yapmıştık.

– Biz olmasaydık insanlık çökerdi değil mi?

– Hayır. Bence insanlık çökmez. Hitler, evet çok büyük zararlar verebilirdi, verdi de zaten. Evet. *7.11.1979.*

SAVAŞIN BAŞLANGICI

Savaşı geciktirmek istiyorduk

– Bütün tarih kitapları Stalin'in savaşın başlangıç noktası ile ilgili yanılgıya düştüğünü belirtiyorlar.

– Olayları bu şekilde görebiliriz ama yanılmamanın imkânsızlığını da eklemek şartıyla, diye yanıtlıyor Molotov. Düşmanın saldıracağı günü nasıl bilebilirsiniz? Onunla işimiz olduğunu biliyorduk ama gününü, hatta ayını bilmek...

– On dört tane vade bitimi kararı alındığını biliyorduk.

– Gizli servisin verdiği istihbaratı dikkate almadığımız için bizi suçluyorlar. Evet, önceden haberdar edilmiştik. Ama istihbarat servisine uymuş olsaydık, eline en ufak bir bahane verecek olsaydık, saldırı daha erken olurdu.

Savaşın yakın olduğunu, gücümüzün Almanya'dan daha az olduğunu ve sınırlarımızın gerisinde savaşmamız gerektiğini biliyorduk. Bütün sorun nereye kadar geri çekileceğimizdeydi. Smolensk'e kadar mı yoksa Moskova'ya kadar mı? Savaştan önce bunu tartışmıştık.

Geri çekilmemiz gerektiğini biliyorduk ama olabildiğince fazla toprak sahibi olmamız da gerekiyordu.

(Ben, Churchill'den bir alıntı okuyorum: *Rusların zaman kazanabilmek ve koskoca bir ülkenin her köşesinden asker toplayabilmek için Alman ordularının hücum mevzilerinden olabildiğince uzakta bulunmalarının Sovyetler Birliği açısından hayati bir gereklilik olduğunu söyleyebiliriz. İzledikleri politika soğukkanlı ve sakıngan olduğu kadar o anda çok gerçekçiydi.* – F. Ç.)

– Savaşı geciktirmek için elimizden geleni yaptık. Ve bir yıl on aylık bir zaman kazandık. Tabii daha çok olmasını tercih ederdik. Savaşın hemen öncesinde Stalin 1943'ten önce Almanlarla başa baş çarpışmayacağımızı tahmin etmişti. (Hava mareşali A. Y. Golovanov, bana Almanların Moskova önlerinde yenilmesinden sonra Stalin'in "İnşallah bu savaşı 1946 yılında bitiririz," dediğini aktarmıştı. – F. Ç.)

– Ama gizli istihbarat servislerinin raporları vardı?

– Bu konuda çelişkili şeyler yazıldı. Bence savaşın başlaması bundan daha farklı bir şekilde olamazdı. Başlangıcını geciktirdik ve sonunda da kaybettik: Sürpriz etkisinin rolü oldu. İstihbarat servisine teslim olamazdık. Tabii onları dinlemeliydik ama aynı zamanda doğruluğunu da denetlemeliydik. Gizli servisler sizi öyle tehlikeli bir duruma sokabilirler ki nasıl kurtulacağınızı bilemeyebilirsiniz. Burada ve orada provokatörler ordu halinde. Bu nedenle gelen bilgilere, titizlikle ve derinine tekrar tekrar kontrol etmeden güvenemezdik. Yanlış bilgi sahibi ve saf insanların dediklerine dayanarak gizli ajanlar sınırları geçen kaçaklar olduğunu söylemişler... Tek tek tanıkların dediğine göre davranamayız. Ama fazla tedbirli olmak adına zıt uca da düşebiliriz.

Halk komiserlerinin başkanı olduğum dönemde günlerimin büyük kısmını istihbarat raporlarını okuyarak geçiriyordum. İçlerinde akla gelebilecek her konudan biraz ve her aşamada bilgi bulunuyordu. Bunlardan etkilenmeye kalksaydık savaş çok daha önce başlardı. Gizli ajanın görevi zaman kaybetmemek, eline geçen bilgileri zamanında yerine iletmektir.

Genel olarak savaşın başlayacağından ve çetin geçeceğinden emindik, kaçınmak imkânsızdı. Bir yıl on ay geciktirdik. O dönemin şartlarında eğer Hitler 6 ay önce saldırsaydı bu çok tehlikeli olurdu. Bu nedenle savaşa çok bariz şekilde hazırlanmak bizim için imkânsızdı, çünkü o zaman Alman gizli servisi haberdar olur ve büyük ölçekli karşı eylemler hazırlarlardı. Birçok tedbir aldık ama yine de yetersizdi ve bir sürü şey de sonuna kadar götürülemedi. Çoğunlukla her şeyin sorumlusu olarak Stalin'i yazıyorlar. Halbuki savunmadan sorumlu bir Halk Komiseri vardı, Genel Kurmay Başkanı vardı. Ama bir yandan da...

– Mareşal Golovanov'un da aralarında olduğu bazı kişiler, Genel Kurmay'ın savaşın başladığını zamanında fark etmediğini düşünüyorlar.

– Bu doğru değil. Genel Kurmay'ın bazı hataları oldu ama verilen talimat, ilk gelen bilgilere kapılmayıp önce bunları doğrulatmak şeklindeydi. Bu da zaman aldı tabii.

– Bu Stalin'in suçuydu.

– Bu şekilde söyleyebiliriz. Onun durumu çok hassastı çünkü savaşı kesinlikle istemiyordu.

– Ama belki de Stalin Hitler'e biraz fazla değer biçti. Onu olduğundan daha zeki zannetti ve İngiltere ile işini bitirmeden bize saldırmayacağını düşündü.

– Evet doğru. Bu sadece Stalin'in değil benim ve başka birçoğunun da düşüncesiydi. Diğer yandan Hitler'in İngiltere ile savaşı bitirmemesine rağmen bize saldırmaktan başka bir çıkışı da yoktu. Zaten başaramayacaktı; İngiltere'ye karşı bir savaş kazanmaya hele kalkışın bakalım!

– Bir yazar, savaşın başlamasını, Stalin'in, Almanya'daki elçi Dekanozov'a, hatta "bundan sonra Almanya'yla aramızda dostluk olacak diye övünen" Molotov'a lanetler yağdırıyordu şeklinde betimlemişti, dedim ben.

– Artık ortaya çıkıp kendimi savunamadığım için bir tükürük atıp, onu her yere bulaştırıyor...

– Bugün yazılanlara göre Stalin Hitler'e güvendi ve 1939 antlaşması ile Hitler, Stalin'i aldattı, dikkatini dağıttı, Stalin ona güvenmişti, dedim.

– Epeyce naif bir Stalin, dedi Molotov. Hayır. Stalin bu durumu gayet iyi anlamıştı. Stalin mi Hitler'e güvenecek? Kendi tarafındakilere güvenmeyen Stalin? İmkânsız. Kendine göre nedenleri vardı. Hitler mi Stalin'i aldattı? Ama bu aldatmanın sonucu olarak kendisi zehir içmek durumunda kaldı, Stalin de dünyanın yarısının başına geçti!

Alman saldırısını geciktirmek zorundaydık, bu nedenle onlarla ekonomik ilişkiler kurduk.

Kimse kimseye güvenmiyordu da bir tek Stalin mi güvenecekti? Bu savaşı mutlaka geciktirmek istiyorduk, sadece bir altı ay olsun,

sonra bir altı ay daha. Stalin'in yerinde kim olsa bazı hatalar yapmadan edemezdi; esas önemli olan bu durumdan bu şekilde sıyrılabilmesi hatta daha da iyisi zafer kazanmasıydı.

Bir hata yapıldı, ikincil önemde bir hata bence, çünkü biz kendimizi bir savaşın içine sokmak istemiyorduk, bunun için bir bahane oluşturmaktan kaçınıyorduk. Olaylar bu şekilde meydana geldi ve biz de bunun sorumluluğunu taşıyoruz.

Bence bunlara hata yerine zayıflık demek daha doğru. Hazır olmadığımızı hissetmekten doğan zayıflıklar; bu nedenle bazı hatalar yapmak çok doğaldı. Yine de affedilemez tabii. Başka tür hata göremiyorum. Savaştan kaçınmak konusunda ise Almanlara, savaşı başlatmaya neden olacak hiçbir bahane verilmemesi için yapılabilecek her şey yapıldı.

– Ama Hitler kararını vermişti, onu bu konuda etkilemek imkânsızdı...

– Biz onun kafasının içinde değildik ki. 1939'da zaten savaşı başlatma tasarısını oluşturmuştu. Ama tam olarak ne zaman? Biz bir yıllık veya birkaç aylık gecikmeden başka bir şey dilemiyorduk. Tabii her an bu savaşla yüzleşeceğimizi biliyorduk, ama ne yapalım? Çok zordu.

> [...Bu konuya çok sık değindik ve her seferinde bazı noktaları daha da kesinleştirmeye çalıştım. Beş yıl geçti; sonra on, sonra on beş yıl ama Vyaçeslav Mihayloviç geri adım atmıyordu; bu, kendini ispatlama ihtiyacı değil, sarsılmaz bir inançtı. Bir gün Jukovka kır evine yazar İvan Stadniyuk geldi. Molotov onun kitabı *Savaş*'ın yayınlanmasını yakından takip ediyor ve onu bu konuda destekleyip tavsiyelerde bulunuyordu. Romanın üçüncü bölümünü okuduktan sonra yazarın Stalin'e atfettiği Almanların 1942'den önce bize saldırmayacakları varsayımını eleştirdi. Gerçekte Stadniyuk mareşal Meretskov'un anılarından aktarmıştı.]

– İşte ben buna katılmıyorum, dedi Molotov. Her şeyi, ölmüş birisinin, Stalin'in üzerine yıkmak, sanki gerçekten böyle bir şey demiş gibi. Bir kere Meretskov sözüne güvenilir birisi değil. Stalin ona "Yaroslavlı" derdi. Neden? Çünkü oralılar kurnaz ve üçkâğıtçıdırlar. Yaroslav'da hemen hiç Yahudi yoktur, genelde Ruslar hâkimdir ve

Meretskov da onlardan biridir. Meretskov'un bütün bunları bu kesinlikte aktarabilmesi beni şaşırttı. Ben, ki Stalin ile sürekli bağlantı halindeydim, bu tür bir şeyi hatırlamıyorum, ve ona her gün yakın olan diğerleri de. Demek ki ben bir şeyleri unutmuşum... Bunu sizin kafanızda savaşın başlamasıyla ilgili fikri yaratan Timoşenko'yu haklı çıkartmak için söylediniz. Timoşenko da en sonuncu adam değildi ya, o da savunma halk komiseriydi! Kendisi de başta bulunmuyor muydu? Stalin'e neden laf söylüyor?

...Molotov çok heyecanlanmıştı, yanakları ateş içinde, gözleri eski sorumluluk günlerindeki canlılığını yeniden kazanmıştı.

– Eserinizi çok dikkatli olarak inceliyorum. İşte en sonunda gerçekleri söyleyen birisi ama o da Stalin'e karşı tavır alıyor! Sorunun temeli saldırının tam zamanını önceden kestirebilmek değil, sorunun temeli Hitler'in ne Leningrad'a ne de Stalingad'a girmesine izin vermememiz: İşte önemli olan bu! Tam anlamıyla esas olan bizim parlak zaferimiz! Bugün artık o burada yokken ona çamur atmak...

– Benim hareket noktam bunun Stalin'i doğruluyor olması aslında, dedi Stadniyuk. Neden hazırlıklı değildik? Çünkü düşünüyorduk ki...

– Ama hazırlıklıydık biz! diye kesti Molotov, heyecanlanarak. Nasıl hazırlıklı değildik? Hazır olmadığımızı söyleyerek yanılgıya düşüyorsunuz. Neye hazır değilmişiz acaba?

– Mesela saldırı anına, saldırı gününe, hazırlıklı değildik.

– Ama saldırı anına kimse hazır olamaz, Tanrı babamız bile! diye haykırdı Molotov. Saldırıyı bekliyorduk ve en önemli görevimiz de Hitler'e bir saldırı bahanesi yaratmamaktı. Yoksa derdi ki: "Sovyet birlikleri sınıra birikmiş, beni harekâta mecbur ediyorlar!"

Tabii, bu bir hataydı, yanlıştı, başka hatalar da oldu. Bu kaçınılmazdı. Ama biz bunun üstüne yoğunlaşırsak, bu esas olanın, belirleyici olanın önemini azaltır. Şimdiye kadar kimse Stalin'in yerini dolduramadı. Ben Stalin'i eleştiririm, bazı konularda onunla ters düşerim, bazı büyük hatalar yaptığını kabul ederim ama bu hatalardan bahsedilmez, halbuki herkes haklı olduğu konularda bile Stalin'i suçluyor.

Sonuçta esas önemli olan biz savaşa hazırlıklıydık. Beş yıllık planlar, endüstriyel güç yaratılmıştı, işte bunlar bizim dayanmamızı sağladı. Yoksa yapamazdık. Savaştan önce sanayide büyüme oranımız ulaşılabilecek en iyi durumdaydı.

Savaşın hemen öncesinde insanlar büyük bir gerilim içindeydiler. "Haydi, haydi!" Partiden atılmak veya tutuklanmak korkusu altındaydılar. Böyle bir gerilime bütün bir halkın, partinin, ordunun veya insanın kendi yakınlarının bile bir ya da hatta iki yıl dayanabilmesi mümkün müydü?

Cevap hayır. Yine de tabii savunulamayacak şeyler vardı.

Bazı hatalar yapıldı ama yine de bunları doğru yorumlamak gerek. Bir: Bu hataları kim yaptı? İki: Bunlardan kaçınabilmek olası mıydı? En azından bu iki soru sorulmalı.

1939'da da, 1940'ta da gerilim hissediliyordu. Gerilim o kadar fazlaydı ki, bu yüzden tabii ki birazcık yumuşama, birazcık soluklanma oldu. Geçenlerde birisi bana sitemle sordu: "Peki Jdanov, o neredeydi?" Savaş çıktığı sırada Soçi'de tatildeydi. Tabii ki 1939 veya 1940 ve 1941'de Soçi'de tatilden vazgeçebilir insan; ama sonuçta hasta bir adam, ne diyebilirsiniz? Biraz nefes almasına izin vermek gerek! Bu nedenle bize kızıyorlar: "Neyi düşünüyorlardı? Savaşı mı? Hayır, Soçi'de keyif çatıyorlardı!" Ne kadar iyimser insanlar, değil mi, bu Politbüro üyeleri!

Her gün sürekli gerilim içinde olmak, bütün Politbüro üyeleri için, hasta veya sağlıklı... Ve bütün bir halk için, bütün kadrolar. Savaştan iki sene önce yedi saatlik çalışma gününü kaldırmadık mı? Daha iyi bir iş arayan işçilere şirket değiştirme hakkını yasaklamadık mı, halbuki birçoğunun çok zor bir hayatı vardı ve daha iyi şartlar istiyorlardı. Konut inşaatları durdurulmuştu, halbuki fabrika inşaatları dev boyutlardaydı. Tanklı, uçaklı yeni askeri birimler kurduk. İnşaat yapımcılarını "çabuk, daha çabuk!" diye sıkıştırıyorduk. İşe yetişemiyorlardı, hepsi gençlerdi. Belarusya askeri bölge komutanı Pavlov'u iyi tanırdım. Savaşın ilk aylarında kurşuna dizildi. Tankçı, güçlü bir adamdı, ve tabii söylemeye gerek yok, kendini tamamen partiye adamış biriydi. Hayatını nerede olursa olsun ülkemiz için kavga uğruna feda etmeye hazır birisiydi.

Biraz yontulmamıştı, evet, ama bu bir hatadan çok şanssızlıktı. O kadar da az yontulmuş değildi çünkü bölge kumutanlığına kadar yükselmişti! Bu şekilde bir sürü insanın değerini düşürebiliriz. Bir dahi değildi, biraz kaba saba idi ama yine de sonuçta son derece dürüst bir şekilde, bir komünist olarak kumutanlık mertebesine yükselmişti. Oysa ki, 21 Haziran 1941'de tiyatrodaymış. Sınırda bir hareketlilik olduğu kendisine bildirildiğinde "önemli değil, oyundan sonra ilgileniriz," demiş. Ona, 1939'da, ne de 40 veya 41'de tiyatroya gidilmeyeceğini, bunun imkânsız olduğunu nasıl söyleyebilirdik? Bu nedenle, bence bu olay daha çok bir şanssızlıktı. Adam istemediği veya anlamadığı için değil ama yorgun olduğu için, dinlenme ihtiyacında olduğu için, bunu reddetmesi olanaksız olduğu için gitmişti.

...Molotov'a mareşal Golovanov'un bana savaşın başlamasından birkaç hafta önce Pavlov'un bürosunda Stalin ile Pavlov arasında geçen bir telefon konuşmasına şahit olduğunu anlattığını söyledim. Ona göre Stalin Pavlov'u bir saldırı ihtimaline karşı uyarıyordu ama konuşmanın gidişatı Pavlov'un sınırda bulunmasına rağmen bu uyarıları pek ciddiye almadığı izlenimi veriyordu.

– Görüyor musunuz, dedim Molotov'a, sizin Pavlov gibi yetersiz insanları tayin ettiğiniz fikri çok yaygın, halbuki Tuhaçevski olsaydı diyorlar...

– Tuhaçevski'nin, diye yanıtladı Molotov; bir mesele başgösterdiğinde hangi tarafta yer alacağını bilemezdiniz. Çok tehlikeli bir adamdı. Zor bir anda davamızın yanında yer alacağından ben pek emin değildim, çünkü o bir sağcıydı. O dönemde bir numaralı tehlike sağcılıktı. Bir sürü sağcı, sağcı olduğunu bilmiyor ve sağcı olmak istemiyordu. Trotskistler yaygaracıydı: "Direnemeyeceğiz! Yenileceğiz!" Bu da bir çeşit kendine ihanetti. Kulakların koruyucularına gelecek olursak, kendilerini tamamen gizliyorlardı. Daha ihtiyatlılardı. Ve etraflarında bir sürü sempatizanları vardı: köylü kitlesi ve küçük burjuvazi. Ülkemizde, 20'li yıllarda son derece kırılgan bir parti yönetimi tabakası vardı ve bu takım sürekli çatlak sesler çıkarıyordu: kâh sağcılar, kâh milliyetçiler, kâh İşçi Muhalefeti... Lenin'in bütün bunlara dayanabilmiş olmasına şaşmak gerek. Lenin öldü, onların hepsi kaldı ve dikiş iğnesini Stalin'in eline tutuşturdular. Hruşçov tek ispatı değildi. Sağcılıktan geliyordu ama Leninisti oynuyordu: "Stalin baba! Senin için hayatımızı vermeye hazırız, onların hepsini yok edeceğiz!" Ama mengene gevşetildiği anda, alttaki eski tortu yüzeye çıkıyordu.

Savaşın arifesinde işçi ve köylülere büyük yükümlülükler getirdik. Köylülere buğday, iplik ve işçilik için çok az para ödeniyordu – onlara verilecek para nereden bulunacaktı? Köylülerin maddi durumunu dikkate almadığımız için sitem ediliyor. Peki alsaydık diyelim, kendimizi bir çıkmazda bulacaktık. Toplar için bile yeterli paramız yoktu!

Savaşı geciktirdik; bu, insanları biraz olsun rahatlattı. Bir yıl ve bir ay geciktirdiğimize göre bir ya da iki ay daha geciktirebilirdik. Üstelik sadece şimdi değil o zaman da düşünmüştüm: Haziran ayının Rusya'ya saldırmak için en uygun dönem olduğunu tabii ki dikkate almak lazımdı. Benim görüşümce bu, hiçbir tarafta dikkate alınmadı. Napolyon da Rusya'ya Haziranda saldırmıştı. Yaz ayları çok tehlikeliydi. Ama Sovyet Rusya bu durumdan kahramanca çıktı.

– Bu bir hesap hatasıydı.

– Evet, bir hesap hatası ama Haziran 1940 atlatılmıştı ve bu da, 41 Haziranının da savılabileceğini düşündürüyordu. Daha fazlası mümkün olamayacak kadar büyük bir güçle hazırlanmıştık. Belki bunun % 5 daha fazlasını yapabilirdik ama o kadar. Ülkeyi savunmaya hazırlamak için elimizden gelen her şeyi yapıyorduk. "Eğer yarın savaş olacaksa, yarın gidilecekse eğer, kavgaya bugünden hazırlan" şarkısını söyleyerek halkın moralini yükseltiyorduk. İnsanları asla uyutmuyorduk, tersine onları sürekli uyarıyor, yönlendiriyorduk. Gerilim herkes için çok fazlaydı, biraz dinlenme de gerekiyordu...

– Ama dinlenme zamanı yanlış seçildi.

– Hayır, dinlenme her zaman için kaçınılmazdı. Ocak, şubat, martta veya daha sonra, ama ne zaman saldıracaklardı, sorun bu. Mayıstan daha çok haziran ayını düşünmediğimiz için bizi suçla-

yabilirler ama alınan tüm bu tedbirler düşünüldüğünde kılı kırk yarmak demek olacaktı bu. Bizi bu nedenle suçlamak için küçük bürokrat olmak lazım. Tabii ki haziran ayında mayısta olduğundan daha dikkatli olmak gerekiyordu. Ama gerilim zaten çok büyüktü ve organizma böyle büyük bir gerilimi en ufak bir ara vermeden sürekli kaldıramaz. Haziranda bir gerilim artışı öngörmüş olsaydık, o zaman bir ara verirdik. Neden Jdanov Soçi'de, subaylar izinde ve Pavlov tiyatrodaydı? Tanrı aşkına! Tabii ki bu detaylardan kaçınılabilirdi ama sonuçta her şey de buna bağlı değildi ya!

– Yeni bir savunma hattı inşa edilmeden neden eskileri yıktırıldı?

– Açıklaması çok basit: Zaman yoktu. Kalkması gerekeni sökemediğimiz gibi yeni bir savunma hattı koyacak zamanımız da olmadı, bu doğru. Belki biraz acelecilik ettik, bilemiyorum.

– Yine de, yansız olursak, Hitler sizi atlattı.

– Hayır ben buna katılmıyorum. Vuracağı darbeyi hesapladığı doğru. Saldırının zamanını da daha iyi seçemezdi. Bizim yönümüzden ise gerilimi mayısta olduğundan daha fazla arttırırsak kazanı tamamen patlatma riski vardı. Gerilim gittikçe yükseliyordu ve daha da arttırmak için bir şey yapmaya gerek yoktu. Öngörü hatası yaptığımız suçlaması haksız bir suçlama, evet her şeye rağmen haksız. Şüphesiz bir hesap hatası vardı, evet. Ya da bu bir hatadan çok bir şanssızlıktı. Gerilimi daha da arttırmayı isterdik ama biliyorsunuz...

– Hruşçov Churchill'in Stalin'i uyardığına ilişkin sözlerinden bahsetti. Stalin daha sonra buna "Uyarıya ihtiyacım yoktu. Savaşın çıkacağını biliyordum ama bir altı ay daha kazanabilirim sanıyordum," diye cevap verdi. Stalin savaşın başlamasını geciktirmek ümidiyle her şeyi yaptı diye suçlanıyor.

– Bu aptalca, Stalin burada sadece kendine güvenemezdi, bütün ülkeye güvenecekti. Kendisini değil bütün ülkeyi düşünüyordu. Bizim çıkarımız buydu, halkın çıkarı, birkaç ay daha kazanmak.

– Ama bu süre içerisinde Churchill'in bize karşı bir şeyi olamaz...

– Bu konuda Churchill'e güvenmek mümkün olabilir miydi? Onun çıkarı bizi Almanlara karşı kışkırtmaktı tabii!

– Büyükelçi Schulenburg, Dekanozov'u savaşın başlayacağı zaman konusunda haberdar etmiş.

– Haberdar, hayır; ima, evet. Birçok kişi çarpışmanın yakına çekileceği telkininde bulunuyordu. Schulenburg'a güvenmek... O kadar çok söylenti, tahmin vardı ki! Tabii onları dikkate almamak da bir hataydı.

– Eğer askerlere emir verilmiş olsaydı...

– İşte o zaman provokasyon olurdu, dedi Molotov.

– Neden? O zaman silahsızlandığımız sırada mı saldırmalarına izin verseydik? Tatile gitmesine izin verilen tüm o askerler...

– Silahsızlanmış değildik, tetikteydik. Üstelik de hiç kimse izne çıkmadan bir yıl boyunca çalışamaz. O zamanki koşullarda sürprizlerden tamamen kaçınmak olanaksızdı. Yine de hazırlanmak gerekiyordu. Biz kahramanca zaferleri elde edebiliyoruz ama uzun vadede soğukkanlı kalmayı ve gerilimi alt etmeyi her zaman başaramıyoruz. Suçlular var ama yine de suçlamak zor. Almanlar çok daha donanımlıydı. Sadece ne yapacaklarını söylemek yeterli olabiliyordu. Daha sonra büyük çabalar sonucu bizimkiler de öyle oldu. Ama bence hâlâ soğukkanlılık, ustalık ve yöntem eksiklikleri var. Bu bizim öne çıkan köylü yanımız. Çalışma, ölesiye sarhoş olma, hasat... Tabii sürpriz etkisi rol oynadı. Eminim ki bugün hâlâ, bir yerlerde bir şeyler olabilir gibi bilgiler geliyordur. Bizim doğamız bu. Marksizm-Leninizmin suçu yok burada, o, saldırganlık yoksa da bunu beklemeyi önerir icabında.

– Yani biz gücümüzü harekete geçirmeyi başarana kadar darbeyi yedik.

– Doğru, bu mümkün. Harekete geçmeyi başaramadık denemez ancak bütün olanaklarımızı kullanmayı bilemedik. Bu, zaman istiyordu ve fazla zamanımız yoktu. Stalin kendi kişiliğinde boğulmuş, kendini beğenmiş, her şeyin kendi istediği şekilde yapılacağından emin birisi olarak geçiyor... Bu gerçek dışı ve iftira. Sürpriz etkisi maalesef rol oynadı. Başka türlü olamazdı. Bu konularda çok kesin konuşabilecek insanları bulmak zor.

– Yazılanlara göre Stalin'e olan inanç, diğer olguların yanı sıra biraz da kendinin oluşturduğu o kişilik kültüne dayanmaktaydı. Bu doğru mu?

– Biraz evet. İnsan her şeye rağmen insandır. Tabii ki çok önemli şeyler yaptı. O dönemin şartlarında kimse Stalin'den daha iyisini yapamazdı, sadece savaş sırasında değil öncesinde ve sonrasında da.

Jukov'un kitabı bir sürü tartışma götürür, hatta tamamen yanlış savlar taşımakta. Savaş çıkmadan önce Stalin'i bilgilendirdiğini anlatıyor –ben oradaydım–. Almanların manevralara giriştiğini, savaş tehlikesi yarattıklarını ve benim: "Neden? Almanlarla sahiden savaşmamız gerekeceğini düşünüyor musunuz?" diye sorduğumu söylüyor. Bu tamamen kepazelik. Sanki ben geri zekalıların başta geleniymişim gibi. Herkes anlamış da bir tek ben anlamamışım gibi! [Molotov burada öfkeden kekeliyor]. Yazdığına göre Stalin savaşa engel olabileceğinden eminmiş. Eğer bütün sorumluluğu Stalin'in üstüne atıyorsak bu demektir ki sosyalizmi inşa etti, savaşı da tek başına kazandı. Lenin tek başına yönetmedi ve Stalin de Politbüro'da tek başına değildi. Herkese kendi sorumluluğu düşüyor. Şüphesiz, o dönemde, Stalin'in konumu kolay değildi. Hiçbir şey bilmiyormuşuz gibi davranmak yanlış. Zira sonuçta Pavlov değilse bile Kirponos ve Kuznetsov birliklerini alarma geçirmişlerdi... Askerler her zaman olduğu gibi kuş beyinliydiler. Almanlar bizden çok daha güçlüydüler, bu çok açıktı. Tabii vidaları daha da sıkmamız gerekiyordu. Olabilecek en iyi askerlere sahiptik. Jukov iyi bir asker olarak tanınıyordu. Timoşenko fena değildi, ayrıca savunma halk komiseri idi.

– Evet ama askerler inisiyatife izin vermediği ve emirlerini beklemeyi şart koştuğu için bütün sorumluluğu Stalin'in üstüne atıyorlar.

– Herkes kendini temize çıkarmaya çalışıyor, dedi Molotov. Halbuki Haziranın 21'ini 22'ye bağlayan gece, Denizcilik Bakanı Kuznetsov bir hava saldırısına hazır olma emrini vermişti. Jukov bunu yapmadı. Kuznetsov bunu kendi inisiyatifi ile yaptı diye övünüyor. O duruma bakılırsa haklı; savaşın başlamasından birkaç dakika önce tüm birliklere, çok acele etmemeleri, son dakikada gelen haberleri doğrulamadan kulak asmamaları konusunda emir verilmişti. Gecikmeler olduğunu biliyoruz ama bunlar sonucu doğrudan etkilemedi.

– Hitler oyununu politik ve ekonomik ödünleri zorla elde etmek üzerine kurmuştu; Nekriç'e bakılırsa Stalin bu şekilde düşünüyordu.

– Neden öyle düşünmeyecekti ki. Tabii ki Hitler bir baş şantajcıydı. Onun tarafından gelecek her tür çarpıtma düşünülebilir. Her ihtilaflı konu şantajlara, aldatmacalara, efsanelere konu olabilirdi ve de... gerçekçi kalabilmek için anlatması çok zor...

– Bu konuda uzmanlaşmış belgelerdeki öne çıkan fikir, Stalin'in Hitler'in savaşı başlatacağına inanmadığı şeklinde.

– Evet, yazılanlar böyle. Vasilevskiy savaşın başlamasını epeyce naif bir şekilde anlatıyor. Berejkov'un kitabının da başını okudum.

– İyi bir kitap.

– Pek de değil, dedi Molotov.

– Ama ilginç.

– İlginç evet. Sadece ilk yüz sayfayı okudum, üstünde uzlaşamayacağım iki nokta çıkardım. Birincisi şu: Stalin Hitler'in o yıl SSCB'ye saldırmayacağı fikrindeydi. Nasıl Stalin adına konuşabiliriz ki, üstelik şimdi, olur olmaz her şeyi onun üstüne yıkabiliriz! Bunu ne o yalanlayabilir ne de bir başkası. "Stalin böyle düşünüyordu, Stalin şuna inanıyordu..." Sanki Stalin'in savaş için ne düşündüğünü tam anlamıyla bilebilirmişiz gibi! İnsanlar zor anlar geldiğinde bütün şartların uygun şekilde bir araya gelmiş olmasını isterler. Tabii savaşın o yıl başlamayacağına inanmak istiyorduk. Ya da biraz daha geç başlamasına. Bunu da gayet normal buluyorum ama bence hiçbir şey Stalin'in o yıl savaşın başlamayacağına inandığını ispatlamıyor. Hiç kimse başkası hakkında bunu söyleyemez. Bu bir.

İkinci nokta. TASS ajansının bildirisinden bahsediyor. Savaşın başlangıcından bir hafta ya da on gün önce TASS ajansı bir bildirisinde Almanların hiçbir inisiyatif almadığını ve ilişkilerimizin

normal olduğunu söylüyor. Bence bu Stalin'in fikriydi. Berejkov Stalin'i bu bildirinin hiçbir dayanağı olmadığı için suçluyor. Bu bir diplomasi oyunuydu. Bir oyun tabii ki. Atılım başarısız oldu. Her girişim iyi sonuç verecek değil ya! Bu girişimin de can sıkıcı bir yanı yoktu. Berejkov'a göre bu naiflik. Hayır bu naiflik değil ama diplomatik, politik bir kurnazlık. Bu durum özelinde bir sonuç vermedi ama kabul edilemez, hoşgörülemez bir yanı da yoktu. Saçmalık değil, açıklığa kavuşturma amaçlı bir girişimdi. Onlar da eğer bir tepki göstermeyi reddettilerse bu bize karşı ikiyüzlü olduklarının bir göstergesidir. Dış dünyaya kendi açılarından tamamen meşru eylemlerde bulunduklarını ispatlamaya çalışıyorlardı, ama bence, TASS'ın açıklamasını kınamak ve alay etmek doğru değildir. O ise açıkça yanlış olan bir şeyi naif bir şeymiş gibi yazıyor. Burada naif hiçbir şey yoktur. Gerçekten büyük sorumluluk taşıyan bir adımdır. Bu adımın amacı, gerekçesi ve açıklaması Almanlara saldırı için hiçbir bahane yaratmamaktı. Birliklerimizin en ufak bir hareketinde Hitler hemen "Görüyorsunuz, birliklerini harekete geçirdiler bile! İşte fotoğraflar, işte eylemler!" diye bağırmaktan geri kalmayacaktı. Şu şu sınırlarda yeterince askeri birlik yoktu diyorlar ama sınır birliklerine azıcık yaklaştığımız anda işte bahane bulunmuş olacaktı! Bu süre zarfında bütün gücümüzle hazırlanmaktaydık.

Başka seçenek yoktu. İşte bu nedenle onların bizi suçlamalarını korkunç buluyorum. TASS'ın bildirisi gerekliydi, bir çıkar yoldu. Eğer savaşın yazın çıkmasını engelleyebilseydik sonbaharda başlatabilmeleri çok zor olurdu. O zamana kadar diplomatik yollarla savaşı geciktirmek mümkündü ama bu ne zaman imkânsız hale gelecekti, bunu kimse söyleyemiyordu. Hiçbir şey söylememek saldırıyı kışkırtabilirdi. Sonunda 22 Haziranda Hitler'in saldırganlığını bütün dünya görmüş oldu. Biz de kendimizi Müttefiklerle birlikte bulduk.

– Aleksandr Nekriç, Stalin'in Hitler'i bir pazarlığa çekebileceğini umduğunu yazmış.

– Çok doğru. En azından bir denemek lazımdı! Şüphesiz böyle durumlarda, ortada böyle yamyamlar olduğundan aldatmaca ve

başarısızlık söz konusu olabilirdi, ama biz asla ödün vermedik; bir deneme yapmak da tamamen yerindeydi.

– Stalin, Alman askeri tabakasıyla Hitler'i ayırmış, savaşın askerleri kışkırtma nedeniyle başlayabileceğini düşünmüş ama Hitler'in antlaşmayı ihlal edeceğini düşünmemiş. Ben Stalin'in fikrinin bu olabileceğini sanmıyorum.

– Ben de, diye onayladı Molotov. Bunlar tek amacı Stalin'i lekelemek olan dayanaksız varsayımlar. Herhangi birisinin olacağı şekilde saf ve aptal değildi... Ama bir girişimde bulunmadan, Hitler yönünde hiçbir yaklaşımda bulunmadan da edemezdik.

Stalin'in gözüyle Hitler

...Molotov'a Hitler'in olduğu sanılan, Bormann tarafından 14 Şubat 1945'te yazıya geçirilmiş olan *"vasiyetname"*yi okuyorum:

– *Bu savaşın uğursuz yanı Almanya'nın savaşa hem çok erken hem de çok geç başlamış olmasıydı. Tamamen askeri bir bakış açısıyla bakarsak savaşa daha erken başlamalıydık. 1938'den itibaren inisiyatifi ele almalıydım ve savaşı 1939'a kadar geciktirmemeliydik...*

– Tabii, diye onayladı Molotov.

– *...çünkü savaş, her durumda kaçınılmazdı. İngiltere ve Fransa Münih'te bütün isteklerimi kabul ettiklerine göre, beni suçlamak niye!*

Bugünkü bakış açımızdan bakınca savaş çok gecikmişti. Ama manevi hazırlığımız açısından da gerektiğinden çok erken başlamıştı. Adamlarım henüz tam bir olgunluğa erişmemişlerdi...

– Tamam işte, itiraf etmiş! dedi Molotov heyecanla.

...Aslında ta çocukluk yıllarından başlayarak nasyonal sosyalizm felsefesine dört elle sarılmış olan bu yeni ve genç seçkinleri olgunlaştırmak için bana yirmi yıl daha lazımdı. Biz Almanların trajedisi ise daima zaman kısıtımız olmasıydı. Koşullar her zaman öyle şekilleniyordu ki biz acele etmek zorunda kalıyorduk; eğer bugün zamana ihtiyacımız varsa bu, toprağa ihtiyacımız olduğundandır. Ruslar o sınırsız toprakları ile acele etmeme lüksüne sahip olabilirler. Zaman onların lehine işliyor bizim değil.(...)

– Ama Ruslar da aynı durumla, 1941'de değilse bile daha önce

karşı karşıya kaldılar; bunu anlayabilirdi ama anlamamış. İşte bu onun hatası, diye yorum yaptı Molotov.

– *...Neden 1941? Çünkü Batılı düşmanlarımızın amansız büyüyen gücü karşısında eğer harekete geçecektiysek bunu en kısa zamanda yapmalıydık. Ve unutmayın: Stalin de eli kolu bağlı bekleyecek değildi.(...)*

– Evet, tabii ki, diye onaylıyor Molotov.

– *... Zaman iki cephede yine aleyhimizeydi. Aslında mesele, daha önceki bir tarih değil de neden 22 Haziran 1941 sorusunda yatıyordu.*

– Doğru, doğru.

– *...İtalyanların karşımıza çıkardığı zorluklar ve Yunanistan'daki aptalca kampanyaları olmasaydı Rusya'ya birkaç hafta önce hücum ederdim...*

– Öyle olurdu herhalde.

– *... Bizim en önemli problemimiz Rusya'yı olabilecek en uzun süre boyunca bir müdahaleden caydırmaktı ve ben sürekli şöyle bir kâbusla yaşıyordum: Stalin'in benden önce davranması. ...*

– Tabii orada öyle bir problem vardı, diye kabul etti Molotov.

– *... Önceden kesinlikle diyebilirdik ki savaşın sonucu ne olursa olsun bu Britanya İmparatorluğu'na dokunacaktı. Çok ciddi bir yara alacaktı. Britanya halkının sonu o lanetli adanın üstünde açlık ve veremden ölmek olacaktı. ...*

– Evet bu aynen bana da söylediği. "O lanetli ada..." şeklinde bir şeyler.

– Sizce eğer onlar başlatmasaydı biz harekete ilk geçen olabilir miydik?

– Planımızı bu olasılık üzerine yapmamıştık. Beş yıllık planlarımız vardı. Müttefikimiz yoktu. Onlar bize karşı Almanlarla birlik olurlardı. Amerika bize karşıydı, İngiltere'yle Fransa da bundan geri kalmazdı.

– Ama o dönemin resmî doktrini, yabancı topraklarda savaşalım, olabildiğince az kayıp verelim şeklinde değil miydi?

– Peki kim şöyle bir doktrin geliştirirdi: Bir zahmet topraklarımızı işgal edip savaşı bizde yapabilir misiniz lütfen? dedi Molotov.

Savaş bakanı, "O halde bize buyrun" mu diyecek? Tabii ki "Az kayıpla başka topraklarda" diyecek. Bu bir propaganda yöntemidir. O kadar iyi bir yöntem ki propaganda normal politikanın üstüne çıktı. Bu gereklidir, vazgeçilemez.

– Hitler şöyle diyor: *Bizim için gerekli olan tek şey, kendimizi yenik saymaktan vazgeçmemizdir, çünkü Alman halkı için zafer artık bağımsızlığını ve varlığını sürdürme olgusunun ta kendisidir. Bu savaşın boşu boşuna yapılmadığını göstermek için bir tek bu bile yeterli olacaktır. Her türlü durumda bu savaştan kaçınmak olanaksızdı. Alman nasyonal sosyalizminin düşmanları daha 1933 yılının Ocak ayında beni bu savaşa mecbur etmişlerdi...*

– Bakın Hitler hangi kelimelerle konuşmasına başlıyor: *Eğer ben ölüp gideceksem, bana layık olamayan Alman halkı da yok olsun.*

– Bu çok tanınmış bir cümledir. Çok da aptalca, diyor Molotov.

– Stalin Hitler için ne düşünüyordu, onu nasıl değerlendiriyordu?

– Aşağı görüyordu dersek doğru olmaz. Anlamıştı ki Hitler her şeye rağmen Alman halkını anlık denecek bir zaman süresinde örgütlemişti. Büyük bir komünist parti vardı ve bir anda görüldü ki kimse yok! Hitler'e gelince, halkı arkasından sürükledi ve Almanlarla savaşırken de çok güçlük çektik. Bu nedenle bütün stratejik görüşmeler boyunca büyük bir soğukkanlılık gösteren Stalin bu soruna büyük bir ciddiyetle yaklaştı.

06.12.1969, 09.07.1971, 31.07.1972, 08.03.1974, 14.01.1975, 24.05.1975, 16.08.1977, 24.07.1978, 04.11.1978, 01.07.1979, 09.01.1981, 21.10.1982, 11.03.1983, 16.06.1983

Schulenburg'u karşılamaya gitti

... Molotov'a soruyorum:

– Jukov'un anıları ve düşüncelerini tekrar okudum, 22 Haziran 1941'deki durumu tam olarak hâlâ kavrayabilmiş değilim. Diyor ki:

Gece yarısına doğru Kiev askeri bölgesi komutanı general Kirponos'un rapor ettiğine göre, Alman ordusundan bir kaçak Alman birliklerinin sabah 4 sularında saldırıya geçeceğini söylemiş.

Jukov'un yazdığına göre Alman birliklerinin sınıra doğru harekete geçtiğine dair yeterli kanıt vardı. Gece yarısını 30 dakika geçe Stalin'e haber verdik. Stalin bize askeri bölgelere bir talimat iletildi mi diye sordu. Ben evet cevabı verdim. ...

Stalin'in ölümünden sonra 22 Haziran gecesi bazı komutanlar ve onlara bağlı birliklerin her şeyden habersiz rahat rahat uyumakta ya da utanmadan eğlenmekte oldukları söylendi. Bu doğru değildi. ... Saat 3.07'de Karadeniz donanması komutanı amiral F. Oktyabrskiy yüksek frekanstan beni aradı ve: "Hava denetim hizmetlerinin bildirdiğine göre kimliği saptanamayan çok sayıda uçak deniz tarafından yaklaşmakta..." diye haber verdi, ben amirale sordum: "Nasıl bir karar aldınız? – Tek bir karar: uçakları donanmadan DCA ateşi ile karşılayacağız."

...Saat 3.30'da, Batı askeri bölge şefi general V. Klimovskih Belarusya şehirlerinin üzerinde bir Alman hava akınının başladığını bildirdi. Halk komiseri bana Stalin'i telefonla aramam için emir verdi. Ben de yaptım. Kimse cevap vermedi. Sürekli aramaya devam ettim.

– Bu, sabah 4 civarı yapıyor, dedim Molotov'a.

– Hayır değil, daha önce toplandık biz! Daha önce! diye bağırdı Molotov. Kendi yakasını kurtarmak istiyor, durumu çok iyi anladığını zannediyor ama anlamamış o da diğerleri gibi.

Jukov'u okumaya devam ediyorum:

– En sonunda muhafız alayı komutanının uykulu sesini duyuyorum. Stalin'i telefona çağırmasını rica ediyorum. Yaklaşık üç dakika sonra Stalin cevap veriyor. Durumu anlatıp mukabele hazırlığı için izin istiyorum. Stalin hiçbir şey demiyor. Sadece nefesini duyuyorum. "Beni anlıyor musunuz?" Sessizlik. Sonunda Stalin soruyor: Halk komiseri nerede? –Yüksek frekanstan Kiev askeri bölgesi ile konuşmakta. –Timoşenko ile Kremlin'e gidin, Poskrebiyşev'e bütün Politbüro üyelerini toplamasını söyleyin.

– Bu daha erken bir saatteydi, diye belirtiyor Molotov.

Jukov'u okumaya devam ediyorum:

Saat 4'te Oktyabrskiy ile tekrar konuştum. Bana sakin bir sesle düşman hava saldırısının geri püskürtüldüğünü, donanmayı vurma girişiminin başarısız olduğunu ama kentte yıkımlar olduğunu bildirdi.

...Saat sabah 4.30'da çağrılan bütün Politbüro üyeleri toplandı.

– Daha önce diye ısrar etti Molotov.

Halk komiseri ve ben büroya girdik. Stalin çalışma masasının önünde, dolu piposu elinde solgun durmaktaydı.

"Almanya elçisini acilen çağırmak gerek" dedi.

Elçilikten bize Büyükelçi Kont von Schulenburg'un acil bir konuşma için kabul istediği cevabı verildi.

V. M. Molotov büyükelçiyi kabul etmekle görevlendirildi.

Bu süre zarfında Genel Kurmay Birinci Başkan Yardımcısı general N. Vatutin, Alman kara kuvvetlerinin yoğun bir topçu ateşi sonrası Kuzey-Batı ve Batı bölgelerinde saldırıya geçtiğini bildirdi.

Bir süre sonra Molotov hızlı adımlarla içeri girdi:

"Alman hükümeti bize savaş ilan etti."

Y. V. Stalin kendini bir sandalyeye bıraktı ve çok derin bir düşünceye daldı.

İşte bu da sabah saat 5 suları oluyor.

– Doğru değil, diye cevapladı Molotov. Jukov Stalin'in gelişmeleri takip etme ve kendisini bilgilendirme emri verdiğini söylemiyor. Şunu anlamak gerekir ki kışkırtma amaçlı bazı yalan haberler olabilirdi ve sadece sözlü olan bu haberlere inanmamak gerekiyordu.

[...On yedi seneye yayılan görüşmelerimiz boyunca 22 Haziran konusu pek çok kez gündeme geldi. Sonuç olarak Molotov'un anlatımına göre olayların nasıl geliştiği aşağıda yazılı.]

– Ya Jukov yanılıyor ya da ben unuttum, diyor Molotov. Jukov telefon etti. Savaş başladı diye bir şey söylemedi ama sınırda bazı tehditler var dedi: ya bir bombardıman ya da kaygı verici diğer bazı haberler. Büyük bir ihtimalle gerçek bir savaş henüz başlamamıştı ama gerilim o kadar fazlaydı ki yönetim müzakere ihtiyacı duydu. Her neyse o sabah saat 2'ye doğru biz Kremlin'de toplanmış durumdaydık, Stalin'in evinde; daçadan dönüşümüz için 30-35 dakika eklemek gerek.

– Ama Jukov Stalin'i uyandırdığını ve bombardımanları haber

verdiğini söylüyor. O zaman sabah saat 1'den beri bombardıman başlamış mı oluyor?

– Bir dakika. O konu belki çok açık değil. Jukov ve Timoşenko bizi yataklarımızdan kaldırdılar: Sınırda kaygı verici hareketler var. Belki birisi daha önce bir bombardımanı haber verdi ve her şey saat 2'den önce başladı, bu bir detay. Sabah saat 2'ye doğru yoldaş Stalin'in evinde toplandık, resmî bir toplantı idi, bütün Politbüro üyeleri çağrılmıştı. Daha önceki gün, 21'inde, saat 11'e veya gece yarısına kadar bütün akşamı Stalin'in daçasında geçirmiştik. Belki de bir film seyretmiştik; o dönemde bunu sıkça yapardık, yemekten sonra bir film seyrederdik. Sonra ayrıldık ve daha sonra tekrar çağrıldık. Sabah saat 2-3 arası benim sekreterlik Schulenburg tarafından aranmış ve sekreterim Poskrebiyşev'i arayarak Büyükelçi Schulenburg'un Dışişleri Halk Komiseri Molotov'la görüşmek istediğini söylemiş. Ben işte o zaman Stalin'in bürosundan ayrılıp kendiminkine geldim, aynı binada aynı katta ama farklı bölümlerdeydik. Benim Kremlin'deki bürom manzara olarak köşeye doğru bakıyor ve Büyük İvan'ın çan kulesini görüyordu. Politbüro üyeleri Stalin'le kaldılar, ben ise Schulenburg'u kabul edecektim – yaya olarak iki ya da üç dakika. Yoksa olaylar şu şekilde gelişecekti: Eğer daçama telefon edip, Schulenburg'un kabul edilmek istediğini bana bildirmiş olsalardı, benim de Stalin'e telefon etmem gerekirdi, çünkü büyükelçiler dışişleri bakanlarını gece yarısı telefonla aramazlar. Hiç kuşku yok ki o durumda Stalin'in oluru olmadan Schulenburg'u kabule gitmezdim. Oysa daçamdan Stalin'e telefon ettiğimi hatırlamıyorum. Etseydim hatırlardım, çünkü aklımda tek bir şey vardı savaşın başlaması ya da ona benzer bir şeyin olması. Beni arayan Schulenburg değil Poskrebiyşev'e bağlı bir Çekistti, Stalin'in bize toplanma emri verdiğini söyledi. Schulenburg'u sabah 2.30 veya 3 sularında kabul ettim, saat 3'ten daha geç değil bence. Büyükelçi, Almanya'nın notasını saldırının başladığı anda vermişti. Her şeyi özenle önceden hazırlamışlardı ve muhtemelen büyükelçi belirli bir saatte gelmek üzere emir almıştı, saldırının saat kaçta olacağını biliyordu. Bunu tabii ki biz bilemezdik.

– Fakat saat 3'te Almanlar hâlâ saldırmamış mıydı?

– Bölgelere göre değişiyor. Sivastopol'da bir akını geri püskürttük. Saat 2 veya 3'te saldırdılar. Neden bu kadar küçük bir detaya takılıyorsunuz? Tabii her şey ilgi çekici ve bütün bu detayları, belgelerle olayları birleştirerek yeniden oluşturabiliriz ama bunların hiçbir önemi yok. Malenkov ve Kaganoviç hepimizin çağrıldığı dakikayı hatırlıyorlardır. Bence sabah saat iki buçuktan daha geç değildi. Jukov ve Timoşenko saat 3'te veya biraz daha geç geldiler. Eğer Jukov saat 4 veya daha geç bir saatten bahsediyorsa bu görüşme saatini ileri alarak kendi saatleri ile çakıştırmak içindir. Olaylar daha önce cereyan etti.

– Stalin'in genellikle geceleri çalıştığı biliniyor, ama o gece, garip bir şekilde, uyumaktaymış ve onu Jukov uyandırmış.

– Jukov kendine önem atfetmek istiyor. Söyledikleri doğru değil.

– Durum sahiden böyle mi oldu bilemiyorum ama sizden başka kime sorabilirim? Büyükelçiye demişsiniz ki "Bunu hak etmek için ne yaptık?"

– Eğer bu bilgiyi Alexander Werth'in kitabından aldıysanız bilin ki o bir hayalcidir. Orada değildi, nasıl bilebilir ki? Bu tamamen bir uydurma. Tabii ki böyle bir saçmalık savurmuş olamam. Bu densizlik. Zırva. Bunu nereden çıkarmış ki? Orada sadece iki Alman ve benim çevirmenim vardı. Bu olayı anlatırken Çakovskiy'in de yapmacık bir ruh hali vardır. Fakat Schulenburg'u yine de Çakovskiy değil ben kabul ediyordum...

– Kont Schulenburg'un Sovyetler Birliği ile bir savaşa karşı olduğu biliniyor. Hatta savaş öncesinde Hitler'e bu konuyu içeren bir muhtıra vermiş. Resmî, diplomatik konuşmalar dışında kişisel olarak bir şeyler söyledi mi?

– O an özel konuşmalara uygun bir an değildi. Schulenburg sakin tabiatlı birisiydi. Bu durum için bir şey yapamazdı tabii. Daha sonra kurşuna dizildi.

– Hitler'i Rusya konusunda yanlış bilgilendirdiği için mi?

– Tabii. Ama Hitler'e karşı hazırlanan komploya da karışmıştı. Çevirmeni, elçilik danışmanı Hilger, emir eline ulaştığında gözyaşlarını tutamamış.

– Schulenburg o zaman yaşlı mıydı?

– Ne demek bu? Benim şimdiki yaşımdan daha gençti ve ben de henüz yaşlı sayılmam. *06.12.1969, 31.07.1972, 15.08.1972,*.

Stalin şaşırmış mıydı?

– Jukov savaş öncesindeki sorumluluklarından sıyrılmaya çalışıyor ama bu çocukça. Üstelik karıştırıyor da. 21 Haziranda birlikleri alarm durumuna geçirme talimatı verildi. Jukov'un sözleri iki anlama da geliyor: Stalin'in talimatı düzeltmesinin kâh doğru olduğunu söylüyor, kâh yanlış. Oysa ki Stalin bunu yapmakta haklıydı. İşte bazı bölgelerde nasıl da yeterli önlemler alınmış, ama Belarusya'da değil... *08.03.1974*

Molotov'un anlattığına göre savaş çıktığı sırada Stalin'le birlikte savunma halk sekreterliğine gitmiş. Malenkov da onlara eşlik ediyormuş. Stalin, Jukov ve Timoşenko ile epeyce sert konuşmuş.

– Böyle zıvanadan çıktığı çok nadirdi dedi Molotov.

Daha sonra Stalin'le birlikte Molotov tarafından 22 Haziran öğlen saatlerinde radyodan halka okunacak ve daha sonra da telgraf merkezinden yollanacak olan bildiriyi kaleme almışlar.

– Peki neden 22 Haziranda bu bildiriyi halka Stalin değil de siz ilettiniz diye merak ediyor bazı görüşmelerde kendisi de bulunmuş olan Stalin'in torunu Yevgeni Cugaşvili.

– Bence biraz zamana ihtiyacı vardı. İlk konuşmayı yapmak istemedi; vurgulama ve doğru yaklaşım için durumla ilgili fikrinin daha belirgin olması gerekiyordu. Tamamen bir robot gibi davranamazdı, bu imkânsızdı. O da her şeyden önce bir insandı tabii ki. Sadece bir insan değil, bu çok da doğru değil. Bir insan ve bir politikacıydı. Bir politikacı olarak bazı şeyleri daha yakından görebilmek için beklemeliydi. Söylevlerinin çok belirgin bir tarzı vardı; halbuki o sırada durumun çözümünü derhal yapmak ve kesin cevaplara ulaşmak imkânsızdı. Bu nedenle sözü almak için sınırdaki durumun kesinleşmesine yetecek kadar, yani birkaç gün beklemeye karar verdi.

– Şu sözleriniz –"Davamız haklıdır. Düşman ezilecek, zafer bizim olacak"– bu savaşın bir çeşit sloganı haline geldi.

– Bu resmî bir konuşmaydı. Ben kaleme almıştım ama Politbüro'nun bütün üyeleri metni gözden geçirirken oradaydılar. Bu nedenle bunların sadece bana ait sözler olduğunu söyleyemem, tabii ki düzeltmeler, eklemeler oldu.

– Stalin de katılmış mıydı?

– Elbette, katılmaz olur mu hiç! Böyle bir söylevin onun oluru olmadan verilmesine olanak yoktu ve Stalin de çok katı bir eleştirmendir. Onun hangi sözcükleri, baştakileri mi yoksa sondakileri mi eklediğini söyleyemem, ama söylevin yazılmasında onun da payı var.

– Peki 3 Temmuz demeci, o Stalin'in mi yoksa Politbüro'nun mu?

– Onun. Önceden hazırlanmış bir şey değildi. Biz bu söylev için hazırlık yapmıyorduk. Biz olmadan yapıldı. İrticalen kendi söylevlerinden birini verdi. Şunu söylemek gerekir ki eskiden gözden geçirilmiş bir metin olmadan konuşuyorduk. 1945 veya 46'da bile, Ekim Devrimi bayramı için bir rapor sunduğumda veya Birleşmiş Milletler Örgütünde bir konuşma yaptığımda o metin bana ait bir metin oluyordu, kimse incelemiyordu. Bir kâğıt okumaktan çok serbest bir şekilde konuşma yapıyordum. 7 Kasım 1941 resmîgeçidi sırasında Stalin'in konuşacağını elbette biliyordum. Bana söylemişti. Konuşmasını okuyayım diye bana vermiş miydi, hatırlamıyorum. Mutlaka vermiştir. Genelde okumam için verirdi. 7 Kasım resmîgeçidindeki konuşması kayda geçirilmemişti, daha sonra kendisi yaptı.

– Söylendiğine göre savaşın ilk günlerinde morali bozuktu ve sesi soluğu kesilmiş gibiydi.

– Morali bozulmuştu demek abartılı, sarsılmıştı evet, ama bir şey belli etmiyordu. Stalin'in kendi zorlukları vardı, bu şüphesiz. Hiç etkilenmediğini söylemek saçma olur. Ama onu öyle bir şekilde tarif ediyorlar ki sanki pişman olmuş günahkar gibi! Bu elbette saçmalık. Çalıştığı bütün günler ve çalışmayı alışkanlık ettiği o geceler boyunca hiç moralini bozma ya da sesini soluğunu kaybetme gibi lüksü olmadı!

[Sovyetler Birliği Kahramanı unvanına sahip ünlü havacı Mihail Vodopianov, bana 22 Haziran 1941'de savaşın çıktığını öğrendiği zaman Kuzeyden geldiğini ve Moskova'ya deniz uçağı ile ulaştığını, Himki su alanı üzerine indiğini ve hemen Kremlin'e gelerek Stalin tarafından kabul edildiğini söyledi. Vodopianov Stalin'e nazi Almanya'sı üstüne hava bombardıman akımları yapılmasını önerir.
"Bunu nasıl öngörüyorsunuz?" diye sorar Stalin bir haritanın yanına yaklaşarak.
Vodopianov Moskova'dan Berlin'e bir çizgi çizer.
Stalin parmağını Baltık adalarına doğru uzatarak "Buradan gitmek daha iyi değil mi?" diye önerir.
Bu savaşın ilk günüdür. –*F. Ç.*]

– Bütün bir ordunun yok olması, bu çok acı bir şey, dedi Şota Kvantaliani, ama eğer Almanlar bizim savunmamızı alt etmemiş olsalardı ve eğer biz karşı saldırıya geçip muzaffer bir şekilde Polonya'da ilerlememiş olsaydık, İngiltere, Amerika ve diğer ülkeler 1941'de bizim Almanya'yı ezmemize izin verirler miydi, o zaman da bizim tarafımızda olurlar mıydı?

– Emin değilim, diye cevapladı Molotov ve ekledi; Stalin, Beria, Malenkov ve ben, birlikte halk komiserliğine gittik, oradan da Beria ve ben Stalin'in daçasına gittik. Bu ikinci veya üçüncü gündü. Bana öyle geliyor ki Malenkov da bizimleydi. Başka kim vardı hatırlamıyorum. Malenkov'u hatırlıyorum.Stalin şaşkın vaziyetteydi. Dile getirmiyordu ama rahatsızdı.

– Nasıl duruyordu?

– Nasıl mı duruyordu. Stalin her zaman nasıl durursa öyle duruyordu: Sert.

– Ama Çakovskiy'in yazdığına göre, o...

– Çakovskiy ne yazıyor anımsamıyorum, biz bambaşka bir konudan söz ediyorduk. Bize sert bir şekilde dedi ki: "Kazık yedik", bu hepimize öyle geliyordu. Söylediği cümleyi çok iyi hatırlıyorum, bu nedenle size aktardım. İşte bu durumdaydık, tabii ben biraz ruh halini düzeltmeye çalıştım.

– İngiltere ve Amerika'nın müttefikliği Sovyet rejimi için çok bir şey ifade ediyor muydu?

– Evet, çok dedi Molotov. *31.07.1972, 15.08.1972, 09.11.1973, 16.06.1977, 16.08.1977, 24.07.1978, 01.07.1979, 13.01.1984*

Başka başkan yardımcısı yoktu...

– Böyle bir basılı belge olmadığını söylemiştiniz ama ben "Yoldaş Vyaçeslav Mihayloviç Molotov'un tüm çalışma konularıyla görevli SSCB Halk Komiserleri Konseyi Birinci Başkan Yardımcısı olarak atanması" diye bir belge buldum. *Pravda*, 17 Ağustos 1942. Çok zor bir dönem. Almanlar Don'u geçiyorlar.

– Bunu unutmuşum, dedi Molotov. Ben Devlet Savunma Komitesi Başkan Yardımcısıydım, başka da yardımcı yoktu. Bu yüzden tüm çalışma konularıyla görevli deniyordu. *30.12.1973*

[Radyo spikeri Luri Levitan'ın anlattığına göre Stalin'in radyoda yayınlanan söylevinden önce Beria ve Vlassik sınırlama koydular:
– Yoldaş Stalin'in bütün sorularına 'evet' veya 'hayır' diye cevap verilecek, hiçbir soru sorulmayacak.
Bütün elbiselerimi ve hatta ayakkabılarımı yokladılar.
Levitan'ı görünce Stalin dedi ki:
– Demek sizsiniz! Ben de sizi böyle düşünmüştüm.
Daha sonra sordu:
– Sizce nasıl okumalıyım?
– Her zaman okuduğunuz gibi okuyun yoldaş Stalin, diye canlılıkla yanıtladı Levitan.
– Nerelerde duraklama yapmalıyım?
– Her zaman yaptığınız şekilde yapın yoldaş Stalin.
O zaman Stalin gülümsemekten kendini alamadı.]

BÜYÜK VATAN SAVUNMASI

Vatan için çarpıştık

...Şota İvanoviç Kvantaliani ve Gürcistan'dan konukları İndiko Samsonoviç Antelava ve Reichstag üzerine zafer bayrağını diken Meliton Varlamoviç Kantariya ile birlikte Molotov'u ziyarete gittik.

Güzel bir ilkbahar günüydü. Koruda dolaşıyorduk. Kalabalıktı, herkes başını çevirip uzun uzun Molotov'a bakıyordu.

Eve döndük, masanın başına geçtik.

– Bu bizim Meliton Varlamoviç, arkadaşı Yegorov'la birlikte bayrağı dikmişti, dedi Şota İvanoviç. Reichstag bilmediğiniz bir yerdi, nasıl tırmandınız, kubbenin yolunu nasıl buldunuz?

– Askerlere özgü bir zihin çabukluğu işte, diye yanıtladı Kantariya.

– Kesinlikle doğru düşünülmüş bir şeydi, dedi Molotov. Gecikmeden, tam zamanında diktiniz bayrağı. Bizimkiler öndeydi.

...Bu görüşmede pek çok konudan söz edildi. Bildik konulardı ve bu notlardan bazıları bu kitabın çeşitli bölümlerine girdi.

Sohbetin sonunda Kantariya şöyle dedi:

– Çok okumuş biri değilim ama vatanımı seviyorum, Sovyet egemenliğini gerekirse her zaman savunurum. Vatanımı seviyorum...

– Gürcü vatanını mı? diye sordu Molotov.

– Hayır Sovyet vatanımı. Nerede doğduğum önemli değil.

Vatan, yürektir, biz bu vatan için çarpıştık. Stalin için, vatanımız için. Çok uluslu Sovyetler Birliği için omuz omuza savaştık ve kazandık. Gerekirse yine kazanırız.

– Gürcistan Cumhuriyeti komünizmi kuruyor gibi. Güzel haberler getirin Gürcistan'dan, Vyaçeslav Mihayloviç'in hoşuna gider.

– Sosyalizm bile yeter, dedi Molotov. *17.03.1974*

Cephelerde

– Cepheyi ne zaman ziyaret ettiniz?

– 1941'de Leningrad'a gittim. Daha sonra Konyev'i görevden aldım ve Jukov'u sıkıştırmaya gittim. Bu galiba 1942 veya 43'teydi. Bunlar benim cephe ziyaretlerim oldu. *13.6.1974*

– Ekim 1941'de Konyev'i komutanlıktan almak için cepheye gittim. Onunla bu iş yürümüyordu. Neden yerinin Jukov'la değiştirildiğinin ona anlatılması gerekti. Jukov durumu düzeltti.

– Jukov onu savunmuş, öyle mi?

– Evet. Daha sonra da Leningrad'da Voroşilov'u görevden aldım.

– Bu iş için yeterli değil miydi?

– Yeterliydi, zamanını siperlerde geçiriyordu. *14.01.1975*

– Kuşatmanın tamamlanmasından önceki son günlerde ben Leningrad'daydım. Malenkov da bana eşlik etmekteydi. Savaş donanmasından Kuznetsov ve topçu Voronov da vardı. Önemli bir grup yani. Askerler. Bu Ağustos 41 olmalı. Yazdı evet; Çerepovets'e kadar uçakla oradan Leningrad'a kadar trenle gittik. Uzak sayılmazdı. Yalnız zamanında varamadık, yol kesilmişti. Bu nedenle Mga garından itibaren Leningrad'a drezinle* geldik. Dönüşte abluka daha beterdi o yüzden trenle gelemedim ve Ladoga gölünün üstünden uçakla geçtim. Bu işte gerçekten en zor andı.

* *drezin:* demiryollarında yol kontrolü ve bakım için kullanılan küçük araba.

Jdanov Leningrad'daydı. Eşsiz bir yoldaş, eşsiz bir insandı. Ama o sırada tam bir şaşkınlık içerisindeydi. Her şey kötü gitmekteydi: Almanlar onları kuşatmış ve kıstırmışlardı. İşte bu şartlar altında ben Stalin'in verdiği görev üzerine Leningrad'a gelmiştim ve Jukov da benim dönüşümden az zaman sonra acele Leningrad'a gitti. Buna ne dersiniz? Jdanov çok iyi birisiydi ama biraz gevşekti. *13.04.1972*

Jukov, Rokossovskiy, üçüncü kişi kimdi, Düşünmem gerek...

...Vyaçeslav Mihayloviç'e general Ştemenko'nun okurlarıyla yaptığı bir görüşmenin kayıtlarını okuyorum; Ştemenko diyor ki: *V. Sokolov'un 'İstila' adlı kitabında savaşın başlangıcı nedense gerçeğe uygun biçimde anlatılmıyor... V. Sokolov, savaştan önce ordumuza yalnızca taarruzun öğretildiği görüşünde. Ne var bunda? Şimdi de orduya taarruz etmeyi öğretiyoruz, aksi takdirde bir ordu hiçbir zaman zafer kazanamaz. Ta Spartaküs zamanından bilinen bir gerçektir bu. Daha da ileri giderek savaş doktrinimizi eleştiriyor ve doğruluğunu kuşku altına sokuyor... O zamanın şartlarında Stalin'e inanmadan düşmanı yenmemiz imkânsızdı.*

– Doğru, diyor Molotov.

– Bu konuda halkımızın her şeyi kendiliğinden anlayabilecek kadar zeki olduğu fikrinden hareket ettim. Bu nedenle Stalin'den ne iyi ne de kötü olarak bahsettim, sadece ne olduğunu anlatmakla yetindim. Bu arada bir şeyi kesin olarak söyleyebilirim: Stalin savaş sanatını biliyordu, sadece strateji değil taktikleri de... sadece genel anlamda değil derinine biliyordu, uygulamada uzmandı; savaşı en üst düzeyde yönetti. Bazı örneklere değineceğim. Ekim 1941'de Almanlar Moskova sınırlarına geldiğinde durum çok kritikti. Birçok devlet kuruluşu ve Genel Kurmay tahliye edilmişti. Almanlar Moskova önlerinde beklemekteydiler. Durum özellikle de Volokolamsk yolu çevresinde, batı sınırında, çok ciddiydi. Bütün birliklerin takviye talep ettiği bir dönemdi ve yapacak takviyemiz yoktu. Bölgelerdeki birliklere parça parça takviye yapıyorduk, askeri okullar bile bölünmüştü. Bu dönemde Stalin tam teçhizatlı, modern malzemelerle donatılmış beş

ordu düzenledi. Moskova önündeki harekâtı yöneten Jukov'un sürekli yakarmaları ve isteklerine rağmen Stalin tek bir tabur vermeyerek ona her şey pahasına direnmesini emretti. O zaman biz Stalin'in hata yaptığını düşündük. Stalin bu birlikleri Alman ordularının karşısına onların çok kan kaybettiği Aralık ayında çıkardı. Almanlar Moskova'nın çok uzağına püskürtüldü. İşte o zaman Stalin'in ne kadar büyük bir strateji uzmanı ve taktisyen olduğunu anladık.

Bu hassas dönemde Jukov'un merkez karargahı, savunma hattına yakın bir konumdaydı. Jukov Stalin'den merkez karargahını Belarusya garı yönüne almak için izin istedi. Stalin eğer Jukov Belarusya garına doğru yer değiştirirse kendisinin onun yerine geçeceğini söyledi.

Savaş sırasında Hruşçov'un rolü mü? O sırada sınır askeri kurulu üyesi idi. Hruşçov'un rolünün önemine dair bir şey diyemeyeceğim. Askeri Kurul üyeleri içinde dikkate değer olanlar vardı, Jdanov örneğin. Ama Hruşçov'un dikkate değer olduğuna ise kimse beni asla inandıramaz. Hruşçov ve Yeremenko Almanları ezmek için bilmem ne tür bir plan hazırlamışlar. Bu plandan hiç haberim yok.

Stalin savaşın ilk günlerinde paniğe kapıldı mı? Ben zannetmiyorum. Üst kademelerde böyle bir hisse kapılmamıştık. Stalin paniğe kapılmış olsaydı bizim işimiz mutlaka etkilenirdi.

– Doğru.

– Rokossovskiy ve Jukov'un kitapları ile ilgili, Rokossovskiy'in kitabını beğendim. İyi bir kitap. Jukov'un kitabı içinse kötü bir şey diyemem ama onunla ilgili eleştiri yapmayı reddettim. Jukov'un kitabında tarafsız olamadığı yerler var. Cephedeki durum iyi olduğunda bunun övüncü Jukov'un ve onun önerileri sayesinde oluyor. Ama yenildiğimizde ya da hatalar yaptığımızda bu Stalin'in suçu.

Varşova'da bir ayaklanma olmuştu. Polonyalı yurtseverlerin kanları Varşova sokaklarında aktı. Ayaklanmanın başlangıcı veya amaçları hakkında hiçbir şey bilmiyorduk. Mikolajczik tarafından, Sovyet birlikleri Varşova'ya girmeden önce bir yönetim kurmak ve bizi bir oldu bittiyle karşı karşıya getirmek için çıkarılmıştı. Varşova'daki ayaklanmadan haberimiz olduktan sonra bir harekât hazırlandı. Harekât başarısız oldu. Jukov kitabında bu harekâtla il-

gisinin olmadığını ve harekâtın Stalin'in önerisi üzerine yapıldığını yazıyor. Jukov'un kitabını bitirdikten sonra devlet arşivlerinde araştırma yaptım. Jukov olanları değiştirmeye çalışıyor: İmzası belgelerde gayet güzel boy gösteriyordu.

– Jukov dar görüşlüdür. Politik duruşu net değildir. Ştemenko haklı ve bazı ögeleri tamamlıyor. Bu bir yerlerde yayınlandı mı peki? Tabii ki hayır...

– Top imalatçısı Vassili Grabin'in size selamları var. Kendisiyle bu yakınlarda tanıştım. Bana *Zaferin Silahı* adlı kitabıyla birlikte bir dergi armağan etti ve "İşte zaferin silahı Y. V. Stalin döneminde böyle yapılmıştı" diye de bir ithaf yazdı. Ona bir soru sordum: "Size göre Stalin zeki birisi miydi?" – "Bu uygun sözcük değil. Aramızda bir sürü zeki insan vardı, Stalin çok yürekli, çok dikkatli birisiydi. Hruşçov savaşa hazırlıklı olmadığımızı söyledi. Oysa ki benim bütün toplarım savaştan önce imal edilmişti. Eğer Tuhaçevski'yi dinleseydik hiçbiri olmayacaktı."

– Çok güzel söylemiş. Bravo, diye haykırdı Molotov.

– Grabin dedi ki: "Tuhaçevski'den 'top'umuzun bir dergide gösterilmesini istedim. Kesin olarak reddetti. Ben de o zaman Politbüro'ya gideceğimi söyledim. Savaş sırasında o top hepsinden daha iyi çıktı. Stalin 1 Ocak 1942'de "Sizin topunuz Rusya'yı kurtardı..." dedi. Tuhaçevski hakkındaysa "Bir Bonapart. İhanet edebilirdi" diye yazıldı."

– Bonapart mı? Yok canım! "İhanet edebilirdi" değil, ihanet etti, en rezil şekilde. *21.05.1974*

⚜

– Stalin'in Jukov'u dinlemeyerek Kiev'de direndiğini; Jukov'un haklı olduğunu söylüyorlar, dedi Molotov. Stalin aslında Moskova'nın teslim olmasını öneren Jukov'u artık dinleyemezdi. Ama bundan bahsedilmiyor. Stalin üzerine yazılanlar son zamanların en büyük yalanıdır.

– Jukov Stalin'i suçluyor, dedi Molotov: Bence Stalin, Jukov'un yazdığı gibi, ana eksenin Ukrayna'ya kaydırıldığı fikrinde değildi. Ben inanmıyorum. Jukov'un Stalin'e yaptığı göndermenin doğru olduğuna da inanmıyorum. Stalin hakkında ben de en az Jukov kadar bilgi sahibiyim ve böyle bir şey hatırlamıyorum. Onun için doğrulayamam. Olaylar gösteriyor ki Almanlar öncelikle Moskova'ya yönelmişlerdi. Smolensk bölgesinde sendelediler ve ister istemez Ukrayna yönüne doğru sapmak zorunda kaldılar...

Moskova öncelikliydi Ukrayna değil ama Stalin Almanların Donbass ve Dinyepropetrovsk bölgesine de saldıracaklarından endişeleniyordu.

– Jukov, Donbass ve Kiev'in Moskova muharebesini üç ay geciktirdiğini yazıyor.

– Çünkü Almanlar Moskova önünde sıkışmışlardı. Başarılı olamadılar. Bu da hesaba alınmalı... İşte Jukov'un söylediklerine ihtiyatlı yaklaşmak için bir neden daha... Siz istediğinizi söyleyebilirsiniz ama ben size göre bütün bu olaylara biraz daha yakındım, ancak benim her şeyi unuttuğumu düşünüyorsunuz... *14.01.1975, 14.10.1985*

⚜

– Söylentilere göre 1941'de Politbüro'da Moskova'yı bırakıp bırakmama konusunda oylama yapılmış. Bu olabilir mi?

– Düşünülemezdi bile! diye bağırdı Molotov. İmkansız! Saçma, tamamen saçma! Akıl almaz bir şey! Öyle bir anda, bu şekilde bir oylama ihanet demek olurdu. Büyük bir çoğunluk fikir beyan etti. Eğer çok küçük bir azınlık olsaydı bile, onlar da kesin olarak yok edilirdi, çünkü bu ihanet demek olurdu!

– Böyle söyleniyor, çünkü Jukov aslında Moskova'yı bırakmayı önermiş.

– Bu olasılığı kabul ediyordu. Golovanov bunu yazdı. Politbüro'nun oylaması ise tamamen saçmalık! Zırvalık! Birisinin gördüğü rüya herhalde... *21.12.1979*

⚜

...Ekim 1941'de Stalin'in Moskova'yı bırakma konusunda tereddütleri olup olmadığını soruyorum:

– Aptalca bu! Hiçbir tereddüt olmadı. Moskova'yı terk etmeye niyeti yoktu. İki üç günlüğüne Kuybişev'e gittim ve yerime sorumlu olarak Voznessenskiy'i bıraktım. Stalin bana: "Orada durum nasıl, git bak ve hemen geri dön," dedi.

[Bu konuda birçok söylenti dolaşıyordu. Belgesel anlatılarda ve romanlarda Stalin'in kendisini bekleyen trene geldiğini ve Moskova'yı terk edip Kuibiyçev'e gitmek veya gitmemek tereddütü içinde peronu iki saat boyunca arşınladığını okudum. Stalin'in şahsi korumalarından birisi olan A. Ribin böyle bir olayın hiçbir zaman olmadığını, trenin V. M. Molotov ve diplomatlar için geldiğini kesin olarak söyledi. Stalin'in ne zaman ve nerede olduğunu söyleyebilecek bir kişi varsa o da koruması olmalıydı.

Bununla birlikte yüksek komutanı Kuibiyçev'e götürme düşünceleri vardı ama kimse onunla konuşmaya cesaret edemiyordu. Sonuçta dolaylı olarak değindiler: "Yoldaş Stalin muhafız alayını ne zaman Moskova'dan yollamak gerekecek? Stalin cevap verdi: – Gerekirse bu alayın başında saldırıya ben giderim."]

Molotov Jukov'un stratejist nitelikleri için övgü dolu kanılarını dile getirdi:

– Rokossovskiy daha az sert ve daha az sebatlıydı; Jukov'un sesi çok çıkıyordu, doğru. Ama onun kapasitesi hakkında kesin kanıya savaşın sonuna doğru vardım, Stalin Vassilevskiy'i Könisberg'i almak için ne kadar zaman gerekeceğini sormak için çağırdı.

Vassilevskiy: "İki, ya da üç hafta", dedi.

Ondan sonra Jukov çağrıldı. Bu harekât planı için çok gerçekçi bir tablo çizdi ve bunun iki ya da üç ay alacak zor bir girişim olduğu sonucuna vardı. Olay da aynen dediği şekilde gerçekleşti. *07.05.1975, 16.07.1978*

✠

– Mareşal Şaposnikov iyi birisiydi. Stalin onu severdi. Eski Çarlık ordusunun subayıydı. Ancak Leninist tarih anlayışı sayesinde, bugün Şaposnikov'ların ulaşamadığı bu konumdayız biz. Zaten o da politika için yanıp tutuşmuyordu. Kendi alanında çok güçlüydü.

Jukov da can atıyor olmasına rağmen politikada işe yaramaz biriydi. Vassilevskiy'i çok iyi tanırım. Çok iyi bir üst düzey subaydır. Ama komutan olarak Jukov ilk üçün arasına girer. Rokossovskiy de aralarında olur. Üçüncü kişi için düşünmek lazım. Rokossovskiy çok hoş bir adamdır. Golovanov haklı: Rokossovskiy'in kişisel nitelikleri, birçoğunun gözünde kendisinin üstün savaş kurma yeteneklerini gölgede bırakmıştır. *02.04.1978*

✠

– Moskova muharebesi sırasında Budioni Stalin'e yeni kılıçlara ihtiyacımız olduğunu, süvarilere üstünde "İman, Çar ve Vatan için" sözleri yazılı eski kılıçların dağıtıldığını söyledi.

Stalin sordu: "Onlarla Alman kafaları kesiliyor mu?"

– Evet yoldaş Stalin.

– O halde bu kılıçlara iman, Çar ve vatan için bol şans! dedi Stalin. *06.07.1985.*

✠

[Savaş sırasında Stalin Baybakov'u yeni petrol yataklarının en kısa zamanda araştırılmasını sağlamakla görevlendirmişti. Baybakov bunun imkânsız olduğunu söyleyerek itiraz ettiğinde Stalin kestirip attı: "Eğer petrol varsa Baybakov da var, petrol yoksa Baybakov da yok."

Kısa bir süre sonra Tataristan ve Başkırdistan'da yeni petrol yatakları bulundu.

Büyük Vatan Savunması sırasında Vannikov beklenmedik bir şekilde hapisten çıkarılıp Stalin'in karşısına getirildi ve savaş sanayisi halk komiseri olarak görevlendirildiği bildirildi. Buna karşılık Vannikov: "Yarın komiserlikte olacağım. Eski tutuklu olarak personelim üzerinde nasıl bir nüfuzum olabilir?

– Sizin nüfuzunuz bizim işimiz, dedi Stalin.

Ertesi sabah Vannikov masasının üstünde içinde kendisine sosyalist emek kahramanı unvanının verildiği kararnameyi içeren *Pravda*'yı buldu.]

Pokrışkin'le Söyleşi

...Terasta Molotov'un yanında... Aleksandr İvanoviç Pokrışkin ve eşi Mariya Kuzminiçna. Yemek masasının başındayız. Önce şarap içildi. Pokrışkin yüzünü buruşturdu. Konyak ikram edildi. Pokrışkin bir grup kahraman pilotun yer aldığı bir fotoğrafa bakıyor.

– Bu yok, bu yok, bu yok, bu da yok. Dzusov öldü. Glinka kardeşler. İkisi de yok. Şu sağlam yapılı olan içki, sigara içerdi... Öbürü ise ikisini de içmezdi, kanserdi.

– Savaş boyunca ben de cephedeydim! diyor Mariya Kuzminiçna.

Öyle ki, önünüzde askerler... Yo, ben çavuştum, ne yüksek rütbe değil mi?

– Olsun, diyor Molotov, askerde her rütbenin önemi çok büyüktür. Sağlığınız nasıl? diye Pokrışkin'e soruyor.

– Biliyorsunuz işte, savaş...

Mariya Kuzminiçna kocasının adına cevap veriyor:

– Sırtı ağrıyor, savaşta uçağı isabet almış ve ormana düşmüştü. O zaman belkemiğinden yaralanmıştı. Daha sonra çok ağır iki ameliyat geçirdi. Pokrovskiy'e duacıyız. Hekimler, savaşta böyle şeyler olur dediler.

– İnsanın yaptığı iş, sağlığını da etkiliyor, diyor Molotov.

– Sen ateş ediyorsun, onlar da sana ateş ediyorlar. Üzerinde çok büyük bir yük var. Bilincini yitiriyorsun. Bu şekilde dört yıl geçti, diye kısaca açıklıyor Pokrışkin.

– Dört yıl boyunca savaştı, ilk günden son güne kadar! diye ekliyor Mariya Kuzminiçna.

Pokrışkin, Molotov'a:

– Yürüttüğünüz cesur diplomasi için size çok teşekkür ederim, diyor.

– Size daha fazla teşekkür etmek gerek, siz daha fazlasını hak ettiniz.

– Bizimki küçük bir işti, ateş etmekti. Sizinki ise bir politika yaratmak... Kapitalistleri, kapitalistlere karşı savaşmak zorunda bırakmaktı... Çok zor bir işti. Önemli olan zaferi bizim kazanmış olmamız.

– Artık hiç kimsenin bu işi geri götürmesine izin vermeyiz, diyor Molotov. Ama daha büyük zorluklar olabilir. Hitler'e gelene kadar çeşit çeşit adamla uğraşmak gerekti. Onunla sadece ben uğraştım... Bir sürü insanla görüşmek gerekti.

Pokrışkin'e hava muharebelerini soruyorum.

– Bütün uçaklarda topu ateşleyen bir kol vardır, diye yanıtlıyor Aleksandr İvanoviç. Büyük bir kol. Mitralyözün de düğmesine basıyorsun. Hava muharebesi, saniyelik iştir. Uçakla hedefe yaklaşırsın, mitralyöz mermisi bitmiştir, ama top mermisi çoktur. Herkese emretmiştim: Düşmanı yakaladığınızda tetiğe basın, topla, mitralyözle yaylım ateşine başlayın. Kaçırdığın da oluyor tabii. "Kobra"da 37 mm.lik, "La-5"te 20 mm.lik iki tane top vardır.

– Kaç kez bu duruma düştünüz? diye soruyor Molotov.

– Pek çok kez. Benim kayda geçmiş muharebe uçuşum yediyüz kadar. Hava muharebelerim yüz elliden fazla.

– Düşürdüğünüz uçak sayısı 59'muş, diye ekliyorum.

– Bunlar sayılanlar. 1941'de düşürülen uçakların sayısını, piyade birliklerimize de doğrulattıktan sonra hesaba alın diye bir emir vardı. Sonra uçaklara kameralı makineli tüfek kondu. Almanlar doğrulayacak değildi ya!

– Peki toplam kaç uçak düşürdünüz?

– Hatırladığıma göre 90 uçak düşürdüm, diyor pek az konuşan Pokrışkin. Kayıtlara giren ve girmeyen. Uçağı vuruyordum, dumanlar içinde bilinmeyen bir yere düşüyordu ve kayda geçirilmiyordu. Pilotlar güzel uçuşlar yapıyorlardı, uçakları da iyiydi. 1942'de özel bir görev için "Messerschmitt"le uçtum. Alman işaretleriyle... "MİG-3"te lambayı, öne değil, tersine arkaya koymuşlardı. Geriye uzanmak ve düğmeye basmak gerekiyordu. Lambaları devreden çıkarıyorlardı, soğuktan donuyorlardı. Aksi takdirde lamba tutukluk yapıyor, pilotlar yanıyor ve kendilerini dışarı atamıyorlardı...

Bir gün gelir tarih kendini kanıtlar, derler. Ben Stalin'le büyüdüm ve savaş sırasında bizi zayıf insanlar yönetmiş olsaydı savaşı kaybederdik diye düşünüyorum. Bu koşullarda direnmemize yardım eden tek şey güç ve akıldı. Bunu siz yaptınız ve büyük bir katkıda bulundunuz. Sizi her zaman takdir etmişizdir...

Gori'ye hiç gitmemiştim. Bir pazar gün gittik. Müze kapalıydı. Benim için açtılar. Kuşkusuz büyük bir şey bekliyordum... Ziyaretçi defterini verdiler. Şunları yazdım: "Sosyalizmi kurarken ve Alman faşizmini bozguna uğratırken bizi yöneten bir devrimcinin ve önderin yüceliği önünde saygıyla eğiliyorum." Kısacık bir yazı. Avcı uçağı pilotları kısa konuşurlar.

Uçakla Moskova'ya döndüğümde Merkez Komitesine çağırdılar: "Ne yazdınız?" – "Ne hissediyorsam onu yazdım."

– Doğru, diyerek onaylıyor Molotov.

– Savaş zamanından tanıyorduk, onun yönetimi altında savaş-

tık. O, tümen komutanlarını buluyordu... Tarih şahsiyetsiz olamaz!

Biz başladığımızda "Orada çok komünist var!" diyorlar. Oysa onlar bize ateş ediyorlar. Esir alıyorsun "Ben komünistim!" diyor. Esir almıyorsun, ateş ediyor. Siz, en korkunç düşmanı, Churchill'i Almanlara karşı savaşmak zorunda bırakmıştınız!

... Pokrışkin'e sadece gösterdiği kahramanlıklar için değil, savaş sırasında emri altındakilerin birinin bile hayatını kaybetmemiş olması nedeniyle de saygı gösterildiğini söylüyorum.

– Klubov, bensiz uçmuştu. Uçaksavar ateşiyle vuruldu, diyor Aleksandr İvanoviç acıyla.

Mariya Kuzminiçna Sibirya usulü pelmeni yemeye davet ediyor. Onların kırevi de yakında bir yerde.

– E, siz Vyatkalısınız zaten, diyor Molotov, Mariya Kuzminiçna'ya.

– Vyatkalılar beceriklidir, diye lafa karışıyor Pokrışkin.

– Yedimiz birinden korkmayız, diye ekliyor Molotov.

– Vyatkalılar Kostroma'ya geliyorlarmış, diyor Pokrışkin. Ama trende uyuyakalmışlar. Tren Vyatka'ya geri dönüp durduğunda uyanmışlar. İçlerinden biri "Kostroma da bizim Vyatka'dan kötü değilmiş hani!" demiş.

– İnsanın vatanıyla gurur duyması, onu güzelleştirmesi gerek, diyor Molotov.

– O güzelleştirmiş, diyorum ben. Novosibirsk'in merkezinde heykeli var.

Mariya Kuzminiçna ise Aleksandr İvanoviç'in doğduğu kent olan Novosibirsk'e gittiğini ve otelde kalmaya karar verdiğini söyledi.

– Uçakla gittim, diye anlatıyordu Pokrışkin. 1959 yılıydı. Buryatistan'dan yola çıkmıştım. Biliyorum, eğer haber verirsem yakalayıp fabrika fabrika dolaştıracaklar. Oysa benim topu topu iki günüm var. Habersiz gitmeye karar verdim. Vardım, oradaki havaalanı müdürünü tanıyordum, bir arabaya binip kente gittim. Eve uğramayıp otele gitmeye karar verdim. Üniformam üstümdeydi.

Küçük pencereye yaklaştım ve "Boş yer var mı?" diye sordum. "Kızıl Cadde'ye gidin, oradaki otelde mutlaka yer vardır."

Gittim. Yer yok. "Müdürü çağırın," dedim. Görevli kadın biraz tereddütten sonra gitti, müdürü çağırdı.

Kırk yaşlarında bir adam "Size yer olmadığını söylemişler ya!" diyerek geldi. "Heykelimin altında mı yatayım?" dedim. "Ah, Aleksandr İvanıç siz miydiniz? Sizin için..." Hemen bir lüks odaya yerleştirdiler beni. Beş yıl bir daha gitmedim oraya.

Bölge Komitesi Sekreteri telefon ediyor. "Gelmeyeceğim. Şehrinizde askerlere o kadar kötü davranıyorlar ki, gelmek istemiyorum. Çirkin bir davranış."

...Pokrışkin'in üstünde gri bir ceket, krem rengi gömlek var. Dev gibi. Rus havacı askerlerinin efsanevi aziz İlya Muromets'i, ilk kez üç kahramanlık nişanı kazanan bir hava mareşali. Düşmanın "Dikkat dikkat! Pokrışkin havada!" diye kendi pilotlarını uyardığı tek pilot. (Molotov'un kâğıtları arasında titrek bir el yazısıyla yazılmış bir telgraf müsveddesi geçmişti elime. Şöyle yazılıydı: "Çok değerli ve kahraman Aleksandr Pokrışkin'in bu dünyadan ayrılışı münasebetiyle Sovyet halkının milyonlarca üyesi ve ülkemizin sınırları dışında yaşayan insanlarla birlikte derin acımı ifade ediyorum. Anısı daima yüreklerimizde yaşayacaktır. Vyaçeslav Molotov." – F. Ç.) *19.05.1984*

Müttefikler

– Amiral Kuznetsov 1 Mayıs 1945'te, Stalin'in ona, Molotov'un San Fransisco'dan gelen tebrik telgrafını okuması için verdiğini yazıyor.

– Evet, Mayısta Amerika'daydım... Gromıko'yu göndermeyi düşünmüştüm ama Amerikalılar ısrarla benim gelmemi istediler, çünkü Birleşmiş Milletler Örgütü'nün ilk toplantısıydı... Harriman pilotlarıyla birlikte bir uçak yolladı, Sibirya ve Yakutistan üzerinden gittim...

9 Mayıs 1945'te San Fransisco'daydım. Zaferi kutlamak için radyoda konuştum. Konuşmayı 8'inde yapmamı istediler. Ben "Yapamam, biz 9'unda kutluyoruz," dedim. Onlar 8'inde, biz 9'unda. Çoğu 8'ini tercih ediyordu ama biz kabul edemezdik. Bir de Stalin'in aldatılacağımızı, bize kötü bir oyun oynanacağını, bizi tuzağa düşüreceklerini düşündüğünü biliyordum...

Stalin çok ihtiyatlıydı ...

Mart ayından itibaren Allen Dulles aracılığıyla bizi çağırmadan Almanlarla müzakerelere girmişlerdi. Tabii ki biz de mesele henüz tam bir çözüme ulaşmadığı için çok büyük bir güvensizlik gösteriyorduk. Bekliyorduk. Bence en doğru tutum da buydu.

Churchill Montgomery'ye emir vermişti: Alman silahlarını koruyun, Sovyetler Birliği'ne karşı işimize yarayabilir. Daha ileriye gitmemizden korkuyorlardı...

8 Mayısta bana tebriklerini sundular. Ama orada büyük bir kutlama olmadı. Sadece bir dakikalık bir saygı duruşu o kadar. Karşımızda tetikteydiler, biz de en az onlar kadar tabii. *09.05.1972, 11.05.1978*

⚜

– Müttefiklerden birlik istemiştik, batı sınırımıza ordu yollamalarını istemiştik ama reddettiler: Kafkasya'daki ordularınızı çekin biz de petrol alanlarının korunmasını sağlayalım. Murmansk'ı* da korumak istiyorlardı.

Roosevelt'in gözü bizim uzak doğumuza düşen bölgedeydi. Çeşitli bakımlardan. Sovyetler Birliği'nin bazı bölgelerini savaşmadan işgal edecekler; ondan sonra da onları oradan çıkartmak kolay olmayacaktı.

Kapitalistlerin hepsini tanıdım ben. Churchill en kuvvetli, en zeki olanıydı, tamı tamına emperyalistti elbette. Stalin'e büyük bir hayranlık besliyordu... Kurnaz biriydi. "Hava üssümüzü Murmansk'a kurmamıza izin verin, diyordu, zor durumdasınız." – "Evet zor durumdayız; o zaman ordularınızı sınıra yollayın, biz kendimizi koruruz." Kaçak güreşiyordu. *06.12.1969, 04.10.1972*

⚜

– Televizyonda Roosevelt'i küçük bir aziz haline getirdiler; bizim müttefikimizdi, her şeyi anlıyordu, işsizliğe son verdi... Halkının gözünde o kadar ilerici; bu çok gülünç! *05.02.1982.*

⚜

*Murmansk: Finlandiya sınırına yakın, Sovyet donanmasının mevzilendiği liman kenti. *(y.n.)*

– 1945'te İngiliz ve Amerikalıların bizim arkamızdan Almanlarla pazarlığa oturduğu doğru mu?

– Tamamen doğru. Tam detayları hatırlamıyorum ama elçilerini çağırttım ve konu hakkında nota verdim. *05.05.1982.*

[Molotov'la Amerika hakkında konuşuyoruz: Küçük bir ekmek çalanı hapse yolluyorlar ya da ceza veriyorlar, ama tren çalanı senatoya seçiyorlar. Ülkeye bak.]

– Savaştan sonra, 1947'de, eğer 1948'de değilse, Stalin'le bürosunda buluştuk. Dedi ki: "Sence bu nedenle de savaşa girmezler değil mi?" Konu Truman'dı, bu konuda sık sık konuşurduk. Bir telgraf, bir bilgi gelmişti, bir şeyler yapmak gerekecekti belki de... "Bu yüzden savaşmazlar değil mi?" Etkilendikleri duygusuna kapılmıştı. "Hayır, savaşmazlar", diye cevap verdim.

Benim de şüphelerim vardı. Durum gittikçe kızışıyordu, bunu çok iyi hatırlıyorum. Problemi şöyle ortaya koydum: Gerilimi aşırı derecede yükseltmemek gerek... *29.02.1980.*

– Çakovskiy'in bir dergide yayınlanan "Kuşatma"sını bölüm bölüm okuyordum ama dikkatimden kaçan bir şey mi var diye son cildin tamamını okumaya karar verdim. 1941 yılı Aralık ayını, Eden'in Moskova'ya gelişini anlatıyor. Onu ben karşılamıştım (okuyor):

"Büyük Britanya Dışişleri Bakanı Anthony Eden, yardımcısı Cadogan ve Büyük Britanya'nın SSCB'deki Büyükelçisi Cripps, üzerinde maden suyu şişelerinin ve kristal kadehlerin durduğu uzun bir masanın bir tarafında, Stalin ve İngiltere'deki Sovyet Büyükelçisi Mayskiy ise öbür tarafında oturuyorlardı. Mayskiy çevirmenlik yapıyordu."

Tabii ki ben de oradaydım ama benden söz etmiyor. Ben Eden'le Stalin'den daha çok görüştüm. Gerçeğe aykırı da olsa benden söz etmek istemiyor. Özel bir davranış... Oysa Stalin'le ilgili olarak her yere bir şeyler sokuşturmaya çalışıyor... *18.08.1976*

⚜

– Hitler Ardenne'lerde müttefikleri sıkıştırmaya başlayınca buna izin vermedik. İşimize gelmiyordu. 1942'de ikinci cephe ile ilgili

bütün müzakerelere katıldım ve buna inanmayanların da başında geliyordum. Ben sakindim: Onlar içinse bu tamamen imkânsızdı. Ama, ilk olarak, bu istek politik olarak zorunluydu; ikinci olarak, elde edebileceğimizin en fazlasını onlardan koparmalıydık. Stalin de inanmıyordu, eminim: Ama yine de istemeliydik. Kendi halkımız için bu zorunluydu. İnsanlar yardımın gelip gelmeyeceğini birbirlerine soruyorlardı. Verdikleri sözün bizim için çok büyük bir politik değeri vardı. Bu, en azından bir rahatlama sağlayacaktı ve o dönemde de bu çok büyük bir şeydi.

Churchill bunu yapmalarının kendileri için imkânsız olduğunu anlatmaya geldi ve Stalin'in bu durumu serinkanlılıkla karşıladığını gördüm. Bunun imkânsızlığını anlıyordu. Ama işte o ünlü kâğıt gerekliydi. Çok önemliydi bu; – halkımız için, politika için ve daha ileride bunu onlara baskı unsuru olarak kullanmak için gerekliydi.

– Onları harekete geçirmek, zorlamak için mi?

– Tabii. Madem bize yardım edecek halde değilsin, o zaman silah yardımı yap, uçak yardımı yap... Tabii ki. 1944 yerine 42 ya da 43'te ikinci cepheyi açsalardı, bu onlara çok büyük zorluklar çıkarırdı ama bize müthiş yardımı olurdu!

– 1943 kabul edilebilir bir tarih miydi?

– Kabul edilebilir bir tarihti, evet. Ama reddettiler işte! Kabul edilebilir olanı istemediler. İtalya'dan başladılar. Bizim için sadece bu tarih bile bir yardımdı. Sonuç olarak biz İngiltere'yi değil sosyalizmi savunuyoruz, işin püf noktası bu. Onlardan sosyalizmin savunması için bir yardım bekleyebilir miydik? Bunu ümit etmeleri için Bolşeviklerin aptal olması gerek. Onları şöyle kıstırmalıydık: Siz alçaksınız, bir şey söylüyorsunuz tersini yapıyorsunuz, bu onları kendi halklarının önünde yalancı konumuna düşürecekti çünkü insanlar Rusya'nın savaşıp onların savaşmadığını görüyorlardı. Sadece savaşmamakla kalmayıp üstelik söylediklerinin, yazdıklarının da tersini yapıyorlardı. Bu tutum halkın gözünde onların maskesini düşürüyordu: Siz hilekarsınız! Bu emperyalistlere duyulan güveni çökertirdi. Bütün bunların bizim için önemi büyüktü.

Bana göre 1942 seyahatim ve bunun sonuçları bizim için muhteşem bir zaferdi: Aslında bunu kabul etmeyeceklerini biliyorduk ama onları kabul etmeye ve imzalamaya zorladık. Stalin bize, 30-40 tümeni kendi üstlerine doğru çekmelerini isteme görevini de vermişti. Roosevelt'e bunu söylemek için gittiğimde şu cevabı karşısında şaşkınlık içerisinde kaldım: "Bu haklı ve yerinde bir istek." Halbuki sadece dolarları düşünüp muhtemelen şöyle geçiriyordu içinden: "Her durumda bize işiniz düşecek. Tabii ki size yardım etmek görevimiz ama bunun için mümkün olduğu kadar uzun süre savaşmalısınız, işte bunun için sizi desteklemeye hazırız." Benim 1942'de ikinci cephenin açılacağını söyleyen tebliğimi virgülünü değiştirmeden kabul etti. Ama bu da çoğunlukla dürüst insanlardan oluşan kendi halkının gözünde bir yüz karası demek. Devlet adına cepheyi açacağına söz verip sonra da çok açık bir şekilde başka şey yapınca insanlar böyle yöneticilere güven olmayacağını anlıyorlar. Emperyalizm adına böyle bir hayal kırıklığı bizim için bir getiriydi. Bunlar da göz önüne alınmalı. Böyle bir desteğin gelmeyeceğinden benim hiç şüphem yoktu, Stalin daha da ileri, onun dünyada hiç kimseye güveni yoktu. Böyle tabii. Bunu hiç aklımızdan çıkarmıyorduk. Bunda da haklıydık.

Roosevelt dolara inanıyordu. Ona göre, onlar o kadar zengin biz ise o kadar fakirdik ve öylesine zayıf düşmüştük ki kaçınılmaz olarak onlara başvuracaktık. "O zaman görecekler bizim kim olduğumuzu ama şimdi dayanmaları için onlara yardım etmemiz gerek."

Hata buradaydı. Onlar Marksist değillerdi ama biz Marksisttik. Ellerinden Avrupa'nın yarısını aldığımızda uyandılar. İşte o zaman Churchill mutlaka kötü anlar yaşamıştır. Bana göre Churchill aralarında emperyalist olarak en zekileriydi. Şu durumu çok iyi görüyordu; eğer Almanları yendiysek er geç sıra kendilerine de gelecekti. Bunu hissediyordu. Roosevelt ise "sonunda ayaklarımıza kapanmak zorunda kalacaklar. Ülke zayıf, sanayi yok, buğday yok... Bize gelecekler ve yalvaracaklar. Başka seçenekleri yok", diye düşünüyordu.

Biz olayları başka şekilde görüyorduk. Çünkü bu konuda halk fedakârlığa, kavgaya, dış dünyanın yanlışlarını eleştirmeye hazırlıklıydı. İkinci cepheye tabii ki inanmıyorduk ama elde etmek için de uğraşmalıydık. Onları zorluyorduk: Yapamıyor musunuz, ama söz vermiştiniz... İşte bizim yöntemimiz buydu.

Ordumuza yardım etmek ve zaferi çabuklaştırmak için başka

aracımız yoktu. Çok sabırlı olmamız gerekiyordu. Savaştan önce o kadar zor şartlarda yapabildiklerimiz, insanları ilerlemeye yönetebilmemiz... o insanlar nelere dayandılar, inanılmazdı! Zorluklar çok büyük boyutlardaydı.

İç savaş sırasında, Urallardaki garların civarında, cesetlerin üst üste yığınlar halinde toplandığını duymuştum. Ceset yığınları. Bizde bir şeyin elde edilmesi her zaman çok büyük fedakarlıklara malolmuştur, yine de halk Bolşeviklere güvenmiştir! Haklı olan da Bolşeviklerdir çünkü halkın gerçek duygularını dile getirmişlerdir, ki bunu kestirebilmek her zaman kolay değildir! Çünkü eğer sabırlar tükenmeye başlarsa, eğer güç tükenmeye başlarsa, eğer...

1919 veya 1922'lere doğru Lenin'in dediği gibi: Ezilsek bile her şeyi telafi etmek için gerekeni yaptık. Bugün, olmazsa da yarın. *09.06.1976*

⚜

[General A. Golovanov 1942'de, Molotov'un hava yoluyla yapacağı Londra ve Washington seyahatlerini gerçekleştirme hazırlıklarını yönetmişti. Stalin'in aklına bu fikir Moskova çarpışmasının hemen ertesinde, 1941'de gelmişti. Kızıl Ordunun zaferinin hâlâ yetersiz olduğunu düşünüyor ve Dışişleri Halk Komiserinin önce Londra'da Başbakan Churchill'e, sonra da Washington'da Başkan Roosevelt'e çıkıp müttefiklerin 1942'de ikinci cepheyi açmalarını sağlamasını ya da en azından buna ait belgeleri elde etmesini istiyordu. Stalin, daha sonra Mart 1942'de Uzun Menzil Harekât Hava Komutanlığına gelecek olan general Golovanov'u uçuş planını oluşturması için görevlendirmişti.

"Stalin gizli olan her şeyi çok severdi", diye anlattı Golovanov. "Bütün girişimler mutlak bir sır perdesinin arkasında yürütülüyordu. Yardımcım odaya girdiğinde bile güzergah planını saklıyordum, çünkü Stalin beni uyarmıştı: Bundan haberdar olan üç kişi var: siz, Molotov ve ben."

"Stalin kendisi gitmek istiyordu ama 1942'de sınırda durum kötüleşmişti ve kaptanın gemiyi terk etmesi uygun değildi. Stalin: 'Vyaçeslav Mihayloviç gidecek' dedi.

"Böylece Molotov Mayıs 1942'de dört motorlu bir Pe-8 bombardıman uçağıyla, işgal altındaki Avrupa'nın üstünden Londra'ya, sonra da, okyanusun üstünden Washington'a ulaştı. Churchill istenen belgeleri imzalamayı reddetti, Roosevelt ise razı oldu. Bunun üzerine Molotov Birleşik Devletler başkanının imzaladığı belgeleri göstermek için Moskova yerine Londra'ya geri döndü...

Uçuş, hava durumu nedeniyle olsun, savaş durumu nedeniyle olsun son derece tehlikeliydi: Sovyet bombardıman uçağı düşman avcı uçaklarının saldırısına uğradı, sonra dönüşte, Moskova'dan hemen önce, Rıbinsk civarında bizim avcılar tarafından tarandı. Ama Golovanov'un savaşçı pilotları ve Tanrı bizimleydi."

"Bu yolculuk öncesinde komutan Sergey Asyamov kumandasındaki en iyi mürettebatımı Londra'ya yolladım", dedi Golovanov. "İkinci pilot Pusep'ti; havacılar: Romanov ve Ştepenko. Ama Asyamov Londra'da öldü..."

Aleksander Yevgenyeviç Golovanov dışında, bu uçuş bana Sovyetler Birliği Kahramanı Endel Karloviç Pusep ve Vyaçeslav Mihayloviç Molotov tarafından da anlatıldı...

"Uçaklarını incelemek üzere İngilizlere kimin eşlik edeceğini belirlemek için kura çektik. Ben uzun çöpü çektim, bu Seryoja Asyamov uçuşa gidecek demekti. Öyle olmasaydı şimdi burada bu hikâyeyi anlatan ben değil, o olacaktı," dedi E. K. Pusep.)

– Amerika'ya varmadan önce, 1942'de, diye anlatıyor Molotov, Eden ile Churchill'in de huzurunda, savaşı sona erdirme ve barışı örgütlemeyi amaçlayan bir ittifak antlaşması imzaladım... Londra'nın 50 kilometre kadar uzağındaki Chequers'de kalıyorduk. Geldiğimin ilk günü orada Churchill, Eden, ben ve benim yardımcılarımın katıldığı bir yemek verdim. Mütevazı boyutlarda bir bahçe vardı. Eski, görkemli olmayan bir yapıydı. Söylendiğine göre bir soylu tarafından devlete bağışlanmış. Evinizde gibi davranın! Başbakanın konutu bu. Bir banyosu var ama duş yok. Roosevelt'in konutunda bir gece geçirdim, Beyaz Saray'da. Orada iş daha ciddi, banyosunda duş vardı! *15.08.1975*

⚜

– Savaş sonrası sınırlarımıza ait bir belge oluşturmak için ısrar ediyorduk. Detayları hatırlamıyorum ama esas önemli olanı hatırlarım tabii. Hep bu konu üstünde duruyorduk: ben, 1941'de Stalin, sonra 1942'de taslağımızla geldiğimde... Churchill: "Bunu asla yapamayız..."

Nasıl davranacağımı bilemedim. Stalin'e bir telgraf yolladım: "Yine de kabul et", diye cevapladı. Ben de yaptım. Her şey bizim Baltık ülkeleri üzerindeki haklarımızın tanınmasına dayanıyordu. Bunu hiçbir şekilde kabul etmek istemiyorlardı. Biz vazgeçtiğimizde –o sırada öyle yapmak gerekiyordu!– buna şaşırdılar. Churchill şaşakalmıştı, Eden de iyi niyetimiz karşısında çok mutlu olmuştu.

Eden bize geldiğinde Stalin sorunu üstlerine sormadan kendi başına halledememesi ile ilgili sürekli gururunu incitti.
30.06.1976

✠

– Uzlaşmaya, sorunu askıda bırakmaya mecburduk. Ancak bugün İngiltere ve Amerika ilk defa resmî olarak Baltık ülkelerini de içine alan sınırlarımızı tanıdı. Epeyce geç ama tanıdılar gene de...

Başkan Ford: "Baltık ülkelerinin bağımsızlığını elde edememesi bir skandaldır ama politik sağduyu müdahalede bulunmamızı engelliyor," dedi.

– Amerikalıların Baltıklarda bizim egemenliğimizi tanıması bizim yararımıza büyük bir adımdır, dedi Molotov. Kesinlikle bunu istemiyorlardı. Bu ileri adım çok olumluydu.

Daha sonra Roosevelt'i görmeye gittim. Uçağa şişme filikalar koymuşlardı çünkü normal bir bombardıman uçağında seyahat ediyordum.

– Pilot Pusep, dedim, bu macerayı bana anlattı. Uyuduğunuz sırada oksijen deposunun borusu bükülmez diye korkuyormuş. İngilizlerin inişinizi imkânsızlaştıracak bir güzergah çizdiğini de söyledi. Ama Amerikalı bir albay, Kusbay havaalanı haritasında gizli bir Amerikan üssünü göstermiş. "Çok sıkı bir gizlilik de olsa yolcunuzun kim olduğunu biliyorum, demiş. İngilizlerin önerdiği yere doğru gitmeyin, orada sürekli sis vardır, uçağınız düşer. Buna karşın Kusbay'da sürekli esinti vardır, normal iniş yaparsınız."

"Tahmin edeceğiniz gibi, dedi Pusep, komutanın söylediği güzergahı takip ettim, ama yine de dikkatliydim, Amerikalının haklı olduğunu gördüm. Sisten uzaklaştım ve Kusbay'a güneş altında indim, bu da müttefikler için tam bir sürpriz oldu."

– Bunu ben bilmiyordum. Evet, Amerikalı bir pilotu bize yardımcı vermişlerdi.

– Mareşal Golovanov bana uçuşun nasıl hazırlandığını anlattı. Başlangıçta uçağınız komutan Asyamov tarafından uçurulacakmış. Asyamov Londra'ya gitmiş, İngilizler ona kendi uçuş araçlarını göstermek istemişler. Uçak düşmüş. Asyamov ölmüş. İngilizler Molotov'un yolculuğunun gerçekleşmeyeceğini düşünmüşler. Ama uçuşu Pusep, ikinci pilot yapmış. "Ah, müttefiklerimiz çok iyiler!" demiş Stalin o zaman.

– Evet, İngilizler benim Roosevelt'e gitmemi istemiyorlardı. Roosevelt her şeyi imzaladı; bunun üzerine elimde bu belgelerle tekrar Churchill'i görmeye geldim. Çok şaşırmıştı.

– Sizin Londra buluşmanıza ilişkin bakın Churchill neler yazmış: *Onda ilk ve tek defalığına normal bir insan tepkisi uyandırdığımı düşünüyorum. 1942 baharıydı, Birleşik Devletler dönüşü Londra'ya uğradı; İngiliz-Sovyet antlaşmasını imzaladık ve ülkesine doğru tehlikeli bir yolculuk gerçekleştirdi. Bulunduğumuz Downing Street'in kapısı önünde sırrımızı saklamak için elini kuvvetlice sıktım ve birbirimizin gözlerine baktık. Aniden bana çok duygulanmış gibi geldi. Maskenin arkasındaki insan yüzü göründü. O da aynı kuvvette bir el sıkmayla karşılık verdi. Sessizce el sıkışıyorduk. O dönemde birbirimize güçlü bağlarla bağlıydık, birlikte var olacak ya da birlikte yok olacaktık." 15.08.1975*

✠

– 1918'de Churchill, Sovyetler'in gücünü bastırmak gerektiğini söylemişti. Roosevelt'in de katıldığı, Tahran ve Yalta'daki küçük ziyafetlerimizde söylediğiyse şuydu: "Her sabah, uyanınca, Stalin'in hayatta ve sağlıklı olması için dua ediyorum. Sadece Stalin dünyayı kurtarabilir!" Savaş boyunca Stalin'in oynadığı önemli rolün tamamen farkındaydı. Yanaklarından yaşlar süzülüyordu, ya çok büyük bir oyuncuydu ya da içtendi.

İngilizler savaşta 200 binden biraz fazla can kaybı vermişlerdi, bizse 20 milyon. Onlar için bu önemliydi. Ve bu adam bizden hem nefret ediyor hem de kullanmaya çalışıyordu. Biz de onu kullandık

aslında. Onu bizimle aynı kulvarda koşmaya zorladık. Öyle yapmasaydık işimiz çok zor olurdu. *16.06.1977*

– Hruşçov'un *Hatıralar* kitabının yayıncısının yorumu şöyle: "Maalesef burada da, diğer tüm eserlerde olduğu gibi (konuya kazara değinilmiş bazı bölümler haricinde) Stalin'in görüşlerine sıkı bir şekilde tutunmasını, Churchill ve Roosevelt ile kanıtlı ve yetkin bir şekilde pazarlık etmesini sağlayan karakter özellikleri üzerine derinlikli bir çözümleme bulunmamaktadır. Bu konuyu en iyi bilip konuşabilecek tek kişi Molotov olabilir."

– Bu karmaşık bir hikâye, dedi Molotov, ama Stalin'in sadece Roosevelt ve Churchill kapitalistlerini Hitler'e karşı savaşmaya mecbur kılması bile kendi içinde anlamlıdır. Churchill'i düşünün...

...*Encyclopedia Britannica*'dan aldığım, 1953'te ölen Stalin'in sekseninci doğum günü olan 21 Aralık 1959'da, İngiliz başbakanının Avam Kamarası'nda yaptığı kısa konuşmayı okuyorum:

"En zor yıkımların olduğu yıllarda Rusya'nın en büyük şansı, baş eğmez bir dahi ve strateji uzmanı olan Stalin tarafından yönetilmesiydi. Yaşadığımız bu belirsiz ve acımasız dönemde, diğer bütün liderler arasında üstün kişiliğiyle sivriliyordu. Stalin, olağanüstü bir enerjiye, çelik gibi bir iradeye sahipti; ikili ilişkilerde, benim gibi Britanya parlamentosunda yetişmiş birinin bile hiçbir şeyine karşı çıkamadığı, katı, zalim ve acımasız bir adamdı. Her şeyden önce güçlü bir mizah duygusuna, alay gücüne ve karşısındakinin fikirlerini tam olarak algılayabilme yeteneğine sahipti. Bu kudret Stalin'de öylesine büyüktü ki bütün zamanların bütün halkların bütün yöneticileri arasında ona erişebilecek kimse yoktu.

Stalin üzerimizde çok büyük bir etki bıraktı. Her türlü panikten uzak çok derin bir sağduyusu vardı. Zor anlarda çok ümitsiz durumlara bile bir çıkış noktası bulmada ziyadesiyle ustaydı. Ayrıca en tehlikeli anlarda olsun, en sevinçli anlarda olsun dengesini kaybetmez, kendini hayallere kaptırmazdı. Son derece karmaşık bir kişilikti. Uçsuz bucaksız bir imparatorluk yarattı ve boyunduruğu altına aldı. Düşmanlarını yok etmek için düşmanlarını kullanan bir adamdı. Stalin dünyada eşi benzeri olmayan en büyük diktatördü. Elinde sadece kara sabanı olan bir Rusya'yı alıp atom silahıyla donanmış bir Rusya bıraktı.

Ne diyebilirsiniz? Tarih ve insanlar bu yapıda birisini unutamazlar."

– Bununla birlikte, diye devam etti Molotov, Churchill'in kendi ifadesine göre bu konuşan bir numaralı düşman. Ben Lenin'i Stalin'den daha üst bir konuma koyuyorum ama o dönemde eğer Stalin olmasaydı ne olurduk bilemiyorum. Stalin olağanüstü bir rol oynadı. Sadece bir orduyu yönetmekle kalmayıp savaştaki bir ülkeyi yönetti. Lenin ve Stalin yüzyıllarca hatırlanacaklar. *09.05.1985*

– Stalin 1943'te, Tahran'da İran Şahı'nın resepsiyonuna gitti. Şah şaşkın bir durumdaydı. Beria bu ziyarete karşıydı, dedi Molotov.

– Golovanov'un dediğine göre, bu nedenle Stalin Beria'yı politik aptallıkla suçlamış.

– Stalin'le birlikte İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi'nin ziyaretine gittik. (Molotov bunu, "Şaha git!" deyimini hatırlayınca anlatmıştı. – *F. Ç.*) Beria da yanımızdaydı. O, şahı pek iyi anlayamadığı için kendi durumunu güçleştirdi. Çarçabuk onu müttefik yapmak istedi ancak başaramadı. Stalin etkili olacağını zannetmişti ama olmadı. Tabii Şah, o bölgede bir etkinlik gösteremeyeceğimizi anlamıştı: İngilizler ve Amerikalılar hemen oracıkta, yakındaydılar ve meydanı Stalin'e bırakmazlardı. Elbet bol bol tavsiyede bulunuyorlar ve Şah'ı sürekli kontrol altında tutuyorlardı. *01.11.1977*

[...Molotov'a daha önce hiç duymadığı bir hikâyeyi anlatıyorum. Tahran Konferansı'nda Roosevelt ve Churchill, Stalin'in sürekli baskılarından, sadece kendi işine gelen önerilerinden ve sadece onun istediklerini dinlemekten bıkmışlardı. Bu nedenle ona bir oyun oynamaya karar verdiler. Bir sabah, oturum açılmadan önce Churchill şöyle dedi: "Rüyamda bütün dünyanın hâkimi olduğumu gördüm!"

"Ben de, dedi Roosevelt, rüyamda evrenin hâkimi olduğumu gördüm! Ya siz mareşal Stalin? Siz ne rüya gördünüz?"

"Ben, diye cevap verdi Stalin, ben de ne sizin atanmanızı bay Churchill, ne de sizinkini Bay Roosevelt, kabul etmediğimi gördüm."]

– Bu çeşit iğneli konuşmalar üç büyüklerin konferansında geçiyordu. Stalin, tabii, her zaman çözümsüz görünen durumlarda bile bir çıkış bulmayı beceriyordu, dedi Molotov. *11.06.1970*

[...Hava mareşali Golovanov'a *Hatıralar* kitabının yayınında yardımcı olmuştum. Golovanov Kremlin'de Churchill'in onuruna verilen yemeğe davetli olduğu günü anlattı:

Masada sadece birkaç kişi vardık. Kadeh tokuşturmalar devam ediyor ve ben endişeyle Stalin'in olduğu tarafa göz atıyordum. Churchill'in iyi içici olduğunu biliyorduk, Stalin'le en fazla alkolü kimin içeceği üzerine bir çeşit iddiaya girişmişti.

Stalin iyi dayanıyordu; Churchill'i dinlenmesi için götürdüklerinde Golovanov'un yanına geldi ve dedi ki: "Neden bana öyle bakıyorsun? Korkma Rusya'yı alkolde eritmem ve Churchill de yarın sabah istediklerini elde etmek için şeytan gibi uğraşacaktır!"

Bu cümle o dönemde Golovanov'un *Hatıralar*'ında yer alamayacaktı. Sayfa kenarında "Stalin böyle demiş olamaz", diye bir not vardı.

"Olamaz mı? Bana kendisi aynen öyle söyledi!" diye haykırdı Golovanov.]

– Diplomaside bu tür şeyler önemlidir, dedi Molotov, ve Stalin de bunları ihmal etmezdi. Öğrendiğimize göre İngiltere Dışişleri Bakanı Bevin, Repin'in *Zaporog Kazaklarının Türk Sultanı'na Cevabı** adlı tablosunu çok beğeniyordu. Büyük güçlerin dışişleri bakanlarının katıldığı konferansın oturumlarından birinde ona bir sürpriz hazırlamıştık: Tabloyu Tretyakov Galerisi'nden getirtip toplantı salonunun girişine astık. Bevin durdu ve uzun süre tabloyu seyretti. Sonra da dedi ki: "İnanılmaz! Bir tek dürüst insan yok!" *09.07.1971*

⚜

– Bazen, küçük bir grup arasında olduğunda, Stalin'in cebinden Zaporog'ların Türk Sultanı'na yazdıkları mektubu çıkardığı olurdu, uzun yıllar boyunca bu metni üstünde taşıdı.

* Sultan IV. Mehmet'ten teslim olmalarını isteyen bir mektup alan Ukrayna'daki Kazaklar, hakaret ve küfürlerle dolu bir cevap kaleme alırlar. Mektubun aslı bugüne dek bulunamadığından, Kazakların cesaretini kanıtlayan bir efsane olarak yayılan bu hikâye, Ukraynalı ressam İlya Repin tarafından 1880'de tablolaştırılmıştır. (y.n.)

"Bu İngiltere'yi s...tik!" Herkes gülüyordu tabii. Ama diplomasimize çok büyük önem veriyordu. *29.07.1971, 12.12.1972*

⚜

– Bevin, Churchill yanlısıydı. Bize karşı düşmanca davranıyordu. Eden, Churchill'in yardımcısı, fazla yumuşaktı, fazla nazik ve az etkiliydi. Tabii benim tercihim Eden'den yanaydı. Onunla anlaşabiliyorduk. Bevin'le anlaşamıyorduk. Bu Bevin, bizim Londra'daki akşam toplantımızda da vardı. Tabii bizimkiler ziyafet çekmeyi severler. Onu o kadar fazla ve iyi içirdiler ki uğurlamak için eşlik ettiğimde karısı yanındaydı, kalantor bir hanım. Önce arabaya karısı bindi, kendisi de onun arkasından arabaya dalmaya çalışırken bütün içtiklerini hanımının elbisesine çıkardı. Ne biçim adam bu, kendisini tutmayı bilmeyen ne biçim diplomat bu? Onu içirirdik, hoşuna giderdi, Ruslar sarhoş olmayı severler. *09.03.1979*

⚜

...Molotov, Polina Jemçujina'nın ölümü üzerine, Churchill'in dul eşi Clementine'in yazdığı başsağlığı mektubunu bulmaya gitti.

– Bana bugün hâlâ bu adrese yazar: "Moskova. Kremlin. Molotov." Stalin ona Polina aracılığıyla bir hediye yollamıştı: Bir yüzük; ama onu çaldırdı. Basın aracılığıyla, yüzük kendisine geri verilirse büyük bir mükafat vereceğini ilan etti ama bir sonuç çıkmadı.

...Molotov mektubu bulamadı ama onun yerine bana Roosevelt'in, 1942'de yapılan Washington müzakereleri sırasında verilmiş bir portresini getirdi. Yakışıklı bir adamın büyük boy fotoğrafı, yeşil ipekle çerçevelenmiş ve mor mürekkeple İngilizce imzalanmış: "Arkadaşım Vyaçeslav Molotov'a, Franklin Roosevelt. 30 Mayıs 1942." 11.06.1970

– Roosevelt bir emperyalistti, kim olursa olsun gırtlağına sarılabilecek bir emperyalist.

– Bir yoldaş şu yorumu yapmıştı: Felç olup kendini Amerikan başkanı seçtirebilmek –üstelik de üç dönem– için amma da fırsatçı olmak gerek!

– Çok iyi söylemiş! diye onayladı Molotov. *05.02.1982*

⚜

– Çok büyük öneme sahip bir açıklama imzalamıştık. En başından beri Stalin bütün gücüyle destekliyordu. Yalta Konferansı'nda, 1945'te. Avrupa halklarının bağımsızlığı hakkındaydı. Tumturaklı bir açıklama. Tasarıyı Amerikalılar çıkarmıştı. Tasarı elimde Stalin'i görmeye gittim ve dedim ki: "Biraz fazla ileri gidiyoruz. –Önemli değil, önemli değil. Gidin. Her zaman için kendi bildiğimiz şekilde uygulayabiliriz. Her şey güçler dengesine bağlı." Amerika ile ittifakımızı devamlı tutmak çıkarımızaydı. Bu en önemli şeydi. *15.08.1975*

⚜

...Molotov, Roosevelt'in ölüm haberini 1945'te, ABD'de bir tren yolculuğu sırasında duymuştu.

– Yemekli vagondaydık. Amerika'ya yaptığım sondan bir önceki seyahatteydi. Birleşmiş Milletler Örgütü toplantısını hazırlamak ve yönlendirmek gerekiyordu.

Yemekli vagon doluydu, bir adam girdi: "Roosevelt'in ölüm haberi bildirilmiştir." Hiçbir etki yok. Hiçbir tepki yok. Bir Amerikalı eğer cüzdanına dokunmuyorsa her şeye hazırlıklı oluyor. Ama başkan... Her şeye rağmen Amerikalılar onu ezici bir çoğunlukla desteklemişlerdi... Bizi düşünün: Kimsenin en ufak bir ilgi göstermeyeceğine inanabilir misiniz?

– Bizde onlarda olduğundan daha fazla etki yaptı.

– Tabii. Bu konuda Amerikalılar kaya gibiler. Cüzdana dokunmadıkça... Şahsen kendilerini ilgilendirmiyorsa hiçbir şey onlara dokunmaz....

Roosevelt bize karşı duygularını saklayabiliyordu ama Truman saklayamıyordu. Bize karşı davranışları çok düşmancaydı.

– Sovyetler Birliği'ni işgal etmeyi planlıyorlardı. Amerika'nın bütün göçmenlerini salacaklar, silah ve birliklerle donatacaklar; göçmenler kendi hükümetlerini oluşturacak, bütün komünistleri yok edip Sovyetler Birliği'ni parçalayacak ve bütün milliyetleri bir bir ayıracaklardı.

– Aynen öyle! Bütün hayalleri buydu! Ama bu son yıllarda

toprağın ayaklarının altından kaydığını hissediyorlar, onun için Reagan'ı seçtiler, azılı bir antikomünisti. *16.06.1983*

⚜

– Eisenhower, barışçı birlikteliğin toplama kampında yaşamak olduğunu söylemişti. Eisenhower ile tanıştım. Foster Dulles ile de. Eisenhower daha kalender bir insandı, Dulles ise inatçı, kendini belli eden biriydi. Kardeşi Allen istihbarattaydı. Bu ikisi aynı anda hem cebinizi boşaltıp hem de kafa derinizi yüzebilirlerdi. *14.01.1975*

⚜

– John Foster Dulles tipik bir emperyalistti; saplantılı, söz dinlemez, inanmış bir emperyalist. Churchill gibi. Bir keresinde, Paris'te, tam bir hafta toplanıp bir gündem saptamayı bile başaramamış ve evlerimize geri dönmüştük. *30.07.1970*

[Transsibirya'da seyahat ederken eşlik ettiğim şair Vladimir Turkin'in anlattığını Molotov'a aktarıyorum.
Savaş sırasında Amerikalı senatör Wilkie SSCB'ye gelir. Büyük Rus meydanlarını görüp hayran olsun diye onu Volga'ya götürürler. O dönemde Turkin askeri okulda öğrencidir. Acilen bütün öğrencilerin sırtına "Rus tipi" köylü elbiseleri, gömlekleri geçirip her birinin eline birer tırpan tutuşturulur. Gayet atletik gençler tırpan sallayıp şarkı söylerler: *"Volga, Volga, anamız Volga!"*
Wilkie şaşkına döner: Sınırda durum çok hassastır, halbuki burada...
– Neden bu kadar güçlü kuvvetli adamlar savaşta değil? diye soruşturur senatör.
– Bizim sıramız gelmedi, daha çağırmadılar.
– Neden?
– Bizim gibi daha bir sürü var!
"Bu zararsız bir yalandı" der Turkin.]

⚜

– Reagan Polonya'nın komünizmin sonu olacağını ilan etti. Polonya daima zor bir konumdaydı. Truman ve Harriman'la Polonya konusunda çok tartıştık... Polonya'yı kaybetmeyi kabul edemezdik, bunu yaptığımıza ilk önce biz pişman olurduk. Eğer

bu hat oluşsaydı bizi de götürürdü. Buna da hazırlıklı olmalıydık. *04.12.1981*

⚜

– Polonyalılar hiçbir zaman ne yatıştırılabildiler ne de yatıştırılabilecekler. Ama yanılıyorlar, bundan da ilk zarar görecek olan kendileridir... Muhtemelen kaygı verici olaylar olacak. *09.12.1982*

Savaş Bitimi

– Churchill zaferin mimarlarından biriydi ve hâlâ onun 1945 seçimlerini nasıl kaybettiğini anlayamıyorum. Herhalde İngiltere'nin gerçeklerini daha iyi tanımak gerek. Potsdam müzakereleri onunla başlamıştı, sonra da... Çok aktifti. Olayları kendine göre anlatıyor, bunu gözden kaçırmamak gerek. Başka kaynaklarla birlikte incelemek lazım. Çok kurnazca anlatıyor. İliklerine kadar emperyalist... *31.07.1972.*

⚜

– Soğuk Savaş: Bu deyim benim hoşuma gitmiyor. Hruşçov'un sözü galiba. Stalin zamanında Batı basınında çıkardı, daha sonra da bize geçti. "Demir perde" sözü Goebbels'in icadı. Churchill de bol bol kullandı, bu kesin. Ne demek "soğuk savaş"? Gergin ilişkiler. Tabii bizden ölesiye nefret ediyor, biz de kazanılmış haklarımızı korumalıydık. Bunların hepsi bizim yüzümüzdendi ya da biz başlatmıştık. Onlar elbette bizim karşımızda sertleştiler. Almanya'nın bir kısmını kendi Almanya'mız yapmak, sosyalist bir Almanya; Çekoslovakya, Polonya, Macaristan, Yugoslavya ise kaygan bir zemindeydi. Bu nedenle hepsine bir düzen getirmek gerekiyordu. Kapitalist rejimleri sıkıştırmak, işte bu "soğuk savaş"tı. Tabii ki ölçüyü kaçırmamak gerekiyordu. Bence bu ilişkilerde Stalin ölçüyü çok iyi korudu. *28.11.1974.*

⚜

– "Soğuk Savaş" denilen sürecin başlarında, Churchill Fulton'a yaptığı konuşmada diyor ki Stalin istese de emekli olamıyor. Savaşın hemen ertesinde: "Çalışma sırası Viçeslav'da..."

– Yazarlarımızdan biri, dedim, şu varsayımı dile getirdi: "Eğer Stalin bir on yıl daha yönetecek olsaydı kendini tahta geçirirdi. Her şey bu yönde gelişiyordu: Halk onu seviyordu, düşmanlar ondan korkuyor ve saygı duyuyorlardı, prestiji çok yüksekti. Kremlin'de Çarcı kartalları topladık, bir taht hazırlanmıştı. –Ama zaten o taht eskiden de oradaydı, diye cevap verdim. Tekrar devam etti: "Şeref mahalline koymuştuk. Tahta çıksaydı bu hiç de kötü olmazdı ve bence de bu iyi bir şey olacaktı. O zaten kuşku götürmez bir şekilde hükümdardı."

– Bir hükümdar mı? Her şey imparatorluk için yapılmışsa bu söylenebilir, halbuki burada her şey proletarya içindi, işçiler için, dedi Molotov. Bu bahsettiğiniz yazar, sizi ibadet etmeniz için de zorladı mı bari? *01.05.1971*

⚜

– Adenauer'i tanıdınız mı?

– Evet. Bize geldi. Hatta bir keresinde onu çok mahcup etmiştim. Yan yana oturuyorduk, kulağıma fısıldadı: "Faşist yönetimde eğer daha fazla imkânım olsaydı Hitler'i boğardım!" O sırada Almanlar geçmişlerini temizlemeye çalışıyorlardı. Oysa kendisi de Hitler'in teşebbüslerini komünistleri alaya alıp, nazileri överek epeyce sürdürmüştü. İşte ben o resmî yemekteki konuşmamda onun bana fısıldadığı bu cümleyi tekrar ettim. Bunu da ona kendisinin güvenilir bir dost olmadığını ve ikiyüzlülüğünü hatırlatmak için yaptım.

⚜

- Sosyalist Emek Kahramanı unvanı sizden geri alındı mı?

- Hayır, yalnızca onu geri almadılar. Nişanı ve Kahramanlığı bıraktılar.

– Size tank endüstrisinde yaptıklarınız için kahramanlık nişanı vermişlerdi, değil mi?

– Evet, savaş boyunca tanklardan sorumluydum. Malenkov havacılık endüstrisinden, Beria da galiba havan topu mermilerinden sorumluydu... Bizim tanklarımız mükemmel çıktı. Özellikle de T 34 muharebe tankı. Öbürlerinin tankları çok kullanışlı de-

ğildi ve bütün engelleri aşamıyorlardı, onun için de çabuk imha edilebiliyorlardı. Bizimkilerin diğerlerinden farkı, benzinle değil mazotla çalışmalarıydı. İngiliz tankları tehlikeliydi... *21.06.1972; 27.04.1973.*

Stalin'in Savaş Sonrası Kadehi

[Savaş sırasında Genel Kurmay heyetine atanan General I. Rijkov, Molotov'a Orel ve Belgorod'un kurtulması için yapılan ilk topçu yaylım ateşinin nasıl planlandığını rapor eder. Burada ölülerin anılması unutulmuştur. Stalin bu konuyu hatırlatır.
"Onun için ben de şunu ekledim: Çarpışmada ölen kahramanların anıları ebediyyen yaşasın..."
Stalin okudu ve dedi ki: "Bu anı meselesi değil de övünç meselesi. Anı çok dindarca kaçıyor. Vatanın şerefi ve bağımsızlığı için yapılan savaşta ölen kahramanların ebedi övüncüne!"] 09.03.1979

Zaferin 39. yıldönümünü kutluyorduk. Rijkov savaş sırasında Molotov'un oynadığı diplomatik rolden bahsetti.

– Söylevinizin devamını yarına erteleyelim, diye kesti Molotov. Ordumuz da diplomasiye çok yardım etti. Eğer öyle olmasaydı diplomatlar hiçbir şey yapamazlardı. Ülkemiz savaştakinden daha da güç dönemler gördü. Uçurumun kenarından sıyırdığımız anlar oldu: Yirmili yıllarda durum daha kötüydü! Ama savaşa kendimizi hazırladık ve çıktığında da hazırdık!

[Molotov 95 yaşına girer. Tansiyonu: 12/8] 09.05.1984

– Söylediğinize göre savaştan sonra Stalin'in ilk kadeh kaldırışı "Viyaçeslav'ımıza!" şeklindeymiş.

– Zannediyorum ki böyle diyerek diplomasimizin savaş sırasında oynadığı rolün altını çizmek istedi, diye cevapladı Molotov. Hepsini hatırlamıyorum ama genel anlamı diplomasinin bazen bir iki ordunun yapacağından daha etkili olabileceğiydi. Bence söylediği buydu, tam kelimeleriyle bilemiyorum ama anlamı buydu. *18.08.1971; 06.06.1973.*

– Bugün, savaşın en büyük kazanımı şimdi barış içinde yaşayabiliyor olmamız deniyor.

– Hayır bu sadece bizim barışseverliğimizden.

– En büyük kazanım sosyalist düzen mi?

– Elbette. Uluslararası sosyalist düzen. Zaferin kırkıncı yılını işte böyle kutlamıştık. *09.05.1985.*

Ebedi Alev

– Bence bu Ebedi Alev yanlış bir şey. Neden yanlış? Çünkü burjuvazinin yolundan gittik, onu tekrarlıyoruz. Yapılması gereken Meçhul Asker Anıt Mezarı değil, Antifaşist Anıt Mezarı olmalıydı, dedi Molotov.

– Dünyada Meçhul Asker Anıtı'ndan başka bir de Meçhul Yüksek Komutan Anıtı olan tek ülke biziz. Moskova'da bir Sovyet askeri anıtı dikilmesi gerekirdi herhalde...

– Bu çok doğru, diye onayladı Molotov. Hatırlamamız için bu gerekirdi. Meçhul bilmem ne asker burjuvazi için önemli. Ama bizim için herhangi bir asker değil faşizme, emperyalizme karşı savaşa katılmış olan asker önemli. Bizim askerimiz o, onu överiz, onu halka mal ederiz. Tersi kimin için geçerli bilemeyiz-Mısır'da, İran'da... *13.04.1972.*

Müzakereler Hakkında

– Amerikalılar Almanya'nın bölünmesini önerdiler...

– Küçük devletlere bölünmesini, diye doğruladı Molotov. Çok aptalca bir fikir. Bu çeşit öneriler olmuştu. Bence Amerikalı politikacılar biraz sabit fikirliler. Tam bir aptallık. *01.01.1985.*

– Berlin'in paylaşımı sorunu Londra'da halledildi. Almanya'yı ve başkentini üçe bölme konusunda anlaştık. Sonra müttefikler Fransızlara da bir bölge verilmesi gerekliliğini söyleyince dedik ki: "Onlara kendi payınızdan verin, onlar savaşmadı değil mi?" Onlara da bir bölgeyi ayırdılar ama bizimkine dokunulmadı.

Görüyorsunuz, Berlin olmasaydı başka bir düğüm çıkardı, her şey böyle sıkışıktı. Farklı konumlar ve amaçlarda olduğumuz anda bir düğüm çıkması kaçınılmazdı, düğüm de Berlin oldu. "Savaşı beraber yapmadık mı?" dediklerinde nasıl reddedebilirdik? *24.08.1970.*

– Başka bir versiyon da Jukov'un Berlin'de durmayıp daha da ilerleyerek Paris'i alma önerisiydi...

– Bunu hatırlamıyorum. İnsanlar coğrafyayı pek bilmiyor. *08.03.1974.*

Potsdam Konferansı'nın bir fotoğrafını inceliyoruz. Benim talebim üzerine Molotov anlatıyor:

– Burada Vişinski, Gromıko, Nikolay Kuznetsov; burada güvenlik şefi Vlassik, Mayiski. Bu Gueraşçenko, ekonomi bölümü şefi.

– Bu Stalin, bu da Molotov, diyorum ben.

– Evet. Burada benim yardımcılarım Podtserob, burada Tsarapkin, Silin, ikinci yardımcım Potrubaç, bu Novikov dediğimiz, hepsi benim adamlarım...

– Stalin'in yanındaki kim?

– O Golunski, Dışişleri Bakanlığı Hukuk Dairesi Başkanı. Tercümanlık yapan oydu. Sadece dilleri değil kanunları da bilirdi; bu nedenle Stalin onu yanına oturtmuştu, aldatılmayalım diye. Stalin her zaman derdi ki, Rusya savaşlar kazanıyor ama zaferlerinin meyvelerinden faydalanamıyor. Ruslar müthiş savaşıyorlar ama barışı sonuçlandırmayı bilmiyorlar, kendilerini suistimal ettirip yediriyorlar. Bu savaşın sonunda elde ettiklerimizi ben çok görkemli buluyorum, Sovyet devletini güçlendirdik. Benim için esas iş buydu. Dışişleri bakanı olarak benim görevim ise kendimizi batırmamaktı. Çok büyük çabalar gösterdik ve onun sonucunda da, bence, çok iyi sonuçlar elde ettik. *09.07.1971.*

Polonya

– Polonya meselesi bizi çok meşgul ediyordu, tazminatlar ve öteki konular. Bizi zarara uğratmak, Polonya'ya burjuva ve tabii ki emperyalizmin ajanı bir yönetim getirmek için her şeyi yapmalarına rağmen sonuca da ulaştık. Biz –Stalin ve arkasında ben– tutum olarak sınırlarımızda bağımsız ama saldırgan olmayan bir Polonya'dan yanaydık. Daha önceki pazarlıklar esnasında yapılan tartışmalar sonucu sınırlar "Curzon hattı", "Ribbentrop-Molotov hattı" şeklinde çizilmişti. Stalin: "Siz nasıl isterseniz öyle adlandırın ama bizim sınırımız buradan geçecek!" dedi. Churchill itiraz etti: "Ama Lvov hiçbir zaman bir Rus şehri olmamıştı! –ama Varşova olmuştu" diye sakince yanıtladı Stalin. *09.07.1971.*

– Potsdam Konferansı'nda Polonya sınırları görüşülürken Stalin "Curzon hattı" konusunda: "Herhalde Curzon ve Clemenceau'dan daha az Rus olmamızı istemeyeceksiniz!... Sizin önerinizi kabul edecek olursak Ukraynalılar ne der? Mutlaka Stalin ve Molotov'un, Rusları ve Ukraynalıları savunmada Cruzon ve Clemenceau'dan daha kötü olduklarını söyleyeceklerdir!" dedi.

Potsdam'da tazminatlar sorunu daha öncelikliydi ama Polonya sorunu da çok önemliydi. Bu konuda Amerikalılar Batılı müttefiklerimizle aramızdaki sürtüşmeyi azaltacak bir çıkış teklif ettiler. Polonya meselesi konusunda imzalanan belge daha önceki uzun tartışmanın sonucuydu. Polonya Sovyetler Birliği'ne düşman olmamalıydı. Bağımsız ama barışçıl. Halbuki onlar ısrarla, burjuva ve doğal olarak emperyalizmin ajanı, Sovyetler Birliği'ne karşı saldırgan politikalar güdecek bir hükümet öneriyorlardı. Daha Şubat 1945'te, Yalta'da, Polonya meselesi bu şekilde ortaya konulmuştu ama belli bir çözüme ulaşılamamıştı. Moskova'da çalışan bir komisyon oluşturulmuştu. Ben de Harriman ve Kerr ile birlikte komisyonun üyesiydim... *09.07.1971.*

– Roosevelt ölmüştü. Potsdam'da Truman'la ilk görüşmemizde, daha baştan bana karşı çok otoriter bir tavır koydu! Daha önce Moskova'da Harriman ve Britanya elçisi Kerr ile Polonya konusunda, hatta Polonya'da nasıl bir hükümet oluşturulması gerektiği konusunda görüşmüştüm. Biz bunun Polonya Ulusal Konseyi'nce

oluşturulmasını istiyorduk, onlar ise ısrarla Mikolajczik'i öne sürüyorlardı. Truman dedi ki: "Bu sorunu böyle ortaya koyamazsınız. Bunu kabul edemeyiz, imkânsız!" Ben kendi kendime ne tuhaf bir başkan dedim! Ona da: "Sizinle bu tonda konuşamayız" dedim. Böylece biraz çenesini kapattı. Bence pek akıllı biri değil. Yetmiyormuş gibi bir de şiddetli bir antisovyetizm örneği sergiledi. Onun için böyle küstah bir tarzla girişti. Kendini, "ben"ini göstermek istiyordu. Bizimle daha ağırbaşlı ve sakin konuşmak zorunda kaldı. Sonra o kendine daha mütevazi bir söylem buldu: "Benim gibi Amerika'da milyonlar var, fakat ben başkanım." Kuyruklu piyano çalıyordu. Fena değil ama bir özelliği yok elbette. Roosevelt'in zekasından çok uzakta. Bu arada Roosevelt de emperyalizmin anasıydı. *09.07.1971*

Reagan Polonya'nın komünizmin sonu olacağını ilan etti. Polonya daima zor bir konumdaydı. Truman ve Harriman'la Polonya konusunda çok tartıştık... Polonya'yı kaybetmeyi kabul edemezdik, buna yaptığımıza ilk önce biz pişman olurduk. Eğer bu hat oluşsaydı bizi de götürürdü. Buna da hazırlıklı olmalıydık. *04.12.1981.*

– Polonyalılar hiçbir zaman ne yatıştırılabildiler ne de yatıştırılabilecekler. Ama yanılıyorlar, bundan da ilk zarar görecek olan kendileridir... Muhtemelen kaygı verici olaylar olacak. *09.12.1982.*

– Polonyalılar bizde tutuklu olan subaylarının akıbetiyle ilgileniyorlar, bu hassas noktaları... Bizimkilerin onları kurşuna dizdiklerini söylüyorlar...

– Bunu söyleyebilirler. Bu konuda Sovyet yönetiminin bir beyanatı var. Ben bunu doğru kabul ediyorum. Daha sonra bir komisyon oluşturduk. Rudenko komisyon üyesiydi.

– Polonyalılar, Ukrayna'ya, Beyaz Rusya'ya o kadar acı getirdiler ki, dedi yazar İ. F. Stadniyuk, 1. Dünya Savaşı'nda Ukraynalılar için en korkuncu Polonyalılardı. Çok gaddardılar. Birilerini seçmiyorlar tüm köyü cezalandırıyorlardı.

– Bütün milliyetçiler, Polonyalı, Rus, Ukraynalı ya da Rumen olsun, hepsi ağzına geleni söylemeye hazırdır, en umutsuzları dedi Molotov. *13.06.1974.*

Mareşal Rokossovskiy

[Konstantin Rokossovski'nin Polonya'ya tayini, bugün ileri sürüldüğü gibi bir sürgün değildi. Sanki Stalin, Jukov ve Rokossovskiy gibi ünlü ordu şeflerinden şüphe etmiş, o kadar ki, birini kara kuvvetlerinden azledip askeri bir bölgeyi kumanda etmeye yollamış, diğerini de Polonya'ya göndermiş. Rokossovski'nin kendi ağzından aktardığına göre, Stalin onu 1949'da daçasına davet edip demiş ki: "Bu bir emir değildir Konstantin Konstantinoviç, bu bir ricadır. Eğer Polonya'ya gitmezseniz orayı kaybedeceğiz."

Şunu da belirtmeliyim ki Stalingrad muharebesinden beri Stalin, Rokossovski'ye, aynen mareşal Şaposnikov'a yaptığı gibi, saygı belirtisi olarak ilk adı ve soyadıyla seslenmekte; halbuki diğer astlarına sadece soyadı ile hitap ederdi.

Bu konuşma sırasında Stalin sözü Rokossovski'nin tutuklanması ve hapsedilmesi konusuna getirdi:

– Sizi dövdüler mi? diye sordu.

– Evet yoldaş Stalin, diye cevap verdi Rokossovski.

– Bizde hâlâ üstlerine yaranmak için en kötü şeyi yapabilecek çok adam var.

– 1937 senesinin tekrarından korkuyorum kendim için, diye itiraf etti Rokosovski.

– 1937 senesi bir daha yaşanmayacak, dedi Stalin.

Yüksek komutan, bir aktris tarafından SSCB Genel Savcılığına sunulan bir şikâyete ilginç bir çözüm önerir. Aktris Rokossovskiy ile birlikte yaşadığını ama onun bu ilişkiyi meşrulaştırmayı reddettiğini söyler. "Suvorov* artık yok. Kızıl Ordu'da artık Rokossovskiy var. Olay incelenirken bunun göz önünde bulundurulmasını rica ediyorum. J. Stalin." Aktris ile ilgili, ilişkileriyle ilgili tek bir kelime yok, Rokossovski'yi Suvorov'un seviyesine yükseltmekle yetinmiştir.

Rokossovski'nin Polonya'ya gitmeye hiç niyeti yoktu ama gitmek zorundaydı. Polonya'nın mareşali, savunma bakanı, bakanlar kurulu başkanı oldu. Orada kaldığı sürece mevkisini, rütbelerini ve Sovyet ni-

* Suvorov: XIII. yüzyıldaki büyük savaş komutanı. *-çev.*

şanlarını korumuştur. Yakınlarının bana aktardığına göre sohbetlerde "Polonyalı" olduğu o dönemi anımsamayı ve dil gaflarını anlatarak etrafındakileri eğlendirmeyi pek severmiş.

Bir fotoğrafı anımsıyorum, Polonya üniforması içinde yakışıklı bir adam Stalin'in naaşı önünde. Orada bir fenalık geçirmiş ve iğne yapılmıştı. Şair Aleksey Surkov der ki:

"Tabutunun önünde Polonya mareşalin ağlıyor,
O asla ağlamamış askerin"

Rossokovski Polonya'dan SSCB'ye döndüğünde Hruşçov tarafından kabul edilir ve SSCB Savunma Bakanlığı'nda bakan yardımcılığı makamına atandığını öğrenir.

– Askeri bir bölge bana yeterdi, der Rokossovski, alçakgönüllülükle.

– Hiç ummayın, diye çıkışır Nikita Hruşçov. Eğer bu kadar üst bir makama getirildiyseniz bu sadece o pis, küçük Polonyalıların canını sıkmak için!"

"Böyle diyerek gerçek anlamda yüzüme tükürdü. Yani kişi olarak ben fazla bir değere sahip değilim de atanmam, yüksek politik nedenlerden dolayı yapılmıştı" diye anlatır Rokossovski.

Daha beter bir yüze tükürme olayı da Hruşçov, Stalin karşıtı bir kampanya başlattığı sırada yaşanır. Rokossovski'den Stalin için, o sırada ve daha sonraki yıllarda da bir sürü insanın yaptığı gibi, kin dolu bir şeyler yazmasını ister. Bir halk kahramanı, orduda sevilen kişi, kendisi de 1937'deki tasfiyelerin kurbanı olmuş Rokossovski'den böyle bir yazı gelmesi çok iyi olurdu. Mareşal kesin olarak reddeder ve Hruşçov'a: "Benim için yoldaş Stalin kutsaldır," der. Ertesi gün Rokossovskiy ofisine geldiğinde, masasında kendisine görevden alındığı tebliğini uzatan Moskalenko'yu bulur. İşte olayların seyri.]

– Rokossovski'nin tayininden önce, diye anlatıyor Molotov, ben kendilerine savunma bakanı olarak seçkin bir savaş komutanını vereceğimizi söylemek için Polonya'ya gittim. Onlara en iyilerinde birisini verecektik: Rokossovski. Çok yumuşak ve ince bir kişiliği vardı, birazcık da Polonyalıydı ve çok büyük bir başkandı. Evet lehçeyi az konuşabiliyor ve vurgulu sözcüklerde hata yapıyordu; oraya gitmeyi istemiyordu ama onun oraya gidip biraz düzen getirmesi bizim için gerekliydi. *16.07.1978.*

SOĞUK SAVAŞIN BAŞLANGICI

Atom bombası

[Savaştan sonra, bir Politbüro toplantısı sırasında, Stalin der ki: "Ülkemizde, büyük Lenin'in eseri üzerinde, her Sovyet vatandaşının hayatı üzerinde yine ciddi bir tehdit dolaşmaktadır. Ama bu tehdit her şeyden önce sizin başınız üzerindedir yoldaş Beria! Atom bombasının oluşturulmasından halkımız önünde sorumlu olacak sizsiniz!"

İlk atom bombasının imalatı, yaratıcısına Sosyalist Emek Kahramanı unvanını kazandıracaktı, Stalin'in 600 bin rublelik özel ödülü, bir daça, bir araba ve çocuklarının giriş sınavı olmaksızın büyük okullara kabul hakkıyla birlikte.

Birçok Sovyet araştırmacısı bu şerefe nail oldu. İddia edemeyeceğim ama söylenenlere göre Kahraman unvanı bizim gizli servislerce elde edilmiş bazı Alman atom fizikçilerine bile verilmişti. Kurçatov atom bombası çalışmalarını yönetmekteydi ve Beria'ya olası Kahraman'ların bir listesini sunar. Beria bir göz atar ve: "Ne yazmışsın burada! Bilmem kim bilmem ne ışınlarının keşfi için, yok başkası falan elektronik tepkimesi için! Bunlardan hiçbir şey anlamıyorum ben!" Sonra yardımcısına dönüp: "Bana bizim listeyi ver!" der.

Adam dediğini yapar, Beria listeye bakar: "Çok doğru, falan kişiye Kahraman unvanını verebiliriz çünkü bizim listemizde o darağacına gidecekler arasında. Diğeriyse sadece 15 yıllık esir kampına. O halde, üzgünüm ahbap, bunun için ona sadece Lenin ödülü ve bir daça!"

Bunu öğrenen akademisyen Flerov, söylendiğine göre, tek bir Kahraman yıldızı ile alelacele işten el çekmiş halbuki meslektaşları Kurçatov, Kariton, Zeldoviç ve Saharov art arda "üçlü" Kahraman olmuşlar.]

– Kendi gücümüzden başka hiç kimseye güvenmiyorduk. Ülkenin gücü, savunma kabiliyetinin artırılması anlamında Stalin

değil biraz geç kalmak, en başta olmayı istiyordu. Füzelerle ciddi olarak ilgilenmeye savaş sırasında başladık. Bu konuyla ilgilenmeye çok daha önce başlamasaydık 1957'de ilk Sputnik'i fırlatmayı ve 1961'de uzaya ilk insanı yollamayı nasıl başarırdık?

– Bana akademisyen Vassili Pavloviç Mişin bahsetti, dedim. Kendisi uzun süre Korolev'in birinci yardımcılığını yapmış, daha sonra da onun Sputnik yapımcılığı kadrosunu almış. "Geleceğin Sovyet Uzayı dedi, savaşın sonuna doğru Stalin ve Churchill arasındaki yazışmalarla başladı." [Bu yazışmaları iki bölüm halinde okudum.]

– Çok ilginç mektuplar vardı, dedi Molotov. Birçoğunu ikimiz birlikte kaleme aldık, Stalin ile ben. Her şey benden geçiyordu. Başka türlü olamazdı.

[Okudum, o sırada dikkat etmemiştim, Churchill'den bir telgraf, her zaman olduğu gibi top-secret *(çok gizli)* telgrafta Sovyet birliklerinin Almanlara ait V-2 füzelerinin bulunduğu Polonya şehri Debice'yi hiç vakit kaybetmeden alacaklarını yazıyor. "Mareşal Stalin, Birliklerinizin bu bölgeyi zaptettikten sonra ele geçireceği donanım ve malzemenin korunması ve daha sonra bu deney istasyonunun uzmanlarımızca incelenebilmesi imkânının tarafımıza verilmesi konusunda gerekli emirleri vermeniz halinde size müteşekkir olacağız, 13 Temmuz 1944."

Stalin cevabında "Polonya'da, söylediklerine göre, bu isimde birçok şehir olmasından dolayı" hangi Debice'den bahsedildiğini anlamadığını söylüyor.

Britanya Başkanı hemen söz konusu Debice'nin detaylı yerinin koordinatlarını içeren yeni bir mesaj yollar.

Stalin kısa ve öz bir cevapla bu konuda gerekli emirleri verdiğini söyler: "... Dileklerinizin en iyi şekilde yerine getirilmesi için bizzat ilgileneceğim."

Gerçekten de bizzat ilgilenir.

"Aynı gün, Vassili Pavloviç Mişin anlatır, Seroya [Sergey Korolev] ve ben Stalin'in yanındaydık. Vakit kaybetmeden Almanlar tarafından alınmış olan Debice'ye giden uçağa binmemizi ve bu uçan füzelere ait olabilecek ne varsa hepsini alıp Moskova'ya getirmemizi ve o sırada uzun zamandır zaten orada iş üstünde olan İngiliz ajanlara hiçbir şey bırakmamamızı söyledi."

"Aynen uygulandı. Eldeki parçalar ve düzeltmelerden Çekoslovakya'da metalden üretilen bir uçan füze çizdik. Ajanlarımız, Werner von Braun'un yardımcısı, V-2'lerin esas sorumlusu olan Çek Kozak'ı ele geçirmişlerdi. O bize yardım etti. Çok iyi hatırlıyorum, Korolev'le benim onu bir ziyaretimiz sırasındaydı, ikimiz de yarbay üniformaları içindeyiz, karısı bize ne dese beğenirsiniz: "Siz asker değilsiniz. Asker botlarınız yok ve tepeniz açık." Bizde aynen dendiği gibi: Şifremizi keşfetti. Ekim bayramı için Moskova'ya, demiryoluyla, yeni bir ateşli füze, bir Tatra araba ve içinde şu notla bir kasa Çek birası yolladık: "Stalin'e armağan". İşte Sovyet uzay efsanesi böyle başladı."]

– Stalin bunları çok yakından takip ediyordu, dedi Molotov. Halbuki sibernetik biliminin değerini inkâr ettiği söylenir...

– Öğrenciyken, dedim ben, Aksel İvanoviç Berg'in derslerine bizzat katılma şerefine nail olmuştum. Sibernetik konusunda en yetkin kişilerdendi.

– İşte o Berg'i, Stalin, bu konularla ilgili Devlet Komitesi başkan yardımcılığına getirmişti. Sorunlar bu düzeyde halledilliyordu! Tabii bu böyle diye damlardan bağırmıyorduk. Stalin gizliliği çok severdi.

Truman Şaşırtmaya Kararlı

– Potsdam'da Truman bizi şaşırtmaya kararlıydı. Hatırladığım kadarıyla Amerikan delegasyonunun verdiği yemek sonrasıydı; bizi bir kenara çekti, Stalin'i ve beni. Esrarengiz bir eda takınarak çok özel bir silaha sahip olduklarını açıkladı; daha önce hiç olmamış, olağanüstü bir silah... Kafasında ne döndüğünü kestirmek zor ama galiba bizi iyice şaşkına çevirmek istiyordu. Stalin çok sakin davrandı. O kadar ki Truman onun bir şey anlamadığını sandı. "Atom bombası" kelimeleri telaffuz edilmemişti ama ne döndüğünü derhal anladık. Hemen bir savaş çıkarmak niyetinde olmadıklarını anlıyorduk, sadece bir ya da iki bombaları vardı; Hiroşima ve Nagasaki üzerine attıktan sonra ellerinde başka kalmıyordu. Kalsa bile bunun kalıcı bir etkisi olamazdı. Bizde bu konudaki çalışmalar 1943'ten beri devam etmekteydi; ben de bunları yönetmekle, bizim atom bombamızı imal edebilecek yetenekte bir adam bulmakla yükümlüydüm. Çekistler bana güvenebileceğimiz

fizikçilerin bir listesini vermişlerdi; ben de aralarından seçtim. Akademisyen Kapitsa'yı çağırttım.

Kapitsa'nın dosyasını biliyordum. Onun Sovyetler Birliği'nde kalmasını sağlayacaktım. Uluslararası bir kongre için İngiltere'ye gitmek istiyordu ama biz ona Sovyetler'de kalmasını salık verdik. Çok da memnun olmadı ama kabul etti. Ama hiçbir zaman da çevresine bu konudaki memnuniyetsizliğinden söz etmedi.

Piyotr Kapitsa bana o sırada hazır olmadığımızı, atom bombasının bu savaşın değil ama bir sonrakinin silahı olduğunu söyledi. Yoffe'ye sorduk; o da hiçbir şeyden emin değildi. Sözün kısası tanınmamış bir araştırmacı kullanmaktan başka çarem kalmamıştı, daha pek açılmamış olan Kurçatov'u. Onu çağırttım. Biraz konuştuk ve bende iyi bir izlenim bıraktı. Ama aydınlatılması gereken bir sürü konu kaldığını söyledi. Ben de bizim istihbarat servislerimizin dosyalarını ona emanet etmeye karar verdim. Çok iyi bir çalışma yapmışlardı. Kurçatov benim büromda, Kremlin'de, günlerce dosyaları inceledi. Bu 1943 Stalingrad çatışmasının hemen sonrasıydı. Ona sordum: "Ee, belgelerden ne haber?" Ben hiçbir şey anlamıyordum ama son derece iyi ve emin kaynaklardan geldiklerini biliyordum. Dedi ki: "Bu belgeler çok iyi, tam bizim ihtiyacımız olan şeyler var."

Bu bizim Çekistlerin mükemmel bir çalışmasıydı. Tam bizim ihtiyacımız olan şeyleri incelikle uçurmuşlardı. Üstelik zamanlama da iyiydi, tam bizim bu konuyla ilgilenmeye başladığımız sırada.

Hafızamda bir şeyler var ama şimdi onları konuşmaya çekiniyorum çünkü epeyce unutmuşum. Rosenberg'ler... Bu konuda soru sormamaya çabalıyorum ama galiba istihbarat servisleriyle bir bağları vardı... Atom bombası için birileri bize çok yardımcı olmuştu. İstihbarat çok büyük rol oynamıştı. Amerika'da bunun cezasını Rosenberg'ler çektiler. Bize yardım etmiş olmaları ihtimal dışı değil. Ama bundan bahsetmememiz lazım. Bu tür konular ilerde yeniden işimize yarayabilir.

– Bunlar Alman değil de Amerikan belgeleri miydi?

– Esasta öyle sanıyorum. Savaş öncesi ve çarpışmalar süresince istihbarat birimlerimiz fena değildi. Amerika'da uygun kadrolar vardı. Tecrübeli uzmanlar... Beria savaştan sonra artık başlamıştı.

Kurçatov'u Stalin'e takdim ettim, kendisine olanak sağladı, bir grup kurdu ve bu da çok iyi çalıştı.

Tabii Potsdam döneminde henüz pek az şey yapılmıştı. *28.12.1977, 28.08.1981.*

*

– 1946'da Birleşmiş Milletler konuşmanızı beş yaşından beri hatırlarım. Bütün ülke biliyordu: "Unutmamalı ki bir tarafın atom bombasına diğer taraf atom bombasıyla karşılık verebileceği gibi daha başka şeylerle de verebilir [Molotov kendi kendisine cevap vererek: "Çok doğru!"] ve o zaman büyüklük taslayan ama biraz aptal olan tarafın bozgunu da çok muhteşem olur."

– Bu benim kişisel fikrimdi, dedi Molotov. Bunda hiçbir risk olmadığını düşünüyordum. Çok düşündüm: Mutlaka bir şeyler demek gerekiyordu, bombalar Japonya'ya atılmıştı ama tabii Sovyetler Birliği hedeflenmişti, sanki bize "bakın bizde ne var" diye hatırlatır gibi. Sizin atom bombanız yok; bizim var ve eğer kıpırdarsanız halinizin ne olacağını görün.

Bu nedenle sesimizi biraz yükseltmemiz, bir karşılık vermemiz gerekiyordu, bu bizimkilerin de biraz güven duymasını sağlayacaktı.

Bu metin önceden hazırlanmış olarak elimde değildi, doğru. Daha sonra bana sordular: "Neyi kastediyordunuz 'daha başka şeyler' derken? Onların sadece atom bombaları var oysa siz atom bombamız ve daha başka şeylerimizin de olduğunu söylediniz." Sonradan Stalin bana dedi ki: "Çok sert vurdun!" Daha hiçbir şeyimiz yoktu ama çok iyi bilgilendirilmiştim.

– Bir de yine 1946'da BM'deki konuşmanızda: "Filipin delegesi, parlamento teammüllerine aykırı olacağından Sovyet önerisininin oya konulmasının imkânsız olduğunu ileri sürdü... Filipin delegesine parlamento teammülleri hakkında bizlere vermiş olduğu bu dersten dolayı minnettarım. İnanıyorum ki bu hepimize gerekli olacaktır, özellikle de bir parlamento oluştuğu zaman Filipinler'de [genel gülüşmeler] ve şu anda parlamentosu olan diğer ülkelerde.

– Eh işte, böyle şeyler oldu zamanında, diye sakince ekledi Molotov. *01.07.1979.*

✻

– Kimse bana "daha başka şeyler"i açıklatmaya kalkışmadı. Daha sonra Stalin, bunu, bizim zayıflığımıza yönelik bütün yakıştırmaların önünü kesmekte kullandı, halbuki daha elimizde hiçbir şey yoktu. Hiçbir şey. Yine de boş bir palavradan ibaret değildi. Çünkü yapılmakta olanlardan haberdardım. İşte bu nedenle söylediğim şeyler gerçeğe aykırı değildi ama henüz ortada bir şey yoktu. Daha yeni başlamıştık. Böyle söylemekte haklıydık çünkü atom bombasına sahip olacaktık ve hatta bununla kalmayıp hidrojen bombasını da herkesten önce biz patlatacaktık, ama bu çok daha sonra olacaktı elbette. *01.11.1977.*

✻

– BM'de "daha başka şeyler"e de sahip olduğumuzu söylediğimde herkes bana sordu: "Sen neyi kastediyordun?" Tabii ki füzeleri ima ediyordum ben. Savaştan sonra Korolev'in laboratuvarına gittik.

– Stalin de sizinle miydi?

– Galiba, evet. *31.07.1972.*

Tazminatlar

– Savaştan sonra çeşitli tazminatlar elde ettik, ama bunlar az miktardaydı. Ülke o kadar büyüktü ki... Üstelik bu tazminatlar donanım esaslıydı, kullanım süresi geçmiş malzemeler. Başka çıkış yolu yoktu. Bazı küçük avantajları kullanmamız gerekiyordu. İşte bazı kırıntılar, ne yapacaksınız? Biz sessizce DAC'ı (Doğu Almanya Cumhuriyeti), bizim kendi Almanya'mızı kurmakta değil miydik? Eğer bütün sahip olduklarını zorla koparsaydık bunu halk nasıl karşılardı? Batı Almanya; Amerika, İngiltere ve Fransa tarafından kurulmuştu. Almanlarla çalışmak istedik, ayıklama falan yok! Dikkatli davranmak gerekiyordu. Sonuna kadar düşünemediğimiz şeyler oldu. Ama sonuçta kendimiz için yararlı olanı bulduk. Kabul

etmek gerekir ki Almanlar malzeme ve teknolojilerini henüz bizim erişemediğimiz derecede ve zamanda yenilemişlerdi. Daha sonra bu malzemelerin bir kısmını Çin'e yolladık. *12.05.1976.*

Lend-Liz görüşmeleri hakkında...

– Mukabele pazarlıkları baştan beri sürekli olageldi. 1942'de, ben Amerika'dayken, mukabele anlaşması imzalanmıştı. "My friend" de oradaydı.

– Savaştan sonra bu gündeme geldi mi?

– Tabii ki, hem de kaç kere. Notaları ben imzalıyordum. Mukabele konusundaki ihtilaflar savaşın sonundan itibaren başladı. Ondan önce olmadı. Borçlarımızı reddetmedik ve bir kısmını ödedik.

– Amerikalılar bizim onlara iade ettiğimiz Studebacker kamyonları ezmek ve sonra da denize atılmaları için bir silindir kompresör getirmişlerdi.

– Olabilir, evet.

– Siz vereceğiz dediniz. İade için bir süre bitimi belirlenmiş miydi?

– Bütün anlaşmazlık konuları ortaya sürülmüştü. Pek hatırlamıyorum, reddetmemiştik ama hepsini de onlara iade etmemiştik. *31.07.1972*

Marshall Planı

– Batı'da yazılanlara göre Sovyet diplomasisinin en büyük yanlışı Marshall planını reddetmek oldu.

– Tam tersi, reddetmemiz bir başarıydı. Bizim çıkışımızdı bu. Başlangıçta ben kabul etmiştim, Merkez Komitesine Paris Konferansı'na katılmak için bir öneri bile götürmüştüm. Hatta sadece bizim değil Çeklerle Polonyalıların katılması için de. Sonra tekrar düşününce yanlış olduğuna kanaat getirdim ve ikinci bir muhtıra yolladım aynı gün: vazgeçiyoruz diye. Kendimiz gidecektik ama Çekleri ve başka ülkeleri davet etmeyecektik çünkü onlarla böyle bir tecrübeye hazır değildik. Kararı hemen durdurduk ve on-

lara ulaştırdık: Kabul etmelerini tavsiye etmiyorduk, oysa onlar hazırdı, özellikle de Çekler. Epeyce şüpheli bir başkanları vardı, adını hatırlamıyorum, Clementis'di galiba. Bizim direktifimizi alınca gitmediler.

Orada öyle bir çete toplanmıştı ki kendilerinden iyi niyet beklemek boşunaydı. Her birine sövdüm saydım. Neyse ki işleri karıştırabilecek kimse yoktu yanımda. Çek Clementis, sağcı zihniyeti ile tehlikeli bir adamdı. Bunlar 1948'de oluyor, Benes'den sonra.

Bu hikâyede her şey çok açık seçik değildi. Ama onlar eğer Marshall planını reddetmekle bir hata yaptığımızı söylüyorlarsa demek ki iyi yapmışız. Hiç şüphesiz. Bugün de iki artı ikinin dört ettiğini ispat etmek kadar kolay. Başlarda dışişleri bakanına bütün sosyalist ülkelerin katılmasını önerecektik ama bunun bir hata olacağını hemen anladık. Bizi kendi meclislerinde sıkıştıracaklardı, kendilerine bağlı mecliste her şeyimizle onlara bağlı kalacaktık ve karşılığında da bir şey elde edemeyecektik. Üstelik de Çekler ve Polonyalılar zaten zor durumdaydılar... *09.03.1979.*

✠

– Hatırladığıma göre, Çekoslovakya'daki savaştan sonra, işlerini çok iyi ayarlamışlardı: Hayvanlarını beslemek için bizim buğdayımızı alıyorlardı, bizde ise açlık kol geziyordu. *30.09.1981.*

✠

– 1968'de birlikleri Çekoslovakya'ya sokmakla iyi ettik, bu konuyu pek çok kişi büyük güç şovenliği nedeniyle onaylıyor oysa ben komünist prensiplere dayanarak onaylıyorum. *24.07.1978.*

Çok zor iki ülke

– Dış ülkelerde, diyorum Molotov'a, Lev Tolstoy'un torunu Nikolay Tolstoy'un *Yalta Kurbanları* adlı bir kitabını yayınladılar. Kitapta sizin 1945'te Eden ile yaptığınız konuşma aktarılıyor. Orada, sınırların ötesinde kalmış olan Sovyet vatandaşlarının ülkeye getirilmesi konusunda anlaşmaya vardığınızı söylüyor. Britanyalılar da gayretkeşlik edip zor kullanarak insanları sınırdışı

etmiş. Çoğu intihar etmiş. Bu şekilde gelebilenlerin de yüzde 10'u kurşuna dizilmiş ve %90'ı da kendilerini kamplarda bulmuşlar.

– Bu buluşmayı hatırlamıyorum, olmadı böyle bir şey. Muhtemelen böyle bir sorun ortaya çıkarılmıştır. Belki de bizim içimize sızmak için gizli ajanlarını yollamışlardır.

– Böyle bir şeyler mutlaka olmuştur, diyorum ben, 30 bin kişiden söz ediliyor.

– Söylerler tabii, kanıtlanabilir olmadıktan sonra... *04.03.1978.*

✠

– Stalin emperyalizme son verilmesi ve komünizmin zaferi için çalışıyordu, diyor Molotov. Barışa ihtiyacımız vardı tabii ama Amerikan planlarına göre 200 Sovyet şehri aynı anda bombardımana tabi tutulacaktı. Stalin şöyle akıl yürütmekteydi: Birinci Dünya Savaşı bir ülkeyi kapitalist kölelikten kurtardı. İkinci Dünya Savaşı sosyalist sistemin doğuşunu sağladı ve üçüncü de emperyalizme dair ne varsa bitirecekti...

Savaştan sonra Sovyet Yüksek Meclisinin ilk oturumunda, galiba Vasilevski idi, bir general komünizmi nasıl tasvir ettiğini sordu. "Bence", dedi Stalin, "komünizmin ilk evresi halka bedava ekmek dağıttığımızda başlayacak." Bunun üzerine sanırım Voronov: "Yoldaş Stalin, nasıl bedava ekmek dağıtacaksınız, bu mümkün mü?" diye sordu. Stalin bizi pencere kenarına götürdü: "Orada ne var? – Irmak, yoldaş Stalin, "Ya su?" –evet su da. "Peki neden suyun ardında kuyruk yok? İşte görüyorsunuz, devletimizde ekmeğin durumunun aynı burada duran su gibi olabileceğini siz de tasarlayamadınız. Salonda göz gezdirdikten sonra dedi ki: "Biliyor musunuz? Eğer uluslararası karışıklıklar olmazsa –bununla sadece savaşı kastediyorum– benim düşünceme göre ilk etap 1960'da başlayacak." O zamanda, bizde, bir kişinin şüphesi mi olacaktı bundan, Tanrı korusun! Ülke yakılıp yıkılmış, insanlar fakirlik ve kıtlık içinde yaşıyorlardı ama büyük bir altın stoğuna ve o kadar büyük bir platin stoğuna sahiptik ki fiyatı düşer diye dünya pazarına çıkarmamıştık! *30.07.1970; 02.12.1971.*

✠

– Harriman Stalin'e, hoşuna gideceğini zannederek demiş ki: Daha dün Almanlar Moskova kapılarındaydı ve işte şimdi siz Berlin'in paylaşılmasına katılmaktasınız. Stalin cevap vermiş: "Çar Aleksandr Paris'e kadar gitmişti."

– Savaştan sonra Libya'da yer edinmeye karar verdik. Stalin "Haydi! Bastır!" diyordu.

– İleri süreceğiniz nedenler neydi?

– İşte sorun oradaydı, hemen hiçbir neden yoktu. Moskova'daki dışişleri bakanları konferansında Libya'da milliyetçi bir kurtuluş hareketinin başladığını ilan ettim. Henüz zayıf bir aşamadaydı, buna dayanarak orada bir askeri üs kurmak istiyorduk. Bevin fenalaştı, iğne yapmak zorunda kaldılar. Vazgeçmemiz gerekti. Bevin havaya fırlayıp bağırarak: "Bu inanılmaz bir şey! İnanılmaz! Orada hiçbir zaman varlığınız olmadı ki!" dedi.

– Hangi dayanakları ileri sürüyordunuz?

– Çok açık değildi ama gerçek şu ki Libya'nın bağımsızlığını bir şekilde korumaya yelteniyorduk... Yürümedi.

Daha önceleri Afrika sınırlarının belirsizliğine fazla önem vermiyorduk. Libya konusundaysa bizim kontrolümüze verilecek bir toprak isteğinde bulunmakla görevlendirilmiştim. Savaştan hemen sonraydı.

Çanakkale Boğazı

– Kayzer'in basılmış olan hatıratında sizin Hitler'e Çanakkale Boğazı sorununu öne sürdüğünüz ve onun da bu konuyu onayladığı yazıyor.

– Hayır hayır, asla böyle bir şey olmadı. Kayzer ne diyorsa diyor, o Kayzer'in dediği. Bense kendimden sorumluyum.

Açıkça görülüyordu ki hassas noktasına dokunulmuştu. Molotov canlandı; siyaset adamının gözleri coşkuyla parlıyordu.

– Üstelik ona açıkça da söylemiştim [Molotov burada böyle durumlarda her zaman yaptığı gibi, her kelimenin ilk hecesini tekrar ederek hafifçe kekelemeye başlıyor]. Savaşın bitiminde Türklerden Çanakkale'nin kontrolüne ortak olmayı talep ettik. Buna yanaşmadılar, müttefiklerimiz de desteklemedi. Bu bizim hatamızdı.

Stalin her şeyi kanun çerçevesinde, BM yoluyla yapmak istiyordu. Donanmalarımız oraya vardığında İngilizler çoktan orada gardlarını almış durumdaydılar... Bu noktada pek de doğru davranmış olduğumuz söylenemez. *31.07.1972; 15.08.1975.*

⚜

– Boğazların denetimini Türkiye'yle ortaklaşa yapmamız gerektiğini ileri sürmüştüm. Bu fikir aslında çok iyi bir fikir değildi ama görevi yerine getirmem gerekiyordu. 1945'te, savaş bitince, bu sorunu masaya getirdim: Boğazlar, Sovyetler Birliği ve Türkiye'nin koruması altında olmalıydı. Bu zamansız ve gerçekleştirilmesi imkânsız bir öneriydi. Stalin'in büyük bir politikacı olduğuna inanıyorum, fakat o da bazı hatalar yaptı.

Sovyet ordusunun kazandığı zafere dayanarak böyle bir düzenleme önerdik. Ancak bunun kabul edilemez bir şey olduğunu biliyordum. Aslında bu bizim yönümüzden bir hataydı: Türkiye sosyalist bir devlet olsaydı eğer, bundan belki o zaman söz edilebilirdi. *24.07.1978.*

⚜

– Türk toprakları üstünde hak talebimiz vardı. Konuyu Gürcü bilim adamları ortaya attılar. Bunu ortaya atmak beceriksizlik. Boğazı, Türklerle birlikte korumak... Milyukov'un iki lafının biri Boğazlardı. Rus generallerin de öyle. Karadeniz'den çıkış kapısı... Olmadı.

Bu başarılamadı. Çanakkale'ye girebilseydik her şey farklı olurdu. *28.08.1982.*

⚜

Hayatının son yıllarında Stalin'de kendini beğenmişlik gibi bir özellik gelişmişti; şöyle ki dış politikada ben Milyukov'un talep ettiği şeyi istemek zorunda kaldım: Çanakkale! "Bastır!" diyordu Stalin, "Ortak egemenlik rejimi öner!" "Razı olmazlar," diyordum ben. "Sen yine de iste!" diyordu. *30.09.1981*

⚜

Çanakkale sorununu da, kuşkusuz, çözmek gerekiyordu. İyi ki

tam zamanında geri adım atmışız, yoksa bu bize karşı saldırgan ortak bir koalisyonun doğmasına sebep olabilirdi.

Azerbaycan'ın da mevcut topraklarını İran aleyhine olarak iki kat genişletme talebi vardı. Biz olayı hafiften bir yokladık, ama kimseden destek görmedik. Ek olarak Batum'a sınır bir bölgeyi de talep ettik çünkü bu Türk toprağında eskiden Gürcüler yaşıyordu. Azeriler İran'ın Azeri kısmını almak istiyorlardı, Gürcüler de Türkiye'nin Gürcü bölgesini. Ağrı'yı da Ermenilere vermek istiyorduk. O dönemde bu tür toprak talepleriyle ortaya çıkmak zordu. Geçmişte Çar yönetimi Rusya sınırındaki topraklara el koymuştu. Bizim çok dikkatli davranmamız gerekiyordu ama bu yönetimlerin de gözlerinin korkutulması gerekiyordu ve bunu esaslı bir şekilde yaptık. *31.07.1972, 30.09.1981*

"Ben Gerçek Bir Diplomat Değilim"

– Stalin'in ölümünden sonra Dışişlerine yeniden girdim. Girer girmez Kore savaşını sona erdirmeye yönelik bir öneri hazırladım. O sırada gelinen durumda bu savaş hiçbir işimize yaramıyordu. Bizi bu çatışmaya sürükleyen Korelilerdi. Stalin Kore'nin birleşmesi ulusal sorununa kayıtsız kalamayacağımızı söylemişti. Kore sorunu dışında Almanya sorunu için de bir öneri hazırladık. *21.10.1982.*

✻

– "Amerika'nın Sesi"nin ileri sürdüğüne göre Avrupa Genel Konferansı, "Molotov'un eski bir fikri" imiş.

– Doğru.

– Amerikalılar diyorlar ki: Molotov'un Sovyetler Birliği'ne katmak üzere Avrupa'dan dilimler koparan bu "salam" politikasını iyi biliyoruz.

– Tamamen doğru. Bu da bir politika. Bugüne kadar da daha iyisini bulamadık. Kelimeler yeterli olmuyor. Salam bir domuz sucuğudur. Beni böyle adlandırdıklarını öğrendiğim güne kadar çok severdim. Macaristan elçiliğinde bana çoğu kez sundular bu salamdan, çok sevmiştim. Çok nefistir. *15.08.1975.*

Gerekli Fakat Zamanı Değil

Molotov'a soruyorum:

– Bulgarlar hep şu soruyu soruyorlar: Neden savaşın hemen ertesinde Yunan kıyısı onlara bağlanmadı?

– Dimitrov ile birlikte çalışan yoldaş Kolarov bu konuda çok ısrar etti. Ama bu imkânsızdı. Neden Berlin'in tamamını ele geçirmeyi başaramadık? Çok daha iyi olurdu. Ama mantıklı olmak lazım. Bu birçok soruna neden olurdu. İngiliz ve Fransızlar karşı çıkardı. Barışın daha en başında kendimizi tam bir kargaşanın içinde bulurduk. Sorun ortaya konuldu ama imkânsızdı. Merkez Komitesine danıştım; bana bunun için zamanın iyi seçilmediğini söylediler. Geri adım atmak gerekirdi. Yine de Kolarov bu yönde ısrar etti. Arzu edilen buydu ama uygun değildi. *04.11.1978.*

Net Olmayan...

– Viçeslav Mihayloviç, net olmayan bir şey var...

– Bir şey mi? Bence çok daha fazla şey vardır.

– İsrail devletinin kurulması hakkında. Amerikalılar karşıydılar...

– Bizim dışımızda herkes karşıydı. Benim ve Stalin'in dışında. Bazen bana soruyorlar neden kabul ettiniz diye. Biz uluslararası özgürlükten yanayız, neden karşı olmalıydık ki, buna karşı olmak, bizim milliyetler sorununda düşmanca bir politika gütmemiz demek olurdu. Daha dün Bolşevikler siyonizme karşıydılar ve öyle de kaldılar. Sosyalist bir örgütlenme olmasına rağmen Bund'a* bile karşıydılar. Ama siyonizme karşı olmak başka –ki burjuvaziye karşı bu politika sabittir–, Yahudi halkına karşı olmak başka. Doğrusu bizim iki önerimiz vardı: İki milletin birlikte yaşayacağı bir Arap-İsrail topluluğu kurulacak; ki anlaşma sağlanırsa biz bu çözümden yanaydık. Anlaşma sağlanamadığı takdirde de ayrı bir İsrail devleti kurulmasından. Şu da var ki siyonizm karşıtı konumumuzda da ısrarlıydık.

* *Bund:* Yahudi işçilerin 1897'de Rusya'da kurdukları sosyalist sendika. Polonya, Litvanya, Ukrayna gibi ülkelerde de faaliyet göstermişti *(y.n.)*

– Ama bu devletin burjuva bir devlet olacağını düşünememiş miydiniz?

– Ne var bunda?

– Neden sosyalist yapmadınız?

– Neden? O takdirde İngiltere'yi karşımızda bulacaktık. Ve Amerika'yı. Şimdi diyeceksiniz ki neden bunu Finlandiya'da yapmadık, orada daha kolaydı. Benim fikrimce iyi yaptık. Kırmızı çizgiyi geçseydik kendimizi çok daha başka bir maceranın içinde bulabilirdik. Öte yandan Avusturya'yı kendimiz teslim ettik. Yahudilere gelirsek, siyonizmin bayrağı altında bir devlet edinebilmek için çok uzun zamandan beri savaşıyorlardı, tabii ki buna karşıydık. Ama bir halka bunu fazla görmek bizim açımızdan onları hor görmekle birdi.

Bugün olaylar kötü yönde gelişti, ama Tanrı aşkına! Bir Amerikan emperyalizminin var olması iyi bir şey mi şimdi? *04.10.1972.*

Küçük Burjuva Bakış Açısı

– Çoğu kimse diğer halklara fazlaca yardım etmemizden şikâyetçi; biraz kendimizi düşünelim, diyorlar.

– Stalin zamanında, olanaklarımız çok daha az olmasına rağmen, çok yardım ettik. O dönemde de homurdanmalar vardı. Bugün ilişkiler büsbütün dallandı budaklandı tabii ve her şey daha büyük bir ölçeğe geldi ama önemli olan bunun kaçınılmaz olmasıydı bence. Yardım ettiklerimiz için değil ama esas şef olarak kendimiz için. 3-4 yıl önce bir hastaneden işçilerle, bir yığın ileri gelenle karşılaştım. "Nasılsınız? Nasıl gidiyor?" –"Şu Vietnam bir bitseydi... Bu yayılma bize hiçbir şey kazandırmıyor..."

Küçük burjuva bakış açısı. Oradaki insanlar kendilerinden çok bizim için savaşıyorlar. Öldürülüyorlar. Bir numaralı düşmanımız emperyalizmi zayıflatmak anlamında son derece önemli bir iş yapıyorlar. Yoksa her şey bizim için daha zor olurdu.

– Yoksa tamamen izole olma riskimiz mi vardı?

– Aynen öyle. Ya da sorun, izole olmamızdan çok bazı önemli zorlukların daha da artmasıydı. Oysa aralarında komünistlerin de bulunduğu çok sayıda insan, barış olsa diyordu. Bu çok doğruydu ve kolay da elde edilmedi. Vietnamlılar boyun eğmeyi reddediyorlar. O küçük Vietnam emperyalizme, hem de ne çeşit bir emperyalizme karşı inanılmaz bir kahramanlık gösterdi. Emperyalizmin neyinden korkalım! Eğer bu barışın geleceğin kurbanlarına ne kadar direnç sağladığını düşünseydik, eğer biz teslim olmayacaksak...

– Bugün keşke savaş olmasaydı, diyorlar.

– O, Hruşçov dargörüşlülüğü. Çok tehlikeli bir şey. Kendimizi yeni savaşlara hazırlamamız lazım. Olaylar kaçınılmaz bir şekilde gelişiyor. Ve bizim hazır olmamız gerek. O zaman emperyalistler iki kere düşünürler. Ve eğer o kadar aşırı uçlara gitmeye kalkışırlarsa biz de güçlü bir şekilde direnebiliriz. Bütün dünya için Vietnam örnek oldu: Eğer küçük Vietnam dostlarının da yardımıyla Amerikan emperyalizmine direnmeye muktedirse kim Sovyetler Birliği'nden şüphe edebilir? Güçsüzlüğünden, disiplin eksikliğinden, hamle yapma beceriksizliğinden... *09.05.1972.*

Litvinov

Molotov'a Churchill'in *Anılar*'ından bölümler okuyorum.

– Sekreterime İkinci Dünya Savaşı'yla ilgili kitabını hediye olarak verdi, diyor Molotov. Bence bu öylesine yapılmış bir hareket değildi. Onunla o kadar çok gırtlak gırtlağa geldik ki!

– Kitapta diyor ki: "Litvinov'un sürülmesi bir dönemin bitimini simgeledi. Kremlin'in, Batı güçleriyle yaptığı güvenlik paktına bütün inancını yitirdiğinin işaretiydi bu..." Dediğine göre Litvinov Batı güçleriyle bir bağıta yandaşmış.

– Çok doğru.

– "Batı gazetelerinde yazdığına göre", diyor, "Litvinov, haddini bilmeyen, gözüpek, Rusların açık konuşma anlarında 'parti çocuğu' olarak adlandırdıkları mareşal Voroşilov'la aralarında geçen şiddetli bir atışma sonrasında istifa etti." Voroşilov gerçekten de "parti çocuğu" olarak mı anılıyordu?

– İlk defa duyuyorum. Litvinov sadece bütün dünya tanıdığı için Birleşik Devletler elçimizdi. Kokuşmuş bir adam olduğu meydana çıktı.

Savaş boyunca onu atlayarak pazarlıklarımızı yaptık, şimdi de kalkmış onun rolünden söz ediyorlar, üstelik de sanki onsuz anlaşmamız imkânsızmış gibi konuşuyorlar! Roosevelt benimle görüşmek istediğinde onun hakkında ne düşündüğümüzü anladığından Litvinov'u çağırmıyordu.

Litvinov bize karşı çok düşmancaydı. Amerikalı bir muhabir –belli ki bir gizli ajan– ile yaptığı görüşmenin metnini ele geçirdik. O sırada Litvinov Dışişlerinde benim yardımcımdı. Amerikalı muhabir onunla buluşmaya gelmiş ve ortamı yazmış: Şöminenin önüne yerleştik, Litvinov bütün açık kalpliliğiyle konuştu. Tabii ki muhabir Litvinov ile olan görüşmesini gerçekte olduğu gibi değil de o dönemde nasıl yayınlanması uygunsa o şekilde aktarmış. Halbuki biz bazı bağlantılarımız sayesinde görüşmenin orijinal metninin tümünü ele geçirdik. Bu ilginç esnada Litvinov ne demiş?

Demiş ki, siz Amerikalılar, bu Sovyet yönetimi ile bir yere varamazsınız. Sizinle en ufak bir anlaşmaya varamayacak bir şekilde tavır alıyorlar. Evet, bu kalın kafalı hükümette katır inadı var. Böyle bir hükümet sizi bir adım öne götüremez, bunlarla bir sonuca ulaşamazsınız.

Bu halde ne yapmalı? İç kuvvetler güçsüz. Çünkü halkın elinde tank yok, ama hükümette var; halkın uçakları yok, ama hükümetin var; halkın topları yok, hükümetin var. Hükümet o kadar çok sayıda komünist subay görevlendiriyor ki halk bir şeyi onaylamasa da isteğine göre değiştiremiyor. Görünüşe göre sadece dış güçler bir şeyler yapabilir, bunun anlamı da savaş. Ülkedeki durumu sadece bir dış müdahale değiştirebilir. Onun çözümlemesi böyle olmuş. Proletarya tarafından en yüksek cezaya çarptırılmayı hak etti. Ne ceza olursa olsun. Tüm bunları açıklamak lazım.

– Stalin onu nasıl affedebildi?

– Nasıl mı? Dikkatli olmak, her şeyi şekline uygun yapmak gerekiyordu. Bu metni ele geçirdik. Ajanlar kaydını yaptı. Daha önce de ona zaten güvenmiyorduk. Bu görüşme Moskova'da yapıldı. 1942'de Amerika'ya gittiğimde, Roosevelt ve Hull ile müzakerelerde bulunduğum sırada Hopkins Roosevelt'in yanındaydı, benim yalnızca tercümanım vardı. Litvinov'u götürmüyordum.

Halbuki elçiydi. Büyük resepsiyon sırasında oradaydı, Roosevelt bana: "Delegasyonunuzu bana takdim edin" dediğinde ben yanımda Çekistleri, Bakanlıktan birilerini, bütün adamlarımı götürmüştüm, pilot da dahil. Roosevelt hepsiyle selamlaştı. Çok kibar, usta ve ince kişilikli bir adamdı; bütün bunlar çok güzeldi. Litvinov da oradaydı. Ama ciddi meselelere geldiğimizde onu götürmedim. Tercümanlığı Pavlov yapıyordu.

– Litvinov da buna çok bozuluyordur sanırım?

– Tabii. Ama başka türlü yapamazdım; ona kesinlikle güvenmiyorduk. Müzakerelere onu götürmüyordum. Münasebetsiz şeyler söyleyebilirdi. Çok akıllı, yakışıklı bir adamdı ama ona güvenmiyorduk. Görevde bir süre tuttuk sonra da yerini şu pek de ciddi olmayan Umanski ile değiştirmek üzere geri çağırdık. Yerine başka birisi yoktu. Daha sonra o kadroya Gromıko'yu atadım, genç ve tecrübesiz ama dürüst bir diplomat. Ona güvenebileceğimizi biliyorduk. İyi de çalıştı. Litvinov için yapılacak bir şey yoktu.

– Suritz onun arkadaşıydı. Ondan daha az bağımsız, eski bir Menşevikti, eğer yanılmıyorsam. Litvinov daha ilk başından Bolşevikti.

– Bolşevik mi, o mu?! İnsanlar değişiyor. Eğer Litvinov hayatta kaldıysa bu sadece tesadüftür. Bir erkek kardeşi vardı, spekülatör, dış ülkelerde bir yerde yaşıyordu. Sovyetler Birliği'ne geldi. Kim için çalıştığını bilemeyeceğim. Litvinov ilk başta Bolşevikti ama kardeşi bir karaborsacıdan başka bir şey değildi. *25.04.1975; 07.05.1975; 16.07.1978; 30.10.1984; 01.01.1986.*

– Bu sıralarda Litvinov'dan çok sık bahsediliyor.

– Çok kötü bir diplomat değildi. Hatta iyi bir diplomattı. Fakat oportünist bir kişiliğe sahipti; Trotski [Troçki], Zinovyev ve Kamenev'e çok acıyordu.

Aslında bize ihanet etmiş olan bir kişiye nasıl güvenebilirdik? Buna karşın zeki, tecrübeli ve diplomasinin inceliklerini bilen birisiydi. Stalin'le iyi geçinirdi ama bence, bizim aldığımız kararların hepsini içtenlikle onaylamıyordu. Hayatının sonuna doğru politik olarak da bozuldu. İşte bu nedenle İlya Ehrenburg kitabında

Stalin'in onu ekarte ettiğini ve çalışmasına izin vermediğini yazmakla yanılıyordu. *04.10.1985.*

❋

– Sizce o dönemde görevde olduğunuz süre* içerisinde bizim en usta diplomatlarımız kimlerdi?

– Bizim merkezi bir diplomasimiz vardı. Elçilerin bağımsız karar özgürlüğü hiç yoktu. Çoğu durumlarda bizim koyduğumuz sınırlar içerisinde sadece bir ulaştırma etkeni olarak rol oynuyorlardı. Ben dışişleri bakanı olarak hareket ettiğimde de, özelikle Stalin'in ölümünden sonraki dönemde, herkes benim bağımsız tavrıma hayret etmişti, ama bu serbestlik benim almış olduğum talimatlar çerçevesinde ve kendimi sanki her konuda uzlaşma içindeymişçesine davranmaya zorlamak şeklindeydi. Bir diplomat da böyle hareket etmelidir. Elçiler pek de bağımsız davranma özgürlüğüne sahip olamazlar çünkü karmaşık durumlarda bir diplomatın en ufak bir inisiyatif alması bile söz konusu olamaz. Bu, yetkin ve usta elçilerin çok hoşuna gitmeyebilir ama başka türlü davranamayız. Zirvede olan Çiçerin ve Litvinov'u bir yana bırakırsak bizim diplomatlarımızın, büyükelçilerimizin rolleri bilinçli olarak sınırlandırılmıştır, çünkü tecrübeli olanları yoktu, ama dürüst, tedbirli, kültürlü ve bilgili diplomatlardı. Bence bizi işletebilmek imkânsızdı, çünkü her şey Stalin'in ve benim avucumun içindeydi ve o dönem boyunca da başka türlü yapamazdık. En tepede biz merkezi diplomasimizi belli bir güvence içinde yönetiyorduk; bununla şunu demek istiyorum, tamamen merkeze, Moskova'ya bağlı bir şekilde. Riskli olabilecek atılımlara engel oluyorduk. Çünkü çok güvenilir, yetkili, Alman, Fransız, İngiliz diplomatlarını ve diplomasisini çok iyi bilen kişileri görevlendirmek gerekliydi. Amerikalı diplomatlar belirleyici bir rol oynamıyorlardı. Ancak İkinci Dünya Savaşı öncesinde üzerinde durmaya değer bir harekât yürüttüler.

Yabancı diplomatların oyununa geldiğimiz bir durum aklıma gelmiyor. Kuşkusuz bazı durumlarda çok ustaca, tek tük bazılarında o kadar değilse bile daima ihtiyatla hareket ettik ve benim fikrimce de önemli bir hata yapmadık. Küçük hatalar, tabii şüphesiz olmuştur. Orta önemde hatalar da olmuştur, yetersizlikler. Bizde görevli yabancı büyükelçiler de tamamen istedikleri gibi kendilerini ifade edememişlerdir çünkü o dönemdeki karmaşık ve aşırı gergin durumda çok tedbirli olmalıydık. Bana öyle geliyor ki istediklerimizi bu şekilde elde ediyorduk. Diplomasimiz fena değildi. Ama asıl karar verici rol Stalin'deydi, öyle herhangi bir diplomatta değil.

* Molotov Halkın Komiseri ve daha sonra Dışişleri bakanı görevlerini 1939'dan 1949'a kadar ve 1953'ten 1956'ya kadar yürütmüştür. *(y.n.)*

– Belli ki Stalin de bir diplomattı öyle mi?

– Hem de nasıl! Şunun altını çiziyorum ki 30 ve 50 yılları arasındaki siyasetimiz tamamen merkeziydi, büyükelçiler sadece talimatları uyguluyorlardı. O şartlarda bu diplomasi kaçınılmazdı ve çok olumlu sonuçlar doğurdu.

– Ama birçok şey de elçiye bağlı oluyor...

– Bir sürü şey, tabii. Ama bizimkiler her zaman iyi yabancı dil bilgisine sahip değillerdi. Yine de gerekli herkesle ve kabul edilir sınırlarda iyi ilişkileri sürdürme başarısını gösterdik. *16.01.1973; 04.10.1985.*

Çin

[40'lı yılların sonlarına doğru, Stalin'in emriyle Sovyet basını, Berlin üzerindeki hava köprüsü üzerinde çok durmuştu ve politikacıların dikkatleri de bu krize yönelmişti. Bununla eşzamanlı olarak Çin'deki devrim gerçekleşmiş ve 1 Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti ilan edilmişti. Bu konuya bir Amerikalı şöyle takılmıştı: "Hava köprüsünü o kadar uzun seyre daldık ki bu arada küçük Çin'i gözden kaybettik."]

– Genel anlamda, diyor Molotov, o dönemde Mao Zedung hakkında çok az şey biliyorduk. İki yöneticileri olduğunu biliyorduk: politikacı Mao Zedung ve asker Çu Tö. Ha evet, Van Minh'i iyi tanıyorduk. Daha o zaman Mao'ya karşı mücadele etmişti. Onu eleştirmişti. Kimin haklı olduğunu bilecek durumda değildik biz. Oysa o sırada Mao yönetimdeki rakiplerini elemekte ve tehlikeli görevlere yollamaktaymış. *29.02.1980.*

– 1941'de Mao nasıl hareket etti? Japonlara karşı 8. Ordu'nun bize destek olmasını istememiş, öyle mi?

– Gizemli davranıyordu, dedi Molotov. O devirde bize karşıt hiçbir söz söylemiyordu. 1957'de bile, komünist ve işçi partileri konferansında şöyle dediğini duydum: "Çin'deki parti ve SBKP aynı nefesi solumaktalar." Bunun üzerine onu nasıl itebilirdik ki?

– Benim ilgilendiğim 1941'de Mao'nun tavrı. Bekle gör yanlısı mıydı?

– Öyle görünüyordu, evet.

– O dönem süresince bizim zaferimize inanmıyordu ve sonucu mu bekliyordu?

– Kuvvetle muhtemel ama bu konuda bir şey bilmiyorum. Vladimirov'un bir kitabı var, *Çin Özel Bölgesi*, biliyor musunuz?

– 1941-1942'de Mao'nun "kendi gücünü korumak için savaş" doktrininden esinlendiğini söyleyebilir miyiz?

– Tam anlamıyla öyle. *Novi Mir* dergisi Çuiykov'un *Anılar*'ını yayınladı. Onun Mao ile doğrudan bağlantısı yoktu. Onun bağlantısı Çong King'de olan Çu En-Lay ileydi. Mao Zedung'un o andan beri Sovyetler Birliği'nin bir düşmanı şeklinde ortaya çıktığını düşünmemek gerek. Çuiykov, Vladimirov'un yazdığını tekrar etmiyor. Çünkü Vladimirov'da bu konu çok açık: Komintern, Japonlara karşı Çin komünistleri ve Kuomintang'ın ortak bir cephe oluşturmasını salık veriyor, halbuki Mao Zedung bu ortak cepheye karşıdır. Bu içinden çıkılması güç bir sorundu.

Çuiykov, Mao Zedung ve ordusunu ezmek için çalışan bir Kuomintang ortaya çıkardı. Bu durumda nasıl kendisi Kuomintang ile işbirliği yapabilirdi? Basitleştirmeyi bir kenara bırakalım. Burada tedbirli olmak gerekir. Tabii ki Mao Zedung Sovyetler Birliği'ne karşı doğru davranmadı, bu bir yere kadar anlaşılabilir, ama onun da ötesinde Kuomintang ile bir anlaşmaya gitmek – buna şartlar izin vermiyordu. Benim fikrimce, kesin olarak suçlamak ve mahkûm etmekle hata yapmış olurduk. Kuomintang ise komünist partinin aleyhine çalışıyordu.

– Başka bir şey. Mao'nun düşüncesine göre savaş nedeniyle zayıflamış olan SSCB'nin savunma politikasını güçlendirmemek gerekirdi.

– Mao Zedung'un davranışında kesin bazı belirsizlikler vardı. Sovyetler Birliği'ne yardımcı olmadı.

– Halbuki yardımcı olmasını mı bekliyorduk?

– Hatırladığım kadar ona öyle çok bel bağlamıyorduk. Stalin ve ben kendi güçlerimizden başka hiçbir şeye güvenmemişizdir. Müttefiklere baskı yapıyorduk ama.

– Stalin şöyle demiş olabilir mi: "Çinliler bize yardımcı olmadığı sürece Uzak Doğu'da bazı bölünmeleri sürdürmek gerekecek", bundan ne elde etmeyi umuyorduk? Hatırlıyor musunuz?

– Bu kuvvetle muhtemel. Stalin diğer şeylerin yanı sıra Çinlilerin bize gerçek bir destek getiremeyeceğini söylüyordu. Tabii onlardan böyle bir yardımı alabilmek iyi olurdu. Öte yandan da bunun bizde büyük bir sorun yarattığını hatırlamıyorum. Bir ölçüde bir yardımı umuyor ve bekliyorduk ama onların o sırada durumları çok hassastı. İki tane Çin cephesi vardı: Mao Zedung'un cephesi ve Çan Kay-şek'in cephesi. Çuiykov Çan Kay-şek'in yönünden bizim danışmanımızdı. Mao yönünden ise askeri danışman yoktu. Buna karşın istihbarat ajanları vardı, Komintern temsilcileri ve Vladimirov vardı. Ama askeri danışmanlığı Çan Kay-şek'e sağlamıştık, uçaklar, toplar, silahları da.

– Bu durumda Mao'dan ne talep edebilirdik?

– İşte püf noktası da orada. Bütün bunlar hesaba katılmalıydı.

– İki danışman var sanıyordum?

– Hayır, Mao Zedung tarafında değil. Bizim için önemli olan Çin'in Japonlar karşısında boyun eğmemesiydi. Mao Zedung'un bu konuda bize yardımcı olmadığını söyleyebiliriz ama bir şekilde çok da karşı değildi. Öncelikli olarak asıl Çan Kay-şek'e yardım ediyorduk. Oysa o, Çin Komünist Partisi'ne karşı savaşa girişiyordu. Durum son derece karmaşıktı.

– Peki neden Çan Kay-şek'e yardım ediyorduk? Gerçek bir güce sahip miydi?

– Tabii ki. Japonlara karşı harekâta girişmişti; zaten Çuiykov da bahsediyor. Fakat Çan Kay-şek bize karşı saldırgan bir tutum

içerisindeydi. Çuiykov, yıllar boyunca onun askeri danışmanıydı. Komintern de, Sovyetler Birliği de Çan ile Mao'nun Japonlara karşı ortak bir cephe oluşturmasını talep ediyordu. Bu gerçekleşemiyordu. Sonunda bir anlaşmaya bağlandı ama bunu çok kötü uygulamaya koydular. Çin komünistlerinin temsilcisi olarak Çu En-Lay, bir ölçüde Çan Kay-şek'in tarafında Japonlara karşı yer almaktaydı ama bütün bunlar son derece karmaşıktı ve her zaman bu şekilde işlemiyordu. Çan Kay-şek'e yüzlerce uçak, top yolladık. O dönemde Mao'yu Çan Kay-şek ile birleşmeye zorlamak imkânsızdı.

– Mao için SSCB ideolojik bir müttefik ve bir dost muydu yoksa daha çok ne şekilde olursa olsun haraca kesmesi gereken mecburi bir yol arkadaşı mıydı?

– Olayları bu şekilde alamayız. Dolandırıldığımıza inanabiliriz; ki ben zannetmiyorum. Durum çok karışık ve çelişkilerle doluydu.

– Bütün bunların farkındaydık ve Mao'yu gözlüyorduk öyle mi?

– Evet, evet, tabii. Bu size garip gelebilir ama olayları bu kadar kaba bir biçimde basite indirgeyemeyiz...

Daha sonra Mao ilk defa olarak bize geldi ve bir antlaşma imzaladık. Mao'nun gelişinden önce Stalin ona destek olmam için sözü benim almamı istedi. *21.12.1979.*

[Mao Zedung onuruna verilen resmî yemek için Stalin Metropol lokantasına gelir: Hol bomboştur, Çekistler gerekeni yapmışlardır...
Vestiyer görevlisi acele gelir:
– İzin verir misiniz Yosif Vissariyonoviç?
– Bu hâlâ tek başına yapabildiğim şeylerden, der Stalin kaputunu çıkarırken.
Sergey Mihalkov o sırada oradadır. Stalin'den gözünü ayırmaz, sanki kendisinin varlığını fark etmesini sağlamak istercesine. Stalin bunu hisseder ve Mao Zedung'a der ki: "İşte bu da yazar Mihalkov. Kendisini fark etmemek imkânsız!" Ödüllü şairin çok uzun boyunu kastetmektedir muhakak ki.
Alışılageldiği gibi Molotov, Stalin'in yanında oturmaktadır. Viçeslav Mihayloviç'in olmadığı bir andan yararlanarak Mihalkov gelip onun yerine oturur. Molotov geri döndüğünde yerinin dolu olduğunu görerek uzaklaşır ama Stalin der ki: "Mihalkov yoldaş, iki sandalyeyi birden işgal edemeyiz!"]

– Stalin'le yapılan bir görüşmede Mao Zedung Sovyet doğu ucuna 20 milyon Çinliyi yerleştirme izni istedi.

"Benim 200 milyonum bana yeter" diye cevap verdi Stalin. *04.11.1978.*

– Çinliler tarafından oyuna mı getirildik?

– Bu konuda yanılmış olan çok kişiden biriyim ben de. Çok iyimserdim. Daha sağlam çıkmalarını bekliyorduk. Halbuki Mao Zedung ve tüm o takım bizi aldattı. Çinlileri deşifre etmeyi başaramadık. *20.08.1979.*

Diplomat Molotov

– Diplomat, ben mi? Hadi canım! Bir tek yabancı dil bilmem!

– Tabii ki biliyorsun, Fransızcayı gayet akıcı okuyabiliyorsun, ben gördüm, İngilizce ve Almancayı da öyle, der yazar S. Malaşkin [1919 yılından beri arkadaştırlar.]

– Önemli dillerde biraz idare edebiliyordum ama tam da değil. BM'de her zaman bir tercümanım oldu. Hiçbir dili tam anlamıyla öğrenmedim. Bu nedenle de gerçek bir diplomat değilim.

– Ama çok iyi hatırlıyorum, BM'de senin düşünceni çok iyi anlatamayan bir tercümanı düzeltmiştin...

– Bakandım ama yabancı dil bilmiyordum. Almanca, Fransızca bir metni okuyabiliyordum, konuşmaları az çok takip edebiliyordum ama karşılığını vermek bana zor geliyordu. Sadece son yıllarda İngilizceyi kullanmaya başlayabildim, siyasette benim esas eksikliğim buydu.

– Japonların Pearl Harbor'a saldırısından sonra Hitler'in yaptığı konuşmayı Stalin'e siz çevirmiştiniz. Söylediklerine göre Stalin sizden dinlemenizi ve bir rapor yazmanızı istemiş, doğru mu değil mi?

– Doğru. *17.07.1975.*

⚜

– Eski gazetelerde üniformalı fotoğraflarınızı gördüm, bu Dışişlerinde olduğunuz zamana mı aitti? Ne işe yarıyordu üniforma?

– Evet, evet. Üniformanın bir nedeni vardı. Üniformalı olduğunuz zaman resmî giyinmenize gerek kalmıyor, smokinler falan. Üniforma çok iyi oluyordu. Bence Stalin disiplini güçlendirmemizi bekliyordu. Üniforma güven verir... Tabii bu çok uzun sürmedi. O üniformayla birlikte kısa bir kılıcım bile vardı. *30.12.1972.*

[V. M. Molotov'un gösterişli üniformasını Granovski sokağındaki apartman dairesinin giysi dolabında gördüm, siyah bir üniforma, gayet görkemli, altın işlemeli, yıldızlı...]

Molotov'a soruyorum:

– Dün televizyonda Kirilenko'nun yabancı gazetecilerle buluşmasını seyrettiniz mi?

– Evet. Tabii onu anlayışla karşılamamız gerekir, böyle bir fırsatla çok sık karşılaşmadı. Ben de kendimi bazen benzeri durumlarla karşı karşıya buldum. Bazen karşınızdakiler hoş insanlar olmuyor. Şakaya vurmak lazım.

Bir gün Amerika'da, New York ya da galiba San Fransisco'daydı, bir basın konferansı sırasında bana sordular: "Rusçada nasıl telaffuz etmek gerek 'vo-o-otka' mı yoksa 'votka' mı?" Ben cevap verdim: "Sizin telaffuzunuzu çok beğendim!" Bu hepsini güldürdü ve konu da değişmiş oldu.

Başka bir defa da, yine San Fransisco'da, bu sefer hayranlar değil de çok uzun zamandır Amerika'da yaşayan eski Ruslar, Rusya temsilcisi şerefine bir akşam düzenlemişlerdi ve sadece Amerikanca konuşuyorlardı, yani İngilizce. En kıdemlileri, işte bir çeşit başkanları çıktı bana sordu: "Amerika'da sizi en çok şaşırtan ne oldu? –Beni en çok şaşırtan mı? Her şeyden önce Amerika'nın Rusya'yı ne kadar kötü tanıdığı; Rusya hakkında çok az şey biliniyor." Hepsi Rus olduğundan ortada bir rahatsızlık oldu gibi. Onlara neden daha fazla hoşgörülü davranayım ki diye düşündüm. Gerçekten de arada o kadar tuhaf şeylerle karşılaşılıyor ki...

– Bana öyle geliyor ki diplomatları özel olarak yetiştirmek gerekiyordu, sadece partinin kadrolarını almak değil?

– Ben mesela özel olarak yetiştirilmedim. Bir parti militanı olarak tecrübem vardı. Bir de partide polemik tecrübem vardı. Partinin büyük toplantılarında Trotskistlere, sağcılara karşı söz aldığım çok olmuştur. Saat 18.30'da söz alacağımız bize öğlen saatinde bildirilirdi! Tabii kâğıttan okumak da söz konusu değil! Metnini yazacak, düzeltecek kimse yok. Bu tecrübe siyasetçiler için çok yararlıydı çünkü partide karşımızda ciddi, politik olarak çok sert, Trotskist, sağcı hasımlar vardı. Bu çok eğiticidir.

– Şimdiki şartlarda partidekiler bu tür bir tecrübeye sahip değiller.

– Evet, gerçekten de. Tek bildikleri üretim rakamlarını, kolhozlardaki çalışmanın verimini göstermek, bütün bunlar da önemli, ilginç ama polemik konusunda bir işe yaramıyorlar.

Evet, genel toplantılarda da polemik yok.

Evet, genel toplantılarda, hiçbir yerde yok. Şimdi her şey ütüleniyor. Elbette artık tamamen farklı. Bu çok zahmetli.

Komsomol Merkez Komitesi genel toplantısına katılmıştım. Konuşmamı 3 ay önceden partinin merkez komitesine yolladılar, okudular, kontrol ettiler...

İşte, işte. Yoktu daha önce böyle bir şey. Biz bu şartlarda yetiştirilmedik. *25.04.1975.*

⚜

– Kendi zamanımda diplomat kadroları yetiştirmek için Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nü açtım. Bu benim eserimdir. Ama bugün orada partinin ruhu var denilemez. *16.07.1978.*

⚜

– Hruşçov beni büyükelçi olarak Moğolistan'da görevlendirdiğinde iki tanesi hariç oranın bütün bölgelerine gittim; yurtları ziyaret ettim. Orada Stalin'in, Voroşilov'un, benim ve Kalinin'in portrelerimiz vardı. Ben iklime gayet rahat uyum sağlayabiliyordum ama Polina Semyonovna rahatsız oluyordu. Sağlığım çok iyiydi. Çok daha sonra, bir buçuk yıl geçirdiğim Viyana'da bozuldu

sağlığım. Viyana'da defalarca zatülcenp geçirdim ama o zamandan beri ciğerlerim yönünden her şey yolunda.

– Stalin'in dış politikayı emanet edebileceği başka kimse yok muydu?

– Bu başka bir hikâye, diye cevapladı Molotov. Çok çeşitli şartlarda çok defalar yurt dışında bulundum. Hakkımda sadece dostlar değil düşmanlar da çok konuştu. Kimse beni aptal yerine koymadı.

– Diyorsunuz ki: Bu soruya gelmeyi başka zamana bırakıyorum. Bu da kendini diplomatça ifade etmenin bir şekli.

– Ben gerçek bir diplomat değilim, diye iddia etti Molotov.

– Sovyetler'de böyle düşünen tek kişi sizsiniz. Çünkü bütün Sovyetler sizi bir numaralı diplomat olarak kabul ediyor. Hatta sadece Sovyetler değil, Churchill'in kendisi de!

– Onun böyle düşünmeye hakkı var ama sizin değil. Ben kendimi her şeyden önce bir politikacı olarak görüyorum, diplomat değil.

– Sanki iyi bir diplomat politikacı olamaz!

– Ters düşünüyorsunuz. Politikacılar diplomatların üstünde yer alırlar. Bu nedenle kendimizi diplomat olarak adlandıramayız. Doğru değil.

– Dulles'in dediğine göre siz 20. yüzyılın en iyi diplomatısınız...

– Öyle deniyor...

– Churchill'in yazdığına göre Molotov "sanatkarca işlenmiş bir diplomat..." Bakın sizin için ne diyor:

Stalin'in Sovyet dış politikasında karşımıza çıkardığı adam, o dönemde İngiliz ve Fransız hükümetlerinde bulunmayan bir kişilikti. Viçeslav Mihayloviç Molotov sıra dışı nitelikleri olan, soğuk ve acımasız biriydi. Devrim yıllarında bütün Bolşevik şeflerin karşılaştığı korkunç olaylardan, tecrübelerden sağ salim geçmişti. Sürekli olarak değişen çıkarların, daimi bir fiziksel yok etme tehdidi sürdürdüğü bir toplumda yaşamış ve ilerlemişti. Siyah bıyığıyla delici gözleri, düz yüzü, konuşma yeteneği, soğukkanlılığı, değerini ve yeteneğini yansıtır. İşleyişi önceden kestirilemez bir makinenin adamları olmaya elverişli bir sürü kişiyi alt etmiştir. Ben onunla sadece, arada bir mizah gölgesinin geçtiği, resmî ve içeriksiz bir sürü kadeh tokuşturmaya nezaketle katıldığı müzakerelerde karşılaştım. Bugün bir robot için düşünebileceklerimize ondan daha uygun bir insan tanımadım. Buna rağmen belli ki çok uyanık ve sanatkarca işlenmiş bir diplomattı. Hiyerarşide kendisinden daha altta gelenlere karşı davranışını tasavvur edemiyorum. Molotov'un Japon büyükelçisine karşı tavrını, Stalin'in Alman ordusunu ezdikten sonra Japonya'ya saldıracağını söylediği Tahran'daki konferansın notlarından değerlendirebiliriz. Bu güçlüklerle dolu, aydınlatıcı ve zor görüşmeler tam anlamıyla bir soğukkanlılık, çözülmesi imkânsız bir ağzısıkılık ve resmî bir nezaket, kibarlıkla yürütülmüştü. Bu perde bir an için bile olsun kalkmadı. Akortsuz bir tek nota çıkmadı. Sibirya soğuğunu yansıtan gülümsemesi, ağırlığı özenle tartılarak seçilmiş öngörülü sözleri, onu, uluslararası konumu ölümcül tehlikeler içeren Sovyet politikası için eşsiz bir sözcü haline getiriyordu. Üzerinde uyuşulamayan konular hakkında onunla bir iletişime geçebilmek hiçbir zaman mümkün değildi...

Bütün hayatı ya onu tehdit eden ya da onun yarattığı ölümcül tehlikelerin içinde geçmişti. Şu kesin ki Molotov ile Sovyet makinesi yetkin ve bir sürü konuda benzersiz bir temsilci bulmuştu; daima partiye sadık bir komünistti. Bu yaşıma kadar onun maruz kaldığı gibi bir gerilime maruz kalmadığım için mutluyum. Belki doğmamış olmayı bile isterdim. Dışişleri yönetimi konusunda ise, Sully, Talleyrand ve Metternich onu memnuniyetle aralarına kabul ederler, en azından eğer Bolşeviklerin girmesine izin verdikleri uhrevi bir dünya varsa.

Bu satırları Churchill'in *İkinci Dünya Savaşı*'ndan aldım. Sizi bütün zamanların en büyük diplomatları arasına koyuyor!

– Hayır, dedi Molotov, ben kendimi diplomat olarak görmüyorum. Bir politikacı olaraksa, evet. Bu da o kadar saygın bir etiket. *30.07.1970; 07.05.1975; 08.03.1985; 09.05.1985.*

– Portekiz'i görüyor musunuz Viçeslav Mihayloviç? Ne olduğunu nasıl olduğunu bile bilmiyoruz... Faşizmden sonra Leninizm.

– Geçicidir. Uzun sürmez. Uzun sürmesi imkânsız. Yine de

bunu çok iyi bir şey olarak görüyorum. Bravo Portekiz'e! Bravo Cunhal'a! Kapitalist sistem sarsıldı bütünüyle. Üstüne el koymamız için henüz erken. Kademe kademe yapılmalı bu. Sonuç verecektir ama hemen değil. Ülke küçük ve etrafı tamamen emperyalizmle çevrilmiş.

– Ama Şili'de bu işlemedi.

– Evet ama geçici olarak. Bizde de 1905 bir bozgundu ama 1917'de yendik. Ve eğer 1905 olmasaydı, 1917'de yenemezdik. İşte bunu hesaba katmak gerek. Onlar hemen başarıyı istiyorlar! Yoksa dram oluyor. Çay tiryakileri! Her şeyin tepsi üstünde kendilerine sunulmasını bekliyorlar!

– Maalesef sayıları çok fazla.

– Fazla, daha da uzun süre öyle olacak.

– Üstelik hızla da çoğalıyorlar.

– Hayır, çünkü yeniler ortaya çıkıyor, bunu görmek lazım. *21.05.1974, 28.07.1976.*

✠

– İran'la, müdahale olduğu takdirde topraklarına kalıcı anlamda birliklerimizi sokabilme izni veren ilginç bir antlaşma imzaladığımızı bilmiyordum, diyorum Molotov'a. Hatta bu nedenle Amerikalılar riske girmemiş.

– Evet, evet. Lenin'di bunu yapan. Moğolistan'la da vardı. Bir kere de uygulamaya koymuştuk. Ama buna karşılık borçlarını bağışlayarak büyük de bir iyilikte bulunmuştuk. *10.04.1979.*

✠

– Bana söylendiğine göre İran şahı, onu devirdiklerinde, eski dostluğumuza dayanarak hemen bizim elçiliğimize sığınmış ama bizimkiler, "bizimle ne ilgisi var", demişler. Tahran'da onunla karşılaştığınızda daha gencecik biriydi herhalde...

– Çok gençti, diye onayladı Molotov.

– Onu görmeye Stalin'le birlikte gitmiştiniz değil mi?

– Birlikte, evet. Bu ziyaretin iyi bir şey olduğuna inanmıyorum. Stalin onu etkilemeye çalıştı. Ama o hiç de yatkın görünmedi.

– Ona bir uçak hediye ettiniz.

– Babası savaşın başında ya da belki 1942'de ortadan kayboldu. Güney Afrika'ya kaçtı. Orada öldü. Bugün de oğlu sürgün. *07.12.1979.*

✠

– Mısır'a bakın. Genel anlamda bizim politikamızın etkileri ortaya çıktı, Sedat ve takımı emperyalizme sırtını dayamış olsa da halk içinde bazı olaylar gelişti. Şimdi halk Sedat'a karşı. Çünkü biz kendimizi gösterdik. Daha önce bizim donanmamız İskenderiye'de demirlediğinde denizcilerimizin karaya çıkma izni yoktu. Asuan barajını inşa ettiğimizden beri halkın Sovyetler Birliği'ne aynı tavrı devam ettirmeyeceği açık hale geldi. Durumun artık değiştiğini anlamamız gerek. Tabii orada her şey çok iyi gitmiyor ama ciddi şeyler var. *18.02.1977.*

✠

– Nasır, Sedat'tan daha mı akıllı?

– Evet, akıllı birisi, diye cevapladı Molotov. Ama o dönem farklıydı, üstteki yönetimi devirmek gerekiyordu. Halbuki o komünistleri copladı!

– Bugün olsaydı Nasır ne yapardı, bilemiyoruz.

– Kesinlikle. Hiç şüphesiz. Belli bir aşamada... bu kaçınılmaz. Trotski gibi... Ekim Devrimi'nin sadece ilk aylarında Trotski'yle ilgili iyi bir izlenim taşıdım. Çok ikna edici konuşuyordu, iyi çalışıyordu. İç dünyasında muhtemelen dengesizdi fakat coşkusu müthişti. Yetenekli birisiydi. Ama daha sonra [Molotov biraz kekelemeye başlıyor] kariyerizmi onu götürdü. Bir de kürsü: İlk kez bu kadar yükseğe çıkıyordu. İngilizce, Almanca biliyordu ve genelde de çenesi düşüktü. Çok okumuş birisiydi. Lenin bilerek şunu demiş: Aralarında en göze çarpanları Trotski ve Stalin. *09.06.1976.*

✠

– Afganistan kralı Amanullah Han ilerici biriydi. İlerici işler ortaya koydu. Bankalara izin verdi, okuma yazma seferberliği başlattı. Gerici güçler başkaldırıp onu devirdiler. *07.12.1976.*

✠

– Afganistan'da bir maceraya giriştik, dedim.

– Evet, ama birlikleri sokmakla iyi ettik. Başka çıkış yolu yoktu, teslim olmamak gerekiyordu.

– Bir fıkra dolaşıyor ortalıkta: İki yaşlı sohbet ediyorlar: "Duydun mu, bizim birlikler Afgan şahının bacağını kesip Gorki'ye sürmüşler, Carter da olimpiyatlara katılmasına izin vermemiş?" Her şey birbirine karışmış: Birliklerimiz Afganistan'da, Tito'nun bir bacağı kesildi, Saharov Gorki'ye sürgün edildi ve Amerikalılar Moskova olimpiyatlarını boykot ettiler.

– Bu çok diyalektik bir fıkra, diye yorum yaptı Molotov.

– Sizce Afganistan'daki savaş ne kadar sürer? Bitirip bir sonuca ulaşmak gerek değil mi?

– Bir kere bu bize bağlı bir şey değil ve olayı da küçümsememek gerek. Afganistan'da ve başka yerlerde diplomatik düzeyde bize yardımcı olacak adamlar oluşturuyoruz. Başka imkânımız yok. Onlar bizim komşumuz. Geri kalmış bir halk ama yine de bizim arkamızdan geliyorlar.

– Henüz değil.

– Evet evet, bizi takip ediyorlar. Bana öyle geliyor ki siz olayları küçümsüyor ve işi çok çabuk bitirmek istiyorsunuz. Mülk sahiplerinin ve kulakların bizim tarafımızda olmadıkları ve olamayacakları çok açık ama Afganistan'ı da kesinlikle kaybetmemek gerek. *04.10.1985.*

DİĞER ÜLKELERİN KOMÜNİSTLERİ

Ernst Thällmann

– Thällmann dikkate değer bir adamdı, kusursuzdu. İşçi kökenliydi. Çok sağlamdı. Ama kültürü yetersizdi. İşte bu nedenle, söylevlerini kaleme almak ve teorik kanıtlamaları oluşturmak için yanında hep o Neumann vardı. O Trotskist tipli birisiydi, fakat kültürlü, yetenekliydi ve hep okurdu. Ama biraz belirsiz ya da yeterince devrimci olmayan bir yöntem önermeye görsün, Thällmann çılgına dönerdi! Bundan hiç hoşlanmazdı. Kocaman, gürbüz bir adam. Onunla karşılaştım. Kültürünün yetmediği açıkça görülüyordu ama Alman halkına komünizmi, Marksizmi anlatmak gerek. Devrimci ruhlu ve inançlıydı. Yazma konusunda yeterli değildi, ama hemen anlar, bir kaplan gibi hırlardı – mümkün değil! Mükemmel bir adam. Keskin muhakeme yeteneğiyle tartışmalarda söyleneni çok çabuk kavrardı; doğru yolu takip etmede duyarlıydı ve çözümü bir bakışta görürdü. Müthiş! Çok etkileyiciydi. Çok iyi bir izlenim bırakıyordu. Bizce sağlıklıydı. Kendini adamıştı. İyi bir hatip. Kişiliği etkileyici olabilseydi – keşke!

Bela Kun

– Bela Kun neredeyse bir Trotskistti. Ölümüne ne neden oldu? Bence tamamıyle kararlı değildi. O devrimci atılım dönemi sırasında kusursuzdu. Ama 30'lu yıllarda... İlişkileri... Moskova'da Macar Komünist Partisi temsilcisiydi. Bir şeyler oldu. O dönemde birçok

kişi elenmişti. Onun gibi çok vardı, eski sosyal demokratlar. Bir sürü Polonyalı da elenmişti...

– Kanlı, acımasız bir savaş oldu, kim kimi öldürdü? diyor, Şota İvanoviç.

– Bulamaçlı yağı kokutamazsın. Stalin, ölümcül, kanlı bir çatışmaya girdi. Iskalama çok olursa herkes ölür. Sözlerinizi hiç unutmayacağım: Kurbanlar, evet, oldu, fakat kurbanlar daha fazlaydı! O dönemde Stalin nasıl davranabilirdi?

Evet doğru. Hatalar yaptık ve kurbanlar oldu. *09.06.1976.*

Rakosi

– Rakosi iyiydi ama onun da defoları vardı: Kendisini Macaristan'ın Stalin'i addediyordu. Fazla ileri gittiği oluyordu. Hizmetleri vardı. Daha önce hapse girmişliği vardı, Macar isyancılarla değiş tokuş edilmişti.

Vladislav Gomulka

– Gomulka bir milliyetçi sapmacıydı, sağcıydı. Galiba tutuklanmıştı. Ev hapsinde de tutulmuş olabilir, öyle duymuştum. Varşova'ya gittiğimizde Merkez Komitesinin genel toplantısına girmemize izin vermedi. Üç kişiydik – Nikita Hruşçov, ben, e o zaman üçüncü kimdi? Malenkov mu, Kaganoviç mi? Rokossovskiy Savunma Bakanıydı; onu oraya biz, daha doğrusu Stalin tabii, getirmişti.

Gomulka bizi karşılamaya geldi; iyi ağırlandık falan ama toplantıya giremedik.

- Fakat Polonya ile ilgili Postdam'da büyük bir zafer kazanmıştınız, diyor Şota İvanoviç.

- Evet, öyle oldu. Truman'la orada bu konuda çarpışmıştık. *18.08.1976.*

Georgi Dimitrov

– Dimitrov iyi birisiydi, kahraman bir devrimciydi. Ama kendini biraz geç gösterdi. Az yaşadı ama iyi bir iz bıraktı. Almanlara pösteki saydırdı, çok güçlü vurdu.

– Galiba Bulgaristan için fazla büyük çaptaydı, ona biraz daha büyük bir yer gerekiyordu...

– Evet öyle diyebiliriz. Tabii, büyük bir ülkeye uygun çaptaydı.

– Ama yine de uluslararası bir eylem insanıydı, denebilir mi?

– Uluslararası işlerle ilgilenmiyordu aslında, onu mecbur kılan tepkilerdi. *11.03.1983.*

Ruth Fischer

– Ruth Fischer'i hatırlıyor musunuz?

– Kim unutabilir ki! Özgün bir kişilik! Hiç komüniste benzemiyordu ama buna rağmen lider oldu. Bize Almanya'dan gelmişti.

– Onun için Manuilski'nin fıkralarında yarattığı kişiliklerden biri diyorlardı.

– Çünkü Manuilski Ruth Fischer ile birlikte Komintern'de çalışıyordu. Orada bir hikâye çıkarmıştı: Ölümünde cenazesine Ruth Fischer'den başka hükümetten bir tek kişi bile gelmiyor, O da tabutun arkasından gazete okuyarak gidiyor.

Mao Zedung

– Çinliler savaşın hemen ertesinde yaptığımız yardımların karşılığı olarak bütün borçlarını değerli madenler olarak ödediler, bu konuda dürüst davrandılar.

– Sizde ne etki bıraktı Mao Zedung?

– Bana çay ikram etti. Mümkün olduğu bir zamanda Stalin'le görüşmekten memnun kalacağını söylüyordu... Stalin onu kabul etmeden önce birkaç gün bekletti, bana dedi ki: "Git bir gör, nasıl bir adam?" Stalin'in daçasında kalıyordu. Konuştum ve Stalin'e kabul etmeye değer olduğunu söyledim. Zeki bir adamdı, bir köylü lider, Pugaçev'in Çinli hali. Tabii ki Marksist olmaktan çok uzaktı. Stalin'in 1949'daki yetmişinci yaşgünü için gelmişti. Altı hafta kadar bir süre Stalin'in daçasında kaldı. Biraz rahatsızdı. Mikoyan ile ben onu ziyarete gittik. Bir görüşme yaptık. Bize yeşil Çin çayı ikram

etti. Hatta bize şöyle dediğini hatırlıyorum: "Marx'ın *Kapital*'ini hiç okumadım." Neden bunu dedi? Körü körüne bir doktrine bağlı biri olmadığını göstermek için mi?

– Ya siz *Kapital*'i okudunuz mu? diye soruyor Molotov.
– Ekonomi politik sınavını verdiğimde okumuştum
– Sonuna kadar mı? Kaç cildini okudunuz? 4. cildini okudunuz mu? Çok aranmıyor.
Stalin ruhani bir seminerde tüm *Kapital*'i yeniden yazdı. Onda bir örnek vardı, diyor Şota İvanoviç.
Kapital'i yalnızca kahramanlar okuyabilirdi, diyor Molotov. Ben Moğalistan'dayken Çin büyükelçisiyle sohbetimde o bana iyi davranmıştı. Ona, siz metalurjiyi hızla yaratmak istiyorsunuz ama bunları nasıl planladınız, küçük maden fırınları, onlar inanılmaz derecede temelsiz diye eleştirdim Çinlileri. Bizimkiler sonra bunun için azarladılar beni. Fakat apaçık bir aptallık!... Bozuk metal üreten küçük maden fırınları, Saçmalık. *28.07.1971; 04.12.1973.*

Çu En-Lay

– Çu En-Lay ile ben ilgileniyordum. Eğitimli ve okumuş bir adamdı. Pratiğe dönük bir adam, teorisyen değil. Ama çok zeki. Bizim XXII. Kongremizi terk etmesi ise bana göre pek akıllıca değildi, ama... bir diplomat, o kesin. Onun diplomatik yönünü 1954'te Cenevre'de daha iyi tanıdım. *28.04.1976.*

Maurice Thorez

– Thorez çok iyiydi. Bir Stalinistti ama Hruşçov'un peşinden gitti. Aslında ondan da çok Sovyetler Birliği'ni, SBKP'yi izledi.

SBKP'nin XIX. Kongresinde Stalin bütün kardeş partilerin yöneticilerinin yanına gidip hasta olan Thorez'in yanına gitmeyi uzun süre geciktirdi... *19.04.1977.*

❋

– Batılı komünistlerle konuşurken konu proletarya diktatörlüğüne geldiğinde bütün söylediklerimize karşı çıkıyorlar. Komünizm bir toplama kampıdır diyorlar.

– Evet, o fikri kafalarından çıkarmadıkça da diyeceklerdir; bağırsakları karınlarından çıkmadıkça, ya da biz gırtlaklarına sarılıp sarsmadıkça demeye devam edeceklerdir, diye cevapladı Molotov. *01.11.1977.*

Tsedenbal

– Çoibalsan'ı hatırlıyorum. Az eğitimli ama kendini SSCB'ye adamış birisi. Öldüğü zaman yerine geçecek kişiyi belirlemek gerekti. Damba'yı önerdiler. Bu Damba'ya ben bir baktım ve Tsedenbal'ı görevlendirmeye karar verdim. Bizi takdir ediyordu.

Moğolistan'da büyükelçiyken evlerine sık sık giderdim. Daha çok da Polina Semyonovna giderdi. Sadece Rusça konuşabiliyorlardı, Moğolca bilmiyorlardı. Tsedenbal'ın karısı Riazan'lıydı. Biraz kaba bir kadıncağız.

Yalnızca Rusça, yazık çünkü Moğollar buna kötü gözle bakıyorlardı.

Damba'yı iyi tanıyordum. Geri birisiydi. Bir zamanlar birinci sekreterdi. Tsedenbal onu uzaklaştırdı. Ben tam Tsedenbal'ın Bakanlar Kurulu başkanı olduğu ve Damba'nın da daha yeni birinci sekreterliğe getirildiği sırada göreve geldim. Kurnaz, tedbirli bir Moğoldu, Rusça bilmiyordu. İşte bu bile bir yönetici olarak ne işe yarayabileceğini yeterince gösteriyor – *Pravda*'yı, *Komünist*'i okuyabilmek gerek. Tsedenbal ise İrkutsk İktisat Enstitüsü'nde öğrenim görmüştü, orada bir Rusla evlendi. Evinde bir kütüphane vardı. Bir tek atmaktan çok hoşlanırdı. Tek değil de hatta duble aslında. İşte bu konuda ona güvenilebilirdi. *07.12.1976.*

Klement Gottwald

– Gottwald çok düzgün bir adamdı ama çok içiyordu...

Tabii, zafer esnasında çok önemli bir rol oynamadı ama sosyalizmin kurulmasında, Çekoslovakya'da kapitalizmin kaldırılmasındaki rolü çok belirgindi. Bravo Gottwald'a.

[Anlatılan bir hikâyeyi hatırladım: Stalin Gottwald'a arkadaşça şöyle

diyor: "Sizin ülkenizde sen tek dürüst adamsın, ama işte sen de ayyaşsın!"]

Willy Brandt

Willy Brandt uluslararası sosyalizmin lideriydi. Onu, politik sıfatına en uygun kişi sayıyorum. Sanki hiçbir şeye bağlı değildi. Oğlu bir komünistti. Her şeye rağmen büyük iş yaptı. Almanya'nın iki sınırıyla ilgili Sovyetler Birliği'yle antlaşma, bu büyük iş. Küçük iş değil. *07.12.1976*

Tito

– 1953-1954 yıllarında Yugoslavya ve Tito konusunda Politbüro'ya müdahalede bulundum. Kimse beni desteklemedi, ne Malenkov ne de sıkı Stalinci olmasına rağmen Kaganoviç! Hruşçov tek başına değildi. Yüzlerce, binlerce kişi daha vardı yoksa tek başına bir şey yapamazdı. Sadece halkın ruh hali üstüne oynadı, o anlayışa cevap verdi, ve bu da onu nereye götürdü? Bugün hâlâ bir sürü Hruşçov var...

Tito bugün çok hassas bir konumda, cumhuriyeti su almakta; Sovyetler Birliği'ne tutunmak zorunda, işte o zaman bu problemin üstüne kuvvetle gidebiliriz. Tito'dan daha beter bir sürü insan var. O artık milliyetçiliği unuttu, o da milliyetçi; komünist olarak başlıca yetersizliği bu. Milliyetçi, yani burjuva zihniyetiyle zehirlenmiş. Şimdi o kendi milliyetçilerini eleştiriyor, onlara sövüyor. Olaylar artık devleti batma aşamasına getirdi. Birçok değişik milletler de olduğundan: Sırp, Hırvat, Sloven.

Tito bize ilk geldiğinde halinden her şey anlaşılmıyordu henüz, dış görünümünü beğenmiştim. Tito'ya baktığımda tam kavrayamamıştım – ilk bakışta anlaşılmıyor. Takdir etmiştim ama yine de bir şeyler vardı... Ve provokatör Malinovskiy aklıma geldi.

Tito emperyalist değildi, bir küçük burjuvaydı, bir sosyalizm düşmanı. Emperyalizm başka bir şey. *21.06.1972; 31.07.1972; 16.06.1977.*

BİZ VİATKA'LIYIZ

Aile

– Çocukluğunuzla ilgili bilgi almak istiyorum...

– Atasözünde dendiği gibi, biz Viatka'lılar tutuğunu koparan insanlarız.

Babam tezgahtardı, yazıcıydı çok iyi hatırlıyorum. Annem zengin bir ailedendi. Bir tüccar ailesi. Gençliğimde onun erkek kardeşlerini tanımıştım, onlar da zengindi. Kızlık adı Nebogatikova idi.

– Sibirya kökenli bir isim mi?

– Hayır, niye? Ben Viatka'lıyım. Memleketim Viatka'yı bilmiyor musunuz? Rikov ve Kirov da Viatka bölgesindendi... Rikov'la ben aynı köydeniz: İki Halk Komiserleri Konseyi başkanı, üstelik ikisi de kekeme. Sloboda Kukark köyden çok bir kasabaydı. Bugünkü Sovyetsk şehri. O büyük kasaba, şehrin iç kısmında kaldı. Baba tarafından dedemi iyi hatırlıyorum ama annemin babasını çok az. Amca ve dayılarımı çok az hatırlıyorum. Yedi yaşında falan olmalıyım, yazları ağabeyimle birlikte dedeme giderdik. Babamın babası, Prohor Naumoviç Skriabin bir serfin oğluydu. Eski zaman isimleri. Dayılarım "Nebogatikov Kardeşler Ticarethanesi"ni işletiyorlardı. Çok kalabalık bir aileydi. Babam onların tezgahtardı.

Annem, Anna Yakovlevna, işte bu çok zengin aileden geliyordu. Kızkardeşinin oğlu, sanatçı Boris Çirkov'un babasıydı, yani Boris benim yeğenim oluyor. Başta olduğum zamanlar beni ziyarete gelirdi. Şimdi pek uğramıyor.

Babamın adı Mihail Prokoroviç Skriabin'di. Ben Merkez Komitesindeyken bile beni görmeye gelirdi. Kiliseye giderdi...

Tanrıya inanırdı. Sovyet karşıtı değildi, hayır, ama eski rejim zihniyetindeydi.

Çocukken babamdan hatırı sayılır tokatlar yemişimdir. Beni kilere kapatır ve kırbaçla eğitirdi!

İlk tutuklandığımda hapishanede ziyaretime gelmişti. *17.08.1971; 04.12.1973; 10.04.1979.*

⚜

– Babam iyi içerdi. Tam anlamıyla art arda yuvarlardı. Tüccarlar içerdi, o da onlarla birlikte içerdi. Özellikle de Nijniy-Novgorod fuarına gittiği zamanlar. Bir gün onu kızakla eve getirirlerken sert bir virajda kızaktan fırlamış ve bir direğe çarparak bacağını kırmıştı. Bu tür şeyler sadece Rusya'da olur. Bir süre bastonla yürüdü. Bir kadeh yuvarladığında nakaratına başlardı: "Bütün sizin Marx'larınız, Schopenhauer'larınız, Nietszche'leriniz, ne biliyorlardı ki, ha?" Schopenhauer'ı şöyle dolu dolu, bütün sesiyle telaffuz etmeyi çok severdi.

Altmış beş yaşına kadar falan yaşadı.

Bundan tam yetmiş sene önce, ilk defa olarak Kazan'dan Vologda bölgesine sürgüne gönderilmiştim. Her şey işte böyle başladı. 1909'da, on dokuz yaşındaydım. Beni üç aylığına içeri tıkmakla başladılar.

– Sürgünden kaçmak kolay mıydı?

– Tabii, ama bir kere kaçtınız mı çok iyi saklanmak gerekiyordu. Kendi görevini yapmak istemeyen polis memuru bazen gidip imza vermemizi istiyordu. İlk sürgün cezamı sonuna kadar çekmeye karar vermiştim çünkü ortaokulu bitirmek istiyordum. *10.04.1979.*

⚜

– İşte asıl konu bu, diyor Şota İvanoviç, Kürek cezaları, hapishaneler, Bolşevikleri korkutmuyordu. Siz iyi bir yaşam istemez misiniz? Vyaçeslav Mihayloviç liseyi halleti. O, her şeyi bitirebilirdi. Dayıları onu eğitti. Ona özen gösterdiler. Petersburg'da enstitü bitirebilir, bir Rus memuru olabilirdi, fakat o, böyle bir hayatı değil, hapishaneleri, kürek cezalarını, sürgünleri tercih etti!

– Ürküyordum, dedi Molotov.

– Baba tezgahtardı ve annenizle evlendi. O, birinin yanında tezgahtar olarak çalışıyordu değil mi? diye sordu Şota İvanoviç?

– Çalışıyordu.

– Ve sonra annenizle mi evlendi?

– Tam olarak sonra değil.

– Önce mi?

– Hem çalışıyordu hem de evleniyordu (Gülüşmeler).

– Anne tarafı size yardımcı olmuyor muydu?

– Nebogatnik kardeşler oluyordu.

– İyi bir soyadı, diyorum. Peki Nolinski, o da sizin kardeşiniz miydi?

– Nolinski mi? O benim bir büyüğümdü. Skriabin'di ve besteciydi. Soyadını değiştirmek zorunda kalmıştı, çünkü Skriabin adında çok ünlü bir besteci daha vardı. O şöyle derdi; beni de mi Skriabin diye çağıracaklar?

– Sizinki gibi müzisyen bir ailede size de müzik öğretmediler mi?

– Evet, keman dersleri aldım.

– Molotov bile...

– Niye Molotov bile? Hatta Stalin bile; hatta Stalin, Voroşilov ve Molotov, üçü birlikte şarkı bile söylediler. Üçümüz de kilise şarkıcısıydık. Stalin, Voroşilov ve ben. Farklı yerlerde tabii ki. Stalin Tiflis'te, Voroşilov Lugansk'da, ben de Nolinsk'de. Bu Politbüro üyesi olduğumuz zamanlardan çok daha önceydi (gülüşmeler). Stalin fena şarkı söylemezdi.

– Politbüro'da da şarkı söylemek gerektiği oluyordu, Jdanov piyanoya geçtiğinde, siz de masadayken...

– Ve de biraz içtiğimizde, Voroşilov şarkı söylerdi. İyi bir kulağı vardı. Üçümüz de şarkı söylerdik "Duaların kabul olsun...", gibi şarkılar. Kilise şarkılarının melodileri çok güzeldir.

– Çok güzel şarkılar var.

– Evet çok güzelleri var. Çaykovski ve diğer bestecilerin kilise için bestelediği şarkılar.

– Kazlovski söylerdi.

– Kazlovski, evet, elbette, keşke.

– Bizim bas Mihaylov.

– Evet, bence Mihaylov papaz çömezi (diyakoz) ya da eski papaz çömeziydi.

– Vyaçeslav Mihayloviç, anneniz ne zaman öldü?

– Devrimden sonra. Sanırım 1920 yılıydı.

– 20'lerde siz Birinci Sekreter olarak Ukrayna'daydınız. Artık yukarılarda ama Politbüro'da değil.

– Ukrayna'da, Donbas'daydım.

– Ya babanız hangi yıl öldü?

– Sanırım, 1923'te.

– Kaç kardeştiniz?

– Yedi. Babamın dediği gibi: "Altı oğlan, üstüne de bir bülbül!" Hepimiz şarkı söylerdik. Altı erkek ve bir kız. Kız en büyüğümüzdü. Üç kız daha olmuş ama ben onları tanımadım, küçük yaşlarda ölmüşler. Annemin toplam on çocuğu olmuş, ben sondan bir önceyim.

– Peki besteci ağabeyiniz, o ne zaman öldü?

– Dört ya da beş yıl önce.

– Müziğe yetenek anne tarafından mı baba tarafından mı geliyor?

– Görünen o ki baba tarafından. O iyi bir bastı ama pek kulağı yoktu. Çar korosunda, Kliros'da hep söylerdi. Bası iyi bir kulakla birilerine eklenirdi... Bir yığın kilisede çok nota yazmıştır. Ortanca kardeşim Nikolay yetenekli bir ressamdı, çok iyi çizerdi fakat hepsi kendi kendine, alaylıydı. Besteci olarak da alaylıydı. Çok yetenekliydi.

- Babanız herhalde kadın erbabıydı, diye soruyor Şota İvanoviç.

-Görmüş geçirmiş bir adamdı. Nijniy-Novgorod'da diğer yerlerde farklı panayırlarda bulundu ve orada özgür bir hayatı vardı. Ebeveynleri Viatka'da oturuyorlardı, "Nebogatnikov Kardeşlerin Ticarethanesi" ise Nolinsk'deydi. Nabogatnikov kardeşlerin üçü bize yardımcı oldu. Ağabeyim Nikolay, liseyi bitirip, üniversiteye girdi.

– Bir de Bolşevik bir kardeşiniz vardı...

– Bolşevik değil. En küçük olan, Sergey, komünistti ama zayıf

birisiydi. Politikayla pek ilgilenmezdi. 1919'da yandı, karbon gazından zehirlendi. Ben o sırada Nijni-Novgorod bölge komitesi başkanıydım. *09.10.1975.*

✠

Molotov'un sol gözü seğiriyordu.

– Işık sizi rahatsız ediyor, perdeyi çekeyim mi, ister misiniz?

– İyi olur herhalde ama iki gözüm de aynı durumda değil, ondan. Okumak için gözlük takıyorum; yedi, belki de sekiz yıl önce gözlüksüz okuyordum. Ondan sonra takmak zorunda kaldım. Buna karşın dışarıda takmıyorum, halbuki eskiden takmak zorundaydım...

– Bütün fotoğraflarda kelebek gözlüğünüz var... Hitler de okumak için gözlük takarmış ama fotoğraflarda yok.

– Onu gözlüklü hatırlamıyorum hiç...

– Ya Lenin, onu gözlüklü gördünüz mü?

– Bir iki defa, pek gözlüklü görünmek istemiyordu. Ona yakışmıyordu...

Şu anda çalışabilecek durumda değilim. Hastalığımı ben isimlendiriyorum: yıllar. Yataktan kalktığımda her yerim ağrıyor, ensem, boynum, omuzlarım, eklemlerim, bacaklarım; dizimden yukarı doğru çıkıyor ağrı. Ya da göğsümde ağrılar, uyku hali, yorgunluk... *05.02.1982.*

[Hastalık Molotov'u epeyce zayıflatmıştı. İyileşemeyeceğini düşünmeye başlamıştık.]

Bugün iki yaşlı akrabası Molotov'u ziyaret ediyor: Zinayda Fedorovna, halasının kızı ve yeğeni Zoya Viktorovna, ağabeylerinden birinin, Viktor Mihayloviç'in kızı.

– Viktor Beyazlar tarafından 1918'de silah altına alındı ve o zamandan beri de kendisinden haber alınamadı.

– Tifüs, evet, bu nedenle gitti, diye ekliyor Zoya Viktorovna. Altı erkek ve bir kız kardeş.

– Altı erkek kardeş, evet, doğru, diyor Molotov. – Bu benim hafızamda kalmış. Ben sondan bir önceydim. Sergey en sonuncuydu.

– Askeri doktordu, dedi Zinayda Fedorovna, genç öldü... Skriabin'ler

Mihail, Viktor, Nikolay, Zinayda, Vladimir, Viçeslav ve Sergey'di. Nikolay, besteci Nolinski olan, çok alçak gönüllüydü; Viçeslav Mihayloviç ile olan akrabalığından asla faydalanmadı.

Nebogatikov'ların iki veya üç vapuru olduğundan bahsettiler. *Üç Kardeşler* ve *Nebogatikov Kardeşler* adlı gemiler Volga ve Kama üzerinden yük taşıyorlardı. Yavaş yavaş zenginleştiler. Skriabin'lerin büyük olanları, Mihail ve Viktor, Nebogatikov'lardan yük teslim alıyordu.

Kadınların anlattıklarına göre bir gün bir çingene mutfaklarına girer ve parmağıyla Viçeslav'ı göstererek der ki: "Bu bir gün dünyaca ünlü birisi olacak."

Molotov 1919'da *Kızıl Yıldız*'ın bordasında doğduğu kasabaya ziyarete geldiğini hatırladı.

Yeğen, "Veça Amca"sının devrimden önce Nebogatikov'ların tütün imalathanesine bir miting için geldiğini ekledi. Hatta anne tarafından dedesi bastonunu ona doğru sallayarak: "Senin mitingin kime karşı? Bununla rızkımızı çıkarıyoruz biz!" demiş.

... Sevimli, alçakgönüllü ihtiyarlar. Ben onları Moskova'da evlere dağıttım. Uzun süre gidiyorduk, yolda, Rublevsk şosesinde bizi durdurdular. Çurbanov'un gezintisi sürerken beklemek zorunda kaldık.

– Hep şu alçakgönüllüğümüzden zarar gördük, dedi Molotov'un akrabaları bana. O, Kremlin'deyken asla onu aramadık, hiç kimse bizim onun akrabaları olduğumuzu bilmiyordu.

– Ben Voronej'de oturuyordum, diye anlatıyor Zoya. Viktorovna "Veça Amca" Lenin nişanı vermeye geldi, takdimi bana bırakmadılar. Geceyarısı ise, 12 sıralarında o bizim daireye geldi. Diğer gün herkes bana soruyordu: "Neden yoldaş Molotov size geldi?" "Bilim işçilerinin nasıl yaşadığını görmek için" diye yanıt veriyordum.

Hiç kimse benim onun yeğeni olduğumu bilmiyordu. Biz hiçbir zaman onun isminden faydalanmadık, kendi yağımızda kavrulduk. Bir gün babam, Vyaçeslav Mihayloviç'in öz kardeşi, aradı. Polina Semenovna cevap veriyordu: Meşgul, Stalin'in yanında vesaire vesaire... – bizi oraya kabul etmediler. 14.10.1983

Bolşevik Molotov

– Eskiden okula sekiz yaşında başlanırdı. Ben yedi yaşında başladım. 1897 Eylülünde Viatka'da. Kuharka kasabasında üç yıl oturduk, daha fazla değil. Ben orada doğdum ve kendi özgeçmişimle uğraşamadım.

Okulda ise, Viatka'da, benim önüme fırça gibi inatçı bir genç oturttular. Ben onunla uğraşıyor, yaramazlık ediyordum. Beni uyarıyorlardı. Küçük yaşta dersimi verdiler. Sen daha küçüksün, git, kendi işinle uğraş, diyorlardı.

Viatka'da yaşadık, daha sonra da Nolinsk'de. Nolinsk'e yerleştiğimizde yedi yaşındaydım. Orada ikinci kez şehir okuluna başladım. Dört yıl kaldım.

Viatka lisesine girdim ama kaldım. Neden mi kaldım? Halbuki aritmetikte en iyi bendim. Bana ve yeğenim Vladik'in babası, benden iki yaş büyük ağabeyim Vladimir'e soru sorduklarında ben çözüyordum, o yapamıyordu. Ama sınavda kendimi göstermek istedim. Nasıl? Annem bana küçük bir şans ikonu vermişti: "Bunu cebine koy, dedi, her şey iyi gider." Ben de ikonu beyaz bir kâğıda sarıp cebime yerleştirdim. Sınavda kendi kendime problemin bütün işlemlerini yazmama gerek yok diye düşündüm. Çözümleri ikonu sardığım kâğıtta yapıp yazılı kâğıdıma sadece cevapları yazdım. "Nasıl yaptın? 1270'i 75'e nasıl böldün?" diye sordu hoca. Cevap verdim: "Aklımdan yaptım. –O zaman böl bakalım...(iki sayı söyledi)." O zaman başım ağrıdı tabii. Hoca sordu: "O halde kopya çektin?" Cevap vermedim ve sınıfta kaldım. Yani o küçük ikon bana uğursuzluk getirdi. Ertesi sene tekrar gelmem gerekiyordu ama Kazan Lisesine gittim. Çok iyi hazırlanmak gerekiyordu. Küçük kardeşim hazırlık sınıfına girdi, ben birinci. Lise sekiz sınıftı, aslında yedi fakat bir de hazırlık sınıfı vardı. Liseler klasik eğitimdeydi, yabancı dil olarak Latince, Yunanca, Fransızca, Almanca, nadiren de İngilizce. İngilizce o zamanlar moda değildi.

Kazan'a kabul edilince diğer kardeşler de peşimden geldi.

– Kazan'dan sonra enstitüye mi girdiniz?

– Sürgüne gittim. Dönem sonu sınavlarının hemen öncesinde liseden atıldım.

– İlk adımı atmanıza ne neden oldu?

– Edebiyat. Her şeyi okuyordum. A'dan Z'ye Çehov'u okudum, Grigoroviç'i de, çok iyi bir Rus yazarıdır. *Talihsiz Anton* beni altüst etmişti. Maine Reed ya da Fenimore Cooper okumama izin veril-

mediği bir dönemdi, böyle bir tutku yasaklanmıştı. Okul yasaklıyordu. Gizlice Cooper ve öbürlerini okuyordum ben. Maine Reed'i az okurdum.

Daha sonra şöyle oldu... Kendimi Nolinsk şehrinde buldum. Nolinsk bir sürgün şehriydi ve sürgünlerin arasında da Kazan'da tanınmış bir Bolşevik olan, öğrenci, Ukraynalı Andrey Kuleş Stepanoviç vardı. Benim kuzenimle evliydi. 1905-1906 yıllarında Kazan'daki en tanınmış Bolşevik oydu. İlk devrim esnasındaydı. Daha sonra Sibirya'ya sürüldü. Doğru hatırlıyorsam sonu düelloyla biten bir kadın meselesi olmuştu. Neyse sonuçta bir tabanca kurşunu ile öldürüldü. Benim entelektüel çevrem içinde çok sıra dışı birisiydi.

On beş yaşlarında olmalıyım, gerçek bir okulda okuyordum. Daha beşinci sınıfta yasadışı bir örgüt üyesi olmuştum. Sonra, bitirme sınavlarından hemen önce yedinci sınıfta -altın madalya adayı olmama rağmen- tutuklandım. 1906'da partiye üye olmamın da bunda şüphesiz payı vardı. Tatil için Nolinsk'e geldim. Çok sayıda sürgün vardı, özellikle de Gürcülerden. Onlarla görüşüyordum. Özellikle de biriyle, en kültürlü olanıyla diyeceğim. Akşamları onu görmeye gidiyordum. Bakülü olduğunu sanıyordum. Ona sorardım: "Determinizm nedir?" Marksist kitapları okurdum, anlamadığım yerleri bana açıklardı. Bana aslında Menşevik eğilimli gibi gelirdi. Ama kesinlikle Çar rejimine karşıydı.

1906 yılında Bolşevikler ve Menşeviklerle ilgili kesin bir kanaate sahip değildim. Parti toplantısında bir araya gelirdik...

– Kazan'da Partiye girdiğinizi sanıyordum...

– Öyle denebilir, muhtemelen ben de Kazan'da diye yazmışımdır. Fakat artık 1906 yılında Nolinsk'de ormanın içinde, sosyal demokrat çevrenin toplantısındaydım. Orada Gürcü Markov vardı. Bu onun takma adıydı.

– Gürcüler her yerde dedi Şota İvanoviç, büyük bir memnuniyetle.

– İşte onlar o zaman sürgündeydi. Bunun dışında bu toplantıda kuzenim vardı, Bolşevik bir kadındı ve Devlet Duması'nın feshi sorununda oy kullanmıştı. Devlet Duma'sı boykot edilmeli mi yoksa edilmemeli mi? Menşevikler boykota karşıydı. Yalnızca o itiraz etti. Bense kendimi tuttum. Neye oy atacaktım? Yalnızca geldim... Toplantıdan sonra bana Devlet Duması hakkındaki beyannameyi basma görevi verildi. Banyoda bastım, sonraysa şehre dağıttım. Bunu, parti faaliyeti sayıyorum: oylamaya dek parti toplantısına katılma, sonra bu toplantının kararını yerine getirme. Başkan, sekreter, hepsi olması gerektiği gibiydi.

– Protokol var mıydı?

– Hem de nasıl! Tam da yasadışılığın gerektirdiği gibi.

– Jandarma sizi izliyor muydu?.

– Kesinlikle hayır, kimse izlemiyordu. Her şey tam bir gizlilik içindeydi. Grubun tamamı hepsi hepsi 10 kişiden biraz daha az ya da fazlaydı. Hemen hepsi sürgündü, onlar artık örgütlüydüler. Ben 16 yaşındaydım. Ve işte benim kuzenim Lidya Petrovna Çirkova Kazan'ın en tanınmış Bolşeviğinin eşiydi. Kızıl Ordu'ya gönüllü katılan bir oğlu vardı, Orenburg yakınlarında bir yerde öldü, herkes onu bekliyordu... Ebesi Kazan'da oturuyordu. Yatacak yerim olmadığı zamanlar, ona giderdim. O (ebesi) 1905 ya da 1904 yılından beri parti üyesiydi. Bir zaman bizim ailemiz Kazan'da onun ailesiyle aynı dairede oturdu. Ben biraz idare ettim elbette Kuleş'den fakat onunla konuşmalarımızdan tek bir şey bile anımsamıyorum. İşte bu Gürcülerle, Markov'la, teorik sorunlarımız oldu. Ben o zamanlar Plehanov okumuştum.

Onun gerçek soyadı neydi bilmiyorum ama yüzü hâlâ hafızamda. Benim o zamanki bilgime göre çok şey biliyordu. O bana açıklıyordu ama ben çok anlamıyordum, biraz Plehanov okumuştum ama Lenin'den henüz bir şey okumamıştım. Bolşeviklerle ilgili hiçbir şey bilmiyordum, daha yeni başlıyordum.

Bana özel görevler veriyorlardı: el ilanı bastırmak ve şehirde dağıtmak gibi.

Bu Nolinsk şehrinin adı Molotovsk olarak değiştirildi. Şimdi tekrar Nolinsk oldu. Perm şehri Molotov oldu*; o da Viatka bölgesinde yer alıyor. Arhangelsk bölgesinde de bir Molotovsk var. Ben

* 1957'de takrar Perm oldu.

hiç gitmedim ama Halk Komiserleri Konseyi başkanı olarak gemi yapımı şantiyelerine yardımda bulunmuştum. Oradan birisi adımın şehre verilmesi için gereken işlemleri yapmış...

Neyse, lisede, iki yıl boyunca yasadışı bir yeraltı örgütünün çalışmalarına katıldık. Ortaokul öğrencilerinden oluşan partisiz bir devrimci örgüt kurduk. Örgüt lise öğrencilerinden oluşuyordu. Bir komite seçtik ve ben partisiz devrimci örgütün başkanı oldum. Biz orada, sosyal demokratları, sosyalist devrimcileri ve anarşistleri kabul ediyorduk. Benim lideri olduğum bizim sosyal demokratlar grubu en sonunda Sosyalist Devrimcileri sosyal demokratlara dönüştürmeyi başardı, bazılarını da ihraç etmek zorunda kalıyorduk, nadiren oluyordu ama oldu. Grup ise realistlerden, seminercilerden lise öğrencilerinden, papaz okulu öğrencilerinden, çuvaşlardan oluşuyordu. Aynı odada dört kardeş kalıyorduk. Dört yatak. Dördümüz de müzisyen. Keman egzersizlerinde birbirimizin başının etini yiyorduk. En büyüğümüz iyi bir kemancıydı. Kazan'da bilim ve sanat hamisi olan büyük bir tüccar vardı, onun müzik okuluna para ödemeden kabul edilmiştik...

Yeraltı grubumuza dört kişi hâkimdi. Arossev adlı bir yazarla birlikte ben de bunların arasındaydım. Arossev çok iyi arkadaşımdı. Ömrünü 30'lu yılların sürgünlerinde ölümle kalım arasında geçirdi. Çekoslovakya'ya büyükelçi olmuştu.

Dört kişiydik. Bir Viktor Tihomirov vardı, babası Kazan'da bir sürü mülkün sahibiydi, ikimiz, yani onunla ben içlerinde en katı olanlarıydık.

Bolşeviklerin paraya ihtiyacı vardı. Biz 3000 ruble getirdik. Bu parayı nereden almıştık? Viktor Tihomirov'un babası öldü, evi satıldı –çok güzel bir ev. Viktor grubumuza 3000 ruble verme işini bana verdi. O dönemde bu çok büyük bir paraydı. Cebimizde hiçbir zaman 25 rubleden fazla para olmazdı.

Dördüncüsü Maltsev'di. Doktor oldu ama mesleğini hemen hiç icra etmedi. Epeyce yetenekli birisiydi, buna rağmen çok önemli bir şey yapmadı. Moskova çatışmasının ilk günlerinde öldürüldü. Yaşının ileriliğine rağmen gönüllü olmuştu. Nerede öldüğünü bile bilmiyorum, zavallı.

1909'da yaklaşık bütün örgüt yakalandı ve dördümüz de tutuklandık. Bir provokatör vardı...

Zengin bir aileye mensup olan Tihomirov yurt dışına gitti ve Lenin'le bağlantı kurdu. Savaş öncesinde bir süre Lenin'in sekreterliğini yaptı. Lenin bir yerlerde onun adından söz eder. Çünkü o bazı materyallerin, istatistiki bilgilerin toplanmasına yardım etmişti.

Devrim esnasında İçişleri Halk Komiserliğinde çalıştı. Ama 1919'da gribe yenik düştü, İspanyol gribi diyorduk o dönemde. Sverdlov da ondan öldü. İşte, o da çok iyi bir yoldaştı, takdire şayan biriydi. Sadık bir Bolşevik. Gözleri hemen hiç görmüyordu, çok ileri derecede miyoptu. Arossev ile birlikte sürgün edilmiştim. Maltsev de Vologda bölgesinde başka bir şehirde idi. Tam sınavlar öncesi tutuklandık ve iki yıllık sürgüne yollandık. Ben liseden uzaklaştırıldım...

– Söylediğinize göre sürgün sırasında öğrenim görmenize izin vardı, öyle mi?

– Sınavlara girme izni vardı. Bir adam sınavlara girmek istiyorsa demek ki kariyer yapmayı hayal ediyor, devrim yapmayı değil. Okuyorsun, sınavlarını veriyorsun, demek ki devrimden vazgeçiyorsun, artık kendi kariyerine kafa yoracaksın. Bundan dolayı izin veriyorlardı.

Biz Maltsev'le aynı sırada oturuyorduk ve bizi Valogod bölgesine yolladılar. Yalnızca şehirler farklıydı. Dışardan sınavlara girmek için vilayete yazı yazıyor, ricada bulunuyorduk. 1910'da dışarıdan lise bitirme sınavlarına girdik. Ve 1911'de de Petersburg'daki Politeknik Enstitüsüne girdim.

– Ya kardeşleriniz, bu yoldan gitmediler mi?

– Ben zaten büyüklük sırasına göre sondan bir önceydim. Küçük kardeşim komünist oldu. Fakat özellikle politikaya meraklı değildi. Daha fazla müziğe...

Yemekten sonra Molotov genellikle dinlenmeye çekilir. 40 dakika kadar uyur. Bir saati bulmaz. Bu aralarda ben hiçbir yerde okuyamayacağım şeyler okuyordum. O döndüğünde çay içerdik. İşte bugün de, masaya oturdu.

– Çay iç ve bak bakalım fincan nereye uçuyor!

– Bu da sizin Viatka'lı deyimlerinden mi?

– Nerden duydum şimdi aklımda yok...

Proje mühendisi Grabin'le telefonda konuşuyor:

– Bir şey için mücadele eden insanları seviyorum... ahizeyi koyduktan sonra dedi ki:

– O bana kendi kitabını yolladı. Okudum. İlginç. Değerli bir çalışma. "Sizin kitabınız bütünüyle ne zaman çıkacak?" – "Çok fazla zorluk var", "Yaparsınız siz!" diyorum ona. O: "Biliyor musunuz, çok zor". – kötü duyuyor, zor konuşuyor, eski tüfek... *17.08.1971; 13.04.1972; 14.01.1975; 11.03.1976; 12.03.1982.*

İlk Sürgün

– Çar sürgünlere 11 altın-ruble ödüyordu, değil mi? diye sordu Çota İvanoviç Kvantaliani. Çok iyi hatırlamıyorum. Galiba okumak isteyenlere 11 ruble ödeniyordu. Büyük para. Bu para bir inek fiyatının yarısıydı. Bir inek 25 Nikolay rublesi ediyordu o zaman.

– Bilmiyorum, diye cevapladı Molotov, hiç inek almadım.

– Ortalama bir memur 50 ruble kazanıyordu. Ve bir aşçı tutabiliyordu! Bir lise müdürünün aşçısı vardı.

– Hayır, sanmıyorum, dedi Molotov.

– Yine de, devlet suçlularıydınız ve size para ödeniyordu...

– Sürgündük. Nasıl yaşayacaktık? Hiçbir şeyimiz yoktu.

– Sizi hapse de atabilirlerdi.

– Hapislerde yer kalmamıştı, dedi Molotov. *29.06.1972.*

– Vologda'da sürgünde 11 ruble alıyordum. Fakat bu ortaokula gitmiş olanlar için ayrıcalıktı. Diğerlerine ise 8 ruble. Kuzeyde kuzey zammıyla 12 ruble alıyordum.

– 11 altın ruble mi? diye sordu Şota İvanoviç.

– Altın. Başka almadım.

– Fakat bununla yaşanılabilir mi?

– Yaşanabildiği kadar.

– Restorana gidilemezdi.

– Bir süre Vologda'da bir restoranda çalıştım; çok iyi para ödeniyordu. Mandolin çalıyordum. 1912 yılındaydı. Biraz para edinmeye başlamıştım, günde bir ruble. Dört müzisyendik. Çok iyiydi.

– Bahşiş olarak para mı veriyorlardı?

– Hayır içki ikram ediyorlardı. Tüccarlar daha çok. Hepsi bizi dinlemeye geliyor ve *"Ne kadar güzeldi..."* yi çalın diyorlardı, bir eski zaman romansı (şarkıyı mırıldanıyor: *"Ne kadar güzeldi gece... Gece güzeldi..."*).

"Ah neden bu gece o kadar güzel ki..."

Böyleydi. Tüccarlar bize bu şarkıyı sipariş ediyorlardı. "Size ne ısmarlayalım" diyor orkestra şefi bize. "Likörlü kahve": Bize likörlü kahve getiriyorlar.

– Köfte getirmeleri daha iyi olmaz mıydı?

– Evet öyle. Bizim orkestra şefi Petersburg'luydu.

– O da mı Bolşevikti?

– Ondan ne Bolşevik olur ama!

– Dolandırıcı mı?

– Dolandırıcı değildi. Sıradan bir adam, evet. Orada burada para kazanan, gezgin bir müzisyen. Benden büyüktü. Gerçekten anlatmamı ister misiniz?

Birgün bulvarın birinde öylesine dolaşıyordum. Bulvarda aniden müzisyenler ortaya çıktı. İki mandolin ve bir piyano çalıyorlardı. Yazdı. Yanlarına gittim. Sokak tenhaydı. Onların ise kimi çalıyor kimi dinleniyordu. Neredensiniz? Burada kimse yok. Ne yapıyorsunuz diye sordu. "Biz Piterkalıyız", vb. "Bizim bir müzisyene daha ihtiyacımız var."

"Belki benim size bir yararım dokunabilir."

"Sen ne çalıyorsun ki?"

"Çalabilirim."

Peki otur ve çal."

Bana nota ve mandolin verdiler. Çaldım. "Olacak, olacak!" "Biz bir filmde anlaşalım" O zamanlar ana caddede bir sinema açılmıştı. O dönemde müzikal film yoktu, sesli film yoktu, yalnız sessiz veya küçük bir orkestra ya da kuyruklu piyano eşliğinde müzik. İşte beni bu sinemada çalmak için işe aldılar. İşte böyle, onlara gidiyorum, prova alıyoruz. Ben daha öğrenciyken notayla çalıyordum ve konsere çıktım.

Sinemayı kiralayan kişi bize artık sinema açılmayacak dedi.

Neden? Piskopos rahatsız olmuş. Sinema ve kilise arasındaki mesafe yasanın öngördüğünden daha azmış. Bundan dolayı dedi adam, sinemanın açılmasını yasaklıyorlar fakat bunları hepsi halledilir. Şimdilik başka bir iş bulmak gerekiyordu. Restoranda çalabileceğimizi söylediler. "Razı olur musunuz?" diye sordular. "Restoransa restoran" dedim. "Fakat orada soytarı gibi bazı özel kostümler de giyilecek." "Şeytan götürsün kostümünüzü!"

İşte o zaman mademki sinema uzun bir süre açılmayacak biz de onlarla birlikte restoranda başladık. İşte hem çalıp hem söylüyorduk. Günlüğü 1 ruble. Her gün. Özellikle Pazar günü 1'den 11'e kadar. Değişen bir şey yok, gene 1 ruble. Düzen böyle. Günlük 1'den 8'e kadar mesela. Özel odalarda tüccarlar ve onların güzel yosmalarına çalıyorduk. Orada piyanist yoktu yalnızca mandolin çalınıyordu. Para vermiyorlardı. Ne sipariş ediliyordu? Ne istenirse. Orta halli bir restorandı, mükellef değildi. İstasyon tipi fakat nehir yoluyla gençler çok geliyordu. Leningrad'a, Leningrad'dan Sibirya'ya. İnsanlar yolda takılmayı, içki alemi yapmayı seviyorlar.

> Sinemanın yeniden açılacağı anlaşılınca, beklendiği gibi bizi "yağlamaya başladılar". O zaman bizde restoranın sahibine gidip ya bize zam yapın ya da başka yere gideriz dedik. Zam yapmadılar, biz de sinemaya geçtik.
>
> Orada da şöyle oldu, aylık maaşımız, şimdi tam hatırlamıyorum ama 15 ya da 20 rubleydi, daha fazla değil. Restorandan birazcık daha az. Bayramlarda çok çalışıyorduk. Çok insan, çok gösteri. O da belki, 1'den ya da biraz daha erken, 11 ya da 12'den...*08.03.1975*

Her yerden atıldım

-İlkbahar müzisyenleri gevşetmişti. – bazen konuşmayı hafifletmek için o böyle tuhaf sözcükler kullanıyordu. Kış ve ilkbahar geçiyor. Ve yaz başlıyor. Tekrar siz... (Ben kamerayla çekim yapıyorum.) Yeterli, yeterli...

– Filmi bitirmek lazım.

– Bitirmek... bitti zaten. Siz biriyle her şeyi çekiyorsunuz. Oradan ne çıkabilir? Sovyet karşıtı bir şeyler. Sovyetik bir şeyler çıkmaz. 25.04.1975

– Bazen tartışıyorlar, sertçe karar veriyorlar, bense kendim konuşuyorum. Ben eski devrimci okuldanım, Bolşevizme kendi aklımla geldim, her şeyi kendi kendime öğrendim. Başka türlü iş yapamazdım. 14.01.1975

- Vyaçeslav Mihayloviç tesadüfen Bolşevik olmadı diyor Şota İvanoviç.

- Bunu kim biliyor ki, diyor Molotov.

- Bolşevik propaganda yüzünden onu okuldan attılar, tutukladılar.

- Rüzgârla sürüklendik diye göz kırpıyor Molotov, Rüzgâr sürükledi, sürükledi, sonra ise sürgünde bıraktı. Sıvışacak hiçbir yer yok. 08.03.1978

Soruyorum:

– Eski Bolşevik Alekseyev yeni öldü. Gerçekte kimdi o? Onun hakkında hiçbir yerde bir şey duymadım. Sosyalist Emek Kahramanı...

– Uzun süre mülteci oldu. Devrimden sonra özel bir rol oynamadı. Bolşevikleri, devrimi destekledi. Uygulayıcı.

– Ya Fedor Nikolayeviç Petrov'un sizinle iyi ilişkileri var mıydı?

– İyiydik. Sürgündeyken birlikte Sibirya'daydık. 1915 yılında. O orada susuyordu. Biz, gençtik, bağırıp çağırırdık, rapor yazar, tartışırdık. O ise bir köşede otururdu. O benden 12-15 yaş büyüktü. Kürek mahkûmuydu. Eski bir Bolşevik, dürüst bir adam fakat politikadan anlamazdı. Sonra Glavnauk'da bulundu. Ansiklopedi editörlüğü yaptı. Hruşçov onu yükseltmeye çalıştı. Kaç kez tıkaç olarak... *21.06.1972; 27.04.1973.*

– Lenin "burjuvazi" diyordu. Bu Fransızca. Herkes "burjuvazi" diyor. Bizim liderimiz Brejnev ise "araçlar", "toplum", "belirti" diyor. Özellikle beni hayretler içinde bırakıyor ve öfkelendiriyor: "Konkretna/açık bir şekilde" sözcüğünün telaffuzunu öğrenememiş, "kokrentnna" diyor! Kültürsüz bir adam! *09.06.1976*

– Nikolay Nikolayeviç İkonnikov'dan bir telefon geldi. 1911-1912 yıllarında ben atılana kadar Politeknik Enstitüsi'nde birlik-

teydik. Bütün devam ettiğim okullardan atıldım ben. Her yerden attılar beni.

– Buna karşılık bütün hapishaneleri tattınız.

– Daha doğrusu, Moskova ve Petrograd'dakilerin en önemlilerini, diye belirtti Molotov. En önemlilerinde yattım. Moskova'da Taganka ve Butirka'da, Petrograd'da, Tedbir ve Çarmıh'ta. Moskova'dan İrkutska kadar her yerde. Sadece bu kadar da değil üstelik. Başlıca hapishaneleri biliyordum, ziyaret ettim, yaşadım.

– Bütün bunları yazmak lazım...

– İnsan bunlarla kaplanıyor. Bütün hepsi yazıldı. Hayat tarafından yazıldı. Siliyorlar mı diyorsunuz? Her şeyi silemezler! Bence bizim inşa ettiğimiz şey çok sağlam.

– İkonnikov bugün kim?

– Tabii ki bacaklarında bilmem her yerinde ağrıları olan bir emekli. On beş yıl kadar önce bana telefon etti, gelip beni görmek istediğini söyledi. Ben de dedim ki: "Gelip beni görmek mi, neden? "Parti karşıtı grup*" aleyhinde, yani bana karşı yazılan her türlü iftirayı imzaladınız, o halde ne konuda konuşacağız?" Stassova da beni aradı. Ona da dedim ki: "İmzaladınız değil mi? O zaman size söyleyecek bir şeyimiz yok." *07.11.1979.*

✻

– Sinemada sizin yeğeniniz Boris Çirkov'un da oynadığı Maksim'in üçlemesini seyrettiğimde bazı öğeleri sizin özyaşam öykünüzden aldığı kanısına kapıldım, özellikle de imparatorluğun 49 eyaletine giriş yasağı konusunda.

– Bazen duruma göre değişiyor: 49, 42, hatta galiba 56, 63... Birçok şehirden sınır dışı edildim.

– Viçeslav Mihayloviç, öğrendiğime göre Stalin Maksim'in üçlemesi ile ilgili olarak: "Grevler hiç de böyle yapılmıyordu, devrim de bu şekilde yapılmıyordu, hiçbir şey bu şekilde değildi ama yine de güzel bir film," demiş.

– Gerçekten de, biraz yanlış ve ilkel görünüyordu film, hani

* 1957'de Molotov, Kaganoviç ve Malenkov Hruşçov'u devirmek üzere "parti karşıtı" olarak adlandırılan bir grup kurarlar. Görevlerinden alınıp Politbüro ve Merkez Komitesinden ihraç edilirler. *(y. n.)*

o bankaya gelip de hemen emirler vermeye başlayan işçi mesela. Bankalarda yetkili kişileri görevlendiriyorduk. Skunde gibi, en başından beri Bolşevik olan bir Letton gibi veya Piyatakov ve diğerleri... Piyatakov çok iyiydi, çok eğitimli. Lenin, gençlerden sadece Buharin ve Piyatakov'u ayırmıştı. Biz daha henüz tam takdir edilmiyorduk.

– "Viborg Yakası" diye bir film seyretmiştim ve sizin, Petersburg'da Viborg işçileri arasında yaptığınız illegal çalışmayı anımsadım.

– Evet, orası benim üssümdü. Benim, allaha şükür, böyle bir çevrem vardı. 1911'de Politeknik Enstitüsi'ne girmek için Petersburg'a geldim. Gemi inşaat mühendisliği fakültesine kabul edildim, en aristokrat ve en zor olanıydı. Hemen ardından iktisat fakültesine gönderildim. Gemi inşaatı derslerini bir ay bile takip etmedim. 1911'den 1916'ya kadar iktisat fakültesine devam ettim, dördüncü yılına kadar [1915'te Molotov sürgün edilir ve öğrenimine ara vermek durumunda kalır]. Çok az çalışıyordum ama kişisel çalışmam, kendi açımdan büyük bir öneme sahipti. Çok büyük hocalarım oldu. Maksim Kovalevski, Piyotr Berngardoviç Struve gibi bir adamla yazışan birisiydi. Bugün biraz unutulmuş olan başka çok değerli hocalar da vardı: Diyakonov gibi, bütün derslerine girdiğim üst düzeyde bir istatistikçi olan Çuprov gibi. İstatistik çok ilgimi çekiyordu; bir Marksist ve iktisatçı için olmazsa olmaz bir alan. Çok yetkin ve bilgili bir hocaydı, babası ünlü ama burjuva bir iktisatçıydı. Başkaları da var, daha az önemli değiller...

Bütün bunlara çok büyük bir önem yüklemiyorum ben; esas önemli olan çalışma ve kişisel gelişme. Derslere az devam ederdim. İstatistik ve iktisadi coğrafyaya girerdim... Sınavlara girerdim ve ciddi ödevler yazardım.

Yaklaşık bir buçuk senem kalmıştı bitirmek için. Yasadışı Bolşevik eylemlerle haşır neşir olduğumdan, sadece sınıf geçmeye ya da başaramazsak atılacağımız derslerin sınavlarını geçmeye gayret ediyordum. Benim için önemli olan askerlik yoklamasından kaçmaktı. Bursum yoktu ama Viatka'daki yerel yönetimler bana 25 rublelik bir para yardımı yapıyordu. Gayet yeterliydi bu. Örgütün

bünyesinde demokratları destekleyen bazı Sosyalist Devrimciler vardı. Çünkü SD'ler demokrattı. Ve de küçük burjuvalardı, doğru.

"Toprak Kararnamesi", Sosyalist Devrimcilerin. Gerçi tamamen onların sayılmaz çünkü onların yönettiği köylüler kongresinin kararlarından alındı. İşte böyle. Bu kesinlikle bir parti belgesi değildir, Sosyalist Devrimcilerin ruhu, karakteri vardır. Özel köylü işletmelerini güçlendiren, toprağı büyük toprak sahiplerinin elinden alan bir düzenleme. Lenin de aynısını söylüyordu: Hepsi bir, hiçbir çıkış yok, siz hayat standartlarını yükseltme konusunda hiçbir şey yapmıyorsunuz. Biçare toprağı alıyor, işletmesi ise mümkün değil. Kulak işletiyor, varlıklı köylü işletiyor, hükümetin vereceği krediyle orta köylü de işletebilir, peki ya azınlıklar. Lenin Sosyalist Devrimcilere şöyle diyordu: Siz denemek istiyorsunuz, deneyin. Biz size yardım edelim, programınızı kabul ediyoruz, fakat... Sonra ise Ekim günlerinde burjuva devriminin sona ermediğini ifade ediyordu. *10.03.1977.*

✠

– Stolipin çok güçlüydü. Azimliydi. Kendine göre bir tarım reformu uygulamaya koymuştu. Kulakları yerleştirme usulüyle kırlara el koyup büyük toprak sahiplerine karşı bir güç oluşturarak. *14.01.1975.*

Pravda'nın İlk Zamanları

– 1912'de Petersburg'da *Pravda*'nın *(Gerçek)* redaksiyon servisi üç odadan ibaretti. Sokağın adını hatırlamıyorum; herhalde bir anımsatma plaketi vardır yerinde. Bu çok basit odaları kiralamıştık. Bir de başka bir semtte iki odalı basımevi. Gazete daima yasal olarak çıktı ama ben bir süre yasadışıydım, aranıyordum ve evimde kalmıyordum. *Pravda*'yı basmak için aşırı gerici bir gazete olan *Zemşçina* ile sözleşme imzalamıştık.

Bu gazete ile ilgili size bir hikâye anlatayım: Bu bir şaka değil, tamamen gerçek.

Paskalya bayramı gece yarısı başlıyordu, Pazar gecesi bir sabah duasıyla; o zamanlar böyle adlandırırdık. Ama biz *Pravda*'nın gazetecileri, akşam saat 10'dan itibaren, bu sabahların detaylarını *Zemşçina*'da okurduk, kilisenin tasviri, tören alayının giyimleri, veya her neyse, bahar, paskalya, mumlar. Her şey önceden tarif edilirdi: kilisenin etrafındaki ayin alayı, gelenlerin sayısı, olan kazalar, itiş kakışlar. Ortodokslar hemen ertesi sabah kilisedeki bu gecenin anlatımını ya da kutlanan ayinin görkemini okurlardı. Hepsi bir önceki senenin olaylarından alınıp kotarılmıştı. Aşağı yukarı aynı şeyler tekrar ediyordu. Farklı ya da ilginç hiçbir şey olmuyordu. Okuyucularını yanıltan sadece Amerikalı gazeteciler değil; devrimden önce Rus Ortodoksları da aynısını yapıyordu. *26.08.1979.*

✠

– *Pravda*'yı nasıl örgütlemiştiniz?

– Bu çok uzun bir hikâye [Molotov gülümsüyor]. Neler başarıldı, neler yapıldı, neler yaratıldı, bunları anlatmak gerek. Sürgün edilmiş olan arkadaşlar iyi çalışıyorlardı! Poletayev isimli bir işçi vardı, Duma Bolşevik temsilcisi. Bütün bu *Pravda* örgütünü ayağa kaldıran grubun örgütlenmesinden sorumluydu. *12.03.1982.*

✠

– Trotski gazetenin başlığı olan *Pravda* adını kendisinden aldığımız için çok kızmıştı. Kendisinden çalındığını söyleyen bir mektup yazmıştı. *Pravda*'yı yurt dışında, Viyana'da çıkarmıştı ve onun bu *Pravda*'sı işçi çevresinde tanınmış bir gazeteydi. Bolşevikler bu başlığı ondan çalıp kendileri bu isim altında toplandılar... Trotski onu 1910'da Viyana'da basmıştı.

- Bölgelerarasıcılar mı?

- Tamamıyla değil. Onlar Rusya'nın içinde bulunuyorlardı. Yurt dışında böyle bölgelerarasıcılar yoktu. Rusya'nın içinde ise Troçskist tipte insanlar böyle bölgelerarası diye isimlendirilen bir örgüte girdiler. Trotski 1917'de bizim partiye girdi. Lunaçarski ve Manuilski de. Onlar Bolşevizmden uzaklaşmıştılar. *09.10.1975.*

✠

İlk nüshasından altı ay sonra *Pravda* büyük bir ün edindi; Bolşeviklerin ilk günlük gazetesiydi. Daha önce haftalık *Zvezda*

(*Yıldız*) vardı ama bildiğiniz gibi çok çabuk yasaklandı, daha önce *Luça*'nın (*Işın*) ya da *Sveta* (*Işık*) diyelim, yayını için izin başvurusunda bulunmuştuk, gerektiğinde hemen başka bir gazete çıkarabilmek için. Daha sonra *Pravda* yasaklandığında başka bir başlık bulacağımıza *Proletarskaya Pravda* (*Proleter Gerçeği*) koyduk, daha sonra da *Raboçaya Pravda* (*İşçi Gerçeği*)....

Eğer *Raboçaya Pravda* yasaklanacak olursa *Zapravdu*'yu (*Gerçek İçin*) çıkarıyorduk. Böyle çeşitlendiriyorduk. Paraya ihtiyacımız oluyordu. Tabii Lenin'in bir sürü bağlantıları vardı...

– Anlattığınıza göre Trotski "özgürlük koalisyonu"nu önerdiğinde Bolşevikler kendi üçlü sloganlarını oluşturmuşlar...

– Cumhuriyet, köylüye toprak ve sekiz saatlik işgünü. Buna "üç balinalar" da deniliyordu. Trotski ise kendi şiarının daha da ötelere gittiğini söylüyordu. Dalavereci. 1913'te, Petersburg'da bir işçi derneği yönetmiştim. Kalinin de benimle birlikteydi. Yakalanmamaya çalışıyordu, çünkü fazlasıyla mimlenmiş, defalarca tutuklanmıştı; önce Kafkasya'da sonra Tiflis'te, daha sonra da ilk eşiyle evlendiği Estonya'da mücadeleye gitmişti...

Schimid (Vasiliy Vasilyeviç) gibi böyle adamlar derneğe girdiler. 1922 yılında Lenin döneminde Küçük Sovyet Halk Komiserliğinin başkanı olan Kiselev, İvanova-Vaznesenskiy Rapoçiy 1917 yılında Halk Komiserliğine atanmıştı. Fena bir adam değildi. Açık seçik sayılmazdı, fakat her şeye rağmen Bolşevik düşünceleri destekledi. Mohov daha az tanınıyordu, fakat oldukça ilginç bir işçiydi. Burası farklı yerlerden en kalifiye olanların oluşturduğu bir dernekti. Onlar artık deneyimli Bolşevikler, kurbanlardı. Onlar bölgelerini kendileri yönetiyorlardı. O zamanlar ünlü değillerdi fakat fark ediliyorlardı. İyi hatırlıyorum. İşçilere Trotski'nin sahtekârlığını anlatıyordum. Menşeviklerin ana teorik ve politik organı olan *Naşa Zarya* (*Bizim Şafağımız*) adlı gazetede bir makalesini yayınlatmıştı. Başkanları Martov'du. Lenin Martov'a çok iyilik yapmıştı. Neyse, Trotski'nin makalesini söylüyordum. Esas sorun Menşevikler ve Bolşevikler arasındaki çatışmaydı, o tarihte söylendiği gibi "Pravdacılar"la "Luçacılar" arasındaki. Bolşeviklerin hedefi çarcı mutlakiyetin kaldırılması ve demokratik cumhuriyetin kurulmasıydı. Halk cumhuriyetinin değil henüz. Halk cumhuriyeti sonradan ortaya çıktı. Elbette Bolşevikler her zaman halkın arkasında durdular, ama o zaman hiç olmazsa bir cumhuriyet kurmak, mutlakiyeti devirmek, çardan kurtulmak, sonra ise daha fazlasını elde etmek.

Oysa Trotski ve Menşevik tasfiyeciler için o andaki aşamada amaç, koalisyon özgürlüğünün temin edilmesiydi: Koalisyon Özgürlüğü: Bu toplantı ve gösteri özgürlüğü demekti. Güya koalisyon özgürlüğünü kampanyaya çevirebilirsek bununla çarlık yıkılacak ve diyorlardı ki çarlığı da bu şekilde devireceğiz ve her şey böylece iyi gidecek.

Bolşevikler cevap veriyordu: Bu çardan nasıl özgürlük umabilirsiniz? Ne de olsa bir imparatorluk! Çardan en ufak bir özgürlük elde edemezsiniz! Onu saf dışı bırakmak lazım. Hatta bu bile sadece bir burjuva özgürlüğü olacak. Ama yine de özgürlüğe doğru bir adım olur. Larin ve diğerleri alaycı şeyler yazıyorlardı. O dönemde Larin Menşevikti daha sonra Bolşevik oldu: açıkgözdü, yazan bir adamdı. Uzun süre Avrupa'da yaşamış ve burjuva basınla çok haşır neşir olmuştu. Başka bir adı daha vardı. Bir de Yejov Tsederbaum Martov vardı.

Onlar yazıyorlardı: Neden bahsediyorsunuz? Sendikalarımız, gazetelerimiz olduğu sürece bundan yararlanmamız gerektiğini ileri sürüyordu. Trotski bir makale yazmıştı; felsefe yapmaya başlamıştı. ona göre "koalisyon özgürlüğü" sloganı Bolşeviklerin önerdiklerinin de ötesine geçiyordu. Neden? Çünkü Demokratik Cumhuriyette biz işçiler için koalisyon özgürlüğü talep edeceğiz; bu slogan yalnızca çarlığa karşı değil, bunun da ötesinde burjuvaziye karşı. Fakat böyle yazmak yalnızca dalaverecilik! Çarlık zamanında "koalisyon özgürlüğünü" öne sürmek, monarşiyi yıkmaktan daha fazla bir şey! Ve çok akıllı olduğu, Bolşeviklere karşı ustaca bir savunma politikası yürüttüğü düşünülüyordu. Pek çoğu ahlar vahlar çekti. Daha sonra bu savaşı getirmek zorunda kaldı. İlk bakışta sanki doğru gibi duruyor. Fakat kökü çürük. Yalnızca Bolşeviklerin sloganı hedefi vurdu.

Geçici hükümette de Menşevikler vardı. Çereteli mesela, bir

Batı Gürcistan prensiydi. Stalin gibi o da Gürcüydü. Ama ondan uzun yaşadı. Ama hiç talihi yoktu. Hiçbir şey yazmadı, sesi duyulmazdı.

Pravda'dan ayrılmak zorunda kaldığımda, derneği ben yürüttüm. Polis beni arıyordu, illegal konuma geçtim. *Pravda*'ya ise makaleler yolluyordum. 1913 yılında, aynı nüshada, imzasız üç makalem olduğunu anımsıyorum.

– *Pravda*'da Çernamazov diye biri var mıydı?

– Evet. Kışkırtıcı.

– Nasıl bir tipti?

– Papazlıktan gelme fakat Yahudi. Kara, kıvır kıvır. Bu onun soyadlarından biri olabilir. Ajan olduğu ortaya çıkmıştı. Birkaç ay boyunca *Pravda*'nın redaktörlüğünü yaptı, ilkleri yazıyordu. Bu benden sonra olmuştu. Ben artık tutukluydum. Sonra ise Lenin yurtdışından Kamenev'i gönderdi ve o Çernamazov'un yerine redaktör oldu. Çernamazov'dan önce ise işte biz günahkarlar orayı çekip çeviriyorduk.

İkinci sürgünden döndükten sonra 1916 yılında kaçtım. Çernamazov artık orada değildi. (Molotov *Pravda*'nın ilk sayısını eline alıyor.) Redaktör bizde daima yerine koyulabilir bir figürdür. Stokta böyle adamlardan birkaç tane vardı. Biri yerleştiriyor diğeri kesiyor. Başkası yerleştiriyor, üçüncüsü kesiyordu. Artık hazırlanmıştı. Gazetenin çıkış izni imzalanıyor... (İlk sayfadan meslektaşının yayınlanmış bir yazısını okuyor.) Ryabin... Benim takma isimlerimden biri. A. Ryabin. Bu benim. Bu ve başkaları takma isim altında olabilir. Mihaylov da benim takma ismim, Zvanov...

Neden ben Ryabin imzasını atıyorum? Benim soyadım Skryabin. Skryabin'in ilk 2 harfinin üzerini çizdim: Ryabin.

Gazetede çalışan insanları inatla batırmaya, tutuklamaya çalışıyorlardı. Sabotaj yapıyorlardı. Ve *Pravda*'ya resmî bir redaktör bulmak gerekti. Redaktör, genellikle komünist olmayan ama o duygulara sahip işçilerden biri oluyordu. Çünkü birazcık üstü kapalı bir devrimci slogan, ya da herhangi bir makale, devam eden bir dava, kısaca *Pravda*'ya karşı her türlü baskıya yönelik bir ihtiyaçtan çıkmıştı. Elbette *Pravda*'nın zorlukları vardı. İşte ben *Pravda*'nın

editörlerindendim, gazetenin sekreteriydim. Benim, kendi rahatını gazetenin varlığı için feda etmeye hazır işçiler bulmam gerekiyordu. Çar yönetimi sık sık bize 500 ruble para cezası ya da 3 ay hapis cezası veriyordu. Biz devlete hiçbir şey ödememek için 3 aylığına hapis yatmaya razı böyle bir editör buluyorduk. Para yoktu. Eğer bütün cezaları ödemiş olsak elbette *Pravda* yaşayamazdı. Çarlık şefleri bize küçük bir yatıştırma cezası veriyordu, *Pravda* ise yaşamaya devam ediyordu. Yalnızca ismi değişiyordu.

İşçiler her zaman *Pravda*'ya gelirdi. Parti ilişkileri sürdürülürdü. En ilginci, kimin çalıştığı görülürdü. Bir şekilde çarlık görevlisiyle normal bir ilişki sürdürmek, para ödemek gerekiyordu. Her şey, parti düzeninde *Pravda* çıkarken uzun bir dönem için razı gelmek ve baskıyı kendi üzerine almak demekti. Gerçek editörler baskı altında iş yapamazlar, hapiste oturamazlardı, sadık partili işçilerden bir yoldaş serbest kaldığı zaman, ceza ödemek yerine hapiste oturmayı üzerine alırdı.

Burada, ilk sayıda Stalin'in bir makalesi var, fakat hangisi olduğunu anımsamıyorum. Herhalde "Editörden" .... Lenin mektuplar yolladı... Bana "uzlaşmacı" diyor. Eğer ben uzlaşmacıysam uzlaşmacı olmayan kim? Bana yeniden editörlük önerdi, bense bu görevi yerine getirdim, farklı isimler altında makaleler yazdım. *08.03.1985.*

✠

– 1915 yılında Moskova yeraltı parti örgütünün başındaydım.

1928-30 yılları arasında, yani sağcıları atmanın gerektiği bir zamanda Moskova Komite sekreteriydim.

... Bugün 1 Mayıs ve Molotov, Birinci Dünya Savaşı sırasında, 1915 yılında yaşadığı 1 Mayısı anımsıyor:

– Moskova yakınlarında bir köy vardı: Krasnaya Roza. Fabrika bölgesi. İşçilerden birkaç kişi meydanda toplanmıştı. Ben onlara propaganda yapıyordum.

– Rüya gibi. Size rüyada gibi bakıyorum! diye haykırdı misafirlerden biri.

– Moskova'da 1915 yılında beni tekrar tutukladılar. *16.06.1977, 01.05.1981*

– Ne kadar çok provokatör vardı! Zeki, yetenekli uzman profesyonellerdi. Çarlık Ohranası [siyasi polis] olağanüstü derecede iyi çalışıyordu! Emrinde çalıştırdıkları da budala değillerdi.

1915 Sonbaharında Manzurka'da sürgünde bulmuştum kendimi. Kışı geçirip sonra tüydüm. Tabii polis kontrolündeydik ama, Tanrım! Hiç mi hiç ciddi değildi! Ayda bir kere polis komiserinin sizi görmesi gerekiyordu: Size yolda rastlasa bu yetiyordu. Bazen çağırttığı da oluyordu ama bu da bir ay idare ediyordu.

[Ben, A.E. Galavanov'dan duyduğum, savaş sırasında ona Stalin'in anlattığı bir olayı hatırlattım.
... Stalin Sverdlov'la sürgünden kaçmış. Sverdlov'un sepetinde iç çamaşırı varmış. Rastladıkları bir jandarma sepeti süngüyle deşmek istemiş. Stalin o zaman jandarmaya "pençesini" verip sorunu halletmeyi başarmış. Fakat o bu olayı 1943 yılında Teregan'a uçmadan önce kötü bir gizli örgütlenme örneği olarak anlatmış. Uçuşu, Mareşal Golovanov'un da içinde bulunduğu çok küçük bir grubun dışında hiç kimsenin bilmesine gerek duyulmadı. F.Ç.]

– Daha önce, diye devam etti Molotov, hapse girmiştim. Hücrede yirmi kişi kadardık, ben dışkı kabını temizliyordum. Cinayet suçluları. Fena davranmıyorlardı. Siyasileri, herhangi bir şeye karşı mücadele eden insanlar gibi görüyorlardı. Eğer kişi mal canlısı değilse, şefler önünde yalakalık yapmıyorsa saygı duyuyorlardı. *24.07.1978*

Bütün bir Moskova-İrkutsk yolunu caniler alayı arasında aldım. İrkutsk'da eşyalarımızı taşıması için bize at verdiler. Atın arkasından yaya yürüdüm. Sonbahardı, daha doğrusu kışın başı. Diğer tutuklularla beraber Verholensk'e kadar geldik.

Yayan yürüyorduk. Gece mola vermeden önce bir 20-25 kilometre daha yürümek gerekiyordu. Ayaklarımda su kabarcıkları oluşmuştu ama sonunda üstesinden geldim. Eğer doğru hatırlıyorsam yedi gün boyunca yürümüştük. Yaklaşık 200 kilometre gibi bir şey. Moskova'dan İrkutsk'a kadar trenle. İrkutsk'dan Verholensk'e kadar eşyalar için at verdiler. Hatırladığım kadarıyla o yörede sonbahar çok kuru geçiyordu. Yolculuğun son kısmında bize kızaklar

verdiler. Güzel bir gezinti olmuştu, diye bitirdi Molotov gülümseyerek. Kızaklar aşırı yüklüydü ama arada biraz soluklanmak için üstüne tırmanıyorduk.

Herkes gibi ben de kişisel elbiselerimle sürgüne gitmiştim. Çoğu kereler hapse de öyle.

– Caniler size saldırdılar mı?

– Hayır. Bunlar sınırda bir yerde vurgunculuk yapanlardandı. Onları toplamışlar. Herhalde bazıları parayla özgürlüklerini satın aldılar fakat ben bunu bilmiyorum, dikkat etmedim. İrkutsk'dan gelmeden önce yukarı şehirlerden birinde devamlı yaşayanlar, bizi aynı odada 30 kişi misafir etti. Genel olarak benim için iyiydi. Bana hiçbir hastalık bulaşmadı. Elbette böyle bir etapta hasta düşmek pek de iyi bir şey değil. Buralarda çok ciddi bir şeyler kapmak mümkündü.

Sibirya'nın nehirleri –Lena, Yenisey, üçüncüsünü hatırlamıyorum– Angara mıydı? Yok Angara değil. Üç büyük nehir. Evet: Obi, Yenisey ve Lena. Artık kafam karışıyor. Ama geri kalan noktaları iyi hatırlıyorum. Moskova'dan Sibirya demiryolu boyunca Çelyabinsk yoluyla İrkutsk'a. Üstümde I. Pierre Politeknik Enstitüsü'nün ceketi vardı. İrkutsk'da öğle yemeği veriyorlardı ama bazılarında kaşık yoktu. Hücre arkadaşlarım beni yetkilendirdiler: "Söyle bize kaşık versinler, yoksa bu işin sonu iyi olmayacak!" Ben herkes adına gittim ve talep ettim Çorba ya da ona benzer bir şey verdiler, ikinci yemek kaşa'ydı. Büyük çoğunluğu caniler, vurguncular ve dolandırıcılardı. *16.02.1985; 07.11.1985.*

– Sibirya'da sürgündeyken, 1915 ve 1916 yılları arası, Şliyapnikov ile beraberdim. Aslında daha ileri gitmem gerekiyordu ama sonbahar erken geldiği için beni Lena'ya oradan da Manzurka köyüne kadar götürdüler. Bir asker gözetiminde seyahat ettim. Kışı Manzurka'da geçirdim. Zindan hükümlüsü Orconikidze ömür boyu sürgüne mahkûm edilmişti: demek ki o daha da ileri gitmişti.

Şliyapnikov Bolşevik grubun üyesiydi. Biz onu grup başı olarak görüyorduk... Daha sonra 20'li yılların başında "İşçi muhalefeti"ni geliştirmek uğruna yanlış yöne saptı. Böyleleri az sayıda değildi.

Eğitimsiz bir işçiydi. Tipik Nijni-Novgorod bölgesi köylü aksanına sahipti. Lenin'in tavsiyesi üzerine Rusya'ya gönderilmişti çünkü çok uzun yıllar işçi olarak yurt dışında yaşamıştı. Bize oranla bu avantajı vardı. İngiltere ve Fransa'da çalışmıştı, çok iyi Fransızca biliyordu, yanılmıyorsam İngilizce de. Belli yetenekleri vardı. Yazı yazıyordu ve devrim öncesi döneme ait hatıraların yazarıydı. Enerjik ve yetenekli bir adam. Aleksandra Kollontay'ın kocalarından da biriydi. Daha devrim öncesinde Buharin'in yanında bazı denetimsiz yönlere saptı. Mesela diyordi ki "Lenin Buharin'i eleştirme konusunda biraz fazla katı değil mi?" Şubat Devrimi'nin hemen ertesinde Petrograd'da buluşan biz üçümüz arasında Şliyapnikov "İşçi muhalefeti"ni yeğledi, Zalutski de Zinovyev'i; bir tek ben herhangi anlamsız bir yöne sapmadım. Ve şimdi de işte muhalefette olan benim! *24.08.1971.*

⚜

Molotov Manzurka'da İrkutsk sürgününde 1916 yılbaşını aktarıyor:

– Devrimin kıdemlileri, Sosyalist Devrimciler Fransız milli marşını (Marseillaise) söylüyor, biz gençler ise tam karşı köşede Enternasyonal'i söylüyorduk. Aramızda atışma vardı ve birbirimizden uzak duruyorduk. Votka, içine başka şeyler katılmış alkol, yerel bira içiyorduk. Ertesi gün saçlarımın dibinde anormal bir ağrı ile uyandım. Akşam ne içtiğimizi soruşturdum ve bana dediler ki oralılar bira daha sert olsun diye içine tavuk pisliği katarlarmış.

– Konyak için! Sovyet halkı, daha doğrusu onun en iyi temsilcileri konyak içer!

Ve kendisi iki küçük bardağı yuvarladı – bir anda değil tabii ki. *11.05.1978.*

⚜

– 1915 Eylül sonundan Nisan 1916'ya kadar Manzurka'da yaşadım, daha sonra da kaçtım. Bir adam beni İrkutsk'a kadar, yani 170 verst* uzağa at arabasıyla götürmeyi kabul etti. Bana bir pasaport gerekiyordu. Her tür sahte belgeye karşıydım. Savaş dönemindeydik ve bu beni mahkeme önüne çıkartabilirdi. İki sefer delil yetersizliğinden yakayı sıyırdım.

* *Verst:* Eski bir Rus uzunluk birimi, 1v=1067 metre. *–çev.*

Annenin sürgün olduğu ve Menşevik olan babanın da avukat olduğu bir aile tanımıştım. Bu durum çok nadirdi: Sürgünde hanımının peşinden giden koca! O dönemde daha çok rastlanan tersiydi. Kadın Vera Petrovna Buliç'ti, bir Enternasyonalist SD, soylu sınıftan. Daha sonra Çeka'da çalıştı. Beni çok severdi: Her ikimiz de enternasyonal yanlısıydık. Benim kocasının pasaportundan yararlanmamı sağladı, hem de ne pasaport: Samuel Braud adına! Yani bir Yahudi oldum! Yol boyunca kâğıtları göstermek gerekiyordu, çok dikkatli incelemiyorlardı. Ama Moskova ve Petrograd'a gelince tehlike arttı, daha iyi bir şey bulmak gerekiyordu. Parti yardımımıza yetişti, bize yolculuk için para veriyordu, koruyordu. 28.12.1977, 11.05.1978

Ben kaçtım: Samuel Markoviç Braud. Peterburg civarına geldik, Ozerk'de, böyle bir bölge. Daire kiralıyorum, kapora veriyorum.

"Sizin soyadınız neydi?" – "Soyadım Karakuçin". – "Gürcüsünüz galiba!" – "Hayır, bende biraz Yunan kanı var." Yakov Mihayloviç Karakurçin.

Savaş olduğunda 26 yaşındaydım. Sağlıklı bir genç. Yakalıyorlar. Savaşın durumuna göre cephede değil de sağlıklı bir şekilde oturtuyorlar. Bunu istemiyordum.

Petersburg'daki Liteyn caddesinde oturan eski bir tanıdığa, Demyan Bedniy'e gidiyorum. Konuşuyoruz. O beni kendi görev yerine götürüyor. O bir toplum komitesinde çalışıyordu. Beylerle oturduğu büyük bir odası vardı.

"Eee, nasıl gidiyor?" diye sordu. "İllegal bir durum. Pasaportunda Yakov Mihayloviç Karakuriç yazıyor." "Kim bu?"

Onun da bir öğrenci fakat kambur olduğunu, Melitapolsk kazasından çıkan bir yoldaşın beni onunla tanıştırdığını anlatıyorum. Bana pasaportunu vermeye razı oldu. – Kendi kazasından bir öğrenci pasaportu vardı.

"Sen nasıl kambur oldun?" diye kahkahayı basıyor Demyan. Neşeli bir adamdı. Konuşması fena değildi. 1916 yılı sonbaharında denizcilerin kaynaşması başladı. Tutuklandı.

Bu Karakuriç komünist yoldaşlar yoluyla bana bir haber yolladı: "Pasaportumu teslim et, yakalanırsan yanarım." Vermek gerekiyordu, başka ne yapabilirdim ki? Ben tekrar pasaport bulmak için koşuşturmaya başladım. Bir tanesi değişti, sonra bir diğeri daha... Provakatörlerin çok olduğunu söylemiştim. Pasaportun nereye gittiğini izlemek mümkün değildi. O yüzden ben yalnızca bilinen belgeleri alıyordum.

Orel'e geldim. Orada benim eski bir öğrenci tanıdığımı Potehin vardı. O bizim Bolşevik örgütüne girmişti. Birden aklına esmiş: "Okuyup da ne olacağım? Üniversiteyi bitireceğim, sonra bir yerlere gideceğim, sonra tekrar burjuva yaşamı. Rus kültürüyle uğraşmak daha iyi olacak." Ve okulu bıraktı, ilerici edebiyatı yaygınlaştırmaya başladı. Orel'de babasının kitapçı dükkanı vardı. Aptallık elbette ama iyi, dürüst çocuktu, sonra Marksizm-Leninizm Enstitüsü'nde çalıştı.

Tüberküloz olduğunu biliyordum ve bu yüzden askerlik yükümlülüğünden kurtuldu. Orel'e geliyorum: "Merhaba, Aleksandr Stepanoviç!" O bana "Neyle geldin?" diye soruyor. "Senin pasaportunla. Sen evde oturuyorsun, yazıyorsun, Allaha şükür, pasaporta ihtiyacın yok, bense şimdilik geçinip gidiyorum."

O zamanlar fotoğraf istenmiyordu, fotoğrafçılık gelişmemişti, fakat yaşın uyması gerekiyordu. Savaşta ben tam da askere alınma yaşındaydım. Neden yırttım? Çünkü kamburdum. Bu, yasanın bilmem kaçıncı maddesine göre serbestsin demektir. Tüberküloz hastaları için de aynı madde vardı. Böylece ben Şubat Devrimi'ni Aleksandr Stepanoviç Potehin'le karşıladım. İşte o zaman kendi pasaportumu çıkartmak zorunda kaldım.

Sadece 5 ay içinde, Eylül 1916'dan Şubat 1917'ye kadar tam altı kimlik değiştirdim.

– Stalin'le sizin için diyorlar ki, o kadar çok tutuklanmışsınız ki sonunda bütün gizli yolları, kaçışları öğrenip daha sonra bunu Sovyet hapishanelerini iyi sürgülemek için kullanmışsınız.

– Bu doğru. Tabii. *08.03.1974.*

– 1916 sonbaharından devrime kadar, ben hep kaçaktım. Bir pasaport edinmek için Estonya'ya gidişim hariç, Petrograd'dan hiç ayrılmadım. Orada eski bir Bolşevik Partisi üyesi olan benden daha yaşlı ve *Pravda*'da çalışmış olan birisi vardı. Bu seyahat kuşkusuz bir risk almaktı ama devrime kadar tutuklanmadan devam edebildim. Yasallığa Molotov adı altında geçtim.

– Partide bir takma adınız var mıydı?

– Şimdi hatırlamıyorum. Başlangıçta, bizim öğrenci örgütünde takma adım "amca"ydı. İlk sürgünden önce. Sonra ise "Aleksey Petroviç" oldu. Soyadım yoktu.

Ya "Molotov" ne zaman?

1915'te Bolşevik yayını olan ve savaş sırasında bile yasal olarak yayınını sürdüren *Güvenliğin Sorunları*'nda bir makalem çıktı. İşçi güvenliği hakkındaki bu dergiyi işçiler bilirdi. Savaş sırasında çıkan tek Bolşevik dergiydi. İşte o yazıyı Molotov olarak imzalamıştım.

Heyecanlı olduğum zamanlarda kendi soyadım Skriabin'i telaffuz etmekte güçlük çekerim. Çok fazla sessiz harf var. İşte bu nedenle kendime telaffuzu daha kolay bir ad aradım. "Makhov" ve "Molotov" arasında tereddüt ettim. Kendi adımı heyecanlandığım zamanlarda bile kolay söyleyebileyim diye.

Molotov* endüstriyel bir isim. İşçi çevrelerinde, işçilerin hep yanında oldum.

– Güzel bir isim.

– Fakat edebiyatta çok pozitif bir isim değil. Pomlyakovski'de mesela.

– Peki Stalin, o isim nasıl ortaya çıktı?

– Hangi yıl olduğunu hatırlamıyorum. Nasıl bulduğunu ona hiç sormadım. O da bir çeşit endüstriyel ad**. Sağlamlığını vurgulamak istiyordu. Ona uygun bir isim. Evet ona çok uygun.

– Ya Lenin?

– 1912'de Lena'daki kurşuna dizmelerden çok daha önce. Kendisinin sürgünlüğü Yenisey'de olmasına rağmen sanıyorum

* *Molot* sözcüğünden, çekiç anlamında. *–çev.*

** *Stal* sözcüğünden, çelik anlamında. *–çev.*

ki Lena nehrinden geliyor. Çünkü başka türlü hayatında bir Lena ya da Elena olmadı. Bazıları ilk tutuklanışında kendisini sorguya çekmiş olan jandarma yüzbaşısının adı olduğunu ileri sürer. Ama... *14.01.1975; 04.03.1978; 28.12.1977; 01.01.1979.*

✠

– Stalin maalesef yeraltında az mücadele edebildi. Hapis ve sürgünler arasında yollanıp durdu... Ben çok az hapse girdim... Bundan dolayı olanaklarım vardı. Sadece devrimi izleyen üç ay boyunca partinin olanaklarıyla geçindim. Yoksa hayatımı kazanabiliyordum. Devrim öncesinde *Modern Dünya* dergisinde redaksiyon sekreteri ve muhasebeciydim. Bu işe orduya çağrılan Arossev'in yerine girdim. 1916 yılıydı, o dergide muhasebeciydi; daha önce bir bankada çalışmıştı. Beni öneren o oldu. Kasım-Aralık 1916'dan itibaren 100 ruble kazanmaya başladım. Fazla bir para değildi. Hayat çok pahalıydı.

Yani sonuçta 1916'da *Modern Dünya*'nın sekreteri ve muhasebecisi oldum. Yılın sonunda geçimimi sağlamak için iki veya üç ay daha, ta ki benden bir profesyonel devrimci çıkarmalarına kadar çalıştım. Dergi Menşevik eğilimliydi; editörünün adı Yordanski idi. Aslında ben derginin sekreteriydim muhasebecisi değil. Muhasebeden hiç anlamıyordum; zar zor altından kalkıyordum. 1917 yılının Ocak ayından sonra sürekli bir maaş almaya başladım. *04.03.1978; 01.01.1979; 05.02.1982.*

✠

– Puriçkeviç ve Rodzianko ile tanıştınız mı?

– Rodzianko ile evet, Guçkov ile de...

– Ya Milyukov?

– Tabii ki. Kornilov'la da tartışmalarım olmuştur.

– Lavr Kornilov'mu?

– Ta kendisi. Şubat 1917'de devrimin yanında yer almış olan basın konusunda konuşmuştuk. Şöyle bağırıyordu: "Basın özgürlüğü konusunda ise, bütün farklı düşüncelerin ifade edilebilmesi için basın en ideal şekliyle kendisini göstermelidir!" Her şeyi basıyorduk. Cephede her eğilime ait bütün kitaplar, gazetelere izin vardı.

– Peki çarı gördünüz mü?

– Çarla ne işim var benim? Hayır, Tanrıya şükür kendisini hiç görmedim. Bir bu eksikti, çarlar...

– Ya Kerenski, onu sık görüyor muydunuz?

– Sıklıkla, evet. Yetenekli bir adam, genç, zeki, çok iyi bir konuşmacı. SD'lerin çok hoşuna giderdi. SD şefi idi; büyük bir kırmızı kurdele takardı. SD'ler çok severler kızıl kurdeleyi. Genel anlamda duyarlı devrimcilerdi. Fedakârlığa hazırlardı, bazen çok iyi şeyler başarıyorlardı, sonra, bir adım ilerisinde de pislik yapmaya kalkışıyorlardı. Sosyalist ve devrimci, daha ilerisi yok...

Kerenski Trudovik Sosyalist Devrimciydi. Trudoviklerin partisi vardı. Legal SD'lerin, daha çok barışçı SD'lerin. Köylü bir gruptu. O, SD'lerin ruhuyla dolu bu köylü emek grubunun başındaydı. Devlet Dumasının oturumlarına katılıyorlardı. O SD'lerin, Trudoviklerin –yani köylü grubun, artık herkes tarafından iyi bilinen baş hatibiydi.

SD bir köylü partisiydi. Eğer köylülük pozisyonunda yer alıyorsak –ki köylüler küçük toprak sahipleridir– ister istemez küçük burjuvazinin çıkarlarını savunmak durumundayızdır.

Parti kıtlığı çekilmiyordu; her renkten bulunuyordu! En büyükleri Kadetler –anayasacı demokratlar– monarşi yanlısıydı, çar olsun ama bir parlamento ile. İngiltere'deki liberaller gibi. Bu partide bol miktarda burjuva entelektüelleri vardı, soylu sınıftan insanlar, memur, general çocukları vs.

Tüccarlar daha da iyisini bulmuşlardı: Ilımlı gelişme partisi. Sağ görüşlü bir parti. Gelişmeye evet, ama sınırlar dahilinde.

Bir sürü parti vardı ve kafalarda da bir sürü karışıklık. Baş Melek Mihail Partisi. Barışta Yenilik Partisi...

– Aynı anda birden fazla partiye üye olanlar da vardı kuşkusuz?

– Tabii ki, her yerde edepsizler olabilir. *05.03.1976.*

1917 DEVRİMLERİ

Şubattan Ekime

– Şubat 1917'de Petrograd'da kaçak yaşıyordum. Merkez Komitesi Rusya Bürosu'nun elemanı olsam da hayatımı sürdürebilmek için saklanmakla meşgul olduğumdan her şeyden haberdar değildim. O sırada Merkez Komitesi Bürosu'nda üç kişiydik: Şliyapnikov, Zalutski ve ben. Zalutski işçiydi, bir dönem benim arkadaşımdı. 1916 sonu 1917 başlarında ortalıkta kimse yoktu: Lenin yurt dışındaydı, Stalin Sibirya'da, Sverdlov da öyle. Kısacası kimse meydanda değildi, başka seçenek olmadığından Merkez Komitesi Rusya Bürosu üçümüzden oluşuyordu. Petrograd'da mevzilenmiş Şubat Devrimi'ne hazırlanmaktaydık.

– Gazeteniz var mıydı?

– Yok canım! Her şey kapalıydı. Sadece illegal gazeteler çıkıyordu. Çarlığı devirmiştik. Epeyce iyi iş başarmıştık... Hiç fena değil. *24.08.1971; 05.03.1976; 09.05.1985.*

– 26 Şubat olayları patlak verdiğinde, Zalutski'yle Viborg mahallesine –kişisel ilişkilerimiz son derece iyiydi– haberleri almaya gittik. Ekibin üçüncüsü, Şliyapnikov ortalıkta yoktu. Onu muhtemelen Gorki'nin evinde bulabileceğimizi söylediler. Biz de Gorki'nin evine gittik. Bunlar 27 gecesi oluyor. Yollarda silahlar atılıyor, her köşeden kurşun sesleri geliyordu. Gorki'nin evine geldik. Onu ilk defa orada gördüm.

Biz dedik ki: "Haberler nedir? Şliyapnikov size geldi mi?"

O: "Petrograd İşçi Vekilleri Sovyeti'nde oturum başladı bile."

"Nerede?"

"Torid Sarayında. Şliyapnikov da şu anda oradadır belki. Bana uğramıştı, sonra ayrıldı."

Bunun üzerine Torid Sarayına gittik; Kerenski'yi görmek istediğimizi söyledik, Sovyet Başkan Yardımcısıydı, kendimizi tanıttık: "Bolşevik Merkez Komitesini temsil ediyoruz, oturuma katılmak istiyoruz." Başkanlığa kadar bize eşlik etti.

27 Şubatta Kerenski beni yeni kurulmuş olan Petrograd Sovyeti'ne aldı. Oradaki Bolşevik sayısı çok azdı. Bütün bunlar, Devlet Duma'sının yer aldığı Torid Sarayında geçmekteydi ve Kerenski devrimle ilgili bütün olaylardan haberdardı. Köylü grubun lideri olarak bütün delegelerle ilişki içerisindeydi. Devrim döneminde bütün bağımsız üyeler köylü grubuyla bağlantıda olmak isterdi. Çok nüfuzlu bir adamdı...

Bizim Rus aydınlar sınıfı, köylülükle çok sıkı bağlar içindedir, kulaklarla, hali vakti yerinde köylülerle. İşte İşçi Vekilleri Sovyeti oturumuna katılmamız bu şekilde oldu. Oturum daha yeni başlamış görünüyordu. Başkanlık, Menşevik sosyal demokrat grubun lideri Çekidze tarafından üstlenilmişti. Ne konuşmacıydı o! Çok az dinlemiştim kendisini. İri yapılı, güçlü kuvvetli, sakallı bir adamdı.

– Çekidze'nin hayatı nasıl sona erdi biliyor musunuz? Bir ekmek bıçağı darbesiyle, Paris'te, dedi Çota İvanoviç.

– Biliyorum... Tam o sırada şu sloganı çıkarmıştık işte: "Geçici hükümete destek yok!" Hiçbir destek yok. Ben bunun devrim-karşıtı çizgiyi izleyen toprak sahiplerinin ve kapitalistlerin hükümeti olduğunun altını çizdim. Orada bir belirsizlik vardı ama Lenin daha sonra esası onayladı yine de... Başkanlık masasında ister istemez bir yer almak gerekiyordu. Yoksa Sovyet'e nasıl girilirdi?

Orada yanımda Yordanski oturuyordu, benim Aleksey Petroviç Karpov kimliği altında sekreterlik hizmetlerini yürüttüğüm *Modern Dünya*'nın editörü. Bu Yordanski fazlasıyla içki düşkünü idi... Daha sonra İtalya büyükelçisi oldu... Bütün işleri, birlikte yaşadığı Maria Karlovna adlı bir hanım tarafından yürütülüyordu.

Bundan önce, gizlendiğimiz yerlerden birinde bir bildirinin hazırlanması işine katılmıştım. Daha sonra Lenin tarafından onaylandı. Aynı gün bildiriyi yayınlamıştık. Kendimi daha fazla gizlemeye gerek görmeden işçi temsilcilerinin gazetesi *İzvestiya*'nın ilk sayılarının basımı için matbaaya gittim. Bütün gece matbaada kaldım. Redaktörler arasında Steklov, Suhanov ve kendisinden daha sonra epeyce söz ettirecek olan Serebrov diye biri vardı. *İzvestiya*'ya koymaları için bizim bildiriyi verdim, sabahın ilk saatlerinde arabayla Torid Sarayına gittim; o dönemde hemen hiç uyumuyorduk.

– Arabalarınız mı vardı?

– Arabalar mı? Daha neler! Devrim sırasında arabalara el konulmuştu ve biz, şefler, daha sonra o arabaları kullandık. Sabah saat 5 ya da 6 gibi, bildirimizin yer aldığı *İzvestiya*'yı dağıtmak için Torid Sarayına arabayla ulaştım. *29.06.1972; 10.03.1977; 01.01.1979.*

✻

– "Dünyaya erken gelmişiz!" demişti o zaman bana Steklov. Daha sonra, Lenin döneminde, epeyce uzun bir zaman *İzvestiya*'nın yazıişleri müdürlüğünü yürütmüştü. Kıdemli Bolşeviklerden, ama sonra Menşevik havaları çalmaya başladı ve partiyi terk etti... İkinci oturumda, Torid Sarayında, kabul görmeyen bir öneri sundum. Kerenski'ye cephe almak durumunda kalmıştım.

Bütün bu olaylara bizzat katıldım. Lenin'in yokluğunda işlerin yürütülmesini kendimiz üstlenmek durumundaydık. Lenin'den talimat gelmiyordu ve gelemezdi de çünkü sadece Lenin değil Petrograd'da olan bizler de devrime hazırlıksız yakalanmıştık. Her şeyi önceden bilemezdik.

Stalin gelmeden önce *Pravda*'nın ilk sayılarının çıkması ile uğraşıyordum. Stalin ve Kamenev hâlâ yoklardı. Üstelik ondan sonra da beni işten atan Stalin'le Kamenev oldu. 1917 yılıydı. Kamenev'in çok büyük bir hata yaptığını biliyorduk. Stalin, Kamenev ve Muranov sürgünden dönmüşlerdi. Muranov işçi kökenli bir Bolşevikti, Duma temsilcisiydi; makaleler için Stalin ve Kamenev'den fikir soruyordu. O ana kadar redaksiyon şöyle teşkil etmişti: ben, Kalinin ve, galiba, Olminski; şimdi kesin söyleyemeyeceğim ama Olminski

de vardı sanıyorum. Stalin ve Kamenev geldi. Yeniseysk'de birlikte sürgündelerdi. Beni redaksiyondan dışladılar. O anda bir ağızbirliği oldu sayılır. Aynı anda Merkez Komitesi Bürosu'ndan da atıldım. Yasadışı olduğum dönemde büro üyesi ve partinin belli başlı kalıcı elemanlarındandım. Bu Lenin tarafından onaylanmıştı. Şubat Devrimi olduğunda Büroyu genişlettiler. Düzenli seçimler söz konusu değildi...

Büro o kadar genişletildi ki Şubat Devrimi'nin ilk günlerinde Petrograd Komitesi'nden çıkarıldım. Bir rapor sunmuş ve Merkez Komitesinin daha sonra kabul ettiği kararı kaleme almıştım. Benimsediğim devrimci çizgi çok sertti belki, ancak eleştirilmediğine ve karşı çıkılmadığına bakılırsa tam karardı. Tabii yeni hükümet tamamen karşıdevrimciydi, Prens Lvov, Guçkov, Kerenski... Kerenski, İşçi Vekilleri Sovyeti oturumunda söz almıştı. Ben karşı çıktım, Zalutski de öyle. Ama daha sonra Bolşevik Parti Petrograd Komitesi oturumunda, Merkez Komitesi Bürosu'nun isteği doğrultusunda bir rapor sunduğumda bertaraf edildim ve benim kararım yerine başka birisininki kabul edildi.

Karşıdevrimci olarak kabul ettiğimiz bu hükümeti desteklemeyi reddediyorduk. Devrimci bir hükümet için mücadeleyi öneriyorduk. Ama henüz, Lenin'in yapacağı gibi, sovyetik bir yönetim için, sovyetik güç için Sovyetler temelinde hareket etmeye karar vermemiştik. Daha o aşamaya gelmemiştik. Ben demokratik devrimi göklere çıkarıyor, sosyalist bir devrimi düşünmüyordum bile.

Stalin ve Kamenev geldiğinde beni Petrograd Komitesi'nden, daha sonra da *Pravda*'nın redaksiyonundan attılar, ama usul usul, gürültüsüz patırtısız yaptılar bunu, bir çeşit uzmanlıkla, çünkü onların nüfuzları daha fazlaydı, bu kesin. Ve on sene kadar da kıdemliydiler benden. İşte Kamenev'in *Pravda*'da o –ünlü diyebiliriz– "Kurşuna kurşun" başlıklı makalesi o zaman basılmıştı. Her ateşe bir ateşle karşılık vermek. Bu "savunmacı" bir yaklaşımdı. Oysa Stalin redaksiyondaydı. İşte hata orada. O zaman da bu tür şeyler olmuyordu.

Bu, Stalin'in hatasıydı. Aynı dönemde bir tane daha oldu. Yazdığı makale *Bütün Eserleri*'nin içinde yayınlandı; bugün hâlâ kendime

sorarım neden o makaleyi de içine koydu diye. Savaş üzerineydi. Ana fikir yaklaşık şöyle bir şeydi: Barış için mücadele etmek lazım ve Geçici Hükümet'in eylemlerini barış için kullanmak lazım. Bu görüş Lenin'in anlayışına hiç de uygun değildi. Stalin'in çok müstesna bir propaganda tarzı vardı; klasik bir dil, belirgin, özlü, açık. Kafanıza bir şeyleri sokmayı bilirdi. Ama bir hata yaptı.

Lenin'in 1917'de mahkemeye çıkarılmasıyla ilgili olarak Stalin'in suçlandığını biliyorum. Bence abartılıyor, tam hatırlayamıyorum, belgeleri tekrar okumadım. Stalin durum karşısında daha ihtiyatlı bir yaklaşımı tercih etmiş olabilir: Geçici Hükümet'in Lenin'i yargılamasını reddetmek, evet, ama her şartta da değil. Belki bu, Geçici Hükümet'i tekrar karıştırmak için bir yol da olabilirdi, avucunun içine almak, hiçbir güvence sağlayamadığını kanıtlamak için. Bu bence daha akla yakın.

Bana öyle geliyor ki –ve zaten her şey de bunu gösteriyor– Lenin'in yargılanması konusunda Stalin'in durumu saptırılıyor.

Stalin'le o sırada aynı apartman dairesini paylaşmaktaydık. O da bekardı, ben de. Petrograd mahallesinde yer alan büyük bir daireydi. Oda arkadaşım Zalutski'ydi; Smilga'yla karısı da aynı dairede oturuyorlardı. Stalin bize daha sonra katıldı. Aynı dairede beş kişiydik. Bir çeşit camia. Üç veya dört oda...

Bu süre içinde, tam olarak Temmuz ayında, Stalin bana dedi ki: "İlk dönemde, Nisanda, Lenin'e en yakın olan sendin." Bazı şüpheleri vardı, daha en baştan Lenin'in savlarına katılmamıştı, *Nisan Tezleri*'ne evet. Daha titiz, detaylı bir düşünce geliştirmek için çaba harcıyordu. Biz ise daha gençtik, yaklaşımımız daha basitti: Lenin'i hiç tereddütsüz desteklemiş, bu yolu korkusuzca takip etmiştik.

Aklı bir şeylere takılıyordu. Barış konusunda kendi fikirleri, bunları düşünüyordu. Mart ayının başında, 8'inde veya 10'unda bu sorulara cevap aramaktaydı, halbuki Lenin ancak 4 Nisanda geldi. Tabii ilk günlerde Stalin Kamenev'e meydanı çok boş bıraktı ve bu ruh hali içinde kendi makalesini yayınladı. Lenin'i anlamak her zaman kolay değildi.

[Ve Molotov'dan Nisan 1917'de Petrograd'da, Finlandiya garında Lenin'i nasıl karşıladığını anlatmasını istedim.]

– Gerçekten de filmlerde gösterdikleri gibi bir kalabalık var mıydı?

– Bunu söyleyebilmem zor, gece yarısıydı. Ama hatırlıyorum, bir iki tank vardı.

– Zırhlılar, diye düzeltti birisi.

– Evet doğru, zırhlı.

– Lenin'i ilk 1917 Nisanında Finlandiya garında gördüm. Onunla ilk orada tanıştım. Birkaç istasyon önce, Petrograd'da trene binmiş olan Stalin'in yanında trenden indi. Lenin bir zırhlının üzerine tırmandı ve bağırdı: "Yaşasın sosyalist devrim!"

Bolşevikler için bu yeni bir eğilimdi. Daha sonra Lenin küçük bir grup içerisinde söz aldı –yaklaşık 45 kişi falan– daha çok değil...

Petrograd'da, parti konferansında, ben başkanlığı üstlenmiştim ve Lenin de konuştu. Artık, dedi, yeni bir aşamaya geçtiğimizi anlamayan eski Bolşevikler için bir tehlike var. Onlar demokratik bir devrim yaşamakta olduğumuzu düşünüyorlar. Oysa sosyalist bir devrime doğru ilerlememiz gerek! Ve herkes beyin hücrelerini zorlamaya başladı: Nasıl yani, sosyalist devrim mi?

Ben hiçbir zaman Lenin'e karşı olmadım; ne yazık ki ne ben ne de Lenin'le her zaman birlikte olanlar onu hemen ilk elde anlamadık. Bütün Bolşevikler demokratik devrimden söz ediyordu, halbuki şimdi sosyalist devrim söz konusuydu!

Hatta, Kamenev ve Rikov –ikisi de Bolşevik– da anlamamışlardı ; hâlâ demokratik devrim yaptığımızı söylemekte inat ediyorlardı. Bunlar ilk saflardaki Bolşeviklerdi. Konuşmalarında devrimin demokratik olduğunu iddia ediyorlardı, halbuki Lenin sosyalist devrimden bahsediyordu. Onlar sosyalist devrimden bahsettiklerinde ise, bu onlar için çok uzak bir geleceği ifade ediyordu. Lenin itiraz ediyordu: Hayır şimdiden sosyalist devrimi hazırlamak gerek; onların dedikleri "demokratik devrim", bunlar eski Bolşeviklerdi, sıkıcı adamlar. Parti içinde ana tehlike onlar. Kötü insanlar olduklarından değil, fakat sıçrama anında fazla yavaşlar. Devrim için hayatlarını vermeye hazır değillerdi, sadece devrimin amaçları değişmişti, bu nedenle her şeyi yeni baştan düşünmek gerekiyordu ve bu hiç de

kolay değildi. Lenin bu konuda bizim gözlerimizi açtı. *11.06.1970; 03.02.1972; 31.07.1972; 22.07.1981; 07.11.1983.*

Ekim Devrimi

– Ekimdeki başkaldırının hemen arifesinde Stalin'in üyesi olduğu bir parti merkezi kurulmuştu. Ben ise Petrograd Sovyeti tarafından kurulmuş olan Askeri Devrimci Komite'ye dahildim. Trotski Petrograd Sovyeti'nin başkanı idi. O dönem daha iyi zamanlarıydı.

Bir on gün kadar önce Merkez Komitesi toplandı, elbette gizli olarak. Lenin Petrograd'a gelmişti ve bu gizli toplantıda beş üyeli bir çeşit kurmay heyeti görevlendirildi; bu heyet ordunun bazı birimleri ve tabii ki Petrograd Komitesiyle bağlantı halinde olacaktı. Partinin Petrograd Komitesi'nin üyesi olarak ben de Askeri Devrimci Komite'ye (ADK) seçilmiştim. İşçi ve asker vekillerinin resmî organı olan ADK, parti yönetimi ve Lenin'le birlikte Smolni Enstitüsü'nde* faaliyet yürütüyordu. Aslında bizim komite, Ekim ayının ilk günleri de dahil olmak üzere beş ya da altı hafta boyunca, başkaldırının bütün işlerini yönetti. Askeri Devrimci Komite'nin arkasında, yönetimini üstlenmiş olan parti grubu; Merkez Komitesi vardı. ADK'dan, en başından beri Smolni Enstitüsü'nde olanlardan geriye herhalde bir tek ben kaldım.

– O 25 Ekim 1917 gününden aklınızda kalanlar nedir?

– Anlatması zor, çok büyük, çok önemli bir şeyi başardığımız hissi vardı. Bütün halinde tek bir görüntü yok aklımda. Bekârdım. Ayın 25'i ve 26'sı günleri eve gitmedim; Smolni Enstitüsü'nde kaldım.

– Kurmay heyetiniz orada mıydı?

– Kurmay heyeti, bu laf çok fazla kaçıyor. Ben Askeri Devrimci Komite'nin üyesiydim bu nedenle yaşamak ve yemek için gereken normal hayat şartlarına hemen hemen sahiptim. Stalin, Sverdlov, Trotski de komite üyeleriydi, Bubnov da. Hepsi de değerli militanlar. ADK üyesi olup olmadığından şimdi şüpheli olduğum bir yoldaş eşliğinde geceyi Smolni'de geçirdim. Adı Bakayev'di, işçi, parti kıdemlisi ama pek de yaşlı değil – o dönemde herkes gençti. Ben yirmi yedi yaşındaydım. Yapacak çok şey vardı. Ayın 25'i veya 26'sında, bir fabrikadaki toplantıya müdahale ettim.

– Bu hangi fabrikaydı? Putilov mu?

– Hayır, hatırlıyordum ama şimdi emin değilim. Haydi, devrime içelim! [Benim bardağımı ve kendisininkini Moldav "Cabernet"si ile doldurur.] Sadece bir kopeklik koyuyorum... haydi iki diyelim.

Bakayev de Petrograd Komitesi üyesiydi. Daha önceden biraz tanışmışlığımız vardı. Atış talimi yapmak için büyük bir salon bulmuştuk. Hatırladığım kadarıyla duvara bir tahta dayamıştık sadece. Çok kötü bir atışçı olduğum için alıştırma yapmak istiyordum.

– Petrograd Askeri Devrimci Komitesi üyesiydiniz. Neden Petrograd?

– Her şeyin üstünde denetim sağlayan Petrograd Sovyetiydi.

– Trotski'nin oynadığı rol önemli miydi?

– Önemliydi evet, ama sadece propaganda konusunda. Örgütlenmenin küçük bir kısmını üstlenmişti; tabii onu çağırmıyorduk. Bakın, çorbanın içine ekmek doğruyorum yoksa dişlerime sert geliyor... [Tekrar şarap koyar]. Ekim Devrimi tek bardaktan fazlasını hak eder! Ah Lenin! Ya evet, nasıl dayandı... Ekimin ilk günlerinde Lenin'i sık sık görüyordum, ama konuşmuyordum. Beni *Pravda*'nın redaksiyon sekreteri olarak tanıyordu. *15.11.1984.*

– 25 Ekim, hatta belki de 24 Ekim gecesi, yeni hükümetin oluşumu konusunda Smolni Enstitüsündeki tartışmaya katıldım, daha doğrusu orada bulundum. Hatırlıyorum, Lenin vardı; nedense bilmiyorum Sokolnikov'u da hatırlıyorum. Galiba bir rapor sunmuştu. Aynı zamanda, Lenin yandaşı olan MK grubu üyeleri de oradaydı. Merkez Komitesi üyesi olmasam da Petrograd Komitesi'nin bir çeşit daimi delegesiydim. Sovyet Kongresi'nin açılışının biçimi üzerine tartıştık. Tabii ki açılış Lenin'e aitti ve o açtı.

Lenin şu soruyu sordu: "Hükümete ne ad vereceğiz?" Bakanlar

* Çarlık döneminde soylu genç kızlar için eğitim veren bir enstitü. Devrim sırasında karargah olarak kullanılmıştır. *–çev.*

Kurulu'nun uygun olmadığına karar verdik, çok burjuva oluyordu. Birisi şunu önerdi: "Halk Komiserleri Konseyi. Bu Fransa'da çok yaygın, komiserler, polis komiserleri, değerlendirici komiserler vs. Ayrıca Fransa fikir olarak bize daha yakın, mesela kaz adımları ile yürüyen Almanya ile kıyaslanacak olursa... Orduda bile, mesela mareşal kelimesini Fransızlardan almışız Almancadaki feldmareşali değil. Almanca olmayan bir şeyler almak için gayret sarf ettik. Bunun bir nedeni de bizimkilerden vaktiyle göç etmiş olan birçoğunun şimdi hükümette bulunmalarıydı; bunlar İsviçre'de, Fransa'da, bazıları da İngiltere'de yaşamışlardı. Komiserler... Paris Komünü...

Askeri Devrimci Komite üyesi olarak ben propaganda görevini üstlenmiştim. Görevler nelerdi? O dönemde yiğit Petrograd işçileri ADK'ya başvuruyorlardı: "Bölgem Kaluga'ya geri dönüyorum, onlara ne söylemeliyim?" Onlarla konuşmak, sorularına cevap vermek, ellerine propaganda malzemesi sağlamak gerekiyordu. Değişik askeri fabrikalardan işçiler geliyordu, birine talimat, öbürüne broşür, kimine el ilanı veriyordum. 25 Ekim gecesi *Köylü Sınıfı Gazetesi* ekibini yakalama ve redaksiyonu ele geçirme görevi verilmişti. Bir SD gazetesiydi, patron Argunov kıdemli bir SD idi. Bir grup kızıl muhafızı yanıma aldım ve redaksiyon servisine gittim: "Yasaklısınız! –Tahmin ediyorduk! Sizin gibi adamlarla en beterine hazırlıklı olmak gerekirdi – Haydi, kapatın dükkanı, burada yapacak işiniz kalmadı!" Redaktör ile ekibini yolladık ve mühür taktık. Bu size dediğim gibi 25'i gecesi idi.

Ertesi gün ya da bir sonraki gün, baktım Svyaşçennıy Sinod'un bekçisi çıkageldi.

"Svyaşçennıy Sinod'un orada bir grev komitesi toplanıyor." Daha doğrusu "grev komitesi" demedi de "Kötü niyetli şüpheli şahıslar kışkırtma ve eylem yapıyorlar."

Yönetimime epeyce önemli miktarda, yirmi veya otuz kızıl muhafız verdiler. Tam sayıyı hatırlamıyorum ama yirmiden az değildi.

– Kamyonunuz var mıydı?

– Tabii ki! Yönetimi almışız, en azından bu kadarı olsun!

Yola çıktık. Bütün komplocular at nalı şeklinde konulmuş büyük bir masa etrafında toplanmışlardı; kendilerine "Sabotajcılar grev komitesi" adını vermişlerdi, farklı bakanlıkları temsil eden kırk ya da elli kişi.

"Eller yukarı! Genel arama!"

Üstlerini aradık ve hepsini götürdük. Hepsi Menşevik ve SD'lerdi.

"Petrograd Sovyeti'ne şikâyette bulunacağız! –Çok iyi!" Bunun üzerine yaygaracılardan ikisini Petrograd Sovyeti'ne götürdüm. Askeri Devrimci Komite ile aynı binada yer alıyordu... Sonra ne olduklarını bilmiyorum. Benim görevim tutuklamaktı, gerisi...

Aklımda hep kalan, Sovyetlerin iktidarını ilan eden Lenin. Ben tribünün arkasındaydım, başkanlığın yer aldığı sekinin arkasında. Lenin tribünün üstünden konuşuyor; başkanlık şurada, ben de işte burada yandayım. Tuhaf ama şunu hatırlıyorum, Lenin salona doğru konuşurken, bir bacağı kıvrık duruyor, onun alışkanlığıydı bu, işte o nedenle de ben ayakkabısının tabanını görüyorum ve çok eskidiğini fark ediyorum. Deliğin şeklini bile hatırlıyorum [Lenin'in ayakkabısının delik tabanını çiziyor]. Şöyle bir şey. İç kısmı çok iyi durumda ama taban delik. Tabanının şekli bile aklımda...

Trotski'nin doğru dürüst davrandığı tek an o zamandı. Çok iyi bir konuşmacıydı, dinleyenleri fethetmenin tam zamanıydı. Bu konuda çok iyiydi. Kitlelere hükmedebilme yeteneği vardı. Bu nedenle daha sonra onunla çarpışmak da çok güç oldu. Ben Arossev ile çok yakındım, o Trotski'den nefret ederdi, neredeyse aşırıya kaçan bir nefret. Hani sanatçılara olan türden görüntüler, hayaller görüyordu...

Üç gün boyunca Smolni Enstitüsü'nde hiç çıkmadan kaldım. Toplantılarda ben, Zinovyev ve Trotski yan yana; Stalin ve Kamenev'in karşısında oturuyorduk. Başkanlık masasında da Lenin. Tanrıya şükür ben hepsini, tek tek şahsen tanıyordum. En çok da Zinovyev'i, çünkü daha sonra Leningrad'da birlikte çalıştık.

Devrimden sonra Kuzey Bölgesi Milli Ekonomi Konseyi başkanı oldum. Ama devrimden sonra iki ay daha varlığını koruyan

Askeri Devrimci Komite üyeliğim de devam etti. 1918 yılı başında Petrograd'a bağlı beş bölgeyi içine alan Kuzey Bölgesi Milli Ekonomi Konseyini oluşturdum ve başkanlığını yaptım. Bunlar Novgorod, Pskov, Olonetz (bugün Kareli bölgesi) idi. Murmansk da aralarında mıydı hatırlamıyorum - Murmansk bizim dertlerimizin en başında geliyordu. Petrograd'da yoğunlaşmış olan sanayiyi bir an önce yeniden kurmak gerekiyordu. Sonra da Alman ilerlemesi korkusu nedeniyle boşaltmak zorunda kaldık. Ama Petrograd Sovyeti'nde de çalışmak ve fabrikalarla bağlantıları korumak gerekiyordu. Bütün bunlar 1917'nin sonuna kadar devam etti. 1918 yılının gelişini Petrograd Komitesi'nde kutladım ben.

Lenin ve Stalin orada değildi, galiba sadece Zinovyev vardı. Buna karşın Sverdlov oradaydı, Sokolnikov da, Cerjinskiy de... *01.11.1977.*

❃

– Ekimin ilk günlerinde yeni yaşamı, sosyalizmi nasıl hayal ediyordunuz?

– Kırıntılar halinde, parçalar olarak hayal ediyorduk. Tablonun tamamını göremiyorduk. Birçok şey bizim inandığımız şekilde gelişmedi. Şöyle, Lenin ilk adımda esas olan üç düşmanımızı; paranın iktidarı, kapitalizmin iktidarı, sömürücülerin iktidarını yok edeceğimizi düşünüyordu. Ciddi olarak 20'li yıllarda para ile işimizi bitirmiş olacağımızı düşünüyorduk.

Üstesinden gelinmesi gereken bir sürü güçlük tamamlanması gereken bir sürü vazifeler olacaktı daha, ama 1917'de sıkı başladık ve işler ilerledi. Bütün hayal ettiklerimiz gerçekleşmedi ama umduklarımızın çoğu yapıldı...

– 1917'de girişiminizi başlattığınızda her şeyin çabuk gideceğini düşünüyordunuz mutlaka...

– Çok büyük bir girişim. On beş gün sürmez diyorduk.

– Başka bir şey aklıma geldi: İnsanlar yeni bir yolda ilerleyebilir mi, yeni bir anlayış edinebilirler mi?

– Hepsi değil ve her şeyi değil, dedi Molotov. *14.10.1983; 07.11.1983.*

Devrimden sonra

– 1919'da Zinovyev beni Petrograd'dan uzaklaştırmak için her şeyi yaptı. En güzel otele yerleşmiştik, Astoria'ya. Öğlenleri mutlaka birlikte yemiyorduk ama akşam yemeklerinde beraberdik... Petrograd'ın bütün kodamanları orada kalıyordu. I. Nikola'nın anıtı da oradadır. 1918 baharında bir ay hastanede yattım, tifüsten. Çıktığımda Zinovyev beni Petrograd'a sokmadı. İşte orada, *Kızıl Yıldız* gemisinin bordasında, o günlerde dediğimiz gibi komiser seçildim, görevim Volga ve Kama boyunca Sovyet iktidarını kurmak, yerleştirmekti.

– Bu yakınlarda televizyonda gösterdiler *Kızıl Yıldız*'ı.

– Öyle mi? Peki beni gösterdiler mi?

– Hayır.

– Halbuki patron da bendim.

– Konu daha çok Krupskaya'ydı, Lenin'in eşi.

– O halk eğitimi vekiliydi. Halbuki ben komiserdim. Çok coşku uyandırıcı bir gemi turuydu. Mitinglerde konuşmaya o zaman başladım, daha önce hiç yapmamıştım ama bu gerekiyordu. Militan toplantılarında sunumlar da yaptım. Yardımcılarım vardı: halk eğitimi, parti çalışmaları, sendika işleri, halk sağlığı ile uğraşan delegeler. Kendiliğindenliklere, inisiyatiflere pek yer yoktu.

Sınır bölgesine çok yakın yerlerdi... Hatırladığım kadarıyla ROSTA'dan, Rusya Telgraf İdaresi'nden, bir hanım temsilcimiz vardı. Biraz ilkel tarzda ve irticalen propaganda yapıyordu. Çok çabalıyor, didiniyorduk. Çok az tecrübemiz vardı. Kalinin ise çok etkileyiciydi. Konuşmayı iyi beceriyordu, basit bir dil kullanıyordu. Birisi onunla alay etmeye kalkıştığında aynen iade ediyordu -aynı tatlılıkla... Ona bir tren tahsis edilmişti, gemiyle seyahat ettiğini hatırlamıyorum.

Ben Volga bölgeleri nedeniyle gemi kullanmak durumundaydım.

Stalin iç savaş cephelerindeydi, biz de içerilerdeydik. Cephenin yakınlarında. Çaritsin'e* doğru gidiyorduk ama geçmemize izin

*Daha sonra Stalingrad, daha sonra da Volgograd. -*çev.*

vermediler. O dönemde Çaritsin hâlâ Beyazların elindeydi, biz tam onları çıkarmak üzereydik. *Kızıl Yıldız*'ın adı daha önce *Çehov*'du.

– Neden adı değiştirildi?

– Volga'da çalışan özel bir şirket,"Samoliot" nehir işletme şirketi vardı. Bütün gemilerin adları yazar veya besteci isimleriydi. *Çaykovski* ve *Çehov* vardı. Biz bunu yeterince devrimci bulmadık.

– İyi besleniyor muydunuz?

– Fena değil. Hepsini kendimiz ayarlıyorduk. Gemi bize aitti. Her şeyi çok iyi düzenlemiştik, Tam Sovyet tarzına uygun.

Nadejda Krupskaya siyaset yapmazdı. Halk eğitimi vekiliydi, okullar açıyordu, o zaman dendiği gibi eğitim ve bilgi ekiyordu. Moskova'dan Nijni-Novgorod'a kadar trenle gittik. Lenin bizi gara kadar geçirmeye geldi. Benim herhangi bir talebim olmamasına rağmen bana bir tavsiye mektubu yazmış, mektupta çok kıdemli bir Bolşevik olduğumu, bana tam bir güven duyduğunu ve gereken her tür hizmeti yapabileceğimi yazmış. Haddim olmayarak Lenin'in o mektubunu kendime sakladım. Yoldayken Lenin'den Krupskaya'dan haber soran bir telgraf aldım. Genel anlamda bizim bu turumuzdan çok memnun kalmıştı. Tabii döndüğümüzde Krupskaya çalışmalarımızdan söz etmiştir. *24.05.1975; 17.08.1981; 06.02.1982; 15.11.1984.*

⚜

– Mikoyan *Novi Mir*'de benim iler tutar yerimi bırakmamış, dedi Molotov.

– Elinizde bir kopya var mı?

– Evet. Ya siz, siz de beni paralamaktan memnuniyet duyacak mısınız? Mikoyan 1919 döneminden bahsediyor, Nijni-Novgorod'a geldiği dönemden, halbuki ben o sırada kentten yeni ayrılmıştım. Benim için: "Gerçek karakter özelliğini belirleyen sertliğiyle" demiş. Ben Nijni-Novgorod bölgesi yürütme komitesi başkanıydım, komitede tuhaf bir ekip vardı, başlarında da bir sekreter, tam bir sağcı. Bir de bizim grup vardı. Sonuçta ben olayları biraz kızıştırmış olmalıyım ki, Donbass'a tayin edildim. Bu atamayı ben kendim istedim. Merkez Komitesi beni çağırdı. Benim de istediğim buydu,

çünkü insanlarla ilişkilerim epeyce zor bir hal almıştı. Bir parti işi için tayinimi istedim. O sırada Krestinskiy Merkez Komitesi birinci sekreteriydi; bir de Preobrajenskiy ve Serebriyakov vardı, hepsi Trotskist ama hepsi Merkez Komitesi sekreteri. Düşünsenize, Lenin bu adamlardan destek almak durumundaydı! İşte onlar bana şöyle önerdiler: "Şimdi sizi Başkır'a yollayalım. –Bu neyin şerefine, Başkır? Beni pek çekmedi, orada çok işçi yok. Bana bir sanayi bölgesi verin." Bir sürü laftan sonra, sonuçta bana dediler ki: "Donbass, oraya gitmek ister misiniz?" İşte böylece Donbass Bölge Komitesi sekreteri oldum. 1920 yılıydı. Tabii Donbass benim için çok önemliydi...

– Üşümüyor musunuz gerçekten de? diye endişesini belirtti Molotov.

[Yol boyunca yürümekteyiz, benim üstümde deri bir mont onda da yağmurluk ve şapka var. Hava 10 derece.]

– Çok güzel bir gün, ne kadar yumuşak bir hava... *14.10.1983.*

⚜

– Vrangel'in beyaz orduları hâlâ Donbass'ın bir kısmını elinde tutmaktaydı. Tam bir savaş hali içindeydik. Zannediyorum hâlâ Mariyupol'deydi o sırada. Azov nehri kıyısında. 1920 sonbaharı olmalı. Ondan sonra bölge toplantısında partinin Ukrayna kongresine delege seçildim. 1920 sonu.

– Birden Donbass'dan Ukrayna birinci sekreterliği kadrosuna geçtiniz. Amma hızlı bir terfi! Şüphesiz Lenin bu işle ilgilenmişti.

– Tabii ki.

– Stalin de bir omuz vermiştir.

– Stalin mi? Bu en büyük ihtimal. O beni daha iyi tanıyordu. 1921 Martında Moskova kongresine geldim ve bana izin verdiler. Stalin'in beni desteklediğinden eminim. Lenin beni Krupskaya aracılığı ile tanıyordu. Biraz da benim *Pravda*'da olduğum zamanki yazışmalarımızdan. Benim düşünceme göre Stalin'in atanmamda rolü oldu. Beni 1912'den beri tanıyordu, sonra 1917'de aynı apartman dairesini paylaşmıştık...

Merkez Komitesi sekreterliği görevinde on yıl kadar çalıştım,

önce birinci sekreter (o zaman Sorumlu Sekreter deniyordu), sonra da Stalin genel sekreter olunca ikinci sekreter olarak. Bütün bu yıllar boyunca Stalin'in yardımcısıydım, ta ki 1930'da Rikov'un yerine Halk Komiserleri Konseyi başkanı olana kadar. 1939'dan itibaren Dışişleri Halk Komiserliği kadrosunu aldım. Ribbentrop ile müzakereler sırasında hem Halk Komiserleri Konseyi başkanı hem de Dışişleri Halk Komiseri idim... *29.04.1980; 14.10.1983.*

⚜

– Polina Semyonovna Jemçujina'yla ne zaman tanıştınız?

– 1921'de, Petrograd'da, çarın elinden Bolşeviklere geçmiş olan saraydaki uluslararası bir kadın konferansı sırasında. Polina Semyonovna Ukrayna'da yeraltında mücadele etmişti. Aslen Zaporoji'dendir. 1921 yazında evlendim. O ana kadar bu tür şeylerle uğraşacak boş zamanım olmamıştı. Bekârdım ve bütün seyahatlerimde bana bavulum eşlik ediyordu. *22.06.1971; 18.02.1977; 08.03.1985.*

[1970 Mayısında Polina Semyonovna Jemçujina'nın cenaze törenine katıldık. Cenaze "Kızıl Ekim" kulübünün salonuna konulmuştu. Sözü Molotov aldı. Çok kalabalıktı. Novo-Deviçi mezarlığında Viçeslav Mihayloviç mezarın önünde duruyordu, yanında Bulganin vardı. Orkestra Sovyetler Birliği milli marşını çalmaya başladığında dedi ki: "Benim cenazemde milli marş çalmayacaklar artık... –Tabii ki çalacaklar, kesinlikle," dedi Bulganin onun içini rahatlatmak için.
Ve evet, çalınmadı...]

LENİN'İN YANINDA

⚜

[Bu bölümde Molotov'un Lenin'le ve Sovyet yönetiminin ilk yıllarında Lenin'in yanında bulunan diğer kişilerle ilgili olarak anlattıklarını bir araya getirdim. Daha önce de söylediğim gibi Molotov anılarını yazmıyordu. Ama önümde ölümünden az önce yazılmış bir kâğıt yaprağı var; görünüşe göre bir anı girişimi. Önce kurşun kalemle başlanmış, sonra tükenmez kalemle sürdürülmüş; yazanın acelesi olduğu belli, hemen her sözcük kısaltılarak yazılmış. Elini idare etmekte zorlanmış; harfler üst üste binmiş; vücut zayıflamış, hasara uğramış ama zihin tamamen açık. Bu yazıyı çözdüm ve sık sık değinmiş olduğumuz bir konudan bahsettiği için de eksiksiz olarak burada sunuyorum.]

Politbüro birinci yedek üyesi olarak...

Partinin X. Kongresinde (1921 ilkbaharında) Merkez Komitesi üyesi, daha sonra da Merkez Komitesi genel toplantısında Politbüro yedek üyesi olarak seçildim. O dönemde Politbüro beş üyeden: Lenin, Stalin, Trotski, Kamenev, Zinovyev ve üç yedek üyeden oluşuyordu: Molotov, Kalinin, Buharin. Politbüro birinci yedek üyesi olarak bana sık sık bir üyenin mazereti olduğunda (sağlık, tatil vb nedenlerle) söz hakkı veriliyordu.

Aynı dönemde Merkez Komitesi sekreteri seçildim; bu da üstüme önemli örgütlenme görevleri yüklüyordu. Partinin merkez örgütünde birkaç haftalık bir çalışmadan sonra Vladimir İlyiç Lenin'den, bazı sorunları konuşmak için görüşme talep ettim. Görüşme, politik personelle ilgili önemli problemleri (mesela Tula Bölge Komitesi yönetim

biriminin kuvvetlendirilmesi, Sosyalist Devrimciler'in köylülerin memnuniyetsizliğini sömürerek Tambov bölgesinde bir Sovyet karşıtı ayaklanma başlatma girişimlerinin acilen engellenmesi, vb) kapsamaktaydı. Lenin ise ağırlığı, ülkedeki politik konjonktürün tehlikeleri konusuna verdi. Durumun düzeltilmesi için iktisadi anlamda radikal reformlar yapmak gerekiyordu ama her türlü basiretsizlik, düşüncesizlik, acelecilik, bir hoşnutsuzluk patlamasına yol açabilirdi, özellikle de köylü çevresinde, ve bu da henüz kırılgan olan Sovyet rejimini alaşağı edebilirdi...

[...Müsvedde burada sona eriyor. Hiçbir zaman temize çekilemeyecek. Görüşmelerimiz sırasında Molotov sık sık Lenin'in yanında yer aldığı çalışmalarından söz etti. Şu sözcüklere dikkati çekersek "Politbüro birinci yedek üyesi olarak benim görevim...". Molotov'a göre, Kalinin ve Buharin'den çok söz hakkı olması ayrıcalığını ona Lenin vermişti. "Mart 1921'de hastalanan ilk Politbüro üyesinin yerine geçmek üzere beni Politbüro birinci yedek üyesi yaptılar, ikinci yedek üye Kalinin, üçüncü ise Buharin'di. Politbüro'nun beş asil üyesi vardı. Bu durumda Buharin'in hiçbir zaman hiç kimsenin yerini alması gerekmedi. Buna Lenin karar vermişti," diye anlatıyordu Molotov.

...Lenin'le olan ilk bağlantı, 1912 yılına uzanır, Molotov'un *Pravda*'nın ilk sayılarının çıkarılması işini üstlendiği döneme. Lenin, o sırada mülteci de olsa yurtdışından redaksiyonu yönetiyor ve Petersburg'a, Molotov'a sürekli mektuplar ve yazılar yolluyordu.]

Lenin

– Çoğu zaman [Molotov devrim öncesi dönemi anlatmakta] Lenin ve Zinovyev'in mektubu yurtdışından bize ulaşana kadar Rusya'daki durum değişmiş oluyordu. Lenin'in şu ya da bu makalesini buna uygun şekilde değiştiriyor hatta kendimizden eklemeler yapıyorduk. Bu nedenle onun bazı makaleleri kullanılamamıştır. Bazen Lenin'in benimkileri eleştirdiği oluyordu ama elimizde daha iyisi de yoktu. Bizim gazeteler Petersburg'dan Avusturya'ya –aslında Polonya ama neredeyse Avusturya sınırına– ulaşana kadar ve onlar da kendi makalelerini bize yollayana kadar çok uzun zaman geçiyordu. Gazeteyi de çıkartmak gerekiyordu. Tabii ki redaksiyonda bir şeyler çiziktiriyorduk... Ama *Pravda* gibi küçük bir gazetenin arasına aynı konuda ikinci bir kâğıt eklemek çok sıkıcıydı.

Muhakkak ki 1921'deki zorluklarımız, sağlam bir sosyalist devlete sahip olduğumuz zamanlara, mesela 1941'e nazaran çok daha fazlaydı. İç savaş sırasında bir ara Denikin Moskova'ya yaklaşmıştı. Mahno ona kanattan saldırarak Sovyet Cumhuriyeti'ne beklenmedik bir yardımda bulunmuş oldu. Denikin Mahno'ya kafa tutabilmek için bir ordu bölüğünü geri çekmek zorunda kaldı. Bakın Mahno bile işe yarayabiliyor bazen böyle. Durum öyle bir hal almıştı ki Lenin bizi topladı. "Her şey bitti, Sovyet iktidarı varlığını yitirdi. Parti yer altına doğru çekilmekte." Bize sahte kimlikler, gizlenme yerleri hazırlandı...

Lenin'le resmî olmayan ortamlarda çok sohbetlerimiz oldu. Bir akşam iş sonrası bana dedi ki: "Bizim eve buyrun yoldaş Molotov." Frenk üzümü reçeli eşliğinde çay içtik. "Bu bizim milli karakterimizin bir özelliği, dedi Lenin, bir şeyi başarmak için aşırı uçtan başlamamız gerekiyor ki sonra azar azar orta çizgiyi bulabilelim. Oyuna düzgün bir şekilde girmeyi başarmadan önce daha çok öğreneceklerimiz var. Evet öyle, mesela Bolşevik Parti yerine Lev Tolstoy partisi yaratsaydık, bir asır daha beklerdik."

1919'da veya 1921 başlarında, Lenin'i evinde ziyaret ettim. Kremlin'de yaşıyordu. Ben Nijniy-Novgorod'dan geliyordum. Daha önce benimle telefonla konuşmuş ve bir not göndermişti. Ben Nijniy-Novgorod Bölge İcra Komitesi başkanıydım. Orada ilk defa olarak radyo mühendisleri bölge kongresini yapmıştık. Başkan Bonç-Bruyeviç idi, 1917'den beri tanıdığım Halk Komiserleri Konseyi idare şefinin bir akrabası. Zengin bir yayıncıydı, ayrıca mezhepler üzerine birçok kitabı vardı. İşini çok iyi biliyordu. Neyse kısacası kültürlü bir adam, Lenin'e çok yardımı dokundu. Akrabası da bizde radyo tekniğinin bir numaralı adamıydı. Lenin onun deneylerini, çalışmalarını desteklemeliyiz, yardımcı olmalıyız diyordu.

Sonra devletin kereste alım işlerinden söz ettik. Bu işlerle ilgili olarak Lenin'e bir rapor sundum.

Lenin'in evinde sadece ikimiz vardık. Bir yandan çay içerek konuşuyorduk.

– Lenin çay mı severdi? Şarap içer miydi?

– Biraz içerdi, çok abartmazdı. Ahbaplık etmeyi seven birisiydi.

– Lenin size ne diyordu?

– Konuşmamızın özel bir konusu yoktu. Onun ilgilendiği Nijniy-Novgorod'a hâkim olan düşünceydi. Ortamı, çalışanların zihniyetini ve bölgeyi tanımak istiyordu.

...Lenin, Molotov'un dikkatini yavaş yavaş dış işlere yöneltiyordu.

– Çiçerin, eski soylulardandı, yurtdışında uzun süre yaşamıştı, birkaç yabancı dil biliyordu ve Lenin'e elbette ki çok gerekli biriydi. Uzunca bir zaman dışişleri bakanı olarak çalıştı.

Bugün bizdeki iktisatçıları, felsefecileri okuduğumuzda öğreniyoruz ki Lenin şunu okumuş, bunu okumuş, bu konuda amma çok şey icat ediyorlar, inanılmaz! En büyük hata da, elbette, onun olayları kavrayışının özünü, yaklaşımını anlamamak. O hiç gevşemeksizin kapitalizmi, burjuva ideolojisini yerin dibine batırır, bunlara bütün gücüyle ateş açar ve tam hedeften vurur, hem de nasıl bir güçle! Eserlerinin her satırı emperyalizmin altına konmuş bir bombadır. Lenin'de esas olan budur. Oysa ki bizde bir küçük parçayı cımbızlayıp onun etrafını nakışlıyorlar. Bunun nasıl üstesinden gelinebilir diye kendime sorduğumda sadece gençliğin buna gücü yetebilir diyorum.

Her şeyi olmasa da bazı şeyleri unuttum tabii. Siz şimdi o zamandan işinize geldiği gibi söz edebilirsiniz, ama ben, her şeyi unuttuğumu düşünseniz de bu konuya size göre biraz daha yakın bir konumda bulunuyordum. *08.01.1974, 10.03.1977, 27.04.1978*

Lenin herkesi köprüye çıkarttı

– Emperyalizm sürdükçe, sınıflar var oldukça bizim toplumumuzu batırmak için ellerinden geleni yapacaklardır. Herkes doğru yolu tutacak değil tabii. Partinin Merkez Komitesi üyesi, Duma temsilcisi ve en iyi Bolşevik konuşmacısı provokatör Malinovskiy'in maskesi, devrimin hemen öncesinde düşürüldüğünde Lenin buna

inanmak istemedi. Malinovskiy çok canlı bir kişilikti, becerikli, kendini kabul ettiren, duruma göre alçak gönüllü ya da büyüklük taslayan. Moskova'da maden işçisi ve temsilciydi. Onu çok iyi hatırlıyorum, sık karşılaşırdık. Dış görünüş olarak biraz Tito'yu andırıyordu. Yakışıklı bir adam, epeyce cana yakın, özellikle de suyuna gidilirse. Ama alçak biri olduğunu öğrendiğimiz anda onu sevimsiz bulmaya başladık. Onun provokatör olduğu konusunda bizi bilgilendirenler Menşeviklerdi. Önce inanmak istemedik; bir Bolşeviği karalamak istiyorlar dedik. Daha sonra Lenin dedi ki: "Provokatör olsa bile polisten daha çok bizim için çalıştı, çünkü, sonuçta ona verdiğimiz görevleri yapmak zorndaydı." Sadece Duma'da söz almakla kalmıyordu, ona işçi örgütlenmelerinde özel görevler yükleniyordu. Orada lüzumsuz sözler sarf etmemek gerekir, işçiler adamı hiç sakınmadan derhal tersleyiverirler! O ise Bolşeviklerin ona verdiği tüm görevleri yerine getiriyor ve aynı zamanda da çar polisinin gizli ajanlığını yapıyordu; Bolşevik militanların tüm örgütlenmesini polise bildiriyordu. Devrimden sonra Malinovskiy kurşuna dizildi, galiba 1918'deydi.

Duma'da bir tane de Petrogradlı Şurkanov (ya da Şingarev) vardı, o da provokatördü; 1914'de savaş karşıtı bir konferansı polise ihbar etmişti. Beş vekilimiz hapse girdi, Kamenev de mahkemede, Bolşeviklerle aynı görüşte olmadığını, yalnızca konferansa katıldığını söylediği için sürgüne gönderildi.

Bir başka Bolşevik temsilci vardı, Badayev adlı birisi; çok vasat bir adamdı. Seçmenlerin çoğunluğu burjuvalar ya da toprak sahipleriydi. Halbuki onlara işçi kökenli bir temsilci gerekiyordu, onun için de en zararsız olanını, devrimci kavgalara en az katılabilecek olanı seçtiler. İşte o da bu Badayev. Dürüst bir adam olmasına rağmen ne yeterince faal ne de eğitimliydi. Ama çok iyi çalışırdı. Seçildiği zaman, *Pravda*'ya, bizi görmeye geldi ve dedi ki: "Ben öyle fazla eğitimli değilim, Duma'da güç duruma düşebilirim, bana içinde ne yapmam gerektiğine ve Bolşevizmin ne olduğuna dair bir kitap verebilir misiniz? Onu okursam her şeyi çok iyi aklımda tutarım ve ona göre davranırım."

Ondan sonra her şey ayarlandı, kendisini eğitti.

Lenin'in başka seçeneği yoktu; Bolşeviklerin hepsi hapislerde, zindanlarda yıpranmıştı. Mesela ben, *Pravda*'yı çıkarıyordum, oysa yirmi iki yaşındaydım ve altyapıdan yoksundum. O çocuk halimle yaptıklarım yüzeysel kalıyordu. Neyi, ne kadar kavrayabilirdim ki? İki kere sürgüne gitmiş olsam da. Birisinin işleri yapması lazımdı. Ya kıdemli Bolşevikler, onlar neredeydi? Kimse fazla risk almaya yanaşmıyordu. Krjijanovskiy'in kendi işi vardı, Krasin'in de, her ikisi de çok iyi birer elektrik mühendisiydi; Tsyurupa bir arazinin yöneticiliğini yapıyordu; Kirov da küçük bir taşra gazetesinde gazetecilik yapıyor bizim faaliyetlerimize katılmıyordu. Hruşçov'dan hiç bahsetmiyorum. O kadar faal olan Hruşçov ancak 1918'de partiye girdi, sular iyice durulduğunda.

Yönetme zamanı geldiğinde Lenin herkesi köprüye çıkarttı. Azıcık yeteneği olan herkesten –Bolşevik, yarı Bolşevik, dörtte bir Bolşevik– yararlanmasını bilirdi. Becerikli olanların sayısı azdı. Politbüro'daki beş üyeden üçü düzenli olarak Lenin'e karşı geliyordu. Lenin onlarla çalışmaya mecburdu. Güzel konuşuyor, bir yazıyı kaleme almayı çok iyi beceriyorlardı; yetenekli ve sosyalizme yatkındılar ama kafaları çok gelişmemişti. Başka insan da yoktu ortalıkta. Tercih şansımız olabilseydi diye söylüyorum bunu...
15.08.1975

Kendisini kıdemli Bolşevik saymıyordu

– O dönemde her çeşit adam vardı. Bakın, mesela geçen gün Novodeviçiy mezarlığında geziniyordum ve bir mezar taşında şu yazıyı gördüm: "V. İ. İvanov, eski kızıl muhafız ve Leninist savaşçı"; parantez içinde de "Çamdeviren". Bu onun savaş ismiydi. Ona tesadüfen veya değil, bu takma adı vermiştik, ama bunu mezar taşının üstüne koydurmak, düşünün! Ve hepsinin de ötesinde altta imza var: "Arkadaşları"!

Ah! Bu kıdemli Bolşevikler... Ben kendimi asla "kıdemli Bolşevik" olarak görmedim, en azından bu son zamanlara kadar. Neden mi? Çünkü kıdemli diye 1905'ten önce örgütlenenlere deniyordu.

– Siz 1906'da daha çocuktunuz. On altı yaşında parti üyesi oldunuz.

– Ee? Onun için kıdemli olmuyorum işte.

– 1912'de *Pravda*'yı çıkarttınız.

– 1917 Devrimi sırasında ve sonrasında kendimi kıdemli Bolşevik olarak adlandırabilirdim ama yanımda 1905'ten beri emirler vermiş, sorumluluklar üstlenmiş olan sakallılar vardı... Tabii ki ben onların oğlu olacak yaştaydım. Hiyerarşide çok üst konumlarda olmama rağmen onların dediklerini can kulağı ile dinlerdim: Şubat Devrimi sonrası, Merkez Komitesi Bürosu'nun üç üyesinden biri oldum ve devrimde aktif rol aldım. Buna rağmen 1903-1904'lerdeki eski partinin bir parçası sayılmam. Ama onlara çok yakındım. Doğru, 1903'te onlarla olmak için fazla gençtim. On altı yaşına gelmeyi bekledim. Bugün on altı yaşındaki gençler siyaseti okulda yapıyorlar. Torunumu görüyorum, on altı yaşında. Ne anlayabilir? Çok iyi bir çocuk. Okulda arkadaşlarıyla tartışmalar yapıyor. Ne anlatabilir ki onlara? Gazetelerde okuduklarını mı? Bizim zamanımızda böyle gazeteler yoktu, sadece burjuva gazeteler vardı...

[...Kasabada bir gezinti yapmaktayız.]

– Ekmeği şu dükkandan alıyoruz, diyor Molotov. Civarda iki üç dükkan var. Ama esas olan bu. Genel olarak bizim mahalle yiyecek içecek açısından yeterince donanımlı. Anladığımız kadarıyla çok sayıda önemli kişi var burada. Şehirden gelenleri de sayarsak. Bu nedenle ikmal iyi.

[...Dört kilometreden fazla bir mesafe yürüdükten sonra eve dönüyoruz.]

– Bakın leylak dikmişler, diye işaret ediyorum.

–Biz kendimiz yetiştirmeye çalışıyoruz. Ama ben o işe karışmıyorum. Tanya uğraşıyor. O köyde doğmuştu.

– Toprakla uğraşmak en güzel iştir, diyor Şota İvanoviç.

– Elbette, ama kimin için ve nasıl olduğuna bağlı. Ben olsam en güzel iş değil, en güzel işlerden biri derdim. En güzel işlerden biri. E, sizi arabanıza kadar götürüp yolcu edelim mi?
25.04.1975

– Adamın biri birkaç kez yanıma geldi. Ekim Devrimi'nden önce Lenin'i gizli polise ihbar ettiğini söyledi. Razliv semtinde tek bir kulübe bile yoktu, diyor.

– Halk, güzel masalları sever, diyorum ben.

– O, inkâr etti bunu. Ben de aynı fikirdeyim. Gerektiği şekilde saklayamadık mı yoksa? En önemlisi de Lenin *Devlet ve Devrim*'i orada yazmıştı. *15.08.1975*

Stalin, nasıl Genel Sekreter oldu?

– 1921'de Merkez Komitesi sekreteri oldum, bu bana sürpriz olmuştu. Sekreterlik üç kişiden oluşuyordu: Molotov, Yaroslavskiy, Mihaylov. Ben sorumlu sekreterdim, henüz ne birinci sekreter ne de genel sekreter vardı. Lenin'i o sırada tanıdım. Birçok konu hakkında konuştuk. Daha sonra Kremlin'in içinde dolaştık. Orada bana dedi ki: "Benim tavsiyem: Merkez Komitesi sekreteri olarak siyasi çalışmayı siz yürütmelisiniz; bütün teknik kısım yardımcıların, asistanların işi. Şimdiye kadar Merkez Komitesi sekreterimiz olarak Krestinskiy vardı; eh çok iyi bir müdürdü ama Merkez Komitesi sekreteri değildi! Siyaset dışında her şeyle uğraşıyordu!"

Bu, partinin X. Kongresi'nden sonraydı. XI. Kongre esnasında "On'lar Listesi" denilen liste ortaya çıktı, Merkez Komitesinin muhtemel üyelerinin adları, Lenin yandaşları. Stalin'in adının karşısına, Lenin el yazısıyla şunu yazmıştı: "Genel sekreter". Lenin dar bir "On'lar" toplantısı düzenlemişti. Kremlin'in Sverdlov salonundan çok uzak olmayan bir salonunda buluştuk. Bir anlaşmaya vardık: Katılım daraltılmıştı, o halde Trotskistler, İşçi Muhalefeti, "Demokratik Merkeziyetçiler" olmayacaktı, "Onlar"ın ateşli yandaşlarının yani Leninistlerin dışında hiç kimse olmayacaktı. Oylamadan önce en önemli örgütlerden yirmi kadar temsilci çağırmıştı. Hatta Stalin bu konuda Lenin'e sitemde bulundu: Kongre esnasında bu şekilde gizli ya da yarı gizli bir toplantı yapmanın biraz fraksiyoncu olduğu yönünde. Lenin ona şöyle karşılık verdi: "Haydi yoldaş Stalin, siz kendiniz de epeyce kıdemli bir fraksiyoncu değil misiniz! Hiç kuşku duymayınız ki bundan başka bir şekilde yapamayız bugün. Herkesin oylamaya çok iyi hazırlanmasını istiyorum, yoldaşları hiçbir tereddüt ve değişiklik önerisi olmadan bu listeyi oylamaları yönünde haberdar etmek gerek. 'On'lar Listesi' tam olarak geçmeli. Normal bir oylamaya girişmek çok riskli; listeye şunu ekleyelim çünkü çok iyi yazar, öbürünü ekleyelim çünkü çok iyi konuşur, bunlar listeyi sulandırır ve bir kere daha çoğunluğa sahip olamadan kalırız. Bu şartlarda nasıl yönetim olabilir?"

Halbuki X. Kongre'de Lenin fraksiyonları yasaklamıştı.

Yani bu talimatı zihinlerimizde tutarak oy verdik. Stalin genel sekreter oldu, bu da Lenin'in çok büyük çabaları sonucuydu. Kuşkusuz bu sorunu çok derinine incelemişti. Şüphesiz benim yeterince politik olmadığım kararına varmıştı, fakat Politbüro'daki sekreterya işleri için beni destekledi. Mutlaka kendi sağlık durumundan haberdardı ve işi devretmeye hazırlanmaktaydı. Stalin'i kendi halefi olarak görüyor muydu? Bence bu dikkate alınıyordu. Ama neden bir genel sekretere ihtiyaç vardı? Daha önce hiç genel sekreter kadrosu olmamıştı. Stalin'in itibarı ve yetkisi yavaş yavaş Lenin'in öngöremeyeceği ve hatta istemeyeceği kadar genişledi. Tabii ki her şeyi önceden tahmin edebilmek mümkün değildi, böyle çetin bir kavga ortamında Stalin'in çevresinde aktif bir grup toplandı –Cerjinskiy, Kuybışev, Frunze ve diğerleri gibi çok çeşitli kişilikler.

Trotski

– Lenin Trotski'nin parti için tehlikeli olan bozguncu bir etkiye sahip olduğunu anlıyordu. Ondan kurtulmak istediğini ama yapamadığını anlıyorduk. Trotski'nin ayan beyan yandaşları olduğu gibi, ne ondan yana ne de ona karşı olmakla birlikte onun büyük itibarını takdir edenler de vardı. Trotski zeki bir adamdı, yetenekliydi, çok büyük bir etkileme gücüne sahipti. Lenin bile, onunla amansızca mücadele etmiş olmasına rağmen, *Pravda*'da köylü sorunu hakkında Trotski'yle fikir ayrılığı olmadığını yayımlatmak zorunda kalmıştı. Stalin'in, gerçekleri yansıtmadığı için bundan

hiç hoşnut kalmayarak Lenin'e geldiğini hatırlıyorum. Lenin ona: "Ne yapmamı istiyorsunuz? Trotski yüzde yüzü köylülerden oluşan silahlı ellerin desteğinde. Ülke zaten tam anlamıyla bir bozgun içerisinde, bir de biz herkesin önüne kendi en üst düzey kavgalarımızı mı ortaya sereceğiz?"

Lenin de, en az Stalin kadar, Trotski'nin kim olduğunu biliyordu, onu azletmek ve ondan kurtulmak için uygun bir zamanın geleceğini düşünüyordu. Zinovyev de liderlik rolüne göz dikmişti. Hep gönüllü olarak söz alıyordu. Konuşma yapmayı sever ve becerirdi; epeyce de alkış alırdı. O durumlarda konuşmacının gözünde alkışlar büyük önem kazanır. Halbuki kendisi de biliyordu, mesela diyelim ki bir Stalin kadar, hatta Kamenev kadar bile derinliğe sahip değildi. Olayların seyrinden dolayı yayınlarda Zinovyev ve Kamenev'in adları hep yan yana anılır hale gelmişti. Oysa, Zinovyev'i ideolojik olarak "dolduran" Kamenev de olsa, ikisi çok değişik kişiliklerdi. Zinovyev'in yazısı çok kuvvetliydi ve çenesi epey düşüktü. Kamenev daha güvenilirdi, daha derinlikli; her durumda da gayet tutarlı bir oportünistti. Şöyle diyebiliriz, Zinovyev kalabalıkları Kamenev için coştururdu; aşırı devrimci konuşmalar yapardı, ondan sonra da kavgaya girişmek Kamenev'e kalırdı. Zinovyev daha ziyade korkaktı, halbuki Kamenev kişilik sahibi birisiydi. Aslında Zinovyev'i idare eden oydu. Ama Zinovyev danışmanı olan Kamenev'in üstünde yer alıyordu. Patron Zinovyev'di.

– Teorisyendi öyle mi?

– Teorisyen değil, politikacı. Teorisi çok kuvvetli değildi. Bence gayet yüzeyseldi. Birçok dil biliyordu. Lenin onu iyi tanırdı. Yurt dışında, sürgünde birliktelerdi. Lenin onu gazeteci olarak takdir ederdi. O Grişa idi, daima Grişa*. Onu takdir ederdi, çünkü elinin altında düşüncelerini hemen kavrayabilen ve yeterince hızlı yazıya dökebilen bir kişi bulunmazdı. Zinovyev bir Kamenev'e, bir de Lenin'e uyardı. Ama daha da çok, tipik, yüzde yüz sağcı olan Kamenev'e doğru kayardı. Bazen bir maske ardında gizlenerek yaklaşırdı, ama çoğunlukla da açık bir şekilde Lenin'e karşı tavır alırdı.

* Grigori'nin kısaltılmış söylenişi. –*çev.*

Kamenev Lenin'in dehasını takdir ederdi. Kendisi de zeki bir adamdı ama Lenin'e uzaktı. Zinovyev ise usta bir fırsatçıydı. Daima bir konuşma yapmak ya da bir şeyler yazmak için orada hazır, her şeyi şıpınişi, vasat bir şekilde, Lenin'in fikirlerini iyi kötü tercüme ederek yapardı. Bir sürü laf kalabalığı. Sorunlar üzerinde çok tartışmışlardı. Ama Lenin Zinovyev'e hiçbir zaman güvenmezdi.

Lenin Kamenev'i tercih ederdi. Birinci Dünya Savaşı sırasında Kamenev Sibirya'da sürgündeydi, halbuki Zinovyev İsviçre'de yaşıyordu, Lenin de oradaydı. Lenin çoğunlukla Zinovyev'den memnun kalmazdı, çünkü Zinovyev, kendisini Leninizme ne denli sadık gösterirse göstersin hep tereddüt içinde olurdu. Kamenev yanlarında olmadığında dengesiz davranırdı. Lenin onun hatalarını düzeltir, doğru yola sokardı... Ve de Zinovyev liderliği istemekteydi, Lenin'in rolünü. Bunu öylesine ve o kadar iyi becerdi ki partinin XII. Kongresi'nde, 1923'te, hasta Lenin henüz hayattayken, politik raporu sunma işini elde etti. Aynı zamanda da Stalin'e ve onun etrafında yer alan bizim gruba karşı gizli tezgahlar kurdu. Az bir zaman sonra, Zinovyev ile Kamenev, Kislovodsk'ta tatil yaparlarken, Rudzutak ile Voroşilov'u çağırdılar. Sekreterliği politize etmenin yollarını tartışmak için bir mağarada buluştular. Sekreterliğin tek bir siyasisi vardı – Stalin; o halde, elbette Stalin'in de olduğu, ancak yardımcıları konumunda Zinovyev, Trotski ve Kamenev'in ona bağlandığı bir sekreterya oluşturulmalıydı, tam hatırlamıyorum isimleri şimdi. Stalin kendisini azınlık konumuna düşürmeye çalıştıklarını hemen anladı. "Mağara platformu" adını verdiğimiz oluşum buydu. Bütün gizli toplantılar Kafkasya'daki mağaralarda yapılıyordu. Daha sonra Zinovyev içinde kendi savlarının ve başkanlık iddialarının yer aldığı o ünlü "Dönemin Felsefesi" adlı makalesini yazdı. *Pravda*'da köylüler üzerine uzun bir yazı çıkardı. Orta halli köylüye sadece selam durmakla yetinmeyip onu yüceltmek gerektiğini söyleyecek kadar da ileri gitti. Nasıl onu yüceltirsin? İşçi sınıfı partisi olarak mı? Tabii ki orta halli köylüye karşı özenli olmalıydık. Bizim Leninist grup içinde bu makaleyi tartışıp eleştirdik ve bazı düzeltmeler yapmaya mecbur ettik. Stalin o sırada Soçi'de tatildeydi; metni ona da yolladık, şöyle cevap verdi: "Eleştiriler haklıdır!"

Henüz bölünme olmamıştı ama önceden görülebiliyordu. O dönemde Buharin'le Rıkov, Lenin ve Stalin çizgisini destekliyorlardı. Rıkov XI. Kongre'de Politbüro üyesi oldu. Cerjinskiy'i ise Lenin asla Politbüro'ya sokmadı; Brest-Litovsk barışı ve sendikalarla ilgili tartışmalarında kendisini desteklemediği için onu affetmiyordu. Daha önceki güveni artık kalmamıştı. Bu konuda Lenin çok katıydı.

Kim daha sertti?

– Hangisi daha sertti, Lenin mi Stalin mi?

– Lenin tabii ki. Çok titizdi. Bazı konularda Stalin'den daha titiz. Cerjinskiy'e yazdığı notları okuyun. Gerekli olduğu durumlarda en uç tedbirlere başvurduğu nadir değildi. Tambov ayaklanmasının bastırılmasını, her şeyin yakılmasını emretmişti. O konuşmada ben de vardım. Eğer elinde olsaydı en ufak bir karşı çıkmaya bile müsamaha göstermezdi. Stalin'e gevşekliği ve liberalliği nedeniyle sitem ettiğini hatırlıyorum. "Bir diktatörden bahsediyorsunuz! Bu diktatörlük değil diktatörlük şekline girmiş kedi lapası!"

– Stalin'i eleştirdiği yazılar hangileri?

– Bizim aramızda, küçük grupta eleştiriyordu...

İşte Lenin'in 1919'da kendi doğduğu şehir Simbirsk'e, Bölge İkmal Komiserliği'ne yolladığı bir telgraf: "Petrograd ve Moskova'nın aç işçileri sizin beceriksizliğinizden şikâyet etmekteler... Sizden istediğim, hiç zaman kaybetmeden aç işçilerin yardımına koşmak için tüm enerjinizi ortaya koymanızdır. Başarısızlık halinde idarenizin tamamını tutuklayarak adalet karşısına çıkarmak zorunda kalacağım... Diğer her şeyi bir yana bırakarak 30'ar vagonluk iki konvoyu yükleyip bir an önce yollamanız gerekmektedir. Uygulamanın sonucunu telgrafla bildiriniz... Eğer dört saat içerisinde buğdayı yollamamış ve işçileri sabaha kadar bekletmiş olursanız kurşuna dizileceksiniz. Halk Komiserleri Konsey başkanı, Lenin."

Bu Lenin'in derleme eserlerinin birinde yayınlandı. Bende hemen hepsi var.

Bir başka olay daha hatırlıyorum: Lenin Rostov bölgesindeki

fakir bir köylüden bir mektup almıştı: "Her şey kötüye gidiyor, diyordu, bizler, fakir olanlar, hiç yardım görmüyoruz, çok kötü durumdayız." Lenin ne yaptı? Sverdlov Üniversitesi* öğrencilerinden bir grup kurulmasını önerdi (bu ortaöğretim görmemiş ama bilgi seviyelerini yükseltmek isteyen yetişkinlerin gittiği bir üniversiteydi); Lenin bu grubu, olay yerine giderek bilgilerin doğrulanması halinde sorumluları kurşuna dizerek durumu düzeltmekle görevlendirdi.

Daha somut olamaz: Yerinde kurşuna dizmek, nokta; o kadar! Bunlar yapılagelen şeylerdi, yasalara aykırı. Ama mecburduk. Diktatörlük budur, süper-diktatörlük.

29.02.1980, 09.01.1981, 05.02.1982, 14.10.1983, 16.02.1985

⁂

...Şota İvanoviç, Molotov'un anlattığı bir hikâyeyi hatırlattı: Lenin hiç hoşuna gitmeyen bir kitap okumuş. Çok kızmış, "Bu yazarı hapse atmak gerek!" demiş.

– Lenin çok güçlü bir kişilikti, gerektiğinde yakaya yapışırdı, diye ekledi Molotov. *30.06.1976*

⁂

– Lenin'in 1918'deki imparatorluk ailesinin infazı işine karışmadığını, bu işteki inisiyatifin Kolçak saldırısı anında yerel otoriteler tarafından alındığını söylüyorlar... Bazıları da Lenin'in kendi kardeşinin** ölümünün intikamını almak istediğini iddia ediyorlar.

– Bunlar Lenin'e atfedilen kaçık benzetmeleri. Ancak kıt beyinlerden çıkabilir. Böyle bir şeyi sorgulamak için bir neden bile yok. İşin gerçeği bu ve başka türlü de olamaz. Naif olmayın.

[...Daçaların olduğu köyde dolaşıyoruz. Aniden Molotov duruyor, bastonunu asfalta saplayarak bana dönüyor.]

---

* 1918'de Yakov Sverdlov tarafından kurulmuş olan ve kendi adını taşıyan komünist üniversite. 1935'te partinin propaganda yüksek okuluna dönüştürüldü. *–çev.*

** Lenin'in ağabeyi, Aleksandr Ulyanov, Çar Aleksandr'ı öldürme girişiminden sonra asılmıştı. *–çev.*

– İnanıyorum ki Lenin'den başka kimse böyle bir karar alamazdı. Devrim, Sovyetler iktidarı, komünizm söz konusu olduğunda Lenin uzlaşmaz hale gelirdi. Zaten eğer her sorunu demokratik kararlarla çözmeye kalkışsaydık devlet ve parti için zarar verici olurdu çünkü sorun çok uzardı: Bu çeşit katıksız bir "demokratizm" hiç de iyi sonuç vermezdi. Lenin'in içinden çıkılması güç durumları kendi iktidarını kullanarak çözdüğü çok olurdu. *23.11.1971, 03.02.1972*

Bütün İktidar Sovyetlere

– Lenin'in sevdiği tavsiyelerden biri de şuydu: Bir başkanı ziyarete gittiğinizde yanınızda mutlaka mührünü basabileceği bir belge bulunmalı yoksa karar unutulur gider. *16.06.1977*

✠

Şu soruyu soruyorum:

– Lenin derdi ki: Bütün iktidar Sovyetlere, partiye değil. Sizde de Sovyetler'in rolünün acaip bir biçimde küçültüldüğü izlenimi yok mu?

– Daha Lenin'in zamanında da öyleydi. Güç tek elde toplanmalıdır, diye yanıtlıyor Molotov. *09.07.1971*

✠

– Küçük Sovnarkom ne işle uğraşıyordu?

– Gündelik işlerle, önemsiz sorunları halletmekle... O zamanlar "şehriye" dediğimiz işler. Gerçek Halk Komiserleri Konseyi'nin yanında ötekinin yaptığı işler ufak tefek kalıyordu. Konseye bağlıydı ve Lenin'in daha sonra imzaladığı dokümanları hazırlıyordu. Ciddi bir havası olsun, saygı gösterilsin diye böyle adlandırılıyordu. *30.06.1976*

Georgi Çiçerin

– İş konusunda bilgili insanlar azdı, olanlardan da Lenin en yüksek faydayı sağlamaya çalışıyordu. Lenin Çiçerin'i komünist olarak vasat bulurdu ama çalışma kapasitesini takdir ederdi. Dışişleri Halk Komiseri idi, Merkez Komitesi üyesi değildi.

...Çiçerin'in 20 Ocak 1922 tarihli bir mektubunun üstünde Lenin'in şöyle bir notu vardır:

"Yoldaş Molotov'a, bütün Politbüro üyelerinin dikkatine: Çiçerin'in bu ve bir sonraki mektubu onun hasta olduğunun açık kanıtıdır, hem de ciddi hasta. Hiç vakit kaybetmeden onu, kendi arzusu ile veya zor kullanarak, bir sağlık merkezine yollamazsak aptal konumuna düşeceğiz demektir. 24.01.1922. Lenin."

Bunu okuyunca o eski Leninist kaygıları hatırlıyoruz. Oysa bundan az önce Çiçerin Lenin'e şöyle yazmıştı: "Uygun bir taviz karşılığında Anayasamızda küçük değişiklikler yapabiliriz." Konu "nepmen"lerin, rahiplerin vb Sovyetlerde seçilme hakkına sahip olmasıydı. Amerikalıların gönlünü hoş etmek için. Lenin "yapabiliriz" kelimesinin altını çizmiş ve yanına da "delilik!" yazmıştı.

– O dönemde siyasi hayatta söz sahibi olan tipler böyle insanlardı, diye devam etti Molotov, ama bunun yanı sıra yetenekliydiler de. Lenin onu başka türlü eleştiremezdi. Çiçerin uzun süre Stalin'in emrinde çalıştı. Çok hasta bir adamdı. Şekeri çok yüksekti. O zamanlar şeker hastalığını iyi tedavi edemiyorlardı. Bir mektupta şöyle yazdığını hatırlıyorum: "Neler oluyor? Dışişleri Komiserliği kendini fahişe gibi satmakta! Komintern eşkiyalara yem! Zinovyevciler iş başında!"

Ona göre hiçbir şey olması gerektiği şekilde yapılmıyordu. Litvinov o zaman Dışişleri Komiseri olmuştu.

– Peki Merkez Komitesini de eleştiriyor muydu?

– Hayır. Ne diyorsunuz! Dışişleri Komiserliği sadece Merkez Komitesine hesap vermek durumundaydı, başka kimseye değil. Dışişleri Komiserliğini ilgilendiren bütün dosyalar doğrudan Politbüro'ya gidiyordu.

Başlarda Çiçerin daha sağlamdı. Bolşevik saflardan gelmeydi, ama sonra bozuldu. *21.06.1972*

✠

– Çiçerin Merkez Komitesine mektup yollama işini abartıyordu. Her gün Etyopya, Fransa, Amerika'yla ilgili veya ne konuda olursa olsun, üç ya da dört tane mektup gönderiyordu. Bunun için de Lenin ona yazı manyağı muamelesi yapıyordu. Geceleri çalışıp yazıyordu.

Birçok dili kusursuz biliyor ve sebep ne olursa olsun bir mektup patlatıveriyordu! Her şey Politbüro'ya gidiyordu. Uzmanlaşmış bir daire yoktu. Oysa ki dışişlerini, resmî yazı kurallarını derinine bilmek gerekiyordu; benim dışımda kimse bunları okumuyordu. *14.01.1975*

Yolunuzu neye göre belirliyorsunuz?

– Gürcistan Halk Komiserleri Konseyi Başkan Yardımcısı Mdivani oportünistti. Batum'a yabancı malların getirilmesine izin vermişti. Lenin'in, Mdivani'ye "Yolunuzu neye göre belirliyorsunuz?" sorusunu sorduğunda ben de Politbüro'daydım. Mdivani, "Ucuz mala göre belirliyoruz," diye yanıtladı. Bu bir Marksist, ucuz mala göre yolunu çiziyor!

Lenin dış ticaret tekelinin her türlü zayıflatılmasına karşıydı. Devrimi izleyen ilk yıllarda yabancı gemilerin gelişine fiilen izin veriliyordu. Bizi mala boğabilirlerdi. İşte tartışma buradaydı. Lenin bu çeşit "dış ticaret"in yasaklanması gerektiğine inanıyordu. Özel kurallarla olabilirdi ama dış ticaret tekelinin sıkı sıkıya korunması gerekiyordu. Gürcüler ve Mdivani ise siyah havyar ihraç ediyorlardı... Mdivani apaçık bir oportünistti. Eski bir komünist, Bolşevik olarak itibar görüyordu ama böyle çürümüş biriydi. *09.12.1982*

Aleksandra Kollontay

– Aleksandra Kollontay, Şliyapnikov'la birlikte Lenin'i en çok rahatsız edenlerdendi, diye belirtti Şota İvanoviç.

– Her şeye rağmen dikkate değer bir kişilikti. Müthiş bir kadındı; kolayca erkek değiştirirdi...

–Kollontay'la ilgili *Sovyetler Birliği'nin Büyükelçisi* filmi hakkında ne düşünüyorsunuz?

– Savaşı Kollontay mı kazanmış? Ne saflık! Norveç, Meksika ve İsveç'te büyükelçilik yapmıştı. Bir büyükelçinin yapması gerektiği gibi bizim direktiflerimizi uyguluyordu. Onu iyi tanırdım. İlişkilerimiz iyi olmasına iyiydi, fakat o gerçek bir devrimci sayılamazdı. Bize dışarıdan gelmişti. Dürüst bir insandı. Çok da güzel bir kadın. Önce birisiyle birlikteydi, sonra öbürüyle. Kocası Dıbenko'ydu, ondan önce de Şliyapnikov vardı. İkisi de az güven telkin eden adamlar. Kendisinin de biraz yazarlık yeteneği vardı. Mükemmel bir hatip, özellikle de kadın dinleyiciler karşısında çok sıcak ve içtendi. Büyük bir etki bırakıyordu insanlarda. Polina Semyonovna, benim eşim, onu çok takdir ederdi. Sözleri korkusuz, tavırları özgürdü. Uzun süre Avrupa'da yaşamıştı ve birçok dil biliyordu. Yani sonuçta gayet kültürlü bir insandı. Bir general kızı. Lenin'in XI. Kongre'de "İşçi Muhalefeti"ni, yani Şliyapnikov ve Kollontay muhalefetini hedef aldığı söylevini hatırlıyor musunuz? İşte orada esas, ilk kocası vardı; soylu bir subayla evlenmişti. Ama ideolojik gerekçelerle ondan ayrılmış ve devrimci harekete katılmıştı. Birinci Dünya Savaşı sırasında Bolşevizmi benimsedi. O zamana kadar belli bir mesafede durmuştu. Lenin onunla yazışıyordu. İlk başlarda *Pravda*'ya katılmadı.

Ben araya giriyorum:

– Bana yaşlı bir adamcağızın dediğine göre Kollontay ve Dıbenko'nun iç savaş sırasında eğlencelerini yaptıkları tren vagonunun adı "Kollontayevka" imiş.

– Sahi mi? Dıbenko onun son kocalarından biriydi. Kollontay'ın İnanılmaz bir karakteri vardı...

– Kocalarından ikisi kurşuna dizilmişti, dedi Şota İvanoviç, ama ona bir şey olmadı...

– Zararsız birisiydi. *25.01.1975, 28.04.1976*

– Merkez Komitesi üyesi Manuilski vardı. Eski Bolşeviklerden ama işten anlamaz biri! Trotskistlere katılmıştı. Uzlaşmacı bir yapısı vardı, Trotski'yle uzlaşılabileceğini düşünüyordu. Bu Manuilski müthiş bir fıkracıydı, kendi uydurduğu fıkralarla bizi her zaman eğlendirirdi. Savaştan sonra Ukrayna Dışişleri Bakanı oldu. "Beni diplomat olarak görüyor musunuz?" diye sordu bana. Ben de ona "Diplomatlar çeşit çeşittir ama esas olarak iki tip diplomat vardır: Meşe ağacından ve ıhlamur ağacından olanlar," dedim. Güldü ve "Yani ben ıhlamur ağacından olanlardan mıyım?" dedi. 28.11.1974

Solomon Lozovskiy

– Lozovskiy Dışişlerinde benim yardımcımdı. Amerika'daki Yahudilerle işbirliği nedeniyle tutuklanmıştı [1948]. Polina Semyonovna Jemçujina aleyhinde hiçbir ifade vermemişti.

Lozovskiy saatlerce konuşabilirdi. Lenin onu yıpranmaz, tükenmez bulurdu. Nüktedanlıkta da iddialıydı. Komik hikâyeler anlatmaktan çok hoşlanan Manuilski şöyle bir fıkra atmıştı ortaya: Molotov'un ölümünde Lozovskiy ölüm duasını kendisi yapmak ister, fakat o kadar uzun süre konuşur ki Molotov, gına getirip hayata geri döner. *10.04.1979*

"Anısına saygı göstermeyi öneriyorum..."

– Tabii ki Lenin, Stalin'den daha üst bir seviyedeydi. Her zaman böyle düşünmüşümdür. Doktrin olarak da daha üst bir seviyede; kişisel nitelikler olarak da daha üst düzeyde. Ama uygulama konusunda kimse Stalin'i geçemedi.

[...Molotov 90. yaş gününün kutlanmasını reddeder.]

– Herkese söylüyorum: Ben orada olmayacağım. Daha sonra, bir gün, bir araya geliriz. Martın ikinci yarısında mesela, bana uğrayabilirsiniz. Ama dokuzunda beni bulamazsınız. Çok kalabalık, can sıkıcı bir şey. Beni böyle yorup canımı çıkaramazsınız, olmaz.

1920 yılında Lenin'i 50. yaş gününü kutlaması için resmen zorladık. "Önemli olan tepeden bakmamaktır", dedi o zaman. Devrimciler eğer kibirli olmazlarsa zafer elde edebilirler.

Lenin'in 1920'deki 50. yaş günü kutlamasında komik bir olay oldu. Preobrajenskiy kısa söylevini şu kelimelerle bitirdi: "Anısına saygı göstermeyi öneriyorum...", salon gülmekten kırıldı. Lenin el kol hareketleri yapıyordu. Kimin anısına? Sadece ölülerin anısına saygı gösterisi yapılır.

Daha sonra Preobrajenskiy Trotskist muhalefete katıldı. Çok fazla sayıda iş üstlenmiş olduğu gerekçesiyle Stalin'in genel sekreterlik görevinden alınmasını öneriyordu. O zaman Lenin var gücüyle Stalin'i savunmuştu. *29.02.1980*

Orconikidze neden intihar etti?

– Sergo Orconikidze iyi biriydi, ve kesinlikle Merkez Komitesi üyesi olmaya layıktı. Yine de X. Kongre'de bazıları onun seçilmesine kaba, çabuk öfkelenir vs olması nedeniyle karşı çıktı. Lenin onu savundu: "Onun partiye bağlılığını biliyorum, kendisini kişisel olarak tanıyorum, dışarıda beni görmeye kendisi geldi..." Salondan birileri bağırdı: "Neden insanlara vuruyor?" Lenin cevap verdi: "Ne yapabiliriz? Bu onun karakteri. Çabuk öfkelenen biri ve şunu da bilmelisiniz ki tek kulağı ağır işitir." Aslında iyi bir insanı savunmak gerekirdi ve Sergo da gerçekten iyi birisiydi. Bu olay 1921'de olmuştu. Sergo daima ilk sıralarda yer almıştır; dönem çok kızışmış bir dönemdi, o da kızgındı ve birisine tokat attığına da inanabilirim.

Zinovyev *Leninizm* adlı kitabını yayınlamıştı. Sergo çok beğenmişti, ben Zinovyev ile aynı fikirde olmadığımı söyledim: "Bu Leninist bir kitap değil." "Sen hiçbir şey anlamıyorsun!" diye cevap verdi bana.

Neyse, sonuçta çok heyecanlanmıştı, ben onu azarladım, üzerime atladı, Kirov aramıza girmek zorunda kaldı... Daha sonra Buharin bizi barıştırdı. Sergo Stalin'e beni şikâyete gitti. Ben de oradaydım. Stalin: "Molotov haklı" dedi "Nasıl yani?" ve Stalin Sergo'ya, "Zinovyev'in Leninizmi, Rusya gibi köylülüğün baskın olduğu geri kalmış ülkelere yaraşan bir pratik olarak tanımladığını anlattı. *28.07.1971, 24.05.1975*

– Dostlarınız kimlerdi Vyaçeslav Mihayloviç?

– Sergo Orconikidze. Çok iyi bir yoldaştı. 1917'de tanışmıştık ve ilişkilerimiz daima çok iyi oldu... Sadece bir kere takıştık, işte o da Zinovyev'in bu kitabı nedeniyle. Sergo iyi bir adamdı ama politik bakış açısı çok dardı. Yürekli, duyarlı bir insandı. Stalin çoğu zaman bunun kabul edilemez olduğunu söylerdi. Sergo insanlarla sadece duygusal nedenlere dayanarak bağ kuruyordu. Gürcistan'da demiryolu görevlisi olan bir erkek kardeşi vardı. Merkez Komitesinin çok iyi bir üyesinin kötü bir kardeşi olabilir

mi? E işte, bu kardeş Sovyet hâkimiyetine karşı çıkıyordu, hakkında tam bir dosya vardı. Stalin tutuklanmasını emretti. Sergo çok kızdı. Daha sonra 1937'de evinde intihar etti. Çok kolaycı bir çözüm. Sadece kendini düşünmüştü. Bir lider davranışı değil bu. Bu yaptığı ile Stalin'i zor duruma soktu. Halbuki çok inanmış bir Stalinci idi ve her zaman Stalin'den yana saf tutmuştur. Hapse gönderilmişti, bu da itibarını arttırdı.

Orconikidze ile ilgili farklı görüşler vardır. Yine de benim görüşümce entelektüel kesim tarafından gereksizce efsaneleştirildi. Bu aşırı hareketiyle aslında dengesizliğini ortaya çıkarmıştı. Bu açıkça Stalin'e karşı bir hareketti. Ve tuttuğu çizgiye de, evet o çizgiye de karşı. Çok yıkıcı bir yöntem. Başka türlü yorumlamak imkânsız.

– Orconikidze'nin ailesi onun ölümünden Stalin'i sorumlu tutmuştu.

– Kardeşinin tutuklanmasının onu intihara ittiğini söylüyorlar, bunun da Stalin'in suçu olduğunu söylüyorlar. Eğer benim kardeşim Sovyet karşıtı propaganda yaptığı için tutuklanırsa, ne yapılabilir? Hiçbir şey.

– Sergo intihar ettiğinde Stalin kızdı mı?

– Tabii.

– Sergo Politbüro'dan atılabilir miydi? Olaylar buna kadar gelebilir miydi?

– Sanmam... Sergo bütün konularda çok kuvvetli değildi. İyi birisi. Sıcak bir adam. Radek ve Zinovyev gibi kurnazlar onun güvenini kazanmayı başardılar. *06.12.1969, 13.04.1972, 08.03.1974, 09.12.1982, 26.01.1986*

– Sergo kusursuz bir Bolşevikti ama biraz yumuşaktı; prensipler konusunda gevşekti. Ama Mikoyan gibi birisi değildi. Halbuki Andreyev, arkadaşımız, Stalin'in altında Politbüro üyesiydi, epeyce uzun bir süre boyunca; aynı zamanda da Trotskist bir grubun üyesiydi. Evet bu onun hatasıydı, Trotskistti. İşçi kökenli ve devrim öncesinden itibaren Bolşevikti, en fazla göz önünde olan militanlardandı.

– Rudzutak'tan daha da mı göz önünde?

– Rudzutak devrim öncesinde daha güçlüydü. İkisini karşılaştırmak güç; az çok eşitlerdi diyebiliriz.

– Gürcistan'da, dedi Şota İvanoviç, Rudzutak'ı hatırlıyorlar; söylediklerine göre Stalin hata etmiş onu...

– Hatalı ya da haklı, kim bilebilir? İnsanlar kendi konumlarında kapalı kaldıkça o derece tereddütlü olurlar.

– Kuybışev ve diğerleri, Molotov'dan, Sergo'dan daha üst yerlerde değiller miydi? diye soruyor Şota İvanoviç.

– Biraz daha üstte, evet, diye onayladı Molotov. Kuybışev daha kültürlüydü. Çok okumuştu. Kusursuz bir hatip. Yalnız Trotskistlerle işbirliği yapmıştı. Çünkü pek fazla bir şey anlamıyordu ve fazla önem de vermiyordu. Trotskistler yürekli adamlardı; böyle ayrılık olması yazık. Hepsini de kullanmak gerekirdi. Trotski iyi konuşurdu, Trotski iyiydi: bu Kuybışev'in düşüncesinin zayıf tarafıydı. *16.01.1973, 27.04.1973*

Feliks Cerjinskiy

– Cerjinskiy çok sıkı biriydi ama o da Trotski'nin izini takip etti 1920'de. Hatta daha da önce, Brest-Litovsk barışı sırasında.

– Yine de gerçek bir Bolşevikti.

– Gerçek! Şüphesiz. Bolşevik olduğundan Trotski ile gitti. Tam o dönemde çok solcuydu.

– Batı'da Trotski okuyorlar ve hiçbir kötü yan bulmuyorlar.

– Biliyorum, ve bulmayacaklardır da. *19.04.1977*

"O hepimizi tuttu"

– Lenin'in Politbüro'da dostu yoktu. Ama hepimizi de tuttu. Birçoğu ondan uzaklaştı ya da başka yönlere saptı ama o sırada yerlerine koyacak başka birileri de yoktu! Ve o başka birilerinin de ne zaman geleceğini kimse bilemiyordu. İşte Lenin'in gücünü oluşturan da buydu, yoksa kendini ayakta tutamazdı ve bütün yapı yıkılırdı. O dönem çok farklıydı. Oysa biz bugünkü şartları o döneme oturtuyoruz ve her şeyi bugünün yargılarına göre ölçüyoruz.

Lenin'in Stalin'le çok sıkı bağları vardı, ama daha çok da uygulama alanında. Stalin'i Buharin'den çok daha üst bir konuma getirmişti! Onu Merkez Komitesinde sağ kolu yapmıştı. Ve ona çok güveniyordu.

Lenin son dönemlerinde Stalin'e çok yakındı, evine gidip Lenin'i görebilen şüphesiz tek kişiydi. Stalin birçok defalar genel sekreterlik görevinden alınmayı talep etmişti ama her defasında da bu isteği Merkez Komitesi tarafından geri çevrildi. Kavga çok çetindi ve Stalin'in bu görevde kalması gerekiyordu.

Lenin zorluklar karşısında gençleri öne çıkarıyordu.

Nikolay Buharin

– Hayatının son yıllarında Lenin Buharin'e çok yakınlaşmıştı. Ya da hayır öyle değil, ilişkileri ilk yıllarda daha sıkıydı. Buharin sık sık Lenin'in Gorki'deki* evine teklifsizce gelirdi, onunla ailece yemek yerdi. Teorik anlamda en yetkin olanı oydu; kuramcı olarak, daha çok hatip ve gazeteci olan Zinovyev'den üstündü. Ama her ikisinin de kendini beğenmişlikleri vardı. Buharin'in tavrı son derece kendinden emindi, bununla beraber politik olarak çok dengesizdi. Lenin onun "partinin değerli evladı" olduğunu söylemişti, ama "teorik görüşlerinin tam anlamıyla Marksist olarak kabul kabul edilemeyeceğini" de eklemişti. "Partinin değerli evladı", işte böyle biriydi! Daha öncesinde bile Lenin onu acımasızca hırpalamıştı. Yine de Buharin babacan ve hoş bir adamdı.

Lenin onu severdi, ama onun felsefi ve politik mizacını bildiği için ikisi arasında çok sıkı bir arkadaşlık söz konusu olamazdı. Lenin Buharin'i takdir ederdi ama onu Politbüro yedek üyeleri arasında en arka sıraya yerleştirirdi, yani benden ve Kalinin'den sonra. Lenin Politbüro'yu ilgilendiren her konuda çok ihtiyatlıydı. Buharin'in yetkilerini fazla yükseltmezdi, onu kendine yaklaştırır, bununla birlikte bu adama fazla güvenilmesinin imkânsız olduğunu, sorun yaratan biri olduğunu da açık ederdi. Böyle düşünen bir tek Lenin değildi, pek çok insan biliyordu bunu. Lenin'in ona

* Moskova'ya 35 km uzaklıkta, Lenin'in hastayken kaldığı bir köy. *-çev.*

sempati duyduğunu ama fikir alanında ona hiçbir şeyi teslim edemediğini hissederdik.

Buharin ise SD'lerle ilişki noktaları aramaktaydı; onlara yakınlık duyuyordu. Devrimden sonra onlarla kişisel ilişkilerini korudu.

Buharin Zinovyev'den, Lenin'in dediği gibi o "Grişa"dan, daha ciddi birisiydi. Zinovyev büyük bir laf ebesiydi.

– Lenin'in eserlerinden bir bölüm çıkardım, dedim Molotov'a, bu bir üçüncü basım, Buharin, Molotov ve Skvortsov-Stepanov yönetiminde. 1931.

– Evet ben de katılmıştım. Politbüro Stalin'in direktifi doğrultusunda beni görevlendirmişti, Buharin'i daha yakından takip etmem için.

Skvortsov-Stepanov çok iyi bir adamdı, kültürlüydü. Bazı konularda benden çok daha üstündü. Bir Bolşevikti, eski ekolden, Rus tabiyetinden. Biraz kitabiydi. İyi hatipti. *İzvestiya*'nın yöneticisiydi. *Kapital*'i çevirmişti. Onu doğru çevirebilmek çok önemli bir şey.

Buharin bilge bir adamdı, edebiyat adamı, her çeşit probleme belli bir sağlamlıkla yaklaşırdı, otoritesi çok sağlamdı, bu kesin. Lenin'in ölümünden sonra Merkez Komitesinin çağrısı gerçekten güzel yazılmıştı, onu kaleme alan Buharin'dir.

– Bugün de hâlâ çok tutulmakta.

– Evet. Teorik anlamda çok yetkindi ama ideoloji söz konusu olduğunda saptı. Bütün bunlar da hesaba alınmalı.

Lenin hayattayken Buharin ve Cerjinskiy çok tutuluyorlardı. Cerjinskiy Politbüro'da değildi ama partideki gerekli işlerin sorumlusu olarak Lenin'in ona ihtiyacı vardı. En zor, en sevimsiz görevleri partinin yararına olacak şekilde ve önyargısız bir şekilde yerine getiriyordu. Lenin bunun farkındaydı ve takdir ediyordu. Ama ekonomi söz konusu olduğunda Lenin her zaman Cerjinskiy'e destek çıkamıyordu. Ama Cerjinskiy, genel olarak Lenin'e yakın bir konumdaydı...Tarihi anlattığımızda, özellikle de komünizmin tarihini, bunu kayıtsız veya kötü niyetli insanlara bağlayarak yapmamalıyız. *18.02.1973, 09.01.1979, 09.03.1985*

⚜

– Bütün bu muhalifler topluluğu içinde en üst seviyeye Buharin'i mi koyuyorsunuz?

– Teorik düzey bakımından evet. En bilgili olan o. Zinovyev de çaba gösteriyordu ama o yüzeyseldi. Zinovyev, 1925-1926 yıllarında muhalefete geçtiğinde "Ben Engels'in komünizm ilkesini esas alıyorum," demişti. Stalin, bu sözlere, "Yoldaş Zinovyev'in bu ilkeleri okuyup okumadığını bilmiyorum, okumadığı, ama eğer okuduysa da görünüşe bakılırsa anlamadığı için endişeliyim," karşılığını vermişti.

Karşıtını bir anda "okudu veya okumadı, okuduysa da anlamadı" durumuna düşürmüştü.

– Stalin kurnaz mıydı?

– Evet, çok kurnazdı. *09.07.1971*

⚜

...Ş. İ. Kvantaliani şöyle diyor:

– Köye geldiğimde Buharin herkesin dilindeydi. Buharin, Buharin! Amcam, "Bütün sorunları Buharin'e yazın!" diyordu. Buharin resimleri falan...

– *Pravda*'nın yöneticiliğini yapmıştı, daha sonra *Komünist*'in: Bu teorik derginin adı o dönemde *Bolşevik*'ti. Bazı çevrelere bu daha uygundu, diye karşılık veriyor Molotov.

– Ya insan olarak nasıl biriydi?

– Kusursuz bir adam, yürekli birisi. Tartışmasız dürüst. Fikirlerinde kararlı.

– Fikirleri uğruna öldü.

– Evet, çünkü parti çizgisine ters düştü.

– Yani saygıya layık birisi.

– Evet aynen öyle, insan olarak. Ama siyasi anlamda tehlikeli birisi. Aşırı uçlarda gezerdi. Bunun gerçekten kanıtlanmış olduğunu gösteremem, en azından benim için, ama söylendiğine göre SD'lerle birlikte Lenin'i öldürmek için bir komplo hazırlığına girişmiş. Amacı Lenin'i tutuklatmak. Oysa o dönemde kavga çok acımasızdı ve Lenin ölüme yollanırdı.

– Bu suçlama uydurma olabilir mi?

– Sanmıyorum.

– Ama olabilir de, inandırıcı olsun diye?

– Şunu bilin ki siyasi çatışmalarda başka bir rejim yanlısıysanız her şey mümkündür. Buharin Lenin'e karşı birden fazla kereler cephe aldı. Ona ütopyacı gözüyle bakıyordu. Hatta daha da beteri, hain olarak!

– Sağcılar da komünist miydi?

– Komünistmiş gibi yapıyorlardı. Sosyal demokratlar, Menşevikler ve hatta Bolşevikler de. Bir kısmı barikatın bir yanında öbürleri karşı tarafında duruyorlardı. SD'ler bizi yeterince solda olmadığımız gerekçesiyle eleştiriyorlar, ondan sonra da kendileri gidip Bolşeviklere karşı kulaklarla birlik oluyorlardı. Siyasi düşüncede birilerini adlandırma ikincil önemdedir ve genellikle de yanıltıcıdır. Radikal sosyalistlerin bir partisi daima var olmuştur. Radikal, evet, ama parti her şeye rağmen de burjuvadır.

Brest-Litovsk barışı sırasında Buharin solda yer almaktaydı, ama daha sonra, sağla birleşti. 1929'da köylüler üzerindeki askeri-feodal sömürüyü açıklıyordu. *28.11.1974*

⚜

– Buharin içmeyi sever miydi? diye sordu Şota İvanoviç.

– Hayır. Ama Rıkov severdi. Rıkov'un elinin altında daima bir *Starka* votkası bulunurdu. *Rıkovka* adı verilen votka sayesinde de ününü kaybetmedi. Ne olursak olalım, yoldaşlar bir aradayken birlikte içmeyi severdik. Ben gençken yeri geldiğinde sek içerdim. Stalin de tabii ki, Valeryan Kuybışev de öyle. Valeryan mısralar yazardı! İyi bir adam, çok iyi hatta. Ve Kirov da, takdire şayan birisi!

– Kuramsal anlamda Zinovyev, Sergo Orconikidze'den daha üst bir seviyede miydi?

– Evet.

– Peki Buharin Kirov'dan daha mı üstteydi?

– Kamenev ondan daha üstteydi; Buharin en sağduyulu olanıydı.

– Kamenev bu konuda güçlü müydü?

– Evet çok güçlü. Ama Buharin daha eğitimliydi. Kavga çok

uzun sürmüştü. Basında, halkın gözünde, Buharin XVI. Kongre'ye kadar bizim tarafımızdaydı. Biz üç kişi –Buharin, Stalin ve ben– bütün belgeleri birlikte hazırlıyorduk. Esas yazar Buharin'di. (L. M. Kaganoviç, Molotov'un Buharin'e "Şuyskiy" diye ad taktığını söylemişti bana. – *F. Ç.*)

Aralarının iyi olduğu dönemlerde Stalin ona sevecen bir şekilde "Buharçik" derdi. Çok az hatırlıyorum ama gözümden kaçmış şeyler olabilir. Halbuki araları çok iyiydi.

– Tomskiy bu konuda daha mı az iyiydi?

– Teoride çok güçlü değildi... Kitlelerle temasta iyiydi, işçilerle konuşmasını bilirdi... *28.07.1971*

Aleksey Rıkov

– Rıkov ve ben aynı bölgedeniz, neredeyse aynı köyden. Aynen böyle. Çok zekiydi, ama ne tür bir zeka... Rıkov daima oportünist oldu. Lenin onun için: "İşte kusursuz bir oportünist halbuki zeki de bir adam!" derdi. Seçkin bir Bolşevikti. Lenin onu çok iyi tanır ve örgütleyici niteliklerinden dolayı onu takdir ederdi. Fakat devrimden önce çoğu zaman Lenin'e karşı cephede yer almıştır. Bu yine de Lenin'in onu Halk Komiserleri Konseyi başkan yardımcısı seçmesine engel olmadı. Birinci yardımcı Tsyurupa idi. Çok değerli bir tarım bilimci. 1905 yılına kadar partide aktif olarak mücadele vermiş daha sonra da uzaklaşmıştı. Lenin onun tarım konularında çok bilgili olduğunu ama siyasi yönden fazla sıkı olmadığını düşünürdü. Erzak, İkmal Halk komiseriydi, daha sonra Lenin'in birinci yardımcısı oldu, ama Lenin onun Merkez Komitesine girmesini engelledi.

1921 yılının bir pazar günü Lenin Gorki'deki daçasından bana telefon etti: "Rıkov'a gidin ve ona şunu bildirin: Kendisini, Merkez Komitesine yardımcım olarak atamayı ve Milli Ekonomi Üst Konseyi'nden (MEÜK) almayı öneriyorum." Lenin Rıkov'un sağcı ve siyasi yönden biraz zayıf olduğunu biliyordu, ama çok yetkin bir yöneticiydi; bu nedenle onu MEÜK'ün, bizim ana ekonomi yönetimi birimimizin başkanlığına yükseltmişti.

İşte telefonda bana söyledikleri şunlar: "Rıkov'a gidin, MEÜK'e bir mühendis, teknik olarak uzman birisini getirmeyi düşündüğümü ve Rıkov'un bu çeşit bir eğitime sahip olmadığını söyleyin."

Lenin'in ölümünde, sadece üç yardımcısı kaldığında –Tsyurupa, Rıkov ve Kamenev– biz Halk Komiserleri Konseyi başkanlığına kimi getireceğimizi düşünmeye başladık. Kamenev'in yandaşları vardı ama Stalin Rıkov'u tercih ediyordu. Rıkov hükümete Menşeviklerin ve SD'lerin girmesini çok isterdi ama en azından Kamenev gibi Ekim Devrimi'ne açıkça muhalefet etmemişti. Hem de bir Rus'un hükümetin başında yer alması da az önemli bir şey değildi. O dönemde Yahudiler halkın çok küçük bir yüzdesini oluşturmakla birlikte birçok sorumluluğu ellerinde bulunduruyorlardı. *09.05.1972*

❦

– Zinovyev Ukrayna kökenliydi. Asıl adı Radomilskiy'dir. Böyle gür saçları vardı. Yine de parlak bir konuşmacıydı. İyi bir konuşmacı, parlak değil ama iyi bir konuşmacı.

Kamenev fizik olarak daha güçlüydü. Tam bir Rus tipine sahipti. Yahudiye benzemezdi. Sadece gözlerine bakınca anlaşılırdı. *13.04.1972*

❦

– Lenin yandaşı gibi görünen pek çok kuşkulu insan vardı. Fıkra gibi bir şey dolaşıyordu ortalıkta. Lenin, uyanmış, gözlerini açmış, çevresine bakmış ve gözlerini tekrar yummuş. Çevresinde yarı düşman ya da tam anlamıyla düşman bir grup varmış: Lenin'in düşmanları tabii ki az değildi. 1912 yılında *Pravda*'da çalışırken Krestinskiy'den bir mektup aldığımızı anımsıyorum. Krestinskiy mektubunda Lenin'in Yahudi düşmanı olduğunu, bu yüzden de kuşkulu insanları destekleyen Menşevik-tasfiyecilere çok kaba küfürler ettiğini yazıyordu.

Krestinskiy, Lenin'i Yahudi düşmanlığıyla suçluyordu. Mektup yayınlanmadı. Böylece Lenin'in cevap vermesi gerekmedi. Menşeviklerin hemen hemen hepsi Yahudiydi. Bolşevikler arasında da Yahudiler çoktu, yöneticiler arasında. Yahudiler, en muhalif millettir. Ama daha çok Menşevik oluyorlardı. Nasıl olmasın-

lar! Bolşevik yola giderlerse kelleyi kaybedebileceklerini çok iyi biliyorlardı! Oysa Menşevik olarak ellerine bir şeyler geçiyordu. Ellerindeki tavuk, Bolşeviklerin havadaki kazından daha iyiydi. Lenin Menşeviklerin en önemli kuramcılarını eleştiriyordu, hepsi de Yahudiydi. Krestinskiy, bu yüzden Lenin'i Yahudi düşmanı olarak gösteriyordu.

Bence Krestinskiy'in Bolşevik özellikleri azdı. Daha doğrusu hiçbir Bolşevik yanı yoktu. Gençlik yıllarında radikal düşünceli biriydi, Bolşevik safların arasına düşmüştü. Tabii ki daha çok Trotskistti. Biraz da boş bir alanda devrimciliğini gösterme gayreti vardı. Galiba o da vaftizli bir Yahudiydi ve bu yüzden de Krestinskiy soyadını taşıyordu. Ama belki de yanılıyorum. Bir beyefendiydi.

– Ya Tuhaçevski?

– Krestinskiy daha ziyade aristokrattı. Tuhaçevski ise beydi. Ama çok aktif bir bey. Hatta Rus'a benzerdi. Merkez Komitesi Birinci Sekreteriydi. Oldukça kötü niyetli biriydi. Gerçi devrimden önce kendisini Bolşevik sayıyordu. Sonra Dışişleri Halk Komiserliği'nde bulundu. Tutuklanana kadar onu nereye yerleştireceğimizi bilmiyorduk... Krestinskiy'in becerikli bir adam olduğunu söyleyemeyiz, ama hem bizim, hem sizin avukatlığınızı yapabilirdi. Dönekti. Trotski'ye yardım etmişti, bu kesin! 18.12.1970, 14.01.1975, 24.05.1975, 16.06.1983

⚜

– Trotski çok iyi konuşurdu, üstün bir anlatış biçimi vardı. Söylendiğine göre ders almış bu konuda. Çok dikkat ederseniz çok hafif bir Yahudi aksanı duyabilirdiniz. Buharin'den bile daha iyi bir hatipti. Tam olarak birinci sınıf. Siyasette daha toy olanları etkileyebilen bir insandı. Buharin çok iyi konuşmacıydı. Lenin'den de iyi. Stalin'in özgün bir hitabet yeteneği vardı. Yavaş konuşurdu ama her zaman dinlerdik, devrimden önce bile.

1902'den itibaren Lenin'le Trotski arasında polemikler birbirini izledi. Lenin Trotski'yi avucunun içi gibi biliyordu ama yine de onu Politbüro'da tutuyordu. Zinovyev ve Kamenev gibi. Birileriyle birlikte çalışmak gerek! Ve bu birileri Lenin'i azıcık da olsa destekliyorlarsa onları hemen yanına alıyordu.

Bildiğim kadarıyla bu hiç yazılmadı ama gerçekte Politbüro'nun her üyesinin arkasında kendi destekçi takımı vardı. Lenin'in arkasında da hatta. Lenin Politbüro toplantılarını Trotski'siz yapmayı önerdi. Biz de ona karşı birlik olduk; bir ya da iki sene sonra da toplantılar Zinovyev'siz ve Kamenev'siz oldu. Ondan sonra da Buharin'siz, Tomskiy'siz, Rıkov'suz. Politbüro üyelikleri sürüyordu ama onları haberdar etmiyorduk. *09.05.1972, 14.08.1973*

⚜

– İç savaş sırasında Trotski büyük bir güce sahip miydi?

– Ona büyük yetkiler vermiyorduk. Orada Lenin büyük rol oynadı, Stalin de. *14.01.1975*

⚜

– Stalin'in hoş bir hikâyesi vardır, Yalta'dan Soçi'ye *Trotski*'nin güvertesinde yaptığı bir seyahatte birisi ona: "Daha ne kadar zaman Trotski'yle yol alacaksın?" diye sormuş. Bunu bana 30'lu yıllarda anlatmıştı.

– Bu şekilde bir başka mizahi durum daha var, dedim Molotov'a, Trotski 1929'da Sovyetler Birliği'ni, aynı Karadeniz'i ters yönde geçen *Lenin*'in güvertesinde terk etti.

– Sahi mi? Onu apartman dairesinden kol kuvvetiyle çıkarttılar. İki adam görevlendirilmişti, bir tanesi Pogudin'di, benim yakın korumalarımın başı. Çok uzun zaman önce öldü. Çok sıkı içkiciydi Pogudin. *25.07.1975*

"Olabildiğince katı olun"

– NEP'ten önce sayısız insan Lenin'in ardından gitmişti ama yön değiştirdiğimiz anda görüldü ki uygun değillermiş, onlara güvenemezmişiz. "Komünizm hemen yarın gerçekleşecek diyorlardı, oysa biz kapitalizme geri dönüyoruz, farklı sınıflara!" Hayal kırıklığına uğramışlardı, parti kartlarını iade ettiler, bitirdiler... Ama Lenin, o iflah olmaz iyimser, tam geri çark etti: "Geri çekileceğiz, daha sonra saldırıya tam geçebilmek için hazırlanacağız."

Açıkçası Lenin her zaman iyi anlaşılamadı.

Ben daha gençtim ve Lenin'i başından itibaren takip ettim.

Nisan 1917'de, Stalin'le, Lenin'in sosyalist devrimden ne beklediği konusunda uzun uzun tartıştık. Petrograd mahallesinde bir apartman dairesini paylaşıyorduk, Zalutskiy, Smilga ve karısı da aynı dairede oturmaktaydı.

– Daha sonra Smilga kurşuna dizildi, öyle değil mi?

– Tabii, dedi Molotov sanki çok doğal bir şeymiş gibi. Trotskistti.

1921'de, NEP başladığı zaman, MK genel toplantısı için çeşitli tezler oluşturulmuştu – ekonomik gelişme için iki proje. Bir tanesinin sahibi Trotskist Smilga idi, Milli Ekonomi Üst Konseyi ikinci başkanı. Ben Politbüro'da o sırada apandisit ameliyatı olan Stalin'in yerine bakıyordum, o dönemde apandisit ciddi bir müdahale sayılıyordu. Birinci yedek olarak benim bir oy hakkım vardı. Smilga'nın kendi içinde çelişkili olan tezlerine karşı tavır aldım. Bir tartışma başladı. Lenin en son söz alarak: "Smilga'nın tezlerini, tartışmanın temeli olarak almak istiyorum!" dedi. Kimse ondan bunu beklemiyordu, ben ise hiç beklemiyordum.

Ve Lenin ekledi: "Komisyona formüle edilmiş olan gözlemleri dikkate alarak bu tezleri daha yakından incelemeyi öneriyorum." Tezleri incelemek üzere, tabii ki Lenin'in yönetiminde bir komisyon oluşturuldu ve MK toplandı. Komisyon bugünkü kadar kalabalık değildi, yaklaşık yirmi beş katılımcı kadardık. Smilga'nın komisyon tarafından onaylanmış tezleri tartışılmaya başlandı. Uzun bir masa. Lenin masanın ucunda oturmakta, ben onun sağındayım, çünkü Merkez Komitesi sekreteri olarak bütün kararları yazmakla yükümlüydüm. NEP'in başlangıcından itibaren Lenin'in bu şekilde sağında yer aldım hep. Stenografi ile yazılmış metni temize çekip daha sonra onayını verecek olan Lenin'e iletiyordum. Metnin son halini o oluşturuyor ve dipnotları düşüyordu, daha sonra ben Merkez Komitesi sekreteri olarak imzalıyordum. Benim karşımda, çaprazımda, Trotski vardı. Ben onu tam olarak görebiliyordum, o da beni. Lenin bana bir not iletti: "Söz aldığınız zaman Trotski'ye karşı olabildiğince katı olun! Bu notu yırtın." Benim sıram geldiğinde Trotski'yi mahvedip belini büktüm, onu İkinci Enternasyonal'deki Vandervelde ile mukayese ettim. Artık eleştirdiklerim Trotski'nin

savları değil benden önce yapmış olduğu konuşmasıydı. İktisadi yönden yetersiz sözlerini eleştiriyordum. Çok sert bir eleştiri yaptım. Lenin benim Trotski'yi hiç sevmediğimi biliyordu; onu provoke etmek istiyordu. Bizim aramızdaki not alışverişi Trotski'nin gözünden kaçmamıştı, söz aldı: "Her çeşit görev için bir Molotov bulunmakta!" Ve sonra öfkeyle, kudurganca bana saldırmaya başladı. Lenin'in istediği de tam buydu. O zaman Smilga'yı savunmak, Trotski'yi iyice yerin dibine batırmak ve Trotskist gruba bir çivi sokmak için araya girdi.

Ortamı düşünün.

Smilga henüz Trotskist yöne tamamen kaymamıştı ve Lenin onu Trotski'den ayırmak istiyordu...

... Bu olayın Molotov için değerli bir anı olduğu hissediliyordu, bu olayı kim bilir kaçıncı kez anlatırken yine aynı heyecanı gösteriyordu. *05.07.1980, 22.07.1981*

Fısıldaşmalara tahammül edemezdi

– Politbüro daima Kremlin'de toplanırdı. İlk dönemde, aynı zamanda yaşama mekânımız olan yerde toplanırdık. Bu sadece birkaç yıl sürdü, çok uzun değil. Lenin zamanında Halk Komiserleri Konseyi toplantıları da orada olurdu. Lenin'in ofisinin yanında.

– Bugün Lenin müzesinin olduğu yer de orası değil mi?

– Bilmiyorum, hiç gitmedim. Daha sonra, Stalin her şeyi baştan aşağı değiştirdi. Bir kat aşağıya aldı. Lenin'in ofisi ikinci kattaydı, toplantı salonu birinci katta. Ben de birinci katta yer almaktaydım, daha sonra Lenin ve daha sonra da Rıkov. Rıkov'un ofisi başkan yardımcısı olduğu dönemde ikinci kattaydı. Stalin'in ofisine gelirsek, o birinci kattaydı. Daha sonra oraya geniş bir salon ekledik, döner koltuklu mobilyalar olan. Daha büyük bir salondu ve daha fazla koltuk vardı. Davetliler için kenarlara koltuklar koymuştuk. Bu, bence, Lenin'in ölümünden beş ya da altı yıl sonraydı. Değişmez bir kural vardı: Politbüro toplantılarına başkanlık eden kişi hep Halk Komiserleri Konseyi başkanı idi. Lenin'den sonra Rıkov ve daha sonra ben yaklaşık bir on yıl boyunca başkanlık ettim. 08.03.1974

*

– Peki Fotiyeva hâlâ hayatta mı? Kaç yaşında?

– Evet evet, hayatta. 175 yaşında falan olmalı, dedi Molotov, gülümseyerek. Fotiyeva partinin kıdemlilerindendir. Lenin'i İsviçre'deki sürgünü esnasında tanımıştı.

Fotiyeva'nın anılarında ilginç bir yer hatırlıyorum. Lenin'in toplantılarda en kızdığı şey –ben de hatırlıyorum ama Fotiyeva yazma ihtiyacı hissetmiş– bir kenarda fısıl fısıl konuşulmasıydı. Gergin, sinirli olurdu, toplantı devam etmekte olduğu halde elinde sözlükle İngilizceden çeviri yapmayı bile becerirdi. Evet, evet, Trotski mesela, Politbüro'nun oturumu esnasında kitap bile okurdu. Ama Lenin toplantı esnasında fiskos edilmesinden nefret ederdi. Sigara içilmesine kesinlikle tahammül edemezdi. Kendisi de içmezdi. Fısıldaşmalar, alçak sesli konuşmalar onu çileden çıkarırdı. Bu anlaşılabilir bir şey. Fotiyeva anılarında anlatmış, Halk Komiserleri Konseyi'nin bir toplantısı sırasında, her zaman olduğu gibi tutanağı yazmakta ve kararları paraflamaktaymış. O anda katılımcılardan biri ona bir soru sormak için yaklaşmış. Lenin hemen Fotiyeva'ya bir not iletmiş: "Oturum sırasında konuşmaya devam ederseniz sizi dışarı atacağım." Ne fazla, ne eksik! Çok kızmış.

Lenin'in hayatının son yıllarında Fotiyeva onun özel sekreteriydi. Tutanakları hazırlar ve Lenin'e yakın oturup gerektiğinde ona gösterirdi. Halk Komiserleri tutanaklara göz atmak için gelirler ve alçak sesle konuşurlardı. Lenin'in sürekli küçük kâğıt parçalarına notlar alma alışkanlığı vardı; ya bir Politbüro üyesine ya da bir Halk Komiserine bir soru sorar ve cevabının da hemen aynı yolla verilmesini isterdi. Genelde kendisini tutmayı bilir ve konumunu kötüye kullanmazdı. Hiçbir kabalık kabul edilemezdi. En tepede yer aldığımızda buna uygun davranmalıyız. Duruma hâkim olmayı beceremiyorsan, yönetici olarak bir işe yaramazsın. Bu en önemli zorunluluk. *06.06.1973, 28.11.1974, 16.06.1977*

"Komünist gençlik!"

...5 Temmuz 1980, Cumartesi günü, sabah saat 10. Kozmonot Vitaliy Sevastiyanov'dan bir telefon geliyor:

– Buluşma hâlâ geçerli mi?

– Aynen kararlaştırıldığı gibi.

Kısa bir süre sonra, saat 11 gibi evime geliyor ve saat 12.15'te Jukovka'ya varıyoruz.

– Altın Kahramanlık Yıldızlarımı takayım mı? diye bana soruyor.

– Evet, yaşlıların hoşuna gider bu, ayrıca bizim uzay faliyetlerimizden de çok gurur duyuyor.

Vitaliy cebinden bir mendile sarılı iki yıldızını çıkarıp ceketine iğneliyor.

...Bizim ve Amerikalıların uzay programları hakkında, "uçan daireler" ve daha birçok konu hakkında, benim not defterimde sayfalar dolduracak kadar konuşuyoruz.

Konuşmanın ilk yarısında, Molotov, her zaman olduğu gibi, dinliyor ve sorular soruyor, ancak daha sonra kendisi konuşmacı oluyor. Daha önce ondan duymuş olduğum birçok hikâyeye ilaveten önceden hiç bahsedilmemiş pek çok detay ve fikirden bahsediyor.

– Kısa bir süre önce Lenin'le ilgili anıları okudum, diyor Molotov. Krupskaya anlatıyor, Lenin devrim öncesinde ona soruyor: "O zamana kadar yaşayacak mıyız?" Onun da bu konuda şüpheleri vardı.

1917 yılının Ocak ayında İsviçre'de genç bir dinleyici topluluğu önünde dedi ki: "Biz yaşlılar (bu yaşlı o zaman tam kırk altı yaşındaydı!), büyük ihtimalle devrimi göremeyeceğiz, ama siz gençler..."

İsviçre gençliği hâlâ kapitalizm altında yaşıyor, halbuki o, aynı yıl sosyalist devletin başındaydı.

İşte burada da Rus karakteri ortaya çıkıyor. Eğer gerçekten işe sarılırsak çok şey yapabiliriz. Ama yönü çok iyi belirlemek lazım. Yanlış yön seçimi girişime zarar verir.

1917'de, Lenin bütün bu işlerin nasıl sonuçlanacağını bilmiyor-

du. Onun çapında bir beyin bile tarihi olayları tam olarak değerlendiremiyordu. Bu söz konusu değildi. Birçok söylevinde kendisini şu şekilde ifade etmiştir: Ya bu yolu takip edeceğiz ya da yok olacağız... Ya NEP'e geçeceğiz ya da yıkılacağız, sorunları ortaya bu şekilde koyardı. İnsanların enerjisini toplamaya çalışırdı...

– Bu ilk aşamada Trotski'yle ilişkiler nasıldı? diye soruyor Sevastyanov.

– Başlangıçta, ilk yıllarda, ben Moskova'daki toplantılara katılmıyordum, ama 1921'den ve NEP'e geçişten itibaren, Trotski'yle ben Politbüro'da neredeyse dirsek dirseğeydik. Daha doğrusu: Ben Lenin'in yanında bulunuyordum, Trotski de tam karşımızda, yan taraftaydı. Trotski, Lenin'in temel ve değişmez hasmıydı fakat o dönemde duruma uyum göstermişti ve aynı kulvarda koşmaktaydı, çünkü Lenin her şeye rağmen onu takdir ediyordu. Yalnız, işte Lenin'den sonra onun yerine geçmek için dört Politbüro üyesinden geriye sadece Stalin kalmıştı; Trotski, Zinovyev ve Kamenev uzaklaşmıştı. Politbüro'nun üçüncü yedeği Buharin de. Lenin onu geri almak istedi, daha çok ortak çalışmalara katmak için. Halbuki onun için demişti ki: Partinin sevgili evladı, ancak siyasette son derece istikrarsız! Oysa esas olan da siyasetti! Kavga her alanda çok sert geçiyordu, saldırılar bir taraftan ya da onun tam tersi taraftan gelebilmekteydi. Fraksiyonculuk yıkıma neden olurdu.

– Parçalanma sonrası partiye yeniden katılmış olan Bund fraksiyonundan destek almıyor muydu?

– Bund'un belirgin bir rolü olmadı. Önemli olan Bundcuların Yahudi kökenli bazı Bolşeviklerle olan bağlarıydı. Aslında Leninist savlara sıkı sıkıya bağlı tek bir aydın bile kalmamıştı. Yahudiler, benim düşünceme göre, en değişken topluluktu. Lenin Politbüro'nun birliğini sağlama bağlamıştı: Kendisi Rus, Stalin Gürcü ve üç de Yahudi: Trotski, Zinovyev ve Kamenev. Trotski, devrimden önceki dönemde, hatta sonrasında bile bütün önemli konularda Lenin'in değişmez hasımıydı. Halbuki onu Politbüro'ya sokan Lenin'di. Şüpheli bir kişi olmasına rağmen...

1921'den itibaren Trotski'yle çalışabilmek imkânsız bir hale geldi. Oysa çok büyük bir prestije sahipti; halk komiseriydi ve iç savaşın tamamına katılmıştı. Ordu aslında onun peşinden gitmezdi

ama o dönemde işleri kökünden değiştirmek çok zordu. Her yanda her şey yıkılıp dökülüyordu, durum çok hassastı. Sanayi üretimi, savaş öncesindeki durumun da altına düşmüştü ve yıkıma doğru gidiyordu. Mülkiyet duygusu epeyce gelişkin olan köylülerin ayağa kalkmasına izin vermek durumunda kaldık.

Trotski –ben de oradaydım– Politbüro'da söz aldı ve uğursuz kâhin kuşun haberini verdi. Başka bir deyişle, artık gücü elimizde tutmamız imkânsızdı. Trotski'yi görevden almak mı? Ama orduya ve halka nasıl anlatacaktık? Bize derlerdi ki: Hiçbir işe yaramadığını şimdi mi anladınız, bu kadar zamandır neredeydiniz peki? Bize onun çok faydalı ve vazgeçilemez biri olduğunu söylediğinizde size inandık oysa ki. Bir karar anındaydık. Yeni bir yol çizmek gerekiyordu, ama nasıl? İktisadi konularda o kadar az bilgiye sahiptik ki. Siyasi düşmanlar ise partinin içine kadar sızmışlardı. Artık bu sadece bir fraksiyon değil Trotskizmdi, İşçi Muhalefeti, Demokratik Merkeziyetçilik ve üstelik çeşitli milli gruplaşmalardı. Bunların parçalanması ve dağıtılmasında Stalin'in rolü çok belirleyici oldu.

Lenin henüz çalışabilecek durumdaydı. Gorki'deki daçasına sadece Pazar günleri gidiyordu. 1921'de müthiş işler başardı. 1921'de hasta oldu.

– Parti içinde tehlikeli bir durum oluşmuştu. İki çıkıntı vardı: Bir yandan Trotski, diğer yandan sağcılar. NEP'in başlangıcından üç ya da dört yıl sonra, Buharin köylülere "zenginleşin!" sloganını söyleyecek kadar ileri gitmişti.

Tamam, bir avuç insan zenginleşmesine zenginleşir ama insanlarımız neye dayanarak zenginleşebilir? Orta halli köylü, veya dahası fakir köylü?

Demek ki bu onun başının altından çıkan bambaşka bir ideoloji, insanların yararı söz konusu değil burada artık. Kulaklara toprak verdik, diyordu, peki şimdi de orta halli köylülere versek, onlar da canlanırlar. Ama hangi araçlarla canlanacaklar? Malzeme yok, ekim yok, her şeyden de önemlisi örgütlenme yok. "Zenginleşin!"

Trotski Buharin'den daha kurnaz, daha tedbirli davranmaktaydı. Kafasındaki fikir kâhin kuşun artık öttüğüydü. Şöyle ki, ben daima Bolşeviklere karşı oldum, devrimin hemen öncesinde size katıldım, Bolşevik Parti'ye üye oldum ama siz başarı-

sızlığa uğradınız, uluslararası proletarya sizi desteklemiyor, demek ki karaya oturacaksınız, demek ki önünüzde hiç ufuk yok! *05.0 7.1980.*

✠

– Evet Buharin ve onun "zenginleşin!" lafı. Çıkış yolunun halk değil de başka bir şey olduğunu düşünüyordu. Sadece laf ebesi, başka bir şey değil. Halk öyle bir durumda ki kooperatifler olmadan, kolhozlar olmadan, sanayi olmadan bir şey yapamaz, çünkü malzeme ve traktörler yoksa kolhozlar nerden destek alabilir? Halkın canlanıp kalkması için kaldıraç işi görecek vasıtalar nerede? Donanım eksikliği vardı, fabrikalar inşa etmek gerekiyordu. Az miktarda makine yapmaya başladığımızda çoğu inancını yitirdi ve bu da hiçbir sonuç vermedi. Buharin bir şey söylüyordu, Trotski başka bir şey. Bunu, emperyalistlerle yapılan görüşmelerin de kesinlikle kanıtladığını düşünüyorum. Gerçekte de öyle görünüyordu. Belki okuduğum belgeler düzmeceydi, onlara inanmak olanaksızdı ama bunları çürüten başka belge de yoktu ki!

Trotski ise söylev veriyordu: "Yürümüyor!" Lenin'in bütün bunlara nasıl dayandığına şaşırıyorum. Halbuki Lenin için Trotski tamamen şeffaftı.

Bir gün Lenin şöyle bir öneride bulundu: "Zinovyev'i görmeye gidip izleyeceğimiz yol hakkında belli bir anlaşmaya varalım." Biz üçümüz, Lenin, Kamenev ve ben gittik. Zinovyev Moskova'nın dış semtlerindeki Morozov daçasındaydı ve biraz rahatsızdı. Ona kısa süreliğine izin verdik. Sovyet Petrograd'ının ve Komintern'in başkanıydı ve sık sık Moskova'ya gitmesi gerekiyordu.

Oradan ayrıldık, şoförün yanında Çeka'dan bir adam ve arka koltukta biz üçümüz.

– Yol boyunca konuşulan konu neydi, hatırlıyor musunuz?

– Yeni çıkmış bir kitaptan konuştuk... Vsehsvyatsk'ta lastiklerden biri patladı. Köyde indik. Köylüler yanımıza yanaştı. Moskova Sovyeti'nin başkanı olduğu ve bazıları da muhtemelen onun mitinglerine katılmış olduğu için Kamenev'i tanıdılar. Konuşmaya başladılar. Kimse ne Lenin'e ne de bana dikkat ediyordu. O zamanlar portreler çok nadirdi, Lenin'i tanımadılar.

Biz Lenin'le bir kenara çekildik, Lenin sordu: "Saat kaçta kalkıyorsunuz? Kaçta yatıyorsunuz? Geç mi?" – "Geç, evet." – "Kaç yaşındasınız?" – "Otuz bir yaşında." – "Komünist gençlik!" dedi Lenin düşünceli bir şekilde ve hafifçe omzuma vurarak. O sırada elli yaşındaydı.

Tekerlek değiştirildikten sonra Zinovyev'in evine gittik. O dönemde Zinovyev Trotski'nin rakibiydi, ama üç yıl sonra, onunla birlik oldu.

Neyse, Trotski'ye karşı alınması gereken tavrı konuşmak için Zinovyev'e gittik. Savaş ve denizcilik komiserliği görevinden almak gerekiyordu onu. Moskova bölgesi sovhoz ortaklıkları başkanı yaptık. Koskoca bir iş yükü! Lenin ellerini ovuşturuyordu: "Bir yıl içerisinde tarımda bir şeyler yapmaya kalkışın bakalım! İmkansız!" Zaten hiç kimse de başaramazdı bunu.

Trotski vekil olarak 1918'de, SD'nin birkaç aylığına hükümette yer aldığı dönemlerde tarımda komiserlik yapmış olan eski bir SD'yi aldı. Oldukça tanınmış biriydi. 1921'de çoktan kızağa çekilmiş ama yine de partimizin üyesi olarak kalmıştı. Trotski bir SD'nin köyleri tanıyacağı gerekçesiyle onu yardımcısı yaptı. Trotski kendisi bu sorunlarla hiç uğraşmadı. Ona ödül olarak İmtiyazlar Komitesini vermiştik, sadece askeri meselelerden onu uzak tutmak için. Ordudan bir hamlede dışlamak mümkün değildi, halk onu tanıyordu, çok iyi bir konuşmacıydı, her zaman çok alkış alırdı. Bu şekilde kovalamak imkânsızdı. Onunla uzun zaman uğraştık. Çok seneler...

Açıkça eleştiriyorduk onu. Resmen büyük bir hışımla tepesine çöküyorduk. Başka da yapacak bir şey yoktu. Söylevler vermeye devam ediyordu. Basında daha az boy gösteriyordu, ama çok tartışmalı makaleler yayınlıyordu. Fikir alanından uzaklaştırmak gerekiyordu onu. Bu da ancak 1925 yılında gerçekleşebildi, daha önce değil galiba. Yerine Frunze getirildi. O da Savaş Komiserliğinde fazla kalamadı; cerrahi bir müdahale sırasında öldü. O dönemde, yazar Pilniak, Frunze'nin parti yönetiminin emriyle yok edildiğini ileri sürmüştü. Açıkça belirtmiyordu ama bunu ima ediyordu. Oysa biz Frunze'yi severdik, biraz karışık kafalı olmasına rağmen...

– Lenin. Onun o inanılmaz soğukkanlılığını görmeliydiniz! Tam bir kişilik ve müthiş bir azim...

Pratiğe dayalı olaylarda Stalin daha güçlüydü diyemeyeceğim, ama daha inatçıydı, hatta bu onu biraz rahatsız da ediyordu. Evet, bundan rahatsızdı. Milliyetler konusuna fazlasıyla takılmıştı ama Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni kurmaya gelince çok sıkı bir şekilde, sonuna kadar Lenin'in çizgisini takip etmişti, halbuki Lenin değişerek şöyle diyordu: "Federe cumhuriyetler kuralım."

– Ama Rusya Federasyonu partisine bir Merkez Komitesi oluşturmayı unutmuşlardı!

– Aslında unutulmamıştı fakat yer yoktu. Partinin rolünün azalması riski vardı, çünkü o andaki –Rusların Merkez Komitesinin olmadığı– sistem, Rus meselelerinin merkez örgüt tarafından dolaylı yoldan halledilmesini sağlıyordu ve bu da büyük bir güç demekti. Bir Merkez Komitesi sekreterliği, bir de Örgütlenme Bürosu vardı. Bu Örgütbüro bütün organizasyon işlerinin halledildiği yerdi. Her cumhuriyette bir Merkez Komitesi ve onun bürosu bulunmaktaydı. Sadece ismi Politbüro veya Örgütbüro değildi; yalnız Ukraynalıların bir politbürosu vardı galiba. Hruşçov zamanında ve ondan daha önce bir Rusya Bürosu vardı. Sanırım Jdanov da başkanıydı. Bu hiçbir sonuç vermedi çünkü Rusya devletin o kadar büyük bir parçasını oluşturuyor ki eğer o bir karar alacak olursa bunu bütün cumhuriyetlere uygulamak olasıydı.

– Bütün cumhuriyetlerin Bilim Akademileri, Halk Yazarı gibi unvanları vardı, Rusya hariç.

– Tanrıya şükür, onsuz bile Rusya'nın etkisi o kadar hatırı sayılır derecede büyük ki. Merkez örgüt, işleri yetkinlikle idare edebiliyordu. Yoksa parti çökerdi. Stalin'in bütün kasları gerilmiş haldeydi. *05.07.1980*

NEP-geçici bir politika

– NEP [Yeni Ekonomik Politika] fikri aslında halktan geldi. Bunu Lenin'e öneren mujikti, Lenin ise bunu bir bilgeye ve bir politikacıya nasıl uygun geliyorsa ona göre şekillendirdi. Fikir halkın içinde kök salmıştı zaten, ama ona bilimsel Marksizme göre bir yön vermek gerekiyordu. Bunu da yapabilecek tek kişi Lenin'di. *12.05.1976*

– Lenin NEP'i uzatmayı önermişti; bunun ciddi ve uzun süreli bir şey olduğunu söylememiş miydi?

– Hayır, dedi Molotov. Lenin NEP'i geçici bir politika olarak oluşturmuştu. Bir yıl sonra, 1922'de, NEP'i artık bitirme zamanının geldiğini söyledi. "Bir yıl geri çekildik, dedi. Şimdi, parti adına artık yeter demeliyiz. Bu dönem sona ermekte ya da erdi bile."

– Hatıralarınızda Lenin'in en göze çarpan özelliği hangisidir?

– Sebatı. Ve dava uğruna mücadale kapasitesi. Çünkü sonuçta Politbüro'da hemen herkes onun karşısındaydı: Trotski, Kamenev, Zinovyev, Buharin. O dönemde Politbüro'da onu destekleyen bir tek Stalin ve ben vardık. *09.05.1985*

– Lenin zamanında böyle zor bir durum vardı... Ama Lenin, insanların gözlerine bakıyor ve "Ölüm tehdidiyle karşı karşıyayız!" diyerek yanına çekiyordu. Tabii ki her şeyi tam olarak hesaba katamazdı ama "Aksi takdirde hepinizi perişan edecekler!" diyerek herkesi bir araya topluyordu. *09.06.1976*

– 1921, NEP'in başlangıcıydı. Konu, açlık yüzünden dışarıdan buğday satın almak sorunuydu. Bunun için sırtımızı dayayacak bir güvence gerekiyordu. Lenin dedi ki: "Kilise yetkilileri ellerini cebine atsın biraz. Onların mallarına el koyarsak bu papazları biraz sakinleştirir. Eğer dikbaşlılık gösterirlerse bu da bizim lehimize, itibarlarını düşürmüş olurlar: Halk açlık içindeyken onlar zenginliklerine sıkı sıkı tutunuyor olurlar. Her durumda dini zihniyete karşı biz puan kazanmış oluruz." *14.10.1983*

Krupskaya ile zor ilişkiler

– Trotski korkak değil miydi?

– Hayır, cesurdu. Sürgünde yaşamış, kaçmış, sonra hapis yatmıştı. Amerika'da yaşamıştı. 1905 yılında geldi ve Petersburg'da

Birinci İşçi Vekilleri Sovyeti'nin başkanı oldu, 1906 yılında ya da 1907'nin başlarında tekrar gitti, 1917'de ikinci kez geldi. Parası vardı. Birincisi gazete çıkarıyordu, ikincisi görünüşe göre malı mülkü de vardı. Özyaşamöyküsünü anlattığı kitabını okudum. Annesiyle birlikte toprak sahibi bir komşularına gittiklerinden söz ederek başlıyor kitaba. Beş yaşlarındayken orada yaşıtı bir kızla oyun oynadığını ve altını ıslattığını yazıyor. Ne kadar kendine hayran bir adam!

Bu kitap çıktığında Demyan Bednıy onu öyle bir benzetmişti ki! Stalin de galiba okumuştu. Toçki çok yazan biriydi...

Konuşma N. K. Krupskaya konusuyla devam ediyor.

– Krupskaya, Lenin'in ölümünden sonra, kongrede sizi şöyle eleştiriyor: "Yoldaş Molotov'un konuşmasında devlet mekanizmasıyla ilgili aynı iyimserliği görüyorum. Yoldaş Molotov'un nasıl geliştiğimizi, her şeyin nasıl yolunda olduğunu anlatan sözlerini büyük bir memnuniyetle dinledim..."

– Tabii, bu zayıf bir konuşmaydı. İkinci derecede önemli sorunlar. Ne yaparsan yap yetersiz!

– Krupskaya şöyle diyor daha sonra: "Asıl meşele, doğru yolu el yordamıyla hep birlikte bulmaktır. Bence yoldaş Molotov'un konuşmasında bu yoktu, yoldaş Buharin'in konuşmasında olduğu gibi hayallerle avunma vardı... Çoğunluk daima haklıdır diyerek kendini rahatlatmak olanaksızdır. Bizim parti tarihimizde çoğunluğun haksız olduğu kongreler olmuştur. ("Önemli durumlarla ilgili zayıf bir sitem" diyen sesler duyuluyor.) Çoğunluk, çoğunluk olmakla kendinden geçmemeli, doğru çözüm yolunu tarafsız olarak arayıp bulmalıdır." ("Lev Davidoviç, yeni silah arkadaşlarınız var!" diyor bir ses.)

– Oturdukları yerden laf söylüyorlar. Krupskaya Trotski'nin silah arkadaşı oluyor, Trotskist çizgiye geçiyor... Lenin'in ölümünden sonra gerçekten de bir süre Lenin'in fikirlerine aykırı davranmıştı, ama daha sonra partinin politikasını, bu arada Trotskistler ve sağcılarla ilgili davaları desteklemeye başladı. Krupskaya, hayatı boyunca Lenin'in peşinden gitti, devrimden önce de sonra, ama politikadan anlamıyordu. Evet anlamıyordu. 1925 yılında artık iyice

kafası karışıp Zinovyev'in peşine takıldı. Zinovyev ise Lenin karşıtı düşünceler ileri sürüyordu. Leninist olmak o kadar kolay değil!

Lenin'in kız kardeşi Marya İlyiniçna, Buharin'e ilgi duyuyordu. Daha doğrusu Buharin'e kendini kaptırmıştı, ona âşıktı, Lenin'den daha yakındı. Eğer Lenin olmasaydı sağcıların tarafına geçerdi. Fakat ruhen Buharinci olmasına rağmen Buharin'in peşinden gitmedi. Lenin'in kız kardeşi sadık bir Bolşevik olurdu ancak. Bu sağcılık hevesi ne kadar da güçlüdür! Ama Lenin küçük burjuvaların peşinden gitmedi. Ne Alman küçük burjuvaların Marx ve Engels'ne de Sovyet küçük burjuvalarının Lenin'i peşlerinden sürükleme çabalarından bir sonuç çıktı.

Marya İlyiniçna, Krupskaya gibi, son yıllarında Lenin'in yanındaydı, ama ağır adımlarla Buharin'in peşinden gidiyor, onun aslında çok farklı bir adam olduğunu hissetmiyordu.

Lenin'in yakınlarından belki de Anna İlyiniçna ötekiler arasında en iyisidir.

Dmitriy İlyiç ise kafasızın biriydi. Tam bir ayyaştı. İçkiyi çok severdi. *28.11.1974, 01.11.1977*

✠

– Krupskaya'yı anlatan "Nadejda" filmini seyrettiniz mi?

– Bana çok ilginç gelmedi. Krupskaya'yla ilişkilerim genellikle olumluydu, az ya da çok kişisel ilişkiler. Stalin ise ondan hoşlanmazdı.

– Nedenleri vardı. XIV. parti kongresinde Krupskaya kendini pek önemsiz biri olarak göstermişti.

– Önemsiz değil, çok kötü diyelim. Kötü bir komünist olarak görünmüştü, ne yaptığının farkında değildi. *25.04.1975*

✠

– Stalin ve Krupskaya arasındaki anlaşmazlık neydi?

– Lenin'in ölümünden sonra yanlış davranan Krupskaya idi. Zinovyev'i destekledi. Zinovyev'in açıkça çarpık olan politik çizgisini. Ve bunu yapan sadece o değildi! Politbüro'nun bazı üyeleri de bu konuda tamamen saçmaladılar. Aslında Lenin'den uzaklaştılar, kendileri yakınlaştıklarını sanmalarına rağmen uzaklaştılar. *01.01.1983*

⚜

– Lenin'in durumu ağırlaştığında doktorlar ziyareti yasakladılar. Ama Krupskaya izin verdi. Krupskaya ve Stalin arasındaki çatışma bundan çıktı. Stalin, Merkez Komitesinin kararını destekliyor ve Lenin'i ziyarete kimsenin sokulmamasını istiyordu. Bu durumda haklı olan oydu. Merkez Komitesi ve hatta Politbüro'nun da onların kararına katılıp Stalin'i bunu uygulamakla yükümlü kıldığına bakılacak olursa da o haklıydı... *21.10.1982*

⚜

– Lenin'in Stalin'in sertliği konusunda yazdığı şeylerde Krupskaya'nın bir miktar etkisi yok değildi. Krupskaya Stalin ona yeterince saygı göstermediği için kızıyordu. Stalin doktorların ziyareti yasaklaması üzerine Zinovyev ve Kamenev'in Lenin'in yanına bırakılmaması için sekreterliğe bir karar aldırdı. Onlar da Krupskaya'ya şikâyete gittiler. Krupskaya çok kızıp Stalin'e bunu söyleyince Stalin'le şu konuşma geçti: "Merkez Komitesi bu kararı aldı ve Lenin'e ziyaretin yasaklanması doktorların görüşüdür." – "Ama Lenin kendisi istiyor!" – "Eğer Merkez Komitesi karar verdiyse sizin bile ziyaretinizi yasaklayabiliriz."

Stalin çileden çıkmıştı: "Neden ona karşı iyi davranacak mışım? Lenin'le yatmış olmak Lenin beratı almak için yeterli değil!"

Stalin bana yaklaşık olarak şöyle şeyler dedi: "Lenin'le aynı tuvaleti kullanıyor diye onu takdir edip Lenin'in yaptığı gibi saygı duruşunda mı bulunmam lazım?"

Bütün bunlar biraz kaba sözler. Stalin Krupskaya'ya Marksist olmak için bir Marksistle aynı yere etmenin yeterli olmadığını söyledi. *11.12.1972, 21.10.1982.*

⚜

– Partide Krupskaya'nın özel bir durumu yoktu. Zinovyev ile dosttu. Bu tabii, çok iyi bir şey değil, ama zaten Cerjinskiy de Trotski'ye oy vermişti. Bu hesaptan, kimse elimizde kalmıyor. Bunu anlayışla karşılamak lazım.

Gorki de yolunu şaşırmıştı. Ekim Devrimi'nin karşısında yer aldı. Leninizmi Stalin'den daha iyi kimse bilmiyordu. Bu konuda hiç şüpheye yer yok. *08.01.1974, 28.04.1976*

Kurşunlu Vagon

– Batı'da N. Rutiç'in *SBKP İktidarı* adlı kitabı yayınlandı. Lenin'in nasıl Alman parasını kabul ettiğini ve Nisan 1917'de nasıl Rusya'ya döndüğünü anlatıyor...

– Sadece provokasyon. Lenin'in her şeyi temizdi. Alman emperyalizmini açıkça ve sürekli kınadı. Ve hiç acımaksızın.

– Ama o dönem süresince Almanların belki Lenin'i desteklemekte bir çıkarları vardı?

– Belki Lenin'e bir tek kopek bile gelmemiştir, ama belki de bir miktar para gelmiştir. Lenin'in gücünü oluşturan da işte buydu: Her şeyden bir yarar sağlamayı biliyordu.

– Lenin'in kurşunlu vagonu söylentilerinden de Kerenski bahsediyor...

– Biz bütün bunları engelledik! diye haykırdı Molotov. Bakın, bir sokak var ve propaganda yapan insanlar var. Sözü biz alıyoruz, bir kalabalık toplanıyor. Kalabalık büyüyor, büyüyor. Herkes çok faaldi. İlk defa olarak kelimenin tam anlamıyla bir özgürlük elde etmişlerdi. Basın mızıldanıyordu. Plehanov Lenin'e karşı bir ciltler dolusu yazı yayınlamıştı. O da Lenin'i suçluyordu. Lenin Alman konsolosunun hizmetlerinden yararlanmış; buna karşılık da Almanlara yardıma gelmiş! Aleksenko, eski Bolşevik, Devlet Duma'sında temsilci, Duma'daki Bolşevik grubun liderlerinden, daha sonra yurt dışında yaşadı. Bolşeviklerden uzaklaştı, mektuplarını pazara çıkararak Lenin hakkında dırlanıp durdu. Lenin'e saldırıyordu çünkü müttefiklere saldırarak Almanlara yardım etmişti. Bütün bunlar Kerenski'nin oyunuydu. *12.12.1972*

⚜

– Lenin İsviçre'den kurşunlu bir vagonda İsveç ve Finlandiya'ya doğru yola çıkarıldı. Almanlar ve Alman makamları ile ne bir konuşma ne de bir temasının olmayacağı kararlaştırılmıştı. Vagonda Lenin'e Zinovyev eşlik ediyordu...

– Ama buna rağmen Kayzer Lenin'e umut bağlamıştı...

– Tabii, o da kendi çıkarını gözlüyordu. Bu görev bir İsviçre bankasına ve sosyalist Platten'e verilmişti. *14.01.1975*

İnessa

– İnessa Armand'ın Lenin'in metresi olduğunu söylediler bana.

– Öyle dendi, evet. Çok çekici bir kadındı, İnessa Armand. Lenin şöyle yazmıştı: "Benim sevgili, tatlı arkadaşım! Merhaba, canım arkadaşım!" Onu iyi hatırlıyorum. Rus tipli olmayan bir kadın. Çekici. Benim için ilginç bir yanı yok... Lenin ona çok sevecen davranıyordu.

İnessa'yı iyi tanıyan Buharin resmen bana onun Lenin'in metresi olduğunu söyledi. Hatırlıyorum, Buharin ve ben bir konferans için geldiğimiz Petrograd'da Avrupa Oteli'nde aynı odada kalıyorduk. Henüz o dönemde işbirliği içindeydik ve o konferansta daha Kirov'u Leningrad'a yerleştirmeden Zinovyev'i alaşağı ettik. Bir sürü hikâye anlatırdı... Neşeli, nüktedan birisiydi, şaka yapmaya çok meraklıydı. Sağcı lideri. Köylü ruhlu bir adam.

– Buharin'i yitirmiş olmak bir kayıp.

– "Şair olmayabilirsin ama yurttaş olmak görevin." Çok güzel söylenmiş bir söz, takdire şayan. Bunu çok söyledik biz...

İnessa Armand'ın Fransız bir kocası olmuştu, bir sanayiciydi zannediyorum. Uzun yıllar yurt dışında yaşamıştı, Lenin'le de o zaman tanışmış. Bir konuda aradığı bir cevapla ilgili Lenin'in fikirlerine başvurmuş. Engels'in bir cümlesini eleştirmekteymiş. Lenin ona şunları yazmış: "Engels konusunda bu eleştiriye karşıyım. Şunu bilmelisiniz ki ben Marx ve Engels'e yöneltilen her türlü saldırı girişimine daima büyük ihtiyatla yaklaşmışımdır." Tabii ki çok büyük adamlardı, örnek alınacak çok şey vardı. Lenin Armand'ı doğru yola sokuyordu. *27.04.1973*

✠

– Söylendiğine göre Krupskaya, Armand'ın Moskova'dan uzaklaştırılmasını talep etmiş...

– Olabilir. Tabii durum çok tuhaftı. Nobranca söylemek gerekirse Lenin'in bir metresi vardı. Krupskaya ise hastalıklı birisiydi. *16.02.1985*

Geçici olarak, belli bir aşamada

– Krupskaya Stalin'e çok kızgındı. Ama o da ona kızgındı, çünkü Lenin Krupskaya'nın etkisiyle "vasiyet"in altına imzasını koymuştu. En azından Stalin böyle düşünüyordu. Bu belki doğrudur, belli bir ölçüde. Ama, yine de, sanki Lenin Krupskaya'nın ayaklarının altında yer alıyormuş gibi de yapamayız...

Partinin XIV. Kongresi'nde Krupskaya Zinovyev'i destekledi. Zinovyev sanayileşme konusunda maceracıların yanında yer alıyordu: Stalin sanayileşmenin uygulamaya konulmasında yeterince varlık göstermemiş, işçi sınıfı için yeterince kafa yormamış, yani Lenin'in doktrininden uzaklaşmış. Krupskaya açıkça Stalin'e karşı değildi ama Zinovyev'in yanındaydı. Daha sonra geri çekildi ve fikir değiştirdi.

– Tartışma basına açıldı. 1924 yılındayız. Sessizliği korumak imkânsız. Trotski *Bütün Eserleri*'ni çıkarttı. Fikirlerini çürütmek gerekiyordu. Herkes zeki, herkes Lenin yanlısı, Marx yanlısıydı; sağa sola dikkat etmediğiniz takdirde sizi kurşuna dizerlerdi, size sadece bu kadarını söylüyorum! Bu durumda Stalin çok çalıştı. Onun bu çalışması olmasa kadroyu bir arada tutmak imkânsız hale gelirdi. Bolşevikler bu şekilde değnekle yönlendirilmelerine izin vermezlerdi. İkna etmek mutlaka gerekliydi. Eski devrimci kadro için geçerliydi bu. Her şeye meydan okumaya alışmışlardı. Kimse tarafından yönetilmeye izin vermiyor, sadece ideolojik liderin yanında yer alıyorlardı. Stalin yönetimi üstlenmişti ama etrafında sağlam yandaşlarla birlikte daha az sağlam fakat yeteneği olanlar vardı. 1924'te tartışma, Trotski'nin aleyhine döndü. İşte o anda, başta Stalin olmak üzere, bizim imzalarımızı taşıyan bir beyanat yayımlandı. Zinovyev, Kamenev, Rıkov, Buharin ve ben; hepimiz imzaladık. Trotski'yle ihtilaflı konularımız olduğunu, ne var ki Politbüro'nun onsuz düşünülemeyeceğini belirttik. Bunu gerektiren, siyaset ve içinde bulunduğumuz dönemdi, ne yaparsınız! Trotski'yi çok takdir ettiğimizi söyleyerek son derece iddialı bir ideolojik kavga yürütüyorduk.

Kopma henüz gerçekleşmemişti ve o sırada imkânsızdı. İdeolojik çatışma tamamıyla açığa çıktığında Trotski'den nasıl kurtulacağımız sorusunu kendimize sorabilirdik.

Onu yurt dışına sürdük. Ondan sonra bile bize hâlâ sorun çıkarmaya devam etti. Dışarıda olunca da terörizmi göklere çıkarmaya başladı... Emperyalizm hayatta kaldığı sürece alçaklar çok olacaktır.

– Bizde olmaz! diyor Şota İvanoviç öfkeyle.

– Nasıl olmaz? Mutlaka olur. Tersi olanaksızdır, diye karşı çıkıyor Molotov.

– Ama o zaman kötü mücadele ediyoruz demektir.

– Kötü.

– Mücadele ettiğiniz şeyler için sizi suçlayacak bir şey de yoktur!

– Hayır, mücadele kötü yapıldığı için suçlamak gerekir. Alçakların kökünü kazıyamamışız işte.

– Sosyalist düzeni çok güçlendirmediniz diye sizi ayıplayamayız.

– Güçlendirmek bir yana arada bir kafalarına kafalarına vuruyorduk, diyor Molotov. *17.08.1971*

– *Dünyayı Sarsan On Gün* kitabında John Reed Trotski'yi biraz fazla yüceltiyor. Evet o dönemde Trotski iyiydi, hakkını vermek lazım. Brest-Litovsk barışından sonra yanlış hareket etmeye başladı. İç savaş sırasında iyi yönleri de vardı, kötü yönleri de. Sovyetlerin iktidarı için savaştığı kesin, yoksa nasıl kendisini Kızıl Ordu'nun başında bulabilirdi? Askeri uzmanlara çok fazla bel bağlıyordu. Lenin bu konuda onunla konuştu ama bir yandan da askeri uzmanlardan vazgeçemezdik. Voroşilov bu konuda tamamen ters kutuptaydı, yani uzmanlara karşıydı. Bu da doğru değil. Askerlerin zihniyetini elbette beğenmiyorduk, ancak onlarsız da olmazdı. *24.08.1971*

– Trotski, her yerde, özellikle de ordunun içinde kendi kadrolarını kuruyordu. Gamarnik Politik Daire Başkanıydı. Sklyanskiy, onun birinci yardımcısı. Sklyanskiy'i tanıyordum. Şeytan bilir nerden çıktığını! Trotski onu nerden bulmuş, hiç duymadım. *15.08.1975*

– Hâlâ anımsarım, Rıkov, Şubat Devrimi'nden sonra 1917 Nisanında Petrograd'da yapılan Birinci Parti Kongresi'nde sağcı eğilimlerini ortaya koymuştu. Kamenev de içyüzünü göstermişti. Zinovyev, henüz Lenin'e çok yakın sayılıyordu. MK üye seçimlerinden önce Lenin, Stalin'in adaylığını savunmuş, Stalin'in MK içinde mutlaka yer alması gerektiğini söylemişti. Lenin, Stalin için "Her konuda bel bağlanabilecek, politikamızın yürütülmesinde en güvenilir parti üyesidir," demişti. Böyle bir konuşma yapmıştı. Elbette oybirliğiyle seçmiştik. Ama görüyorsunuz işte. Lenin onu da eleştiriyordu. Lenin'in bütün hayat hikâyesine bakın. Şimdi onu bir canavar olarak çiziyorlar. Bunun nedeni, onun bilgiyle, bilimle ve mükemmel bir zekâyla donanmış bir kaya olmasıdır. Belki her şeyi değil ama en önemli sorunları iyi görmüştü.

Çok yetenekli insanlar onun yanında olmuşlardır. İstediğinizi seçin. Lenin, 90'lı yıllarda ve hatta 1900'den sonra Plehanov'a inanıyordu. Oysa kısa bir süre sonra Plehanov'u dövmekten beter ediyor. Haklıdır da. Plehanov'dan sonra tanınmış Marksistlerden Lenin'e en yakın olan kişi Bogdanov'du. Bogdanov'un asıl adı Malinovskiy'dir. Ekonomi politik konusunda çok büyük bir otoritedir. 1897 yılında Lenin, Bogdanov'un ilk kitabı "Politik Ekonomi" için bir eleştiri yazmıştı. Daha sonra ise onu yerden yere vurdu. Stalin de Bogdanov konusunda aşırı hoşgörülüydü. En çok da Buharin destekliyordu Bogdanov'u. Lenin'in beyninin incelenmek üzere verildiği laboratuarın yöneticisiydi. Bogdanov, bunu müdür olarak istemişti. Parti üyesi olmayan, devrimin tüm politikalarına yabancı biri. Lenin'in beynini ona vermişlerdi, o da orada bir şeyler araştırıyordu...

Trotski'yi alın. Lenin ilk önceleri ona karşı güleryüzlüydü. Zinovyev, Buharin'i, Kamenev'i alın. Hepsi de Lenin'e en yakın kişiler. Belli bir aşamada, geçici olarak destekliyorlar, daha sonra ise deyim yerindeyse, devrimcilikleri bütün hayatlarına yetmiyordu. Peki suç kimin? İşte tarih ortada. Hayat böyledir.

Marx'ın elinde bir tek Engels kalmıştı. Marx, geri kalanların hepsini sağa sola dağıtmıştı. Öğretmiş, öğretmiş, karşı çıkan olun-

ca da canına okumuştu. Ama oradaki başka bir şeydi, daha çok kuramsal alandı. Politik faaliyet daha azdı. Bizimki ise uygulanan bir politikaydı.

Marx, Lassalle'e karşı acımasızdı. Lassalle öne çıkıp, hikmetlerini söylemeye başlar başlamaz Marx onu yerden yere vuruyordu, yoksa bilim olmazdı. Küçük burjuvalıkla bilimi bir şekilde birleştirmek mümkün değildir. Bu, kesinlikle çok tehlikeli bir şeydir. 23.11.1971

– David Ryazanov adında parti üyesi bir Marksist vardı aramızda. Marksizm Enstitüsü'nün müdürü, daha Lenin zamanında ilk yönetici olduğu için tanınmış biriydi. Marx Enstitüsü, şimdi adı Marx-Engels-Lenin Enstitüsü. Bu enstitü şimdi Marx-Engels Müzesi olan yerdeydi. Ben de yönetimde üyeydim ve bu Ryazanov'la birlikte zaman zaman toplantılara başkanlık ediyordum. Çok kitap okuyan bilgili bir adamdı Ryazanov. Ama söylendiğine göre Lenin onun için "Bu adam altüst olmuş bir kütüphane" diyormuş. Her şey karmakarışık, kafasında ne varsa birbirine karışmış, anlamak olanaksız, böyle bir adamdan ne yarar gelebilir?

Marx'ınkine benzeyen bir sakalı vardı. "Altüst olmuş kütüphane". Ben bunu Lenin'den duymadım ama onun için böyle dediğini söylemişlerdi. Yalnız Lenin'den şunu duymuştum: "Bu hastalıktan öleceğiz!" Ryazanov, her yerde herkesi ve her şeyi eleştirirdi, ama hepsini birbirine karıştırırdı. Ne Trotskistti, ne de sağcı. Bildiği her şeyi birbirine karıştıran yaşlı bir adamdı. Galiba 1937'den çok önce Saratov'a sürgüne gönderildi. Lenin, ona ciddi bir ceza vermek gerekmediği görüşündeydi, ona göre biz bu hastalığı çekecek ve bundan ölecektik. Söylediklerine göre, Saratov'da şöyle diyormuş: "Bir mahallede, bir kentte, bir bölgede yaşamak ve sosyalizmin buralarda nasıl gerçekleştiğini görmek istiyorum." Alay ediyordu. Aktif bir adamdı. Elinde Marx'la ilgili çok şey vardı, Marx-Engels'in birinci baskısı onun redaksiyonuyla çıkmıştı, çok bilgili biri sayılıyordu ama ondan gelecek fayda da... *21.06.1972*

Kimi, neden affedeceksin

– Farklı dönemlerde Bolşevik çizgiyi izleyebilmek kolay olmadı. Yolunu şaşıranları atabilirdik tabii, ama o zaman kime yaslanacaktık? Kusursuz kimse yoktur. Bunu Lenin söylemişti... Fakat ne tür hatalar yapıldığına bağlı olarak bir kez mi hata yapılmış, yoksa bunlar uzayıp gidiyor mu? Doğru kabul edilen bir politikayı sürdürme hazırlığı var mı? Eğer böyle bir hazırlık varsa bazı hataları görmezden gelmek gerekir.

Lenin 1917'de Ekim Devrimi'ndeki ihanetleri nedeniyle Zinovyev ve Kamenev'e fahişe benzetmesi yaptı, fahişe ve grev kırıcısı.

– Zinovyev ve Kamenev hain olarak davranmışlardı, buna rağmen partide tutuldular ve hatta daha sonra Politbüro'ya girdiler!

– Tabii, Zinovyev ve Kamenev'e omuz veren Stalin'dir. Hangi nedenle? Çünkü yetkin ve eğitimli insan azdı. Onlara güvenmek imkânsızdı ama onlardan vazgeçmek de. Siyaset çok karmaşık bir iştir. Bir dönem Lenin onların partiden ihraç edilmesini istedi ama Stalin'le Sverdlov karşı çıktılar. Uygun zamanı beklemek gerekiyordu. Onlar ise aynı hataları yine yaptılar...Ve artık hiçbir ümidimiz kalmadığında da onlarla işimizi bitirdik.

– Zinovyev ve Kamenev, ihanetlerini izleyen arka arkaya beş yıl boyunca Politbüro'da kaldılar. Politbüro'da toplam beş üye vardı: Lenin, Stalin, Zinovyev, Kamenev ve Trotski, bu beş üyeden ikisi Lenin tarafından fahişelikle itham edildi, Trotski'yi ise defalarca küçük Yahuda olarak nitelendirmişti ama buna rağmen o da Politbüro'da kaldı ve İç Savaş sırasında Kızıl Ordu'yu yönetti. Lenin onu bu şekilde kullandı. Hiçbir yönde aşırıya kaçmamak ve büyük hatalar yapmış olanlara da körü körüne güvenmemek gerek. Ve Lenin elveda mektubu dediğimiz o mektubunda Zinovyev ve Kamenev'in hatalarının tesadüf olmadığını yazdı.

– Lenin'in Kamenev'i, Zinovyev'i, Trotski'yi affettiğini söylüyorsunuz. Stalin ise hiç kimseyi affetmedi, hatta masum olanlar dahi yok oldu.

– Halk Komiserleri Konseyi ikinci başkanı ve Lenin'in tek vekili olan Tsyurupa, başlangıçta Merkez Komitesi üyesi değildi. Üyeliği

daha sonra Stalin tarafından sağlandı. Lenin zamanında, Devlet Genel Planlama'nın başkanlığını kendi arkadaşı Krjijanovskiy yapıyordu. İkisi, 1890'lardan beri çok yakın arkadaştılar ve sürgünde de birlikteydiler. Merkez Komitesi üyesi olmaksızın, GOELRO'yu (Elektriklendirme projesi) ve Devlet Planlama'yı yönetti kendisi. Komiteye girmesine ise Stalin izin verdi. Üçüncü kişiyi alın: Krasin, o da Lenin'in arkadaşı ve yoldaşıydı. Bolşevizmin şekillendirildiği Partinin II. Kongre'sinde etkin rol aldı; Lenin'in yönetiminde ise Dış Ticaret Halk Komiseriydi. Fakat Lenin onun Merkez Komitesine girmesine izin vermedi. Kendi döneminde Dışişleri Halk Komiseri olan Çiçerin'e, yüksek kişiliğinden ötürü coşkulu bir övgü düzdü; halbuki onu Merkez Komitesine almamıştı. Stalin adam seçmesini bilirdi, Lenin'in uzak durduklarını bile yükseltti. Onları kendisine yakınlaştırdı ve Merkez Komitesine aldı. Dönem farklıydı o zaman. Adamları iyi tanıyor olsa bile partinin siyasi etkinliğini yönetmelerine imkân vermezdi. Ama durum gelişip de gençliklerinde kusursuz askeri militanlar olmalarına rağmen, yeterince pişmedikleri için daha az güvenilir olan bu insanların, siyaseten zarar veremeyecekleri şartlar oluştuğunda, Merkez Komitesine girmeleri ve birlikte çalışmaları mümkün hale gelirdi. *16.01.1973, 28.04.1976*

– Zinovyev'in alaşağı edildiği 1926 yılı Ocak ayından itibaren Kirov Leningrad'daydı. Biz Buharin'le birlikte konferansa gitmiş ve konferansta Kirov'u sekreter koltuğuna oturtmuştuk. Bunu demokratik yollardan yapmıştık. Buharin o sırada MK politikasını çok destekliyordu. Daha sonra ise arkasında kirli izler bıraktı, politikamızın köylülerin askeri-feodal yönden sömürüldüğü bir politika olduğunu söylemeye başladı. Buharin bizi sağ yandan destekliyordu. 27.04.1973

– Tşakaya, iyi niyetli, sağlam bir Bolşevikti. Tşakaya'nın bir özlü sözünü anımsıyorum. "Keskin zekâ aklın aksırığıdır," demişti. *08.01.1974*

"Çay tiryakileri"

– Ben Petersburg okulundanım, Pyatakov Moskova. Benden yaşça biraz büyük, Stalin kuşağıyla hemen hemen yaşıt, konuşmalardan anladığım kadarıyla zengin bir aileden geliyor. Ukrayna'da bulunmuş.

– Bana öyle geliyor ki, Lenin, Petersburglu işçilere, Moskovalılardan daha fazla sevgi duyuyormuş.

– Tabii, Piter'li işçilerle çok sıkı çalışıyordu. Moskovalıları küçük burjuva sayıyordu, onları ticaretle uğraşan küçük burjuvalar olarak görüyordu. Direşken değillerdi. Lenin Moskovalı komünistleri, yöneticileri, genellikle "Moskovalı çay tiryakileri" diye adlandırırdı. "Bunlar işçi değil, çay tiryakisi!" derdi. *07.05.1975, 29.04.1980*

"Yol-daş-lar!"

– Lomov'u çok iyi tanıyordum. Kesinlikle Bolşevikti. Anımsıyorum, Moskova'da, Myasnitski mahallesindeki odasında otururdu, odasının duvarında "Opokov-Lomov" yazardı. Asıl soyadı Opokov'du, Lomov ise takma adıydı. Moskovalı, solcu komünist ve Buharinciydi. Öyle bir dönemdi. Lomov, sade, az çok eğitimli biriydi. Bir aydın. Bana kalırsa zengin bir aileden geliyordu. Kesinlikle sadık bir komünistti ama gerçekten de kafası karışıktı. Brest barışından itibaren kafası daha da karıştı ve sonra da hep öyle kaldı. Yüksek Ekonomi Konseyi'nde sorumlu görevlerde bulundu. Lenin onu tanıyordu. Dürüst, devrimden önce de komünist olan biriydi, ama Bolşevik mevzilerde sağlam durmak için yeterli eğitimi yoktu. Hiçbir üstün özelliğe sahip değildi.

Uglanov, başka bir kuşaktandı. O da Piter'li bir Buharinciydi. Devrimden önce Bolşevikti. Çok sağlıklı bir delikanlıydı. Orta halli bir hatipti, teorik eğitimi çok azdı, tezgâhtardı.

– Sverdlov'un cenaze töreni olduğu gün Lenin onu göklere çıkarmış öyle mi? diye soruyor Şota İvanoviç.

– Evet, fazla yüceltti. Sverdlov iyi bir organizatördü, parti adamıydı ama çok özel bir şey bırakmadı geriye. Ona ait tek bir yazı bile hatırlamıyorum.

– Kirov'un da hiçbir şey bırakmadığını söylüyorlar.

– Kirov'un çok sayıda makalesi ve konuşması vardı, diyor Molotov. Sverdlov gibiler daha önce ortaya çıkmışlardı, Kirov ise her şeye hazırdı.

Sverdlov, orta boylu, asker ceketli, borazan sesli bir adamdı. O kadar cılız bir adamdan öyle kalın bir ses nasıl çıkar şaşılacak şeydi. Eriha'nın borazanları! Toplantılarda: "Yol-daş-lar!" diye bağırdığında birden bir sessizlik olur ve herkes neye uğradığını şaşırırdı. Lenin'e çok uygundu. Lenin'in onu söylemekle görevlendirdiği şeyleri söyleyeceğini bilirdik, iyi bir örgütçüydü. Propagandacı da ama her şeyin ötesinde örgütçü; önemli toplantılarda çok kısa müdahaleler yapardı, disiplini sağlamak adına...

Sverdlov'un kardeşinin isim babası Gorki'ydi. Gorki ona Peşkov adını vermişti. Peşkov Paris'e göç etti ve Sovyet iktidarı aleyhinde söylenip durdu. Bir süre için Çin'de, Japonya'da Fransız askeri ateşeliğinde bulundu. Sverdlov'un ailesini iyi tanırım. Karısı, Klavdia Andreyevna, Rus'tu.

– Sverdlov neden öldü, hatırlıyor musunuz?

– Galiba Harkov'da bir yolculuk sırasında soğukalgınlığına yakalandı. Ne deniyordu ona? İspanyol gribi. Ya da influenza. Artık bu kelimeyi kullanmıyoruz, grip diyoruz.

– Bazı söylentiler dolaştı bu konuda, saldırıya uğramış, dövülmüş ve bu nedenle ölmüş şeklinde.

– Olabilir. Lenin onu çok takdir ederdi ve ölümüne çok üzüldü. Örgütlenme konusunda Lenin'in direktiflerini tam uygulardı. Bu Lenin'in gözünde çok önemliydi. Çok ileriyi göremeyen bir adamdı ve hemen hiç inisiyatif almazdı; dürüst ve yürekten bağlı bir komünistti, ama yönetici olmak için bunlar yeterli değil. Lenin Sverdlov'u aşırı yüksek bir mertebeye çıkardı. Adam genç öldü, otuz dört yaşındaydı! Ama bu onu eleştirmemek için de bir neden değil. *28.07.1971, 04.02.1973,* 01.11.1977, 26.01.1986

Lenin'in teorik yeniliği

– Trotski, Batı ülkelerinin işçi sınıfı bizi desteklemediği, köylülerle de birlik kurulamadığı için kurtuluş yolunun burjuva cumhuriyeti olduğunu sanıyordu. İşte onun en büyük eksiği buydu. Bakın, Marksizmin herhangi bir teorisi konusunda proletaryanın birlik olması yeterli değildir. Lenin'in gücü de buradan gelir; o, köylülere nasıl yaklaşmak gerektiğini biliyordu, köylülüğün küçük burjuva içyüzünü eleştiriyordu ama köylülüğün emekçi yönünü de görüyordu. Siz emekçi köylülere doğru yaklaşacak olursanız onlar da sizi destekler. Lenin'in Marksizmde yaptığı teorik yenilik budur ve uygulamada da haklı çıkmıştır.

Trotski çok kurnazdı. Brest-Litovsk barışı sırasında fikrini saklı tuttuğunu söyledi. Ama Lenin dedi ki: "Eğer kararını verip barışa imzasını atmazsa istifa edeceğim ve büyük kitleler Merkez Komitesine karşı kavgaya girişecek." Ve Trotski cevap verdi: "Bu, partinin bölünmesine yol açacaksa o halde çekimser oy kullanıyorum." Lenin o zaman ancak oy çokluğunu sağlayabildi. *08.01.1974*

Lenin memnun değildi

– 1921'deki X. Kongre'de Merkez Komitesi üyeleri toplam on dokuz kişiydi! Bugün sadece Politbüro üyelerinin sayısı on altı. O zaman on dokuz üyenin beşi Politbüro üyesiydi ve üçü de yedekti. Kalan on biriyse kalıcı yerel elemanlar ve bazı Halk Komiserlerinden oluşuyordu. Listeyi en son defa okuduğumda çok şaşırmıştım: Politbüro üyeleri on altı kişi, yedekler ise altı. Toplam yirmi iki ediyor. Oysa, biz Lenin'e 1922'de, Rıkov ve Tomskiy'i Politbüro üyeleri listesine eklemesini önerdiğimizde hiç memnun olmadı. Frunze'nin getirdiği bu ani öneri rahatsızlık yarattı. Yersizden de öte sağcı politikacıların yöntemlerine benziyordu. Frunze bunu, kongreden sonra yapılan MK toplantısında ortaya atmıştı. Tabii ki bu öneri ondan gelmiyordu; zavallı kullanılmıştı aslında. Onu Politbüro'nun yenilenmesi gerektiğine ikna etmişlerdi. XI. Kongre'den sonra, yönetim organlarını oluşturmak üzere MK genel toplantısı yapıldı. Kim seçilecekti? Frunze bir sayı söylemek için ayağa kalktı: "Yedi üye". Lenin: "Nasıl yedi üye? Beş kişi için oylama yaptık." – "Kim kabul ediyor?" Bir dalgalanma. Yedi kişiye oy verdik. "Kimi ekleyeceğiz?" Frunze, yine kalktı ve dedi ki: "Rıkov'la Tomskiy'i." Bu tabii ki

Zinovyev'le Trotski'nin ayarlamasıydı. Rıkov ve Tomskiy diğerlerinin kullanmak istediği dengesiz adamlardı. Lenin hiç memnun olmadı, onların girmesini istemiyordu ama rıza göstermek zorunda kaldı, reddetmek imkânsızdı.

Trotski Politbüro üyesiydi ama aslında ötekiler Stalin'in etrafında toplanmışlardı, sağcılar da dahil: Buharin ve Rıkov. Bu nedenle kendimizi, Trotski'ye karşı "çoğunluk" olarak addediyorduk. Tabii o da farkındaydı, komplonun kokusunu alıyordu. Onun kendi yandaşları vardı, bizim de. Ama onun Politbüro'da ya da Merkez Komitesinde fazla yandaşı yoktu, en fazla iki veya üç kişi. Şlyapnikov vardı, İşçi Muhalefetinden; Demokratik Merkeziyetçilerden Krestinskiy vardı.

Bunun üzerine bir fraksiyonlar toplantısı düzenledik. Merkez Komitesindeydi, hatırlıyorum. Cerjinskiy –o kesin olarak bizim gruptandı– söz aldı: "Nereye girmektesiniz, Zinovyev ve Kamenev? Sovyet iktidarına karşı gelen Kronştad'takiler* gibi yapıyorsunuz." Çok heyecanlanmıştı, çok içtendi Cerjinskiy. Sıcakkanlı bir adamdı.

Zinovyev ve Buharin tabii ki Lenin'e karşıydılar ama hepsini de bir çırpıda yok edemezdik ki. Art arda gelecek aşamalarla olacak bir işti...

Cerjinskiy, Pyatakov'a karşı çıktığı sırada öldü. Pyatakov Trotskistti, Trotski'nin en yakın adamlarından biriydi. Trotski'ye çok güvenirdi. *28.04.1976*

Lenin'e bir kez karşı çıktım...

– Lenin birçok hata yaptı mı?

– Tabii ki. Politbüro birinci yedeği olarak ben, oy verme durumu olduğunda, tamamen "beşli"lerin üyesiydim. Bir defasında Lenin'e karşı oy kullandım. Lenin de oradayken.

1921 yazında Lenin Bolşoy'u kapatmayı önerdi. "Açlık kırıp geçirmekte, dedi, durum çok hassas ve bu tiyatro da soyluluğun mirası. Ondan bir süreliğine vazgeçebiliriz, masrafları azaltmak için..."

Ve Lenin başarısız oldu. Çoğunluk karşı oy verdi. Stalin orada değildi. Ben karşı olanlarla birlikte oy verdiğimi hatırlıyorum. Önemli bir şey değildi. Orada, sinirlenmiş meğerse. "Canları cehenneme!" En zor yıllardan biri. NEP'e geçiş dönemi.

* Mart 1921'deki Kronştad'daki denizcilerin ayaklanmasına gönderme yapıyor. –*çev.*

– Lenin çok bağırıp çağırır mıydı?

– Kaba sözler söylemezdi. Voroşilov söylerdi ama. Stalin'in de arada olurdu. Evet, o da söylerdi. Jdanov da, coşkulu olduğu anlarda keskin sövgüler düzerdi. Bu da insanların boşalma, rahatlama yolu. Kötü niyetli değillerdi. *09.06.1976*

Lenin'in Molotov'a yazdığı mektuplar

– Lenin'in eserlerinde size yazılmış çok sayıda mektup var. Stalin'e yazılanlardan daha da çok hatta.

– Tabii, tam bir yıl boyunca partinin Merkez Komitesinde birinci sekreterdim, tabii başka birisi yoktu o sırada. Daha sonra Stalin genel sekreter oldu. *16.08.1977*

– Geceleri çalışırdık, daha çok da Stalin'in yönetimindeyken. Bazen de pazar günleri. Bir işi güzelce tamamlamak için bütün bir gece geçirdiğimiz olurdu. Çay gelirdi. Lenin'in gece kaldığını zannetmiyorum.

Bir akşam, Merkez Komitesi birinci sekreterliğindeki odamdaydım. Ziyaretçi yoktu. Her zamanki işlerimle uğraşmaktaydım. Birden bana Lenin'den bir not getirdiler. O sırada galiba Halk Komiserleri Konseyinin bir toplantısı vardı. Bu pusulayı *Lenin'in Yükselişi* adlı kitabımda yayınladım.

Lenin şöyle yazmış: "Yoldaş Molotov, Merkez Komitesinde partinin değişik gruplarının görüşlerini inceliyor muyuz, özellikle de bu boktan örgütümüzün hiçbir bölümünde çalışmayan insanların görüşlerini inceliyor muyuz? Eğer cevap hayırsa bu konuda bir çalışma örgütlemek mümkün olabilecek mi fikrinizce?"

Kitapta "boktan" kelimesinin yerini, sıra noktalar koyarak, boş bıraktım. Galiba sinirlerinin son sınırına dayanmıştı. Bana bu notu yazarken Lenin'i hayal edebiliyorum. İnsanların olayları doğru anlayabilmesini engelleyen bürokratik oluşumun etkisini

hissediyordu. İdari anlamda o kadar körleşmişlerdi ki –özel çıkarlardan da bahsetmiyorum– kimse araştırmıyor, okumuyordu. Ben de ona bir notla cevap vermiştim. *30.06.1976*

Lenin'den uzaklaştılar

– 1922'de Polina Semyonovna Çekoslovakya'da bir tedavi görmüştü, ben de dışarıda olmamdan yararlanarak onu orada görmeye gitmiştim. İtalya'daydım, faşizmin doğuşunu gözlemlemek istiyordum. Olayları öngörmek imkânsızdı. Ama burjuvazi daima bu tür çözümler arar. Hitler gerçek anlamda bir faşist değildi. Temelde pek farkı olmasa da bir nasyonal sosyalistti. *18.08.1976.*

Lenin, Molotov'a yazıyor

Tam o sırada Merkez Komitesinde bir konu ortaya çıktı. 1922'de Ekim Devrimi'nin yıldönümü münasebetiyle Lenin, NEP Rusya'sının sosyalist Rusya'ya dönüşeceğini söyledi. Kamenev, sendikalar binasındaki konuşmasında, şimdi tam hatırlayamadığım bir işçi veya sendika toplantısı esnasında, "nepmenler"* Rusya'sının sosyalist Rusya'ya dönüşeceğinden bahsetti. Halbuki Lenin NEP Rusya'sı demişti, o ise "nepmen" Rusya'sı diyordu. Nepmen Rusya'sı burjuva Rusya demek, NEP Rusyası ise tamamen farklı bir şey. NEP olumlu olduğu kadar olumsuz unsurları da içermekteydi; proletarya diktatörlüğü burjuvaziyle birlikte var olduğunda yaşanan durum.

Stalin ona var gücüyle karşı çıktı. Ve Politbüro'da tartışma başladı. Politbüro'nun iki üyesi Zinovyev ve Kamenev birlik olmuşlardı. Zinovyev'in, Komintern'in ve Petrograd Sovyeti'nin başkanı ve Halk Komiserleri Konseyi ikinci başkanı olduğunu da unutmayalım. Onlar için korkunç olan proletarya diktatörlüğü değil parti diktatörlüğü idi. Menşeviklerin görüşü de buydu: İyi örgütlenmiş bir partiyseniz gücün etkisi altına girip halktan uzaklaşırsınız. Ama Lenin diyordu ki: "Hayır, bir sınıfın diktatörlüğü, proletaryanın diktatörlüğü komünistler tarafından yürütülmekte. Halktan, işçi sınıfından soyutlanmış değiliz, biz hareket ettirici öge, motoruz, yöneticiyiz, rehberiz."

* 1921'de kurulan NEP sayesinde zenginleşmiş olan kişiler. –çev.

Ve kavga başladı. Ben tam o sırada girdim. Stalin bana göre çok parlak ve yerinde konuştu.

Rıkov bocaladı ve kararsız kaldı, Buharin de; zaten onun tarzı öyleydi. Onun yaklaşımını tam olarak hatırlamıyorum. Ama Mikoyan'ın Zinovyev'i desteklediğini gördüm. Mikoyan'ın tavrı çok alçakçaydı! Bu kadar temel bir konuda Zinovyev'i desteklemek! Tartışmada temel ayrılıklar ortaya çıktı. Ben: "Kesinlikle katılmıyorum. Proletarya diktatörlüğünü savunmalıyız, Lenin'in söylediği ve Stalin'in çok güzel açıkladığı bu," dedim.

Kapitalistlerde yöneten burjuvazidir. Emperyalizm ve sosyalizm bu şekilde karşı karşıya geldiğinde ya burjuva diktatörlüğü olacak ya da işçi sınıfı. *18.08.1976, 29.07.1981*

– Zinovyev 1925 yılından sonra Lenin'den koptu. Krupskaya da Lenin'den uzaklaştı, daha doğrusu temel politikaya karışmıyordu.

İşte Lenin böyle bir ortamda yaşamaktaydı. Bununla birlikte en kalın buzu bile kırmayı başarabilmiş bir adamdır. Sağcılara ve solculara karşı uzlaşmaz biriydi! Ona en yakın olanlar Buharin ve Zinovyev'di, ama onlar da onu eleştiriyorlardı, özellikle de son zamanlara doğru.

1921'de Lenin'in Trotski'ye karşı komplosunda yer aldım. Lenin hangi tarafta yer alacağını, yanılma riski olmadan hangi tarafa vuracağını bilirdi: Sağ tarafa çok hızlı vurmak imkânsızdı, sola da öyle.

Bu nedenle Stalin'in durumu daha da hassastı.

Lenin belki Stalin kadar sert olmadı ama Lenin'in otoritesi ve saygınlığı çok büyüktü!

Şimdi diyorlar ki Lenin o kadar büyük insan kayıplarına yol açan tasfiyeleri yapmazdı. Başka türlü nasıl yapılabilirdi? Hiçbir şeyi inkâr etmiyorum; uygulama şeklimiz çok katı, fakat aynı zamanda da çok doğruydu. *04.03.1978*

"Buğdayın nasıl yetiştiğini bilmiyorsun"

...Molotov'un daçasının küçük bahçesinde gazete kâğıtlarından yapılmış çok komik bir korkuluk var.

– Bir de tarımdan anlamadığımı söylerler! diyerek gülüyor Molotov. Krupskaya Lenin'e şöyle demişti:

"Sen buğdayın nasıl yetiştiğini bilmiyorsun, ekmeğin francala halinde masaya geldiğini görüyorsun ve bu şekilde ortaya çıktığını sanıyorsun!" *16.07.1978*

⚜

– "Yunost" (Gençlik) dergisinde Lenin'in işçileri köylü politikasına yönelttiğinden söz eden bir yazı var. Tarım halk komiseri atamak gerekiyormuş. Ukrayna soyadlı biri... Lenin bulmuş onu.

– Yakovenko. Ben yetiştirdim. Batı Sibirya'dandı. Sonradan sağcı oldu. Ben seçmiştim. MK Sekreteri olarak bu benim görevimdi.

Ona güveniyorduk. Partizandı, Kolçak'a karşı savaşmıştı. Kolçak'a karşı savaşabiliyordu ama artık sosyalizmin arkasında değildi. Kolektifleştirmeyi artık benimsemiyordu. Safkan köylüydü, yine de yetenekli biriydi ama ufku geniş değildi.

– Cezalandırıldı mı?

– Hatırlamıyorum. Cezalandırılanların sayısı az mıydı... Hatırlamama olanak var mı? *26.08.1979*

Anatoli Lunaçarski

– Lunaçarski çok parlak birisiydi. İyi yazardı ve kolaylıkla konuşurdu; birçok dil bilirdi. Almanca, Fransızca mutlaka ve şüphesiz İngilizce ve İtalyanca... *09.10.1975*

⚜

– Çok bilge değildi ama çok kültürlüydü. Karısı Rosanel aktristi. Çok hayranlık uyandıran bir tiyatro sanatçısı.

Devrimden önce Lunaçarski yurt dışındaki yayınlar için Lenin'e çok yardımcı olmuştu. *İskra*'ya ne oranda katıldı bilmiyorum ama 1906-1908 arasındaki Bolşevik dergilerinde emeği vardı: *Proleter* ve *Öncü*'de. Daha sonra partiden uzaklaştı ve "hizip-dışı" dediğimiz gruba katıldı. Orada Trotski, Manuilski vardı...

Lunaçarski'nin tiyatro piyesleri genellikle sıkıcıdır. Yine de bazıları epeyce okunuyordu herhalde. Söylevleri ilginçti. Ama söz ona hâkimdi, o söze değil. Yetenekli bir konuşmacı. Onda belli bir ateşlilik hissederdiniz, bu konuda çok iyiydi. Herhangi bir konuda rahatlıkla konuşabilirdi. Lenin çok takdir ederdi. Onun gibi insanlar nadirdir. *09.10.1975, 07.12.1976, 19.05.1980*

Kimine pantolon, kimine ayakkabı...

– Vyaçeslav Mihayloviç, Lenin herkeste bir katil portresi mi görüyordu?

– Hayır, son derece yerinde yargılarda bulunuyordu. Basit bir şekilde yapamazdı bunu. Lenin'in Stalin ve Trotski'yi ön saflara yerleştirmesi gayet bilinçliydi. Yetenekleri ile öne çıkan iki adam.

– Ama vasiyetinde kendi terfi ettirdiklerini bile eleştirmiş.

– Evet, herkesi. Göründüğü kadarıyla her şeyi doğrultup düzeltmek için zamanı kalmadığının farkındaydı. Ama bizim hangi yöne doğru hareket edeceğimizi göstermek için bilgi vermesi gerekiyordu. 1921'de Zinovyev halen Lenin'i destekliyordu, Kamenev de, ama Merkez Komitesinde çok sayıda kararsız vardı. Daha önce X. Kongre yapılmıştı, NEP'in başlangıç noktası. Lenin bir sekretarya oluşturmuştu: Üç sekreter, üç Trotskist! İnanılmaz, tam da üçü, Krestinskiy, Serebryakov ve Preobrajenskiy, Lenin'i yakından kuşatmışlardı. XI. Kongre'de hepsi atıldı. Ben sorumlu sekreter oldum, Yaroslavskiy ve Mihaylov da sekreter. Mihaylov vasat bir adamdı, yerel havalarda. Yerel sorumlu olarak bile vasattı. Tabii, Moskova sendikaları konsey başkanıydı ama politik olarak bir beden küçük geliyordu.

Belli bir süreden sonra Lenin'e beni yanına kabul etmesi için kelimenin tam anlamıyla yalvardım: "Bazı konular hakkında konuşmamız lazım." Kabul etti ve bana randevu verdi. Yaroslavskiy'e istek başvuruları her çeşitteydi: şunun için pantolon, bunun için ayakkabı, ıvır zıvır. Evet o dönemler zor dönemlerdi, her tür eksik vardı. Ama yine de esas olan şeyler üzerine yoğunlaşmak gerekmekteydi. Halbuki istekler akın akındı – birisine bulunması imkânsız

bir zahire gerekiyordu, biz de orada kime ne vermeli, ona ne verip, öbürüne vermemeliyi tartışıyorduk. Ben dedim ki: "Çalışamıyoruz Vladimir İlyiç, bütün zamanımız uyduruk şeylere gidiyor." Lenin bana kesin bir cevap vermedi.

– Lenin'le konuştuğunuzda Vladimir İlyiç mi diyordunuz?

Molotov devam etti:

– Hayır, yoldaş Lenin diyorduk. Vladimir İlyiç adı çok nadiren, Krjijanovskiy gibi gençlik arkadaşlarına aitti, öbürleri için Lenin'di... Belki Tsyurupa da ona Vladimir İlyiç diyordu.

– Sonra Stalin de yoldaş Stalin mi oldu?

– Evet, böyle kabul edilmişti, yoldaş Lenin, yoldaş Stalin. Ad ve baba adı partide pek geçerli bir kullanım değildi. Vladimir İlyiç, Yosif Vissariyonoviç, pek onların tarzı değildi. Bugünkü tarza, alışkanlıklara uyuyor ama o dönem öyle değildi.

İşte Ağustosta, Yaroslavskiy raporundan sonra, Merkez Komitesi toplantısı sona erdiğinde Lenin dedi ki: "Bir sorun daha var." Ve şöyle bir açıklama yaptı: "Konu yoldaş Yaroslavskiy ile ilgili. Onu Sibirya'ya yollamayı öneriyorum. Burada onun yerine birini buluruz, bir Merkez Komitesi üyesini; halbuki Sibirya'da kadro eksiği var, onlara biraz omuz vermek gerekiyor. Karşı çıkanlar? Kimse. Kabul edilmiştir."

Toplantıdan sonra işimin başına döndüm. Yerimiz ordu pazarının karşısındaydı; odama döndüm ve Yaroslavskiy paldır küldür gelip hışımla üstüme atladı: "Çıkarcı! Bu oyun sizin marifetiniz! Dalavereci!" vesaire. Ne yapabilirdim?

"Bağırmayın! Sadece gidip başka yerde çalışmanızı istiyorum."

Beni hakaret yağmuruna tuttu, ama artık çok geçti. Lenin hemen Merkez Komitesi toplantısında oya sunmuştu. Tabii her şeyi ayarlayan bendim, Sibirya'ya sürülmüş olmasından pişman değilim. İki ya da üç yıl kaldı orada.

Oysa benim Lenin'le konuşmamın üzerinden iki aydan fazla zaman geçmişti.

Mayıs 1941'de, savaşın hemen öncesinde, Stalin beni Halk Komiserleri Konseyi başkanlığına getirdiğinde Yaroslavskiy bunu bir tenzil olarak aldı, halbuki durum hiç de öyle değildi. Savaş önce-

sinde gücü tek bir elde toplamak mutlak gerekliydi. *Pravda*'da beni çok sert eleştiren bir yazı yazdı. Ama Stalin gazetenin son provasını gördü ve dedi ki: "Ne yani, Molotov ile Sovyetler gücüne sahip değil miyiz?" *08.03.1974, 09.06.1976, 28.08.1981, 29.04.1982*

İdeolojiyi getiren aydınlar, ama...

Molotov ile televizyonda Lenin konulu bir belgesel seyrediyoruz. Simbirsk'i gösteriyor. Lenin'in doğduğu Volga kıyısındaki kenti.

– Kerenski'nin de doğduğu kent, dedim.

– Kerenski çok yetenekli bir adamdı, müthiş bir hatip. Onu dinlediğim ve hemen ardından ona karşı söz aldığım çok olmuştur. Otuz beş yaşında Rus devletinde en yüksek mevkilere geldi. Babası –lise müdürüydü– Lenin'in mezuniyet belgesini imzalamıştı. İki aile birbirini mutlaka tanıyordu, çok büyük bir şehir değildi orası.

– Lenin'in annesini hatırlıyor musunuz?

– Galiba tanışmıştım. 1916 yılında Petrograd'da.

...Molotov'a, mareşal Golovanov'un Nikolay Kibalçiç'in torunu olduğunu ama Kibalçiç'in arkadaşlarının SD yandaşı olmasından dolayı bu konudan çok bahsedilmediğini söyledim.

– Devrimci küçük burjuva demek daha doğru, diye düzeltti Molotov. Onlar terörden yanaydılar. Bakanlardan bombalarla kurtuluyorlardı! Köylülük yanlısıydılar. SD ana köylü partisiydi. Fakat Bolşevikleri onlardan ayıran neydi? 1917'de, Haziran ayıydı galiba, Petrograd'da bir köylü kongresi toplandı. Lenin söz aldı, ama yönü belirleyen ezici çoğunluk SD'lerden oluşuyordu... O kongrede köylü delegeler bir program oluşturdular: Toprak köylülere verilecek, köylü komiteleri kurulacak. SD'ler bütün bunların şekillendirilmesine yardımcı oldular. Karar çıkarttılar. Ama toprak vermediler!

Köylüler bu programın uygulamaya konulmasından yana baskı yapıyorlardı. Oysa başlarında SD bir bakan, liderleri Viktor Çernov vardı. "Henüz zamanı değil! diyordu. Kurucu Meclis'in toplanmasını bekleyin, kararları o kabul ettirir." Her şeyi Kurucu Meclis'e atıyordu. Halbuki Lenin, Ekim Devrimi'nin zaferinden hemen sonra Toprak Kararnamesi'ni çıkarttı; bu da köylü kong-

resinde kabul edilen programın uygulamaya konulması demekti. Evet, SD'lerin programının uygulanması. Hemen arkasından açıklamasını da yaptı: Birçok bakımlardan aynı görüşte değiliz ama köylüler buna hazır olduklarında görecekler ki söylenen her şey tam doğru değil. Kararnameyi uygulamaya koymak gerek; toprak sahiplerini kovup mülkiyetlerine el konulmalı. Köylüler kavga sırasında doğru yolu bulacaklar.

Ve öyle de oldu! Yüreklilikle, çok güzel bir şekilde! Ya da işte NEP'i alın. Serbest ticareti, alıp satma özgürlüğünü savunan Menşeviklerdi. Lenin 1921'de Menşeviklerin bu programını aldı ve uygulamaya geçirdi, ama işçi sınıfının kontrolünde. Zorunlu bir tedbir ama kaçınılmaz.

"Devrim Yıllarında Lenin" başlıklı çok önemli bir makale yazmıştım. Lenin'in ölümünden sonra *Genç Nöbetçi* dergisinde yayınlandı. Yazıda şunu göstermiştim: SD'yi Lenin yıktı. Şöyle yazmıştım: Sosyalist Devrimciler köylü kongresinde toprak üzerine bir karar aldılar, çözüm çok da doğru değildi ama, esasta, toprak sahiplerine karşı geliştirilmişti. Lenin bunu kendine göre yeniden ele aldı. Bu sayede de Ekim Devrimi başarılı oldu.

Başka bir şey daha. Menşevikler ticari ilişkilerin ne olması gerektiği konusunda daima kendi görüşlerini öne sürmüşlerdir. Lenin onları eleştiriyordu: Siz karşıdevrimcilik yapıyorsunuz, adisiniz, işçi sınıfına düşmansınız; ama 1921'de NEP'i çıkardı.

Oldukça uzun bir makaleydi.

İç savaş normal çalışma yöntemlerine izin vermiyordu, işte bu nedenle el koyma adı verilen uygulamalara gittik: Devlet, ihtiyaçlarını hiç tereddütsüz köylülerden alıyordu. Eğer fazlan varsa onu alıyorum; çok şeyi olanın her şeyini alıyoruz, hiçbir şeyi olmayandan hiçbir şey almıyoruz. Başka çare yoktu. Biraz fazla ileri gitmişiz. O kadar ki, köylüler her şeye tahammül edip savaş bittiğinde ayaklandılar. Üstelik sadece Tambov bölgesinde değil, başka bir çok yerde de. 1921 Ocak ayında, yani NEP'den iki ay önce, Lenin "Parti Krizi" adlı yazısında, böyle bir uyuşmazlık ortamında durumu kurtarmak, birliği pekiştirmek için NEP reformlarını yapmak gerektiğini belirtiyordu; yani köylülere ürünlerinin ticaretini yapabilme hakkını vermek. Devlet ellerindeki bütün ürüne el koyuyordu, çünkü orduyu ve işçiyi besleyecek yeterli gıda yoktu. İşçiler çok kalabalık değildi ama ordu epeyce önemliydi ve bizim ayakta kalabilmemiz için şarttı.

Lenin diyordu ki: Eğer köylülerin ellerine bazı imtiyazlar vermezsek bizi devirecek duruma gelirler. Ve büyük bir hızla NEP'i çıkardı: İmtiyaz verilecek ama partinin kontrolünde. Evet, bazı sınırlar dahilinde. Daha sonra şöyle yazdı: "Geri çekildik ama ihtiyatı elden bırakmadan." Bazıları ise diyordu ki: Kapitalizme gidiyoruz, her şeyi kaybediyoruz! Bunun için mi savaştık? İşte hâkim olan düşünce buydu. Bazıları partiyi terk etti. Anlamıyorlardı, sanıyorlardı ki her şey battı, her şeyi bıraktık, kapitalizme doğru kayıyoruz, demek ki tamamında başarısızlığa uğradık. Ama Lenin şöyle diyordu: "Her şeyi denetim altında tutmamız gerek." Bu konu dahilinde, 1922 yılında, XI. Kongre öncesinde, partiye katılmalar konusunda bana hitaben bir yazı yazmıştı. O yazı *Bütün Eserler*'inde yayımlanmıştır. Lenin yazıda diyordu ki: "Bulunduğumuz dönemde, politikamızı, parti mensubu kitleler değil, eski ve çok ince bir parti tabakası yönlendiriyor. Bir parçalanma olması halinde her şey kaybedilir. Bu nedenle halkın gözünde büyük saygınlığı olan bu tabakanın birliğinin korunması için bütün gücümüzü seferber etmeliyiz." "Bu saygınlık," diyordu, "partinin politikasını belirliyor. Eğer parçalanma olursa hiçbir şeyi koruyamayız." İşte bu nedenle, o kadar üzüntü ve kaygıyla, partiyi bu çok ince tabakanın yönetimi altında birlik halinde tutmanın bu yıllar boyunca esas olduğunu yazıyordu. *14.08.1973, 14.01.1975, 11.03.1976*

✻

– İdeolojiyi getiren aydın tabakası, zaferi elde edebilecek olansa yalnızca işçi sınıfı. İşte bence Lenin'in esas dayandığı buydu. *14.01.1975*

✻

– Lenin'in gücü Marx'ın bile keşfedemediği şeyi ortaya çıkarmaktı. Köylülere tutunabilmeyi başardı. Zaferi bir köylü ülkesinde elde ettik. Eğer biz, eğer işçi sınıfı köylülere tutunmasaydık her şey

çökerdi. Tam da böyle yapılması gerekiyordu: Köylülere tutunarak kulakları vurmak, küçük toprak sahiplerini vurmak... *08.03.1975*

Kurucu Meclis seçimleri

– Kurucu Meclis seçimleri 1918'de yapıldı. 1919'da Lenin, Kautsky'nin bir broşürüne cevap verdi. Bu Kautsky'yi müthiş hırpalamıştı. Ayrıca Kautsky ve SD'lerin en önemli dayanakları olan Kurucu Meclis'i de çözümlemişti.

Bir Svetlovskiy vardı, çok iyi bir istatistikçi. Kautsky onu dayanak almıştı. Tam Sovyet karşıtı değil ama SD türü birisi. Ortalığı karıştırmak için Bolşeviklerin Kurucu Meclis'te azınlıkta olduğunu öne sürüyordu. Rakamlarla nasıl olduğunu gösteriyordu ve diyordu ki: Bolşevikler iktidarı zorbalıkla ele geçirmişlerdir. Oysa Lenin her şeyi açıklıyordu.

İlk başta, Bolşevikler oyların %40'ından biraz fazlasını, Bolşevik karşıtları ise %50'den fazlasını almışlardı. Lenin bunu kabul ediyor ama ekliyordu: "Bütün karar verici yerlere bakınız –şehirlere, orduya, cepheye– Bolşevikler çoğunluktalar. Kazanmış durumdalar. Bütün ülkeyi alıp götürdüler." Bunun ispatı, "Bolşevikler İktidarı Elde Tutabilecekler mi?" adlı yazısında çok iyi yapılmıştı. Ne müthiş akıl yürütme! Bolşeviklerin çoğu buna inanmıyordu. Korkuyorlardı, oysa Lenin onları kazanmıştı.

Pek çok kişi Trotski'nin saflarına geçti. Ama bizim koşullarımızda Buharin, Rıkov daha tehlikeliydi... *08.03.1975*

Biraz zor ama... derinlikli

– Bugün dünyada en çok okunan kitaplar Lenin'inkiler. Düşmanlar, dostlar, herkes okuyor. Mesela, alın, Finlandiya Başbakanı Paasikivi, burjuva bir devletin adamı. Kendisiyle tanışmıştım. Evindeki büyük kütüphanesinde Lenin'in *Bütün Eserleri* vardı. Bolşeviklerin ne düşündüğünü anlamak gerek.

Herkes, Lenin'i takdir etmeyenler bile, ona başvurmak zorunda kalıyorlar. *15.08.1975*

❋

– Lenin'in işçiler ve köylüler tarafından kolay anlaşılabilir olduğu konusunda aynı fikirde değilim. Lenin hiç kuşkusuz bilgili okuyuculara hitap ediyordu, dedim Molotov'a.

– Bana göre, onların anlayabileceği düzeydeydi. Mesela *Devlet ve Devrim*'i alın: Her şey son derece açık söylenmiş. Sadece biraz çaba göstermekten kaçınmamak gerek.

Lenin'i anlamak için birçok başka kitap da okumuş olmak lazım. Bence Lenin'i okumayı Stalin'le öğrenebiliriz. Okuyucuyu Lenin'e yönlendiriyor. Neden? Çünkü çok açık ve yalın.

Stalin'in bütün eserleri basılmalı ve yayılmalı. Lenin biraz zor ama derinlikli. Esası bu işte, diye bitirdi Molotov. *27.04.1973*

"Hayattaymış gibi görüyorum"

– Lenin'i anıt mezara koymakla iyi mi ettiler?

– O sırada bu gerekliydi. Krupskaya buna karşıydı. Merkez Komitesinin kararıyla yapıldı. Stalin ısrar etmişti, evet. Biz de destekledik. Öyle gerekiyordu.

– Lenin'in gözleri ne renkti?

– Hatırlamıyorum. İşte yepyeni bir soru. Kahverengiydi galiba. Mavi olsaydı hatırlardık. Herhalde yaygın bir renkti. Onu çok iyi hatırlıyorum ama gözlerini... Hayır, hatırlamıyorum. İşte bu da yeni bir şey...

Lenin'i sanki şimdi hayattaymış gibi görebiliyorum. Kahkahalarla güldüğü olurdu; çıngırak sesi gibi bir gülüş. Hahha-ha! Işıl ışıl bir gülme. Neşeli bir anındaysa. Neşeli bir kimseydi diyemeyeceğim ama homurdanmıyordu da; mizah anlayışı vardı. Ve yalın bir insandı. İnsan ilişkilerinde ise gerçek bir Rus. Onun yanında hiç boş sözler söylendiğini hatırlamıyorum. Hayattaki rolü de böyleydi. Samimi ve sadeydi. Tabii onu yakından tanıma fırsatım oldu. Bazen bir şeyi sistemli olarak kurmak çok zor oluyor. Galiba böylece her şey açıklık kazanmış oldu.

Tehlikeleri hiç aklından çıkarmazdı. Başarısızlığa uğrayabileceğimizi de kabul ederdi, defalarca da yazmıştı: başarısız olsak da yapılabileceklerin en fazlasını yaptık. Bizi coştururdu.

Stalin bütün bunları daha basit bir şekilde ifade ederdi, daha etkili bir şekilde diyebiliriz. Antant sözde bize karşı birtakım dolaplar çeviriyor, Fransa hazırlık içinde... Buna nasıl bir yanıt versin? Cebinden Zaporojyelilerin Türk padişahına yazdığı mektubu çıkarıyordu. Tabii ki Stalin daha basitti ve üst kademeyle daha yakın ilişki içindeydi. Lenin için zordu bu. Çok güvenilmez arkadaşları vardı. Karakteri farklıydı. Rolü de, yeri de, koşulları da çok farklıydı, kesinlikle çok becerikli olmak gerekiyordu. Çünkü çok daha yüksekte ve bambaşka koşullarda bulunuyordu...

Birkaç yıldır duyduğum şu şarkıyı yeni sanıyordum:

"Lenin'se ne kadar genç,
Ve genç Ekim ilerde."

Bir özelliği yok ama sözleri ilginç. "Lenin'se ne kadar genç..." Kimin sözleri? Dobronravov'un mu? Müzik Pahmutova'nın mı? Pahmutova'nın güzel şarkısı çok. Evet, evet, oldukça çok...

Lenin, mizah duygusundan çok, neşeyi ve mizahı anlayabilme duygusuna sahipti. Kendisi de büyük bir enerjiyle katılırdı. Bütün kalbiyle. O gürültülü, hoş gülüşünü hatırlıyorum. Muazzam bir enerjisi vardı; az yaşadı. Onda Alman olan pek az şey vardı fakat kararlılık ve örgütlenme konusunda son derece yetenekliydi. Müthiş düzenli! Ama daha çok Rus'tu, bu kesin.

Stalin sık sık derdi ki, eğer Lenin yaşasaydı başka şeyler söylerdi; bizler uzağız! Mutlaka bizim hayal edemeyeceğimiz bir şeyler bulurdu. Ama Stalin'in Lenin'in yanında bulunması büyük bir mutluluktu, bu kesin! Birçok devrim yıkıldı gitti. Almanya'da, Macaristan'da... Fransa'da, Paris Komünü: Ama biz, biz dayandık. *07.12.1976, 16.02.1985*

Kuran ve Fransızlar

Molotov'a şöyle diyorum:

– Geçenlerde bir görevle Leningrad'a gitmiştim. Halk Kütüphanesi'nin el yazmaları bölümüne uğradım. Çok bilgili biri olan kütüphane müdürü, yazar D. Al, bana bir Kuran'ın başına gelenleri anlattı.

– İlginç.

– El yazmaları bölümünde bulunan bu Kuran için Sovyet yönetimi döneminde Orta Asya'dan defalarca ulaklar gelmiş. Lenin izin vermiş. Kuran kendilerine verildiğinde diz çökmüşler.

– Tabii.

– İstasyona kadar da sırayla, dizlerinin üstünde sürünerek taşımışlar.

– Olabilir.

– Orta Asya'ya götürmüşler, orada da Kuran'ın kime ait olacağı konusunda tartışmalar olmuş, isyan çıkmış.

– İsyanın nedeni bu değil.

– Nedenlerden biri olduğu söyleniyor. Sonunda Kuran'ı İngilizler götürmüşler, şimdi Londra'daymış. Çok değerli bir parçaymış, hem maddi yönden hem de tarih açısından.

– Çok ilginç değil, ama Müslümanlar için kutsal bir şey. Lenin Kuran'ı gereksiz yere vermişti. Ama bir değer olarak korumamızın da pek bir önemi yoktu.

– Fransız İhtilalinin bütün arşivleri Leningrad'da muhafaza edildi, dedim Molotov'a. Fransızlar her şeyi alt üst ettiklerinde, kitapları attıklarında, kitap amatörü olan iki Rus prensi hepsini arabalarına yükleyip Rusya'ya getirmişler.

– Bravo!

– Önce evlerinde saklamışlar daha sonra Çara vermişler. Çar bunların muhafaza edilmesini emretmiş. O zamandan sonra Fransızlar birkaç kez bunların kendilerine verilmesini veya satılmasını talep etmişler. Lenin'e bir yazı yazmışlar: Artık sizin de bizimki gibi bir cumhuriyetiniz var; bundan dolayı tebriklerimizi sunarız ve el yazmalarımızı bize geri vermenizi arz ederiz. Lenin bu belgelerin Fransız kültürel mirası olduğundan geri verilmesinin elbette uygun olduğunu ve Fransa'da Sovyet iktidarının kurulduğunun hemen ertesi gün geri verileceğini yazmış.

– Çok doğru. Ben de öyle düşünmüştüm. Bugün o zamanlar gibi değil ama, her şey için uzun zaman gerekiyor. *21.12.1979*

Son yılları zordu...

– Lenin'in esas şiddetle suçladığı aşırı gericiler değil –onların tavrı zaten ortadaydı– liberallerdi. Benim de onlarla görülecek bir hesabım vardı. *29.02.1980*

⚜

...Ona Lenin'in vasiyetiyle ilgili sorular soruyorum.

– Sanki Lenin'in en önemli şeyi vasiyetiymiş gibi! Vasiyet tali bir şey. Halbuki Lenin'le ilgili son derece esaslı, öncelikli konular var. *12.12.1972*

⚜

– Son yıllar onun için zordu, kaygı yıllarıydı. *09.05.1985*

⚜

– 1923 Şubatında Lenin çok fenalaşmıştı, Stalin'den kendisine zehir bulmasını istedi. Stalin bulacağına söz verdi fakat yapmadı. Daha sonra Lenin'in, ona bu nedenle muhakkak kızmış olacağını söyledi. "Ne isterseniz yerine getiririm ama bunu yapamam," dedi Stalin. Bu sorun Politbüro'da tartışıldı. *12.12.1972*

⚜

– Lenin'in düşünceleri çok güçlüydü ama bugün acınacak adamlara Leninist diyorlar... Bu bizim defomuz işte. Lenin bunu görmüş ve *Devlet ve Devrim*'in önsözünde bahsetmişti. Tarihteki bütün büyük isimlere ne oldu? Onları ikonlar haline getirdik. Devrimin özüne gelecek olursak da... *04.12.1973*

⚜

– Lenin'den sonra en güçlü siyasetçi Stalin'di. Lenin en güvenilir adam olarak onu görüyordu. Ama yine de eleştirmekten kaçınmamıştı. *17.08.1971*

STALİN

⚜

"Kafkas Lenin'i"

– Stalin'in adına ilk olarak 1910'da, provokatör bir SD olan ve devrim sırasında öldürülen Surin'in bir mektubunda rastlamıştım. Vologda eyaletinin Sol-Viçegodsk kentindeki sürgünümüzde onunla bitişik odalarda kalıyorduk. Ben kendi kitaplarımı okuyordum, o da kendininkileri. Ben lise sınavları için Vologda'ya gittim ve sürgün cezam bitene kadar, bir yıl kaldım. İşte orada işçi kökenli bir SD olan sürgün arkadaşım Surin'den bir mektup aldım. Bana şöyle yazıyordu: "Buraya, Sol-Viçegodsk'a Stalin diye birisi geldi, tam bir Kafkas Lenin'i". Kafkas Lenin'i! Daha o dönemde bu ününü edinmişti. 1910'da kendisine Stalin demeye başlamıştı. *Marksizm ve Ulusal Sorun* adlı broşürü Stalin diye imzalanmıştır.

– Bu ismi ona kim verdi?

– Kimse. Kendi kendisine o ismi vermişti. Benim gibi, ben de kendime Molotov ismini verdim. Lenin de öyle. Takma bir ad seçiyorduk, bu adı istersek değiştiriyorduk. Stalin'inki endüstriyel bir isimdi. Herhalde benimle aynı nedenlerden ötürü. Bolşevik olduğu için. *04.12.1972*

[Bir söylentiye göre "Stalin" adının kökeni Cugaşvili'nin devrimden önce yakın ilişkileri olduğu Stahl adlı bir hanımdan gelmeymiş. Kaganoviç'i bu konuda sorguladım. Ludmilla Stahl adlı bir kadını hatırladığını ama onun Stalin'le ilişkisi konusunda bir şey bilmediğini söyedi.

–Aslında 1906 ve 1919 yılları arasında bekardı, yani her şeye hakkı vardı, diye ekledi Kaganoviç.

– 30'lu yıllarda Lenin Nişanı'nı almıştı, diye hatırattım.

– Bu nedenle almadı o nişanı, diye cevapladı Kaganoviç.]

⚜

– Sibirya'daki sürgün yerimden ayrıldıktan sonra Stalin benim yerime geldi, birbirimize rastlamadık. Ama yazışmaya başladık. Daha sonra, Petrograd'da aynı daireyi paylaştık. Sonra benden bir kızı çaldı; Marusya. Kız onun için beni terk etti. *11.06.1971 (1970)*

⚜

– Lenin Stalin'den daha uzun değildi ama daha dolgundu. Stalin de daha sonra göbeklendi... *17.08.1971*

⚜

– Stalin'in gözleri ne renkti?

– Güzel kahverengi gözleri vardı galiba. Evet, öyleydi. *07.05.1975*

⚜

– Stalin'in yüzünde çiçek hastalığı izlerinin belli olduğu bir portresi var. Bu konuda demiş ki: "Ressamlar çok gözlemci insanlar."

– Stalin Sibirya'da sürgündeyken oradaki köylülerin kendisine "çiçek bozuğu Yosif" adını taktıklarını söylemişti. Öyleydi ama fazla belli olmuyordu. Ya da çok yakından bakmak gerekiyordu...

17.08.1970; 24.08.1971, 13.04.1972, 07.05.1975; 04.11.1978

⚜

[Stalin henüz gençken devrimci faaliyetleri nedeniyle ilk defa hapse girdiğinde babası Vissarion Cugaşvili onu hapishanede görmeye gelir. "Sen şimdi Çar'a karşı mısın yani? Nikola'yı devirmek mi istiyorsun? Ne istiyorsun, onun yerine geçmek mi?" diye bağırır.]

– Kısa bir zaman önce Stalin'in 20 ve 30 yılları arasında bana yazmış olduğu 76 mektubu arşivlere devrettim. Bana fotokopilerini verdiler... *11.06.1970*

⚜

– Stalin ve ben ilk defa 1912 yılında Petersburg'da *Pravda*'nın yayını için bir araya gelip tanışmıştık, bazı temel konular üzerinde konuştuk. O gazeteyle uğraşamayacaktı. İllegal konumdaydı, ben ise yasal durumdaydım.

Dişçide görüştük, Baruthane sokakta. Orada, Neva'nın öbür yakasında bir barut fabrikası vardı. O buluşmada Stalin ve Sverdlov vardı. Ben ilk sürgünümden sonra, 1911'de, Petersburg'a gelmiştim. Aynı yılın Aralık ayında Moskova'da ilk olarak kaldım, bir hafta boyunca bir yoldaşın evindeydim... *09.07.1971*

⚜

– Stalin bu kadar yükseğe nasıl ulaştı?

– Tanrıya şükür ki, hikâyesini biliyoruz, bütün hayatının, devrimin, iç savaşın hikâyesini biliyoruz. Bunu hak etmişti, bu kesin.

Partinin VI. Kongresi'nde siyasi rapor için Lenin'in yerine geçmişti, galiba 1917 Ağustos ayı başlarıydı, Ekim Devrimi'nden önce. Merkez Komitesi tarafından görevlendirilmişti, fakat bunun Lenin'in talimatı olduğu kesindi, Stalin silahlı ayaklanmaya dair karar alınan bu kongrede raportördü.

Yükselmesini neye borçlu? Milliyetler sorunu üzerine çok güzel bir kitap yazmıştı. *Pravda*'nın ilk sayılarını yönetmişti. Bir günlük olaylar defteri tutmuştu, daha sonra da bir sürü yazılar, makaleler. *24.08.1971*

⚜

– Hayatımda Stalin'i iki defa dâhi olarak değerlendirdim: Bir defasında benim yazmadığım ama bir sürü imza içerisinde benimkinin de yer aldığı bir yazıda. Stalin çok kızdı ve: "Nasıl burada yer aldın?" –"Herkesle birlikte." –"Sen herkesin kuyruğu musun?"

İkincisi de cenaze töreninde.

Onun dâhi olduğunu düşünmüyorum, çok büyük bir adam olduğuna inanıyorum. Yetmişinci yaşgününde onu büyük adam olarak adlandırmıştım. Taktik konusunda dahiye yakın sayılırdı. Strateji ve teoride ise daha az güçlüydü. Stalin derdi ki: "Molotov, Malenkov ve diğerleri şimdilik kendilerine hâkim oluyorlar ama aslında SD gibi davranıyorlar: sürekli Stalin! Stalin! Bu da bir çeşit SD özelliği."

– Böyle mi dedi?

– Aynen.

– O zaman neden durdurmadı? İsteseydi...

– Tabii ki, durdurabilirdi, gerçekten istemiyordu aslında. Buna tamamen son vermek imkânsızdı. O dönemde can sıkıcı sonuçlara yol açabilirdi. Bu Stalin'in hoşlandığı bir şey değildi, ama sonuçta biraz hoşuna gitmeye başlamıştı yine de. *03.02.1972, 16.06.1977*

...Molotov'a SBKP Merkez Komitesinde bana söylediklerini anlatıyorum: Genel sekreter kadrosuna Stalin'i öneren Lenin değilmiş: Bu fikir Kamenev'den çıkmış, Lenin de kabul etmiş. Konuştuğum yoldaş bana bu kadroya Stalin'in seçilmesinin bir bilmece, bir esrar olduğunu ve bunu da tek bir kişinin çözebileceğini ama onun da kimseye bir şey söylemediğini belirtti. Bu kişi Molotov'du.

– Bak sen! Ben kesin olarak biliyorum ki onu öneren Lenin'di, diye hiç tereddütsüz doğruladı Molotov. *04.12.1973*

– Paris'teki *Continent* dergisi 20'li yıllarda Stalin'in sekreteri olan Bajanov'un bir yazısını yayımladı. Kimdir bu?

– İpsizin biri, diye cevapladı Molotov. Hatırlıyorum onu. Yakışıklı bir adam. İran'a kaçtı. Stalin'in yanına kadar nasıl ulaşabildiğini hep sormuşumdur kendime.

– Şimdi yetmiş altı yaşında, Anılarını yazıyor. Stalin'in, çekmecesinde bulunan bir telefonla konuşmaları gizlice dinlediğini iddia ediyor.

– Bu çok düşük bir ihtimal. Zamanı yoktu ki. İnsanları dinlemek çok zaman ister. Kayda değer konuşmaları seçmek. Teknik olarak gerçekleştirilemez bir şey. Ve Stalin'in ofisinde bu telefonu hiç görmedim ben.

Bajanov Stalin'in yanında dört yıl kaldı. Büyük bir olasılıkla casustu. Onuncu derecede önemli işlerle uğraşıyordu. Stalin'e sadece son zamanlarda biraz yaklaşmıştı. *04.11.1976.*

[...Konuşma Trotski'ye geldi, Stalin'in "Ekim Darbesi" adlı makalesinde onun hakkında dile getirdiği yargıya. Söylediğine göre Stalin'in *Bütün Eserleri*'nde koca bir paragraf hiç yer almamış. Molotov kendi kopyasını getirdi. Sayfa kenarına aldığı notta, Petrograd garnizonu birliklerini devrim davasına Trotski'nin kazandırdığı ve bu ifadenin Stalin'in özgün metninde evvelce yer aldığı yazılıydı. Demek ki bazen Stalin'in yazısını düzelttikleri de oluyordu. Ama bazen.

Ayrıca Stalin'in kendisinin de metin düzeltmede uzman olduğunu söyledi, Molotov'un evindeki *İç Savaşın Tarihi*'nin bir cildinde Stalin'in kenar düzeltmelerini ben de gördüm. Bazı yerlerde uzun satırları kısa ve kesin cümlelerle değiştirmiş. *06.12.1969*

[1939'da *İç Savaşın Tarihi*'nin ikinci cildini karıştırırken Stalin sormuş:

– Trotski'nin portresi nerede?

– Ama o bir halk düşmanı, daha neler!

– O Savaş Halk Komiseriydi, demiş Stalin.]

– Lenin'in ölümünden sonra Stalin'in, Merkez Komitesine birlikte çalışabileceği, kendisine ait bir örgüt eklediği söyleniyor.

– Kim daha iyisini yapabilirdi?

– Stalin devlet yönetiminde işçilerin tüm katılımını kaldırdı, Rabkrin'i [işçi ve köylü denetimi], partinin kontrolünü kaldırdı, işçi sınıfını alkolizme itti, böyle söyleniyor.

– Bu tamamen aptalca. Rabkrin mi? Özel ne yapmış ki o? Hayır, ortadan kaldırılmadı, yeniden şekillendi. Ama ciddi bir sonuç alınamadı, şimdi de alınamıyor. Çeşitli yeni düzenlemeler vardı, ilk başta bu, İşçi-Köylü Denetimi adını taşıyordu, ortadan kaldırılmadı, adı değiştirildi, daha sonra da birtakım düzeltmeler yapıldı. Sergo başkanlık ediyordu. Kuybışev vardı. Rabkrin her bakımdan düzeltilmeye çalışıldı. En iyi çalışanları buraya vermek olanaksızdı, çünkü onlara başka çalışma alanlarında gerek vardı. Bir-ikisini veriyorlardı, geri kalanlar, ister istemez, ikinci sınıf adamlardan seçiliyordu, çünkü parti yönetimi ve devlet örgütlenmesi için partiye en yakın adamları seçmek gerekiyordu. Ancak bu adamlar özel olarak ne yapabilirlerdi? Parti içinde, partinin temel örgütlenmeleri dışında hiçbir şey.

Her türlü yeniden düzenleme yolu aranıyordu. Bana göre

Rabkrin, Sovyetler ve Parti Denetim Komisyonu olarak yeniden örgütlendi ve adlandırıldı. Bu, 30'lu yılların başındaydı. Daha sonra da bir bakanlık kuruldu. Bunların hepsi iyileştirme çalışmalarıydı. Aynı anda hem parti, hem de devlet denetimi söz konusuydu.

– Bir zamanlar onun başındaydınız siz...

– Ben Sovyetler'i denetleyen örgütün başındaydım. O zaman parti denetimi henüz yoktu. Lenin bu konuya büyük önem veriyordu, ama bir sonuç alınamadı. Neden? Bence bunun nedeni, partinin parçalandığı bu en zor koşullarda Lenin'in İşçi-Köylü Denetimi'nin parçalanma durumunda doğru tepki gösterecek sadık işçilerden oluşması gerektiğini düşünmesidir. Bütün bu yeniden oluşumlar bu organizmayı daha etkin kılmak içindi. Beklenen etkiyi yaratamadılar ve bu süre zarfında parti büyüdü ve güçlendi...

Her şeyini kendisi yazardı

– Stalin edebiyat dünyasına çok duyarlıydı. Gerçek eserlere. Çok iyi anlardı bu konudan. Eski Yunan eserlerini okurdu. Tarihi çok severdi.

– Stalin dünyayı ve antik mitolojiyi iyi bilirdi. Onun bu yönü çok güçlüydü. Kültürünü kusursuzlaştırmak için çok çalışırdı. Siyaset? Tüm hayatı boyunca siyaset yaptı. Biraz alçak sesle konuşurdu, ama eğer akustik iyiyse... Hızlı konuşmaktan hoşlanmazdı. Dengeli konuşurdu; aynı zamanda da çok sanatsal.

Vurgulu seslerde hata yaptığı olurdu ama çok nadiren. *29.06.1972; 15.08.1972*

⁂

– Stalin Rusçaya hâkim miydi?

– Evet. İyi konuşurdu, diye yanıtladı Molotov. Çok okurdu ve sanat duygusuna sahipti.

Her şeyini kendisi yazardı. Örgüt hiçbir zaman onun yazılarını yazmazdı. Bu Leninist gelenekti. Zinovyev de kendisi yazardı. Kamenev de. Trotski'yi söylememe gerek yok.

Ben ekliyorum:

– Molotov da kendisi yazardı.

– O da buralardan geçti, bu konuda öğreneceği ders yok, diye onayladı Molotov. Bazen rüyamda ertesi güne yetiştirmem gereken bir rapor olduğunu ve henüz hazır olmadığını görüyorum.

O dönemde herkes kendisi yazardı. *28.01.1971, 17.08.1971, 16.06.1977*

⁂

– Duyduğuma göre *Bolşevik Partisi Tarihi*'ni kaleme alan Yaroslavskiy imiş...

– Bu imkânsız. Ama yazan Stalin de değildi. Zaten yazdığını da söylemedi. Bize sadece bir bölümünü okumuştu, felsefeyle ilgili olanını... *16.10.1980*

⁂

– Stalin hatasını kabul etti: Toprakları millileştireceğine mal sahipleriyle köylüler arasında paylaştırmak istemişti. Lenin'e: "Millileştirme için henüz yeterince olgunlaşmış değiliz." diyordu, buradan da anlaşılıyor ki aslında dünyanın hiçbir ülkesinde toprak millileştirilmemiştir... *04.10.1972*

Trotskist manevralar

– Bakın Batı'da Stalin için ne diyorlar.

– Haydi, okuyun bakalım, dedi Molotov.

– "1928-1929 yıllarında Stalin aslında Trotski'ye ait olan ileri-sanayileşme programını kendisininmiş gibi sunar..."

– İşte tipik Trotskist manevraları. Bunu söyleyenler sağcılar. Hepimizi Trotskist yönde olmakla suçladılar. "Siz Trotskist olduğunuz için biz sağcıyız," diyerek olayı tahrif ettiler. Bizi Trotskist olmakla suçladılar.

Trotski ve ekonomik işler temsilcisi Pyatakov, daha sonra da Zinovyev bu konuda Trotski'ye katıldılar ve karşı çıktılar: Orta halli köylüyle nasıl bir sosyalizm olacak? Bu küçük burjuva sosyalizmidir. Lenin ise köylüyle işimizi dikkatli yürütmek zorunda ol-

duğumuzu söylüyor, köylüyle ittifakımızı korumamız gerektiğini, bunun, içinde bulunduğumuz durumdan tek çıkış yolu olduğunu belirtiyordu. Yurt dışından destek yok, uluslararası devrim yok. Komünist açıdan zayıflar. Büyük bir rol oynayamazlar, emperyalistlerin elini kolunu bağlayabilirler, ama bize hiçbir yardımları olmaz... Bu dönemde biz bir tek köylüleri kendimize destek alabiliriz. Lenin zamanında ve Lenin'den sonraki ilk yıllarda köy çalışmaları komisyonu bana bağlanmıştı. Mujiklerin NEP çıkarlarına uygun yaşamaya devam etmesini, onlara ticaret yapma olanağının verilmesini sağlayan politikalar uyguladım. Bu durum köylüyü yatıştırmaya başlamıştı. Ama zengin köylüye baskı yap, elinden alabildiğini al ve işçi sınıfını besle. Trotskistler, "Sizin bu politikanız orta halli köylüye dayanıyor," diyorlardı. Oysa ki amaç endüstrileşmeydi. Yani endüstriye daha fazla para ayırmak gerekiyordu. Nasıl olacaktı bu iş? Köylüden alarak... "Sizin politikanız Marksist ve proleter bir politika değil, yarı köylü, yarı orta halli köylü politikası," diyorlardı. Bizi, öncelikle de bu işin yöneticisi olan Stalin'i suçluyorlardı: "Sorumsuz bir politika izliyorsunuz, gerekli sanayileşmeyi uygulamıyorsunuz, hızla sanayileşmek gerekir. Siz ise bekliyorsunuz," diyorlardı. Bütün bir 1923 yılında ve 1924'ün başlarında Trotskistler, endüstrileşmeyi son derece yavaş yürütüyorsunuz, olabildiğince hızlı endüstrileşmek gerekir, yoksa başarısız olacağız diye bizi sıkboğaz edip durdular.

Biz, "Hayır, başarısız olmayacağız!" diyoruz. Eğer köylüyle aramız açılmazsa başarısız olmayız. Ama zengin köylüyü kazanmak gerekiyor. Zengin köylüye, Nepmen'e, bu arada işçiler arasındaki disipline, devlet kadrolarının kısıtlanmasına dayanıyorduk, endüstriyi birazcık canlandırabilmek için her çeşit parayı, rubleleri ve hatta beş kopeklikleri bile kâr biliyorduk. Onlar ise "Buna tahammül edilemez! Bu koşullarda sosyalizm davasını batırırız!" diyorlardı.

Oysa bütün mesele, buna hazırlanmaktaydı. Trotskistler daha önce öneride bulunmuşlardı ama sadece sözde kalmıştı. Köylüden henüz bir şey alabilmenin olanağı yoktu. Köylü de daha kendini toparlayamamıştı.

– Bir süre sonra fiilen bu yolu izlediniz mi?

– Fiilen bu yolu izlemedik. Onlar endüstrileşme konusunda sadece gevezelik ediyorlardı, biz ise endüstrileşmeye hazırlanmış ve gerekli dikkati göstererek uygulamaya başlamıştık. Bu olmazsa, sizin bütün endüstrileşmeniz, ki biz ona ileri endüstrileşme diyorduk, endüstrileşme konusunda gevezelikten başka bir şey değildir, henüz yapılabilecek bir şey yoktur ortada.

Hazır olduğumuzda ise hızlı tempolarla yürüdük. Lenin de böyle yapmıştı. Lenin, Trotski'nin anlamsız bir tavır içinde olduğunu söylüyordu: Çar yok, hükümetse işçi hükümeti. Yani nasıl bir devrim olacak? Çarlığı devirip hemen proleter devrimine geçilecek. Lenin ise şöyle diyordu: "Saçma, o takdirde başarısız oluruz, sosyalist devrimden önce tüm demokratik yolu geçmemiz ve köylülerin katılımıyla bir devrimci demokratik hükümet kurmayı önermemiz ve köylüler devrimciliklerini tüketip daha ileriye gidemediklerinde proleter devrime geçmemiz gerekir."

Stalin de aynı fikirdeydi: Endüstrileşmeye hemen, hazırlıksız olarak başlamak, bu işin başarısızlığı demekti. İleri endüstrileşme, boş laftır, gerçekte siz endüstrileşmeden yana değilsiniz, çünkü köylülerle ittifak olanağına değil, sadece Batılı işçiyle ittifaka inanıyorsunuz, Batılı işçinin ise şimdilik bir acelesi yok. Siz halkımızın devrimci olanaklarına inanmıyorsunuz ve bizi bir maceraya, ileri endüstrileşme gibi zararlı bir politikaya itiyorsunuz.

Fakat biz hazırlıklarımızı yaptık ve başladık, o zaman da onlar olayların gerisinde kaldılar: Söylediğiniz politikayı izlemiyorsunuz, dediğinizi yapmıyorsunuz, aşırı baskı yapıyorsunuz. Sağcılar, bizi şimdi ileri endüstrileşme politikası izlemekle suçlamaya başlamışlardı. Kuşkusuz bu, Trotskistler açısından da sağcılar açısından da doğru değildi. Bir hazırlık yokken endüstrileşmeyle ancak lafta uğraşıyorlardı, biz de bunu ileri endüstrileşme olarak değerlendiriyorduk. Hazırlıklarımızı yaptıktan sonra ise buna, Trotskistlerin girişebilecek durumda olmadıkları bir iş olarak giriştik.

Daha sonra, partiye yeniden aldığımız Preobrajenskiy –Trotskizmin önde gelenlerindendir– *Pravda*'da yayınlanmış olan

pişmanlık mektubunda, Stalin ve ekibinin, sanayileşme politikasını, Trotskistleri hasta edecek ve onların hiçbir vakit yapamayacakları mükemmellikte uyguladığını yazdı. Lafta sanayileşme yanlısıydılar, oysa gerçekte sanayileşmeyi başarmak için mujiklerin desteğine başvurmaya karşıydılar. "Diyelim ki başarısız olacağız ama buna karşılık dünya sosyalizmine hizmet etmiş olacağız!" diyordu Trotskistler. Bu hava cıva demektir. Bütün bu anlattıklarımı tam olarak anladınız mı bilmiyorum.

– Yine de tasarı Trotski'nin tasarısı değil miydi?

– Hayır hiç değil. İşin püf noktası o, halkımıza güvenmiyordu. Sadece "varsın başarısız olalım ama, devrimci patırtıyla birlikte devrimci de olacağız," laflarının ardına sığınmaktı bu.

Bunun çevresindeki her şey bıçak sırtında gider: Ne sol ne de sağ tarafa düşmeden geçmek, zaman kazanmak ve yönünü yitirmemek gerekir, Trotski'de ise bu yetenek yoktu, sağlam Leninist çizgidense böyle bir mecaraya yakın durduğu için inanmıyor, bundan bir şey çıkmaz diyordu.

Köylüler olmadan bir şey yapmak yine de olanaksızdı. Ama Trotski'nin derdi köylülerden yardım beklemek değildi. Asıl mesele, Trotski'nin köylülerin fedakârlığını öneriyor olması değil, sosyalizmin kurulması için köylülerle yapılacak bir ittifaka inanmamasıydı. İşte asıl mesele buydu. Köylülerin fedakârlığından başka bir çıkış yolu yoktu o zaman, köylüler olmadan hiçbir şey yapılamazdı. Köylülerin yardımı konusunda herkes mutabıktı, çünkü işçiler ellerindeki avuçlarındaki her şeyi vermişlerdi. Burjuvazinin her şeyi alınmıştı elinden. İşçiler çok zor koşullarda bulunuyorlardı ve iyi çalışıyor, görevlerini yerine getiriyorlardı. Burjuvazi ve zengin toprak sahipleri yoktu, demek ki geriye bir tek köylülerden bir şeyler almak ve ileriye doğru yürümek kalıyordu. Ancak mesele köylülerle ittifak kurmakta değildi, asıl mesele, Trotski'nin köylülerle birlikte ileriye doğru yürüme olanağına inanmamasıydı. Oysa biz inanıyorduk.

Buharin 11 Temmuz 1928'de Kamenev'le gizlice buluştu ve Stalin'le yaptığı konuşmayı anlattı. *12.12.1972*

– Trotski, sosyalist devrimin bir işçi devrimi olduğunu söylüyordu. Her Marksist böyle düşünür. Trotski, kendisini kötü bir duruma düşürecek kadar aptal bir insan değildi. Sosyalizmi bir tek işçi sınıfının kurabileceğini hepiniz kabul ediyorsunuz diyordu. Köylülerin ne rolü olacak o zaman? Eğer köylü, işçi sınıfının peşinden gidecek olursa... Ama köylü işçi sınıfının peşinden gidemez, çünkü köylülerin çoğunluğu küçük burjuvadır! Bu yüzden biz sosyalizm çizgisini işçi sınıfının bizi desteklediği ölçüde izlemeliyiz. Fakat yolumuzun üzerinde sosyalizmden haberi olmayan bir köylü kesimi durduğuna göre, bu durumda Batı'dan destek almadığımız sürece, devrim fiilen oradan başlamadığı sürece, onların peşine takılmadığımız sürece başaramayız.

Buradan, yapacak bir şeyimiz olmadığı, teslim olmamız gerektiği sonucu çıkıyordu. Çünkü köylüler olmadan başarmak olanaksızdı, onlarsa sosyalizme karşıydılar. Ve Batı'da devrim falan yoktu.

Lenin haklıydı: İşin içine köylüleri katmadan olanaksızdı. O zaman politikamızı köylülere uygun hale getirmemiz gerekiyordu. Oysa köylüler içinde asıl başvurulacak kesim, hali vakti yerinde köylülerdi, yoksullar ne verebilirdi? Yani varlıklı köylüye belli bir ölçüde ödün vermek gerekiyordu. Lenin bunu gayet güzel ifade etmiştir: Biz köylülerle ittifakı, köylülerin proletarya diktatörlüğünü desteklemesi şeklinde anlıyoruz. Orta halli köylü de bu takdirde bir ölçüde tarafsız kalmıştır. Lenin, yoksulların işçi sınıfının peşinden geleceğini düşünüyordu. İşte gücü bundan kaynaklanıyordu. Batı'dan bekleyecek bir şey yoktu.

Başlangıçta bir tek ülkede, ama bu, ille de bunda ısrar edilebileceği anlamına gelmiyordu. Meseleyi şöyle de ortaya koymak mümkündü: Başlangıçta bir ülkede, daha sonra ise başka ülkelerde...

Trotski'nin aldatmacası buydu. Ellerimizi indirip, işi oluruna bırakmak zorunda kaldık. Lenin'i kınıyorlardı, Trotski, Lenin'in aslında Trotski'nin sürekli devrim politikasını izlediğini kendisi de yazmıştı. Lenin'e göre, Şubat Devrimi gerçekten başarılı olmuştu, bir sonraki aşama sosyalist devrimdi. O zaman sanki Trotski'nin dediği olmuş gibi şaşıp kalmıştık. Ama Lenin'in söylediği bambaş-

ka bir şeydi. Lenin köylülere dayanıyordu ve başka bir düşünce ortaya koyuyordu. Stalin'le Trotski arasında da aynen böyle bir fark vardı.

Bir fark da Trotski'nin sosyalizm davasına inanmaması, bir deneyelim ama başaramayız, Batı ülkelerindeki devrimler bizi desteklemezse hiçbir şey yapamayız demesidir.

Stalin ise işe girişmiş ve bir düşünceyi cesaretle hayata geçirmiştir!

Stalin Trotskistleri de sağcıları da kullanmak konusunda başarılı olmuş, ama gerektiği zaman da kuşkusuz yongalar havada uçuşmuştur...

Hem de pek çok kişiden... *28.07.1971, 27.04.1973*

– Stalin fazla hazırlık yapmadan, hemen sanayileşmeye girişmek istiyordu, başarısızlığa gidiş bundandı. İleri-sanayileşme saçmalıktı. Gerçekte köylülerle işbirliğinin gerekliliğine inanmadan, sadece Batı tipi işçiye dayanan sanayileşmeden bahsedenler halkımızın devrimci potansiyeline inanmayıp bizi maceraya ve zarar verici bir ileri-sanayileşme politikasına itenlerdir.

Nadejda Alliluyeva'nın ölümü

...Terasta oturuyoruz. Eşekarıları uçuşuyor. Molotov gazeteyle vurarak arıları kovalıyor:

– Bekleyin, şimdi geliyorum. Yo, siz oturun, oturun. Korkmayın, ben şimdi onu...

– Kovalayalım.

– Hayır, gene gelir. Şimdi gidip bir yere konar. Elim alışkın bu işe...

– Muazzam bir mücadele tecrübesi! diyorum.

– Umarım öyledir... Ne dersiniz, çok tehlikeli bir düşman değil mi? Eşekarıları çok sırnaşık ve sinirli yaratıklardır. Sevimsiz şeyler. Karşıdevrimle mücadele etmek lazım!

– Nadejda Alliluyeva nasıl bir kişilikti? Biraz kaçık olduğu söyleniyor?

– Görünüşte tamamen normaldi bir kere. Sinirleri falan zayıftı mutlaka, ama anormal demek için... Yanlış davrandı, başka söylenecek bir şey yok.

– Neden intihar etti? Stalin ona bu kadar kötü mü davranıyordu?

– Hayır ama kıskançlık olabilir.

– Yani Stalin hayatını mı yaşıyordu? Halbuki işi başından aşkın...

– Hayatını yaşamıyordu ama onun gibi bir adam etki altında kalmaya açıktır...

– Geride bir mektup bıraktığı çok söylendi. Söylendiğine göre Stalin dışında bir tek Molotov okumuş.

– Ne bırakmış? İlk kez duyuyorum. İnsanlar gerçekten zırvalıyor.

Molotov sonunda eşekarılarından birini öldürüyor ve bir başkasını kovalamaya başlıyor.

– Müthiş bir tecrübe, diye gülüyor Şota İvanoviç.

– Hem de ne müthiş tecrübe. İşte yakaladım... durun. Onu da öldüreceğim. Amma da sinirli. Uçup duruyor, bir yere konmuyor... Hadi gitsin dolaşsın bakalım... *17.07.1975*

– Alliluyeva'nın en muhtemel ölüm nedeni kıskançlık mı?

– Evet, kıskançlık. Bence tamamen haksız bir kıskançlık. Stalin'in sakalını düzelten kuaför kız vardı. Alliluyeva ondan hoşlanmıyordu. Nasıl, ne için? Çok gençti...

7 Kasım 1932'nin ertesi günü Voroşilov'un evinde kalabalık bir gruptuk. Stalin ekmek kırıntılarından bir top yaptı ve herkesin gözü önünde bunu Yegorov'un karısına doğru fırlattı. Ben fark ettim ama fazla önem vermedim. Güya bunun rolü olmuş.

Bence Alliluyeva o sırada hafif kafadan çatlak durumdaydı. Sinirleri o kadar bozuktu ki kendisine hâkim olamıyordu. Yanında benim karım Polina Semyonovna ile toplantıyı terk etti. Kremlin surları içinde yürümüşler. Gece iyice ilerleyene kadar karıma şundan bundan şikâyetler etmiş. Kuaför kızdan bahsetmiş. Ve o akşam o kadına kur yaptığından. Halbuki aslında sadece biraz içmişti ve şaka yapıyordu. Çok vahim bir şey yoktu ama bu onu şok etmiş.

Çok kıskanç bir kadındı. Bu biraz damarlarında çingene kanı olduğundan. İşte o gece kendisine bir tabanca kurşunu sıktı. Polina Semyonovna bunu kınadı: "Nadya onu böyle kritik bir zamanda terk etmemeliydi."

Aklımda kalanlar ne mi? Stalin onun intihar ederken kullandığı silahı aldı ve dedi ki: "Tabancadan çok oyuncağa benziyor; yılda bir kereden fazla işe yaradığı olmadı." O tabanca kayınbiraderinin hediyesiydi galiba...

"Kötü bir eş oldum, dedi Stalin, onu sinemaya götürecek zamanım yoktu."

Karısını onun öldürdüğü söylentilerini yaydılar. Ağladığını hiç görmedim. Ama Alliluyeva'nın tabutunun önünde yüzünden süzülen gözyaşlarını gördüm... *09.07.1971, 04.11.1978*

– Dediklerine göre Stalin bir film seyrettiğinde çok kolay gözyaşı dökermiş...

– Bu pek olası değil, diye cevapladı Molotov. Stalin'i ağlarken bir defa gördüm, Alliluyeva'nın tabutunun başında. "Onu korumayı beceremedim," dedi, başka da hiç görmedim.

– Bolşoy'da ağladığını görmüşler.

– Bu pek olamaz, ama yine de belki bir an... Ben görmedim. Çok sık beraberdik ama hiç hatırlamıyorum. *10.03.1977.*

– Stalin'in Blijnyaya ("Yakın") adlı bir daçası vardı. Bir de çok nadir gittiğimiz Dalnyaya ("Uzak") vardı ve bir de üçüncü, devrimden önce bir mühendise ait olan, küçük bir gölcüğe sahip Sokolovka.

Buharin, Stalin ve Alliluyeva'yı görmeye geliyordu, bu kesin. Çok ince, kültürlü ve hoş bir insandı. Ama onun Stalin'in değil de Buharin'in peşinden gideceğine pek inanmıyorum. Stalin'i kesin olarak çok seviyordu. Ama çok dengeli biri olmadığı doğru.

– Svetlana Alliluyeva'nın, yani kızlarının, 1942 yılında yazdığına göre Beria, hapiste beş yıllık cezasını doldurmakta olan Alyoşa Svanidze'nin infazını yerine getirmek için gelip Stalin'le görüşmüş. Stalin de hiç itirazsız kabul etmiş. Onun kayınbiraderiydi, neden?

– Bu maalesef doğru. Alyoşa Svanidze tam bir liberaldi. Bir Avrupalı. Batı'dan besleniyordu. Stalin bunun farkındaydı ve fırsatını bulunca da –Alyoşa çok fazla gevezelik yapmıştı– bu haşin kararı aldı. Beria da ateşe körükle gitti...

– Svetlana'nın yazdığına göre Nadejda Alliluyeva bir mektup bırakmış. "Kim babamı, annemin onun yanında sadece gösteriş için durmadığına inandırabilir?"

– Her türlü etkiye maruzdu tabii, burası kesin. Buharin'in etkisi, bir ölçüde Avel Yenukidze'nin... Bunun bir erkek kardeşi vardı, adını hatırlamıyorum, karayağız birisi işte! Ona Kabil adını takmışlardı... Yenukidze sağcıydı, Buharinci. Kuvvetli birisi değildi ama uzun zaman dayandı...

– Kızı yazıyor ki: "O [Stalin] tabuta yaklaştı, aniden iki eliyle itti, topuklarının üzerinde döndü, gitti ve mezarlığa gelmedi."

– Hiç değil, hiç değil! İtiraz etti Molotov. Çok iyi hatırlıyorum ben. Stalin veda etmek için tabuta yaklaştı, gözlerinde yaşlar vardı. Ve büyük bir üzüntüyle dedi ki: "Onu korumayı bilemedim." Ben bunu duydum ve aklımda kaldı: "Onu korumayı bilemedim."

Kadınları etkilemeyi başarıyordu. Onların nezdinde çok süksesi vardı.

– Svetlana onun gözyaşından nefret ettiğini yazıyor. Kolonyalardan, parfümlerden nefret ettiğini.

– Doğrudur. Yalınlık ve temizlik konusu.

– Yazdığına göre babası bütün hizmetkar ve korumalar tarafından çok sevilirmiş. Öncelikle çok sade imiş, hizmetkarlara karşı hiçbir özel titizliği yokmuş, dileklere her zaman karşılık verir ne zaman istenirse yardıma koşarmış...

– Evet, bu çok doğru, diye onayladı Molotov. Daçasında bir limon bahçesi yapmıştı. Büyük bir bahçe, o işe ayrılmış bir de bina... Ama uğraştığını ben hiç görmedim. Herkes hayran kalıyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse ben hiç de o hayranlığı paylaşmadım. Ne işi vardı limonlarla? Moskova'da limon! Ne ilgisini anlayabildim, ne de yararını. Sanki bir çeşit deney yapmaya kalkışıyordu. Evet konudan biraz haberdar olmak gerek belki. Ama bilmem ne

çeşit yöntemler kullanmak, ne için, soruyorum size? Dinlenmek için... Daçaya bir kat eklemeyi önermişti. Ben hiç gitmedim, galiba Svetlana orada yaşıyordu ya da orada kalıyordu. Ne işe yarar?

[Limonluk hikâyesi bana Gürcistan Merkez Komitesi eski genel sekreteri Akaki İvanoviç Mgeladze tarafından da anlatılmıştı. Stalin onu daçaya davet eder. Bir dilim limon kesip tattırır. "Çok güzel değil mi limon?" – "Çok güzel yoldaş Stalin." – "Ben yetiştirdim."
Daha sonra laflayarak dolaşmaya devam ederler. Bir ara Stalin bir dilim daha keser: "Al, bir daha tat!" Tabii yine alıp tatmak gerekir. "Bunu ben Moskova'da yetiştiriyorum!" der Stalin. Biraz daha yürürler Stalin yine başlar: "Bak şuna, ben Moskova'da yetiştiriyorum!"
Mgeladze artık limonu tatmaya tahammül edemez hale gelmiştir. Parlak bir fikir gelir aklına: "Yoldaş Stalin, Gürcistan bütün ülkenin limon ihtiyacını karşılayacak, ben şahsen bunu üstleniyorum!" Ve bir tarih tespit eder. "Neyse, en sonunda anladın," der Stalin. – *F. Ç.*]
[Ve bir başka hikâye daha.
Mareşal Vasilevski, genel kurmay başkanı, Stalin'e General Çerniyakovski hakkında koca bir yığın ihbar dilekçesi sunar. Şikâyetçiler onun çok fazla kadınla ilişkisi olduğundan yakınmaktadır.
"Ne yapacağız?" diye sorar Vasilevski.
Stalin bir süre düşünür:
"Ne yapacağız, kıskanacağız!"] *06.06.1973, 21.10.1982*

⚜

– Stalin'in Kaganoviç'in kızıyla evlendiğini söylüyorlar.

– Bunu söyleyenler beyaz gazeteler. Zırva tabii ki, saçmalık. Aşikâr zırvalar.

[Maya Lazarevna Kaganoviç bana bunun eski bir söylenti olduğunu ve evlerinde, bunun Stalin'in kulağına gitmesinden korkulduğunu söyledi. "O dönemde ben daha çocuktum, dedi gülümseyerek. İnsanlar tuhaf gerçekten de!" – *F. Ç.*] *01.11.1977*

Kabul ettiğine pişman oldu

– Stalin başkomutan rütbesini kabul ettiğine sonradan pişman oldu. Daima da pişman kaldı. Haklıydı da. Ona ısrar eden Beria ve Kaganoviç'ti... Bir de ordudaki yöneticiler direttiler.

– Ama Kuznetsov'un yazdığına göre...

– Kuznetsov her şeyden haberdar değil. Stalin buna karşıydı. "Benim ne işime yarayacak?" diyordu. Bütün evrence tanınıyordu, böyle şeref nişanlarına ihtiyacı mı vardı? Haydi askerler için neyse, ama Stalin, o siyaset adamıydı, devlet başkanı. Başkomutan Suvorov ne devlet başkanı ne de parti militanıydı! Savaşı yöneten kişi olarak buna ihtiyacı olabilirdi. Ama Stalin komünist hareketin lideriydi, sosyalizmi inşa edenlerin başı. Bu unvan ne işine yarayacaktı? Gerçekten çok pişman oldu. *30.12.1973*

⚜

– Tek bir Stalin'e karşılık bir sürü general var. Daha sonra çok kızdı: "Nasıl kabul edebildim!" Bütün partinin başkanı, bütün halkın ve uluslararası komünist hareketin başı – ve sadece başkomutan. Bu onu yükseltmekten çok alçaltıyor! O bunun çok üstündeydi! Bir başkomutan askeri konularda uzmandır. Halbuki o askeri alanda, politikada ve uluslararası alanda vardı. Bu unvanı ona iki sefer vermeye kalkıştılar. Birinciyi geri çevirdi ama sonra kabul etti ve ondan sonra da pişman oldu. *30.12.1973; 07.05.1975, 16.06.1977*

⚜

...Yazar V. V. Karpov, onu Molotov'la tanıştırmam için sürekli istekte bulundu. Molotov'u razı edebildim ve bir araya geldiler. Karpov *Başkomutan Stalin* adlı bir roman yazmak niyetinde olduğunu söyledi.

– Stalin hakkında gerçeği yazmak istiyorum. Yani doğru bir şekilde yazmak, pozitif yazmak demektir.

– Stalin çok karmaşık bir kişilik. Sadece kişisel sempati beslemek onun hakkında uygun olanı yazmaya yetmez. Bir de o dönemi tanımak ve ortamı anlamayı gerektirecek bazı özellikler var. Yine de sadece savaş şefi özelliklerini göz önünde bulunduramazsınız. Onda esas olan politikadır. Ülkenin siyasetinde, tarihte öyle büyük bir rolü var ki. Şimdi bütün bunları silmek istiyorlar. Küçük sümüklüler. Kendilerine ne deniyorsa onu yerine getiriyorlar.

...Konuşma savaşın hemen ertesinde Stalin'e Sovyetler Birliği

Kahramanı unvanının verilmesine geldi. Stalin Sovyetler Birliği Kahramanı ölçütlerine uymadığını söyler. Bu unvan kişisel cesaret örneklerine verilmektedir.

"Ben böyle bir cesaret göstermedim," der Stalin.

Ve yıldızı kabul etmez. Yine de portrelerine eklerler. Öldüğü zaman Nişanlar Dairesi başkanı ona bir altın yıldız verir. Yıldız bir yastığa iğnelenir ve cenaze töreni sırasında taşınır.

– Stalin'in sadece bir yıldızı vardı, Sosyalist Çalışma Kahramanı yıldızı. Ben bazen Lenin nişanımı takardım, dedi Molotov. Bir dönem Moskova'nın adını Stalin yapmak için sürekli öneriler vardı. Çok üstelenmişti! Ben karşıydım, Kaganoviç "Sadece Leninizm yok, Stalinizm de var!" diyerek bundan yana çıkıyordu.

Bu Stalin'i kızdıran bir şeydi. *16.06.1977*

"Onu iyi tanırdım"

– Stalin'in insanlarla ilişkileri nasıldı?

– Gayet basitti. Çok iyi bir adam, gayet geçimli. İyi bir yoldaş. Çok iyi tanırdım ben onu.

– Şampanyayı sever miydi?

– Evet, en sevdiği şaraptı. Şampanyayla başlardı hep...

– Stalin ile hangi şarapları içerdiniz? Kindzmaravli mi?

– Kindzmaravli'yi çok nadiren içerdik. Şu şarap vardı hani...

– Tzinandali mi?

– Hayır kırmızı şaraplardan. Ben Tzigistavi içerdim. Bardağımı dibine kadar içmediysem Beria bana derdi ki: "Çok kötü içicisin." – "Herkes gibi içiyorum."

Ekşimsi bir şaraptı, halbuki herkes tatlı şarap içerdi, biraz şekerli. Adı neydi onun?

– Kvançkara mı?

– Hayır o çok az içilirdi. Ojaleçi de içerdik. Savaştan önce çok aşırı derecede içmiştik.

– Tzolikauri miydi? diye yavaşça fısıldıyor Şota İvanoviç.

– Hah, Tzolikauri! diye sevinçle atıldı Molotov. Stalin çok az bir miktar şarap içerdi. Daha çok ufak bir bardak konyağı tercih ederdi. Çayıyla birlikte...

– Stalin'in evinde daktiloyla yazılmış şarap etiketleri olduğu doğru mu? Ştemenko yazıyor.

– Hayır, hiç doğru değil. Bir kere, tesadüfen belki...

Kalinin az içerdi. Zaten Kalinin çok az bizimle birlikte olurdu. Hruşçov ileri yaşlarda içmeye başladı. Bulganin ise şişeye çok meraklıydı, evet.

– İnsanlar Beria'nın hiç votka içmediğini söylüyorlar.

– Haydi canım! Daima bizimle içerdi, en azından sırf Stalin'in gözüne girmek için içerdi. Yetenekli bir örgütçüydü ama zalim, acımasız bir adamdı. Arkadaşı Malenkov'du, onlara daha sonra Hruşçov eklendi. Birbirlerinden farklı da olsalar yine de ortak bir şeyleri vardı...

Beria genellikle zorunlu kalsa da içkiyi pek sevmezdi gibi geliyor bana. Malenkov da içmezdi. Voroşilov ise içerdi. Her zaman biberli votka ikram ederdi.

Stalin fazla içmez ama içirirdi. Belli ki insanlar içtikten sonra konuşmalarında kendilerini daha özgür hissetsinler de onları sınayabilsin diye. Kendisi içkiden nefret etmez ama ölçülü içerdi. Çok nadiren sarhoş olurdu, ama arada olurdu. Arada sarhoş oldu, evet. İçtiği zaman neşelenir ve hemen gramofonu çalardı. Her çeşit müziği dinlerdi; çok plağı vardı. Rus halk şarkılarını severdi, bir de komik şarkıları, Gürcü şarkılarını. Çok güzel plaklardı.

...9 Mart 1973'te, Molotov'un seksen üçüncü yaş günüydü. Tam formundaydı, zihni açık. Masada şarkı söyledik. Bizi şaşkınlığa uğrattı *Kalinka, Engin Bozkır, Kar Fırtınası, Volga'dan Aşağı, Bülbül, Benim Bülbülüm, Suliko.* Bütün benliğiyle şarkı söylüyordu, bütün yüreğiyle. Stalin'in eski Rus halk şarkılarını çok sevdiğini söyledi.

– Jdanov piyanoya geçerdi, diye devam ediyor Molotov. İyi piyano çalardı. Aslında iyi çalmazdı da hoş bir çalışı vardı. Hiç kuşkusuz piyanoya aşinaydı. Ve güzel parçalar seçerdi... *13.04.1972, 04.10.1972, 08.01.1974, 28.07.1976, 14.10.1983*

– Stalin çok içmezdi, ama bir aradayken, uzun süre oturduğumuzda tabii ki herkes gibi o da içerdi.

– Çok içebilir miydi?

– O bir Gürcü'ydü ve kendini frenlerdi, ama yine de bazen esaslı içerdi. Ben de içerdim. *16.01.1973, 16.02.1985*

⁂

– Stalin geç mi yatardı?

– Hatta çok fazla geç diyebilirim, dedi Molotov. Çok çalışırdı.

– Diyebiliriz ki ne onun ne de sizin özel hayatınız vardı.

– Bir özel hayatımız vardı, ama bölük pörçük tabii, orası kesin. *08.01.1974*

⁂

– Stalin'in evinde çoğu defalar Sibirya som balığı yerdik. Küçük parçalara ayırırdık, peynirde olduğu gibi, mükemmel bir balıktır, nefis.

– Stalin'de Sibirya'dan bir şeyler kalmıştı. Sibirya'dayken oltayla balık tutarmış ama onun büyük bir merakı da sayılmazdı bu. Zaten boş zaman eğlencesi yoktu.

Sibirya usülü balıktan yerdik: çiğ, sarımsak ve votka ile, çok güzel yenir. Çoğunlukla lota balığı yerdik, Beria getirirdi.

Beria mamaliga da getirirdi, mısır tatlısı. En çok da peynir, biliyorsunuz. Nefis bir peynir. Müthiş bir açlıkla üstüne atlardık resmen... Zevk için yemek yiyecek vaktimiz olmazdı, e kim bilebilirdi başka bir fırsat çıkacağını?

12.05.1976, 09.06.1976

– Stalin mısralar da yazarmış, dedim Molotov'a. Şiirlerinden bazılarını Gürcüceden çevirdim. İşte bir tanesi, size yaptığım çeviriyi okuyayım:

Ev ev dolaşırdı
Sürgün bir cin gibi.
Ve dalgın melodisinde
O derin gizlilikte sakladığı.
O altın şarkı
Vicdanları aydınlattı,
Ve o yatışmış insanlar şarkıcıya derin minnetlerini sunardı.
Ama sarsılıp kendilerine geldiklerinde,
Dehşetle dolup,

Zehir dolu kupalarını kaldırdılar
Ve dediler ki: "İç, melun!"
Biz o tanrısal doğruyu değil,
Dünyasal yalanı yeğleriz.

Bu mısralar 1896 tarihlidir. O zaman henüz on yedi yaşına varmamıştı.

– Stalin 17 yaşından önce şiir yazmış. Bu, herkesin şiir yazdığı bir dönemdir. Güzel yazıyormuş, dedi Molotov.

– Stalin biraz Almanca biliyor muydu?

– Avrupa'da bulunmuştu. Anlıyordu.

– Ribbentrop konuşurken anlıyor muydu?

– Hayır, anlamıyordu. Ben de anlamıyordum. Konuşmalar çok farklı oluyor, bana soruyorlar "Kaç dil konuşuyorsunuz?" diye. Hepsine şu yanıtı veriyorum: "Rusça". *08.01.1974*

⁂

– Stalin ne diyeceğini bilir elbette, diyor Molotov.

– Eğer Ermeniler engel olmazsa, diye şaka yapıyor Gürcü konuk İ. S. Antelava. Şota İvanoviç'in en sevmediği kişi Mikoyan'dır.

– Stalin'e karşı o kadar mücadele ettiyse onun kampında nasıl kaldı? diye soruyor Şota İvanoviç.

– Lenin, "Stalin demokrattır," demişti, diye yanıtlıyor Molotov. Evet, demişti Lenin, bu kadar eski bir hizipçi olan yoldaş Stalin bu konuları da ortaya atar. Demişti gerçekten. Mikoyan da anılarında söz etmişti bundan. *17.03.1974*

⁂

– Stalin bu konuda özel olarak hiç uğraşmamış olmasına rağmen teknik alanda olağanüstü bir önseziye sahipti. Bu konuda derinine bir çalışması hiç olmamıştı. Evinde teknolojiyle ilgili en ufak bir şey görmedim, ama bilgileri değerlendirmesini iyi bilirdi, işle ilgili insanların anlattıklarını dikkatle dinler, inceler, zayıf noktaları çıkarır ve çözüm önerirdi.

Tabii Stalin'in aşırıya kaçtığı da oldu... Ama yeniliklere karşı bir önseziye sahipti. Ve uçak yapımcıları İlyuşin, Yakovlev ile çok iyi ilişkileri vardı... Ekonomide yenilik önsezisi vardı diyemeyece-

ğim ama askeri alanda, evet. Benim de öyle, ve askerler de, havacılık, denizcilik bakanları da beni severlerdi. Bana karşı kötü niyetli olan bir tek Hruşçov vardı...

Stalin'in müthiş bir çalışma kapasitesi vardı... Bunu kesinlikle söyleyebilirim. İhtiyacı olan şeyi derinine bilirdi ve araştırırdı. Bu tamamen doğrudur. Ve yalnızca bir yöne değil, her tarafa bakardı. Diyelim havacılık konusu politik bakımdan önemli, hemen havacılığa... (Ünlü uçak mühendisi A. S. Yakovlev'e Stalin'in havacılıktan anlayıp anlamadığını sormuştum, aldığım yanıt "Ooo!" şeklindeydi. –*F. Ç.*) Top mu önemli topla, tank mı önemli tankla, Sibirya'daki durum mu önemli Sibirya'daki durumla, İngiltere'nin politikası önemliyse onunla, velhasıl bir yöneticinin gözden kaçırmaması gereken her şeyle ilgilenirdi.

Öte yandan Bakanlar Kurulu ve Merkez Komitesi kararlarını hatırlamak yeter. Bakanlar Kurulu'nda bol miktarda karar çıkıyordu, haftada yüz tane kadar. Poskrebiyşev bütün bu kararları bir paket haline getirip imzalansın diye daçaya yolluyordu. Ve bu paketler haftalar, aylarca mühürleri açılmadan kalıyordu. Buna rağmen bütün kararlar Stalin'in imzasıyla yayınlanıyordu. Kimsenin bozmadığı kocaman bir yığın. Bu konuyu konuştuğumuzda bize soruyordu: "Bugün ne yaptınız, hangi konuları ele aldınız?" Bu masada oluyordu, tartışıyorduk, görüşlerimizi iletiyorduk, onunkileri dinliyorduk. Ne olması gerektiğini belirliyorduk ama bütün o kâğıtların hepsini ona okumamız söz konusu değildi. Çünkü o zaman bir bürokrata dönüşürdü. Hepsini okuyacak durumda değildi. Oysa tartışılan konular ekonomik, askeri, politik, kültürel vesaireydi. Her şey onun başkanı olduğu Bakanlar Kurulu adına yapılıyordu. Bu nedenle de her kararda onun imzası oluyordu, ve paketler mührü çözülmeden bir köşede yatmaktaydı. Daçaya gidiyorduk [gülerek], paketler bir aydır üst üste yığılı durmaktaydı ve yanına bir yığın daha ekleniyordu. Lenin onun zamanında on kat daha az kâğıt, yazı çizi işi olduğunu söylerdi. Lenin okumaya zaman bulamadığı kararları imzalamak zorunda kaldığı için şikâyet ederdi: "İmzaladıklarımın hepsini okumuyorum, topluluğa güven duymak lazım..."

Stalin sorardı: "Bu önemli bir sorun mu?" – "Evet." O zaman yazıyı virgülüne varıncaya dek incelerdi. Ama şuna buna verilecek krediler söz konusu olduğunda her şeyden haberdar olmak imkânsızdı. Merkeziyetçiliğin işlemesi gerekiyordu. Onun için her şey yardımcılarına, halk komiserlerine, Merkez Komitesi üyelerine güvene dayalıydı. *23.11.1971, 08.03.1974, 14.01.1975, 01.08.1984*

✻

– Şimdi Bakanlar Kurulu başkanının rolü azaldı değil mi?

– Evet, bir azalma var, diye onaylıyor Molotov. Stalin zamanında öyle değildi. Şöyle yazılıyordu: "Bakanlar Kurulu Başkanı ve SBKP MK Sekreteri Stalin."

Bakanlar Kurulu ve Merkez Komitesinin kararlarının ortak olduğu zamanlarda kararların altında şöyle yazardı: "Bakanlar Kurulu Başkanı Molotov, MK Sekreteri Stalin." Bu şekilde yayınlanırdı. Bu Lenin'in kuralıydı... Burada bir parça tuhaflık oluyordu, çünkü kanunların altında genellikle başkanın ve sekreterin imzası bulunuyordu. Sekreter, kalem müdürü gibi anlaşılıyordu, bu da hoş olmuyordu. O zaman bir çözüm yolu bulduk ve tek satırda, Bakanlar Kurulu Başkanı ve MK Sekreteri şeklinde imzalamaya başladık. *14.01.1975, 16.06.1977*

✻

– Halk Komiserleri Konseyi başkanı seçildiğimde [1930], Merkez Komitesi sekreterliği görevimden alınmamı talep ettim. Öncelikle zor olacaktı; ikinci olarak da kadroları yenilemek gerekirdi.

Stalin: "Tamam" dedi. Ve sekreterlik görevi Kaganoviç'e verildi. Merkez Komitesinde Stalin'in yerine bakıyordu. Her halükarda o dönemde Kaganoviç, Stalin'den sonra sekreterlikteki en önemli kişiydi. Ben de Halk Komiserleri Konseyi'ndeydim. Daha önce Merkez Komitesi sekreterliği yapmıştım ve aynı zamanda da Moskova Komitesi sekreteriydim. Moskova Komitesi'ndeki görevlerimi Baumann'a devrettim, bu başka bir Baumann, Letonyalı; zaten Merkez Komitesindeydi.

– O ne oldu? Ondan bahsedildiğini duymuyoruz artık.

– Sanıyorum ki o da "Mogilev Bölgesi"ne gitti.*

– 1937'de mi?

– Yaklaşık o zaman, evet. Moskova Komitesi'nde Baumann'ın yerine Kaganoviç geldi. Hruşçov ikinci sekreterdi.

– Belenkiy'i hatırlıyor musunuz? diye soruyor Şota İvanoviç.

– Hatırlıyorum. Birkaç tane Belenkiy vardı. Azılı bir sağcı. İtibarı iade edilmedi mi? Ama onun itibarı iade edilemezdi. Aslında Hruşçov pek çoklarına itibarını iade etti. Tuhaçevski'nin bile. *19.04.1977*

✻

– Stalin'in birçok yetenekleri, teşebbüs ruhu vardı. Ondan daha iyi birisi yoktu ortada. Biz hepimiz toy adamlardık. Ben eski devrimci ekoldendim, kendi kendime Bolşevizme gelmiştim. Kendi içimde vardı bu. Her şeyi incelemiştim, bana gelen bütün yükü taşıyordum, başka türlü davranmak aklıma gelmezdi. Yine de fazlasıyla dosya yüküm vardı. O sırada biraz daha yavaş çalışıyordum. Neden? Şüphesiz yeterince güçlü olmadığım için; her şeyi gerçek anlamda düşünebilmek için zamana ihtiyacım vardı. Büyük hatalar yapmıyordum ama çok zaman geçiyordu. Ve ileri gitmek gerekiyordu, daima ileri.

Yeterince zamanım şimdi var. Bütün gün kendi küçük işlerimle uğraşıyorum. Ve maalesef bizim zamanımızda başlamış olan bazı şeyleri görebiliyorum bugün.

– Demişsiniz ki Stalin ile aranızda büyük bir fark var, tam bir çap farkı.

– Evet.

– Sizden on yaş büyüktü...

– Sadece o değil. Onun rolü başkaydı. Onunki sınırsız, alışılmadık bir roldü. Yönetiyordu, şefti. Başlangıçta putlaştırma ile biraz mücadele etti ama daha sonra, bu biraz hoşuna gitmeye başladı...

Beni Stalin'le karşılaştıramazsınız, kimseyi de. Lenin'den beri ne ben, ne Kalinin, ne Cerjinskiy, hiç kimse Stalin'in yaptığının

* Rusçada ölü gömme anlamına gelen *mogila* sözcüğü üzerine esprili bir kelime oyunu. *–çev.*

onda birini yapmadı. Bu bir gerçek. Bazı önemli konularda Stalin'i eleştiririm, teorik alanda, ama siyaset adamı olarak hiç kimsenin üstlenemeyeceği bir rol oynadı.

– Ama Politbüro'nun diğer bütün üyelerinin hiçbiri sizinle karşılaştırılamaz! diye atıldı Şota İvanoviç.

– Bu doğru olabilir. Tabii Stalin tek başına çalışmıyordu. Etrafında çok sağlam bir ekip vardı. Başka birisi her şeyi bozabilirdi. Çok sayıda düzgün insan vardı ama tepede Stalin tek başınaydı. Gerekli olan kişiliğe sahipti –kesinlik, kararlılık, bilinçlilik– kısaca birçoğunda eksik olan her şey. Çok iyi insanlar vardı, çok çalışkan insanlar ama işte bilinç eksiklikleri vardı. En tanınmışı Cerjinskiy'di. Çöpsüz üzüm gibi görünüyordu. Ama Brest-Litovsk antlaşması döneminde Cerjinskiy bile Lenin'e karşı oy vermişti, Lenin çok zor bir durumda bulunuyordu o sırada. Aslında bunun çirkin bir antlaşma olduğunu söylemişti ama aksi takdirde de ayakta kalamayacaktık. Cerjinskiy durumu yeterince değerlendiremişti. Lenin 1921 yılında sendikal tartışma konusunda bir konuşma yaptı. Cerjinskiy, Lenin'i desteklemedi. Lenin Ocak 1921'de *Pravda*'da "Parti Krizi" adlı bir makale yayınladı. Eğer partide bir kriz olursa... Lenin şunları yazıyordu: "İş öyle bir noktaya geldi ki, köylüler arasında güven kaybettik, köylüler olmazsa ülkemiz kazanamaz." Lenin meseleyi kesin olarak ortaya koymuştu. O sırada tüm iyi, mükemmel niteliklerine rağmen –ki zaman zaman biraz yavan anlatsalar da ben şahsen onu çok iyi tanırdım, Stalin de tanırdı–, partiye olan bağlılığına, coşkusuna rağmen Cerjinskiy bile partinin politikasını tam olarak anlamıyordu.

Stalin'in böyle kararsızlıkları yoktu. *09.07.1971, 08.03.1975, 04.11.1979*

✻

– XVII. konferans. Molotov'un raporu üzerine tartışmalar...

– Evet, bu önemli bir konu. İkinci beş yıllık plan. Galiba size söylemiştim, benim raporum üzerine kabul edilmiş olan kararnameyi bir kere daha okursanız, orada yazılıdır... Ezbere bilmiyorum ama doğruluğuna kefilim. Bu kararname benim yazlık evimde,

bütün bir gece üzerinde çalışılarak hazırlandı. Ben, Kuybışev ve Mejlauk bütün gece oturduk. Mejlauk o sırada Devlet Planlama'nın başkanıydı, Kuybışev ise Ağır Makine Sanayi Halk Komiseri'ydi. Halk ekonomisi konseyi artık yoktu.

– Mejlauk 1937'de mi gözden düştü?

– Evet.

– Ama Kuybışev şimdi saygı görüyor.

– Evet... En iyisi. Kalinin'in de özel bir yeri vardı. İleri gitmiyordu. Kalinin her zaman Politbüro rotasını izlemiştir. Tabii öncelikle Stalin ve ben. O zaman hepimiz –bazı nüanslarla Mikoyan da- birlikte hareket ediyorduk.

Bütün sağcılar en ateşli şekilde bize karşı çıkıyorlardı, ama Buharin daha bilgiliydi. Tomskiy kindardı, ama bazı konularda kindardı da diyebilirim. Teoride zayıftı...

Size bir şey söylemek istiyordum, unuttum. Evet, İkinci Beş Yıllık Planın temel politik sorunları. İkinci Beş Yıllık Plan, 1932-1937 yılları arasını kapsıyordu. Raporu ben sunacaktım, kararı da biz hazırlamıştık. Stalin okumaya başladı, sonra bizi çağırdı, düzeltmeler yaptık. Nihai metin şöyleydi: İkinci beş yıllık planın temel siyasi ödevi, işi sonuna kadar götürmek, ülkedeki kapitalist unsurları ortadan kaldırmaktır. Kulaklar kapitalist unsurlar içine giriyordu, kulaklardan söz ediliyordu ve genel anlamda sınıfların ortadan kaldırılmasından.

– Ne kadar ileri gitmişsiniz!

– Kabul ettiler, hiç kimse itiraz etmedi.

– Yaptığınız her şey doğruydu, diyor Şota İvanoviç, biraz erkendi ama iyiydi. Her şey çok iyiydi, erken gelen ölümden başka.

– Sınıf konusu doğru değildi, diyor Molotov. İmkânsızdı! Bakın işte insanların kafası karışıyor, buna dikkat etmiyorlar.

– Bütün başbakanlarımızın sonradan halk düşmanı ya da parti karşıtı olduklarını, hatta yoldan çıktıklarını fark ettim, Lenin hariç hepsi.

– Doğru.

– Lenin. Lenin'den sonra Rıkov. Kurşuna dizildi. Daha sonra siz. Partiden ihraç. Sonra Stalin; onunki kişinin putlaştırılması nedeniyle. Malenkov. O da sizin gibi partiden dışlandı. Malenkov'dan sonra Bulganin. O da sizin de olduğunuz parti karşıtı gruba dahil edildi.

– Doğru.

– Bulganin'den sonra Hruşçov. O ise iradecilik, öznelcilik nedeniyle. Hruşçov'dan sonra şimdi de Kosıgin. Sonrasını göreceğiz. Kimseyi unutmadım. Buna rağmen devlet gelişti, iyi yolda ilerlemeye devam ettik.

– Tamamen doğru... Ben başkanlıktan hiçbir isnat olmadan alındım. Stalin öldü ve ancak ondan sonra bana suç yüklendi. *18.08.1976*

Stalin'in rolü

– Stalin'e ne kadar saldırılırsa o kadar yükseliyor. Kavga devam ediyor. Stalin'de sınırsız olan şeyi göremiyorlar, dedi Molotov. Lenin'den sonra Stalin'den daha kararlı, daha yetenekli, daha büyük birisi olmadı. Lenin'in ölümünden beri ortaya çıkan durumları iyi analiz edebilen, ondan daha iyi birisi çıkmadı. Hep buna inandım ve bunu söyledim. Ama bu nedenden dolayı da onun hakkında Kirov'un yaptığı gibi aşırıya kaçmaya gerek yok: "Stalin'in çözümünü bulamadığı hiçbir sorun yok." Bunu Lenin için bile diyemeyiz. Stalin olağanüstü bir rol oynadı. Ve çok da çetin.

Bazen yanıldığını kabul etmeyi isterim ama ondan az yanlış yapan bir kişinin adını söyleyin bana. Tarihi olaylar oldu, insanlar kendi tavırlarını aldılar, ama kim en doğru pozisyonu aldı? Sadece Stalin, o dönemdeki yönetimin bütün yetersizliklerine rağmen üstlendiği işi sonuna kadar götürdü.

Stalin'in hayran olunacak şekilde gerçekleştirdikleri henüz yeterince takdir edilmiyor ve vurgulama hep yanlışlarına yapılıyor. Onların istediği Stalin'in hatalarını tamir etmek değil, bu hatalara dayanarak partinin çizgisini değiştirmek.

Ben ise, yanlışlarına rağmen Stalin'i büyük bir adam, yeri doldurulamaz birisi olarak değerlendiriyorum! Döneminde kimse ona erişemedi.

Stalin benim eleştirdiğim konuları biliyordu; hiçbirisini doğrudan dile getirmediğim doğru. Yine de ona eleştiri yöneltiyordum ve bu her zaman da hoşuna gitmiyordu. Buna rağmen Stalin'e benden daha yakın olan birisini tanımıyorum. Ne Hruşçov, ne Malenkov! *03.02.1972, 12.12.1972, 17.07.1975, 16.06.1977, 22.07.1981*

⚜

– Mareşal Vasilevskiy, belleği Stalin'inki kadar güçlü biriyle karşılaşmadığını söylüyor.

– Olağanüstü bir belleği vardı. *11.03.1976*

⚜

– Hemen hemen hayatınızın tamamını işlerin yönetiminde geçirdiniz.

– Evet öyle sayılır.

–Asgari geçim düzeyinden haberdar mıydınız? Bir işçiye geçinebilmesi için ayda 60 rublenin yeterli olmadığının farkında mıydınız?

– Nasıl yani farkında mıydık! Bundan ne sonuç çıkarmak lazım? Bunun ne olduğunu biliyorduk. Habercilere de ihtiyaç duymadan, etrafımızda insanlar vardı. Bazıları bugün var, bazıları yarın, değişik fikirleri var herkesin. Bunların farkında olmamak için sağır olmak gerek. Biliyorduk ama yapılması gerekeni yapamıyorduk. Bu çok çetin bir problem.

Benim fikrimce her şey yoluna girmedi henüz. Birçok şey hâlâ gerçekleştirilmedi, bu emperyalistlerin kabahati. Emperyalizm var oldukça insanlar hayatlarını iyileştirmede güçlük çekecekler. Savunma gücünü korumak ve daha bir sürü şey lazım. İnşa edilecek çok şey var hâlâ. Bir üçüncü dünya savaşı kesin değil, ancak imkânsız da değil. Emperyalizm oldukça şartların iyileşmesini fazla ümit edemeyiz. Benim fikrim bu. *12.05.1976*

Koruyucu İsa Kilisesi

– Moskova imar planı uygulamaya konulduğunda birçok tarihi eser yok edildi...

– Mesela neler? diye sordu Molotov.

– Koruyucu İsa Kilisesi.

– Ha evet! Koruyucu İsa Kilisesi.

– Bugün bu mesele tekrar gündeme geliyor.

– Gerçekten mi?

– Bunun sorumlusunun Kaganoviç olduğu söyleniyor.

– Öyle mi? Onun sırtına mı yüklemişler? Bu da çok aşırı. Tam olarak hatırlamıyorum, o sırada bu komisyonun başkanı mıydım, yoksa üyesi miydim, ama galiba üyesiydim. Koruyucu İsa Kilisesi'nin yerine bir Sovyetler Sarayı yapılması kararı kabul edildi. Karar lehinde oy vermiştim ama mimar Yofan –ünlü bir mimar değildi ama her nasılsa yükselmiş ve bu kadar büyük bir yapının projesini yapmıştı– projeyi gösterince karşı çıktım. "İmzalamam," dedim. İkna etmeye çalıştılar. Stalin "İmzalaman gerek," dedi. Bu düşüncenin saçma olduğunu biliyordum. Bazı uyarılarla karşılaşmıştım. Kilisenin yerine bir Sovyetler Sarayı, sarayın tepesine de dev bir Lenin heykeli yapılırsa heykelin ancak bacaklarının görüneceğini, başının görünmeyeceğini söylüyorlardı, bunu ben de biliyordum. Tam bir saçmalık! Bir Lenin heykeli ve başıyla gövdesi görünmüyor. Kafalar karışabilir bazen ve bu da özel bir durumdu. Düpedüz mimarın yaptığı bir aptallıktı. "İmzalamayacağım," dedim. O zaman Stalin ve Voroşilov ısrar ettiler, komisyona geldiler ve imzaladım.

– Ama kiliseyi niye dinamitlediler? Sovyetler Sarayı ve Lenin Anıtına bu kadar önem veriyor idiyseler başka yerde yapabilirlerdi.

– Kasıtlı olarak yapılmıştı. Kilisenin yıkımına itiraz edenler vardı. Ben etmedim. Şehrin merkezinde o kiliseyi bırakmak, ne için? Çok da eski bir şey değildi. Tam merkezde bir kilise: Sovyet iktidarına uygun değildi.

– Müze haline getirilebilirdi?

– Doğru. Ama işte yapılması öngörülmüş anıtın orta yerinde bir havuz gibi olacaktı. Bu tamamen anlamsız...

– Kilisede bir sürü sanat eseri varmış.

– Doğru. Galiba bazıları muhafaza edildi.

– Öylesine dolaplara koyulmuşlardır, halbuki orada yerlerin-

de korunmuş olacaklardı. Svyatoy Georgiy şövalyelerinin isimleri kazılıymış duvarlarında. Bu Rus ordularının zaferiydi.

– Kiliseye ilişkin hiçbir şeye ihtiyacımız yok. Hele de Moskova'nın orta yerinde.

– Ama dinamitlemek niye? Neden olduğu gibi kalamazdı?

– Derinine düşünmedik. Orada bırakamazdık ama dinamitlememeliydik. Belki gereksiz bir şeydi. Benim de fikrim bu. Yine de bundan yana tavır aldım.

– Herkes Kaganoviç diyor.

– Kaganoviç mi? Onu diyenler antisemitistlerdir.

– Kim peki? Emri veren Stalin miydi?

– Hayır, Politbüro'nun kararıydı, ve bizim komisyon da kabul etti.

– Kiliseyi dinamitlemeyi mi?

– Hayır, dinamitlemeyi değil ama oradan kaldırmayı. Orada bırakmamayı.

– Niye dinamitlendi o zaman?

– Gerçekten bilmiyorum... O dönemde aslında hiç önemi yoktu, dinamitleme veya değil.

– Kalın duvarlar vardı. Daha sonra Sovyetler Sarayı'nı inşa etmeye kalkıştıklarında başarılı olamadılar. Toprak kayması oldu.

– Bütün bunlar beni ilgilendirmiyor. Bu şekilde çene çalmak istiyorlar. Eh çalalım o zaman, çok iyi bir iş! Bu kaçınılmazdı! Her ne şekilde olursa olsun kiliseyi kaldırmak gerekiyordu.

– Onun ardından çok sayıda kilise daha yıkıldı. İbadete kapatabilirlerdi, yıkmak niye? Dinamitlemekle yazık etmişler. Söylediklerine göre çok güzel bir kiliseymiş, ben görmedim.

– Nasıl görmediniz? Uzun süre kaldı halbuki.

– O ben dünyaya gelmeden önceydi. Ben 1941'de doğdum. Oysa bu iş savaştan önce olmuş.

– Savaştan önce mi? Olabilir tabii. Belki bazı şeyleri yapmamalıydık ama bütününde benim fikrimce kimseye sitem edemeyiz. Kiliseyi yıkmak gerekiyordu.

– Ama havaya uçurmak niye?

– Yine de kiliseyi oradan kaldırmak gerekiyordu.

– Vasnetsov'un tablolarıyla, fresklerle süslüymüş...

– Bu müzeler için geçerli, kiliseyi korumak için yeterli değil.

– Kendi başına bir sanat eseriydi...

– Eh, neyse yani, umurumda değil!

– İbadet yeri olmayabilirdi...

– O zaman da ibadet yeri olmayacak bir kilise ne işe yarar?

– Kızıl Meydan'daki St. Bazil Katedrali gibi yerinde kalırdı. Onu koruyan Stalin miydi?

– Evet doğru. Ama öbür kilise çok daha eski, halbuki bunun tarihi 19. yüzyıldı. Tabii pişman olunacak kararlar olmuştur. Şimdi bunlar hata gibi duruyor, ama her zaman öyle değildi. *09.12.1982*

✠

– Masonlarla, masonların rolü ve karakteriyle ilgili bir makale okudum. Şimdiye kadar onlara yeterince önem vermemişim, diyor Molotov. Varlıklarını sürdürüyorlar, hem de sadece varlıklarını sürdürmekle kalmıyorlar, çok büyük tehlike arzediyorlar masonlar... Biz önemsemiyoruz ama onlar güçleniyorlar, kesinlikle komünizme karşılar, kapitalizmden, dinden yana tavır alıyorlar ve aydın çevrelerde çeşitli kimlikler altında çok uzun zamandan beri varlıklarını sürdürüyorlar. Küçük burjuvalar arasına oldukça derinden nüfuz ediyorlar ve onları kendi yanlarına çekiyorlar... Oldukça esnek davranıyorlar, çok kötü niyetli antikomünistler. Ama kendilerini ön plana çıkartmıyorlar, onlar için tehlikeli olur bu. Pek çok gizemli yanları var...

– Masonluktan çok söz ediliyor artık. Bizim ülkemizde de masonlar olduğu söyleniyor, diyorum ben.

– Herhalde vardır. Gizlidirler. Olmamasına imkân yok.

– Sizin de mason olduğunuzu söylüyorlar.

– Çok eski bir mason. 1906'dan beri, diyerek gülümsüyor Molotov.

– Siz partiye 1906'da, 16 yaşında girmişsiniz. Hangi aydı?

– Hatırlamıyorum. Annemin babamın yanına tatile gitmiştim, demek ki yazmış.

– Komünistlerin arasında da masonlar olduğu şeklinde bir düşünce var.

– Olabilir, diyor Molotov.

– Bir de Politbüro'daki en büyük mason Molotov'du diyorlar.

– En büyük mü? Evet, o kadar işin arasında. Komünist olarak kalıyordum, o kadar işin arasında mason olmaya da zaman buluyordum. Bu gerçekleri nereden bulup çıkarıyorsunuz?

– Fransa, ABD ve diğer ülkelerin bazı devlet başkanları masondu. Bunu örnek göstererek bizim eski yöneticilerden bazılarının adlarını sayıyorlar. Hruşçov kabul edilmemiş, çünkü çok akıllı değilmiş.

– Yo, Hruşçov aptal biri değildi. Az kültürlüydü.

– Ama sizi kabul etmişler.

– Neler de uyduruyorlar! Hasımlarımız, İkinci Dünya Savaşı'nın bizim güçlerimizi batıracağını, çökeceğimizi, komünizmin varlığını sürdüremeyeceğini umdular. Hiçbirisi olmadı. Durumumuzu daha da sağlamlaştırdık, sosyalist bloku oluşturduk ve bunda da Stalin'in hakkı büyüktür, dedi Molotov.

– Bugün, bazı yazarlar Rusya'nın koşullar ne olursa olsun devam edebilecek ve Almanya'ya boyun eğmeyecek bir ülke olduğunu düşünüyorlar. Ayrıca 35 milyon adam kaybetmişken bir zaferden bahsedebilir miyiz? Zaferi kazanan gerçekten de biz miyiz?

– Bunu söyleyenler işte bize zaferi zor hale getirenlerin kendileridir. Önyargılarla besleniyorlar. Rusya'nın üç yüz yıl boyunca Tatar-Moğol boyunduruğunda yaşadığını unuttular mı? Ya Stalin olmasaydı? Böyle konuşanlar düşüncesi kıt olan ve yerli yersiz konuşan adamlardır.

– Diyorlar ki: Molotov sana farklı hiçbir şey söylemez, kendi yanlış fikirlerini savunmak zorunda. Onun ağzından laf almak imkânsızdır.

– Stalin idaresinde her yaptığımızın doğru olduğunu düşünmüyorum. Ama esas olan övüncümüzdür. Eğer biz orada yenilgiye uğrasaydık zafer için epeyce uzun süre beklemek gerekirdi.

Rejimimiz iyi dayandı, parti ve halkımız da, Stalin'in Sovyetler Birliği'ni oluşturan halklar arasında en kayda değer olanlar dediği Rus halkı. Bu bir büyük millet şovenizmi değil ama basit bir tarihi gerçek. Milliyetler konusunda uzman birisi varsa o da Stalin'dir. Ve o da Rus halkının faşizmin belini kıran en büyük güç olduğunu

iddia etmekte haklıdır. Herkesten çok Stalin, Rus halkının payına düşen tarihi ve ağır görevin bilincindeydi. Rusların yüreğindeki halkları birleştirme eğiliminin diğer halklara oranla daha fazla olduğunu söyleyen de Dostoyevski idi, evrensel ölçekte, insanlık ölçeğinde...

– Mareşal Golovanov bana Rus halkının Stalin'e olduğu kadar yürekten bağlı olduğu başka kimse olmadığını söyledi.

–Rusya var olacak, Sovyetler Birliği de var olacak ve herkes için iyi olacak. Stalin'in dil sorunlarına eğilmesi bilinçliydi. Dünya komünist sistemi başarıya ulaştığında –ve buna ulaşmak için gereken her şeyi yaparken–, hâkim olan dil, uluslararası iletişim dili Puşkin ve Lenin'in dili olacaktı. Tarihi kitapları okuduğunuz olur mu?

– Karamzin'in *Rus Devleti Tarihi*'ni okuyorum.

– İlginç, tabii. Ama tarihi sadece Karamzin ile incelemek yetmez. Değişik bakış açılarını da edinmek lazım. Halbuki Karamzin sadece kendisine yakın olanı severdi: Ortodoksluk.

– Evet ama Ortodoksluğun Rusya'ya sağladığı yararlar da vardır.

– Şüphesiz. Dışişleri Bakanlığı'nda bu konuda söz aldığım oldu. Demian Bednıy'ın bir yazısı veya kısa öyküsü hakkındaydı. Yazar ortodoksluğa döndürmek amacıyla Slavların Dinyepr'e dökülmesinin tam bir aptallık olduğunu söylüyor. Onu sakinleştirip bunun hiç de aptallıktan olmadığını, Batı'ya doğru atılmış bir adım olduğunu, komşularımıza karşı bir hata yapmamamız için bize lazım olan adamlara doğru tarafımızdan atılmış bir adım olduğunu anlatmak gerek. Bunun Rusya'ya faydası olmuştu ve bu konuda aptallığımızı ilan etmek de yanlıştı. Bolşeviklerin, o sıkı komünistlerin hepsi anlamadı. Bu sadece dini bir tutum değil politikti de, ülkemizin ve halkımızın iyiliğineydi...

Büyük Prens Vladimir Monomah'a pek çok kişi geliyordu: Yahudiler, Hıristiyanlar ve diğerleri. Biri uymadı mı diğerine... Müslümanlık uymuyordu, çünkü "Rus'un neşesi kafayı çekince yerine geliyordu." Ortodoksluk ise çok güzel olmaya, yani süslenmeye izin veriyordu. Tabii gerçekte böyle değildi, Doğudaki Müslümanlardan çok Batı'ya, Batı'nın kültürüne daha yakın olma

isteği vardı. Ve böylece yüzlerini Batı'ya çevirdiler, oradaki kültür düzeyi daha yüksekti, bizi yükseltebilecek tek şey, Batı'ya dönüştü.

Stalin'in tanrıtanımaz bir militan olmadığını söylemek lazım. İlk elde kilise egemenliğine karşı Lenin'in çizgisini takip eden bir devrimciydi, diye ekledi Molotov.

– Bazı büyük askeri şefler her çarpışmadan önce Stalin'in "Tanrım bize yardım et!" diyerek onlara cesaret verdiğini söylediler. Savaş sırasında Kremlin'de askerliğini yapmış olan yazar Vladimir Solouhin bana şunu anlattı: "Peronda beliren Yosif Vissariyonoviç'i gördüm. Solunda patrik Aleksis; sağında Krutitskiy metropoliti. Stalin papazlara hürmet ederdi. Papaz okulu yılları boşa gitmemişti."

– Orada abartıyor, dedi Molotov. Yemekten sonra kilise şarkıları söylediğimiz olurdu. Stalin'in sesi güzeldi.

Pek çok zorluklar yaşandı. Ama şimdi ayağımızı sağlam yere basıyoruz. Tarihçilerimiz ve onlarla aynı çatı altında oturan kişiler bazı saçmalıklar yapıyorlar. En önemlisi, dayandık ve zaferimiz sağlam oldu.

Ama pek tabii ki zor zamanlardan bir kez daha geçmek gerekmez. *15.08.1972, 11.03.1983, 04.10.1985*

[Yüksek rütbeli bir papaz Paris'ten Moskova'ya gelmiş. Eskiden Tiflis papaz okulunda Stalin'in sınıf arkadaşıymış. Eski arkadaşından bir davet almış. Bu görüşme için nasıl giyinmesi gerektiğini sormuş: Kilise kıyafeti mi yoksa sivil mi?
"Sivil olsa daha iyi olur," diye tavsiye etmişler.
Karşılaşma çok sıcak olmuş. Stalin arkadaşının ceketine parmağı ile dokunup demiş ki: "Tanrıdan korkmuyorsun ama benden korkuyorsun öyle mi?"]

"Bırakalım Vyaçeslav çalışsın..."

– Stalin yetmişinci yaş günü için kendisine verilen tüm hediyeleri müzeye vermiş, diyor Şota İvanoviç.

– Müzeye verdi, evet. Bana da hediyeler gelmişti. Dışişleri Bakanlığı'nda bir yerlere koydular, bilmiyorum. Mao Zedung bana

eşsiz iki vazoyla küçük heykelcikler getirmişti. Hepsi bakanlıkta kaldı. Bazıları hariç, onlar da Bakanlar Kurulu'nda kaldı. Ben uğraşamadım. Stalin için bir müze tahsis edildi, ona çok kıymetli şeyler hediye edilmişti, sanat eserleri, korunmaları lazımdı.

– Bugünküler bunları evlerine götürüyorlar.

– Olabilir.

– Geçen gün, dedim Molotov'a, Stalin'in daçasının önünde durduk. Bekçiyle konuştuk. Stalin zamanında oradaymış, ve Stalin kriz geçirdiği gece de görevdeymiş. Diyor ki: "O akşam Stalin gezintiye çıkmıştı. Birimize yaklaşıp sordu: 'Bu akşam yemekte ne vardı?' Daha sonra odasına gitti ve bir daha çıkmadı."

– Bir daha çıkmadı. Stalin'le ben Kremlin'de bir daireyi paylaşıyorduk, sonradan Kongre Sarayı'nın inşa edildiği yerde. Çok nadir de olsa bazen birbirimizi ziyarete gidiyorduk. Bir dönem bayağı da sık oldu bu görüşmeler. Veya onun evinde, daçasında. En çok da "Yakın"da. "Uzak", Domodedovo tarafındaydı.

"Bir savaş çıkacak olursa ne yaparsınız?" diye sorardı, savaştan sonra. "Askeriyeyle ilginiz yok. Kimse askeri konuları bilmiyor. Haliniz ne olacak? Emperyalistler sizi çiğ çiğ yiyecekler."

Doğru bir yön de vardı bunda. Askeriyeyle çok az ilgiliydik. Kabul etmek gerekir ki Stalin 30'lu yıllarda ve savaş sırasında tam olarak yerini dolduruyordu. Çünkü savaş ilmini sadece tanımak değil ondan tat almak da gerek.

Savaştan sonra Stalin emekli olmaya yeltendi ve bir gün masada dedi ki: "Bırakalım Vyaçeslav çalışsın. En genç olan o." Bu küçük bir gruba söylenmişti, daçada. Hiçbir kadeh kaldırma olmadan. *04.10.1972, 06.06.1973*

❦

– Savaşın ertesinde Stalin'in emekliye ayrılması gerektiğine inanıyor musunuz?

– Hayır inanmıyorum. Ama bence çok fazla yorulmuştu. Ama kimse bu riske girmeye kalkışmadı. Ona övgüler yağdırıyor, hoşuna gitmeye çalışıyorduk. İşte Hruşçov'a duyduğu güvenin ve bana olan kuşkusunun da temeli.

– Belki partinin onursal başkanı olarak bırakmak gerekirdi?

– Belki sadece onursal başkanı değil...

– Ama çalışabilecek durumda mıydı?

– Gittikçe daha az. SSCB Bakanlar Kurulu'nun başkanıydı ama oturumlara Voznesenskiy başkanlık ediyordu. Voznesenskiy'den sonra Malenkov oldu; ben Dışişlerindeydim ve birinci yardımcılar arasında değildim artık, ya da sadece şekil olarak öyleydim.

Ruslar ve Yahudiler

–Rusya'yı çok severdi, diyor Şota İvanoviç. Nedenini biliyorum. Rusya'da, Sibirya'da yaşamış, iç savaşı incelemiş, çiftliklerde bulunmuş, her yerde Rus halkını çok derinden anlamış ve çok sevmişti.

– Doğru çok sevmişti, diye onaylıyor Molotov.

– Rusya'yı yönetmek ve Rus halkını sevmemek...

– Almanlar sevmemişlerdi, diyor Molotov. 28.07.1971

– Biz Ruslar... Stalin Sovyet halkı adına böyle dermiş, dedim ben, konuşmayı başlatmak için.

– Biz Ruslar, ilk sıradayız, dedi Molotov, ama her şeyi de Rusluğa getiremeyiz. Bu göründüğünden büyük iş. Sadece Rusların iyi olduğuna inanmak yanlış. Stalin'le ilgili bir şiirde yazmışsınız siz: "Bu Gürcü çok büyük bir Rus'tu." Bu çok yerinde bir tanım, ama bana göre Rusluğun altını çizmek yerine enternasyonalizm konusunda bir şeyler eklemek gerekirdi. Ruslar kendi başlarına hiçbir şey başaramazlardı çünkü onların da çok fazla defoları var; zaten nasıl olmasın ki. Sonuçta, hiç kimse sosyalist gelişimi hayal etmemişti, ilk olarak Ruslar yaptı. Bu böyle.

– Diyorlar ki devrimi yapan Ruslar değil, Yahudilerdi.

– Buna inanacak çok insan bulamazlar. Fakat ilk hükümette ve Politbüro'da Yahudilerin çoğunlukta olduğu da doğru. Ruslar, Yahudiler ya da başka sataşan birileri dürtükleyince birleşip harekete geçiyorlar ancak... *09.12.1982*

– Buharin dışlandığında ailesini terk edip çok güzel, genç bir Yahudiyle evlendi. Onunla yaşamasına izin vermediler. İlk eşi Rus'tu. Yahudilerle evlenen çok kişi vardı: Voroşilov, Andreyev, Rıkov, Kalinin. Bu tesadüf değildi. Yahudi topluluğu içinde muhaliflerin ve devrimcilerin sayısı Ruslarda olduğundan daha çoktu. Aldatılmış, hor görülmüş, ezilmişler ve bunların üstüne dimdik ayakta her yere sızmışlardı. Bunlar kentliydiler, yüzyıllar boyunca şehirlerde yaşamışlardı. Hayatları o kadar iyi şekillenmişti ki çok aktif hale gelebildiler, Ruslar ise önce kafalarını kaşımakla başlamak durumundaydılar.

Kendilerini yoklamak, karar vermek için zaman kaybediyorlardı, halbuki öbürleri daima hazırdı. *13.04.1972, 15.08.1972 27.04.1973, 15.08.1975*

– Amerikalılar eskiden de daha yüksek bir düzeydeydiler, bu yüzden onların büyük bir sıçrama yapmalarına gerek yoktu ama bizim vardı ve biz bu işe pek yetenekli görünmüyorduk. İnsanlarımız da yeterli değildi, çünkü bizim daha fazla şey inşa etmemiz gerekiyordu. Sonra her şeyi devlet üstüne aldı, işletme sahibine düşünecek bir şey kalmadı. *30.09.1981*

– Lenin, 1918 yılında Rus insanının kötü işçi olduğunu yazdı. Ülkeyi küçük köylü ülkesi olarak adlandırıyordu. Bizim aşağı düzeyden daha yüksek düzeye çıkmak için gelişmiş ülkelere göre çok daha fazla yıla ihtiyacımız var.

On-yirmi yıl bize uzun bir süre olarak görünüyor, oysa böyle bir temelin üstünde ülke nasıl yükselebilir... Rus insanının bazen şevki, hevesi çok olur bazen de sıcak sobanın yanında hayatından memnun yan gelir yatar.

1918 çok zor bir yıldı ama Lenin böyle sonuçlar çıkarıyordu! İyi örgütlenebilseydik, insanımız da yeterli olurdu, ama işte bunu yapamıyorduk.

Japonlar disiplinliler, bizde ise kapitalizmin gelişimindeki eksiklikler sosyalizm üzerinde kötü etki yapıyor. *30.09.1981*

– Milliyetler Halk komiserliği yapan Stalin aynı zamanda İşçi Köylü Denetimi'nde (Rabkrin) komiserdi. Lenin bir mektup yollayarak, karmakarışık edilmiş bir işi düze çıkarması için onu görevlendirmişti. Stalin bu konuda şunu anlatmıştı: "Halk Komiseri olarak ona gelip dedim ki: 'İşte, bir komisyon kurdum.' Üyelerin adlarını verdim, şunlar, bunlar. Bana dedi ki: 'Bir tanecik bile Yahudi yok mu? Hayır, o zaman bu yürümez!'"

Biz Ruslar ve Lenin'in kendisi için ne biçim bir tokat! Lenin dedi ki: "Ruslar tembeldir", ve Rusların gerçekten tembel olmasının, başladıkları bir işi bitirememelerinin onu ne kadar derinden etkilediği, üzdüğü belli olurdu... "Çene çalmak, nutuk atmak, bunlarda çok iyiyiz! Ama iş yapmaya gelince..." "Nutuk atmak". Lenin bu kelimeyi telaffuz etmişti. *29.04.1980*

– 1939 yılında, Litvinov görevden alındığında ve ben Dışişleri'ne geldiğimde, Stalin bana dedi ki: "Halk Komiserliği'ni Yahudilerden temizle." İyi ki dedi bunu bana! Çünkü Yahudiler yönetimde ve elçiliklerde mutlak çoğunluğu oluşturuyorlardı. Bu da tabii ki kötü bir şeydi. Letonlar ve Yahudiler. Ve her biri de arkasından bir alay sürüklüyordu. Zaten ben geldiğimde tepeden baktılar ve benim uygulamaya koyduğum tedbirlerle alay ettiler.

Stalin, tabii ki, Yahudilerden kuşkulanıyordu. Halbuki ona en sadık olan da Kaganoviç'ti. Beria, Kaganoviç'in arkasından: "Lazar İsrail'dir..." derdi.

Stalin bazılarının iddia ettiği gibi antisemitist değildi. Yahudilerin birçok niteliğini takdir ederdi: çalışma kapasitelerini, dayanışmalarını, politik dinamizmlerini. Hiç şüphesiz ortanın üstünde bir enerji yayarlar etraflarına. Bu nedenledir ki bazıları bir yönde, diğerleri öbür yönde çok faaldirler. Hruşçov döneminde en son baş kaldıranlar onlardı. Stalin'e karşı korkunç bir nefret besliyorlardı.

Halbuki Çarlık döneminde hapishanelerde ve sürgünde onlardan kalabalık yoktu; hâkimiyeti ele geçirdiğimizde, çoğunluğu birdenbire Menşevik olmakla birlikte, birçoğu da Bolşevik oldu.

– Bununla birlikte Rusya'da hiçbir yerde olmadığı kadar Bolşevik vardı, diye devam etti Molotov. Onlarla gurur duyabiliriz. Yanlış davrandıklarında Rusların yüzüne tükürebiliriz. Ama gurur duyulacak nedenler de var.

– Rusya'nın çok defalar dünyayı kurtardığını söyleyebiliriz.

– Aynı zamanda yağmaladığını, boyunduruk altına aldığını ve "halkların hapishanesi" olduğunu da, diye ekledi Molotov. *23.11.1971, 14.01.1975, 17.07.1975, 10.03.1977, 10.04.1979, 01.01.1986*

– Lenin en büyük tehlikeyi yüksek Rus şovenizminde görüyordu. Lenin'in, komünistleri bu şekilde eğitmesinin büyük bir yararlık olduğu görüşündeyim.

Rus halkı diğer halklara yardım etmiştir, bu doğrudur, ama bu, meselenin bir yarısıdır. Diğer halklar kendi yeteneklerini ancak Rus despotizminin ve hükümranlığının ortadan kaldırılmasından sonra geliştirmeye başlayabilmişlerdir. Bunu görmemek, en önemli şeyi görmemek demektir ve saklamak olanaksızdır. Eğer biz Ruslar bu konudan söz etmeyecek olursak, arkamızda her zaman yarı dost, yarı düşman halklar olacaktır.

– Stalin zaferden sonra yaptığı konuşmada savaşta yönetici ve yönlendirici gücün Rus halkı olduğunu söylemişti, dedim ben.

– Bunu hiç kimse inkâr edemez. Bence de doğrudur. O, akıldan, sabırdan, karakterden söz ettiği gibi hatalarımızdan da söz etmişti. Eleştirel yaklaşıyordu. Fakat siz de biliyorsunuz ki, bu, belirli bir döneme cevap veren bir konuşmaydı, konuyu bütün olarak ele aldığımızda yeterli değildi.

Devrimi başarmak için Ruslar, diğer uluslararasında sağlam bir birlik kurmak zorundaydılar. *12.12.1972*

– Yine de davayı doğrudan yürüten Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti değil, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'dir. RSFSC ile başladı ama başlamak yeterli değildi, genişletmek ve dünya çapında yapmak gerekiyordu. Ne yani, bütün bunlar RSFSC'ye mi dayanıyor? Dünya devrimi olmaksızın başarı kazanılamaz. O da geç kaldı zaten.

Rus halkının en büyük gururu, sadece SSCB'nin başını çekmekle kalmayıp bütün dünyanın evrimine de katkıda bulunmaktır. Rolümüzü azımsamamak gerekir, aksine göstermeliyiz ki, büyük evrensel hedefler için savaşıyoruz, aksi halde komünizm anlaşılamaz. Bunu ciddiye almak gerekiyor.

Bir Rus komünisti küresel devrimden uzak kalamaz. Daha büyük bakmalı, dünya devrimi için mücadele etmelidir. Bunu anlatmalıyız ve bundan vazgeçmemeliyiz.

Bu Rus sosyalizmini alçaltmaz, seviyesini yükseltir. Yoksa her şey ipsiz sapsızların eline kalır. *12.03.1982*

Milletler sorunu

– Devrimden sonra, Bolşevikler çok büyük bir imparatorluğu birlik temelinde korumayı başardılar.

– Evet, bu çok karmaşık bir işti. Eğer Leninist milliyetler politikası gütmemiş olsaydık bugün cumhuriyetler bizden uzaklaşabilirdi. Çok müthiş bir birikime sahibiz bu konuda. Bütün zorluklara rağmen kimse bizden ayrılmadı, bizim izin verdiklerimizin haricinde – Polonya mesela, Finlandiya ve bir zaman için Baltık ülkeleri. Bunu, Lenin'in geliştirip, milliyetler sorununu çıkmaza sokan sağdaki ve soldaki tutumu çok sıkı eleştirerek uyguladığı politikayı takip etmemize borçluyuz. Pyatakov, Buharin ve diğerleri milliyetler konusunun artık bütün önemini yitirdiğini düşünmekteydiler. Bu tam bir miyopluk, küçük burjuvazinin yüksekten bakması. Başka bir şey değil, sadece bir sınıf yaklaşımının yeterli olacağını düşünüyorlardı. Lenin ve Stalin bunun çok iyi farkındaydılar. Öyle ki Lenin Stalin'i Milliyetler Halk Komiserliğine, o andaki en önemli yerlerden birine getirdi; onu tam anlamıyla bir milliyetler bakanlığının başı yaptı. *12.12.1972, 27.04.1973*

– Lenin Stalin'in milliyetler konusu üzerine yazdıklarını göklere çıkarttı ve bütün bu dikenli işleri ona havale etti. Ama eleştiriyordu da. Stalin ve Cerjinskiy'i kastederek, Rus olmayanların bazen Ruslardan daha Rus olduklarını söylerdi. Bu durum Stalin'de

çok açık, fazlasıyla hem de, özellikle de son senelerde ortaya çıkmıştı. Başka bir milletin temsilcisinin bir Rus ismi almasından hiç hoşlanmaz ve sorardı: "Rus milletine de ihanet etmesin?" Yüksek sorumluluk gerektiren kadroların Rus, Ukrayna ve Belaruslara verilmesini uygun görürdü. *07.05.1975, 17.07.1975*

– Stalin'in karakterinin karmaşıklığını göz önünde bulundurmak gerekir. Rusluk konusunda, hükümetin başında bir Rusun bulunmasının gerektiğini düşünürdü. Halk Komiserleri Konseyi'nin başkanlığını uzun süre reddetti. Ya da bu konu dile getirilmiyordu. Şu da var ki, ben Halk Komiserliği'nin başına getirildiğimde ona yazdım: "Senin olman daha iyi olurdu. (Bu 1930 sonuydu.) Rıkov'u bırakmak artık imkânsız, onun için sen olmalıydın." O dönemde ben Merkez Komitesinde sekreterdim. O, Soçi'de tatildeydi. Benim atanmamın daha uygun olduğunu yazdı bana. Ben de ona tabii ki kazara Politbüro üyesi olmadığımı yazdım. "Eğer buna ben uygunsam, eğer hak hakettiğimi düşünüyorsa uygunumdur, tamam, ama senin olman daha iyi olurdu." Adet buydu, Lenin'in zamanından beri böyleydi. Lenin de partinin lideri ve Halk Komiserleri Konseyi başkanıydı. Bense Birinci Sekreter gibiydim ama Birinci Sekreterin daha sonra bulunduğu konum değildi bu. Lenin zamanında, benim sorumluluk aldığım X. Kongre'den sonra Stalin Sekreterlikte değildi. Politbüro ve Örgütlenme Bürosu üyesiydi. Örgütlenme Bürosu'na da ben başkanlık ediyordum.

Aramızdaki yazışma gizliydi, o tatildeyken ve ben onun yerine bakıp Politbüro'ya gelen dosyaları incelediğim zamanlarda bu mektuplar özel kurye ile yollanıyordu, Çekistler aracılığıyla, özellikle de kişisel mektuplar, yarı özel mektuplar.

Stalin derdi ki: "Bir Gürcü asla 'bu atı çaldım demez', 'At beni götürdü,' der." *05.06.1973. 06.06.1973*

... Abhazya'daki karışıklıklardan, Abhazların Gürcülere karşı ileri sürdükleri taleplerden söz etmeye başladık.

– Devrimden sonra oralardaki insanların belli bir kısmında İngilizceyi devlet dili olarak seçme düşüncesi vardı, dedi Molotov. *16.07.1978*

❋

– Savaş sırasında bazı halkların tamamının toplama kamplarına gönderilmesini nasıl açıklıyorsunuz?

– Bugün kendimizi çok açıkgöz zannediyoruz. Her şeyi biliyoruz, o zamandaki her şeyi birbirine karıştırıyoruz, zamanı tek bir noktaya topluyoruz. Oysa farklı dönemler oldu. Savaş sırasında durum öyleydi ki, kitlesel kopmalar olduğuna dair bize haberler geliyordu. Kafkas taburları cephede karşı tarafa geçip bizi sırtımızdan vuruyordu. Bu bir ölüm kalım meselesiydi ve olayları yakından inceleyecek geniş zamanımız yoktu. Tabii, masumlar da yollandı. Yine de benim düşünceme göre o dönemde doğru yaptık. *23.04.1970 22.04.1970*

❋

– Savaş sırasında Kalmuklar niye tehcir edildi?

– Almanlara yardım etmişlerdi.

– Bir yazarın söylediğine göre 1943'te siz Stalin'in komünistlikten vazgeçtiğini beyan etmişsiniz.

– Saçmalık! Stalin için bu tür bir şeyi ne söyleyebilirim ne de düşünebilirim. *30.10.1984*

❋

[Yazarlar Evi'nde Mikoyan ile bir görüşme oldu. Yaklaşık otuz kişilik bir grup. Büyük salonu ayarlamışlardı, sonra baktılar ki gelen az, toplantıyı küçük salonda yaptılar ve herkesi bir masanın çevresine topladılar.

Toplantının ana konusu: Sovyet devletinin, SSCB'nin ellinci yıldönümü. O dönemde Stalin, bütün Cumhuriyetlere Rus Federe Cumhuriyetine otonom bir statüde katılmalarını önermiş. "Lenin Stalin'e karşı diken diken oldu", diye iki kez tekrar etti Mikoyan. Stalin hatasını kabul etti.]

– Gördünüz mü, dedi Molotov, bu durum karşısında Stalin Lenin'in çizgisinde devam etti. Oysa Lenin daha ileri gitmişti,

Stalin'in çok iyi bildiği kendi savlarında bile bir üst kademeye ulaşmıştı.

Lenin federalizme karşıydı, federasyon istemiyordu çünkü merkeziyetçilik yanlısıydı: her şeyi işçi sınıfının elinde tutmak, devleti böyle güçlendirmek. Milliyetler konusundaki yazısını okuyun. Otonomiye evet. Otonomiye geçmek gerekiyordu.

Ama Lenin çok çabuk kendi talimatlarının ötesine geçti: "Gelin Birlik cumhuriyetleri kuralım!" Stalin en başta bunu bilmiyordu. *21.06.1972*

❋

– Kozmopolitlik konusu. Kozmopolit diye takma adlarının şifreleri daha sonra çözülmüş olan bir grup yazara deniyordu, hepsi Yahudi kökenliydi. 1948 yılından itibaren çok sert tedbirler alındı. Pek çok insan kendi kendine soruyor...

– Zorunluydu. Yine de her yapılan doğru değildi. Ama çok ciddi nedenler vardı. Cumhuriyetlerin birçoğunda Sovyet Devletinin düşmanı olan bayağı kalabalık gruplar vardı. Ortak zafer için acımasız görünmek zorunluydu. Hiç kimse milliyetler sorununda Stalin kadar uzman olamaz, hiç kimse Milli Cumhuriyetlerimizi onun kadar basiretli şekilde örgütleyemezdi. Orta Asya cumhuriyetlerinin kurulması tamamen onun eseridir, aynı şekilde sınırların oluşturulması da. Merkezde o dosyayı açmaya vaktimiz olmadığı için Lenin dışında hiç kimsenin ilgilenmediği, bilmediği halkların keşfini bir tek o yaptı, bu konuda son derece yetenekliydi. Çok kıyıcı mücadeleler olmaktaydı. Mesela Kazak yöneticiler başkent olarak Taşkent'i istiyorlardı. Stalin onları yanına çağırttı, onlarla konuştu, sınırları inceledi ve işi sonuçlandırdı: "Taşkent Özbeklere kalacak, Alma-Ata [Vernıy] Kazakların başkenti olacak."

Ve bu konuda ısrar etti. Kuşkusuz Stalin böylece son yıllarında onu aşırı derecede yoran bir yükü üstlenmiş oldu. Hemen hemen hiç tedavi görmedi. Bunun da nedenleri vardı, düşmanları çoktu. Hele bir de birileri yangına körükle gidiyorsa... Bir iki yılcık daha yaşamış olsaydı ben de durumumu korumuş olabilirdim diye düşünüyorum, ancak buna rağmen aramızdan hiç kimsenin, o sırada partide bulunanlardan hiçbirinin yapamayacağı çok büyük ve

zor görevleri yerine getirdiği görüşündeydim, hâlâ da öyleyim. *03.02.1972*

Peki komünizmde nasıl olacak?

– Komünizmde milli özellikler devam edecek mi?

– Silinecek.

– Ama bu kötü bir şey bakın!

– Neden kötü? Aksine bu bizi zenginleştirecek. Almanların hiçbir iyi niteliği olmadığını mı zannediyorsunuz? Fransızların?

– Ama bu durumda ne bir Puşkin'e, ne bir Çaykovskiy'e ne de bir Surikov'a bir daha sahip olamayacağız demektir... Tek bir enternasyonal kültür olacak.

– Ufkumuzu şu ana kadar yaratılmış olanla sınırlamamamız gerekir. Daha büyük düşünmeyi öğrenmek gerek. Yoksa daima o dar kafalı, yarı-komünist, Rus olarak kalırsınız o kadar. Kimse sizin milli mirasınızı elinizden almayacak, ama bir üst kademeye çıkmak gerek. Bu durumda sadece Rus Federe Cumhuriyetinin bir şairi olarak kalırsınız, SSCB'nin değil. Tvardovskiy Rus şiiri için mücadele ediyor, bugünkü en iyi Rus şairi o; çok yetenekli ama sınırlı. Çünkü çoğumuz Rus ufkuyla sınırlıyız, Marx'ın o kırsal aptallık diye adlandırdığı köylü unsuru ile sınırlı. Gerilik aptallığın arkasına gizlenir. Milletin hoşuna gidecek dar bir ufuk. Rus da olsa, Gürcü veya Alman da olsa, köylünün ufku dardır. Savaştan sonra küçük bir kitap edinmiştim, Çaykovskiy ve Taneyev'in yazışmaları. Taneyev Çaykovskiy'in müziğini çok beğeniyor, renklerinin zenginliğini, Rus kültürüyle gururlanıyor. Çaykovskiy çok güzel diye cevap veriyor, ama ben Alman, İtalyan, Fransız müziğini de beğeniyorum. O zaman milli olmayacak mı yani? Tabii ki son derece milli. Ama her şeyi Rusluğa bağlamıyor. En yetenekli adamlar sadece kendi görüş alanlarıyla sınırlamazlar kendilerini, komşulardan ödünç aldıklarını da eklerler, bu harika bir şey değil mi? *12.12.1972*

Stalin'in başarıları ve hataları

– Rüyanızda Stalin'i gördüğünüz oluyor mu?

– Bazen ama çok sık değil. Çok garip durumlarda görüyorum. Yıkılıp yakılmış bir şehirde... Ben oradan bir türlü çıkamıyorum... Sonra ona rastlıyorum. Neyse, tuhaf rüyalar, çok karışık. *17.07.1975, 30.06.1976*

⚜

– Stalin sadece Lenin'i halkın anlayacağı biçimde yorumlamak ve anlatmakla kalmamış ayrıca teoriye katkılarda da bulunmuştur kuşkusuz. Daha devrim öncesinde Lenin, milliyetler konusunda yazdığı eseri için onu kutlamış ve "harika Gürcü" diye adlandırmıştı. Hatırlıyorum, Berlin'deki bir beyaz gazete ona "harika Gürcü" demişti. Daha geçenlerde Stalin'in o kitabını yeniden okudum: müthiş bir eser. Marksist teorinin milliyetler meselesine dikkate değer bir katkı yaptığı kesin ve bu da çok büyük bir öneme sahip.

Günümüze daha yakın bir tarihi ele alırsak, kolektifleştirme konusunda çok büyük başarıları vardı. Burada rolü neydi? Teori anlamında çok büyüktü. Lenin'in hesaba almadığı ve alamayacağı bir rol. Stalin, Lenin'den farklı olarak dedi ki: "Bu yol kolhozlardan geçer, artellerden." Bu Lenin'de yoktu. Onunki ortak toprak işletmeleri, en çok da komünlerdi.

Stalin, kolektifleştirmenin başlarında kendisinin Gürcistan'da bulunduğunu, Sergo'nun o sıralarda Kafkaslar Ötesi Bölge Komitesi'nde olduğunu çok güzel anlatırdı. 1920'lerin sonları. Belki de ortaları, yanılabilirim, tam anımsamıyorum.

Sergo, Stalin'i komüne götürmek istemiş, "Gidelim de sana işlerin ne durumda olduğunu göstereyim," demiş. "Gidelim."

Stalin sonradan şöyle anlatıyordu: "Sergo, iyi bir komünü olduğu için heyecanlıydı, gerçekten de iyi ve güçlü bir komündü. Bazı komün üyeleri gelip bize işlerini, hayatlarının nasıl iyileştiğini falan anlattılar. Sonra Sergo bana: 'Çok ayrıntılı sorular sorma, altını kazmaya başlarsan komün yıkılabilir,' dedi. 'Bu kadar iyi bir komün nasıl yıkılır?' – 'Fazla kurcalama,' diye rica etti. Baktım, başkan gerçekten de çok sağlam, kafası çalışan, kişiliği güçlü bir köylü.

Disiplinli ve bütün ipleri elinde tutuyor. Koltuğunu biraz sarsmaya kalkışsan komünün paramparça olacağını hissediyorsun."

Ben şimdi aynı sözlerle tekrarlayamam ama Stalin, Sergo'nun komün yüzünden bu başkanın üzerine titrediğini, Stalin'in soru sormasını istemediklerini çok güzel ve çok sanatsal bir biçimde belirtmişti. Gerçekten her şey, iyi bir örgütleyici, sağlam ve sadık bir yoldaş olan bu adamın elinde bulunuyormuş. Bence bu Stalin'in komünün nasıl bir şey olduğunu kendi gözleriyle gördüğü önemli olaylardan biriydi. Anlaşılan bu durum içine öyle işlemişti ki, bir direktif verdi ve herkes bunu destekledi. Şimdi bizim için gerekli olan arteller, kişisel çıkar ve makineleşmekti. Pek tabii ki, büyük bir teknik araç-gereç temeline dayanan, ancak büyük bir devlet egemenliğinin varlığıyla etkisi olabilecek bir kişisel çıkar ilkesi.

Komünler özellikle kolektifleştirmenin başlarında, 1920'lerin ikinci yarısında Sibirya'da kurulmaya başlamıştı. Büyük tarım bölgelerinin çoğunda parti örgütü sekreterleri, başlıca işimizin komünler olduğu görüşündeydiler. O sırada komünler üzerinde baskı vardı.

Rıkov başaramayacağımızı düşünüyordu. Aslında komünler Sibirya'da ve bazı büyük tarım bölgelerinde bulunuyordu. Oralarda da iyi yöneticiler, sağlam Bolşevikler vardı ve komünleri ayakta tutmaya çalışıyorlardı.

1924 yılında Kursk bölgesindeki bir komüne gitmiştim, eh yani, vestiyerlerinde sırayla giydikleri komün malı ortak kürk mantoları vardı.

– Batı bu konuda çok sesini yükseltiyor.

– Batı'nın canı cehenneme. Stalin artellere yönelme ve arteller vasıtasıyla yavaş yavaş ilerleme düşüncesine tam zamanında sarılmıştı. Ben hâlâ, özellikle de son zamanlarda bu konuyu düşünüyorum, çünkü ben de kollektifleştirme işine çok aktif bir biçimde katılmıştım. Açlık olduğu için yoksulları ve gücü az olan orta halli-leri bir araya toplamaya çalışıyorduk ve komünler olmadan bunun başarılamayacağını düşünüyorduk. Stalin daha sonra 30'lu yılların başlangıcında kolhozlara meyletti, ve de ne pahasına olursa olsun makineleşmeye doğru; bu son derece yerindeydi.

Lenin ise "Toprağın ortaklaşa işleneceği komünler kurmak gerekir," diyordu. İşte böyle bir genel teorik hazırlık vardı. Lenin'in eserlerine bakın, köylülerin birleştirilmesinden, komşu köylülere yarar sağlayacak komünlerden söz eder.

– Rıkov kolektifleştirmede başarısızlığa uğrayacağınızı düşünüyordu.

– Evet. Ama onların Buharinci bir görüşleri daha vardı. Bu görüş, sözde Lenin'in kooperatiflerle ilgili son makalelerine dayanıyordu. Fakat orada sözü edilen komünler, arteller değil, tüketim kooperatifleriydi! Lenin'in sözünü ettiği, donatım ve alım kooperatifi diye adlandırılan tüketim kooperatifiydi. Bu, bizim çalışmamız ve Marksizm için ileri doğru atılmış çok büyük bir adımdı, çünkü Lenin bunu hedef olarak görmüyordu, hedefi buradan başlamakta görüyordu. Buharin ise her şeyin ticaretten, tüketim kooperatiflerinden geçtiği bir yolda yürüyordu. Stalin haklıydı çünkü Lenin kooperatiflerin ortak temellerini, nereden başlamak gerektiğini, köylü için en açık, basit ve yürünebilir yolu göstermişti. Gerçekten öyleydi. On yıl tüketim kooperatifi ve donatım kooperatifi yolunda yürüdük. Kolektifleştirme sorunu içinde bu, çok büyük öneme sahip, aynı zamanda çok büyük zorlukları olan bir sorundu. Hiç kimsenin deneyimi yoktu, köylüyle o kadar sağlam bağlarımız yoktu. Komünistler her zaman işçilere daha yakın olmuşlardı, köylülerle SD'ler ilgileniyorlardı, bunu kendi işleri olarak görüyorlardı. Stalin yine de bu konuda çok iyi bir yön belirlemiştir. İyi de uygulamıştır.

– Tam da bu konuda Stalin'i suçluyorlar, Lenin daha demokratik davranabilirdi diyorlar.

– Lenin'in komünlere yönelik direktifi daha sertti, evet daha sertti.

1923 yılındaki "Kooperatifler" adlı makalesindeyse artık ne komünlerden, ne de artellerden tek söz ediyor, ticaret kooperatiflerindense gerekli şeyler olarak bahsediyordu. Kuşkusuz böyle olmamasına imkân yoktu. Lenin ilk aşamadaydı, henüz dünya devrimi yoktu... Buharinciler bu noktada kalmışlardı, Lenin ise ilk aşamadaydı, bu da başlangıç demekti. Lenin komünlerden de vazgeçmiyordu, bu

konuda ileri gitmemişti ama Stalin ilerledi ve arteller yolunda cesaretle yürüdü. Lenin, ilk aşamada sorunu tüketim ve donatım kooperatifleriyle, ticari kooperatiflerle çözümlüyordu. Bir yandan tüketim malları, diğer yandan makine ticareti yapılıyordu: Kente köylünün ürettiği malı satıyorlar, köylü için kentten makine alıyorlar. Herkes komünde bir araya gelmişti. Stalin'in raporunda şöyle deniliyordu: "Bizim görevimiz, her bir köylüyü sosyalist görüş açısından müreffeh bir hale getirmektir. Her ailenin ineği, domuzu, keçisi olmalıdır, ama belirli bir sayıda."

Bizim için ve Marksizm adına ileri doğru atılmış çok büyük bir adımdı, çünkü, Lenin için, komünler bir sonuç değil başlangıçtı, halbuki Buharin her şeyin ticaret ve tüketim kooperatiflerinden geçeceğini düşünüyordu.

Stalin'in bir başka becerisi, sanayileşmedir. Daha 1924-1925 yılındaydık. Bu beceri neye bağlı? Stalin soruyu doğru ortaya koydu: Sanayileşme bizim kendi olanaklarımızla yapılmalıdır, kendi gücümüzle, dışarıya bel bağlamamalıyız. Bunu nasıl idare etmek gerekir? 20'li yılların sonu 30'lu yılların tam başında parolası şuydu: Aslolan tekniktir; karar verici olan odur. Daha sonra, tekniği elde ettiğimizde parola şu oldu: Kadrolar karar vericidir. Bunlar sanayileşmenin aşamalarıydı. İlk aşamada teknik karar verici oluyor, sonra kadrolar. Bel bağlayacağımız bir şey yok, gelin kendi gücümüze güvenelim diyerek çok şeylere mal olan bir inancı aşılıyordu. Ama hangi yolla? Ne pahasına olursa olsun sanayileşme yoluyla. İlk elde, ağır sanayi, tüketim alanında kısıtlarla birlikte.

Kirov anlatıyordu: Saratov ilinde bir yere gitmiş, kolhoz toplantısında bir kadın, "Bize niye traktör getirdiler, vızıldıyor vızıldıyor, ne dediği anlaşılmıyor," diyormuş.

Stalin Batı Avrupa'dan elli-yüz yıl geri kaldığımızı ve bu farkı gelecek beş ya da on yıl içinde telafi edemezsek yok olacağımızı söylerken haklıydı.

İşte milliyetler konusu, sanayileşme, kolektifleştirme. Savaş. Diyecekler ki savaş teori değildir, uygulamadır. Hayır, sadece uygulama değildir. Orada da Stalin bir terkip uyguladı. Çok daha ötesini hedefliyordu. Neden, diyordu mesela, Almanlar savaşlarda avantajlı duruma geçiyorlar? Çünkü kadrolar ve birikim

bakımından ileriydiler, çünkü topçu kuvvetine, bu savaş tanrısına büyük önem atfediyorlardı. Ruslar, topçu kuvvetlerde geri kalmamak için çok çabalayıp yine de geri kalıyorlardı. O savaşta Hitler'in topçu kuvveti yeterince iyi değildi, bir kılavuz savaş hedefliyordu. Stalin ise olağanüstü bir kuramsal analiz yapmıştı ve Rusya'nın bir kılavuz savaş ile altedilemeyeceği sonucuna varmıştı. Sovyetler Birliği büyük bir ülke ve halkı da büyük bir halk. Almanlar iyi silahlanmış ve hazırlanmış oldukları ölçüde kısa bir savaş hesabı yapmışlardı. Bu nedenle çok mühim bir topçu malzemesine sahip değillerdi. Tank ve uçak olarak gerekene sahiptiler. Tanklara ve uçaklara, iyi bir de piyade gücü eklendiği takdirde zaferi garantileyeceklerine inanıyorlardı. Bir de manevra yeteneği tabii. İşte o nedenle vuruşma gruplarını kullanıyorlardı, özellikle de tanklar, saldırıdan önce kuvvetlerini toplamayı iyi biliyorlardı. Bizim hatları, kocaman bir duvar gibi dikilen tank kuvvetleri ile zorluyorlar, aradaki çatlakları da piyadelerle kapatıyorlardı.

Stalin daha da öteye geçti. Bütün bunları kullanmakla yetinmedi. Almanların sahip olmadığı topçu kuvvetlerini oluşturdu. Saldırı nasıl yönetilecekti? İlk önce hava kuvvetleri yoğun bombardıman yapacaktı. Onlar başlayacak, topçular da geniş bir hareket mesafesinde devam edeceklerdi; daha sonra sadece tanklar, onlardan sonra da piyade. Stalin temelde dört saldırı aşaması belirledi. Almanların tank bölüğü var mıydı bilmiyorum; bizim vardı ve savaşın sonuna doğru topçu birliklerimiz oluşmuştu bile. Öyle büyük bir topçu birlik hangi cepheyi olursa olsun yıkabilir. Bizim yaptığımız bu idi. Bölükler de vardı tabii ki; sadece ordulardan mı bahsediliyor? Ama onlar önceden hazırlanıyordu işte.

Savaşın ilk aylarından itibaren, hatta galiba savaştan da önce, Stalin komutanların bütün kuvvetleri aynı anda yönetemediğini gözlemlemişti. Bunun bizim askerlerin yaptıklarında görülüp görülmediğini bilmiyorum, ben fark etmedim.

O, bütün kuvvetleri yönetebilecek yeterlikte yeni tip komutan yetiştirme işine girişti. 30'lu yılların en başında, bir askeri geçit sırasında, Stalin Budioni'ye makineli tüfek arabaları hakkında demişti ki: "Bütün bunları müzeye koymanın zamanı gelmedi mi?"

Sonra süvariyi en az kayıp ve en yüksek verimlilikte kullanmak gerekiyordu. Bunu bizim komutanlar anlamıyordu. Voroşilov da dahil.

Stalin asker değildi, ama silahlı kuvvetleri yönetmede eşsizdi. Gerçekten. Hiçbir halk komiseri hava kuvvetlerini yönetmemişti, Stalin yönetti, aynı şekilde deniz kuvvetlerini ve topçuları da. Hatalar yapıldı –bunlar kaçınılmazdı–, ama her şey yolunda gidiyordu ve biz modern savaş malzemesini onun yönetiminde biriktirdik. Bunu hemen kimse bilmez. *04.11.1976*

⚜

...Molotov'a anlatıyorum:

– Golovanov, anılarında, Stalingrad'daki en büyük topçu saldırısını topçu mareşal Voronov'un değil, Stalin'in belirlediğini ve Nikolay Nikolayeviç'e bu konuyu anımsatmak ve kitabında bundan neden söz etmediğini sormak gerektiğini yazıyor.

– Doğru, diyor Molotov. Golovanov her şeyi bilemezdi ama bu doğru. (Olağanüstü ve tam yetkili büyükelçi V. Semyonov'un bana anlattığına göre, Kremlin'deki bir toplantıda Hruşçov şöyle demiş: "Genel Kurmay Başkanı Sokolovskiy aramızda bulunuyor ve o, Stalin'in askeri işlerden anlamadığını ileri sürüyor. Söylediğim doğru mu?" Sovyetler Birliği Mareşali V. Sokolovskiy "Kesinlikle doğru değil, Nikita Sergeyeviç," diye yanıtlamış. – *F. Ç.*) *18.02.1977*

Anayasa

–SSCB Anayasası'nın oluşturulması tamamen Stalin'in eseridir. Çalışmaları izledi, yönlendirdi. Bu onun planına göre, onun doğrudan ve daimi yönetimi altında oluştu. *07.05.1975*

⚜

– Ama ben onun kuramsal anlamda bazı hatalar yaptığını düşünüyorum. Bunların birkaçı bugün dahi önemini korumaktadır. Sosyalizmin prensipleri karışık ve yanlış bir şekilde tanımlanmış. Kim hatırlıyor?

– Herkesten yeteneğine göre, herkese emeğine göre.

– Öyle. Ama çok doğru değil. *13.06.1974*

⚜

– Hruşçov'un hataları da işte bu hataya dayanıyordu. Marx bu sorunu ortaya koymuştu. Lenin de *Devlet ve Devrim* adlı yapıtında bunu yineler. Bu küçük kitabı oldukça iyi bilirim. Orada olan nedir, buradaki nedir? Orada komünizmin en yüksek aşamasının geleceği ve o zaman herkesten yeteneğine, herkese ihtiyacına göre ilkesinin gerçekleşeceği söylenmiştir. Burada ise ikinci bölüm olan "herkese ihtiyacına göre" kısmı çıkartılmış ve yerine "herkese emeğine göre" denmiştir. Bu çizgi, bu yasa basınımızda aynen devam ediyor. Marksizm açısından bunun yanlış olduğu görüşündeyim. Neden? Birincisi: Marx'ın eserinde komünizmin en yüksek aşaması "herkesten yeteneğine, herkese ihtiyaçlarına göre" şeklinde belirtilmiştir. Rabıtalı bir sözdür. Neden rabıtalıdır? Bizim koşullarımızda basit bir işçiden bunu istemek olanaksızdır. Bu sözler 1936 yılında yazılmıştır, bu basit işçiden "yeteneğine göre" istemek olanaksızdır. İşçinin oturacak evi bile yoktur. Bundan ancak en yüksek aşamada söz edilebilir. Peki bir kolhoz köylüsünden "yeteneğine göre" istemek mümkün müdür? Kolhoz köylüsünün çalışmak zorunda olduğu en az işgünü sayısını belirlemiştik aslında. Köylü bu işgünlerinde genellikle çok küçük paralar alıyordu. Ama eğer çalışmazsa onu işten atma hakkına sahip oluyorlardı. Burada "yeteneğine göre" denilebilir mi? Eldekinin süslenip püslenmesidir bu. Süslemek olanaksızdır. Marksizm buna gelmez. Marksizm nesnel bir bilimdir, aklıselimle bakar, kötüyü kötü, iyiyi iyi diye adlandırır, gerçek durum üzerine ödünsüz bir savaşımı gerektirir. Allayıp pullanamaz...

İnsanın ekonomik olanaklardan daha yüksek bir hakkının olamayacağını Marx söyledi, Lenin de yineledi. Biz, komünistlerden hangi koşullarda bulunurlarsa bulunsunlar "yeteneklerine göre" istemek zorundaydık, komünist de istenen her şeyi vermek zorundaydı. Peki halktan "yeteneğine göre" istemek mümkün müydü? Sosyalizm ve komünizm için aynı talepleri ileri sürebilir miyiz? Demek ki biraz ikiyüzlü davranıyoruz. Moğolistan'da olduğum sıra Merkez Komitesine yazmıştım. Komünistlerden bunu daha istemeyelim diye. Gerçi komünistler koşullardan bağımsız olarak komü-

nizm uğrunda mücadele etmeyi görevleri sayarlar ama. Onlar, yani devrimciler, kötü olanı yıkmak, gerekirse kendilerini feda etmek zorundadırlar. İşçi zar zor yaşıyor, bir lokma ekmek parasına çalışıyor, ondan ne isteyebiliriz? Normu yerine getir! O kadar. Basit bir iş. Herkes normu dürüstçe yerine getirmiş olsaydı şimdikinden çok daha zengin bir hayatımız olurdu. Fazlasıyla yerine getirirsen daha iyi tabii. Bir komünist daha iyi çalışmak zorundadır. Demek ki, "herkesten yeteneğine göre" ilkesine karşılık olarak "toplumca saptanmış normların yerine getirilmesi" diye yazmak gerekir. Devletin, toplumun senden istediğini, fabrikada, kolhozda yazılmış olan neyse onu dürüstçe yerine getir. Özellikle de memurlar. Hepsi de boş gezenin boş kalfası. Bunlar acaba sana "yeteneklerine göre" çalışırlar mı? Koridorlarda çene çalıp sigara içerler. Niye bu durumdayız? Lenin şöyle demişti: Bize bir fabrika disiplini gerekiyor, hoş bir şey değil ama gerekli. Fabrika disiplini idealimiz değil ama şimdilik böyle bir disiplin olmadan da bir şey yapılamaz. Devletin belirlediği görevi onurunla, vicdanınla ve ruhunu katarak yap. Daha fazlasını mı yapıyorsun, teşekkür ederim sana.

İkincisi: "Herkese emeğine göre". Bu özellikle yaygın bir ifadedir. Bütün kitaplarımızda hep emeğine göre, emeğine göre denir durur. Bazıları şöyle anlıyorlar: Eğer ben bir fabrikada çalışıyorsam, paramı da emeğime göre alırım. Ama eğer sen müdürsen senin emeğine göre bir normu hiç kimse belirlemez. İster çalışırsın, ister çalışmazsın, kısacası her türlü serbestliği yaşarsın. İşinde hiç özenmeden çalışan insanlar, ülkemizde mevcut çirkinlikler yüzünden "emeğine göre" adı altında para alıyorlar. Sayıları da çok fazla. Ama en önemlisi de şu: Marx ve Lenin, herkese emeğine göre, ama mal-para ilişkileri dışında demişler. Bizde tersini söylüyorlar, mal ve para ilişkilerinin zorunlu ve en önemli şey olduğunu söylüyorlar. Neden böyle yazıyoruz? Şunu demeliyiz: Emeğine göre, ama mal ve para ilişkilerini yavaş yavaş ortadan kaldırarak. Bizde ise tam tersini söylüyorlar ve Programda da tüm sosyalizm dönemi boyunca mal ve para ilişkilerini sürdürmek gerekir diye yazılmış. Tam tersi yani. Stalin "Teoriyi kabul ediyor ve onu, bu bir teori değil, yaşamdır şeklinde anlıyorum," demişti. İşte ben neden oturup yazıyorum, bir yığın kitabı, kâğıdı karıştırıp duruyorum? Yazılanlar korkunç, inanılmaz şekilde her şeyi birbirine karıştırıyorlar! Şu akademi üyesi ekonomistlere, filozoflara bakıyorum da aslında her gün bir yalan uydurduklarını onlar da biliyorlar! Ne bu akademi üyeleri ne de profesörler, hiç kimse buna karşı seslerini yükseltmiyor. Oysa Marx ve Lenin tersini söylemişlerdi. Lenin'in *Devlet ve Devrim*'inde "mal" ve "para" sözcükleri geçmez bile. Neden? Bizde ise her şey buna dayanır. Kapitalizmin kalıntıları. Basit olmayan, çok karmaşık ve çok ciddi bir sorun. Genç insanlar büyüyecekler, dürüst olanları bunun aptallık olduğunu söyleyecekler. Diyecekler ki, ihtiyarlar bize gerçeğe uymayan şeyler söylemişler.

Bu konuda ne diyebilirim, bu başka bir konu. Size yalan söylemeyeceğim, hiçbir yerde de yalan konuşmayacağım. Hiç konuşmayabilirim. Ama 1936'da Stalin'e bundan iki kez söz etmiştim. Her şeyi anladı tabii ki, ama elini sallayarak: "Sen komünizmi kastediyorsun. Ama bu doğru değil, bilime uymuyor."

– Peki Rusya'daki devrim, Marx'a göre bilime uygun muydu? diye sordum Molotov'a.

– Uygundu. Lenin bunu kanıtlamıştı.

– 1936 Anayasası'nda bu maddenin dışındaki her şey iyi miydi?

– Mükemmel bir belgeydi. Anayasadaki bu maddenin pratikte bir önemi yoktu, ama şimdi bunu esas alarak yazılar yazıyorlar ve gençleri buna göre yetiştiriyorlar. Stalin Anayasa'yı redakte ediyor, komisyona başkanlık ediyordu, her şey onun elindeydi. Anayasa çok büyük rol oynamıştır. *09.02.1971, 13.06.1974*

⚜

– XIX. Kongre'den sonra Stalin'in bizde oluşturulanın sosyalizm değil ama bir askeri-endüstriyel diktatörlük olduğunu söylediği doğru mu?

– Söylediği başka bir şeydi. Özel bir konuşma sırasında bizde artık proletarya diktatörlüğünün olmadığını kabul etti. Evet, bana bunu kişisel olarak söyledi, ama bunu çok sağlam bir kanı olarak söylemedi. Sadece bana dedi. Ya beni ölçmek için ya da durumu daha iyi görebilmek için. Eğer bizim anayasamıza ya-

kından bakacak olursak, Stalin'in proletarya diktatörlüğüne biraz saldırmış olduğunu görürüz. Bu açık bir şekilde ima ediliyor. Orada yaklaşık olarak gördüğümüz, rejimimizin proletarya diktatörlüğü olarak 1917'de doğduğu, sonra bütün çalışanların iktidarına dönüştüğüdür. Bakın bütün çalışanların. İşte bunun için ülkemiz işçi sovyeti vekilleri tarafından yönetilir. Sovyetler vardı ve öyle de kaldılar, özellikle de işçi ve köylü sovyetleri vekilleri. Şimdi artık sınıf bölünmeleri yok. Bence bu üstü örtülü bir revizyonizmdir: proletarya diktatörlüğü değil ama işçi iktidarı. Bunun gibi bir şey.

Lenin'in *Devlet ve Devrim*'inde baştan sona bu vardır. Ya köylüler? Onlar yoksuldur, isterler ama ufukları dardır... *30.06.1976*

✠

– *SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları* adlı kitabı [1952], Stalin'in daçasında tartışmalara konu oldu. "Artık okuduğunuza göre sorularınız var mı yoldaşlar?" En az altı yedi Politbüro esas üyesini toplamıştı. "Ne düşünüyorsunuz? Gözlemleriniz nelerdir?" Belli belirsiz bir şeyler geveledik. Ben öylesine birkaç fikir söyledim. Bugün itiraf etmeliyim ki o eseri biraz hafife almışız. Çok daha derinine incelemek gerekirmiş. Çok yazık. İnsanlar teoride çok güçlü değildi.

Sosyalizmin Ekonomik Sorunları'nı ne kadar okursam o kadar hata buluyorum. Bugün tekrar okudum – nasıl öyle şeyler yazabilmiş? "Şurası çok açık ki, dünya pazarı parçalandığından beri ve başlıca kapitalist ülkelerin –Birleşik Devletler, İngiltere ve Fransa– dünya kaynakları üstündeki uygulama güçleri daraldıkça, kapitalizmin büyüme ve gerilemeden oluşan devresel gelişme özelliğini saptıyoruz." Bu doğru. Ama bakın devamında ne geliyor, bu 1952'de yazılmış: "Bu ülkelerdeki üretim fazlalaşması dar bir temel üstünde kalacaktır, zira üretim hacmi gittikçe küçülecektir. " Oysa hiç böyle bir şey olmadı. *10.03.1977.16.06.1977, 07.11.1985*

✠

– Kapitalizmin ana kanunu şu ya da bu yolla azami kârı elde etmekten oluşmakta. Ama nasıl bir Marksist, kapitalizmin ana kuralını kapitalizmin yok olmasının dışında düşünebilir? Zaten Marx

da sürekli buraya yönlendirir, kapitalizmin gelişmesini, onun kaçınılmaz olarak yok olacağı şeklinde analiz eder. *Kapital*'in tümü kapitalizmin bu şekilde gelişeceği, ama bağrındaki güçlerin etkisiyle kesin olarak yok olmaya ve sosyalist topluma geçişe doğru gideceği düşüncesine dayanır. Gelecekte yok olacağını hesaba katmadan kapitalizmden ve onun temel yasasından nasıl söz edilebilir? İmkansız tabii ki! Stalin'in kapitalizmi işte bu ana kuralı atlıyordu. *14.01.1975 10.03.1977; 16.06.1977; 07.11.1985.*

✠

– Haydi haydi! Size işte bunu öğrettiler. Bunda Stalin'in hatası vardı, onun temel ekonomi yasasında da. O sadece haydi yapalım! diyordu. Hruşçov de bunu Programa dahil etmişti. Oysa Stalin'de çok önemli, değerli ve yeri doldurulmaz başka bir şey vardı, Hruşçov bunu gözden kaçırmıştı. Siz Stalin'deki küçük parçayı, ikincil parçayı alıyorsunuz, asıl parçayı unutuyorsunuz ve Stalin'i de Lenin'i de çiğneyip geçiyorsunuz. İşte asıl acı olan bu. Bolşevikler hiçbir zaman şu 1980'lerden beri yaşadığımız komünizmde olduğu gibi aldatıcı ve göz kamaştırıcı sözler vermediler. Hruşçov bu sözü vermişti.

– Bir maceraydı yani.

–Macera, ama şimdi sizler böyle maceralar istiyorsunuz... Yeni kuşağa ne verebiliriz? Kendimiz de çok az anlıyoruz, çok az düşünüyoruz, Lenin ve Stalin'in öğrettiklerinin anlamını çok az anlıyoruz. Stalin ekonomik yasada bir hata yaptı. Hruşçov, Stalin'in bundan ibaret olduğunu ileri sürerek bu hatadan yararlandı.

– Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde bu konu üzerinde düşünüyorlar. Orada bir kitap yayınlandı. Onlarda önce sosyalist düzenin sağlamlaştırılması, daha sonra ise sosyalist üretimin yüksek tekniğe dayanarak artırılması ve mükemmelleştirilmesi geliyor.

– Her şey tekniğe bağlı, düzenin güçlendirilmesine gelince, onu Stalin gözden kaçırdı, ama Almanlar aldılar. *11.03.1976*

✠

– Stalin'e nasıl seslenirdiniz?

– Takma adlarıyla: Stalin ya da Koba. O bana Molotov veya Viçeslav derdi. Çoğunlukla da "Moloşvili", Gürcüce... *02.12.1971.*

– Maliye Bakanımız Zverev'di. Onu çok iyi tanırdım, iyi bir maliyeci olarak takdir ederdim. Kendisiyle pek çok işimiz oldu.

Moskova örgütü bölge komitelerinden birinin sekreteriydi. Benim önerimle halk komiserleri arasına girdi. Daha önce Maliye Enstitüsü'nü bitirmiş, güvenilir görevliler ve partililer hakkında bana bilgi verin demiştim. Bana bir liste verdiler. Zverev'in üstünde durdum. Görüşmek için Stalin'in yanına çağırdık. Korkunç bir gribe yakalanmıştı, ateşi vardı, sıkı sıkı sarınıp bürünmüştü. Tip olarak Sobakeviç'e benziyordu, onun gibi iriyarıydı. Şolohov "Bizim demirden maliye bakanımız..." demişti. Herkesi vergi kapsamına aldığı için onunla alay ediyorlardı. Peki kimden alacaktı? Burjuvazi de yoktu. Kendi adamlarından, işçilerden almak gerekiyordu, köylülerden de pek çok şeyi çeke çeke almak gerekti. Bahçelerin yok edildiği söylenir. Köylüler vergi kapsamına alınmışlardı, çünkü kenar bölgelerdeki meyve bahçelerinden ek gelir elde ediyorlardı, bu gelirden de bir vergi alınabilirdi, bu yüzden vergilendirildiler. Elinizden geliyorsa başka bir yöntem bulun bakalım. Bir şekilde devleti yaşatmak gerekiyor! Çok zor bir durumdu. Hiç kimse bize para vermiyordu. Varlığımızı nasıl sürdürecektik? Stalin kaba, kötü, barbarca davrandı diyorlar. Barbar olmayanları bu koşulların içine bırakalım da devletin yıkılmadan varlığını sürdürmesini sağlasınlar bakalım. Çeşitli yöntemler arayıp bulursunuz. Bunlar, en basit şeyleri anlamayan mankafalardır! Zverev'e aferin. Bu yüzden onu takdir ediyorum. Kesinlikle yetenekliydi, parti ülkülerine bağlı biriydi. Bunun devrim için, parti için gerekli olduğunu, bu olmadan hiçbir şey yapılamayacağını hissediyordu. Bilinç düzeyi yüksekti. Buna pratik yeteneğini de eklemek gerek, nerede, neyi kopartmak gerekiyorsa hemen yapmak gerekiyordu. Sıradan insanlardandı, bu yüzden de pratik yeteneği vardı... En iyisi değildi. Politikayı daha uzak bir hedefe taşımak onun işi değildi. Ama beş yıllık planın hesabını yapmaya gelince bu işi yapabilirdi. Çizgi belirlenmişti. Ne olursa olsun bu çizgiyi izlemek gerektiğini biliyorsun demişti Stalin. Ve o pratik bakımdan az ya da çok güvenilir yolları bulmaya çalışacaktı. Mali sorunların çözümünde Stalin'in,

genelin içinden en önemli olanı seçebildiğini ve kesinlikle bunu sağlamak istediğini yazarken doğru söylüyor. Hem sadece mali sorunlar da da değil...

Stalin toplantıda kendisi yazar ya da Poskrebıyşev'i çağırıp ona dikte ederdi. Çok anlaşılır biçimde, çok çabuk ve çok kısa formüle ederdi ve çoğunlukla da belge sunardı. Sonra nihai belgeye ekler konur, birtakım değişiklikler yapılırdı.

Evinde

– Stalin'in ofisinde büyük bir masa vardı. Orada benim de bir yerim vardı. Ama herkesin tam olarak nasıl oturduğunu size söyleyemeyeceğim. Orada bulunan insanların sayısına göre değişiyordu.

Filmlerde gösterilenin doğru olduğunu zannetmiyorum. Çizmek gerek. Ben Kızıl Meydanı çizecek kadar iyi bir ressam değilim ama. İşte çalışma salonu [Stalin'in çalışma salonunu çiziyor].

Bu büyük toplantı masası. Stalin'in yeri burası. Pencereler. İki, veya üç tane, tam hatırlamıyorum. Üç galiba. Kapı. Bir çekist şurada oturuyor. Burada Poskrebıyşev. Bu, haritaların da olduğu dinlenme odasının kapısı, bir dünya küre, oraya çok nadiren girerdik.

Masanın etrafında yirmi kişi yer alabiliyordu. Duvarda, pencerenin birinin yanında, Suvorov ve Kutuzov'un portreleri. Bir kutuda Lenin'in ölüm maskesi de vardı, bir konsolun üstünde, camdan bir çanın altında. Telefonlar için özel bir masa. Çok geniş bir çalışma odası, ikinci katta. Pencere bugün Ebedi Alev'e bakıyor.

Şimdi apartman dairesine gelelim. Burada, zeminde [çiziyor], altı veya yedi oda var, birisi Svetlana'nın, kütüphane odası, yatak odası, personel odası, dönemine göre değişiyor; bir ara yaşlı bir Gürcü kadın vardı. Sonra Valentina İstomina. O daçadaydı. Kapkacağı biz götürüyorduk. Ayrıca onun kadını da olmuşsa bu kimi ilgilendirir?

Engels'in bu konuya basit bir yaklaşım gösterdiğini okuyorum. Onun resmî karısı yoktu. İrlandalı ev sahibesiyle birlikte yaşıyordu. Evlenecek zamanı olmadı. Bu İrlandalı kadın hayata gözlerini

yumduğu zaman Marx bunu önemsememiş ve Engels'i çok gücendirmiş. Engels, ikinci ev sahibesini yani eski karısının kızkardeşini getirtmiş.

Lenin'in İnessa Armand'la bir hikâyesi olmuştu. Stalin içinse işler biraz karışıktı. Bir de çocuklar. Kafasında başka dertler vardı. Her işe yetemiyordu, zor zamanlardı.

Kâğıdı ziyan etmeyelim. İşte, kâğıdın bu yarısına yemek odasını çizeyim size. Masa uzundu çünkü bazen davetliler kalabalık oluyordu. Burada da onun her zamanki yeri. Mekân çok genişti, galiba üç penceresi vardı. Burada kanepe. Doğrusu daire çok iyi düzenlenmemişti. Vestiyer mutfağın yanında yer alıyordu. Daçada bir gramofon vardı, dinlenme zamanları için. Apartman dairesinde genelde barış zamanı buluşuyorduk. Toplantılardan sonra, akşamları onun evine yemeğe giderdik. Konuşma orada da devam ederdi tabii.

Stalin Rusların yanında Gürcüce konuşmayı yasaklamıştı. Beria bir kere denedi ama terslendi. (Svetlana Alliluyeva kitabında erkek kardeşi Vassiliy'in ona sır olarak saklanması koşuluyla babalarının gençliğinde Gürcü olduğunu söylediğini yazar. *F. Ç.*) *16.08.1977, 28.12.1977*

⚜

– Svetlana Alliluyeva, Stalin'in, oğlu Yakov'a çok kötü davrandığını yazmış.

– Diyebilirim ki Yakov'da partiye bağlı olmayan bir yön vardı. Ona Stalin'in evinde rastlardım ama çok nadiren, ve aralarında özel bir yakınlık sezmedim. Stalin ona uzak davranırdı. Yakov komünist miydi? Mutlaka, ama bu özellik onda çok baskın değildi. Çok önemli olmayan bir kadrodaydı. Yakışıklı bir oğlandı. Bir küçük burjuva. Orduda topçuydu. Hapiste çok onurlu bir tutum gösterdi ve kahraman olarak öldü. Stalin onu bu işten kurtarmaya yanaşmadı, dedi ki: "Oradakilerin hepsi benim oğlum."

Vassiliy ise az çok etkin bir komünistti; daha doğrusu, askeri tarzda bir Sovyet yurttaşı, bir Sovyet ordusu askeri. Çok sıkı içerdi ve bana öyle geliyor ki kötü şeyler de yapardı. Kendine yapışık gezen o takımdan da iyi bir şey beklenemezdi. Savaş sırasında yaralandı; o çok sevdiği içki alemlerinden birinde bir şey patlamış. *21.12.1979*

⚜

– Vassiliy iyi biri değildi. Her konuda kötü değildi ama pek çok kötü yönü vardı. Ona övgüler düzdüler, o da buna kandı. Yetenek olarak pek bir şeyi yoktu. Gerçekten de babasına çekmemişti. Maymun iştahlı biri. Her taraftan davetlerle, şereflerle donatılıyordu halbuki politik olarak az gelişmiş bir insandı. Çevresindekilerse şüpheli insanlardı ve pek komünist de değillerdi. Onun gibi. Etrafında gezindiği için dünyalığını doğrultmuş çok adam vardı çevresinde. *13.04.1972, 21.10.1982*

[İsveç Kızıl-Haç'ı aracılığıyla öğrendik ki Stalin'in oğlu Yakov'u Stalingrad'da savaş esiri olan feldmareşal Paulus karşılığında değiş tokuş etmek istemişler. Stalin şöyle cevap vermiş: "Bir mareşali bir erle değiş tokuş etmem." Onun başka bir sözünü daha biliyoruz: "Olabilecek en fazla sayıda Alman generali ele geçirmeliyiz, bir tek adamla değiştirmek için: Ernst Thalmann."

15 Ağustos 1941 tarihli *Krasnaya Zvezda* gazetesinde, ön sayfadaki röportajı okudum: "Vitebsk önlerindeki çarpışmada batarya başı Yakov Cugaşvili çarpıcı bir kahramanlık örneği göstermiştir. Son havan topuna kadar yerinde kalıp düşmanı biçmeye devam etmiştir." Gazete Stalin'in oğlunun bir aydan beri yeminine, vatanına ve şerefine sadık kalarak Almanların elinde esir olduğunu yazmıyor. Yakov Cugaşvili'nin komsomol kartını gördüm, içine babasının bir fotoğrafı iliştirilmiş.

İşte bu yürekli adamdan bize ulaşan son sözler: "Eğer ülkemi yeniden göremeyecek olursam babam Yosif Vissariyonoviç Stalin'e ona hiçbir zaman ihanet etmediğimi ve Alman propagandasının uydurduklarının tamamen yalan olduğunu açıklamanızı istiyorum."

Bu yazıda benim gözüme çarpan "açıklama" sözcüğüydü. "Haber vermek", "bildirmek" veya "söylemek" değil de "açıklamak".

Stalin'in çocuklarına ayıracak yeterli zamanı yoktu ama yine de okulla ilgili sorular soruyor, karnelerini kontrol ediyor ve yeri geldiğinde uzun baba öğütleri veriyordu. Vassili payına düşen azarı işitiyordu. Stalin'in iki mektubundan bahsetmek istiyorum. Birincisi kızı Svetlana'ya:

Patronum Svetlana'ya!

Patron! Mektubunu ve kartını aldım. Babanı unutmadığına çok sevindim.

Sana nar çiçeği elmalar yolluyorum. Birkaç gün sonra da mandalina yollayacağım. Ye ve tadını çıkar.
Vassili'ye hiçbir şey yollamıyorum çünkü okulda tembellik ediyor.
Burada hava çok güzel. Biraz canım sıkılıyor çünkü patroniçem burada, yanımda değil.
İyi şanslar patronum benim.
Çok öpüyorum.
Patron Svetlana'nın zavallı sekreteri.
Sefil İ. Stalin
8.X.35

İkinci mektup ise Vassili'nin bir öğretmenine yazılmış. Anlaşıldığına göre Vassili çok az çalışıyor ve durumu da düzeleceğe benzemiyormuş. Artık tahammülü kalmayan öğretmen Vassili'nin babasına bir şikâyet mektubu yazmış. 1938 yılında!

Baba iki sayfalık bir mektupla cevap vermiş:

Yoldaş, öğretmen Martişkin,
Vassili Stalin'in marifetleri konusunda yazmış olduğunuz mektubu aldım ve bunun için size teşekkür ediyorum.
Çalışmalarımın yoğunluğu nedeniyle cevabımı çok geç yazdığım için affınızı rica ederim.
Vassili çok şımartılmış, ortalama yetenekte, yabani (bir çeşit İskit!), her zaman doğruyu söylemeyen, zayıf yöneticilere şantajı seven, fazla istekli olmayan veya daha doğrusu gel git akıllı bir çocuktur.
Her türlü insan tarafından Stalin'in oğlu olduğu hatırlatılarak şımartılmıştır.
Vassili sizin gibi kendisine saygısı olan, ona diğerleriyle eşit davranan ve bu saygısızın genel okul kurallarına uymasını dayatan bir öğretmen ile karşılaştığı için çok memnun oldum. Vassili sizin bahsini ettiğiniz müdür benzeri ve yerinin eğitimde olmaması gereken gevşek adamlar tarafından şımartılmıştır. Eğer bu hödük Vassili hâlâ yitirilmediyse bu, ülkemizde şımarık bir çocuk karşısında eli kolu bağlı kalmayan bazı eğitimciler sayesinde olmuştur.
Benim tavsiyem: Vassili'ye daha katı davranın ve bu dengesiz çocuğun sahte intihar tehditlerine kulak asmayın.
Bu konuda desteğim sizinledir.
Malesef Vassili ile bizzat ilgilenme olanağım olmamasına rağmen arada sert bir şekilde onu sarsacağım.
Selamlar!
İ. Stalin]

[Artyom Sergeyev bana Vassili'nin sırlarını açıkladı, Vassili'nin anlattığına göre sinemacı Roman Karmen'in karısı onun evinde kalıyormuş. Ama Vassili'nin mutluluğu kısa sürmüş. Karmen Stalin'e durumu yazınca Stalin başsavcıyı çağırarak oğlu için emirlerini vermiş: "Bu iti kanunun bütün sertliğiyle yargılayın!"
Bir numaralı kanun adamı bunun üzerine Vassili'yi çağırtmış:
– Karmen'in karısının sizin evinizde kaldığı doğru mu?
– Doğru.
– Neden sizde yaşıyor?
– Ben de merak ediyorum.
– Neden onu orada tutuyorsunuz?
– Gitsin, benim bir itirazım yok!
Bu konuşma babasına iletilince Stalin kafasını sallayarak:
"Ah alçak! ah alçak!" Ve Karmen'in mektubunun kenarına mavi mürekkeple yazmış:
"1. Bu aptal kadın Karmen'e geri verilsin.
2. Albay V. Stalin'e 15 gün tutuklama."
"Stalin, sen mi? Bak hele!" diyormuş babası Vassili'ye, o da şu cevabı veriyormuş: "Ben henüz Stalin değilim."]

– Artyom Sergeyev ile konuştum, efsanevi Bolşevik Artyom'un oğlu, dedim Molotov'a.

– O Stalin'in manevi oğlu olarak kabul ediliyordu. Artyom öldüğünde o çok küçüktü.

– Bana savaş öncesinde Stalin'in evindeki ortamdan bahsetti. Oturdukları daire Kremlin'in kale içinde bir binanın üst katıymış, Trinite Kapısı'nın yanında. Girişte tuzlanmış salatalık fıçısı varmış.

– Hatırlıyorum, dedi Molotov.

– Stalin'in üstünde memnuniyetle taşıdığı eski bir kürklü paltosu varmış, diye anlattı Artyom. İç savaştan beri giyiyormuş ama birçok kimse onun Sibirya'daki Turuhansk sürgününden kaldığını zannediyormuş. Girişte asker kaputu asılıymış. Yerini değiştirmeye kalkışınca çok sinirlenip: "Her gün bana yeni bir kaput getirmeye kalkışıyorsunuz, halbuki bu bana daha bir on yıl dayanır!" Ya o iyice eskimiş valenkiler...*

* Keçe botlar. –*çev.*

Tatyana Afanasiyevna konuşmaya katıldı:

– O zamanlar çok alçakgönüllü giyinilirdi. Vyaçeslav Mihayloviç'in bir tek pardösüsü vardı o kadar. Bir de bütün hayatı boyunca taşıdığı şapkası, bütün fotoğraflarda görünüyor. Şimdiki gibi değildi o zaman.

[...Molotov'un yeni şeylere karşı emekçi ailelerde olduğu gibi davrandığını fark ettim. Ona bir hediye alındığında, bir ceket, veya yaş günü için bir kravat alındığında hiç göstermese de bunun onu memnun ettiği belli oluyordu. İlk fırsatta memnuniyetini belli edecek bir şey yapmaktan da kaçınmıyordu...]

– Stalin bu konuda çok katıydı. Cenazesinde giydirecek uygun bir şey bulunamadı. Gömleğinin dirsekleri yıpranmıştı, onarmak ve temizletmek gerekti...

[– "Stalin eve girer, diye bana anlatıyordu Artyom, onu elinde mektupların olduğu bir çantayla Poskrebıyşev izler. Stalin mektuplardan bazılarını yüksek sesle okumak üzere masaya geçer. Bazılarına açıklamalar koymakta ya da kararlar yazmaktadır. Madenciler madende duş olmadığını yazmıştır. "Şefleri bir halk düşmanı!" der Stalin.

Vasiliy ve ben aynı yaştaydık. Stalin bize Zoşçenko okumaktan çok hoşlanırdı. Bir gün gözlerinden yaş gelene kadar güldü ve dedi ki: "Yoldaş Zoşçenko bu kısımda GPU'yu hatırlayıp sonunu değiştirmiş!"

Bir başka sefer, oğulları Yakov ve Vasiliy'le beni toplayıp şöyle dedi: "Çocuklar, yakında savaş var, asker olmanız gerekecek."

Yakov ve ben topçu olduk, Vasiliy ise pilot. Üçümüz de daha ilk gününden savaşa gittik. Stalin bizim hiç gecikmeden alınmamız için telefon etti. Baba olarak bize bahşettiği tek ayrıcalık buydu.

Vasiliy'in mektupları hâlâ durmakta. Bir tanesinde, cephedeyken para istiyor çünkü biriminde yeni bir büfe açılmış; bundan başka da yeni bir üniforma yaptırmak istiyor. Bu mektuba cevap olarak Stalin şunu yazmış:

"*1. Bildiğim kadarıyla hava kuvvetlerinin günlük tayını son derece yeterlidir. 2. Kızıl Ordu tüzüğü yoldaş Stalin'in oğlu için özel bir üniforma öngörmemiştir.*" Vasiliy parayı alamaz."

...Artyom Fyodoroviç Sergeyev savaşın tamamına katılmış ve topçu tuğgeneral olarak dönmüştür. Stalin'in bütün oğulları cepheye gitmiş; bir tanesi bildiğimiz gibi orada ölmüştür.

Artyom Fyodoroviç bana Stalin'in 1933'te, on ikinci yaş gününde ona hediye ettiği gramafonu gösterdi.]

– Sergeyev, Tevosyan'ın oğlu Vladimir'le de arkadaşmış. Vladimir, babası hakkındaki düşüncenizi öğrenmek istedi.

– Ona çok değer veririm, dedi Molotov. Çok dürüst, kültürlü biridir ve Lenin'le Stalin'in sıkı izleyicisidir. Metalurji konusunu çok iyi bilen biriydi, 30'lu yıllarda Almanya'da pratik yaptı, Krupp fabrikasında çalıştı... *09.03.1985, 04.10.1985*

...Vyaçeslav Mihayloviç bir yandan anlatarak Stalin'in Kuntsevo'daki "Yakın" adlı daçasının planını çiziyor.

– Geniş bir hol; sağda bir defasında hasta olup yattığı bir oda var. Akşam yemeği için toplandığımız büyük yemek odası. Öğlenleri yemek yediğimiz pek olmazdı. Adı akşam yemeği ama akşamın saat 10 ya da 11'inde yenirdi. Burada büyük bir masa, sık sık çalıştırdığımız gramofon burada. Her çeşit plak vardı ama o, klasik müziği severdi. Bir operanın bir bölümünü, bir parçasını dinlemek için operanın orta yerinde sık sık Bolşoy'a giderdi. Glinka'yı, Rimski– Korsakov'u, Musorgskiy'i severdi – Rusları tercih ederdi. Pyatniskiy korosunun halk şarkılarını severdi.

Masada on beş ya da yirmi kişi yer alabiliyordu. Burası onun çalışma odası gibiydi. Mutfağa giden koridor da buradan geçiyordu.

Holün duvarları haritalarla kaplıydı. Hruşçov onun bir dünya küre üstünde kararlar aldığını iddia etti. Bu yanlış; coğrafi haritaları çok severdi, burada Asya, Avrupa, bütün haritalar. Burası uzun süreler ayakta dikildiğimiz bir yerdi. Buz Kuzey Buz Denizi'ni, Sibirya'nın nehirlerini, yeraltı zenginliklerini keşfetmek; bütün bunlar onun coşkusuydu, özellikle de Obi haliçi, orada bir liman inşa etmek istemişti.

Üst kata hiç çıkmazdık. Ben sadece bir kere çıktım, o da ölümünden sonra.

Çalışma odasında küçük bir masa vardı. Çoğunlukla orada konuşurduk ama daha da çok yemek odasında. Yemeği beklerken kanepeye oturup haritaların önünde iktisadi sorunları tartışırdık. Burada yatak odası, ufak boyutlarda bir odaymış, ben hiç girmedim. Şu büyük odada öldü. Duvara dayalı bir piyano. Jdanov çalardı. Çok usta değildi, amatör çalardı.

Stalin'in evinde bilardo masası vardı. Benim de oynadığım oldu.

Stalin spor yapmazdı. Denize girerdi. Ok atmayı severdi, evet. Az yürüyüş yapardı, bana göre çok az. Voroşilov, Andreyev, Hruşçov, Malenkov ava giderlerdi.

Eli normaldi, ama şu şekilde tutardı, herhalde küçükken geçirdiği bir ameliyat nedeniyle olsa gerek. Bir at arabası çarpmış...

İkinci kata kendisi de çok az çıkardı, kızı orada kalıyordu. *28.07.1976, 04.03.1978, 10.04.1979*

✠

– Şunu da bilin ki ben Stalin'in ağzının içine bakan bir adam değildim. Onunla tartışırdım, ona kendi doğrularımı söylerdim!

Sadece azizler hiç yanılmazlar. Tanrıya bir sürü şeyi adaletsiz yönettiği için sitemde bulunabiliriz, çok fazla sefil, çok fazla yoksul var...

Stalin çok büyük bir taktik uzmanıydı. Çok derine inmezdi ama uygulamaya koymayı becerirdi. Gözüpekliği ve sertliği de vardı sonra.

Molotov zaferin kazanılmasında Stalin'in oynadığı rolü anlatırken ekledi:

– Ve küçük, yamalı parçalar da değildi Stalin'in yönettiği topraklar!

[...Molotov'un kulakları daha ağır işitmeye başlar, Kremlin'deki bir sağlık servisinden ona bir işitme aleti vermelerini ister. Sovyet yapımı aletlerin ona uygun gelmeyeceğini söylerler, ithal bir tane edinmesi gerektiğini ama bunun için de birilerinin cebini doldurması gerektiğini söylerler.] *11.05.1978*

Düşmeye başladı...

– Son yıllarda, Stalin biraz düşmeye başladı bana göre. O kadar zorlu zamanlar geçirdi ki! O kadar şeyi zaten nasıl kaldırabildi kendime soruyorum! *24.07.1978*

✠

– Yaşla birlikte herkes çeşitli derecelerde skleroz olabilir. Ama Stalin'de bu çok belirgindi; dahası çok sinirli olmuştu ve herkesten şüphe ediyordu. Son dönemindeyse, bence artık tehlikeli olmuştu. Bazı aşırılıklara düşüyordu. Yazdıklarında, bazı söylev ve makalelerinde eski kalıpları büyük bir dikkatle değiştiriyordu. *29.04.1982*

✠

– Gürcistan'da, Batum yakınlarında bir sahil kentinde Stalin'in bir daçası vardı. Bir gidişinde çevredekilerden habersiz, gizlice başka bir mahalleyi ziyarete gitmeye karar vermiş. Ve devrim öncesi arkadaşlarını bulmuş, erkek ve kadın arkadaşlar. Stalin'e etraftaki bozulmadan, zimmete geçirmelerden yakınmışlar, Stalin çok sinirlenerek Gürcistan birinci sekreteri Çarkviani'yi görevden almış ve yerine Suhumi'de bulduğu Mgeladze'yi vermiş.

Ama idari tedbirler problemleri çözmeye yetmedi. *21.10.1982*

✠

– "Amerika'nın Sesi" Trotski'nin katilinin öldüğünü bildirdi. Yirmi yıl yattı, sonra Sovyet kahramanı haline getirildi, gidip Küba'da ölmeden önce bir süre bizde yaşadı. Her şey bizimkilerin emri ile yapılmıştı...

– Bu doğru. Ölmeden önce Trotski Stalin için: "Burada bile beni yakaladı." demiş. *04.11.1978*

✠

– Stalin, meteorologlara tahminlerinin doğruluk yüzdesini sordu. "Yüzde kırk, yoldaş Stalin." – "Oysa tersini söyleseniz, o zaman doğruluk oranınız yüzde altmış olacaktır." *01.01.1979*

[Jdanov'un önerisiyle besteci Golubev, bestelerinden birisiyle Stalin Ödülüne aday gösterilmiş. Herkes onun kimin önerisiyle aday olduğunu biliyor ve ödülü alacağını düşünüyormuş. Adayların listesi Stalin'e imzalaması için sunulduğunda sormuş: "Golubev... bir senfoni... Herkes kabul oyu vermiş bir kişi dışında. Bu bir kişi kim?

– Şostakoviç, yoldaş Stalin.

– Yoldaş Şostakoviç müzik konusunda bizden daha yetkin, demiş Stalin ve listeden Golubev'in ismini çıkarmış.]

– Lenin'in Stalin hakkındaki tüm yargılarında haklı olduğunu düşünüyorum. Hatta Lenin'in ölümünden hemen sonraki Politbüro oturumunda da bunu söylemiştim. Galiba Stalin bunu

unutmadı. Lenin'in ölümünden sonra, Stalin ve benimle birlikte beş ya da altı kişi Zinovyev'in evinde, Kremlin'de bir araya gelmiştik. Vasiyetnameden söz açıldı ve ben Lenin'in bütün yargılarını doğru bulduğumu söyledim. Tabii bu Stalin'in hoşuna gitmedi. Bununla birlikte uzun yıllar boyunca bir arada gayet iyi çalıştık. Bence benim bazı şeyleri doğruca söylemem hoşuna gidiyordu, diğerleri dolambaçlı yola kaçıyordu. Benim olayları daha basit bir şekilde aldığımı iyi görüyordu.

İlişkilerimiz çok iyi de olsa ben Lenin'in tersine gitmeyi istemedim ve Stalin'in vasiyetteki savlara katıldığımı anlamasını sağlayacağı şekilde davrandım. Bana bu konudan hiç bahsetmedi. Tabii ki Lenin'in vasiyeti sonuçta Stalin'in lehineydi; başka görüşlere nazaran onunki en pozitif olanıydı. Ama bana göre Stalin daima bu değerlendirmeden hoşnutsuzdu. Lenin iki kişiliği öne çıkarmıştı: Stalin ve Trotski. Lenin'in Trotski'yi hangi ifadelerle tanımladığını tam hatırlamıyorum ama daha önceki tüm dönem boyunca Lenin Trotski hakkında hepsi negatif olan birçok yargıda bulunmuştu ve Stalin bunu hesaba katıyordu. Lenin onun çok tehlikeli birisi olduğu konusunda uyarıda bulunuyordu, işte onun için ikisini yan yana koymuştu: Stalin ve Trotski. İşte, seçim sizin. Stalin'le ilgili somut olarak çok az sayıda da olsa, sadece olumlu fikirler ileri sürmüştü, buna karşın en sonunda kişiliğinin bazı negatif yönlerini ortaya çıkartmıştı.

Sertlik konusunda, bu özellik Stalin'de biraz vardı bu: Keskin birisiydi. Ama bence bu gerekli bir şeydi, yoksa şimdi olduğundan çok daha fazla gevşek ve dengesiz insan olurdu ortada. Tabii, sertliği, katılığı ve hatta hoyratlığı insanları yıldırıyordu. Gayet net ve tereddütsüz bir şekilde yönünü çizdi, bu o dönemde parti için son derece önemli bir şeydi. Çok karmaşık bir kişilikti. Lenin'in eleştirilerini dikkate aldı. Şüphesiz dikkate aldı onları. İlk yıllarda çok ölçülü bir adamdı, ama daha sonra kendini bıraktı gibi geliyor bana. Yüksekten bakmaya başladı. Ben her zaman böyle düşünmüşümdür. Bu çapta adamlar için bu durum çok can sıkıcı bir şeydir. *01.11.1977, 01.07.1979*

– Çok sayıda aydın, Stalin'in, Leninizmin özünü değiştirdiğini, en nitelikli Leninist kadroları elediğini ve bugün bütün çektiklerimizin Stalin'in kötü uygulamalarının sonucu olduğu kanısında.

– Bütün bunlar, az örgütlenmiş de olsa sağcı sapmalar nedeniyle. *26.08.1979*

"Yalan bataryaları gerçeği korur..."

Molotov'a, çok defalar Stalin'i daçasında görme olanağı bulmuş olan A. Rıbin ile görüşmemi aktarıyorum. Bana Stalin'in işçilerle, neyin nasıl inşa edileceğini tartışmaya çok gönüllü olduğunu anlattı. Bahçedeki bir koltukta, eski bir kaputa ya da kürklü mantoya sarılmış şekilde başkomutan şapkasını yüzüne indirerek kestirmeyi severmiş.

– Doğru, diye onayladı Molotov.

Bir gün Beria Stalin'i, daçanın mayınlandığı konusunda uyardı: "Eh iyi o zaman, arayalım şu mayını," diye cevapladı Stalin. Mayın detektörü olan bir asker getirdiler ve ikisi birlikte daçanın çevresini taradılar. Hiçbir şey bulamadılar.

– Stalin korkak tabiatlı değildi; yetenekli ve cesur insanları severdi. Rokossovskiy gibi mesela.

– Rıbin, bir keresinde Stalin'in "Birisi benim adıma hareket ediyor," dediğini duymuş.

– Olabilir, diye onayladı Molotov. *04.11.1979*

– Arabada olduğumuzda, mutlaka arkamızdan güvenlik görevlilerinin olduğu bir araba gelirdi. Bir de belki Stalin için –ama sadece onun için– bir tane de önde vardı. Bu olabilir, ama ben hiç bu konudan bahsedildiğini duymadım. İkinci arabadan ise haberdardık. Daçaya giderdi, her yere...

İlk yıllarda galiba koruma yoktu. Herkes yaya dolaşırdı. Stalin de, ama 1928'de suikastlar başlayınca... Sınırda adamlar yakalandı, bombacılar. SD türü adamlar. Tehlikeli teröristlerdi bunlar...

O zaman için Stalin'i öldürmek yeterdi, iki üç kişi daha, ondan sonra her şey yıkılırdı.

Bir gün, tam kar fırtınasının ortasında, Stalin ve ben, Manej boyunca yürüyoruz. Henüz koruma olmadığı zamanlar. Stalin kürklü mantolu, kulaklı şapka ve valenkilerle. Kimse onu tanımıyor. Yanımıza bir dilenci yaklaştı: "Bir sadaka beyler!" Stalin cebinden 10 rublelik bir banknot çıkardı ve ona verdi. Yolumuza devam ettik. O sırada dilenci arkamızdan bağırdı: "Pislik zenginler!" Bu Stalin'i güldürdü: "Gel de anla şimdi bunu! Az verirsek kötüyüz, fazla verirsek de kötüyüz!" *11.03.1976, 16.08.1977*

[Pedagoji Enstitüsü'nde çalışan yoldaş S. kendisini Beria'dan nasıl kurtardığınızı anlatıyordu. Stalin'in "Yakın" daçasındaki nöbetinden sonra eve dönen S. yolda bir arkadaşıyla karşılaşmış ve bunu konyak içerek kutlamışlar. Konyağın üstüne de bira içmişler. S. arkadaşıyla vedalaşıp tramvaya binmiş ve tramvayda sızıp kalmış. Yolcular, bu sarhoş vatandaşın resmî ceketinin altında, kemerine asılı tabancayı görmüşler. Polis çağırmışlar. Kısacası bir sonraki nöbetinde eline L. P. Beria'nın filanca yere gelmesini belirten emrini tutuşturmuşlar.

Görevini yapmaya devam ediyormuş, yani daçaya giden yolda, beklemesi gereken yerde bekliyormuş. Çeşit çeşit insanlar gelip gidiyorlarmış. Molotov gelmiş. S. bir şey kaybetmem ya demiş. Molotov işin aslını dinlemiş, ayrıntıları sormuş, emri okumuş, bir kalem çıkartmış ve emrin üzerine "Sert bir ceza. V. Molotov" yazmış.

S. yi ondan sonra hiç kimse hiçbir yere çağırmamış. Ama hikâye bununla bitmemiş. Birkaç gün geçmiş, yine nöbetteyken yolda Stalin görünmüş. Ağır ağır geçmiş ve açık açık hiç kimsnin yüzüne bakmaksızın, "İçmesine iç ama ne yaptığını da bil," demiş. S. irkilmiş. Stalin yolun ucuna kadar gitmiş, geri dönmüş ve çekistle aynı hizaya gelince: "Hangi salak konyağın üstüne bira içer!" demiş ve S.ye bakmış.]

– Sizin korumanızda da bulunmuş.

– Benim şoförümdü. Şimdi doktora yapıyor. Bana zaman zaman tebrik kartları gönderir. Bakarım hep okur. 1918 yılında Halk Ekonomisi Kurulu'ndaki çalışmam üzerine bir tez yazdı. O zamanlar ben Petrograd'da Halk Ekonomisi Konsey başkanıydım. Yazılar yazıyordum. O bilgi topluyordu.

– Size bir suikast yapıldığını söyledi.

– Arada bir bana böyle şeyler anlatırdı, arkanızdan biri iş çeviriyor, çok tehlikeli insanlar falan derdi. Bence hayali geniş biriydi...

– Siz yoldayken bir ağaç devrilmiş...

– Ural'daki olay dava aşamasındaydı, orada anlatılıyordu. Doğrular da vardı, yanlışlar da. Kuşkusuz bu meseleyi anlamak mümkün değil. Hiç kimseyi suçlamasam da ne lehte ne de aleyhte bir şey söyleyemezdim. Çekistler böyle bir bilgiye ulaşmışlardı ve araştırıyorlardı. Her şey karmakarışıktı. Çok belirgin bir abartma da söz konusuydu. Ciddi bir şey vardı ama tam olarak anlaşılmadı, çok daha kötüsü de düşünülebilirdi. Kahraman insanlarımız oldukça fazladır.

– Şvernik, XXII. Kongre'de sizden çok sert söz etmişti. Molotov, kendisine yönelik bir suikast olmadığını biliyordu ama bu konuyu susarak geçiştirdi diyordu.

– Suikast vardı. Prokopyevsk'te.

– Şoför, son anda bir daha düşündüğünü, bir uçurumun yanından geçtiğinizi ifadesinde belirtmiş...

– Evet evet. Hendek gibi bir yerdi. Sadece ben değil, şoför de ölebilirdi. Buna inanmak zordu ama bu konuda konuşmalar ve dedikodular olduğunu sanıyorum.

– Gerçekten bir suikast miydi?

– Bir şey diyemem. İfadeler vardı. Ağaç vardı, araba tepeye doğru ilerliyordu ve hendeğe yuvarlanacaktı. Mahkemede insanlar bir suikast hazırladıklarını söylediler. Şoför oralı biriydi. Şoförle anlaşmışlar ama o verdiği sözü yerine getirmedi. Onlar da mahkemede, şoförün söz verdiğini ama sözünü tutmadığını söylediler.

– Şoföre iftira atmış olamazlar mı?

– Yo, hayır. Birçok yere gittik, hiçbir zaman böyle bir tehlikeyle karşılaşmadık, özellikle ilk yıllarda...

O sırada Trotski'yi okuyordum. Trotski, –anlamı tam olarak vermeye çalışıyorum– Molotov için Stalin'den sonraki ikinci adam diye söz edilmesinin belirsiz ve kuşkulu bir konu olduğunu yazıyor. Doğrudur. Ama Molotov'a herhangi bir suikast girişimi olmadığı konusu da kuşkuludur. Yani bu bir uydurmadır, diye sonuca varıyor Trotski. Neresi uydurmadır, anlamak gerek.

Ben bunu şöyle anlıyorum: Aslında kendisinin Stalin için partideki ikinci adam olduğunu söylüyordu.

– Peki o zaman ikinci adam kim?

– Trotski'ye göre, oydu. Bana karşı çok kötü davranmıştı. *21.06.1972, 04.10.1972, 09.12.1982*

⚜

– Çoğu kereler şöyle bir şey duydum, Stalin'in bir benzeri varmış yorgun olduğu zamanlarda törenlerde meydanı selamlamak için.

– Hikâye bunlar! Mahsus söylüyorlar...
09.03.1981

[Savaş sırasında, Yüksek Öğrenim Halk Komiseri Sergey Kaftanov, aynı zamanda bilimsel araştırmadan da sorumluydu. Onun da yakından ilişkili olduğu füze fırlatma servisinin şefi tutuklanmıştı. Politbüro oturumu sırasında bu tutuklamadan haberdar edilen Kaftanov Stalin'e dört gündür bu yoldaşa telefonla ulaşamadığını söyler ve ekler: "Onu cezalandırmanızı rica ediyorum yoldaş Stalin."
"Nerede peki?" diye sorar Stalin.
"Bizde," der Beria.
Bir süre sonra, birdenbire bu yoldaş kapıda belirir.
"Oturun, der Stalin, sizi beklemiyorduk artık."]

– Stalin'e genelde: "yoldaş Stalin" denirdi. İşte Avusturya şansölyesi de konuşmasına şu sözlerle başladı: "Saygıdeğer başkomutan yoldaş Stalin!" *17.08.1971.*

⚜

– Sizce Stalin'in olumsuz yönleri nelerdi?

– Olumsuz mu? Bu soruyu kendime hiç sormadım, dedi Molotov. Aksak bir cevap çıkmaması için uzun düşünmek lazım bu soruda. Zor karakterli bir insandı. Ama çok adildi.

Yine de sevilirdi. Çok sevilirdi. Olumsuz yönlerini hatırlatmayı sevmem.

– Genelde Lenin'e atıfta bulunulur: "Stalin çok hoyrattır..."

– Bu anlaşılır bir şey. Stalin'e yönlendirilen suçlamaların en ağırı budur. Ama, bana göre, değişik kişilikteki ve değişik dönemdeki insanlar onu takdir ettiler.

– Stalin insanlara "çark" muamelesi yaparmış...

– Çarklar, çarklar! Mesele hangi yönde döndükleri, dedi Molotov. Gerçekten sevilirdi o. Bu sadece propaganda değil. Gönülden sevilirdi.

– Brejnev'i göklere çıkardılar, ama hiçbir işe yaramadı, diyorum ben.

– Neden işe yaramasın? Yaradı.

– Kanada'da Brejnev hayranlarıyla karşılaştım. Bizim göçmenler. Uçak kaçırma suçundan hapis yatmışlar bizde, ama Brejnev yurt dışına çıkışlarına izin vermiş. Brejnev'i övüyorlar, Andropov'a, Lenin'e ve Stalin'e küfrediyorlar... *15.11.1984*

⚜

– Stalin'in Rusya tarihinde yerini alacağı zamanlar gelecektir. Moskova'da bir Stalin müzesi olacak. Mutlaka! İnsanlar dayatacak.

Stalin'in oynadığı rol çok büyüktü. Eminim ki adı yeniden yükselecek ve tarihte görkemli bir yere sahip olacak. *01.01.1985, 08.03.1985*

⚜

– Stalin "Yalan bataryaları gerçeği korur," demişti. *17.08.1971*

STALİN'İN ÇEVRESİ

Kirov

...Ansiklopediden okuyorum:

– *1925'te, Sovyetler Birliği Komünist Partisi (Bolşevikler) XIV. Kongresi sırasında S. M. Kirov, K. Y. Voroşilov, M. İ. Kalinin, A. A. Andreyev ve diğerleriyle birlikte kongre delegeleri arasında bulunan V. M. Molotov...*

– Tomskiy, diye ekliyor Molotov.

– Tomskiy yok burada, ...*Trotskistlerin ve Zinovyevcilerin yenilmesi amacıyla Leningrad örgütüne yardım ediyor.* Orada neler olmuştu?

– Parti'nin XIV. Kongresinde (1925) Leningrad komünistleri çok iyi temsil edilmişti. İçlerinde çoğunluk Merkez Komitesi çizgisine karşıydı, sadece küçük bir azınlık yandaştı. Aslında Leningrad örgütlenmesi, kadroları seçmiş olan Zinovyev'in ellerindeydi.

Ama Zinovyev de Kamenev tarafından yönlendiriliyordu. Kamenev Leningradlıların lideriydi. Kuramsal konularda Kamenev, Zinovyev'den yetkindi.

Leningrad'da partinin Bolşevik Merkez Komitesine karşı olması nasıl kabul edilebilir? İşte bunun için Merkez Komitesi üyelerinden oluşan bir grup kuruldu. Bu oluşumun, bu çarpışma komandolarının, yani Kalinin, Kirov, Buharin, Tomskiy, Voroşilov, Andreyev'in ve Schmidt'in adlandırdığı gibi, "vahşi tümen"in sorumlusu bendim. Kongrenin ertesi günü Zinovyev'i indirmek için Leningrad'a geldik. Gittiğimizde Zinovyev bizi kibar bir biçimde çalışma odasına çağırdı: "Ne gerekiyorsa söyleyin anlatalım. Çalışmaya ne zaman başlıyorsunuz?" – "Yarın başlıyoruz." – "Nasıl bir çalışma yapmayı düşünüyorsunuz, bize anlatabilir misiniz?" – "Fabrikaları dolaşacağız, konuşmalar ve oylama yapacağız."

Bütün fabrikalar grup üyelerince paylaşıldı. Hemen ertesi günden itibaren ben, Lenin Deniz Şantiyelerinde söz aldım. O ünlü şantiyelerde. Diğerleri nerelere gitti hatırlamıyorum...

Sonuçta Zinovyev'i attık. Nasıl mı hallettik? Bütün fabrikalara gittik ve XIV. Kongre lehine karar oylattık.

Önemli fabrikaların kesinlikle elden kaçırılmaması gerekliydi. Yoksa Zinovyev büyük fabrikaları elde tutarken biz ikincil önemdekilerde zafer elde etmiş olurduk. Çok sıkı bir şekilde fabrika komitelerini ellerinde tutuyorlardı. Benim görevim başarıyı sağlamaktı. Zinovyev bana sordu: "Putilov fabrikasına ne zaman geliyorsunuz?"

"Zamanımız bol", diye ona cevap verdim. "Acelemiz yok."

Putilov fabrikası onların esas üsleriydi ve Zinovyev bütün umutlarını oraya bağlamıştı. Putilov'dan bir heyet bana geldi: "Yoldaş, bize ne zaman geleceksiniz? Biz Putilov'danız, biz de işçiyiz!" - "Size de geliriz, tamam, size de geliriz, madem hoşunuza gitti, hepimiz geliriz. Diğer fabrikalarda olduğu gibi inceleme fırsatı verin bize."

Bizim için kuşatmak çok önemliydi. İşte o nedenle en şüpheli iki işletmeyi en sona bırakmıştık biz de: "Üçgen", bugünkü adıyla "Kızıl Üçgen", ve Putilov fabrikası. Zinovyev'in büyük etkisinin olduğu bu fabrikayı ve Putilov'u sona bırakmıştık. Piterli işçilerin bu fabrikalar üzerindeki manevi baskısı da yönlendirici olmuştu. "Üçgen"e en sondan bir önceki uğrak olarak gitmiştik. Bütün grup beraberdik, Kalinin ve Tomskiy dahil. Buharin mi? Hatırlamıyorum. Kirov oradaydı. Asıl Kirov'u görevlendirmek gerekiyordu. Önce ikinci derecede önemli konuları oyluyoruz. Oyların yarısı lehte, yarısı aleyhte. Sonuç çıkmıyor. İşçiler sürekli olarak saf değiştiriyorlar. MK politikasından yana oy verenler sola, Zinovyev'den yana oy verenler sağa geçiyorlar. Durumu açıklığa kavuşturmak o kadar zor ki. Saflarımızı karıştırıyorlardı, henüz çok gözle görülür olmasa da çoğunluk bizim tarafta oluşuyordu. Güvenilir, açık bir durum yok-

tu, çünkü bu kalabalık içinde pek çok el, bir şey için kalkıyorsa pek çoğu da başka şey için kalkıyordu. Anlayamıyordun. Onlar da bütün güçleriyle uğraşıyorlardı, yalnızca Zinoyvev yoktu, orada bulunanların hepsi de iyi hatiptiler. Bizimkiler de, Zinovyev'inkiler de iyi konuşmacılardı. Çoğunluğun ne tarafta olduğunu uzun süre anlayamadık. Ne patırtı! Parti üyesi kitleler kadınlardan oluşuyordu, ağız dalaşına girişiyorlardı. O sırada Kalinin'e dedim ki: "Masanın üstüne çık, başkan olduğunu bağır ve yönet!" Masaya tırmandı: "Yoldaşlar! Merkez Komitesi yanlısı olanlar sağa geçsin, Leningrad grubundan yana olanlar, muhalifler, sola!" Çevresindekilerin yardımıyla masanın üstüne çıktı. Otoriter biriydi, onu sayıyorlardı. Bir şekilde salonu sakinleştirdi.

Muhalifler azınlıktı ama karışıklığı onlar çıkarıyordu. Fabrikanın yemekhanesindeydik. Kesin oylamaya geçildiğinde çoğunluğu aldık, yüzde elli-elli olabilir ama daha az değil. Bir gazete vardı, "Leningrad Pravdası", bugün hâlâ çıkıyor, oraya yönetici olarak Skvortsov-Stepanov'u getirmiştik, *Kapital*'in tercümanı.

– 37'de mi ölmüştü?

– Hayır, hayır! Ateşli bir Lenin ve Stalin yanlısıydı. *Kapital*'in çevirmeni, ünlü bir kuramcı. Elektrifikasyon konusunda güzel bir kitapçık yazmıştı, bu görevi ona Lenin vermişti. Bilgili bir adam ve çok sağlam, eski bir Bolşevik'ti İvan İvanoviç Skvortsov-Stepanov.

Günün sonu geldiğinde onunla ertesi günkü baskı için anlaşmıştım, kuvvetli bir vuruş yapmak, Zinovyevcileri vurmak lazımdı. Ve bu her gün tekrarlanıyordu. Yani sabahtan mermimizi atıyorduk. Bir gün, iki gün bir hafta veya daha uzun zaman boyunca Zinovyevcileri böyle dövüp durduk. En son fabrika Putilov'du. Orayı da hallettik ve sonuçta çoğunluğu elde ettik.

Kısacası onlara tek bir fabrikayı bile kaptırmadık. Her yerde üstün geldik. Bir tek "Üçgen"de bence yarı yarıya kaldık. Çoğunluğun kimde olduğunu anlamak zordu, galiba yarı yarıya sonucunda uzlaşmıştık. Böyle de yayınlandı.

Leningrad'da bir parti konferansı yapmaya karar verdik; 1926 yılı olmalı. Ben Buharin'le birlikte gittim. Konferansta neredeyse sadece bizimkiler vardı, muhalif gruptan kimse yoktu. Fabrikadan sonra bölge konferansları bizi destekliyorlardı. Fabrikalardaki bozgundan aşağı yukarı iki-üç hafta sonra konferans toplandı. Biz Kirov'la aynı yerde kalıyorduk, "Avrupa" Oteli'nde mi yoksa bir apartman dairesinde mi anımsamıyorum. Yok ama bu daha sonraydı. O sıralarda Buharin'le aynı odada kalıyorduk ve o bana haberleri iletiyordu.

Buharin siyasi raporu hazırladı. Daha da ötesini elde ettik, Kirov Leningrad örgütlenmesinin sekreteri oldu. Zinovyev buna müdahale etmedi ama çok da razı görünmedi. Bu kadar bariz bir başarısızlığı göze almayacak kadar zekiydi. Tamamen geri çekildi. Sadece bir süre için. Komintern başkanı olarak kalmaya devam etti. Ondan sonra Komintern'den de kovduk. Komintern Birinci Sekreterliğine Buharin getirildi. Başkan kadrosu kaldırılıp sekreterya haline getirildi. Buharin o zaman Stalin'in çizgisini izliyordu henüz. *04.12.1973, 19.04.1977*

✠

– Size XVII. Kongre konusunda bir soru sormak istiyorum. Merkez Komitesi seçimi sırasında Stalin'in Kirov'dan daha az oy aldığı doğru mu?

– Hayır, şimdi bunun doğrudan bir ilgisi yok, ama daha iyi anlamanızı sağlayabilir. Kaçıncı kongre olduğunu tam hatırlamıyorum ama gizli oturum sırasında Merkez Komitesi seçim sonuçları açıklandı, sadece bir kişi siyah top çekmemişti deyim yerindeyse: Pyatnitskiy oy birliğiyle geçti. Neden? Çünkü Komintern'de çalışıyor ve kimseye dokunmuyordu. Komintern'in sekreteriydi. Karşı tek bir oy bile yok! Diğer herkesin vardı. Galiba Stalin de iki veya üç siyah top çekmişti, ben de öyle.

– Kimlerin karşı olduğunu öğrenmeye çalışmadınız mı?

– Ne için? Sonuçta bu bir partiydi, uyduruk bir polis karakolu değil. Hem de ne önemi var? Eminim ki Stalin'e her seferinde bir iki karşıt oy çıkıyordu. Hangi dönemde olursa olsun. Her zaman hasımları oldu.

Kirov'a karşı tek oy bile olmadığını kabul ediyorum. Ama bugün hiç kimsenin hatırlamadığı ve kimsenin ilgisini çekmeyen Pyatnitskiy haricinde böyle başka bir örnek hatırlamıyorum.

XVII. Kongre'de bir grup kurulmuştu, içinde Ohanesov diye biri vardı, bir Ermeni, eski bir Bolşevik, devrim öncesinden. Beni her gördüğü yerde selamlıyor ama ben onu pek tanımıyorum, onunla hiçbir yerde yakın bir işimiz olmadı. Yine de devrim öncesinde bir çalışması olmuştur. Stalin'den nefret ederdi, tutuklandı, hapis yattı. Bir keresinde onu hastanedeki odamdan kovmuştum: "Böyle konuşacaksanız, sizinle görüşmek istemiyorum," demiştim.

Onun bana anlattığına göre XVII. Kongre'de Kuzey Kafkasya Parti sekreteri Şeboldayev tarafından çağrılmışlar. Bu Şeboldayev, Mikoyan'la aynı zamanda Bakü'de bulunmuş, bir tekneyle Beyazlardan kaçmış, iyi bir delikanlıdır. Kuzey Kafkasyalı değil, Rus'tu. Merkez Komitesinde benim yanımda, Örgütlenme Bürosu Başkan Yardımcısı olarak çalıştı, yetenekli biriydi. Saratov, Kuzey Kafkasya gibi bazı bölge komitelerinde sekreterlik yaptı. İşte bu Şeboldayev, Ohanesov'un da aralarında bulunduğu sekiz-on kişiyi bir araya toplamıştı.

– Ermeni mi bu adamlar? diye soruyor Şota İvanoviç.

– Evet Ermeni.

– Bu yüzden hapse girmiştir alçak herif! diyor hırsla Şota İvanoviç.

– O zamanın tanınmış adamları oradaydı, diye devam ediyor Molotov. Adlarını saydı ama hepsi aklımda kalmamış. İşte Şeboldayev, Ohanesov, o sırada Kazakistan bölge sekreteri, daha önce de Ural'da, Ermenistan'da sekreter olan Mirzoyan. "Bir oturum arasından yararlanarak Kirov'u çağırdık ve genel sekreter olarak onu aday göstermek istediğimizi söyledik. Alay etti ve bize kızdı: 'Saçmalamayı bırakın! Ben, genel sekreter, dalga mı geçiyorsunuz!'"

Bu çeşit insanlardı işte, dengesiz. Ama bütün bunlar saçmalık. O dönemin bütün yönetici kadrosunu tanıyorum ben. O kapsamda bir kadroya göre bir insan değildi. Diğer sekreterler içinde Kirov mitinglerde konuşmak için uygundu, ama o başka bir iş. Kirov gidip her şeyi Stalin'e anlatmış. Bütün detaylarıyla. Bence bu durum karşısında Kirov yapılması gerekeni yapmış.

– İşte bu konuyla ilgili Stalin'in daha sonra bütün o insanların hesabını gördüğü söyleniyor.

– Hayır, daha sonra çok sayıda kişiyi tasfiye etti, içlerinde bunlar da vardı, ama esas önemli neden o değildi.

– Ve Kirov'un Stalin'e göre daha çok itibarlı olması da affedilememiş, öyle düşünülüyor.

– Saçma! Kongrenin stenolarını okuyun o zaman kimin, Stalin'in mi Kirov'un mu daha fazla otoritesinin olduğunu göreceksiniz. Kirov'un konuşmalarının derlemesini alın, diyor ki: "Stalin'inki kadar büyük bir kişilik hayal edebilmemiz çok zor." Anılarını söylüyorum, bunlar Kirov'un anıları. Peki nerede talimatlar, komünist tezlerin açıklamaları? Onlara hiç kalkışmamış. Onun tarzı değil.

– 1917 yılını alalım. Stalin hep Lenin'in yanında değil miydi?

– Tabii ki, diye yanıtlıyor Molotov.

– Geçenlerde okudum, Brest Antlaşması'nı Lenin ve Stalin bir gece birlikte yazmışlar. Öyle mi?

– Tamamen mümkündür. Ama Kirov'u 1917'de devlet içinde hiçbir yerde bulamazsın. Bunun ise önemi büyüktür. Bir taşra gazetesinde pinekliyordu... Kirov'u görevlendirmek tam bir saçmalıktır! Bu da bu adamların dar görüşlülüğünü gösteriyor. Sığ insanlar! Kirov da onlarla alay etmiş!

– Bazıları o dönemde Stalin'in yerine genel sekreterliğe Kirov'un gelmemesinin parti adına büyük bir şanssızlık olduğunu söylüyor.

– O zaman onlar şu soruya da cevap versinler: Kirov'da siyasi yönetim açısından iyi olan ne var? Doğru dürüst ve işe yarar olan fikirlerini bir söylesinler bakalım! Yok! Kendine ait de demiyorum, Stalin'in dediklerinden biraz değişik olanları söylesinler! dedi Molotov.

– Trotskistlerin hesabı görüldüğü sırada kim Stalin'den daha fazla şey yapmıştır, kim "Leninizmin Sorunları"nı yazmıştır? diye soruyor Şota İvanoviç.

– Sorun o değil, dedim ben. Kirov'un daha insancıl olduğunu söylüyorlar. Başka bir şey daha. Eğer 1937'de saray darbesi gerçekleştirilebilseydi, ülkenin başına Tuhaçevski gibi zeki insanlar gelecekti ve ülkeyi onlar yöneterek faşizmi yeneceklerdi...

Molotov gücenik:

– Bu çok saçma! Tuhaçevski'nin ülke yararına kendi konusu dışında herhangi bir şey yapabileceğini neye dayanarak düşünüyorsunuz ki? Bu fikir nereden geliyor? Hangi verilere dayanarak? Bolşevik politikayı değiştirmek isteyen veya istemeden buna katkıda bulunanların sırtında yükseldi.

– Bence bir savaş şefi olarak Jukov, Tuhaçevski'den daha üstün. İkisini de tanıyan biri olarak buna ne diyorsunuz? diye sordu Şota İvanoviç.

– İkisini de biliyorum. Birbirlerinden çok farklılar. Jukov daha sert ve kuşkusuz daha pratik zekaya sahip. Tuhaçevski daha kültürlü ama askeri yönden tabii daha zayıftı.

Her neyse! Tuhaçevski sizi ne yöne götüreceği belirsiz adamlardandı. Bana öyle geliyor ki sağa götürürdü. Hruşçov'a daha yakındı.

– Pekâlâ, eğer siz Kirov'un daha iyi olduğunu söylüyorsanız, Kirov'la ilgili ne biliyorsunuz, ne yapmış Kirov? Oysa Stalin'in ne yaptığı biliniyor, yapıtları, makaleleri var, nerede çalıştığını biliyoruz. Ya Kirov? O, MK'de hiç çalışmadı.

XVII. Kongre'nin sonunda arkadaşlar arasında prezidyum odasında toplanmıştık ve Stalin Kirov'a dedi ki: "Moskova'da çalışmanın zamanı geldi."

Ben Stalin'i destekledim: "Kesinlikle." Kirov hışımla üstüme atladı: "Alay mı ediyorsun! Benim burada hiçbir değerim yok. Ben ancak Leningrad'da yeterli olabilirim, ama burada ne yapabilirim?"

Bir arabacı gibi küfürler ediyordu, tayin edilmekten müthiş korkuyordu.

O, grup çalışmasına uygundu, onun gibileri çok yararlı olurlar. Bazı koşullarda başkalarına göre çok daha iyiydi fakat kendi yerinde. Daha yüksek bir seviyeye getirmek olmazdı.

Teorik gelişimi eksikti. Üstelik gerektiği kadar sert değildi. Devleti adam etmek ve savaşa hazırlamak, biliyorsunuz...

– Kirov'un ölümünü nasıl öğrendiniz? [Son yıllarda Molotov'a sık sık sorduğum bir soru.]

– Leningrad NKVD şefi Medved, yoldaş Sergey'in o gün Smolni Enstitüsü'nde öldürüldüğünü haber vermek için aradığı sırada ben Stalin'in yanındaydım. "Sersemler!" dedi Stalin telefonda.

Aynı akşam Stalin, Voroşilov ve ben Leningrad'a gittik. Kirov'un katili Nikolayev ile konuştuk.

Gariban bir tip, partiden atılmış. İdeolojik maksatlarla kasıtlı olarak hareket ettiğini söyledi. Zinovyevci biri. O kadın hikâyelerinin bir ilgisi yoktu bence. Nikolayev'i Smolni'de Stalin sorguya çekti.

– Nasıl bir adamdı?

– Çok sıradan birisi. Bir memur. Orta boylu, çelimsiz. Partiden atıldığı için kırgın. Zinovyevciler tarafından kullanılmış. Muhtemelen ne Zinovyevciydi ne de gerçek bir Trotskist.

– Tek hüküm giyen Nikolayev değildi, koca bir liste vardı.

– Bakın onlar suikast nedeniyle değil de Zinovyevci örgütlenmeye iştirak etmeleri nedeniyle mahkûm oldular. Hatırladığım kadarıyla cinayetin kesin olarak bu grubun kararıyla işlendiğini ispat eden bir belge yoktu. Yani Nikolayev bu işe bağımsız olarak kalkışmıştı fakat bütün geçmişiyle bir Zinovyevciydi. *11.06.1970, 28.07.1971, 13.06.1974, 28.04.1976, 01.07.1979, 06.03.1981, 09.12.1982*

⚜

– Sürüp giden bir efsaneye göre Kirov, Stalin'in yerini alabilirmiş. Ama kuramsal yazıları nerede? dedi Molotov.

– Ama o dönemde mutlaka kuramsal yazmış olmak gerekmiyordu!

– Hata. Kirov çok iyi bir propagandacıydı. Örgütçü olarak ise çok güçlü değildi. Çevresinde epeyce sağcı vardı. Bu işten çok anlamıyordu. Kirov'un ikinci sekreteri Çudov'du. O da sağcıydı. Daha sonra yandı.

1917 yılından önce geniş çevrelerde Kirov hakkında tek kelime bilinmiyordu. Komünistti ama aktif değildi. Dinleyicilere ihtiyacı vardı, o sırada ise dinleyicisi yoktu. Sonra kitlelere yaklaşabileceğini gösterdi, gericilik döneminde ise çok etkin değildi. Yerel liberal gazetelerden birinde birtakım makalecikler yazdı. 1906'dan 1917'ye kadar dinleyicisi yoktu.

– Yalnız Kirov'un, Stalin'in yerine Genel Sekreter olması gerektiğine ilişkin bir söylenti var. Kirov bunu başarabilecek bir kişilik değil miydi?

– Değildi, diyor gülerek. Zaten bir numaralı kadro için hiç de can atmıyordu. Çok iyi çalışabiliyordu ama en önlerde değil. Bir numaralı kişi olarak kabul edilmezdi, özellikle de –bunu kesin olarak söyleyebilirim– sorumlu askeri kadrolarca...

– Diyorlar ki Rusya'yı yöneten bir Gürcü...

– Bakın, Stalin, bir Gürcü olarak, bir Rustan daha çok Rus halkının lehine davranabiliyordu, oysa ki onun yerinde bir Rus olsa bunu yerine getiremezdi. *15.08.1972, 07.11.1979*

⚜

– Kirov bir örgütçü olarak zayıftı. Kitlelerle iletişimi iyiydi. Biz de ona karşı iyi davranıyorduk. Stalin onu severdi. Hatta kesinlikle söyleyebilirim ki Stalin'in en sevdiği kişiydi. Hruşçov'un Stalin'i Kirov'u öldürtme suçlamasıyla lekelemek istemesi bir namussuzluktur. Kirov ile arkadaştık. Hatırladığım kadarıyla Stalin, Jdanov'a karşı da aynı arkadaşlığı besliyordu. Kirov'dan sonra en sevdiği Jdanov'du. *15.05.1975.*

⚜

– Oysa halk arasında bir söylenti dolaşıyor...

– Nasıl dolaşmasın! Çok kişinin kalbi kırıldı, kalbi kırılan da bu kavganın içinde veryansın etti!

– Stalin'in, Kirov'un kendi yerini almasından korktuğunu söylüyorlar.

– Saçma! Kirov'dan neden korksun ki? Ha-yır. Ya üstün bir şahsa ya da çok iyi bir gruba sahip olmak gerekir. İşte Hruşçov. Kendine bir grup kurmuştu. Çünkü herkes soluk almak, daha rahat yaşamak istiyordu. Oysa Stalin'e göre, ilerde de direksiyonu sıkı tutmak gerekiyordu.

– Elbette, insanlar yaşamak istiyorlardı, savaş vardı.

– Savaştan sonra insanlar biraz nefes almak istediler. Şu ya da bu insan özelinde değil ama esas kadrolardaki insanlar, büyük kitlelerden çok daha haklıydılar bunu istemekte. Yorgunluktan bitmişlerdi ve en tepede olunca herkes dönemeci almayı başaramayabilir. Çünkü bu çok zordu. Yazılı olarak söylenmemiştir ama Brejnev XXIV. Kongre'yi şu sözlerle kapatmıştı: "Daha özgürce nefes alıyoruz, iyi çalışıyoruz, sakin yaşıyoruz." Bir Bolşevik için ne biçim bir ifade tarzı: "Sakin yaşıyoruz!" Bunlar gerçek Bolşevik sözleri değil. Daima ileri gitmek, zorlukların üstesinden gelmek isteyen Bolşevikler eğer sakin sakin yaşayacaklarsa kesinlikle bir işe yaramazlar. Sakin bir hayatta Bolşevik neye yarar? Sosyal demokrat olsun daha iyi. Bu tamamen yeterli olur. Sosyal demokratlar kapitalizmin bu doğal eğilimini izlerler hep.

– Hruşçov yönetiminde ekmek vardı, yiyecek vardı, her şey iyi gidiyordu. Buna oynadılar.

– Kendisi değil aslında, etrafındakiler onu kullandılar. Herkes bir soluklanma, bir gerilim düşmesi arzu ediyordu.

– Biraz yaşamak istiyorlardı, dedi Şota İvanoviç. Bir kere dünyaya geliniyor. Kadınlar, eğlence isteniyor.

– Kadınlardan vazgeçilemez. Bakın mesela Poskrebıyşev'le Vlasik'in kaybetmesine bunlar neden oldu. Ben gözden düşmüştüm, onun için tamamen dışta kaldım. Ama Poskrebıyşev'i bir daha orada görememek beni şaşırttı. Stalin onu sürmüştü ama hapsetmemişti çünkü devlet kaynaklarını kötüye kullanmamıştı. Vlasik ise Güvenliğin kaynaklarından para almıştı kadınlara yedirmek için. Ama ne biri ne öteki Stalin hakkında kötü konuşmadılar. Daha yeni dönmüştüm, nereydi? Moğolistan mı? Hayır, daha Viyana'dan. Tverskaya bulvarında Poskrebıyşev'e rastladım. Onunla selamlaşıp konuşmaktan memnun oldum. O da öyle. Bana karşı çok numara çevirmişti. Benim tercümanım Pavlov'u kullanmak istedi. Öteki de hayır demiyordu; parti adamlığıyla bir ilgisi yoktu ama iyi bir memurdu, onun için yanıma almıştım. Pavlov İngilizce öğrenmişti ve epeyce iyi bir Almancası vardı. Tabii bu tür, gerçekte komünist olmayan bir tercüman benim işime gelmiyordu ama işini iyi yapıyordu ve şüpheli ilişkilerini de görmemiştik... Stalin'in ölümünden sonra, Dışişlerine geldiğimde onu Bakanlıktan kapı dışarı ettim. Stalin beni oradan çıkarmıştı ve geri geldiğimde, 1953'te, Pavlov, Vışinskiy'in tercümanıydı. Benden sonra Vışinskiy dışişleri bakanı oldu. İşte o zaman Pavlov gelip bana Vışinskiy'i ispiyonlamak istedi.

Ona dedim ki: "Bak Pavlov, artık size ihtiyacım yok. Ben

Vışinskiy'i çok iyi tanıyorum, onun için bana onun hakkında bir şeyler anlatmanıza gerek yok. Sizi bakanlıktan kovuyorum, sizinle birlikte çalışamam." Daha önce benim hakkımda da ispiyonculuk yaptığını biliyordum.

– Berejkov daha mı iyiydi?

– Onu da istihbarat nedeniyle Dışişlerinden bir gazetecilik görevine tayin ettim, çünkü Çeka'dakiler, akrabalarının cephe gerisinde Almanlarla işbirliği yaptığı bilgisini iletmişlerdi. Kiev yakınlarında. Belki bunlar sadece söylentiydi ama ne yapalım, bilgiler ve raporlar ortadaydı ve benim bunların doğruluğunu araştıracak imkânım yoktu.

Onu hemen "Bizde yapacak bir şeyin kalmadı" diyerek *Yeni Zamanlar* dergisine yolladım, neden olduğunu da açıklamadım çünkü ne de olsa, hiç belli olmaz! Çekistler son derece gizli bir rapor hazırlamışlardı, ne yapabilirdim?

Neyse, daha gençti...

Poskrebıyşev benim arkamdan dolap çevirmişti... Entrikanın âlâsı. Orta kademede yerleşmiş insanlar çevresinde.

Bence Stalin'e inanmış birisiydi ama kirli işlere bulaşmıştı. Bu gibi durumlarda birisinin itibarını düşürmek ve lekelemek için kadınlar aracı olur ve alet edilirler. Bunu akılda bulundurmak gerek.

İlk başlarda yetenekli bir adamdı. Mehlis'in yerine getirilmişti. Mehlis'ten önce ise Stalin'in Tovstuha'sı vardı. İyi birisiydi. Zatürreden öldü.

– Askerler Mehlis'i sevmezler.

– Evet, hiçbirimiz; Simonov da benzer bir portre çizer. Ama kendini adamış birisiydi. *15.05.1975, 17.07.1975, 11.03.1976, 09.01.1981*

❋

– Sizi de gizlice dinlediklerini mi söylemiştiniz?

– Bence beni hayatım boyunca dinlediler. Çekistler bana söylüyorlardı, ben inanmıyordum. Neyse Çekistler bana iyi davranırlardı. Açıkça söylüyorlardı, biraz daha dikkatli konuş diyorlardı. Her türlü art niyetten uzak söylüyorlardı. Oysa, kendilerinden de bir

şeyler katarak rapor ediyorlardı. Bu yüzden boşboğazlık etmemeye çalışıyorduk... Stalin zaman zaman aşırı kuşkucu biri oluyordu. Ancak kuşkucu olmamasına imkân yoktu... İnsan gelen bir bilginin etkisi altında kalabilir... Zorluk burada. Evet, zorluk burada.

Sınıflar olduğu sürece böyle bir hayat söz konusudur. Herhangi bir kaçamak noktası ararlar, bulamayınca bu kez akrabalar üzerinden, akrabaları ise kapıcı vasıtasıyla, her türden ilişki vasıtasıyla araştırırlar. Para için taviz vermeye hazırdırlar, her türlü alçaklığı yaparlar. Bunu kabul etmek olanaksızdır. Fakat ben bunu her zaman biliyordum, çok umutsuz bir duruma düşebileceğimin elbette farkındaydım, bunu aklından çıkartmamak gerekiyordu. Başka bir çıkış yolu yoktu... Mücadeleyi, hiçbir şeyi tam olarak garanti etmeyen dikkati elden bırakmayarak sürdürmek gerekiyor. Peki ne yapılabilirdi? Ancak her şeye rağmen davaya yarar sağlayacak biçimde katılmak mümkündür. Provokatör Malinovskiy'i hiç unutmadık... *15.08.1975*

Voroşilov

– Voroşilov'la ilgili olarak Stalin'in oldukça eleştirel bir tutumu vardı. Bazı konularda. Özellikle savaştan sonra. Voroşilov arada bir "Biz seninle 1907'de Bakü'de tanışmıştık," derdi. Stalin de "Ben hatırlamıyorum," diye cevap verirdi.

– Elbette, ben de diyebilirim ki, Stalin ona tam olarak güvenmezdi. Neden mi? Hepimizin beyzade gibi davranma zayıflıklarımız vardı. Buna alıştırılmıştık, inkâr etmek olanaksız. Her şeyimiz önümüze hazır geliyor, her ihtiyacımız sağlanıyordu. İşte o da aynı davranışı göstermeye başlıyordu. Bu durum nerede ifadesini buluyordu? Ressamlarla ilgilenmeyi, tiyatroyu seviyordu. Özellikle de ressamları. Onları evine misafirliğe çağırıyordu.

– Kalinin için yurt dışında "Kalinin'in Moskova Balesi'nin kulislerine yakınlığı ve Sovyetler Birliği'nin başı tarafından devlet parasıyla Tatyana Bah'a armağan edilen kürk..." diye yazıyorlar. Güya Stalin, Kalinin'e, "Oyunu benim lehimde vermeyecek olursan bu kürk..." demiş.

– Yoo. Kalinin karısıyla değil, başka bir kadınla birlikteydi, bu

biliniyor... Karısı Estonyalıydı. Tutuklandı. Kalinin'in karısının Rıkov'la ilişkisi vardı.

Balerinler mi? Hayır. Burada Yenukidze söz konusuydu. Balerinler Karahan'la arkadaştılar. Voroşilov ressamlarla birlikteydi. Ressamlar ise o zamanlar parti üyesi değildiler.

Stalin bu konuya çok dikkatli yaklaştı. Kesinlikle de haklıydı. Eğer bu konuda daha dikkatsiz davransaydı ayakta kalabilir miydi? Son derece sert koşullar vardı. Voroşilov ise liberallik taslıyordu. Çok içki içiyordu. İçince dili çözülüyordu. Öyle zor koşullarda yaşıyorduk ki, konuşurken çok dikkatli olmak gerekiyordu. Voroşilov, kendini bilim ve sanatın, ressamların koruyucusu gibi göstermeyi biraz severdi. Ressamlar da ellerinden geleni yapıyorlardı elbette. Aleksandr Gerasimov çok iyi bir ressamdı, Voroşilov'un at üzerinde ve kayak yaparken resmini yapmıştı. Görünüşe bakılırsa bu ilişki karşılıklıydı. Stalin kesinlikle haklıydı, çünkü ressamlar mıymıntı tiplerdir. Kendileri zararlı insanlar değildiler ama çevrelerinde her türden serseri vardı. Voroşilov'un emrindekilerle, evinde çalışanlarla bu ilişkiden yararlanıyorlardı. Bunu göz ardı etmek olanaksızdır. Stalin'in istemese bile bu durumu görmezden gelmesi mümkün değildi. Daha da önemlisi işin günlük yaşam kısmı. O günkü koşullarda önemli bir şeydi bu.

Voroşilov, belirli bir dönem iyi biriydi. Her zaman partinin siyasi çizgisinden yana çıkıyordu, çünkü işçi kökenliydi, insanlarla kolay anlaşabilen biriydi. Kirlenmemişti, evet. Stalin'e kişisel olarak bağlıydı. Bağlılığı çok sağlam değildi. Fakat o dönemde çok etkin bir biçimde Stalin'den yana çıkıyor, her bakımdan tam güvenilir olmasa da her konuda tam olarak destekliyordu. Bu da etkili oluyordu. Bu çok karışık bir konudur. Stalin'in biraz eleştirel bir tavır içinde olduğunu ve bütün görüşmelerimize onu çağırmadığını da göz önüne almak gerekir. Özel görüşmelere zaten çağırmıyordu. Gizli toplantılara da çağırmıyordu, o kendisi damlıyordu. Stalin suratını ekşitiyordu.

Hruşçov zamanında Voroşilov kendisini pek iyi göstermemiştir. 04.03.1972, 12.12.1972, 08.03.1974

– Söylendiğine göre, Voroşilov, ölümünden kısa bir süre önce masa başında şöyle demiş: "Komünist Parti'ye ve bana bu daçayı bıraktığı için saygıdeğer Nikita Sergeyeviç'e teşekkür ederim, Nikita Sergeyeviç'in gösterdiği ilgi sayesinde çok güzel yaşıyorum!"

– Sanıyorum, birazını da eklemişler, ama Nikita'ya sokulmak gerekiyordu, diye fikir yürütüyor Molotov. Voroşilov saygıdeğer bir adamdı ve pek çok güzel şey yapmıştı, ama hayatının sonunda bozuldu.

Savunma Halk Komiserliği'nde işi kolay değildi: Trotski, oraya o kadar çok adamını yerleştirmişti ki! Stalin, Voroşilov'un ilişkileri ve çevresi nedeniyle ona karşı eski güvenini göstermekten vazgeçmişti. Ancak XIX. Kongre'den sonra onu hem Prezidyum'da, hem de Büro'da bıraktı ama beni Büro'dan çıkarttı. 28.11.1974

– Savunma Bakanı olarak Voroşilov'dan elbette çok şey bekleniyordu. O da bütün kalbiyle yapmak istiyordu ama yapamadı. Konuya yeni bir yaklaşım göstermek gerekiyordu. Fin Savaşı öncesinde otomatik tabancalara karşı çıktı: "O kadar mermiyi nerden bulacağız?" İstesen de istemesen de bulmak gerekiyordu. Öyle bir düşmanın varsa senin de ondan geri kalmaman gerekir. Tabii o geri kaldı. "Alamayız." Stalin ise ona "Nasıl alamayız? Başkaları alıyorlar, biz neden alamayız?" dedi.

Stalin'in öğrenme yeteneği fazlaydı ve yenilikleri hemen kapardı. *15.08.1975*

– Fin Savaşı sırasında aptal durumuna düşmüştük. Makineli tüfeğimiz, makineli tabancamız yoktu. Finlilerin ise vardı. Ağaçların tepesinden bize kurşun yağdırıyorlardı. Çok sayıda kurban verdik. Voroşilov'u Savunma Halk Komiserliği'nden alarak doğru bir iş yaptılar. Devrim sırasında olumlu özellikler göstermiş olsa da artık geri kalıyordu. Almanlar ise Finlilere silahlanmada kısmen yardımcı oldular. Bu bize çok pahalıya patladı. Tüm eksikliklere rağmen bir şeyleri göze almak zorunda kaldık. Her şeyi hesaba katmamıştık. *09.06.1976*

– Voroşilov, iç savaşın efsanevi kahramanıydı, Hruşçov döneminde üç yıl niçin iradesiz biri gibi davrandı? diyor Şota İvanoviç.

– Bu, onun yaşamöyküsünde kara bir sayfadır, diye yanıtlıyor Molotov.

– Hruşçov, Tiflis'te "Moo-lo-tov!" demişti.

– Sanıyorum, bunu laf olsun diye değil, bana küfretmek için söylemiştir.

– Hayır, şöyle demişti: "Molotov pes etmiyor. Kendine güvenen bir tek Molotov kaldı." Düşünceleri adına darağacına giden insanların önünde saygıyla eğilirim. Ona "Tek bir söz, vazgeçeceksin ve yeni bir yaşam başlayacak," demişlerdi, ama bir Bolşevik darağacına gider, darağacına! Zaten darağacına gitmedi mi Bolşevikler? diye devam ediyor Şota İvanoviç.

Voroşilov öldüğünde Vyaçeslav Mihayloviç cenazeyi son kez ziyarete gitmişti. Sessizce sıraya girdi, ama onu tanımadılar, generaller geldi ve saygı duruşunda bulundular.

– Uyduruyorsunuz, diyor Molotov.

– Hayır, öyle oldu. İlk mareşalimizle vedalaştılar...

– Hruşçov, Sovyetler Birliği mareşali olmayı çok istiyormuş, dedim ben. Mareşal Golovanov'un bana anlattığına göre, Hruşçov'a mareşal unvanının verilmesi için bir anket formu getirmişler kendisine. Mevcut mareşallerimizin imzalaması gerekiyormuş. Ancak Yeremenko tarafından başlatılan bu girişim başarısızlığa uğramış: Jukov, Rokossovskiy, Golovanov, Kuznetsov ve savaş sırasında mareşal olan diğer komutanlar imzalamayı reddetmişler. *16.01.1973*

Kaganoviç

– Kaganoviç partiye ağabeyi Mihail tarafından getirildiğini söylüyor. Mihail Havacılık Halk Komiseriydi. İntihar etti, vasat bir adamdı. Lazar ise farklı kişiliğe sahipti, çok enerjik, kusursuz bir örgütçü ve propagandacı. Ama kuramsal konularda sığda yüzüyordu.

– Genelde de çok iyi teorisyenler pek yoktu.

– Bolşevik olarak gerçek teorisyenler çok nadirdi.

– Menşeviklerde daha mı çoktu?

– Onların hepsi teorisyendi...

– Voroşilov teoride zayıftı. Kalinin gibi biraz sağa eğilimliydi. Stalin'e sımsıkı yapışmıştı, çünkü Stalin'in otoritesi fazlaydı... Ondan kopmaktan korkuyorlardı. Stalin'den sonra 20 sene geçti. Ama kim ona sağlam bir şekilde bağlı kaldı? Kaganoviç ve ben. Başka bilmiyorum.

– Ya Malenkov?

– O iyi tutunuyor. Stalin'e karşı değildir, hayır. Geçen yaz Bulganin'e rastladım, bir kilometreden fazla yürüdük beraber. Bana ziyarete gelmeye hiç cesaret edemedi. Mutlaka Hruşçov'dan korkuyordur. Çok garip, barış içinde bir arada yaşamayı anlamıyorlar. Yanlış! Çoğunun teorik düzeyi...

Lujniki'de Kaganoviç ile karşılaştım, birlikte gezinti yaptık. O civarda oturuyor.

Bütün yazdıklarımı Merkez Komitesine yolluyorum, hiçbir şey saklamıyorum. Esasa ait konularda, tamam, belki yanılıyorum, belki anlayamadım ya da geciktim, ama her gün çalışıyorum ve her şeye rağmen geç kalmış olmadığımı düşünüyorum. Sadece yaşamakla tatmin olmuyorum, çalışıyorum.

Yeni birileri var tabii. Yazdığın yazıyı okuması için Kaganoviç'e verip soruyorsun "Derinlikli bir yazı," diyor.

Ne yazık ki soracak sorusu yok. "Yine de bir oku," diye teşvik ettim. Programı eleştirmiyor ve eleştiriye de yanıt vermiyor. Kabul edilebilir bir program değildi, çünkü devrim karşıtı bir temele dayanıyordu. *04.12.1973, 30.12.1973, 11.03.1976*

– Kaganoviç kısa bir süre önce beni ziyarete geldi. Beyni çok iyi işliyor. Ama çok sık hasta oluyor, bacaklarında, kollarında ağrılar var, vesaire.

– Size karşı ne tür duygular besliyor?

– Beni sever zannediyorum. Yine de, genel anlamda, kişisel olarak daima bana karşı olmuştur. Herkes bunu bilirdi. Bana derdi ki: "Sen şanslısın, bir entelektüelsin, ben ise işçiyim." Bugün hâlâ söyler.

Rahatı çok iyi değil yazık, kendi yemeğini kendisi yapıyor. "Yanımda bir tek kızım var, bana destek çıkacak. Ondan başka kimseyi görmüyorum. Ama o da kendi gündelik hayatını yaşıyor." Durumu pek iyi değil. Ama çalışma konusunda çok iyiydi. *28.08.1974 20.08.1974*

✠

– Kaganoviç idareciydi ama çok kabaydı. Bu yüzden ona kimse tahammül edemiyordu. Katı, dosdoğru. İyi örgütçü ve iyi konuşmacı. Hatırlıyorum, Sergo [Orconikidze] bana ondan bahsetmişti. Birlikte bir mitinge katılmışlar. "Lazar çok iyi konuştu! İlginç bir adam. İnsanları alıp sürüklemeyi bilirdi. " Sergo onun hitabetini beğenirdi.

Sergo davaya son derece inanmış biriydi. Onunla da işler daha kolay oluyordu. Dürüsttü ve açık yürekliydi. *14.01.1975*

✠

– Yahudiler Kaganoviç'i sevmezler. Politbüro'da kültür düzeyi daha yüksek birisinin olmasını tercih ederlerdi. Kaganoviç bugün hâlâ Stalin'e o kadar bağlıdır ki onun yanında kötü bir şey söylemek söz konusu olamaz. Aramızda o, yüzde iki yüz Stalincidir.

Benim Stalin'i yeterince övmediğimi düşünür.

Bugün bana diyor ki: "Artık seni örnek alacağız." Bu söze ben ihtiyatla yaklaştım. Beni gerçekten sevmediğini biliyorum ama çok dürüsttür. *11.03.1976, 21.10.1982*

✠

– Geçtiğimiz ilkbaharda Kaganoviç'i evime davet ettim. Stalin'e sonsuz derecede bağlı kalmıştır. Onun zayıf yanı da budur, evet, eğitim eksikliğinin ve bağımsız düşünebilme eksikliğinin bir göstergesi. Bu düzgün bir tavır değil, çünkü Stalin'de bile her şey tamamen doğru değildi. Bunu daima söyleyebilirim, eğer kendimi inkâr edersem artık kendim olmaktan çıkarım. Birçok açıdan çok yetkin değilim belki, ama esas olanı öğrendim ve savundum ve beni döndürebilmek çok zor olacaktır.

Stalin, döneminin adamıydı; o dönem de ne Lenin ne de Marx'ın dönemiydi. Bilimin en derin görüntüsünün ortaya çıktığı bir dönemdi. Politikayı belirleyen de bilimdir. Fark burada. Belli bir aşamada Stalin kimsenin yapmadığını ve yapamayacağını yaptı.

Lenin ve Stalin'le ilgili diyebilirim ki biri bir dahi, öteki ise bir yetenekti. En temelde doğru olan budur. *28.04.1976*

✠

– Kaganoviç telefon etti, tekrar partiye almadıkları için üzülüyor.

Kongreden önce telefon etmişti: "Sanırım bizi artık partiye alacaklar." Ben de ona "Bence hayır. Kim alacak? Çıkaranlar mı?" diye yanıt vermiştim. *28.08.1981*

... Molotov'un Malenkov ve Kaganoviç'le ilişkilerinde eski hiyerarşi gözleniyordu.

– Siz Malenkov'a telefon etmiyor muydunuz? diye sordum.

– Neden ben ona telefon edecekmişim? Her zaman onlar beni ararlardı! diye yanıtladı Molotov.

...Bugün, Zafer'in 40. yıldönümünde Kaganoviç telefon etti. Molotov telefonda ona şu yanıtı veriyordu:

"Lazar mı? Merhaba, merhaba. Ben de kutlarım. Nasıl? Duyamadım. İyice sağır oldum. Kötü işitiyorum. Evet, anlıyorum tabii. Teşekkür ederim. Zafer kazanan ordumuz ve halkımız uğruna verdiğimiz mücadele bizim ortak işimiz olduğuna göre ben de seni kutlarım. Nasılsın? Nasılsın diyorum. Fena değil. Hiçbir cevap çıkmadı mı? Yok mu? Kötü tabii ki. Nedenini anlamıyorum. Beni aniden çağırdılar, olumlu sonuçlandı. Ama seni neden çağırmadılar, anlamıyorum. Birisi engel oluyor herhalde. Malenkov da ... Düşünüyorum, korkuyorum, bunun için neden bana kızıyorsun? Öyle mi? Değil. Teşekkür ederim. Ben de sana her şeyin iyi olmasını diliyorum. Hoşça kal."

– Kaganoviç'in neden yeniden üyeliğe alınmadığı anlaşılamadı, dedi Molotov. Zamanında bu mücadele nedeniyle ne sıkıntılar yaşadık. Sağcıları yenmiştik... *09.05.1985*

Silah arkadaşları

– Kosıgin, dürüst bir insan ve ciddi bir parti üyesiydi. Ötekilerden daha iyiydi.

Stalin, Kosıgin'e "Kosıga" derdi. "E, ne var ne yok Kosıga?" Dostça, nasıl derler, sıcak, samimi. Ve çok takdir ederdi. *24.03.1971*

✠

– Saburov'la görüşüyordum... Pervuhin, yetenekli biridir. Elektroteknik konusunu iyi bilirdi... Malışev iyi çalışırdı, evet. Malışev iyi bir pratikçiydi. Pervuhin ise sadece uygulamacı değil, aynı zamanda yüksek öğrenimli biriydi. Zeki bir adamdı. *14.01.1985*

...Hava nemli ve sisliydi. Birlikte yola çıktık; ben ve Şota İvanoviç. Yarın Molotov 85 yaşında olacak. Formda görünüyor. Biz daçaya yaklaşırken pencereden bizi gözlüyor ve gülümsüyor. Hemen masaya alınıyoruz.

– Oturun, yoksa bir şey kalmayacak. Biz ciddi adamlarız bunu bilin. Ortodoks bir halk, Gürcü halkı da Ortodokstur.

– Nasıl yani, onlar da! En önce onlar Ortodokstur!

– Stalin ilk Ortodoks halkın Gürcüler olmasıyla övünürdü, diye onayladı Molotov. Bu gerçek, tarihi olaylara karşı çıkıyoruz.

Bulganin konusunu sordum. Bulganin geçenlerde toprağa verilmişti.

– Cenazesine gittiniz mi? diye sordum.

– Evet. Çok kısıtlıydı. Kimse kabul edilmedi. Mezarlık "sıhhi nedenlerle" kapalıydı. Ben mezarlığa bir buçuk saatliğine gittim. Aile, dostlar. Doğrudan morgdan oraya getirmişlerdi. Konuşma yapılmadı.

– Halbuki mareşaldi. Bir eşlik yapılması gerekirdi, şeref ithafı, askeri müzik, bu ordu kuralıdır.

–Parti kuralları farklıdır, dedi Molotov. Daha yüksek kurallardır. *08.03.1975*

Stalin'in ölümü

– Jdanov güçlü bir yönetici miydi?

– Güçlü değildi. Ama bazı çalışmaları vardı. Makaleleri, son söylevleri bence ilginçti.

– Kirov'dan daha mı güçlüydü?

– Kirov'dan mı? Elbette! Kendi kendini yetiştirdiğini söylerler. Ama yine de bir eğitimi vardı. Stalin, Jdanov'a herkesten fazla değer verirdi. Jdanov'a karşı mükemmel davranmıştır. *14.01.1975*

✠

– Budennıy, partiden çıkartılmış olmama karşın her bayramda beni kutlamıştır. Artık eli zor kalem tutuyordu ama tebrik kartı gönderiyordu.

... S. M. Budennıy'ın "Don" dergisindeki anılarını karıştırıyoruz:

– *Devrim emektarları az şeyler yaşamadılar, zor durumlara düştüler, ölümle yüz yüze geldiler. Ama partimizin tanınmış kişisi, devrim önderi Lenin'in silah arkadaşı İ. V. Stalin'in devrimci coşkusunun ve devrimci faaliyetinin kuşku altına sokulmasından daha büyük bir felaket görmedik.*

Tarihi gelecek nesiller yazacak. Tarih, onlar için bir dev aynası olmamalıdır.

– Budennıy aklı başında biriydi, ama çok fazla şey beklenemezdi. Halk arasında sevilen şerefli bir insandı, diyor Molotov. *04.03.1978*

✠

...Arkadaşlarımdan bir yazar Paris'ten getirdiği A. Avtorhanov'un *Stalin'in Ölümü Muamması* adlı kitabını bana ödünç vermişti. Ben de Molotov'a verdim, birkaç gün sonra gelip izlenimlerini sordum.

– Kitap çok ahlaksızca! dedi. Hepsi haydut gerçekten de! Tabii ki gerçek olan bir yanı da var. Beria geçmişten çok geleceğe ait bir adamdı, kendisine bu yönde bir yol açmaya çalışmış. Gerici biri olarak çok aktifti. Özel mülkiyet dışında bir şey görmüyordu. Sosyalizmi kabul etmiyordu. İleri gittiğini sanıyor oysa aslında geriye çekiyordu, en betere doğru.

...Kitabın kapağında Beria'nın, Hruşçov'un, Malenkov'un ve Bulganin'in resimleri vardı. Molotov bir süre süzüp devam etti:

– Hruşçov kesinlikle komünist partiye yamanmış gerici bir kişilik. Tabii ki komünizme inanmıyordu. Bulganin hiçbir işe yaramaz, tamamen şu şekilde; ne karşı, ne yandaş, ve rüzgarın götürdüğü yöne gider. Beria bence yabancı birisi. Partiye kötü niyetlerle girdi. Malenkov yetenekli bir aparatçık.

Okuduğun zaman tüylerin diken diken oluyor. Bulganin sınırlı bir rol oynadı. Malenkov, Beria ve Hruşçov ise çekirdeği oluşturdular. Beria ilkesiz bir adamdı. Gençliğinde istihbarat servisleri tarafından çalıştırıldığını çok defalar duydum; bizimkiler de açıkladılar ama kanıtlanmadı.

– Gençliğinde Mikoyan'la çalışmış. Pek yıldızları barışmamış.

– Doğru. Ermenilerle Gürcüler iyi takım oluşturamazlar, bu bilinir. Beria en iyi Gürcü topraklarına el koydular diye Ermenilere hiç güvenmezdi.

– Bu dördünün Stalin'e karşı Avtorhanov'un yazdığı gibi bir komplo tezgahlamış olmaları akla yatkın mı?

– Üçü, üçü. Bulganin hariç. Evet her çeşit planı kaynatmış olabilirler. Beria'nın oynadığı rol ise hâlâ biraz karanlık.

– Bu kitap Stalin'in ölüm nedeni için çeşitli olasılıklardan söz ediyor ve hepsinde de Beria var.

– Olabilir veya olmayabilir, ispatı yok. Stalin'in çok büyük geri çark etmeleri olmuştur. Hruşçov, Tito örneğini verir: "Stalin Tito'yu ortadan kaldırmak için küçük parmağını oynatmasının yeteceğini söylerdi." Bu tabii ki Stalin'in hatasıydı. Bütün komünistler aynı fikri paylaşmasa da bugün hâlâ Tito Yugoslavya'nın hâkimi ve sahibidir, şu da bir gerçek ki komünist çevrelerde çok sağlam bir yeri vardır.

Dış ülkelerde ne tür kitapların basıldığını görüyor musunuz? Bize de geliyor tabii, bu kaçınılmaz. Ama geçen sefer herkesin içinde konuşmakla hata ettiniz siz. Hemen üstüme atladılar: "Bana da ödünç ver!"

– Dostlar içinde olduğumuzu sanıyordum.

– Tabii ki, ama her çeşit insan olabilir. Çoğu kişi komünizm konusunda yeterince bilgili değil.

I. Petro hakkında yakınlarda çıkmış bir kitabı okudum. Yazar basılı olmayan pek çok kaynaktan yararlanmış, çok ciddi bir eser. I. Petro çok kararlı bir kişiymiş, Marx'ın sözlerine göre barbarlıkla barbar yöntemlerini kullanarak savaşmış. Ama Marx I. Petro'yu bir reformcu olarak çok takdir etmiştir. Şüphesiz I. Petro kayda değer bir kişilikti ama yöntemleri fazla acımasızdı. Modern döneme geçişi hızlandırmak için kararlı ve hatta bazen zalimce davranmak gerekliydi.

Son yıllarda bana öyle geliyor ki Stalin kendini yeterince kontrol edemiyordu. Kimseye güvenmiyordu. Ben kendi tecrübelerime dayanarak bu değerlendirmeyi yapıyorum. Tercihini Hruşçov'dan yana yaptı. İşte orada da ayağını halıya taktı.

– Bu kitaba göre Beria'ya da güvenini kaybetmiş.

– Bunun doğru olduğunu düşünüyorum. Beria'nın kendi paçasını kurtarmak için her şeye hazır olduğunu biliyordu. Güvenlik personelinin seçimini yapan Beria'ydı, Stalin her şeye kendisinin karar verdiğini sanarak önüne sunulanlar arasında seçimini yapıyordu. Oysa Beria onu mecbur kılıyordu.

– Kriz geçirmesinden bir gün önce birlikte içerlerken Stalin'i zehirlemiş olabileceği ihtimali var mı?

– Bu mümkün, evet. Beria'yla Malenkov birbirlerine çok sıkı bağlıydılar. Hruşçov da onlara katıldı, onun kendi amaçları vardı. O da herkesi oyuna getiriyordu. Hruşçov'un sosyal temeli daha sağlamdı çünkü küçük burjuvazi her yandaydı. O da tam küçük burjuvaziye hitap ediyordu zaten. Hruşçov'un ne ideolojiyle ne de komünizmin inşasıyla bir ilgisi vardı.

– Avtorhanov'un iddia ettiği gibi XIX. Kongre'den sonra Stalin'in emekliye ayrılma gibi bir niyeti var mıydı?

– Bildiğim kadarıyla hayır. En azından ciddi olarak böyle bir düşüncesi yoktu.

– Belki sadece çevresini yoklamak, bir nabız yoklaması yapmak istemiştir...

– Bence evet, sadece o kadar. Küçük bir topluluk içinde, Politbüro oturumu sırasında biraz fazla ileri giden öneriler göze alınabilir. Bu konuda Stalin'in bir korkusu yoktu, ama bu kadarını da... Bir deneme balonu belki, insanların kafasının içindekini araştırmak için...

– Avtorhanov'un yazdığına göre XIX. Kongre'den sonra, Merkez Komitesi Prezidyumu'nda Stalin genel sekreterlik görevinden alınmasını istemiş.

– Aynen öyle oldu, evet.

– Bundan sonra da Merkez Komitesinin sekreterlerinden biri oldu.

– Ama genel sekreter değil. Aynen öyle oldu. Stalin genel sekreter unvanının kaldırılıp sadece "sekreter" yazılmasını istedi.

– Yazdığına göre Merkez Komitesinde Stalin'in yerini Malenkov almış.

– Orası çok kesin değil. XIX. Kongre'de Stalin'in önerisi üzerine siyasi raporu sundu.

– İgnatyev'in rolü neydi?

– Onu çok az tanıdım. Fazla söyleyecek bir şey yok. Özel olarak ileri süreceği hiçbir şey olmayan ve de zaten ileri sürmemiş olan vasat bir adam. Kitapta yazar ona gerçekte olduğundan çok daha önemli bir rol atfetmiş.

– Kitapta, Hruşçov'un XX. Kongre'ye, Stalin'in İgnatyev'e: "Eğer doktorlardan itiraf alamazsan kafanı uçururuz*" dediğine dair bir rapor verdiğinden bahsediliyor.

– Bu küçük bir ihtimal. Benim haberim yoktu. Ama öyle olması pek mümkün değil.

– Poskrebıyşev'e gittim ve Vlasik'in kızıyla konuştum. Bana söylediğine göre babasını tutukladıklarında: "Stalin'in günleri sayılı. Yaşayacak az zamanı kaldı," demiş. Beria'nın Stalin'in bütün yandaşlarını elediğini fark etmiş, dedim ben.

– Doğru, dedi Molotov. O dönemde Vlasik'in dejenere olduğu ve Stalin'in çevresindeki diğer kişilerin de kadın-kız hikâyelerine karıştıkları söylendi. Ama o dönemde ben artık bunlardan haberdar olmuyordum.

– Avtorhanov şöyle yazıyor: "Stalin'e içten bağlı olan bir tek Molotov kaldı."

– Evet, Stalin'in cenazesinde söz alan üç kişi içinde samimi olan tek kişi vardı... Bunu kabul ediyorum.

– Hruşçov'un Stalin'in ardından gerçekten ağladığına inanmıyorum.

* Ocak 1953 yılındaki "beyaz gömlekliler cinayeti komplosu" olayı.

– Hayır. Stalin'e çok kızıyordu. Beria'ya daha da çok tabii. Stalin'in arada Beria'yı hor gördüğünü belli ettiği olurdu. Onu bertaraf etmek istiyordu. Ama kime gerçekten güven duyduğunu da söyleyebilmek zordu. Bence hiç kimseye güvenmiyordu. Hruşçov'a mi? Kesinlikle hayır. Bulganin'in fazla ağırlığı yoktu. Malenkov'un da Stalin'e yakın olduğunu söyleyemeyiz. Gençler arasında da kimse yoktu. Leningrad'dakilere gelirsek de, onların hepsini yok etmişti.*

– Avtorhanov, Stalin'in "beyaz gömlekli katiller" olayını Beria'yı indirmek için uydurduğunu yazıyor. Başka türlü halledemez miydi?

– Kolay bir şey değil. Bir kere çok inandırıcı olması lazım. Yoksa insanlar bir şey söylemeseler bile düşünürler.

– Doktorlara ilişkin bildiride Devlet Güvenlik Örgütünün dikkatsizliği söz konusu edilmiş: Bu doğrudan Beria'ya bir gönderme mi?

– Evet, tabii ki. Beria'nın büyük bir çaba gösterisinde bulunduğunu ama dürüst olmadığını biliyordu.

– Avtorhanov başlangıçta Beria, Malenkov ve Hruşçov'un Stalin'i izole edip Solovki** adalarına göndermek istediklerini yazıyor...

– Saçma. İşte bu imkânsız.

– Hruşçov Harriman'a Stalin'in ölümüne ilişkin kendi yorumunu anlatmış. Stalin dördünü daçasına davet etmiş. Yemek Cumartesi olmuş, ertesi gün telefon etmemiş. Pazartesi günü güvenlik şefi hastalandığı haberini vermiş. Bu "dördü" daçaya koşmuşlar ama doktorların gelip hastayı görmesine izin vermemişler ve evlerine dönmüşler. Doktorlar ancak Stalin'in durumu ümitsiz bir hale geldiğinde çağrılmış. Güya don nedeniyle doktorlar çok geç ulaşmış.

19 Temmuz 1964'deki radyo demecinde Hruşçov: "İnsanlık tarihi çok sayıda acımasız tiran gördü fakat hepsi kılıç zoruyla güçlerini kabul ettirdikleri gibi kılıç altında can verdiler," demiş. İlya

* Voznesenskiy ve Kuznetsov, 1948'deki "Leningrad davası" konusu. *–çev.*

** Beyaz Deniz'deki tanınmış sürgün yeri. *–çev.*

Ehrenburg ile P. Ponomarenko'nun anlatımlarından da bahsediyor, ana hatları bununla uyumlu. 1953 Şubatı sonunda, Stalin Merkez Komitesini, "doktorlar davası" ve Sovyet Yahudilerinin SSCB'nin özel bir bölgesine sürülmeleri konularında konuşmak için toplamış. Stalin'in önerileri destek görmeyince evine gittiğinde bu nedenle bir baygınlık geçirmiş. Bu olaydan sonra Beria sessiz kalmış ve daha sonra o da Stalin'e mesafe koymuş.

– Beria'nın bu işe bulaşmış olmasını akla yatkın buluyorum. Uğursuz bir rol oynamıştır. *13.01.1984*

✠

– Stalin, zamanının çoğunu Kuntsevo'daki "Yakın" daçasında geçiriyordu. Ve orada da öldü. O son günlerini yaşarken ben, sözün doğrusu, gözden düşmüştüm... Stalin'i ölümünden dört veya beş hafta önce gördüm. Son derece sağlıklıydı. Hastalandığında beni çağırdılar. Daçasına gittim, Politbüro üyeleri de oradaydı. Üye olmayan bir tek ben ve Mikoyan vardık. Emirleri veren Beria idi.

Stalin kanepede yatıyordu. Gözleri kapalıydı. Arada sırada gözlerini açıyor ve konuşmaya çalışıyordu ama hiç kendine gelemedi. Konuşmaya kalkıştığında Beria hemen gidip ellerini öpmeye başlıyordu.

– Stalin'i zehirlediler mi?

– Olabilir. Ama bugün kim ispat edebilir?

İyi doktorlar tarafından bakılıyordu. Lukomskiy çok iyi bir uzmandı. Tareyev... Kuperin ise idareciydi. Bir büro elemanı sürekli orada bulunuyordu. Ben de oradaydım.

Her şey o öldüğü zaman başladı. *22.04.1970*

Beria

...Çoğu defalar Molotov'a Stalin'in ölümü ile ilgili ayrıntıları soruyordum. Çok ilginç bir şeyler elde edemediğim bir gün ortaya tam bir kışkırtma sorusu attım:

– Beria'nın kendi elleriyle öldürdüğü söyleniyor.

– Neden Beria? Güvenlikten bir çekist ya da bir doktor da olabilir, diye cevapladı Molotov. Can çekiştiği sırada, arada bir kendine geldiği oluyordu. Bazı anlarda bir çırpınma ile sarsılıyor ve kendine gelmiş gibi görünüyordu. İşte o anda Beria hemen Stalin'e yanaşıyordu! Sanki onu...

Bana söylediği şeye ve benim de hissettiklerime dayanarak, Stalin'in ölümünde parmağının olması imkânsız bir şey değil... Stalin'in mozolesinde, 1953 1 Mayısında, garip imalarda bulundu. Benim anlayışla karşılayacağımı umuyordu şüphesiz. Dedi ki: "Onu elimine eden benim." Sanki benim çıkarıma bir şey yapmış gibi. Bende sempati uyandırmak istiyor tabii ki. "Hepinizi kurtardım!" Hruşçov'un yardım ettiğini sanmıyorum. Bazı şeylerin kokusunu almış olabilir... Yine de... Çok yakınlardı ikisi. Malenkov daha fazla şey biliyordur. Çok daha fazla.

...Şota İvanoviç, Gürcistan Komünist Partisi Merkez Komitesi eski sekreteri A. Mgeladze'nin, Stalin'in cenaze töreninin ertesi günü Beria ile karşılaşması hakkında anlattıklarını aktarıyor. Beria kahkahalarla gülerek Stalin'le alay etmekteymiş: "Bilim önderi imiş! Ne demezsin!"

– Savaş sırasında Stalin şöyle demişti: "Biliyorum, ölümümden sonra mezarımın üstüne yığınla pislik atacaklar. Ama tarihin rüzgârı onları temizleyecek." *24.08.1971, 09.06.1976*

✠

– Bence benim asıl görevim, çok büyük ve çok sorumlu bir iş olduğu halde tarihin doğru yazılmasını sağlamak değildi. Üstesinden gelinmesi daha zor olan çok daha önemli ve güç görev, Lenin ve Stalin'in davalarının yeniden gündeme getirilmesine ve sürdürülmesine yardım etmekti. Bu, tarihe geçmekle kalmayacak, geleceğe doğru adım atacak bir görevdi.

Gelecek ve şimdiki zaman açısından geçmişi tahlil etmeyi önemli sayıyorum. Elbette böyle bir görevi üstlenmiyorum, buna gücüm yetmez. Ama bir anlamda yardım etmek, bu davaya daha doğru bir düşünce yönü vermek, bence şu anda gerekli olan bir şeydir. *08.03.1974*

✠

– Stalin *Sosyalizmin Ekonomik Sorunları* kitabının ikinci kısmıyla uğraşıyordu, benden bazı sayfaları okumamı istemişti, onlara ne oldu bilmiyoruz.

– Beria el yazmasına el koymuş olabilir mi?

– Hayır, bu onu ilgilendirmezdi. Onu ilgilendiren tek şey kim kime karşıydı, şunu bunu nasıl yakalayacaktı. Onun için tek önemli olan, sürtüşmeleri kullanarak insanları birbirine düşürmekti. Fırsatını bulduğu anda bir belgeyi açıklayıp: İşte o konuda sen şunu yazmıştın!

Kısacası nifak sokmak için.

... Mgeladze, Malenkov ve Beria'nın yeni hükümeti nasıl oluşturduklarını anlatıyor.

Malenkov bir açıklama yapmış: "Yoldaş Stalin'in durumu çok kritiktir. Kurtulması şüpheli görünmektedir. Kurtulacak olsa bile tekrar çalışmalarına dönebilmesi altı aydan önce olamayacaktır. Bu durumda devlet yönetimsiz kalamaz."

Bundan sonra Beria hükümet üyelerinin listesini okumuş. Sanki önemli bir şey olmadığını göstermek istercesine şen şakrak bir haldeymiş.

– Olabilir. Detayları hatırlamıyorum... Ölmeden önce Stalin elini kaldırdı. Evet, elini kaldırdı ve sonra... *30.06.1976*

✻

Molotov'a, Avtorhanov'un kitabında 22 Haziran 1941'e ilişkin yazdıklarından alıntılar okuyorum: *Daçasına onu görmeye ve halka hitap etmesini talep etmeye gittik. Stalin kesin olarak reddetti. Bunun üzerine Molotov'u görevlendirdik...*

– Evet, aşağı yukarı bu şekilde oldu.

– *Stalin'e Kızıl Ordu'nun başkomutanlığını almasını önerdik, reddetti.*

– Neden her şeyi üstüne alsın ki? Zaten patron olarak kalacaktı, ama önemsiz işler, küçük detaylarla uğraşmak zorunda olmadan. Bu konuda kesinlikle haklıydı.

– *Politbüro üyeleri Stalin'e felaket halinde ona düşen kişisel sorumluluğu hatırlattıklarında o da karşı saldırıya geçerek Molotov'u ihanetle suçladı...*

– Molotov'u mu?

– Evet, *Ribbentrop ile imzaladığı pakt nedeniyle...*

– İşte bu, bu tamamen saçmalık! Stalin oradaydı! Aslında bütün bunlar onun inisiyatifinde yapılmıştı.

– *Voroşilov ile Jdanov'u, İngiliz-Fransız heyeti ile yapılacak anlaşmayı sabote etmekle suçladı...*

– Yanlış.

Bütün bunların Stalin'in kendi önerileri üzerine yapılmış olduğunu belirttiğimizde de, her zaman yaptığı gibi, havaya sıçrayıp herkesi kaba hakaretlere boğup daha sonra da gizli yerlerinden birinde yok oldu...

– Bak sen...

– Hruşçov'un şu sözlerini aktarıyor: *Onun nasıl bir kahraman olduğunu bilirim. Ben onun, Hitler'in karşısında boa yılanı görmüş tavşan gibi korkudan donup kaldığını gördüm.*

– Elbette telaşlanmıştı ama tavşana da benzemiyordu. İki-üç gün kadar ortalıkta görünmedi, daçadaydı. Tabii ki heyecanlıydı, biraz da bitkindi. Fakat herkes için zordu, onun içinse özellikle zor bir durumdu.

– Sözüm ona Beria gelip onu bulmuş ve: "Her şey bitti, ben teslim oluyorum," demiş.

– Doğru değil. Ayın 22'si mi 23'ü mü idi bilemeyeceğim, tarihlerin karıştığı bir zamandı. "Teslim oluyorum" dediğini hiç duymadım ben onun. Bu olamaz bence.

– Avtorhanov, Yevgenya Alliluyeva'dan (Svetlana'nın teyzesi) bahsediyor Ağustos 1941'de Stalin'i görmeye geldiğinde onun içinde bulunduğu panik karşısında çok şaşırdığını söylüyor.

– Hayır, o sırada kendini çoktan toparlamıştı. Savaş Bakanı olduğu zaman mı? 30 Haziranda mı?

– *Resmî Başkomutan Stalin'di, fiiliyatta ise ordu konusunda yardımcısı Jukov ve İçişleri Halk Komiserliği'ne bağlı birlikler konusunda yardımcısı Beria idi.* Buna ne diyorsunuz?

– Böyle denemez.

– "Politik bakımdan karargâh Beria ve Malenkov'un elinde bulunuyordu."

– Bence böyle de denemez.

– Avtorhanov, Jdanov'un Malenkov ve Jukov'a karşı çevirdiği dolapları, Jukov'un Malenkov'un koruması altında bulunduğunu yazıyor...

– Malenkov onu bir ölçüde destekliyordu. Bence koruması altında ifadesi uygun düşmüyor.

– *Politbüro'nun küskün üyeleri Molotov, Kaganoviç, Voroşilov, Andreyev Jdanov'u destekliyorlardı.*

– Hayır o sırada küskün değildik.

– Yine yazdığına göre savaştan sonra Jdanov'un rütbesi yükselmiş ve kendisiyle birlikte Voznesenskiy ile Kuznetsov'u da yükseltmiş. Kuznetsov Merkez Komitesi sekreteri, KGB denetleyicisi olmuş ve Beria'nın adamlarından kurtulmak istemiş. Beria da Türkistan'a sürgüne gönderilen Malenkov'u geri getirmek ve Jdanov'un başını yemek istemiş. İşte "Leningrad davası" bu şekilde başlamış.

–Malenkov Türkistan'daydı demek ki ama ben hiç hatırlamıyorum. Bu çok da uzun sürmemiştir kesin.

– Bundan sonra Jdanov hastaneye yattı, sonra da öldü; diğerleri tutuklandılar... Bulgarlar ve Yugoslavlar Dimitrov'un kışkırtmasıyla bir Balkan federasyonu tasarısı yarattılar. Bu doğru mu?

– Evet, ama bu olayda Dimitrov'un rolü çok açık değil.

– 1948 Şubatında Stalin Dimitrov'a: "Bizim fikrimizi almadınız! Çarşı muhabbeti ayarında saçma laflar ediyorsunuz!" demiş. Dimitrov daha önce Yugoslavlara Moskova'yla ihtilaf konusunda sıkı durmalarını öğütlemiş.

– Bu çok akla yatkın değil.

– Ama işte Dimitrov Moskova ziyaretinden geri dönmedi.

– Sizi duyan da Politbüro'nun sadece canilerden oluştuğunu zanneder!

– Avtorhanov, Beria ve Malenkov'un sizi Stalin'den kopardıklarını savunuyor.

– Benim öyle bir düşüncem olmadı.

– Onlar sizin grubu, yani Molotov, Voroşilov, Kaganoviç, Mikoyan ve Andreyev'i, siyonist komplonun aleti olarak gösterdiler. Üstüne üstlük siz bir İngiliz-Amerikan casusu da olabilirdiniz.

– Çeşit olsun diye söylemişlerdir, diyor Molotov.

– *Stalin, neredeyse bir köpek kadar sadık olan Voroşilov'u bile İngiliz ajanı olmakla suçlamaya kadar vardırdı işi, evini dinletmeye başladı,* diye yazıyor Avtorhanov.

– Olabilir. Ama onu suçlamadı. Halk Komiserleri Konseyi başkanıyken benim bile evim dinleniyordu. Çekistler bana tedbirli olmamı tavsiye ettiler. Bu kitaba bakılırsa hepsi hiçbir ahlaka bağlı olmayan ve her şeyi yapabilecek değersiz adamlar topluluğu.

Molotov alaylı bir şekilde güldü. Ben okumaya devam ettim:

– *Stalin kimseyi zevk için öldürmüyordu. Sadist değildi, paranoyak ise hiç değil. XIX. Kongre'de kendini Politbüro'nun diğer üyelerinden tamamen kopmuş buldu. Stalin Politbüro'nun altı üyesine red oyu vermişti ama MK yine de onları seçti, bu da Stalin'in ilk tarihi yenilgisi oldu.*

Olaylar bu şekilde mi gelişti?

– Hayır.

– Bir başka ayrıntı. Yazdığına göre 17 Şubat 1953'te Stalin Hindistan büyükelçisi K. Menon'u kabul etmiş. Bloknotuna kurt desenleri çizmekteymiş. "Köylüler azgın kurtları yok ederek akıllıca davranıyorlar!" Herhalde Politbüro'nun bazı üyelerini görüyordu burada.

– Sadece eğlenmek için çizerdi, diye kestirip attı Molotov.

13.01.1984

"TROYKA"

...Molotov'un anlatılarında sıklıkla "Troyka"nın üç üyesi görülmekteydi: Beria, Malenkov ve Hruşçov.

Ona Hruşçov'un neden Stalin'den sonra Merkez Komitesi sekreteri olduğunu sorduğumda Beria ve Malenkov'un dostu olduğu için cevabını verdi.

– Ama Beria numarasını sonucuna ulaştıramadı. Malenkov'un arkasından iş çevirmek istedi, bu nedenle de Bakanlar Kurulu başkanlığı görevini, gerekli prestij ve otoriteye sahip olmadığı için elde edemedi.

Hruşçov çok açıkgözdü, kendi emrine amade bir Merkez Komitesi oluşturmayı başardı. *22.04.1970*

– Malenkov, Beria ve Hruşçov'un ortak yönü neydi?

– İlk elde, tabii ki, Stalin'e yapıştılar. Tam bir troyka. Her şeye rağmen aralarında gerçek bir sadakat bağı olduğuna inanmıyorum. Daha çok bir çeşit ahbaplık... *19.04.1983*

...1953'te, Stalin'in ölümünden sonra, Molotov Dışişleri'ne tekrar alındı. Almanya sorununu halletmek gerekiyordu. Politbüro üyesi olarak Molotov'un Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ne ait bütün işler üzerinde büyük etkisi vardı.

– Stalin'den sonra politikamızı yok etmeye kalkıştılar. Beria, Almanya konusunda çok etkiliymiş gibi görünmeye çalışıyordu, gayet olumsuz bir profil sergiledi, dedi Molotov. Bizim için kolay bir dönem değildi. 1953'te DAC'da durumun pek sakin olmadığı konusunda bilgi geldi. Bakanlığa gidip Pazar günü için Gromiko'yu çağırttım. O sırada iki yardımcım vardı, Gromiko ile bugün Yüksek Sovyet Prezidyumu'nda olan Vasiliy Kuznetsov. Daha tecrübeli olarak Gromiko'yu çağırttım. Sorun üzerine çalıştık ve DAC'da izlenmesi gereken yola ait önerileri yazıya geçirdik. O dönemde, DAC'da bazen çok katı olmakla birlikte her şeyi becerebilecek bir yoldaş, sadık bir komünist olan Ulbricht vardı; yüksek sesle DAC'da sosyalizm ile ilgili konuşmaya başlamıştı bile, halbuki henüz hiçbir şey hazır değildi.

Dışişleri Bakanlığı adına, Ulbricht ile diğer yöneticilerin –Ulbricht'in adını geçirmiyor Alman Sosyalist Partisi diyorduk– kapitalist unsurlara karşı şiddetli bir saldırı yürütmelerini dikkate alarak bir proje geliştirdik. Bu bir hataydı; kapitalistlere karşı bu kadar ateşli bir şekilde saldırmamamız gerekirdi, daha ihtiyatlı davranmak lazımdı.

Buharin zamanında şöyle demişti: "Kulaklara saldırıyı hızlandırmak gerek!" Stalin de: "Hızlandırmak mı istiyorsun?" – "Evet, hızlandırmak gerekir." – "Tamam o zaman hızlandırmak gerekir diye yazalım!" Ama biz daha dikkatliydik, biz "hızlandırmak" sözcüğünü kullanmıyorduk. Buharin ise bu cümlenin vurgulanmasına karar verdi ve öyle yazıldı. O, kurmaktan yanaydı, zayıflatmak ise karşıt politikaydı...

Projede şunları yazmıştık: "DAC'da çok hızlandırılmış bir sosyalizm kurulması politikası izlenmemelidir." Beria "hızlandırılmış" kelimesinin çıkartılmasını önerdi. Biz kafamız eğik ilerlemeyelim diyorduk, o ise "hızlandırılmış" kelimesini çiziyordu, o da şu oluyor: "DAC'da sosyalizm kurulması politikası izlenmemelidir." Neden? Beria cevap veriyordu: "Çünkü sadece barıştan yana bir Almanya bize yeter, orada sosyalizm olmuş olmamış bizim için fark etmez."

Bizim projemiz, Alman Komünist Partisi'ne sosyalizme doğru yönlenmesi talimatını vermeyi kapsıyordu ama fazla acelecilik etmeden, gerçeklikle bağlantıyı da kaybetmeden, çünkü henüz hiçbir şey hazırlanmış değildi. Daha da geliştirilmiş olan bu projeyi Politbüro'ya teslim ettik. Ayrılıklar çıkmaya başladı. O sırada artık

daha etkin bir rol oynamakta olan Beria şu tezi ileri sürdü: DAC'da sosyalizm ikincil önemdedir; esas olan barışçıl bir ülke olmasıdır... Bu bize yeter. Ne tür bir rejim oluşturacağının bir önemi yoktur.

Ben sözü aldım ve ADC'nin hangi yöne doğru gideceğini bilmenin çok önemli olduğunu ve Avrupa'nın ortasındaki en gelişmiş kapitalist ülkenin Almanya olduğunu, işte bu nedenle kesin bir şekilde sosyalizmin oluşturulmasına doğru gidilmesini ama sabırsızlık gösterilmemesini söyledim. Şu veya bu adımı atacağımızdan emin olduğumuz zaman hızlanırız.

Beria vazgeçmiyordu: ADC'nin sosyalizme doğru gidip gitmemesi çok önemli değil, barış yanlısı olsun yeter. Politbüro oyları bölünmüştü. Hruşçov beni destekledi. Bunu beklemiyordum. Çünkü esas etkili kişilik Malenkov'du. Malenkov ve Beria çok yakın dostmuşçasına davranıyorlardı ama ben buna hiçbir zaman inanmadım. Genel anlamda, Beria siyasetin temel meseleleriyle hiç ilgilenmiyordu: Sosyalizm, kapitalizm çok az öneme sahipti, yeter ki dayanacak bir desteği olsun.

Bir süre tartıştık. Politbüro'ya Bakanlar Kurulu başkanı Malenkov başkanlık ediyordu. Tek kelime etmiyordu ama ben Beria'nın tarafını tutacağını biliyordum. Sonuca varmanın imkânsızlığı karşısında Malenkov, Beria ve benden oluşan bir komisyon kurulmasına karar verildi. Ben sosyalizmin fazla süratli adımlarla oluşturulmasından yana değildim. Beria ise sosyalizmin kurulması politikasının gerçekleştirilmesinden yana değildi. Malenkov tereddüt ediyordu, Beria da Malenkov'un onu desteklemesini umuyordu. Sonuçta Hruşçov onun dostuydu.

Ben az çok kuşkulanıyordum. Malenkov tek söz söylemiyordu. Komisyonda tek başına kalma durumundaydım. Bir oturumdan sonra pencereden bakarken Kremlin'in ortasında gezinen üç kişi gördüm: Beria, Malenkov ve Hruşçov. O akşam, günün bitiminde, Hruşçov'u telefonla aradım: "Ne çeviriyorsunuz? Almanya konusunda beni desteklemiştin halbuki, şimdi de sizi arkadan iş çevirirken görüyorum, kesinlikle bana karşı değil mi?"

"Hayır, ben seni destekleyeceğim, seni haklı buluyorum. Hiç tereddütsüz senin önerinde ısrar edeceğim." İşte onda takdir ettiğim yan buydu.

Çok memnun olmuştum. Diyordum ki Hruşçov bütün kararsızları toparlayacak. O akşam Beria telefon etti: "Toplanmamıza gerek yok. Telefonda bir karara varmak yeterli. –Önerinden vazgeç!"

– Ona ne diyordunuz, Lavrentiy mi?

– Lavrentiy, evet. Ama bütün gücüyle benim fikrimi değiştirmeye çalıştı: "Almanya'da sosyalizme gerek yok! –Hayır ben önerimde ısrar ediyorum, bu savaş sırasında neler olacağına dayalı bir prensip sorunu. –İyi, tamam, kazandın, toplantı yapmıyoruz, senin önerini kabul ediyorum." Kısacası, uğraştı ama yapamadı. Bence siyasetteki temel konulara pek ilgisi yoktu, güçlü olduğumuzu ve kimsenin gelip bizimle sürtüşmeyeceğini düşünüyordu. Yaklaşık böyle bir şey. Zaten sorunun temeline de inmedi. Ona dedim ki: "Tamam, anlaşmaya vardık, toplantı yapmamamızı öneriyorsun ama Malenkov ne düşünüyor? –Onu bana bırak."

Malenkov'un rolü çok baskın değildi. Onunla konuşmadım. Anlaşmaya vardık, oylama yapıldı, herkes olumlu oy kullandı ve imzaladık. İşte.

Özet olarak Beria geri çekildi. Muhtemelen Hruşçov onu ikna etti.

– Stalin'in bu konudaki fikri neydi? Size bundan hiç bahsetmedi mi?

– Beria'nın önerisi Stalin ölmeden söz konusu bile olamazdı. Stalin ADC'nin kuruluşunda konuşmuştu, Almanya'nın gelişmesinde bunun, hiç şüphesiz yeni bir aşama olduğundan bahsetti. Stalin sosyalizm adına her şeyi feda edebilecek, sosyalist kazanımların tekinden bile vazgeçmeyecek birisiydi.

DAC'da sosyalizmin inşasının, halkı aleyhe çevirmeden, aşamalı olarak başlaması gerektiğini düşünüyorduk, yoksa ayaklanmalar olabilir ve daha başlarken Almanya'ya baskı uygulamak zorunda kalabilirdik. Çalışma henüz tam olarak başlamamıştı; sıkı tutmak, işleri aceleye getirmemek gerekiyordu. Oysa Beria çıkıp şunu diyordu: "Sosyalizmi kurma politikası gütmüyoruz."

Ben de eğer sosyalizm yolunu seçmezse barışçıl bir Almanya olamayacağını söylüyordum. Bütün bu "barışçıl Almanya" boş sözleri aslında burjuva Almanya anlamına geliyordu. Bu ancak

burjuva Almanya olabilirdi ve bu yüzden de barışçı bir Almanya olmayacaktı. Şayet sosyalizm yolunda yürüyecek olursa hızlı adımlar atmadan, çıtayı geçmeden, bizim durumumuz güçlenene kadar dikkatli manevralar yaparak yürüyecekti. Durumumuz güçlenene kadar dikkatli olmalıydık. Bu sorunu Mayıs 1953'te ve ayaklanmanın olduğu Temmuz ayında tartıştık. Eğer aşırıya gitseydik Almanya'nın içindeki düşmanla savaşmamız gerekecekti, bu da Almanların çoğunluğunu bizim aleyhimize çevirmek anlamına gelecekti. Bu kaçınılması gereken bir tehlikeydi. Beria ise ikide bir çıkıp: "Sosyalizme gerek yok, Almanya barış yanlısı olsun yeter..." diyordu.

Hruşçov'un sağcı olduğunu düşünüyorum, Beria'nın ise daha da çok. Daha beter sağcı. Elimizde kanıtlar var. Mikoyan da öyle. Ama kişilikleri farklı. Hruşçov tamamen bozulmuş bir sağcı; Beria daha da sağcı ve daha da kokuşmuş. Almanya konusunda bunu gösterdi. Hruşçov'un Beria'dan farkı, en azından yurdunu seviyor olmasıydı, işte beni bu nedenle Almanya konusunda destekledi.

Onun bu vatan sevgisi devletin lehine olanı anlamasını sağladı. Devlette Rusya'nın rolü ön plandadır ama sadece Rus milliyetçiliği başat olsaydı Leninist doktrini terk ederdik. Böyle bir durumda Hruşçov Beria'nın yanında olmadı. Askerlerimiz kanını bir hiç uğruna mı dökecekti? Eğer ADC sosyalist yola yönlenmeseydi eski Almanya'ya geri dönerdik. *31.07.1972, 06.06.1973, 29.04.1982*

⚜

– Malenkov çok iyi bir icracıydı. Biz ona "telefoncu" derdik. Sürekli telefonun başında oturur, nereden ne öğrenecekse öğrenirdi.

Örgüt ve yönetim işlerinde kadroların dağıtımı, yerel yönetimlere talimat vermek, tüm sorunlar konusunda uzlaşma sağlamak Malenkov'un işiydi. Hızlı ve etkili çalışırdı. Çok aktif, canlı, nazik bir insandı. En önemli konularda konuşmazdı. Ama Moskova'da ve Ukrayna'da bulunmuş olan Hruşçov'dan farklı olarak tek bir parti örgütünü bile yönetmemiştir. Hruşçov'u Politbüro'ya 1938-1939 yıllarında Beria ve Malenkov'la birlikte aldık. Dediklerine göre,

Malenkov'a Moskova'ya dönmesi için geçenlerde izin vermişler, annesi Moskova'da ölmüş...

...V. İ. Lenin'in 100. doğum yıldönümünde konuşuyorduk, Molotov şöyle dedi:

– Her liderimiz Lenin'i kendisine benzer biri yapmak istiyor. Şimdi Lenin'i tahrif ve istismar ediyorlar. Fotiyeva bile Lenin adına konuşabileceğini sanıyor, kimdi ki o kadın? Bir teknik sekreter.

...Eski Menşeviklerin artık eski Bolşevikler olduğunu söyledim.

– Sadece Menşevikler de değil, Anayasacı Demokratlar (Kadetler) ve şovenistler de, dedi Molotov ve gülümseyerek sağ gözünü kırptı. *22.04.1970, 13.04.1972, 28.07.1976, 14.10.1983*

⚜

– Malenkov'dan hiç haber yok. En son iki yıl kadar önce gelmişti bana. Küstü mü acaba? Galiba bana karşı pek tarafsız davranmıyor.

Stalin'in ölümünden sonra MK genel toplantısında bir konuşma yapmış ve Hruşçov'un Malenkov'u Bakanlar Kurulu Başkanlığı'ndan alma önerisini desteklemiştim. Stalin'den sonraki davranışları nedeniyle onu eleştiriyordum. En önemli kusuru, politik konularda bir anda sağcıların avcunun içine düşmesiydi, ikinci olarak da Bakanlar Kurulu Başkanı olduğunda gerçek bir MK üyesi gibi davranmamasıydı. *29.04.1982*

⚜

– Malenkov namuslu bir adamdır kesinlikle. Evet namusludur. Ama ne yazık ki, bu koşullarda teorik bakımdan eğitimi yeterli gelmiyor. Anlaşılan yolunu adamakıllı çizemiyor. Bu da çok etkili oluyor.

Çok titiz bir adam, düzeni izleyebilir ama ekonomik ve siyasi konuları derinlemesine ve eleştirecek kadar anlayamaz bence. Bu olmadan da meseleyi kavramak olanaksızdır. Geçenlerde bana selam yollamış... *27.04.1973, 21.10.1982*

⚜

– Malenkov iki kez evime gelmişti, size söylemiştim. İkinci gelişi en az üç yıl önceydi. Ne telefon ediyor, ne başka bir şey. Artık Moskova'da oturduğunu söylüyorlar. Korkarım benimle görüşmek istemiyor. Uzun süre Moskova'ya gelmesine izin vermediler. Burada söylemek zorundayım ki, ben yine de bir yol bulabilirdim. Ona "Herhangi bir konuyla uğraşıyor musun? Herhangi bir konuyu ele alıp geliştirmek gibi bir niyetin var mı?" diye sordum. "Evet uğraşıyorum," diye yanıtladı. "Neyle?" – "Emperyalizmle."

O anda öyle anladım ki, uluslararası ilişkilerle, emperyalizme karşı mücadeleyle ilgileniyor, emperyalizm onun başka ne işine yarar? Emperyalizm ne zaman batacak sorusu, ilgilenilmesi gereken başlıca sorundur. Dil bilmiyor, emperyalizmle uğraşıyor... Dil bilmeden emperyalizmle uğraşmak çok zor bir iştir. Ama asıl önemli olan dil bilmek değil. Geldi, herkesi öptü ve gitti. Doğru dürüst konuşmadık. Hiçbir şey anlamadım... *14.01.1985*

⚜

– Genel toplantıda, Hruşçov, Malenkov'un Bakanlar Kurulu Başkanlığı'ndan alınmasını önerdiği zaman ben de Malenkov'u eleştirmiştim, çünkü Malenkov önemli siyasi konularla ilgilenmiyordu. Bağımsız davranamıyordu. Bundan önce de Almanya konusunda... Bir dizi önemli sorunla ilgili olarak kendi düşüncesi olmayan bir Bakanlar Kurulu Başkanı... Bu yüzden onu eleştiriyordum. Galiba bunu hiç unutmadı. Daha sonra karşılaştık, Politbüro üyelerinin çoğunluğu gibi, genel anlamda bize yarar getirmeyecek girişimlerde bulunan bir grup içindeydik.

Beria, bundan sonra benim bulunduğum konum hakkında özel olarak düşüncesini ifade etmedi. Ben Beria'yı ilkesiz bir adam olarak gördüm ve hâlâ da öyle görüyorum. Çıkarcıdır. Sadece kendisine kazanç sağlayacak işlerle ilgilenirdi. Karyerist bile değildir.

– Ama çok adam öldürttü.

– Beria'yı elebaşı saymıyorum.

– İnsanları parti amaçları için değil, kendi şahsi amaçları için ortadan kaldırıyordu.

– Olmuştur. İlkesiz bir adamdı. Ve komünist değildi. Partiye yamanmış biri olarak görürüm onu.

– Bugün suçlu olanın Beria olmadığı söyleniyor. Elimizde belge olmadan karar verebilmek zor, her şeyi hatırlayamıyorum ama Beria'nın sadece bir memur, bir uygulamacı olduğu izlenimini taşıyorum, sadece kendi çıkarlarını gözetiyordu.

Aşırıya kaçıldığında hemfikirim, ne var ki bunlar Stalin'in uygulamasıydı. Beria Stalin'den çok korkardı. O kendi başına o kadar ileri gidemezdi, bence Stalin'di aşırıya giden. Stalin'i savundum ve savunmaya da devam ederim. Bence baskıcı uygulamalar olmasaydı savaş öncesinde ayakta kalamazdık; baskı uygulanmalıydı ki savaş sonrasında ülkede az çok dengeli bir durum sağlanabilsin. Bu şartlar da 30'lu yılların sonunda epeyce sağlanmıştı. *21.10.1982*

⚜

– Hayır tek sorumlu olarak Beria'yı görmedim ben. İlk sorumlu olarak daima Stalin'i ve onu onaylayan, aktif rol oynayan bizleri görmüşümdür, ben her zaman etkin önlemler alınmasından yana oldum.

Çok sert davranmış olduğumuz için hiç pişman olmadım ve olmayacağım. Ama, tabii hatalar da oldu. *01.11.1977*

⚜

– Bugün hâlâ Beria hakkında sorular soruluyor: yabancı gizli servislerin ajanı mıydı değil miydi?

– Bence değildi. Bence prensipleri olmayan bir adamdı. Sadece kendini düşünüyor, kendisi için korkuyordu. Stalin'den korkuyordu. Fazlasıyla gayretkeşti ancak kesin bir ideolojiden yoksundu. Her şeyden yoksun biriydi aslında. Becerikli, alçakgönüllü olmayan, sadece kazanmak derdinde olan birisi. *14.10.1983*

⚜

– Onun davranışları emperyalizme yarıyordu; bu alanda emperyalizmin ajanı görevini görüyordu, işte püf noktası. DAC'da sosyalizmden vazgeçmekle en büyük hizmeti emperyalizme verebilirdi. Emperyalizmin ajanı olmadan o rolü oynuyordu. Bunu çok kişi anlayamaz, ama siz anlayabilirsiniz.

İşte bu nedenle ben Beria'yı emperyalizmin ajanı olarak görüyorum. Ajan mutlaka casus demek değildir. Bir şeylerden güç almak gerek, ya işçi sınıfı ya emperyalizm. Halktan destek görmü-

yordu, saygınlığı hiç yoktu. Belli bir güce sahip olmayı başarabilseydi bile, bunu uzun zaman sürdüremezdi. *28.07.1971, 31.07.1972, 29.04.1982*

⚜

– Stalin'in karısı, Beria'ya karşı çok düşmanca duygular besliyordu. O çalışmasaydı da yerine başka birini bulurduk. Beria çok zor ve gerekli bir görev yapmaktaydı.

Herkes hakkında tutulmuş dosyaları vardı, Stalin dahil. Benim için de elbette. Yani, dosya değil de...

Şota İvanoviç sözü aldı:

– Tiflis kablolu tramvayı inşa edilirken Beria gece yarıları gelip şantiyeyi denetlermiş. İyi bir organizatördü aslında.

– Ve de iyi bir alçak, diye ekledi Molotov.

– Onun görevi bunu gerektiriyordu.

– Çok da değil. Cerjinskiy de aynı görevdeydi. Ondan önce Yejov, fena birisi değildi. Sadece biraz hırslarının esiri oldu, yükselme hırsının. İşte ikbal avcılığı orada başlıyor. Amaca varmak için her yolu geçerli saymak, belgelerde sahtecilik yapmak, önceden ayrılan kontenjanlar: "Tutukladığınız adam sayısı az!" Haydi, bu sefer de öbürleri gayret göstermeye başlar. Bu iş değil.

– Sanıyorum çok tatminsiz birisiydi; bütün şüpheli insanlardan kurtulmak istiyordu.

– Aslında evet. Ama bu imkânsız. Buna sabotaj denir. Bugün bile yığınla vardır. Fazla abartmıştı.

– Eğer bugün olsaydı ilk gidenler biz olurduk.

– Ben büyük ihtimalle sizden önce düşerdim, dedi Molotov.

– Eğer önünde yazı yoksa Beria'nın tutarlı bir konuşma yapamayacağı doğru mu?

– Bence evet.

– Kitap okumayı sevmez miydi?

– Hayır. Beria'nın 1953'te radyoda yeniden yayınlanan davasını büromda dinlemiştim. Merkulov Beria'nın kitap okumuş olduğundan emin olmadığını söylüyordu. Bu ne biçim biri olduğunu gösteriyor size. Düzgün bir Rusçası vardı. İyi organizasyoncuydu, daha doğrusu idareciydi. Doğuştan Çekist fakat ilkesiz, yani kimin için çalışıyorsa onun hizmetinde.

– Stalin'in onu yanı başında tutmasının nedeni bu muydu?

– Evet. Tabii ki. Beria bazı görevlerde çok faydalıydı. Mesela, atom bombası, Moskova'nın çevresindeki hava güvenlik kuşağı.

– Gizli ajanlara şöyle diyormuş: "Gerçek bir şövalye daima dürüsttür. Sadece güzel bir kadınla kandırılabilir. Güzel bir kadını ise her zaman mücevherlerle kaplayabiliriz. Haydi, iş başına!

– Olabilir, demiştir, diye onayladı Molotov. *09.06.1976*

⚜

– Geçen yaz mezarlıkta Mayskiy'in mezarını gördüm.

– Stalin'in ölümünden 15 gün önce tutuklandığı söylendi.

– Kuvvetle muhtemel.

– Stalin'in emriyle mi?

– Tabii, Hruşçov başa geldiğinde Mayskiy hâlâ hapisteydi. Beria olayına karışmış. Stalin'in ölümünden sonra Beria'nın onu yanına almak istediğini söylemiş. Kendisine istihbarat versin diye Mayskiy'i çağırtmış, ancak Mayskiy reddetmiş.

– Batı'da Beria'nın, darbeden sonra Mayskiy'i Molotov'un yerine dışişleri bakanı olarak kendi hükümetine dahil etmek istediği iddia ediliyor.

– Bu imkânsız bir şey değil. Size daha önce de söylemiştim, Stalin'in ölümünün hemen ertesi günü Beria ile çok şiddetli bir sürtüşmemiz olmuştu. Belki ben, Beria ve Hruşçov'un kriterlerine uymuyordum. Genel anlamda aynı tür politika izleyeceklerdi. Bence Mayskiy de bunu kabul ederdi. Beria götürüldüğünde Mayskiy tarafı da altüst edilmeye başlandı. Beria onu kendi çıkarına kullanmak istiyordu. *10.03.1977*

⚜

– Kruglov, Beria'nın yardımcısıydı.

– Evet, öyleydi. Birbirleri için farklı düşünüyorlardı galiba. Kruglov ona eleştirel bir gözle bakıyordu yine de. Sadece içinden de değil. Beria onu kendi istediği gibi elinde tutamıyordu. Kruglov, daha İçişleri Halk Komiserliği'ne atanmadan önce Gürcistan'a gönderilmiş ve Beria'nın sekreterliği döneminde oradan Gürcistan'daki durumla ilgili eleştiri dolu yazılar yazmıştı. Bunu hatırlıyorum. Bu

yazıların bir kısmı galiba yayınlanmıştı ama şimdi hatırlamıyorum. Kruglov, Gürcistan dönüşü bana uğramıştı. Stalin'in bilgilendirildiğini söylüyordu. Kruglov, oldukça yürekli eleştiriler yöneltiyordu.

– Mgeladze'nin anlattığına göre, diyor Şota İvanoviç, Beria, Stalin için şu konuşmayı yapmış: "Ben yoldaş Stalin'i ilk kez 1926 yılında Orconikidze'yle birlikte gördüm, onlara Vladikavkaz'ı gösterdim." Stalin hemen sert bir şekilde: "Ben Beria'yla karşılaştığımı hatırlamıyorum," demiş. Beria konuşmayı başka bir yöne çevirmiş. Sonra Stalin şöyle demiş: "Beria hoşuma gitmişti, çünkü Transkafkasya'daki durumla ilgili olarak bana doğru bilgiler veriyordu."

– Beria neden öyle davranıyordu? diyor Molotov. Birincisi, başımızda birileri olduğu sürece onların dediğini yaparız. Seçim yapabilecek bir durum ortaya çıktığında ise gerçek yüzler ortaya çıkmaya başlar. *17.03.1984*

⚜

– Genç Beria'ya Lenin'in çalışma odasında rastlamıştım: Kafkasya'yla ilgili olarak güvenilir bilgiler veriyordu, aksi halde Lenin'in onunla bir işi olmazdı. *28.11.1974*

⚜

– Beria'nın Stalin'le ihtilafları oluyor muydu?

– Hayır, sesini kestiği için değil ama fazla bastırmadığı için. Tabii ki bazı konularda tartıştığı oluyordu. Olaylara ve elindeki bilgilere göre değişik alanlarda en bilgili olanın kendi olduğunu ispat etmeye çalışıyordu. *14.01.1975*

⚜

– Mgeladze'ye Beria'nın Stalin'e büyük bir titizlikle hizmet ettiğini, en kirli işleri bile yerine getirdiğini ve bunları yapmamış olsaydı bulunduğu yerde kalamayacağını söylediğimde çok şaşırmıştı, dedi Şota İvanoviç.

– Aynı şekilde Hitler ya da Mussolini'ye de hizmet edebilirdi, dedi Akaki İvanoviç.

– Çok doğru, diyerek onayladı Molotov. O kadar ileri gitmedi ama yine de son derece tehlikeli bir adamdı. *06.06.1973, 20.08.1974*

⚜

– Transkafkasya'daki Bolşeviklerin örgütlenme tarihleriyle ilgili bir kitap vardı. İki-üç Gürcü tarafından yazılmıştı galiba, tam hatırlamıyorum, ama yazar ismi olarak şu vardı: Beria. Halbuki onun bu kitabı değil yazmak okumadığı bile ortaya çıkmıştı. *14.10.1983*

⚜

– Beria'ya Sovyet yönetiminin uzun havlı düşmanı diyorlar.

– Artık uzun havlı mı, pelüş mü bilmiyorum ama düşman olduğunu biliyorum, diye yanıtlıyor Molotov. *08.03.1985*

⚜

– Stalin'in ölümünden sonra Beria'dan kurtulmak bahis konusu olduğunda Nikita Hruşçov beni aradı: "Merkez Komitesinin bulunduğu mekâna karşı değilsin, değil mi? O halde gelebilirsen gel!" O dönemde ben Dışişleri Bakanlığındaydım, Smolensk Meydanında. *04.03.1978*

⚜

– Eğer Beria'ya dair sadece son toplantıyla ilgileniyorsanız, o bir olaydı. Ama daha önce çok büyük bir hazırlık çalışması olmuştu. Ne denirse densin Hruşçov bu olayda çok aktifti ve iyi düzenledi. İnisiyatif ondan geldi, sekreterdi. Şüphesiz çok iyi bir düzenleyiciydi.

Beni Merkez Komitesine çağırdı, gittim. "Seninle Beria hakkında konuşmak istiyorum. Ona güvenmemiz imkânsız."

"Sizinle tamamen aynı fikirdeyim, diye cevap verdim; onun görevden alınıp Politbüro'dan dışlanması gerek."

Mikoyan ile konuştuk. O buna karşıydı, bekle gör tavrına girdi ve bazı itirazlar ileri sürdü. Galiba onunla Malenkov konuşmuştu. Malenkov destekledi. Hruşçov Voroşilov'a sordu. Voroşilov Yüksek Sovyet Genel Kurulundaki odasındaydı. Önce "evet" deyip, telefonun dinlendiği korkusuyla hemen sesini boğuklaştırmış. Neyse, kısacası onaylamış ama fısıldayarak.

Sanırım Hruşçov Voroşilov ile hemen toplantı öncesinde konuşmuş; benimle ve Mikoyan ile de bir önceki gün. Toplantıdan az önce, sadece Politbüro'dan uzaklaştırılması değil tutuklanmasının da gerektiğine karar verdik.

Anlaşılan Hruşçov, Kaganoviç ve diğerlerini de haberdar etmiş, çok iyi hatırlamıyorum, ama söylendiğine göre çoğunluğa haber vermiş. İki gün sonra Politbüro'yu topladı. Beria halen üye idi. İşte o toplantıda Hruşçov, "yoldaş Beria'nın çok sağlam birisi olmadığını" açıkladı.

Hruşçov birinci sekreter görevlerinin hepsini resmî unvanı olmaksızın üstleniyordu. Bütün olayı örgütleyen oydu. Neden? Çünkü Merkez Komitesindeydi. Muhtemelen ona, Beria'nın bir darbe hazırladığına ilişkin bazı bilgiler gelmişti. Beria askeri birimleri yönetiyordu. Örgütün dışında yapılıyordu bu. İçişleri Bakanlığının bir bölümü de olaya dahildi.

– Bir darbeyi mi kışkırtıyordu, böyle diyebilir miyiz?

– Evet. Politbüro toplantısının ortasında tutuklandı. Size bazı detayları vereceğim. Tartışmalar devam etmekteydi. Malenkov başkanlık ediyordu. Ben ilk konuşanlardan biriydim, belki de ilktim veya ikinci. Toplantı her zaman olduğu gibi başlamıştı, hepimiz arkadaştık, ama Beria'nın tutuklanması olayını daha önceden duyduğumuz için o toplantıyı tüzüğe uygun şekilde, resmî olarak başlattık; işte ondan sonra da...

Gündemde başka konular vardı, hangileri hatırlamıyorum. Belki onunla başlamışızdır öncelikli olarak. Şüphesiz birisi Beria'nın durumunun müzakere edilmesiyle başlamak gerektiğini açıklamıştır, işte o zaman söz hakkını ilk alanlardan biri oldum: "Beria'nın artık ciddiye alınamayacak şekilde çığırından çıkmış olduğu kanısındayım, artık o bir komünist değil. Belki önceleri öyleydi ama bozuldu ve şimdi partiye yabancı biri haline geldi." Geliştirdiğim ana fikir böyle bir şeydi. Beria'nın geçmişini çok iyi bilmiyordum gerçekten de, tabii bir sürü şeyler duymuştum; yine de temelde bir komünist olduğunu ama zirveye ulaşınca öbür tarafa kaydığını düşünüyordum...

Sonra sözü Hruşçov aldı, tartışmaya girdi: "Molotov Beria'nın dejenere olduğunu söylüyor. Bu doğru değil. Dejenere olan önce komünist olup sonra bunu bırakandır. Halbuki Beria hiçbir zaman komünist olmadı. Nasıl dejenere olsun?"

Hruşçov daha da ileri gitmişti. Ben itiraz etmedim. Doğru olan da buydu mutlaka.

Beria kendini savundu, tartışma başladı. "Hatalarım elbette oldu, dedi. Ama beni partiden uzaklaştırmamanızı talep ediyorum, çünkü daima partinin ve Stalin'in direktiflerini yerine getirdim. Stalin bana en mühim gizli görevleri veriyordu, ben dosdoğru yerine getiriyordum. İşte bu nedenle beni dışlamak haksızlık olur..." Hayır, aptal birisi değildi. Malenkov bir düğmeye bastı.

Beria ve Malenkov arkadaşlardı. Hruşçov da memnuniyetle onlara katılıyordu. Onlarla beraber olmak istiyordu.

Beria toplantıya hiçbir şeyden şüphelenmeden gelmişti...

Mikoyan, Beria'nın alınmasına karşıydı; onun yetkili, bilgili biri olduğunu söylüyordu, şüphesiz onun yine üste çıkacağından korktuğu için.

Toplantı salonu her taraftan tutulmuştu, Jukov önderliğinde bir askeri grup tutuklamayı başlatmak için Poskrebıyşev'in ofisinde beklemekteydi. Malenkov bir düğmeye bastı. İşaret buydu. Toplantıya Malenkov başkanlık ettiği için düğme onun önündeydi. O zaman askerler, başlarında Jukov, içeri girdiler.

Malenkov onlara: "Beria'yı tutuklayın!" dedi.

– Şu arkadaşlığın çürümüşlüğüne bak! dedi Şota İvanoviç.

– Bu tür sözler çürümüş arkadaşlıklardan bile çürük!, diye karşıladı Molotov. Çürümüş bir arkadaşlıktan nasıl bahsedilebilir? Bu Malenkov'un işine geldiği bir zamanda, varmış gibi ortaya attığı bir şey, sonra da kendini toparladı. Arkadaşlık! Bu "troyka" devam etmez diye her zaman söylemişimdir. Her zaman böyle düşünmüşümdür. Sürekli üçü birlikteydi. Malenkov bağımsız düşünemiyordu. Zayıf, gönülsüz biriydi. Hruşçov soruşturmaya benimle başladı, ben kabul ettiğimi söyledim. Hiç pişman değilim, tersine bunun Hruşçov'un marifeti olduğunu düşünüyorum. Benim fikrim bu.

– Beria hazırlıksız mı yakalandı?

– Evet. Daha sonra kafasını duvarlara vurdu:

"Nasıl bu oyuna geldim!" Hruşçov'dan bunu beklemiyordu.

– Moskalenko da işin içinde yer aldı. Hruşçov onu birdenbire mareşal yaptı.

– Bu iki iş alakasız değil. Beria'yı tutuklayanlar arasında var mıydı hatırlamıyorum, ama Beria'nın Moskalenko'nun kontrolünde bulunan hapishaneye kapatıldığını biliyorum. Bu da Hruşçov'un gözüne girmesini sağladı.

Belki daha önce Beria ayaklanmayı bastırmak için gitmişti, bu tür konularda çok iyiydi. Tanklar gönderip ayaklanmayı bastırma kararı almıştık. Belki o gitmiştir, bilemiyorum. Köklü tedbirler alıp ayaklanmayı daha başından, acımasızca bastırmak için karar aldığımızı ise çok iyi hatırlıyorum. Almanların bize karşı ayaklanmasına izin vermek mi? Bu tam bir yıkım olurdu, emperyalistler fırsatın üstüne atlarlardı, toptan bir çöküş olurdu.

DAC'daki ayaklanma konusunda ilk bilgileri aldığımızda Beria ilk bağıranlardandı: "Hemen! Acımasızca! Saniye kaybetmeden!"

Beria'ya karşı karar alınması ise Hruşçov'un işiydi. *28.07.1971, 06.06.1973, 01.11.1977, 17.03.1984*

Hruşçov

– El değmemiş toprakları tarıma açma işine erken başlamıştık. Kesinlikle saçmalıktı. Bu işe bu boyutlarda girişmek tam bir maceraydı. Hruşçov beni bu konuda en büyük muhalif olarak suçlamış olsa da ben bakir toprakların kullanılır hale getirilmesine hiçbir zaman karşı değildim. Ancak en başından itibaren bu toprakların, bizi bu kadar fazla para yatırmak, yerleşim bölgelerinde zaten var olanı daha da iyileştirmek yerine çok büyük masraflar etmek zorunda bırakan bu kadar büyük boyutlarda değil, sınırlı ölçülerde kullanıma açılması yanlısıydım. Başka türlü olamazdı. Elinde bir milyon rubleden fazla paran yok, bu parayı boş topraklara mı yatırırsın yoksa birtakım olanakların var olduğu meskûn yerlere mi? Ben bu parayı bizim Neçernozemye dediğimiz bölgeye yatırmayı, bakir toprakları ise yavaş yavaş kalkındırmayı öneriyordum. Paraları biraz şuna, biraz buna har vurup harman savurdular, oysa

buğdayı saklayacak yer yoktu çürüyecekti, yol yoktu taşımak olanaksızdı...

Politbüro toplantısında konuşuyorum: Bakın, sizin bakir toprak diye adlandırdığınız bölgelerde iki-üç kentallik ürün alındığına ilişkin İstatistik Müdürlüğü verilerini aldık. Kurak bölgelerde ise beş-on yıl için ortalama veriler, beş-altı kental civarında, yani az bir ürün, ama her şeye hazırız. Yirmi milyon hektar yerine on milyon hektarla uğraşsaydık, üstelik ürün bakımından daha güvenilir ve ölçekleri bakımından gücümüzün yeteceği bölgelere yatırım yapsaydık şimdi...

Hruşçov birden: "Demek bakir topraklara karşısın!" – "İzin ver de neden karşı olduğumu anlatayım. Ne olursa olsun devlet işlerini nasıl yürüteceğimizi planlamamız gerekmiyor mu?"

Hruşçov bir düşünce bulmuş, almış başını gidiyor! Bu düşünce açık ve kesin bir çözüm getirmiyor, yardımı olabilir ama sınırlı ölçüde. Hesaplarını yap, insanlar ne diyorlar danış. Hayır, sürekli hadi yapalım, hadi yapalım! Nerdeyse kırk ya da kırk beş milyon hektarlık bakir toprak dişle tırnakla işlenecekti. Ancak bu, gücümüzün üstünde, aptalca ve gereksiz bir şeydi. Oysa on beş ya da on yedi milyon hektarlık bir alan işlenseydi herhalde büyük yararlar sağlanabilirdi. Daha akıllıca olurdu.

Hruşçov bana küçük bir hayvan tüccarını anımsatıyor. Kültürsüz bir adam, bu çok açık. Bir hayvan tüccarı.

Stalin'in hatası kendisinden sonra gelecek olanın hazırlığını yapmamış olmasıydı. Bu konuma hiç layık olmayan Hruşçov'un yükselişini buna bağlayabiliriz. Ne var ki grubumuzda ne bağlılık ne de program vardı. Onu azletmek konusunda anlaşmıştık ama iktidarı ele almak için hazır değildik.

Bu kadar büyük boyutta el değmemiş toprağı açma programına ben karşıydım. Bugün de hâlâ hatalı olduğumuzu düşünüyorum. Ben onun yarısı kadarını yapmayı önermiştim. Kadro ve malzeme eksiğimiz vardı, bundan dolayı da sadece diğer bölgelerin zararına yapılacak bir şeydi.

Ben Hruşçov'un sovnarhozlarına* karşıydım, bu yapının kötü hazırlanmış olduğuna dair Politbüro'ya bir yazı verdim.

Partinin kırsal ve kentsel ayrımına karşıydım, bu anayasaya ve partinin statüsüne aykırıydı. Tamamen aptalca bir şeydi. *01.01.1979, 09.12.1982*

✻

– Hruşçov, Stalin'in "Uzak" daçasına, Moskova'dan 200 kilometre uzakta olmasından dolayı o zaman adlandırdığımız gibi "200"e, yazarları toplamıştı. İşte o zaman benimle kendisi arasındaki ayrılıkları açıkladı. Hiç hoşuma gitmemişti çünkü bunu "partidışı" bir toplantıda dile getirmişti. Her şey 1955 yılında *Komünist* adlı dergide yayınlanan ve sosyalizmin temelinin oluşturulmasını konu alan bir makale ile başlamıştı. Ben daha önce gazetecilere bu makaleyi verip görüşlerini almıştım. Çeşitli yorumlar oldu. Ama sonuçta benim söylediğim, SSCB'de sosyalizmin tamamlanmamış olduğuydu.

– Hruşçov yönetimi sizi, "sosyalizm esasta oluşturuldu" demek yerine "sosyalizmin temelleri"nin oluşturulduğunu söylediğiniz için suçladı. Siz de bunun hata olduğunu *Komünist* dergisinde kabul etmiştiniz.

– Hayır, mecbur kalmıştım. Beni zorladılar. Yüksek Sovyet oturumunda uluslararası durumla ilgili bir rapor sunmuştum, orada her iki tanımın da doğru olduğunu söyledim. Pospelov ve Rumyantsev imzalı bir yazı yayınlanmıştı. Bunlara göre sosyalizmi çok uzun süredir "esasta" oluşturmuştuk, Molotov ise "temelini" diyordu. Bunun üzerine Politbüro'daki toplantıda şunu söyledim: "Burada hiçbir çelişki görmüyorum. "Temelinde" ya da "esasında" diyebiliriz. Temel daha sınırlıdır, daha çok iktisadi durumun altını çizer. "Temeller", "esasta", bu zebur yorumudur. Her ikisinin de doğru olduğunu, benim önermemi çürütmenin yanlış olduğunu çünkü "esasta" tanımının "temeller" ile aynı anlama geldiğini, bunun kılı kırk yarmak demek olduğunu yazdım...

* Ulusal Ekonomi Konseyi: Hruşçov tarafından 1957'de ekonomik planlamanın merkezilikten çıkarılması için oluşturulmuş örgütlenme. 1965'de kaldırılmıştır. *–çev.*

– Hruşçov sizi baltalama harekâtına başlamıştı bile.

– Başlamıştı değil, zaten hiç bırakmamıştı ki...

– Bence size karşı bir çeşit yaralama hareketi başlatmışlar.

– Bir çeşit değil, bu birincil önemde bir sorundu. Sosyalizmin kesin olarak zafer elde ettiğini iddia etmek Marksizm-Leninizme karşı bir dar görüşlülük örneğidir. Kimse işin içyüzünü anlamaya çalışmıyordu. Ama bunun yapılması gerekliydi aslında. Kendisine bunun bir hata olduğunu söyleyecek daha genç insanlar bulması gerekiyordu.

– Teori alanında güçlü müydü?

– Hiç değil. Biz hepimiz uygulamacıyız. Devrimden önce o dönemin şartlarında, bütün kitapları, gazeteleri okuyorduk, halbuki şimdi hiçbir şey okumuyoruz. Eğer ben sürgünde ve hapiste o kadar uzun seneler geçirmeseydim bir sürü şeyi bilmiyor olurdum! Rakiplerimizin yazdıklarını okuyor, tartışmalara katılıyordum... *19.02.1971, 12.12.1972*

✻

– Stalin'in ölümünden sonra size çok saldırıldı, dedi Şota İvanoviç. Halbuki haklı olan sizdiniz.

– Tabii ki haklıydım. Hruşçov Pospelov'u ve başka birisini daha –Satyukov'du galiba– Molotov'un bu konuda haksız olduğunu yazmaya zorladı. Bir mektup oluşturulup Politbüro üyelerine ilk toplantıda görüşülmek üzere dağıtıldı. Ben yazılı bir cevap verdim. Evet, ısrar ediyorum ve imzamı atıyorum. Şöyle yazdım: Sosyalizmin zaferi konuşmamda "esas" ve "temel" sözleri vardı. Ben sosyalizmin temellerinin oluşturulduğunu söyledim, başka bir yerde de komünizmi esasta oluşturduğumuzu söyledim. Bir fark var mı yok mu? Esasta ya da temelde? Aslında bir fark yok. Yani cevabımda bunların arasında bir fark göremediğimi yazdım.

Hruşçov: "Nasıl? Yani Molotov sosyalizmin başarısını küçültüyor mu?" Öbürleri de onayladı. Ayrılık çıkarmak için şimdi bahane bulmaya gerek var mı? Ben dedim ki: "Canınız cehenneme." Ama yazılı kanıtları sakladım elbette.

Bununla uzmanlarımızın işlerindeki nüansları anlayabilirsiniz.

"Temelde" de diyebiliriz, "esasta" da. Ama bu en iyi düşünceyle yanlış yorumdur, boş iştir, evet! Bulunduğumuz şartlarda sosyalizmin ne olduğunu tanımlamak imkânsız; bu da işin karanlıkta kalan püf noktası. Her zaman için eşikler, aşamalar, evreler hayal edebiliriz... *08.03.1975*

✠

– Var gücüyle ihbarlar yapılıyordu, diye anlatıyor Golovanov. Tevosyan olayı örneğin. O dönemde çok ihbarcılık yapan gördüm, bugün de görüyorum, bana açıkça diyorlar ki: "Aleksandr Yevgeniyeviç, şunu, şunu ihbar ettim.. –Neden yaptın bunu? –Korkuyordum."

– Doğru, dedi Molotov. Hiç rahatsızlık duymadan ihbar edenler de vardı. Ama biz sorunu bütün halinde ele alıyoruz. Bu nedenle de bütün yönlerini görmek lazım. Neden Hruşçov gibi bir adam bu şekilde hareket etti? Halkın düşmanlarını ortaya çıkarıyordu. Yoldaşların bana anlattığına göre, Hruşçov bir gün bir Ukrayna garnizonuna giderek orada toplanmış herkesin önünde şu açıklamayı yapmış: "Yoldaşlar, halk düşmanları her tarafta!" Ondan sonra bölük komutanına dönerek: "Kaç tane halk düşmanı açığa çıkardın?" Tutuklamalar oluyordu, hapse atmalar...

Hruşçov Stalin'e halk düşmanlarının listesini getirdi. Stalin'in şüpheleri vardı: "Bu kadar çok mu? –Bundan daha da çok yoldaş Stalin! Ne kadar çok olduklarını hayal edemezsiniz!"

Hruşçov ve XX. Kongre

– Hruşçov'un, raporu XX. Kongre'ye sunacağını haber aldık. Rapor, Merkez Komitesinde tartışma konusu olmamıştı ancak içeriği biliniyordu. Ben 1955'te Hruşçov'un Yugoslavya olayındaki tavrını eleştirmeye yeltendim ama partide o kadar itibar ve otoriteye sahip olmama rağmen yoldaşlar beni desteklemedi. Daha sonra gerçekten de benim haklı olduğumu söylediler. Lenin'in müthiş bir otoritesi vardı ve pek çok kimse onu izlemek gerektiğini anlamıştı. On sene sonra Stalin müthiş bir otorite sahibi oldu ve onun arkasından gittiler. Örneğin Yaroslavskiy, girmediği grup kalmadı, sonra da "Tamam, bundan sonra kimse beni bir tarafa çekemez, kesinlikle Stalin'in peşinden gideceğim," dedi. Ama Stalin'in ölümü çok kişiyi şaşırttı: Nereye gidecektik bundan sonra? *22.04.1970*

✠

– Hruşçov, XX. Kongre'de raporunu okuduğu sırada ben artık tümden dışlanmıştım. Sadece bakanlıkta da değil... Benden uzak durmaya çalışıyorlardı. Toplantıda bilgi veriyorlardı sadece... *19.04.1977*

✠

– Sıklıkla şu soruyu soruyorlar: Neden XX. Kongre'de siz ve grubunuz Hruşçov'a müdahale etmediniz?

– Düşünceme göre benim görevim bu konuda partiye bilgi vermekti. O zaman çok düşündüm, konuyu bütün yönleriyle inceledim. Ama parti hazır değildi. Bizi sadece kapı dışarı ederlerdi o kadar. Benim ümidim partide kalarak hasarı yavaş yavaş tamir etmeyi başarabilmekti. Ama o anda müdahale etseydik kimse bize arka çıkmazdı. Hayır, gerçekten de kimseyi bulamazdık. Bir hazırlık çalışması gerekliydi.

Farklı görüşlere sahiptim. Açıkça söyleyebileceğim tek şey sosyalizm konusundaydı ve bu konuda benim bazı değişikliklerimi kabul etmişlerdi. Zaten karmakarışık olmuş grubumuz bölünme tehlikesi altındaydı.

– Hruşçov'un raporu Politbüro'da tartışıldı mı?

– Evet. Çoğunluk tarafından da destek gördü. Kayıtsız şartsız.

– Halk Stalin'le ilgili tek bir eleştiriyi kabul etmezken tepedekiler için aynı şey söz konusu değildi, öyle mi?

– Açıkça desteklenmiyordu ama belli bir eğilim vardı bu yönde. Evet, bu konuda çok belirsizlik vardı.

Bugün hâlâ pek çok kişi bu raporu beğenir. En iyi ihtimalle bir bölünme yaşanacaktı, benim korkum buydu. Açık bir yaranın iyileşmesi çok zaman alır.

Bence o dönemin koşullarında eğer biz, eğer ben, bu tür fikirler ileri sürseydik bizi hemen dışlarlardı. Bu da bir bölünmeye yol açardı, en azından partinin bazı kesimlerinde. Bu bölünme çok de-

rin olabilirdi. Tevosyan, mesela, [o dönemde Demir Çelik Sanayii Bakanı] bana bağırıyordu: "Nasıl? Nasıl?" Evet, Stalinciydi. Çin büyükelçisi Yudin gibi aynen. Bu ikisi kongrede bana geldiler.

Hiçbiri XX. Kongre'de sessizliğini muhafaza etti diye Molotov'u suçlamıyordu. Bu iş o kadar basit değildi. Ama susmakta haklı mıydık? Bu daha da karışık. Deyime göre, "itiraz edilmeyen söz onaylanmış demektir"; eğer hiçbir şey söylemediysem kabul ettiğim anlamına gelir. Kimse, hasımlarım bile beni Hruşçov ile aynı fikirde olmakla suçlayamaz; ama hiçbir şey söylememiş olmam, bu bir şeydir. (7 Ekim 1989'da yaptığımız görüşmede L. M. Kaganoviç bana, Hruşçov'un XX. Kongre'de sunduğu ve iki oturum arasında ancak bir göz atmalarına izin verdiği gizli raporu Molotov, Voroşilov ve kendisinin onaylamadıklarını söylemişti. "Hruşçov'un anılarında da doğruladığı gibi bu raporu hazırlama görevini ona MK Prezidyumu vermemiş, bu işi kendisi üstlenmişti. Biz de o zaman sırf parti içinde ayrılık olmasın diye açık açık karşı çıkmadık," diyor Kaganoviç. – *F. Ç.*)

– İnsanlar Hruşçov'un böyle bir rapor hazırlamasına nasıl izin verildiğini merak ediyorlar.

– Çoğunluk. Herkes oyladı. Raporun okunup okunmadığını hatırlamıyorum ama en azından bilgilendirilmiştik.

– Bu rapor siyaseti altüst etti. Her şey bununla başladı.

– Altüst etmedi, yardımcı oldu. Ve hepsi de bununla başlamış değil. Düşünün. Her şey bundan çok daha önce başlamıştı. Yugoslavya meselesi 1955'teydi, XX. Kongre'den bir yıl önce. Bana öyle geliyor ki dönüm noktası Yugoslavya sorununda olmuştu. Ben müdahale etmek istediğimde herkes, bundan bir hatta bir buçuk yıl sonra beni destekleyenler de dahil, bana karşı çıktı.

Dönüm noktasına daha önce gelinmişti, işte Hruşçov de bu şekilde XX. Kongre sırasında kendi kuyruğunda bir ekip oluşturabildi. Ben açıkça ona karşı tavır almıştım.

– Neden Stalin'e karşı bu şekilde bir saldırıya geçti?

– Çünkü onun politikası farklıydı; o bir sağcıydı. Sağcılar ve Trotskistler birleşirler. 30'lu yıllarda en büyük tehdidin Trotskistlerden değil, sağcılardan geleceğini düşünüyorduk. Kampanyalarında birleşiyorlardı. Kulaklardan destek alıyorlardı. Hruşçov'un kökleri derinlerdeydi.

– Raporun Pospelov tarafından yazıldığı söyleniyor.

– Ben de buna inanıyorum. En azından katılmıştır. Teoride o da çok güçlü değildi ama yine de... Çok Stalin yanlısı birisiydi... *08.01.1974, 11.03.1983*

⚜

– Hruşçov, içten içe Stalin'e düşmandı. Stalin şöyle, Stalin böyle, oysa içinden tamamen farklı düşünüyordu. Kendi kişisel hırçınlığı olur olmaz şeylere itti onu. Stalin'e karşı diş bilemesi de oğlunun düştüğü durumdan, kurşuna dizilmesinden dolayıdır. Bu olaydan sonra Hruşçov Stalin'i lekelemek için her şeyi yaptı.

– Hruşçov oğlunu reddetmişti, değil mi?

– Evet. *15.08.1972, 08.01.1974*

⚜

– Oğlu bir çeşit haindi. Oğlu bile böyle olan siyaset adamını düşünün...

Hruşçov'un karısının bir özelliği yoktu ama dürüst davranırdı. Bizim semtte oturuyor. Çok yalnız yaşıyor, kimse onunla bağlantı kurmaya yanaşmıyor, kimse ondan ahbaplık beklemiyor. Hruşçov'un ilk döneminde, Polina Semyonovna'ya, Nikita Sergeyeviç'in başarısızlıktan endişe ettiğini, sorunların çok çetin olduğunu, Yugoslavya sorununda belirsizlikler bulunduğunu söylemiş. Onun aşırıya gideceğinden ve yanlış yolu seçeceğinden korkuyormuş.

Gerçekten de aşırıya gitti ama kadın bir şey yapamazdı, o kadar kuvvetli değildi.

Hruşçov konusunda tekrar konuşmak gerek. *05.08.1972; 18.01.1974. 30.06.1976, 30.10.1980*

⚜

– Stalin Hruşçov'un oğlunu bağışlamak istemedi. O da bunu kişisel bir nefret konusu yaptı. Buna başka şeyler de eklendi. Ama esas olan şu ki o bir devrimci değil. Partiye girmek için 1918'i beklemesine ne denir, militana bakın! Sıradan işçiler partideydi. İşte parti

lideri olarak önümüzde bu vardı! Saçmalık! *30.06.1976; 16.06.1977, 30.10.1980; 09.12.1982*

⚜

– Benden topu topu dört yaş küçüktür ama çocuk da değildi o zaman. Bizde ilk devrim Şubat 1917'deydi. Bu militan ise Yuzovka'daydı, orası Menşeviklerin merkezidir... *19.02.1971*

⚜

– Hruşçov, Stalin'e ve Leninist politikalara karşı savaş açtı. Stalin'in uygulamaya koyduğu, Stalin'le birlikte desteklemiş olduğumuz Leninist politikayı değiştirmek istiyordu. Sağcılar parti içinde neyi isterdi biliyor musunuz? Kulakların yok edilmesinin üstünde fazla durulmamasını. Kulaklar çoktan yok edilmişlerdi, ne var ki politikaları sağda halen benimseniyordu. Stalin'in haddini aştığını, bunun bir hata olduğunu ileri sürüyorlardı. Hruşçov'da saptamıştık bunu ve söylüyorduk. Stalin henüz hayattayken bile Merkez Komitesi bu konuyu resmen kabul etmişti. Stalin de, Hruşçov de, hepsi. Herkesin hatası olur. Lenin'in de, Stalin'in de, Hruşçov'un de, herkesin ve benim de hatalarım vardı, az mı yanlış yapmıştık? Eğer birisinin bir şeyi yapmaktaki niyeti iyiyse ama yanılıyorsa onu doğru yola getirmek gerekir.

Sovyet yönetiminin koşullarını yeniden kurmaması ve aynı doğrultuda geliştirmemesi olanaksızdır. Mücadele devam edecektir. Mücadeleden kaçamazsın. *08.01.1974*

⚜

– Hruşçov Stalin'in Kirov'u öldürttüğünü ileri sürdü. Bugün hâlâ buna inananlar var. Tohum toprağa ekildi. 1956'da bir komisyon kuruldu. Bir düzine insan bütün belgeleri karıştırdı ama Stalin'e karşı hiçbir şey bulamadılar. Bu araştırmanın sonuçları yayınlanmadı.

– Komisyonda kimler vardı?

– Hatırladığım kadarıyla Şvernik vardı, galiba Suslov, Kaganoviç, Furtseva, savcı Rudenko, bir de o zamanlar Çeka'da olan şu adam, neydi adı?... On veya on iki kişi. Çok iyi hatırlamıyorum ama Mikoyan da vardı galiba –kesin söyleyemiyorum– ama Voroşilov yoktu. Bazılarını unutmuş olabilirim. Hepsini hatırlamıyorum.

Devlet Güvenlik Komitesi, raporunu sundu. Rudenko'nun grubu dosyanın tamamını inceledi. Oldukça fazla belge vardı. Elimizde olan ve kendi buldukları bütün belgeleri incelediler.

Komisyon Kirov'un katline Stalin'in karışmadığı sonucuna vardı. Hruşçov bu sonucu yayımlamayı reddetti: Kendi işine gelen sonuç değildi. *01.07.1979*

⚜

– Kirov'un katledilmesi olayını araştıran komisyonun vardığı sonuç hâlâ resmen açıklanmadı.

–Galiba resmen doğrulanmadı da. Bu komisyona girmiştim, biliyorum. *01.01.1983*

⚜

– Hruşçov başa geçti çünkü yandaşları sayıca kalabalıktı. Stalin'de ise bilek gücü vardı, herkes bu güce baş eğiyordu. Bilek gücü zayıflayınca herkes kendi oyununu oynamaya başladı.

1957 yılında, bir oturum sırasında, Hruşçov üç günlüğüne azledildi. Politbüro'nun bir oturumuna başkanlık etmekteydi. Sadece oturum başkanlığı görevinden azledilmişti, o kadar. Tamamen görevden alınmamıştı. Zaten bu yapılamazdı. Bu sadece Merkez Komitesi kararıyla olabilirdi. *08.01.1974*

⚜

– XX. Kongre'de on bir üyelik bir prezidyum seçilmişti. Sonra, 1957'de, Hruşçov'u uzaklaştırmaya karar verdik. Politbüro'da başkanlığı ele geçirince, yerine Bulganin'i getirmeyi kararlaştırdık. Lenin'den başlayarak hep böyle olmuştu. Bakanlar Kurulu Başkanı Politbüro toplantılarına da başkanlık ederdi. Böyle bir Leninist gelenek vardı. İlk önce Lenin (o hastalandığında Kamenev), sonra Rıkov, sonra ben, daha sonra da Stalin. Hruşçov bu Leninist gelenekten ilk kez geri adım attı ve bölge komitesi yöntemleriyle hareket etmeye başladı. Başkan değil, başkanlık eden. "Başkanlık eden değil, "Başkan Molotov" diye yazdıklarında Tomskiy'in nasıl kızdığını hatırlıyorum. İşte bu şekilde Bulganin başkan oldu.

– Hruşçov bir şey demedi mi?

– Demez olur mu? Bağırdı, çok kızmıştı... Ama biz bu konuda anlaşmaya varmıştık. On bir kişiden yedi kişi; Mikoyan da dahil sadece üçü onun lehinde oy kullandı. Hiçbir programımız yoktu; Hruşçov'un görevden alınıp Tarım Bakanı yapılması dışında. Yandaki salonda bağırtılardan geçilmiyordu: Furtseva, Serov ve İgnatov.

Ertesi gün yapılacak bir genel toplantı için Merkez Komitesi üyelerini çağırdık. Furtseva Merkez Komitesi Sekreteri olarak önemli bir role sahipti. Suslov da öyleydi, aynı nedenden dolayı. Serov da bundan yararlandı. Moskova'daki Merkez Komitesi üyelerini çok acele çağırdı. Suslov'un evinde toplandık. Serov planın teknik kararları konusunda çok yararlı oldu. Hruşçov, Merkez Komitesi Birinci Sekreteri olarak kalması halinde sistemin kontrolünü elinde tutacaktı.

– Suslov politikada taşralılığın tam bir örneğidir. Karın ağrısı bir adam.

– Sadece o olsa neyse...

– Ben diplomatik terimlerle açıklıyorum. Hruşçov ile aynı mayadan olan bir tip. Jukov çok kaliteli bir askerdi, ama kötü bir politikacıydı. 1957'de Hruşçov'un başa getirilmesinde çok önemli bir rol oynadı, sonra da onu ilk kınayan oldu.

Onu sekreterlik görevinden almadık, zaman yoktu. MK, toplandığı anda onlardan yana oldu ve biz bir şey yapamadık!

– MK'da konuşmanıza izin verilmedi mi?

– Verildi. Her şeyi ortaya döktüm. Konuşmamın tutanaklarını göstermelerini isterdim!

– İyi saklanıyor. Peki MK nasıl bir tepki verdi?

– Bağırışmalar oldu. Ben onun kişiliğinden değil daha çok yönetim biçiminden bahsediyordum. Her şeyi hatırlamıyorum ama öncelikle not ettiklerimi söyledim, özellikle 1953'te Stalin arşivlerini incelemek için kurulmuş olan komisyonla ilgili konu. Hruşçov başkan, ben komisyon üyesiydim. Sonuçta 1957 yılına gelmiştik ve komisyon üyeleri bir kere bile toplanmamıştı. Mikoyan vardı, başka birileri daha... Stalin'in arşivleri bize, yani komisyona emanet edilmişti. Hruşçov'un nasıl davrandığını görüyor musunuz?

Belli ki Hruşçov bizim telefon konuşmalarımızı dinletiyordu; her tarafta casusları vardı. MK toplantısında söz aldığımda beni kimse dinlemedi. Yalan yanlış raporlar yayımladılar. Önce üçümüzü "parti-karşıtı grup"a dahil ettiler –Malenkov, Kaganoviç, Molotov– sonra bunlara Şepilov eklendi, ve bir süre sonra da Bulganin ve Voroşilov. Voroşilov önce bizimle birlikteydi, sonradan pişmanlık getirdi. Yazılanlara bakarak davranışı hakkında bir fikir edinebiliriz. Yanlış davrandı, ne söyleyeceğini bilemez duruma düşmüştü. Ne yöne gideceğini kestiremiyordu. Hruşçov çok kurnaz davrandı. Yüksek Sovyet Prezidyum Başkanı olmak Voroşilov'un ne otoritesine ne de itibarına katkıda bulundu. Prestiji İç Savaş dönemine uzanıyordu...

Her sene Merkez Komitesine siyasetlerini eleştiren bir iki mektup yolluyordum. Tarih olarak en sonuncusu partinin programı ile ilgiliydi, ikiyüzlü ve anti-Leninist olduğunu savunuyordum. Hruşçov bunu gündeme getirdi ve ben partiden dışlandım. Malenkov ve diğerleri bu mektuplar hakkında bir şey bilmiyorlardı, durumu tasasız idare etmekteydiler. Ama beni tek başına dışlamak biraz tehlikeli olabilirdi, bir "parti-karşıtı" grup gerekiyordu, bu nedenle de dördümüzü birden dışladılar. *22.04.1970, 08.01.1974, 09.05.1985*

✠

– Malenkov ile Kaganoviç'in dışlanmasında benim bir rolüm olduğunu düşünmüyorum. Şepilov'u da bizim arkamıza eklediler, halbuki onun bu konuyla hiç ilgisi yoktu. İktisat alanında iyi miydi bilmiyorum ama kuvvetli bir hatipti. Gruba gayet uyumlu olan bu adam, Stalin hakkındaki eleştirilerin artık tarafsız gerçekliğin ötesine geçtiğini anlamıştı; bu nedenle bizi desteklemekten geri kalamıyordu. Onu gözden düşürmek için "Ve onlara katılan Şepilov" formülünü icat ettiler.

– Halk arasında bu ifadeye en uzun soyadı diye ad takmışlardı.

– Alay etmek için. Şepilov Hruşçov'a hizmet etmedi. Hruşçov ise Şepilov'a çok güveniyordu. Şepilov hemen hemen hiç bilmese de ben bu olayda galiba Hruşçov'a çelme takmıştım. *04.12.1973, 30.12.1973*

✠

– Hruşçov'un o kadar inanmış bir komünist olduğu kanaatinde değilim. Şüphesiz yetenekleri olan bir adamdı, gel gör ki zihni fazla karışıktı. İdeolojiyi hiçbir zaman ciddiye almadı. Eğer bizden –Malenkov, Kaganoviç ve ben– bu kadar kolay kurtulabildiyse bu o dönemde artık Bolşevik kararlılıktan eser kalmadığı içindir. Benim cezalandırılmam gerekiyordu, tamam, ama partiden dışlamak? Cezalandırmak diyorum çünkü düşünmeye zaman bırakmadan bıçak gibi kestirip atmak gerekliydi. Bununla birlikte, inanıyorum ki bir terör aşamasından geçmemiz gerekiyordu, bu kelimeyi telaffuz etmekten korkmuyorum, çünkü önlemler alacak kadar boş zamanımız yoktu; sadece Sovyet rejimi değil bütün uluslararası komünist hareket için de bu şarttı. *14.10.1983*

✠

– Atom Enerjisi Komisyonu'nunda bulunduğum Cenevre'den, Stalin'in kapitalist kuşatma altında komünizmin kurulabileceğini söyleyerek yaptığı hatanın Hruşçov tarafından da tekrarlanmaya devam ettiğini belirten bir mektup yazdım Merkez Komitesine. Beni geri çağırdılar. Bakanlar Kurulu'nun ilk toplantısında partiden çıkarttılar. En azgın davranan Leseçko ve Hruşçov'un yönlendirdiği bazı kadınlardı. Partiden attılar, temyiz dilekçesi verdim. Bürodan da attılar. Yine dilekçe verdim. Sonra Sverdlovsk bölge komitesi, ondan sonra da Moskova Kent Komitesi beni ihraç etti. Temyiz ettim. Demiçev sert bir konuşma yaptı, parti kimlik kartımı aldı... Dürüst davranan tek kişi Şvernik'ti. Aleyhimde oy kullanmadı, bu işe katılmayı reddetti. Partiye yeniden kabul edilmek için dört kez dilekçe verdim, Brejnev'e mektup yazdım. Tek bir yanıt gelmedi. Şapoşnikova ise parti üyeliğimle ilgili toplantıda komünistlere, benim partiye yeniden alınmam için dilekçe vermediğimi söyledi. XXIV. Kongre'ye bir dilekçe daha vereceğim.

Partiden dışlandığım zaman [1962], Serdyuk gibi adamlar tasfiyeler konusunda feryat etmeye başladılar. Beni sadece baskılar nedeniyle değil, Hruşçov'a karşı tavır aldığımız ve onu görevden almak istediğimiz için cezalandırdılar! Oysa, XX. Kongre'de bastırma politikaları kınandığında ben, dışlanmak bir yana Politbüro'ya da seçildim! *19.02.1971*

✠

– Sizi partiden dışladıklarında bütün baskı politikaları size mi yüklendi?

– Evet. Sözde parti karşıtı grup teşhir edilmekten korkuyordu. Bu konuda esas Hruşçov'un korkusu vardı. Yine de darbesini iyi hesapladı...

– Politbüro'nun toplantısında Hruşçov'u görevden aldığınızda neden halka, parti organlarına çağrı yapmadınız?

– Parti organları bizim elimizde değildi.

– Yine de durumdan istifade etmediniz.

– Yapamazdım. Anlamanız gerekir ki bu şekilde bir karşılaşmaya hazırlıklı değildik. Hruşçov da buna oynadı: Stalin'in yönetiminde her şey zordu, ama şimdi daha iyi olacak. Bu da işe yaradı. MK genel toplantısında ezici bir çoğunluk bana karşı oy verdi. Çok fazla çaresiz insan vardı.

– Tepede mi?

– Hayır, parti kadrosunda da.

– Ama işçi sınıfı sizin tarafınızdaydı öyle mi?

– İşçi sınıfı satın alınmıştı; şimdi barış içinde yaşayacaksınız, denmişti onlara. *02.12.1971*

✠

– Vyaçeslav Mihayloviç, Merkez Komitesinde Demiçev'in sizin elinizden parti kimlik kartınızı aldığını söylediniz, bu süreci siz de kolaylaştırmışsınız.

– Kolaylaştırdığımı düşünmüyorum çünkü Demiçev bana "Parti kimlik kartınızı vermek zorundasınız," demişti. Orası epeyce kalabalıktı. Birkaç kişi yerinden kalkmıştı. İlk başta karşı çıktım, açıklama yaptım. Sonra bana verip veriştirdikleri için kısa konuştum. En çok 37 yılıyla ilgili. Moskova Sovyeti'nin başkanı Dıgay bir konuşma yaptı. Merkez Komitesinde ve Bakanlar Kurulu'nda çalıştığım sırada benim yanımdaydı, onunla kaç kez işim oldu. Yetenekli biriydi. Aramızda hiçbir tartışma ya da kötü bir olay geçmemişti. Veryansın etmeye başladı. Bu gibi durumlarda onun göreviydi bu. Elbette o, yürütme komitesi başkanıydı, sekreter ise yöneticidir, nasıl sussun. Yüzüne hayretle bakıyordum.

– Kendilerini rahatsız mı hissediyorlardı?

– Kim bilir? Bu konuda bir şey diyemem artık.

– 1956'da Gürcistan'da çocukları kurşuna dizdiler, diyor Şota İvanoviç. Mikoyan'ın resmini çıkarıp tuvalete asmışlar, Hruşçov'un resmini de tramvayın arkasına bağlamışlardı. Sizin resminizi ise önde taşıyorlardı: "Vyaçeslav Mihayloviç Molotov başkanlığındaki Merkez Komitesi!" Durum böyleydi. Çocuklar öldü, biliyor musunuz hangi çocuklar öldü? Anaları babaları 37'de hapse atılan çocuklar. Gömülmelerine de izin verilmedi. İnsanlar ağlıyorlar, anlayamıyorlardı: "Ananın babanın ölümü Stalin'in elindendi, ya sen ne için öldün?" *16.01.1973*

⚜

– Malenkov da teoride zayıf mıydı?

– Evet. İyi biliyorum.

– Oysa adı çok büyük: Malenkov! diyor Şota İvanoviç.

– Köylüler arasında. Bu da onun tarafından yapılmış bir demagojiydi. Karar kabul edildi. Hruşçov öfkeliydi: Hruşçov bunu söylemek zorundaydı. Burada asıl önemli olan, deyim yerindeyse karyerizmdi: Kim söyledi, ne söyledi. Oysa aslında demagoji söz konusuydu. Ama başka türlü olamazdı. Tabii ki aşırıya kaçan ayrıntılar vardı. Aslında o sırada biz işçilerin son damarlarını da çekip çıkarıyorduk. Kimi köylülerin ise hâlâ malı mülkü vardı.

Suçlu olmadığımı söyleyemem, beni tutuklamadılar. Hruşçov Moskova'ya patates ithal ettiğimi söyleyerek beni karalama olanağı buldu. Dar kafalı birine bu durum sempatik gelebilir. Bakanlar Kurulu Başkanı olarak ben, düzeni değiştirmek zorundaydım. Yiyecek yoktu. Bu patatesi de Belorusya'dan, Kuzeybatı bölgelerden, Novgorod bölgesinden getirtiyorduk, Çernigovlular en son ürün alıyorlardı. Bana bir görev verilmişti: Moskovalılara baskı yapmak. Onların olanakları daha fazlaydı, varsın patates yesinler deniyordu. Moskovalıların işi zordu. Moskovalıları evlerinde yiyecek depolamak zorunda bırakan kararnameler çıkarttım ve zaten Belorusya'dan gelen tayını azaltıyorduk, çünkü oralarda da yiyecek sıkıntısı vardı. Ne yaparsan yap sadece yiyecek bul. Hruşçov ayağa kalktı: "Molotov işi o hale getirdi ki, patatesimiz zaten yetmiyordu, bir de tayınımızı kısıtladı..." dedi. Tarım konusunda bana göndermelerde bulunan raporları var. Benim yerimde o olsaydı ne yapardı? Hiç kimse başka bir öneri getirmiyordu. Moskovalıların elindeki yiyecek yeterli olmadığı için bir kısmını olsun kendiniz elde edin diyorduk.

Her şeye rağmen bir şeyler artıyordu. Eğer artmasaydı gelecek bir yer de yoktu. Biz de Kremlin'de bir şey yemiyorduk. Moskova yine de avantajlı bir durumdaydı. İthal malların alınması istenmiyordu. Bu yola gitmedik. Çünkü savaş için donanım, metal vs. gerekiyordu. Öncelikle. Bunu kiç kimse inkar edemez. *04.12.1973*

⚜

– Hruşçov çok gezer, kolhozlara, sovhozlara giderdi. Sık sık yürüyüşçülerin arasına katılırdı. Bunun ayıplanacak bir yanı yok. Bu bakımdan olumlu bir özelliğe sahiptir. Her yere giderdi, kazan dairesine de at ahırına da. Ama mesele bu değil. Tabii ki, Lenin ve Stalin'e oranla basit köylülerle ve işçilerle daha çok görüşüyordu. En basit ortamlarda. Bunu inkâr edemeyiz. Ondan daha az çekiniyorlar ve onu kendilerinden, halktan biri sayıyorlardı. *27.04.1973*

⚜

– Hruşçov o sırada KGB Başkanı olan Semiçastniy'i, kendisinin Ukrayna'da yönetimde olduğu döneme ait bütün belgeleri toplamakla görevlendirmişti. Stalin karşıtı kampanyanın en üst noktası buydu.

– Ukrayna'daki baskılar sırasında kendisi tarafından imzalanmış belgeleri yok etmek için tedbirdi bunlar, diye ekledi Molotov.

Hruşçov'un yükselişi nasıl oldu? En aşağıdan. Nasıl Merkez Komitesine geldi? Çok yandaşı vardı. Pek çok insan güvenilir bir lider arıyordu; Hruşçov ise zirvede daha sakin bir hayat vaat ediyordu, herkes bu fırsatın üstüne atladı. Tabandakilere de çeşitli sözler veriyordu. Çok hoşa giden şeylerdi ama hepsi balondu. Ama bu balon pek çoklarına rahat yaşama olanağı verdi. Çok tehlikeli bir işti. Stalin bu bakımdan sıkıntılı bir insandı. Hruşçov böyle bir hayat vaat ediyordu ama bu işte bir aldatmaca vardı, birçok kişi yine de bu işten faydalandı. Maalesef işe yaradı.

Benim fikrimce en tepedekiler tarafından yukarı çekilmekten ziyade taban tarafından iteklendi. Bu şekilde ilerledi: Sanayi Akademisi bölüm sekreteri, Moskova Mahalleler Komitesi sekreteri -Krasnaya, Presniya ve Baumann. Bu, onun oralarda desteklendiği anlamına gelir. Stalin yandaşları sağlam bir politika izliyorlardı, Hruşçov de Stalin'in çizgisine büyük bir uyum gösterdi. Yetenekli bir adam olduğunu da dikkate alın. Hruşçov Buharinci de olabilirdi; tepeden tırnağa da öyleydi ama Stalin'in yönetimi altındayken değil...

Diyorsunuz ki Almanlar Hitler'in izinden gittiler. İzninizle, bizdeki Kara 100'ler*, sayıları pek fazla olmasa da, milliyetçilik konusunda daha da ileri gitmişlerdir.

Almanların tümü Hitler'in peşine takılmadı, bunu size ispat edebilirim. Stalin yönetiminde, resmî olarak, herkes Stalin'i izledi. Ama kendi gerçek fikirlerini ilan etme olanağını bulunca çoğunluk ona muhalif oldu. İnsanlar, o kadar büyük ve, Stalin özelinde, o kadar güçlü etkisi olan bir yöneticinin karşısında seslerini kesip homurdanarak da olsa ardından gidiyorlar. Hruşçov bile, "Babamız Stalin! Çok sevgili babamız Stalin!" demedi mi? Daha neler duyduk! Ama yürekten değildi bunlar. Sonrasında da başkalarını Stalincilikle itham etti.

– Ama sadece görünüşte olsa da Stalin'i destekliediler, değil mi?

– Görünüşe göre Hitler'i de desteklemişlerdi. İşçilerin Hitler'e arka çıkabileceğine inanıyor musunuz? Mecburdular, yoksa bütün milletin yok olacağı söylenmişti onlara. Hitler'in muhaliflerini biliyoruz, işçi sınıfında da sayıları çok yüksekti; karşı çıkan sadece Thälmann değildi.

– Ama bu şekilde zorlamanın nedeni neydi, seslerini çıkarmadıktan ve faşizme karşı tek bir örgütlü hareket olmadıktan sonra?

– Seslerini çıkartmıyorlar ya, o yeter!

– Hitler de öyle demiştir: Seslerini çıkartmıyorlar ya, o yeter!

– Onun davası kaybeden, bizimki kazanan taraftı.

* *Kara 100'ler:* 20.yüzyılın başında Rusya'da ortaya çıkan Çar yanlısı ve aşırı sağcı hareket. *-çev.*

– Ama o kaybeden tarafta olduğunu düşünmüyordu.

– Tarafsız bakarsak, Hitler buna inanıyordu, oysa tam tersi gerçekleşti. Artık Almanya'nın bir kısmı Hitler'e tamamen karşı çıkıyor, artık Demokratik Almanya Cumhuriyeti var. Bizde de aynı şekilde. Bununla birlikte birçok kişi hâlâ şüphe içinde ve komünizm çizgisinin dışına doğru eğilim göstermekte; istemeseler de -doğru yol zamanında gösterildiği için- sosyalizmin inşasına katkıda bulunmaktalar. *06.06.1973*

✻

– Hitler aptal değildi, yetenekli bir adamdı; bizdeki Hruşçov gibi. Hruşçov şöyle bir iteklenip, yükseltilip, en tepeye tırmanınca bizimki gibi bir ülkeyi, bir partiyi yönetmeye yeterli olduğunu zannetti. Kendisi gibi kolay bir hayat arzu edenlerden destek aldı. Lenin ve Stalin tarafından meydana getirilmiş bir eseri kolay yoldan ileri götürmek, bu bir aldatmacaydı. Lenin ve Stalin, emperyalizm var olduğu sürece bizim yürüdüğümüz yolda ilerlemenin kolay bir yöntemi olabileceğini hiçbir zaman söylemediler. Zorluklar kaçınılmazdı. Bunu kabul etmiyor musun o zaman canın cehenneme, istediğin yere git, ama eğer bunu bütün ruhunla anlamış, aklınla kavramış olsaydın o zaman bu işte çok iyi bir yardımcı olurdun. Hruşçov'un iyi yönlerine gelince; becerikliydi, iyi bir uygulamacıydı, enerjik bir yöneticiydi. *06.06.1973*

✻

– Stalin, kulaklara özgü eğilimler konusunda çok doğru söylemişti, diyor Şota İvanoviç. Çekoslavakya gösterdi ki...

– Biz de göstermedik mi? diye soruyor Molotov. Hruşçov'u öne sürdük! Biz de göstermiş olduk.

– Ama bunda Yosif Vissariyonoviç suçlu.

– Her şey onun üstüne kalıyor. Her şey ona kalıyor çünkü bizde birazcık SD'lik var. Hruşçov sağcıdır, ama itaat etmiştir, demek ki iyidir. Mutabık değildir ama itaat etmiştir, bu da iyidir. Bir süre hizmetleri oldu, ama ya daha sonra...

– Yine de boyun eğmenin ve bunu içinden gelerek yapıyormuş gibi göstermenin kendisi için daha iyi olacağını anlıyordu.

– *Pravda*'daki tarım kentleriyle ilgili yazıyı hatırlarsınız, küçük bir çocuk gibi hatalarını göstermişlerdi...

– Savaştan sonra kentle köyün birbirine yakınlaşmasını, tarım kenti denilen yerlerin kurulmasını telkin ediyordu. Stalin buna güldü, benim de dahil edildiğim bir komisyon kurdu ve Hruşçov'u sıkı bir şekilde eleştirmemizi söyledi.

– Söylendiğine göre Stalin "Benim küçük Marx'ım!" demiş.

– Evet... Stalin "Hruşçov'a daha kuvvetli darbe indirmek ve daha sıkı çalışmak için Molotov'un da alınması gerek!" demişti. Başkan Malenkov'du, ben de bu işe aktif biçimde katıldım. Projemizi götürdüğümüzde Stalin başını sallamaya başladı. Lenin'in anladığı anlamda elektrifikasyon ayrı, kırsal kesimin elektrifikasyonu ayrı bir iştir, bunları bir görmek olanaksızdır, farklı şeylerdir. Tabii bir elektrik santralı, bir yarar sağlasa bile henüz başlı başına elektrifikasyon demek değildir. Oysa sosyalizmi kurmak için sadece küçük elektrik santralları yapmakla kalmayıp, tüm ülkeyi kaplayan bir elektrik santralları sistemi kurmak gerekiyordu... Sonra baktı: "Biraz yumuşatmak lazım," dedi.

Kaganoviç, öğretiye "Leninizm-Stalinizm" adının verilmesini önermişti. Hruşçov bu öneriyi destekliyordu, tabii Kaganoviç'in desteği daha büyüktü. *03.02.1972, 06.06.1973*

⚜

– Hruşçov çok kötü bir rol oynadı. Kendi zihniyetine meydanı açık bırakmakla çok zararlı bir iş yaptı. Diğer insanlar olmadan kendi başına hiçbir şey yapamazdı. Trotski'den farklı olarak hiçbir teori geliştirmemişti ama bugün de toplumda büyük bir yıkıma neden olan bir vahşiyi tabiata salmış oldu.

– Ama bu vahşinin adı demokrasi değil mi?

– Hümanizm de diyoruz, dedi Molotov. Aslında bu bir küçük burjuva zihniyeti. *09.07.1971*

⚜

– Hruşçov, Sovyet egemenliğinden yana ama devrime karşıdır. Onun için karakteristik bir özellik de devrimci olan her şeye karşı olmasıdır. Bizde Stalin'in yöntemleriyle yürütülen kolektifleştirme tabii ki olanaksız bir şeydi. Ama başka bir yol da yoktu.

O, kolektifleştirmeye karşıydı. Kesinlikle Buharinciydi. Buharin'den daha üstte değil, sanırım aynı düzeyde. Bir kenara ilişti.

– Onu Alliluyeva öne çıkartmıştı, diyor Şota İvanoviç.

– Ama ondan sonra on beş-yirmi yıl onu gözledik.

– Size hizmet etti.

– Evet, öyle oldu. Yetenekli biriydi. Uygulama konusunda yetenekliydi.

– Stalin'i cahil sayıyor, dedi Şota İvanoviç.

– Olabilir, olabilir tabii. Özellikle kızgın olduğu zamanlarda beklenir ondan. Hruşçov'un Stalin'e cahil dediğini hatırlamıyorum. Bilgili olmak değil, kibirlilik, kendini beğenmişlik. Aslında Stalin'e aptal diyemezdi, çünkü ondan ödü kopardı!

– Ben daha sonraki dönemi kastediyorum.

– Sonraysa olabilir... Leninizm nedir, Marksizm nedir hiçbir zaman ciddi olarak ilgilenmiyor, düşünmüyordu. Ama bir konuda öyle becerikliydi ki... Buharin'in, Rıkov'un ve Zinovyev'in itibarlarının geri verilmesini istiyordu. Oysa Zinovyev artık başka bir gruptan, Trotskist gruptandı. Buharin ise sağcıydı. Bunların hepsinin itibarlarının geri verilmesini istiyordu. *25.04.1975*

⚜

– Hruşçov kendisini aşırı Stalinci olarak gösteriyordu, Mikoyan da öyle, ama çevrelerinde şimdi hâlâ var olan o kadar karışık, anlaşılmaz ve çok zor sorunlar çıktığına göre aslında ruhen farklıydılar. Bazıları, gerçekte kim olduklarını kendileri de hâlâ anlamıyorlar, hâlâ hiçbir şeyin farkında değiller. İleri gelen yöneticilerin hepsi Hruşçov'un çevresinde birleşmişti. Hepsi. Bizim koşullarımızda devrim, daha derin, daha yapıcı bir çalışmayı ve artık ortaya çıkmış olan pek çok şeyin aşılmasını ne kadar da gerektiriyordu! Ama olmadı. Devrim öylesine derinlere gitti ki bütün bunları hemen ortaya koyamıyor. Açık belgeler, makaleler, konuşmalar yok, ama Stalin bütün bunları okuyordu ve pek tabii ki, bu politika, 30-40 yıllarında, ta 50 yılına dek sürdürülürken şeklen var olan demokrasinin çiğnenmesi diye bir şey söz konusu değildi. Burada elbette

sağlam bir el vardı ve o el olmasaydı biz tutunamazdık. Stalin'in bu kadar büyük bir otoritesi olduğu için hem partide, hem de halkın arasında kabul görüyordu. Elbette formalitelerin hepsine gerek yoktu, her zaman uygulanmadılar, ama buna rağmen daha demokratik bir yol seçmek olanaksızdı, aksi takdirde daha da zor koşullarda olabilirdik. Bu dönemde çok zayıf, güvenilmez insanların bulundukları yerlerde bile pek çok şey Stalin'in otoritesi sayesinde, sırf bu insanlar korktukları için korunabilmiştir. Bunun rolü olmuştur. Lenin döneminde aynı durum yok muydu? *03.02.1972*

⚜

– Hruşçov'un girişimiyle binlerce komünistin öldürüldüğüne tanıklık eden belgeler bulunabilir [konuşan Şota İvanoviç]. Moskova ve Ukrayna komitelerinde listeler vardı, onun Stalin'e yazdığı listeler.

– Tabii ki. Başka türlü bulunduğu yerde yükselemezdi. O dönem böyle gerektiriyordu. Kafası çalışan herkes için bu çok açık. Yontulmamış bir adam, partiye yabancı, evet tamamen yabancı. Uzun süre kalamazdı. Zaten gördünüz Novodeviçi mezarlığında onu sattılar, bir kenarda duruyor.

– Nikita'nın mezarının yanından geçtiniz mi?

– Hayır, özellikle geçmedim.

– Gerek yok, yoksa birisi görür, Molotov mezarı ziyaret etti diye masal uydururlar! diyor Şota İvanoviç. Hiç gerek yok.

– Canı cehenneme... Ben Bulganin'in cenazesine gittim.

– Onunkine gidilebilir, diyor Şota İvanoviç. *25.04.1975*

⚜

– Stalin ve Hruşçov... Gerçi Hruşçov Stalin'in küçük parmağının tırnağı olamaz. Stalin ne denirse densin çok büyük bir eser vücuda getirdi. Çok büyük bir biçim vericiydi. Bazı noktalarda tamamen sonuna kadar gitmedi ve bugün, bu frenleme, onun aleyhine işliyor. Bugün köylülük konusunda hatalarını, yetersizliklerini tekrarlıyorlar. Müthiş bir şey başardığını unutturmaya çalışıyorlar. *28.04.1976*

⚜

– Hruşçov'la birlikte Stalin de, ben de, biz hepimiz göz yumduğumuz için suçluyuz. İş tipik bir Lenin düşmanı olan Hruşçov'la bitmiyor, bu bir akımdır, eğilimler üzerine oynanan bir oyun.

Hruşçov, iyi yönetildiğinde fena çalışmazdı. Ama bu tür insanlar bugün de çok ve bundan sonra da çok olacak. Bu nasıl oluyor? Hruşçov Ukrayna'da, Moskova'da bulundu, tabandan geldi, bölge komitesinden Moskova komitesine yükseldi, ikinci derecede rol oynuyordu, abartmaya gerek yok. Stalin onda bazı özellikler gördü ve bu özelliklerden yararlanmak istedi. Yararlandı da.

Hruşçov, kitabında benden oldukça ölçülü, bir tek yerde küçümsemeyle, Stalin'den müthiş bir öfkeyle söz ediyor. (N. S. Hruşçov, anılarında şöyle diyor: "Molotov bende iradesi güçlü, kimseye bağımlı olmayan, bağımsız düşünebilen bir insan izlenimi bıraktı." – *F. Ç.*)

– Hruşçov'u akıllı biri olarak görmüyor musunuz?

– Akılsız biri olduğunu söylemek olanaksız, ama çok kurnaz diyebiliriz. Ne sözler söylüyor, ne suçlamalar yapıyordu!

– Stalin'i komünist olarak görmüyor söylediğine göre.

– İnsanın söylemeye dili varmıyor ama korkunç bir nefret. Kendisi komünist olmadığına göre onu nasıl komünist sayacak ki?

– Beria'dan da çok söz ediyor. Yine olumsuz. Malenkov'dan küçümseyerek bahsediyor. Üstelik Malenkov onun yakın arkadaşı! "Kendi başına hiçbir şey yapamayan bir icracı, bir memurdur sadece," diyor. Bulganin'i de küçümsüyor.

– Kimin için iyi şeyler söylüyor? Mikoyan için mi?

– Mikoyan için evet. *25.04.1975*

⚜

– 1920 yazında Nijniy Novgorod'da benim yerimi Mikoyan aldı. Yetenekli biriydi. Yetenekli, evet yetenekli... Pek ilkeli olmayan, kendini tutmasını bilmeyen, kolayca kendini kaptıran... Stalin'in ölümünden sonra Hruşçov'la ilişkileri güçlendi. Daha önce öyle değildi. Son dönemde, evet. Hruşçov için de Malenkov ve Beria en önemli kişilerdi.

– Hruşçov'la ilgili olarak er ya da geç bir karara varılacağından kuşkum yok, diyor Şota İvanoviç.

– Evet, tabii ki bir karara varılacak! Ben de kuşku duymuyorum. Ben de. Ama bunların hepsi zaman gerektiriyor. Çünkü konu bir o yana bir bu yana gidiyor. Bir denge sağlamak için de zaman gerekiyor. *19.04.1977*

✻

– Hruşçov'a Stalin'i alaşağı etmeyi önerenin Mikoyan olduğu söyleniyor.

– Bu imkânsız değil, diyerek kabul etti Molotov. Hruşçovciler gurur duyabilirler. Ama komünistler için geçerli değil bu. Partiyi tarım ve sanayi diye ikiye ayırmak tam bir saçmalıktı.

– Bunun o zamana göre ilerici, yeni bir sözcük olduğu görüşü ileri sürülüyor.

– Neresi yeni! Çürümüş, kokuşmuş bir sözcük! Anastas'ın (Mikoyan) kendisi de kokuşmuştu!

– Mikoyan Hruşçov'a çok yakındı. Fikrimce Hruşçov'u en aşırı tedbirlere iteleyen oydu.

Öyle bir nokta geldi ki, Hruşçov'la Mikoyan, Stalin'in Çarlık Ohranası [siyasi polis] ajanı olduğunu iddia etmeye kadar getirdiler işi... Ama bu yönde bir belgeyi imal etmeyi başaramadılar... Belki benim de sırtıma bu çeşit bir şey yüklemeye çalışmışlardır.

– Bir yazar bana Molotov'un hiç hapse girmediğini, devrimden sonra söylenen her şeyin uydurma olduğunu söyledi.

– Uydurma mı? Her şey yayınlandı. Bu tür eleştiriler çok fazla. Tasfiye edilenler arasında Stalin'in uluslararası emperyalizmin ajanı olduğunu kanıtlamaya kalkışan insanlar varsa daha ne istersiniz? İşte böyle bir nefret, her şeyi yapmaya hazır insanlar... *16.07.1977*

✻

– Mikoyan'ın oynadığı rol alçakçaydı. Her devrin adamıydı. Her şeye uyum sağlardı. Stalin de ondan hoşlanmazdı. Stalin zaman zaman onu çok sıkıştırırdı. Ama tabii ki çok yetenekli biriydi. Ekonomi, ticaret, gıda endüstrisi gibi pratik konularda. Oralara da tam bir uyum sağlar, güzel dönüşler yapar, azimle çalışırdı, çok

çalışkan bir adamdı. Ermenilerin genellikle iyi bir özelliğidir bu. *28.08.1981*

✻

– Teori alanında Hruşçov berbattı, bir Marksizm-Leninizm düşmanı, komünist devrim düşmanı, gizlenmiş ve kurnaz, iyi kamufle edilmiş bir düşman. Hayır, aptal değildi. Neden bir aptalın peşinden gitsin insanlar? Büyük çoğunluğun ruh halini dile getirmişti. Farkı hissediyordu, hem de iyi hissediyordu. Bu yüzden o da gitmedi. *21.06.1972*

✻

... Gezintiye çıktık. XXII. Kongre'de Stalin'in Mozole'den çıkartılmasını öneren Spiridonov, Molotov'la selamlaştı.

– Onunla dolaşıyorum, bakıyorum ki, bir Stalinci ama parti disiplinini yerine getirmiş. Ama bak Mjavanadze istemiyordu. Hruşçov kongrede bu öneriyi onun dile getirmesini istemişti ama o kadar çok dondurma yemiş ki sesi kısılmıştı. Hruşçov onu azarladı. Gürcistan Bakanlar Kurulu Başkanı Cavahişvili öneriyi sunmuştu, diyor Molotov.

– Dora Lazurkina'nın konuşmasını hatırlıyorum.

– Bence cadının teki. Rüyasında Lenin'in Stalin'i azarladığını görüyor. *10.04.1979*

✻

– Hruşçov'un savaştan sonra Stalin döneminde yürütülen perakende fiyatların sistemli olarak indirilmesi politikasının maceracı karakteri konusundaki iddiası doğru mu?

– Doğru değil. Savaştan sonra fiyatları düşürmek doğru bir politikaydı. Halk bütün bunları gayet iyi hatırlıyor ve iyi karşılıyor.

...Molotov, kulaklarının kötü işitmesinden çok yakınıyor ama kulaklık takmayı da sevmiyor. Yılbaşını kutluyoruz, masanın çevresinde kendisinin katılmadığı bir sürü konuşma olmasından hoşnutsuz, eskiden herkesin dikkat merkezinde hep o bulunurdu. *01.01.1983*

✻

...Molotov'a şöyle diyorum:

– Savaştan iki yıl sonra karne sistemi kaldırıldı. Akıllara durgunluk veren bir şey. O günü hatırlıyorum, 15 Aralık 1947'ydi. O ne büyük sevinçti! Açtım, beni distrofik çocukların yanına götürdüler, altı yaşındaydım. Evde şimdi fenerlerin, daha önceyse ekmeklerin durduğu rafı yalamıştım... Bunları yaşayan biri o günü asla unutamaz.

– Ben o durumu yaşamadım, diyor Molotov. Ama sürgünde ben de biraz açlık çektim. Arkadaşım Arosev, yazardı, birlikte kalıyorduk şöyle diyordu: "Yiyecek bir şeyimiz kalmadı, şeker yiyeceğiz! Şeker kalıntılarını..."

Tabii bu bir kararnameydi, ciddi bir işti.

Savaştan sonra 1947-1954 yıllarında yedi kez fiyatları düşürdük. Yedi yılda iki-üç kat. Bu çok güzel, harika bir şeydi! Oysa ki İngiltere'de karne sistemi hâlâ varlığını sürdürüyordu. *28.04.1976, 18.08.1976*

⚜

– Fiyatların düşürülmesi, rublenin değerinin artması, Merkez Komitesinin, özellikle de Stalin'in çok akıllıca ve iyi bir önlemiydi. Ama birincisi tüm 30'lu yıllar boyunca fiyatları yükselttiğimizi göz önünde bulundurmalısınız. Savaş boyunca fiyatlar iyice yükselmişti. Savaştan önce başka çaremiz yoktu. Çeşitli nedenlerle ve bahanelerle fiyatlar ikide bir yükseliyordu. Ancak geri dönmek olanaksızdı, bunu yapmak zorundaydık. Yine de fiyat artışları giderek azalıyordu, çünkü sonunda olanaklar tükenmişti, ama savaştan sonra, gerilimin biraz düştüğü dönemde bu çok akıllıca bir önlemdi. Şimdi ise tüm ülkelerde fiyatların yıllardır çok yükseldiği bir dönem yaşanıyor. Bizde ise ufak artışlar var.

Elbette daha sağlam bir politika olduğu için fiyatları düşürme yoluna bizim de dönmemiz gerekiyor.

Ruble üstüne ruble koymak gerek. Yeni bir savaş için hazırlanmak çok büyük parayı gerektiriyor. Ve Amerikalılar esirgemediği sürece bizim de bu konuda hiçbir şeyi esirgememiz lazım. Emperyalizmin yıkılmasını sağlamak gibi büyük bir görev üstlendik. Bu çok pahalı bir iş. İnşallah başaracağız. *04.12.1973*

⚜

– Stalin'in 1952 yılında Genel Toplantıda beni "pataklamasından" sonra otoritem yerle bir olmuştu. Hruşçov'un seçilmesinin benimle ilgisi yoktu. Stalin neden bana öyle davranmıştı? Bilmiyorum. Karım yüzünden olabilir. Bu önemliydi ama sanırım asıl neden değildi. Hruşçov'la çalışmayı reddetmiyordum. Bana iki kez şöyle demişti: "Birlikte çalışın! Arkadaş olun!" – "Hadi anlaşalım da hangi esasa dayanarak anlaşacağız?"

Bir sonuç çıkmadı, çünkü tutumlarımız farklıydı. Onun ne olursa olsun, özellikle de kampların boşaltılması yoluyla kendi popülaritesini artırması gerekiyordu. Bense bazı açık düşmanların itibarlarının iade edilmeye başlandığı dönemde onunla aynı fikirde değildim.

Ona "Hangi esasa göre?" dediğimde bu hesabını bozmuştum. O da istemedi. Aramızda ortak bir çalışma olamadı. Mikoyan onunla ilişkilerini düzeltmişti. *16.10.1980*

⚜

– Hruşçov'u, ülkeyi bir çavuşun bölüğünü yönettiği gibi yönetmesinden dolayı suçlayamayız –sol, sağ, sol, sağ. Bu diktatörlük koşullarında ortaya çıkan bir kusurdur. Sıra dışı bir zekaya sahip olma durumunda belki değişir... Bu konuda Lenin kesinlikle istisna teşkil ediyordu. Stalin'in öz denetimi güçlüydü, yanı sıra hataları da oldu. Kendi yanlışlarımızdan kaçamayız.

Önemli olan Hruşçov'un bir devlet adamı gibi düşünmemesi değildi. İyi bir taktisyendi, aptal değildi ve tecrübeliydi. Ne var ki özünde devrimci değildi, işte en derininde doğası buydu. Bence Stalin'in adına bağlı her şeyi lekelemeye çalışması onun karşıdevrimci olduğunu değil, daha çok devrimci olmadığını gösteriyor. Yabancı bir ideolojiden geliyor. Stalin ise devrimciydi.

Biliyorsunuz, Stalin'in son yıllarında ben gözden düşmüştüm, hem de Politbüro'dan bile dışlanacak kadar. Stalin bunu son derece ustaca yapmıştı. Tabii ki ben bunu tevekkülle karşılayamıyorum, ve bu konuda fikirlerim kesin, ama sorunun bu yönünü de hesaba katmanız için söylüyorum. Stalin'in bazı görüşlerini eleştirdiğim

ve bunu yüzüne söylediğim oldu. Otuz sene boyunca Politbüro üyesi olup da fikrini söylememiş olan tek bir Politbüro üyesi olabilirdi, o da bir papağan. Stalin'in beni takdir ettiğini düşünüyorum, çünkü bir fikrim, olaylara bir bakış açım vardı. Tamam her zaman aynı fikirde değildik ama yine de çoğunlukla onayladığını söyleyebilirim. Yoksa otuz sene boyunca o şekilde dirsek dirseğe çalışamazdık. *16.06.1977*

Otofinansman

– Alet ve Haberleşme Araçları Yapım Endüstrisi Bakanı Rudnev'in bir yazısını okudum. Bu, 1970 yılından itibaren otofinansman sistemine tümüyle geçmiş olan tek bakanlıktır. Rudnev, bu sistemin diğer bakanlıklarda da uygulanmasını amaca uygun görüyor. Bense bunu zararlı bir iş sayıyorum. Bakanlıklarda otofinansman. Bütün bakanlıklarda. Sendikalist bir yaklaşım, ama yazar, bir bakan ve işin teorik ve politik taraflarını hiç anlamıyor ve bu konulara değinmiyor. Sadece olumlu olayları dile getiriyor, eksikliklerden tek kelimeyle söz etmiyor ve tek bir eleştiriye bile yer vermiyor.

Bu konu Kosıgin'in parti kongresinde sunduğu rapora da girivердiğine göre, otofinansman sisteminin daha da yayılması gerekiyordu demek. Ama bence bu çok tehlikelidir.

– Peki tehlike nerede?

– Tehlike... Sovyet yönetimi boyunca şimdilik bir tek bakanlığımız bu sisteme geçti. Otofinansman sistemi bizde aşağıdan yukarıya, yani fabrikalardan birliklere doğru yayılmıştır. Daha önce olduğu gibi şimdi de bazıları atölyelerde, tek tek atölyelerde otofinansman sisteminin büyük savunucularıdırlar, ama bir bakanlığın bu sisteme geçmesine hiçbir zaman izin verilmemiştir. Neden? O takdirde her yola başvurarak kazanç elde edenlerin üzerinde denetim olmaz. Eğer tepede bir şapka varsa bu şapka topluluk içindeki bu pozisyonu bir ölçüde zayıflatabilir. Ya tepeden tabana herkes kazanç peşindeyse? Herkes bu işin içine sürüklenir. O zaman onları kim düzeltebilir? Eğer onların hepsi ne pahasına olursa olsun

çalıştıkları yerin kâr etmesiyle, elde edilen kâr sayesinde de prim kazanmak peşindeyseler ve yukardan aşağı herkes bu işin içindeyse işi ılımlı hale getirebilecek, birtakım aşırılıkları durdurabilecek bir çerçeve içine oturtabilecek bir manivela yoktur. Eksikliklerle ilgili tek bir kelime yok. Ben de sadece işin zararla kalmayacağını, ahlaksızlığın da büyük boyutlara ulaşacağını düşünüyorum. Denetim yok ve herkes işin içinde.

Yazar konuyu anlamıyor. Teorik bilgiden yoksun. Politik incelikten de yoksun. Herkes konuya pratik çıkarları hedefleyen dar bir görüş açısından bakıyor. Oysa bu dar bir konu değildir. Şimdi bütün bakanlıkların bu sisteme geçme olasılığı varsa, ki yazar zaten diğer bakanlıkların da geçmesini istiyor, ne olacak? Herkes kendisini işin içine çekmeye başlayacak. Tek düşünülen kâr olacak. Bakanlıklar belki de birer tekel haline gelecek, inşaat tekeli, kömür tekeli... İşte işi buraya götürüyor. *15.08.1972*

⚜

– Otofinansman politikası yanlış bir politika değil ama bu politikaya son vermemiz gerekiyor, aksi halde ülkemizde bu politika daha da abartılır. Bir dönem için gerekli, hatta kaçınılmazdır, ama artık asistanlar ve doktorlar otofinansman konusuna boğulmuş durumdalar... *28.07.1976*

⚜

– NEP yanlısı kişiler, Rudnev'in bakanlığındaki otofinansman yöntemini öve öve göklere çıkarıyorlar. O da bundan memnun. Ama aslında bazı konularda ilerdeymiş gibi göründü. Genellikle bazı sınırları geçmedikçe olumlu bir durum ama bu sınırlar neredедir? Bütün bakanlıkların otofinansman sistemine geçmesine karşıyım, ama pek çok kimse bu konuda hayallere kapılıyor. Bu biraz da geçmişe, bence NEP'e ödün vermek demektir. Oysa ki NEP artık aşılmış bir uygulamadır ama biz ondan tam olarak vazgeçmediğimiz gibi, üstelik her geçen gün onu belli çerçeveler içine sokuyoruz. Aksi halde sınıfların ortadan kaldırılmasına doğru yürümeye olanak yoktur, eğer bakanlıkların ve çeşitli iktisadi teşekküllerin politikasındaki zincir parçalanacak olursa o zaman pek tabii ki yön değişir, bu da bizim yönümüz değildir... *11.03.1983*

✠

– Hruşçov'a göre, ülkemizde artık ulaşım bedava, öğle yemeği bedava, ilaçlar bedava olmalıdır... Sosyalizmin ne olduğunu anlamadığını göstermiştir. Nimetlerin dağıtımı değildir, her şeyin doğru kurallara bağlandığı, her şeyin tam olarak hesaba katıldığı, tüketimin belli bir plana göre tam olarak gerçekleştiği uzun bir dönemdir, sosyalizmden komünizme geçiş hazırlığının yapıldığı bütün bir dönemdir.

Otofinansman ilke olarak iyi olabilirdi ama biz buna hazır değildik. Bir bakanlıktan başka geçen olmadı. Bakanlık demek, yönetilen cihaz demektir, ama aslında güç yönetilen bir cihazdır ve bu yüzden bütün bakanlıkları bu sisteme geçiremedik. Bu konuya karşı çok dikkatli bir yaklaşım içindeydim.

...Molotov, kahverengi gömleğinin üstüne paltosunu giydi ve dolaşmaya çıktık. Hava altı derece, ayaz var. Yolun kaygan yerlerinde koluna giriyorum. Gelen geçen baktığı için rahatsız olduğunu hissediyorum. Kolunu bırakıyorum. Kamburunu çıkartmış, sivri uçlu bastonunu buzlara vura vura yürüyor. *11.03.1983*

✠

– Sizin maddi çıkar dediğiniz şeyi Lenin kapitalist yöntem olarak adlandırırdı. Size okuyabilirim. Hemen elimin altında. İşin bu yönünü sizler önemsemiyorsunuz. Ne kadar modern olursanız olun, orada diyor ki... Eğer siz Hruşçov tipindeki komünistlerden farklı olmak istemiyorsanız bu çok üzücü bir şey olacaktır. Oysa bu konuyu düşünmenin tam zamanı. Yok eğer düşünmeyecekseniz, hiç kuşkum yok, düşünecek başkaları çıkacaktır.

– Düşünceyi kabul ediyorum, diyor Şota İvanoviç, ama artık çözüm yolları arayıp bulmak istiyorum.

– Şimdi size okuyabilirim. 1922 yılı. Lenin'in XI. parti kongresine sunduğu rapor. MK Raporu. Bunu kesinlikle okumamışsınızdır. Çok uzun zaman önce duymuş ve çoktan unutmuşsunuzdur.

– Şimdi adını vermeden Lenin'den bir alıntı yapıyorsun, Leninizmi tahrif ediyorsun deyip çıkıyorlar.

– Öyleleri de olabilir ama ne alıntı yapacağımı henüz bilmiyorsunuz. "Artık bizde karma şirketler kuruluyor..." Buradaki karma şirket, kapitalistlerle birlikte oluşturulan şirkettir. Bu tür şirketler hemen hemen hiç yoktu. Daha yeni kurulmaya başlanmıştı. "Bu durumda karma şirketler, bizim tüm devlet ticaretimiz ve tüm yeni ekonomik politikamız gibi, kapitalist ticaret yöntemlerinin bizim tarafımızdan yani komünistler tarafından uygulanmasıdır." İşte bütün bunları "kapitalist yöntemler" diye adlandırıyor Lenin. Ancak bunun gerekli olduğu söyleniyor.

– Fakat bu yöntemlerden hâlâ uzaklaşılmadı.

– İşte mesele de bu ya. Bu konuyu iyi anlamak gerek. Hruşçov gibiler bunu anlamazlar, onlar burjuva gibi düşünürler. Ne yazık ki, bizde bu konuda yazılmış az sayıda eser var. Hiç kimse sözünü etmiyor ama Lenin kaç kez bundan bahsetmiştir. "Burada kapitalist yöntemlerle sosyalist yöntemler arasında bir uygulama rekabeti ortaya çıkmaktadır..." *20.08.1974*

"Kesin Buharinciler..."

– Orada ne diyor? "Topraklarımız büyük ve bereketli, ama düzen yok. Bizi yönetmeye gelin..." Okulda bu tarihi okudum. Kendi yüzümüze tükürüyormuşuz! *14.10.1983*

✠

– Çernenko'ya Sosyalist Emek Kahramanlığı Yıldızı'nın verilişiyle ilgili haberi okudum. Brejnev, Çernenko'nun bu nişanı Politbüro'ya sadakati nedeniyle hak ettiğini söylemiş. Aslında "Bana olan sadakati" demek istemiş. *28.04.1976*

✠

– Brejnev'in yeni portreleri çıktı. Bence kendisini çirkinleştiriyor. Bu kadar Altın Yıldız madalyası olanaksız bir şey. Koltuk altına kadar gidiyor madalyalar... *07.12.1976*

✠

– Brejnev sadeliğini kesinlikle kaybetti, diyor Molotov.

– Eskiden madalya yastığına bir tek madalya iğnelenirdi, onunkinde yedi tane var!

– Kendisinden madalyaları esirgememiş. Hoş bir şey değil elbette. *09.12.1982*

⚜

– Eski KGB'cilerden bir arkadaşım bana Kunayev'le ilgili çok sayıda olumsuz bilgi ulaştırdı.

– Olabilir. KGB'de beyler keyiflerince davranıyorlar, birbirlerini tutuyorlar, elbette çok fazla seçim şansı da yok. Aliyev, Brejnev'i karşıladığında pek hoş bir izlenim bırakmadı. O ne övünme öyle! Gürcüler tükrük yağmuruna tutuldu! Şevarnadze tırnaklarını yiyor, dedi Molotov. *29.10.1982*

⚜

– Açgözlülük almış başını gidiyor ama akıl eksik. Kültür başka bir kültür, ideoloji farklı bir ideoloji olmalıydı... O kadar çok noksanımız, o kadar çok aşırılığımız, yoksullar ve varsıllar arasında o kadar büyük bir uçurum var ki, bunların hepsi bambaşka olmalıydı. Bence, eşitlikçiliğe karşı çıkmak hiç doğru değil, eşitlikçi yaklaşım bir ölçüde zorunlu olmalı. Ama bu, bugüne dek eleştirilen eşitlikçi yaklaşım değil...

Medunov'a bakın, komünist olan ne var onda? *09.12.1982*

⚜

– Stalingrad'ın tekrar Stalingrad olacağından eminim; adını yeniden Stalingrad'a çevirecekler, bundan eminim.

– Dünyanın bütün ülkelerinde Stalingrad sokakları, Stalingrad meydanları var...

– Hruşçov, komünist olmadığını gösterdi, diye devam ediyor Molotov. İşin özüne, ilkesel konulara girmedi, ama işler de görüldü. Çok sayıda düşman da kalmış oldu. Zamanında Stalin'i övdüklerinde Hruşçov, onu eleştirecek tek laf etmiyordu, ama Stalin eleştirilmeye ve hakkında verip veriştirmeye başlanınca büyük bir hevesle o da bu eleştirilere katıldı...

Ülkemizde, halkımızın içinde henüz çok fazla çelişki var. Hâlâ çok fazla. Bazıları birtakım insanları iyi sayıyor, diğerleri bambaşka

birilerini. Başka bir kesim herkesi iyi sayıyor. Bazı çelişkiler yavaş yavaş ortadan kalkıyor ama bazıları da keskinleşiyor. *30.10.1984*

⚜

– Bugün Stalin'e karşı güç oluşturmak için Buharin ve Dubçek isimlerini öne sürüyorlar.

– Hepsi sağcı bunların. Buharin ve Dubçek'in ortak noktaları çoktur. *24.07.1978, 04.11.1979*

⚜

– Parti içinde yine kavgalar olacak. Hruşçov'un yükselmesi bir tesadüf değil. Biz köylü bir ülkeyiz, sağa sapma çok güçlü. Başa gelmeyeceklerini kim garanti edebilir? Belki çok yakın bir gelecekte Stalin karşıtları –kesin Buharinciler– iktidarı ele geçirecekler. *14.08.1973, 08.03.1974*

KOLEKTİFLEŞTİRME

Buğday alıyorduk

– 1 Ocak 1928'de buğday satın almak için Ukrayna'ya, Melitopol'e gitmem gerekti.

– Kulaklardan mı alacaktınız?

– Kimde varsa herkesten. İşçiler için de, ordu için de çok ihtiyacımız vardı. O zamanlar bu işler daha özel sektörün elindeydi. Bu yüzden tüccardan almak gerekiyordu. Herkes bir lokma ekmeğini kendisine saklıyordu ve biz buğday bulmak için oraya buraya dağılmıştık. Benim ilk yolculuğumdu, iyi hatırlıyorum.

Harkov'a gittim, o zamanlar Ukrayna MK henüz oradaydı, Harkov başkentti daha. Üyeleri topladım: Ukrayna buğday vermek zorunda, bu işi bir an evvel bitirmek gerekiyor. Sizin orada kötü çalışanlar var falan diye biraz eleştirdiler ve daha sonra Melitopol'e gittim 1 Ocakta. Herkes yılbaşını kutluyor, bense bölge komitesine "Bugün toplantı var," diyorum. Belki de vilayet komitesiydi, tam hatırlamıyorum. Büyük bir merkez. Melitopol o zaman bölge özelliği taşıyordu. Oldukça büyük bölgeler vardı. Burası bir tahıl bölgesiydi, bu yüzden de hatırı sayılır miktarda tahıl almak için beni buraya göndermişlerdi.

Akşama doğru saat beş civarında parti ileri gelenleri toplandılar. "Bize buğday verin! Öyle bir zamandayız ki, kulakları sıkıştırmamız gerekiyor!" dedim. Karar aldılar, planı yerine getirmek gerek... Köylülerin yaşadığı bir bölge, hepsi kendi üretimleriyle geçiniyorlar... Buğday aldık, parasını ödedik, tabii ki düşük fiyattan. Elbette

onlar açısından kazançlı bir alışveriş olmadı. Ben de onlara köylünün şimdilik bize borç vermek zorunda olduğunu söyledim. Sanayiyi ayağa kaldırmamız ve orduyu dağıtmamamız gerekiyordu.

Sonra başka bölgelere gittim. Buralarda Yunan asıllı Ukraynalılar yaşıyorlar. İyi buğday bulabilmek için var gücümle bastırıyordum. Oldukça sert propaganda yöntemleri kullanmak gerekti. Kulaklara karşı bir girişim. Eğer kulaklara baskı yapmazsan...

Poltavşçina'ya, Dnepropetrovsk'a, Melitopol'e gittim. Özel bir vagonum vardı. Vagonda kalıyordum. Koruma vardı. Vagonda geceliyordum. Çeşitli bölgelere gidiyordum ama oralarda gece hiçbir yerde kalmayıp vagona geri dönüyordum.

Moskova'ya döndüm. Stalin'in odasında en aktif üyelerle bir toplantı yaptık. Nasıl baskı yaptığımı falan anlattım. Bunu neden bir kez daha söylüyorum, çünkü bundan sonra Stalin de buğday almak için Sibirya'ya gitmek istedi. Bu onun ünlü yolculuğudur.

– Onun yerine siz mi baktınız?

– Ben baktım, evet.

– Hiç ikinizin de Moskova'da olmadığı zaman oldu mu?

– Hayır, böyle bir şey olduğunu sanmıyorum... Stalin "Seni öpseydim, gider orda aynısını yapardın!" dedi. Ben de "Öyle yaptım," dedim. O da gitmek istedi ve Sibirya'ya gitti. Tahıl konusuna önem verilmesi açısından tahıl yetiştirilen bölgeler önemliydi onun için. En önemli bölgeler ise Novosibirsk, Altay gibi yerlerdi. Stalin oralara gitti. Az da olsa benim ve diğerlerinin edindiği deneyimi ölçüp biçti, üzerinde çalıştı, bir kararname çıkarttı. Bu kararnameye göre, kulaklar kendileri için belirlenmiş miktarda buğdayı vermeyecek olurlarsa ceza önlemleri uygulanacaktı. İlk sırada kulaklar sorumlu tutuluyor, tahıl teslimat planı yerine getirilmediği takdirde ağır önlemlere başvurulabiliyor: Buğdayı elinden alınıp hazineye devrediliyor. İlan edildi ve herkes ağırdan almaya başladı, bu da yasanın uygulanması anlamına geliyordu. Stalin oldukça sıkı baskı yaptı ve buğdayı aldı. Ben Ukrayna'da, o Sibirya'da. Kaganoviç ve Mikoyan da dolaştılar. İlk yıllarda her yıl buğday peşinde dolaştık. Stalin bir daha gitmedi. Biz ise her yıl gittik, beş yıl boyunca buğday aldık.

1927 yılında kolektifleştirme konusunda bir rapor hazırladım, 1928'de bir zayıflama oldu. 1932'de ben artık Bakanlar Kurulu Başkanı'ydım ve Sibirya'ya buğday almaya gittim.

Orada da bana karşı bir suikast düzenlenmişti. Teker meker hendeğe yuvarlandık. *21.06.1972*

– Gittiğiniz yerlerde Politbüroların, yerel yönetimlerin sizin emirlerinizi yerine getirmediği oluyor muydu?

– Oluyordu elbette. Hem sadece savaş zamanında da değil. Her zaman, özellikle de tahıl alma dönemlerinde. Köye hep buğday almak için gidiyorduk: "Bize buğday ver!" – "Ama buğdayımız yok!" – "Yoksa, bul. Bir yerlere gömmüşsünüzdür siz." Nereye sakladıklarını biz bilmiyoruz ama gerçekten de saklamış oluyorlar. "Ver de ver!" Pek tabii ki, o zaman bütün bunlar iyi gerekçelendirilmişti, devletin yaşaması gerekiyordu. Aksi takdirde devlet batacak, orduyu beslememiz, okulları, inşaatları, devlet açısından en gerekli şeyleri ayakta tutmak olanaksız olacaktı. Buğdayı alıyorduk. Ama elbette her zaman da başarılı olamıyorduk. Merkez olmayacak şeyler istiyor diye bizi suçlamak kolaydı. Bu türden konuşmalar ne kadar çoktur! Planladıklarımızın yerine getirilmesine bir tek Stalin'in başkanlığındaki merkezin çok büyük otoritesi yardım etti. *31.07.1972*

1933 yılındaki açlık

– Yazarlar arasında 1933'teki açlığın Stalin ve sizin tüm yöneticileriniz tarafından özel olarak yaratıldığı söylenir.

– Bunu komünizm düşmanları söylüyor! Bunlar komünizm düşmanları. Tamamen bilinçsiz insanlar. Tamamen bilinçsiz...

Hayır, böyle konularda eller, dizler titrememeli. Titreyenler kendini korusun! Canlarını yakarız! Sizde ise herkes hazırdakini ver diyor. Çocuk gibisiniz. Şimdiki komünistlerin büyük çoğunluğu hazıra geldiler ve sadece elindekini avucundakini ver ki bizim işlerimiz yolunda gitsin, asıl önemli olan bu dediler. Oysa asıl önemli olan bu değil.

Bununla uğraşan insanlar vardır. Çıkar öyleleri. Burjuva mirasıyla yapılan mücadele acımasız bir mücadele olmalıdır. Hayat iyileşmiyorsa bu sosyalizm demek değildir. Ancak halkın yaşamı belirli bir dönem içinde yıldan yıla iyileşiyor, ama sosyalizmin temelleri güçlenmiyorsa kaçınılmaz olarak iflasa doğru gideriz.

– Ama 1933'teki açlık yüzünden neredeyse 12 milyon kişi öldü...

– Ben bunun kanıtlanmadığı görüşündeyim, diyor Molotov.

– Kanıtlanmadı mı?..

– Hayır hayır, hiçbir şekilde kanıtlanmadı. O yıllarda buğday bulmak için dolaşıyordum. Nasıl olur da bu tür olaylara rastlamam. Olmaz. O zaman buğday almak için iki defa Ukrayna'ya gittim, Sıçevo'ya, Ural'a, Sibirya'ya gittim. Nasıl hiçbir şey görmem, olabilir mi böyle bir şey? Saçma! Hayır tam bir saçmalık. Volga'ya gitmedim. Orası herhalde daha kötü durumdaymış. Beni buğday alabileceğim yerlere gönderiyorlardı tabii ki.

Hayır, abartıyorlar ama bazı yerlerde böyle şeyler olmuştur. Çok zor bir yıldı. *12.12.1972, 15.08.1975*

Geç kalınamazdı

– XV. Kongre'de köylü sorunuyla ilgili bir konuşma yaptınız.

– Kolektifleştirmeyle ilgili.

– Evet, kolektifleştirmeyle ilgili. Çok ilginç bir tavır takınmıştınız. "Kültürlü patron" derken ne kastettiğinizi öğrenmek istiyorum.

– Orada neler söylediğimi unuttum. Ama kültürlü patron, elbette ki, refah düzeyi yüksek orta halli köylü, kulak demektir. Kulaklardan deyim yerindeyse henüz tam olarak kopamadık, çünkü henüz erken. Bu aşamadaki parti kararında kulaklara özgü eğilimlerin sınırlandırılmasından söz ediliyordu, ortadan kaldırılmasından değil. Ancak iki yıl sonra kulaklığın bir sınıf olarak ortadan kaldırılmasına karar verildi.

– Bu, bir tür hazırlık dönemi miydi?

– Hazırlık dönemiydi. Orta halli köylüleri uzaklaştırmamak, ama refah düzeyi yüksek orta halli köylüyle de temasta bulunmak.

– 11 Aralık 1927'deki XV. Kongre'de şöyle demiştiniz: "Şimdi bize zorunlu borçlanma, köylü işletmelerinin yüzde onundan yani sadece kulaklardan değil, aynı zamanda bir kısım orta halli köylüden de 150-200 milyon pudluk* buğdayın zorunlu olarak toplatılması politikasını öneren kişi, bu öneriyi ne kadar iyi niyetle yapmış olursa olsun, işçilerin ve köylülerin, işçi-köylü birliğinin düşmanıdır (Stalin yerinden "Doğru!" diye bağırıyor), bu kişi Sovyet Devleti'nin yıkılması politikasını izliyor demektir."

Bunlar 1927'deki sözleriniz. Daha sonra ne olduğunu tam olarak belirlemek istedim. Bence tam bir ay sonra Stalin Sibirya'ya gidiyor buğday bulmaya ve bazı tasfiyeler yapmamız gerek diyor.

– Bir ay değil.

– Peki ne zamandı? Konuşmanız 1927 aralık ayındaydı, o da 1928 Ocağında gitmişti.

– O daha sonra gitti.

– Hayır, bir ay sonraydı. 15 Ocak 1928'de Stalin buğday almaya Sibirya'ya gitti.

– Ama biz o zaman daha kulakların tasfiyesi sloganını ortaya atmamıştık.

– Yalnız Stalin buğdayın hemen boşaltılmasını ve Ceza Yasası'nın 107. maddesinin uygulanmasını istiyor.

– Ben Ukrayna'ya gittikten sonra onun Sibirya'ya gitme nedeni de buydu, biraz daha buğday almak.

– Doğru. Ama burada kongredeki sözlerinizle bir uyumsuzluk ortaya çıkıyor.

– Hayır, neden uyumsuzluk olsun? Kulaklara baskı yapmak ayrı iş, kulakları tasfiye etmek ayrı bir iş. Ama biz o zamanlar henüz tasfiyeden değil, baskı yapmaktan yanaydık. Ancak 1928 sonbaharında, ekim ya da kasım ayında, Stalin, kulaklığın bir sınıf olarak tasfiyesi sloganını ortaya attı. İki yıl sonra. Bütün bu kolektifleştirme işinin kızışması için bu bekleme süresi gerekliydi. Buğday alımlarıyla da zemini hazırlamıştık. Biz diyoruz ki, buğday lazım, buğday olmazsa ne işçi sınıfı ne de ordu olur. Kulak ise vermiyor.

* *pud:* 16,38 kiloya eşit ağırlık birimi. *–çev.*

Ne olacak? Bir yıl, ikinci yıl. Kulakların bir sınıf olarak tasfiyesi böylece hazırlanmış oldu. Bu olmazsa olmazdı. *09.10.1975*

– Lenin olsa, kolektifleştirmeyi bir an için yavaşlatır, Stalin'e göre daha sonra mı hücuma geçerdi? diye sordu Şota İvanoviç.

– Hayır, sanmıyorum. Sanmıyorum.

– Kolektifleştirme zamanından önce yapılmamış mıydı? diye sordum ben.

– Sanırım hayır.

– Lenin böyle yapmazdı diyorlar, dedi Şota İvanoviç.

– Bunu diyenler oportünistler, diye cevap verdi Molotov. Onlar bir şey anlamıyorlar. Bu meseleyi anlayabilecek durumda değiller.

– Şimdi yazarlar şöyle diyorlar: Stalin ve Molotov, kolektifleştirme konusunda acele etmeyeceğiz demişlerdi ama aslında...

– Ertelemek olanaksızdı. Faşizm başlıyordu. Geç kalınamazdı. Savaş tehlikesi vardı.

– Ancak köylüye karşı böyle davranılamayacağını, Lenin'in bu konuda başka fikirleri olduğunu söylüyorlar...

– Lenin de çok kararlıydı. Özellikle Lenin'in aramızdan ayrılmasından sonra bizim durumumuz çok tehlikeli olmaya başlamıştı.

– Köylü yok edildi, kendi toprağında çalışma şevki kırıldı, hazırlıksız başlatılmış bir işti... Böyle diyorlar.

– Burada elbette apaçık bir hata var... Çok karmaşık bir iş. Küçük burjuva bir ülkede devrim olmuştu. *03.02.1972, 30.09.1981*

– Devrimin kaderine nerede karar verildi? NEP'e geçiş. Lenin de aynı şeyi söylüyor, artık bize güvenilmiyor, diyordu. Köylüler bize güvenmiyor. Bu durumdan bir çıkış yolu bulamazsak bizi kovacaklar. Yayınlandı bu sözler. Çok açık bir şekilde bizi kovacaklar diyor. Köylünün elinde küçük bir işletme var. Küçük işletme sahibi olarak kaldığı sürece ticaret olmadan hiçbir şey yapamaz, son lokmasını satabilirse o zaman basma, pantolon, ayakkabı alabilir, başka bir çıkış yolu yok. İşte eğer bunu anlamamış olsaydık mah-

volurduk. Bu birincisi. Bundan önce de Brest Antlaşması elbette. Eğer Brest Antlaşması'nı imzalamasaydık o zaman da Sovyet iktidarı yıkılırdı.

Sonra kolektifleştirme işine karar verildi. Sanayileşme. NEP'e gelince, Lenin de bunun, sosyalizm çizgisinden stratejik olarak geri adım atmamız olduğunu söylemişti. Aydınlar arasında hayal kırıklığına uğrayanlar o kadar çoktu ki, Lenin'i suçluyorlardı. Parti kartlarını geri verdiler. E, ne oldu? Bir dönüştü bu, hem de ne dönüş! Bu aşamada bizi mahvolmaktan NEP kurtardı.

Kolektifleştirme solcuların ve sağcıların, özellikle de sağcıların bozguna uğramasıydı. Ben bunun birbirine kopmaz bağlarla bağlı olduğu görüşündeyim. Sağ sapmayla mücadele de bunun çevresinde oluyordu. Trotskist diye adlandırılan sol sapma ise bundan önceydi.

NEP'e ve kolektifleştirmeye geçtiğimiz zaman sağlam bir destek kazanmıştık. NEP'i X. Kongre'de kabul etmiştik, XI. Kongre'de ise Lenin, sonuçları çıkarttı ve şayet bir yıl önce eski politikamızdan vazgeçmeseydik ve güveni yeniden sağlayamasaydık Sovyet yönetimi kesinlikle ayakta kalamazdı dedi. Bir yıl sonra NEP'in önemini bu şekilde analiz ediyordu. 1922'de, XI. Kongre'de Lenin siyasi rapor sundu, bense örgütsel rapor.

Esnek ama ileriyi gören bir politika. İşte o zaman da işçi muhalefeti başladı. O zaman sadece köylüler arasında değil, işçiler arasında da yepyeni bir parti fiilen kurulmuştu. Yani izlediğimiz politikayı bir kenara atacak, sosyalizmden vazgeçecek, işçi sınıfının yönetiminden vazgeçecek, kapitalizmin peşinden akıntıya kapılacaktık...

Ama aksi takdirde Sovyet yönetimi yok olacaktı. *31.07.1972*

Bu uzun vadeli bir şey değil

– Bizde tarımla ilgisi olmayan bir şey var...

– Yazarları Tarım Halk Komiserliği'ne oturtmak gerek, orayı düzene sokarlar, diye şaka yapıyor Molotov.

– Amerikalılar bayram ediyorlar, bizimle yeniden tahıl satış

sözleşmesi imzaladılar. Kaç yıldır böyle bir sözleşme imzalanmadığını söylüyorlar. Tatsız bir şey.

– Tatsızdan öte ıvır zıvır şeyler bunlar. Bir devlet için önemsiz şeyler. Ama gelecek için kendimizi iyice garantiye almalıyız. Bunun için de yaklaşık on yıl daha çalışmak gerekir. Bazı yerlerdeki kıtlıkların etkili olmaması için. Her şeyi birden istiyoruz, her şeye bir anda sahip olursak neredeyse kahraman oluyoruz. Oysa gerçekte artık kahraman değiliz, hiçbir yönden kahraman değiliz. Sanıyorum bu, sosyalizm yolunda tarımla ilerlememiz gerektiği anlamına geliyor, ama biz...

Beş yıllık planlar bize artık bir şekilde zarar veriyor. Zamanında bu yararlı, sadece yararlı da değil, üstelik gerekliydi, ama şimdi beş yıllık zaman dilimleri artık tam bir görüş açıklığı vermiyor... Bir perspektif olsaydı, beş yıllık dönem de bu perspektifin içine sığsaydı o zaman anlaşılır bir şey olurdu, oysa uygulamada çözümlenmesi gereken pek çok sorun var ve bizim nereye doğru gittiğimiz ise belli değil... Nasıl bir perspektif olması gerektiğini etraflıca düşünmeye insanın kafası yetmiyor, beş yıllık dönem ise artık perspektif sayılmıyor. O bir zamanlardı.

– O zamanlar hiçbir şey olmadı mı?

– O zaman birinci beş yıllık plan hazırlandı, diye devam ediyor Molotov. Bizim beş yıllık plandan yana olmamız, sağcılar Rıkov ve Buharin'in ise iki yıllık planı savunmaları ve bu konuda ısrarla mücadele etmeleri de önemlidir.

– Neden?

– Tarımdaki zor durumdan kurtulmamız gerekiyordu. Batmamak için önümüzdeki iki yılda ne yapacağımıza karar verelim dedik. Aslında onlar geri bırakmak istiyorlardı. İki yıl içinde köylülerin kolektifleştirilmesi işinde ilerleyemeyebilirdik. Yani asıl meseleye değinmeden birtakım özel direktifler verebilirdik... Oysa şimdi her çeşit direktif yazılmıştı ama hiçbir perspektif yoktu. Ama bir politika izlememiz gerekiyordu... Halkın durumunu düzeltmek. Bu da bir perspektif değil ki! Ekim Devrimi'nden beri bu zaten vardı. Komünizm için bu bir perspektif değildir. Komünizmin maddi-teknik temelini kuralım. Peki nasıl kuracağız? Bunların hepsinin

birbiriyle bağlantısı nasıl olacak? İşte metalurjide şu şu yapılacak, genel anlamda halkın durumu iyileştirilecek ve böylece ekonominin etkisi artırılacak. Doğrudur ama bu da belirgin bir şey vermez. Barış içinde bir arada yaşama genel politikası izlenecekse o zaman da devrim yapmamıza gerek yoktu. *24.12.1975*

Frumkin'in mektubu

– Kolektifleştirmeyi pek fena yapmadık. Kolektifleştirme başarısını Büyük Anayurt Savaşı'nda kazanılmış önemli bir zafer olarak görüyorum. Ama eğer kolektifleştirme işini gerçekleştirmeseydik savaşı kazanamazdık. Savaş başlamadan önce ekonomisi, sanayisiyle güçlü bir sosyalist devletimiz vardı artık...

Kulakların tehcir bölgelerini bizzat ben belirledim...

400 bin kulak tehcir edildi. Komisyonum çalışıyordu... *18.12.1970, 09.05.1972, 11.05.1978*

⚜

– Yazar Vasiliy Belov, Frumkin'in Politbüro'ya yazdığı mektup konusunda sizden bilgi almamı söyledi.

– Doğru, Frumkin diye biri var. 1928 yazında olmuştu bu olay.

– Aynen! Hafızanız müthiş...

– Çünkü ben olayların deyim yerindeyse özetini biliyorum. Frumkin bu mektupta beni de eleştiriyordu. Frumkin sağcıların önde gelenlerinden biriydi. Bolşevikti. Mektubu, biz kolektifleştirme için bastırmaya başladığımızda yazdı. Kolektifleştirmeye karşıydı kendisi. 1927 yılında kolektifleştirmeyle ilgili XV. Parti Kongresinde rapor sunma görevi bana verilmişti. Aslında ben Merkez Komitesindeki köy komisyonunun başkanıydım ve bütün sorumluluk bana aitti... Köylüyüm ama köyü iyi tanımam.

Frumkin, kulaklara karşı mücadelenin tarımın gerilemesine neden olacağını, ekmeksiz kalacağımızı ileri sürüyordu. Kendisi ise devlet politikasına uygun olarak satın almalarla ilgileniyordu. Kulaklara baskı yapacak olursak açlık ortaya çıkacaktı. Ben kolektifleştirmenin başlatıcılarından biriydim ve yanlış yaptığımı söyleyerek bana saldırıyordu. Böyle bir mektup vardı ve Merkez Komitesi

bu mektubu sert bir şekilde kınadı. Frumkin'in arkasında ise Rıkov ve Buharin vardı. Onlarla her zaman temas halindeydi Frumkin.

Ama genel olarak oldukça bağımsız biriydi ve 1911 yılında yaptığı ilk çıkışıyla tanındı. O sırada Piter'de Bolşeviklerle Menşevikler arasında mücadele vardı. Menşevikler artık tasfiyeci olmuşlardı, partiyi tasfiye etmek istediklerini söyleyerek her yandan küfür yağmuruna tutuyorduk onları. Biz ise partiyi, olabilecek bütün yasal yerlerde çalışabilecek yasadışı, çok gizli bir örgüt olarak görüyorduk. Bolşevikleri ayıran çizgi çok esnek, çok düzgün ve çok çok akıllıcaydı. İşte o zaman bir sorun ortaya çıktı: Piter işçilerinin klasik sloganı ne olmalıydı? Menşevikler, işçiler arasında kültürel çalışmalar yapacak bir işçi sarayı kurmayı önerdiler Piter'de. Frumkin ise işçi sarayı yapmayalım, günlük işçi gazetesi çıkaralım önerisinde bulundu. O zamanların ünlü bir fırın işçisi de onu destekliyordu, sonradan Stalin karşıtı oldu, 60'lı yıllarda da öldü. Artık yozlaşıyordu açıkçası, hiçbir şeyden anlamıyordu. Ama o zaman Frumkin'in bu düşüncesini desteklemişti.

Biz Bolşevikler bu öneriden yanaydık. İşçi sarayı değil, günlük işçi gazetesi. İşte *Pravda* böyle çıktı. Menşevikler ise kendi günlük gazetelerini çıkardılar.

Frumkin'in oynadığı rol küçüktü ama akıllarda kaldı, zaman zaman hatırlandı...

Merkez Komitesine, ekili alanlar ve ürün azalıyor, pazar için üretilen tahıl miktarı düşüyor, ülke ekmeksiz kalacak, siz ise kulaklara ısrarla karşı çıkıyorsunuz, ülkeyi uçuruma sürüklüyorsunuz diye yazmıştı.

Frumkin çok bilinen bir insandı. Onu iyi tanırdım. Dürüst bir adam. Merkez Komitesine açıkça saldırırdı. Kolektifleştirmeye izin vermeyeceğini, istediğini eleştireceğini, parti kongresini de, Stalin'i de eleştireceğini yazıyordu.

İnsancıl bir bakış açısı vardı. Ama eğer bu bakış açısıyla hareket etseydik savaşı kazanamayabilirdik.

– Ona ne oldu sonra?

– Bence o da sağcıların arasına düştü. İkinci kuşak. XV. Kongre'den önce Buharin'le birlikte kolektifleştirmeyle ilgili bütün

kararları belirlemiş, bu projeyi hazırlamıştık. Sonra üç kişi, Stalin, Buharin ve ben tekrar ele alıp, inceledik, kolektifleştirme konusundaki temel kararları, yönelimleri oluşturduk. Bundan önce Buharin "Zenginleşin!" diyordu. Bu da bir rastlantı değildi. *03.02.1972*

Daha iyi, daha başarılı oldu...

– Kararı, XV. Kongre'de benim sunduğum rapora uygun bir şekilde Buharin'le birlikte yazdık. Daha sonra Stalin Buharin'le alay etmişti. Buharin, kendi oportünist çizgisini gizlemek için ya kongre ya da konferans kararlarından birinde şöyle demişti: "Benim kulakları koruduğumu söylüyorsunuz ama ben kulaklara daha fazla baskı yapılmasından yanayım!" Stalin, "Buharin, daha fazla baskıdan yanaymış. Bunu biz bile teklif etmemiştik! Mademki o öneriyor, 'Kulaklara daha fazla baskı!' şeklinde yazalım o zaman," diye alay etmişti. Buharin kaçamamıştı.

Daha sonra ise eskisi gibi davrandı tabii ki. Partinin politikasını alabildiğine eleştiriyordu. Buharin, Rıkov, Tomskiy üçlüsü tarafından imzalanan ünlü formül şöyleydi: Merkez Komitesi, köy ve köylü konusunda Trotskist bir politika izliyor, bu, köylüyü askeri ve feodal açılardan sömürme politikasıdır.

Birincisi, biz kulaklara baskıdan yanaydık. Kulaklara sıkı baskıdan. Ama asıl köylü kitlesini kapsamayacak bir baskıdan yanaydık.

Oysa Trotski, köylüye saygı göstermek gerektiğini kabul etmiyordu. O, köylüleri sosyalizm yanlısı olamayacak insanlar olarak görüyordu.

İzlediğimiz politikanın esnek oluşu bize adamakıllı yardım ediyordu. Buharin ise kulakların işini bitirmek için ekonomik önlemlerin yeterli olacağını söylüyordu.

Trotski, askeri-feodal hücumlar yaparak, yani acımasız bir yağmayla partiye ihanet etmişti. *03.02.1972, 13.04.1972*

❋

– Stalin ve Molotov, dedim ben, konuşmalarında, NEP'in uzun süre devam edeceği hayaline kapılmaksızın köy konusunda dikkatli bir yaklaşım gösterilmesi gerektiğini belirtiyorlardı. Eğer öyle yapmış olsaydık, hâlâ düzeltmeye çalıştığımız durum ortaya çıkmazdı. O zamanlar tahılı toprağa gömmeye başlamışlardı, ayyaşlık baş göstermişti, kulaklara ait işletmeler topu topu yüzde üç-dört oranında olduğu halde üretim araçları ellerinden alınan köylülerin sayısı kıyaslanmayacak kadar fazla olmuştu.

Molotov, bunun doğru olduğunu, öyle konuştuklarını, ama zamanın, kolektifleştirmeye daha sert bir geçişin gerekliliğini gösterdiğini, hayatın da bunu telkin ettiğini söyledi.

– Köy, birden kolektifleşmeye geçti. Bizim de öngörmediğimiz çok hızlı bir süreç başladı. Çok daha iyi, çok daha başarılı oldu. Kulakların ellerinden üretim araçlarının alınmasına gelince, 5 Ocak 1930 tarihli MK Kararında kolektifleştirmenin uygulandığı bölgelerde az da olsa aşırılıkların olduğu ve Stalin'in de bu konudan söz ettiği belirtiliyordu.

NEP'e gelince, kaldırılmadı, bazı unsurları bugün de devam ediyor.

Köylü yazarları anlıyordum: Köylüye acıyorlardı. Ama ne yapacaksın? Kurban vermeden olmazdı. Lenin böyle davranmazdı diyorlar. Lenin, böyle işlerde Stalin'den daha sertti. Çoğu kimse, Lenin olsaydı proletarya diktatörlüğüyle ilgili düşüncelerini yeniden gözden geçirirdi, o dogmacı değildi vs. diyor. Düşüncelerini gözden geçirmesini ne kadar da çok isterlerdi! *11.05.1978*

Henüz barutumuz az

– Şimdi halk arasında, Hruşçov zamanında kötüydü, ama şimdi daha da kötü, diyorlar.

– Emperyalizm var olduğu sürece her şeyin iyi olması olanaksız, diye cevap veriyor Molotov. Emperyalizmi ortadan kaldırmak lazım. Pek çok şeyi tam olarak kuracaksın kendi bünyende.

Sosyalizm dünya çapında önemi olan bir davadır. Ama bak işte et lazım, şu lazım, bu lazım... Asıl gücümüzü bu amaca yönlendirirsek bazı başarılar elde edebiliriz, daha sonra ise ellerimiz boş kalacağız. İşte hepsi bu.

Emperyalizm ise olduğu gibi kaldı.

– Ama emperyalizm açısından da, diyorum ben, sosyalizm kaldı onun düşmanı olarak. Neden onların her şeyleri var da bizim yok?

– Bizim henüz barutumuz az.

Soruyorum:

– Artık kolhozlar tasfiye edilebilir mi, ne dersiniz?

– Hemen tasfiye edilemez. Ama o yöne doğru gitmek gerek. Merkez Komitesinin son kararıyla büyük bir adım atılmış oldu. Uzmanlaşma, kooperatifleşme ve endüstriyel raylara, kalkınma konusunda tarım ve endüstri yoluna geçiş. Görevin doğru olarak ortaya konduğunu söyleyebilirim, hatta benim raporum bu işte biraz dürtükleyici olmuştu. Bu konuda biraz acele etmek gerekiyor. Kolhozların üzerinde yürümek ve bu toplumsallaştırma düzeyini yükseltmek, yani sovhozlara dönüşmek zorunda oldukları yol, çok önemli bir yoldur. Başka bir yol yoktur. Marx, Engels ve Lenin söylemiştir bunu.

Bizim kamulaştırdığımız topraklar hariç, kolhozlarımız her zaman tutarlı sosyalist girişimler olarak görünmüyorlar. Fabrika ise her zaman sosyalisttir. Bu önem taşıyor. Bazı yasaları temelinden kavramak, iyice anlamak gereklidir. Uzmanlaşma ve konsantrasyon, daha sonra da tarımsal-endüstriyel kalkınma buradan başlamalıdır.

Fakat zengin kolhozlar karşı olacaklardır. Bu kolhozlar, devlet hesabından elverişli bir durumda bulunuyorlar, toprak ıslahı önlemlerinden vs. yararlanıyorlar, ama ürünün bir kısmını satıp, bir kısmını kendilerine alıkoyuyorlar. Çok kârlı bir durum. Marx da, Engels de bundan korkuyorlardı...

Bana göre, kolhozlar artık ömrünü tamamlamıştır...

Acele etmek gereksiz, ama işi uzatmak için de bir neden yok, çünkü bu durum, tarımın kalkınmasını yavaşlatıyor. Frenliyor. Stalin'in "Ekonomik Sorunlar" kitabında bu konuda çok doğru bir düşünce ileri sürülmüştür. *30.06.1976, 25.10.1980*

– Bütün mesele kuraklıkta değil, emperyalizmde. Bunu unutmamak lazım. Emperyalizm olduğu sürece işimiz kolay olmayacak. Daha iyi yaşamak istiyoruz. İstiyoruz ve iyi de yaşamalıyız, ama bu iş yavaş ilerleyecek.

– Ama ülkede insanlar et yüzü görmüyorlar.

– Eti boşver, yeter ki emperyalizm gebersin! Böyle bir kuraklıktan sonra... İşte elimizdeki her şey oraya yönlendiriliyor. Elbette doğru, yapılması gereken bir şey yapılıyor ama ben yine de bu konuya farklı yaklaşıyorum. Belki de benim her şeyim olduğu içindir, ama sadece bu yüzden olduğunu sanmıyorum.

Başkalarına yardım etmemize gelince, mesele bu yardımda değil, emperyalizmdedir. *04.11.1976*

TASFİYELER

Devlet var oldukça...

– Siz yine de her bakımdan birbirine karıştırılmış, deyim yerindeyse, değiştirilerek sakatlanmış ve her türden başka olgularla bulandırılmış hazır olguları kabul etmeyin. Artık yakayı kurtarmak tamamen imkânsız gibi görünüyor. Ancak derinlemesine düşünülecek ve anlamaya gayret edilecek olursa, yine de asıl olan olduğu yerde duruyor. Birincisi, bizim ülkemiz öncü mevzilere çıkmıştır. Ülkemizde devrimin en başından beri kısa sürede bertaraf edemediği iki önemli şey vardır. Bunlar şimdi bile tümüyle ortadan kaldırılmış değildir. Birincisi, içerdeki geri kalmışlık. Kapitalizmi yıkmak ve geri kalmış bir ülkede sosyalist toplumu kurmak için en ilerdeki mevzilere adım atmak, başlıbaşına çok zor bir görevdir. Ezici çoğunluk, bunun Marksizmle çeliştiğini bile söylüyor, zaten Lenin'i Marx'tan kopmuş gibi gösteriyorlar. Batı'da yapıyorlar bunu. Hatta Marx, Engels ilkelerine uyan bir taraftar, düşünür ve devrimci bile böyle davranıyor. Marx, teorisini nesnel noktalara dayandırmıştı, o ise güya Marx'ın öngörmediği ölçüde öznel bir noktayı devreye sokmuş. Bu doğru değil tabii, ama aslında bir ölçüde de uygun düşüyor. Bu yeni bir noktadır: Ülkenin geri kalmışlığı. İkinci nokta: Gelişmiş kapitalist ülkeler kapitalist olarak kaldılar. Bu da dış nokta oluyor. Burada kaçacak hiçbir yer yok. Daha başka şeylerin adını bile etmeden işte bu iki şeyi kabul etmek gerekiyor. Bunlar ancak özel koşullarda aşılması mümkün olan çok büyük zorluklardır. Devrimin zaferinden sonra bile, Sovyet rejiminin ilk

yıllarında, Lenin bir başarısızlık ihtimalini göz önünde bulunduruyordu. Sosyalist toplumu kurmayı başaramasak da bu yolda gerekli her şeyi yaptığımızı açıkça söylüyordu. Lenin, genel çizgisinden vazgeçemezdi. Ama gördüğünüz gibi işte Vasiliy Grossman* esas söz konusu olanın Stalin değil de Lenin olduğunu söylüyor. Bunda bir gerçek payı var çünkü Lenin Stalin'in olanaklarına sahip değildi. Lenin çevresindeki bütün bu muhalefeti kaldıramıyordu ama o dönemde bir şey yapamazdı. Üstünlük o şartlarda dayanabilmekti. İşte bu gerçekten en inanılmazıydı.

1937'deki tasfiyeler kaçınılmazdı. Devrimden sonra sağı solu kılıçtan geçirip zafer elde etmiştik ama değişik eğilimlerde düşmanlar kalmıştı; faşist saldırganlığın yükselmesiyle bunlar hareket geçebilirlerdi. 1937'deki baskılama sayesinde savaşta bir casusluk örgütü ile karşı karşıya kalmadık. Bolşevikler arasında bile vardı ve hâlâ da var, her şey iyi gittiği sürece, partiyi ve ülkeyi tehdit eden bir şey olmadıkça çok iyiler, ama bir olay meydana geldiğinde hemen çatırdayıp saf değiştiriyorlar. 1937 baskılarına maruz kalan askerlerin büyük bölümünün aklanması konusunda haklı olduklarını sanmıyorum. Şu ana kadar belgeler sır olarak kaldı ama bir gün gelecek hepsi gün ışığına çıkacak. Bu adamlar belki casus değildiler ama yabancı gizli servislerle ilişkileri vardı ve en hayati an geldiğinde onlara güvenemezdik.

...Molotov, bütün bunları eğer Tuhaçevski ve Yakir ölmemiş olsalardı, böyle korkunç bir savaş başlangıcımızın olmayacağı düşüncesine karşılık olarak söyledi.

– Bu da moda bir tahrifat, dedi Molotov. *18.12.1970*

– Bir profesör gelmişti. "Bu dönem nasıl açıklanabilir?" diye sordu. Ben de ona eğer sağcılar devletin başında olsalardı ne olurdu dedim. Tarih nasıl bir dönüş yapardı? Ayrıntıları göz önüne alarak bir çözümleme yapacak olursanız durumdan çıkış yolunu bulursunuz. *19.02.1971*

* *Her Şey Geçer* kitabında.

– Devlet, var olduğu sürece, bazı hastalıkları da bereberinde taşıyacaktır, ama devlet olmadan yaşamak, ilerlemek olanaksızdır, diyor Molotov.

– Halk komiseri olup olmadığına bağlı olarak farklı bir yaşam düzeyi...

– Birbiriyle bağlantılı şeyler. Hepsini hesaba katmak gerekir. Devlet, var olduğu sürece, daha uzun zaman yaşayacaktır, para olduğu sürece o da varlığını sürdürecektir. Bürokratizm, kariyerizm, açgözlülük ve merhametsizlik gibi her türlü olumsuzluğun ortaya çıkış nedeni paradır.

...Partideki ayıklama demokratik merkeziyetçilik prensiplerine tamamen uygun şekilde yapıldı; bu bizim dışımızda hiçbir yerde uygulanmamıştı. Şimdi Çekler de aynısını yapıyorlar. Bizde birkaç kere gerçekleştirilmişti, bazıları da bayağı sertti. İşte onlarda hatalar yapıldı.

– Yani size göre 1938 yılı aklanmalar için henüz erkendi, çünkü savaş yaklaşmaktaydı. Öyle mi?

– Savaş yüzünden ve olaylar çok da açık olmadığından, nasıl doğrulayabilirsiniz? Çok fazla kuşku, soru işareti vardı. Sağcılardan başka –Trotskistleri saymıyorum bile– parti çizgisini uygulamada kesinlikten yoksun oldukları için tehlikeli bir anda ihanet etmeyeceklerine, geri dönmeyeceklerine güven duyulmayanlar da vardı.

Bununla birlikte Hruşçov'lar, Mikoyan'lar da ayakta kaldı, sadece onlar da değil üstelik...

– O kadar çok sayıda dürüst insanın yok olması da yazık değil mi?

– Bu içinden çıkılması güç bir sorun. Bu kadar çetin, karmaşık, çoğunlukla da az güvenilir insanların gerçekleştirdiği bir kavgada, iyi insanların ortadan kaldırılması gibi durumlar mutlaka oldu.

Bakın bütün bunları kontrol etmek çok güç. Proletarya diktatörlüğüyle yönetilen bir devlette bu risk vardır. Bütün diktatörlükler sıkı ve acımasız bir disiplin gerektirir ve bu kuralı uygulamak için bizim elimizde kimler vardı? Her zaman sizinle birlikte olmayan adamlar, hatta içinden tamamen sizinle zıt fikirde olup karşı çıkabildikleri kadar çıkıp sonra bir tehlike kokusu aldıkları anda kendilerini iyi göstermek için gerçekleri abartıp işlerini devam ettiren adamlar. Çok büyük miktarda iş bu tür adamlar aracılığıyla yapılmaktaydı, çünkü zor, karmaşık ve bilinmezlikler içeren bir siyaset izlemeye uygun, temiz, erdemli ve kusursuz insanlar yoktu. Denetleme yapıyor veya yapmıyorlardı; denetim de her zaman başarılı olmuyordu... Bir partinin arındırılması çok tehlikelidir. En iyi olanları, her şeyi doğrudan, dürüstçe söyleyenleri ayıklama riski vardır. Oysa hep tetikte duranlar, şefleri önünde iki büklüm olanlar yerlerini muhafaza ederler. Bu daima kaçınılmaz olmuştur, o kadar çok insan var ki ikbal avcısı olan...

– 1937 yılı devrimin uzantısı mıydı? diye sordu Şota İvanoviç.

– Bir şekilde devrimin hâlâ sona ulaşmadığını düşünüyorum, dedi Molotov. Sosyalizmi henüz tam anlamıyla oluşturmadık....

...Molotov, tasfiyeleri yönetimdekilerin keyfi davranışı olarak değil, karışık bir uluslararası ortamda devrimin devamı olarak görüyordu:

– Esas iş yapıldıktan sonra gelenler için her şey o kadar basit ki... *03.02.1972*

"Eğer yönetim sarsılmaya başlamışsa..."

– Bütün bu olayları net olarak görmek gerek. En önemlisi de Trotskizmi ve sağ eğilimleri düşünmek lazım. 1937'de çok fazla sayıda istikrarsız ve tereddütlü insan vardı. Çok sayıda dürüst komünist yok oldu. Ateş olmayan yerden duman çıkmaz. Ama o durumda Çekistler fazla gayretkeşlik ettiler. Onlara bir iş verilmişti, onlar da bütün kalplerini verdiler. Bu nedenle düzgün insanlar yok edildi. *18.02.1971*

⚜

– Kiminin canı yandı, kimi aşağılandı. İnsanları eleştiri yapmaya iten çeşitli nedenler vardı. Bu insanların hepsi yeniliği anlamaktan uzak ve kötü işler yapmaya hazır birer eleştirmendi...

– "Yaşasın parti! Yaşasın Stalin!" diye bağıran çok kişi vardı, ama bunlar gerçekte tutarsızdılar. Bunun en iyi örneği daha dün Trotskist olan Hruşçov'dur. Ama uyanık olmak gerekliydi.

Bugün herkes çok akıllı; her şeyi biliyor, her şeyi karıştırıyor. Ama farklı dönemler oldu. Her döneme ve her kişiye ayrı ayrı yakından bakmak lazım.

Sosyalizm müthiş bir güçler çatışmasını ve bunun sonucunda da kurbanlar gerektiriyor, kaçınılmaz şekilde hatalar da. Ama savaş esnasında çok daha yüksek kayıplar verme tehlikesi vardı; hatta eğer yönetim sarsılsaydı, bu yönetimde çatlaklar, kırılmalar, ayrılmalar olsaydı, tam bir yenilgi riski bile vardı. 30'lu yıllarda yönetim sarsılmış olsaydı kendimizi son derece kötü bir durumda bulurduk, şu an içinde bulunduğumuzdan çok daha kötü bir durumda.

Ben o gün izlenmiş olan siyasetin sorumluluğunu üstleniyorum ve doğru olduğuna inanıyorum. Kabul ediyorum ve her zaman da söyleyeceğim: Büyük hatalar yapılmış, aşırılığa kaçmalar olmuştur ama genelinde siyasetimiz doğruydu.

Politbüro'nun bütün üyeleri, ben dahil, yapılmış hataların sorumluluğunu taşıyoruz.

Ama mahkûm edilenlerin büyük bir çoğunluğunun adaletsizliğe uğradığına dair bir kanı var. Bunlar genel anlamda şu veya bu şekilde baskılamaya hedef teşkil edecek suçlulardan oluşmaktaydı. *06.12.1969, 29.07.1971*

❦

– Stalin 10 milyon kulakı sürgün ettiğimizi söyledi. Aslında 20 milyonunu sürgün etmiştik. Benim kanımca gerçekleştirmiş olduğumuz kolektifleştirme çok büyük bir başarıydı. *18.12.1970.*

❦

– Ancak politika ayrı, onu hayata geçirmek ayrı bir iştir. Eğer sert önlemler almasaydık bu, bizi parçalanma tehlikesine götürebilirdi.

Parti içindeki kariyerizm üzerine düşen rolü oynamış, herkes koltuğuna sıkı sıkı tutunmuştur. Ayrıca bizde böyle bir kampanya yürütülünce sonuna kadar, inatla yürütülür. Her şey bu boyutlarda olunca olanaklar da çok büyük oluyor... *27.04.1973*

❦

– Marksist düşünceyi her zaman sağlamlaştırmak gerek. Bir kişi olur ya da olmaz, Tanrı tek bir kişi değil, pek çok iyi insan versin!

Bu hatalar yüzünden kimileri düzenimizin tümüne gölge düşürmeye çalıştı. Sosyalizm yanlış kuruldu dediler. Kim daha iyisini kurdu? Biz ilk kuranlarız... *15.08.1972*

❦

– Bazı vahim hatalara yol açmış olsa da baskılamaları tasvip ediyorum. Bunun sadece bir ayıklamadan ibaret olmadığını da mahkemenin ortasında kalkıp: "Muhalifler uzun süre tepede dayandılar çünkü ben onlara yardımcı oldum, ama şimdi, hatalarımı kabul ediyorum, onun için canımı bağışlayın, bırakın yaşayayım, çünkü size bu hizmette bulundum!" diyen devletin güvenliğinden sorumlu Yagoda'dan biliyoruz.

Mahkemenin kayıtları elimde. Yagoda diyor ki: "Evet, bu bölümde oturan sağcıların ve Trotskistlerin maskelerinin düşürülmesi bu kadar uzun zaman aldıysa bu benim karşı çıkmamdan dolayıdır, ama şimdi hepsini ifşa ediyorum, bunun karşılığında siz de hayatımı bağışlayın!" Ne alçaklık! Komünist, halk komiseri! İşte Cerjinskiy'in yanında yer alan böyle bir soysuz! Menjinskiy'den sonra Cerjinskiy'in yakın çalışma arkadaşı olarak Güvenlik Halk Komiserliğine tayin edildi. Ne biçim adam bu, ne berbat bir yaratık!

O dönemde onu çok iyi tanırdım, Cerjinskiy'in yakını olmasından dolayı esef duyuyorum. Cerjinskiy çok aydınlık, hiçbir şeyin lekeleyemeyeceği bir kişiydi. Bu kemirgenin partiye girip de foyasının ancak 1937'de ortaya çıkmasına ne demeli! İşte adam yokluğunda birlikte çalışmak zorunda kaldığımız pislikler! İşte bu nedenle çok büyük hatalar yapıldı zaten. Kasten, masum insanlar hedef gösterilerek mahkûm edildi. Mahkûm edilenlerin, diyelim ki, sekiz veya dokuzundan bir ya da ikisi masumdu. İçyüzünü anlamaya çalışın! Ama işi zamana bırakamazdık, savaş yaklaşmıştı. Bu şekilde oldu. *09.01.1981*

❦

– 1937 yılıydı, devrimden yirmi yıl sonra. Hatta yirmi yıldan da az çünkü bu muhalifler Politbüro'dan daha önce indirilmişlerdi;

yine de çok uzun süre kalmışlar. Değişik konularda sürekli tartışmalar! Önce Trotski, sonra Buharin'le, 1928-1929'da. Trotski'yle tartışma daha da önce başlamıştı, Lenin'in sağlığında; Kamenev ve Zinovyev'le yaklaşık 1925-1926 yıllarındaydı. 1928-1929'da sağ muhalefetin çıkışını gördük: Buharin, Tomskiy, Rıkov. Bugün bundan çok az bahsediliyor ama bu muhalefet o dönemde en önemli tehlikeyi oluşturuyordu çünkü köylü zihniyetini temsil ediyordu, kulakların zihniyetini, kulakların ardından hali vakti yerinde bir sürü köylü geliyordu. Bu muhalefetle mücadele etmek çok zordu. Bugün hâlâ zor. Kimse bundan bahsetmiyor, kimse bu sorunu incelemiyor.

Orada da, doğaldır ki, büyük hatalar yaptık. Yine de bu hatalar bugün iddia edilenden çok daha azdır. *29.04.1980*

– Evet, bugün hâlâ inanıyorum ki temelde, 1937'de ve otuzlu yılların ikinci yarısında, Merkez Komitesi doğru bir şekilde davrandı. Bütün bunları yumuşaklıkla ve kibarca gerçekleştirmek iyi olmazdı. İlginç olan da şu, bu olaylardan önce daima muhaliflerle, muhalif gruplarla bir arada olmuştuk. Savaştan sonra bir tek muhalif grup bile kalmadı, bu büyük bir rahatlıktı. O muhaliflerin büyük çoğunluğu hayatta kalmış olsalardı, bilmiyorum biz buna dayanıp ayakta kalabilir miydik? Stalin bu zor görevin en büyüğünü kendisi üstlendi ama biz de bilinçli olarak katkıda bulunduk. Aynen böyle. Ve Stalin gibi bir adam olmasaydı çok güçlük çekerdik. Çok büyük güçlükler. Özellikle de savaş sırasında. Artık o dostluk ortamı kalmamıştı. Sadece münakaşa. Sürekli birileri birilerine karşı.

Biraz abarttık ve bir yığın hata yaptık, bu kesin. Sadece, eğer böyle tahakküm dönemleri olmasaydı onları "hazır ol"da durduramazdık, bu da göz önüne alınması gereken bir yön.

– Yevtuşenko romanında korku üzerine inşa edilmiş bir zafer, zafer değildir diyor.

– Yevtuşenko türü kahramanlara meydanı bıraksaydık zafer elde edebilir miydik? Geri kalmış bir ülkeydik. Lenin'in dediği gibi, köylü bir ülke. Şurası kesin ki eğer ülke hayatta kaldıysa bu, sosyalizmin onu ayakta tutup ileri gitmesini sağlamasıyla olmuştur, bence bu konuda en büyük katkı o döneme aittir, ve bu ünlü baskılama uygulaması da bunda rol oynamıştır. Evet, 1921 baharında, partinin X. Kongresi'nde Lenin mücadelenin acımasız olması gerektiğini söylemişti, bu tartışmalara daha uzun süre dayanabilir miydik? Hayır, artık elle tutulur tartışma da yok! Oysa devam ediyorlardı, eskisinden daha az, ama hâlâ devam ediyordu. Lenin zamanında başka çıkış yoktu, ama Lenin 1923'te çekildikten sonra? Bunu da dikkate almak gerek, Lenin'in yanında ve Lenin'den sonra. Lenin zamanında bile o kadar çok karşı çıkan, o kadar çok muhalif grup vardı ki. Lenin bunu çok tehlikeli görüyor ve var gücüyle alt edilmelerini istiyordu ama kendisini de muhalif kırıcı haline getiremezdi. Baskıya kalkışmayan birisi olarak kalması gerekirdi. O nedenle Stalin bu güçlüklerin büyük kısmını omuzlarına aldı. Aslına bakarsak gayet başarılıydı. Hepimiz bunda hemfikirdik. Ben özellikle onu destekleyenlerin en başında geliyordum. Bundan da pişman değilim. *09.12.1982*

– Stalin'in, sosyalizmde sınıflar arası mücadelenin daha da şiddetlendiği tezi doğru bir tez miydi?

– Farklı dönemlere uygulandığı sürece evet. Her dönemde şiddetlendiği anlamına gelmiyordu bu, ama bazı dönemlerde bir artış olduğu kesin. *01.01.1983*

– Stalin'in ve o dönemdeki yönetimin en büyük önemi partideki birliği güçlendirmiş olmalarıdır. Bir de dünya komünist hareketini. Stalin dürüst bir insandı. *01.01.1983, 16.06.1983*

– Duyduğuma göre Stalin ve siz NKVD'ye* işkence uygulamaları yönünde talimat vermişsiniz.

– İşkence mi?

– Doğru mu bu?

– Hayır, hayır, böyle bir şey olmadı.

– Vişinskiy'i insanların kaderini keyfi olarak mühür altına ala-

* NKVD: İçişleri Halk Komiserliği. (y.n.)

cak derecede hukuk kurallarını yürürlükten kaldırmakla suçluyorlar.

– Onu suçlayacak bir şey yok, kendi başına karar vermiyordu. Tabii ki aşırılıklar oldu, ama başka bir çıkış yolu yoktu.

– Bir yerel parti sekreterinin keyfine göre birisi tutuklanabiliyor muydu?

– Bu olabiliyordu. Öyle bir zamanda, İkinci Dünya Savaşı arifesinde, gerçek Bolşevikler kendilerini bu tür düşüncelerin etkisine bırakmıyordu.

– Yine deniyor ki Stalin ve Molotov gibi kişiler diğer herkesi dışlayarak sadece kendilerinin Leninist olduğuna inanıyorlardı.

– Başka bir çözüm yoktu ki. Eğer biz Leninistlerin tarafında yer alıp kararsızlara saldırmasaydık zayıf düşerdik. *14.10.1983*

✠

– 1937 yılı ile ilgili şöyle söyleniyor: "Herhangi bir üyesinin tutuklanmış olduğu o kadar çok aile varken Stalin ile Molotov hiçbir şey bilmiyorlar öyle mi? Haydi canım!"

– Küçük burjuva sözleri. Hiçbir şey yapamayız. *01.01.1985*

✠

– Geçenlerde Moskova'dan buraya yaşlı bir şoförle geldim. Yaşlı bir adam, ilk kez benimle geliyordu. Kimi verirlerse onunla geliyorum. Her zamanki gibi "Mayak" radyosunu açtım, haber ve müzik dinliyorum. Radyoyu kapattığım sırada benimle konuşmak istediğini fark ettim. Ne söyleyeceğini tahmin etmeye çalışıyorum. Bir bahane bulup, işi biraz da canlandırmak için bir soru sordum.

Konuşmaya başladı: "Rusya ne kadar iyi yaratılmış bir ülke, Sibirya gibi bir yeri var!"

Ben de "Evet, Sibirya elbette büyük bir yer, orası olmasa çok zor olurdu, bize pek çok durumda yardımı oluyor," dedim.

"Gerçekten de Fransa'da, Almanya'da bir Sibirya yok, onların işleri pek yolunda gitmiyor."

Lafı nereye getirecek diye düşünüyordum. "Siz Sibirya'nın hangi anlamda faydasından söz ediyorsunuz? Ben, Sibirya'da büyük zenginliklerimiz var diye anlıyorum..."

"Neden söz ettiğimi anladığınızı sanıyorum. Zaman geldi bütün bu pisliği, bütün bu çöpü atacak bir yer gerekti. Stalin ileri görüşlü bir adamdı. Yosip Vissariyonoviç ileri görüşlüydü, boğulması gerekenleri tam zamanında boğdu. Tam zamanında çünkü sağlam durmak, kararlı ve acımasız olmak gerekiyordu. Yoldaş Stalin de bu işi sımsıkı eline almıştı."

"Sizinle aynı fikirdeyim, doğru," dedim.

Başka bir şey söylemedi. Zaten daçaya da yaklaşmıştık...

İnsanlar her şeyi görüyorlar. Ne yani ikinci bir devrim yapmak mümkün mü diyorlar. *01.11.1977*

✠

– Çocukluğumu hatırlıyorum, diyor Şota İvanoviç. Korkunç bir şeydi, İçişleri Halk Komiserliği görevlileri ortaya çıkıyorlardı, Gestapo karşısında duyulan korku gibiydi örneğin.

– Kesinlikle, diyor Molotov.

– Birini götürmeye geliyorlar. Babamı da böyle alıp götürdüler, Beria'yı sevmediği için öldü, annem işkence gördü. Korkunç bir şeydi, bunu inkâr etmiyorum ve iyi hatırlıyorum ama Devlet Güvenlik Teşkilatı olmadan Sovyet yönetiminin de olmayacağını söylemek gerek.

– Elbette, diye kabul ediyor Molotov.

– İşte bakın Feliks'in dedesi de baskı görmüş... Parti, kendi organlarına "Kötü çalışıyorsunuz!" diyordu. Hemen hemen hiçbir zaman onlara minnettarlık duyulmuyordu, diye anlatıyor Şota İvanoviç, 1937'de tasfiyeler yüzünden zarar gören ana-babasından bahsederken. Babası İvan Vissariyonoviç Kvantaliani, Beria'ya suikast düzenlemekle suçlanmış. Tiflis'teki Müslüman mezarlığında kurşuna dizilmiş. Annesi hapis yatmış ve savaş sırasında çalıştığı yerde planın yüzde 700 üstünde iş çıkarıyormuş. *16.08.1977*

✠

– Annemi neden tutukladılar? diye sordu Şota İvanoviç; vatana ihanet edenin ailesinden olması nedeniyle, baş harfleriyle VİAO. Aynı aileden olmak yetiyordu.

– Anlıyorum, dedi Molotov. Babanız neden tutuklanmıştı?

– Sağcı olduğu için galiba. 1905 yılından beri parti üyesiydi. Bolşevikliği nedeniyle Çarlık döneminde üç kez hapse girdi...

– İsterse Napolyon zamanından beri üye olsun! Daha önce Bolşevik, sonra vazgeçmiş olabilir.

– Daima Bolşevikti. Öldükten sonra aklandığında anneme maaş bağlandı ve bedava tatil hakkı verildi. Annem ev kadınıydı, fakir bir köylü aileden geliyordu.

– Belki kulaktılar, olabilir mi?

– Babam yoksul köylü ailesindendi, annem de öyle. "Yejov'un adamları" gelip götürdükleri sırada Stalin ve siz tribünden izliyordunuz. Stalin bunu onaylıyor muydu?

– Kimse itiraz etmiyordu da ondan... Yejov işçiydi, devrim öncesinden beri de Bolşevik. Asla hiçbir muhalefete katılmamıştı. Uzun yıllar boyunca Merkez Komitesi sekreteriydi. Merkez Komitesi bünyesinde epeyce uzun zaman bulundu. Kazakistan Parti birinci sekreteri. Çok iyi bir ünün sahibi. Bozulması imkânsız biri. Benim üstümde bıraktığı izlenim bu.

– A. S. Yakovlev'in *Hayatın Amacı* adlı kitabında Stalin onun için yaklaşık olarak şöyle diyor: "Halk komiserliğine telefon ediyorsun Merkez Komitesine gitti diyorlar, Merkez Komitesini arıyorsun halk komiserliğine gitti. Evine haber gönderiyorsun körkütük sarhoş, devrilmiş yatıyor..." Bu koşullarda Yejov'u nasıl anlamak lazım? Namuslu adamdı ama kırdığı ceviz kırkı geçmişti mi demek lazım?

– Şöyle denebilir: Kırdığı ceviz kırkı geçmişti ve aşırı gayret göstermişti... Bir adam yerinde durduğu ve gayret ettiğinde... İşte bunun adına kariyerizm diyorlar, çok büyük önem taşıyor ve çağımızın en büyük yaralarından biri olarak gitgide büyüyor.

Kes, kes! Onun en büyük kusuru, bu dönemde artık bir yönetici olarak iyice kendini dağıtacak hale gelmiş olmasıydı. Stalin'in onun için söylediklerini ilk kez sizden duymuyorum. Yakovlev'in kitabını okudum ama hepsini hatırlamıyorum. Yejov bölge ve mahallelerde tutuklama kotası yapmakla suçlandı. Şu bölgede minimum iki bin kişi yok edilecek, bu mahallede en az elli kişi. Bu nedenle kurşuna dizildi. Açıkçası kontrol mekanizması işlemiyordu.

– Politbüro Devlet Güvenlik'e fazla bel bağlamakla hata mı yaptı?

– Hayır. Yetersizlik vardı. Diyebiliriz ki: Molotov kel değildir. Evet bunu diyebiliriz. Ama bu gerçekte onun lüle lüle saçları olduğu anlamına gelmez. Şu adam uzun boylu değil dersen, bu hiç de o adamın kısa boylu olduğu anlamına gelmez. Yejov'un lekesiz, tertemiz olduğunu iddia etmiyorum ama iyi bir parti militanıydı. Daha iyi kontrol etmek gerekirdi. Kontrol vardı ama yetersizdi.

– Güvenlik mekanizması partinin üstünde mi yer alıyordu?

– Bu yanlış. Sapma tehlikesi o kadar büyüktü ki bunu dikkate almak gerekiyordu. Zamanımız yoktu, olanaklarımız yoktu. Gözü kapalı güvendiğimizi söylemiyorum, yeterince kontrol etmediğimizi söylüyorum. Aşırı güven konusunda mutabık değilim ben; kontrol yetersizdi. *27.04.1973*

✻

– İnsanların hayatını söndüren şeyler yapıldı, bunu tartışma dışı tutuyorum, ama bütün o muhalifler! Bir gün dost, ertesi gün azılı düşman. İyi insanlar da vardı sağcılar arasında üstelik. Lenin zamanından beri Politbüro'da yer alan insanlardan bir tek Stalin kalmıştı, diğerlerinin hepsi muhalif oldular, Trotski, Zinovyev, Kamenev, Rıkov, Tomskiy, Buharin... Tabii ki Stalin için zor bir durumdu: her taraftan eleştiriler, memnuniyetsizlik, homurdanma, belirsizlik fışkırırken yerinde sağlam durabilmek, buna sağlam sinir gerekirdi! Stalin de Buharin'i çok takdir ederdi. Düşünün, o kadar yetkin ve kültürlü bir adam! Ama ne yapabilirdik? *06.06.1973*

Davalar

– Her şeyden önce Halk Komiserleri Konseyi başkanı olarak ben bütün baskıların sorumluluğunu taşıyorum. Bu sorumluluğu paylaşıyorum...

Uhanov'u iyi tanırdım. Yürekli, ilginç bir insan. Yakışıklı. İşçi kökenliydi, galiba metal işçisi. "Dinamo" fabrikasından, gerçek bir devrimci. Moskova Sovyeti başkanı idi. Kesinlikle sağcılarla düşüp kalkıyordu. Baskılamanın bütün kurbanlarının sorumluluğunu

ben taşıyorum. Bütün listelerin, ya da tamamına yakınının altında benim imzam olduğuna göre... Tabii ki bu alınmış bir karardı. Ama sonuçta GPU'ya* güveniyorduk. Her şey büyük bir aceleyle yapılıyordu, herkesi tek tek nasıl tanıyabiliriz?

Ama size söylediğim gibi, NKVD'nin içinde de sağcılar çok sayıdaydı, bunu akılda tutmak gerek. Yagoda iliklerine kadar sağcıydı. Yejov başka bir çeşit adamdı. Onu çok iyi tanırdım, Yagoda'yı tanıdığımdan daha iyi. Yagoda da devrim öncesinden beri Bolşevikti, ama işçi kökenli değildi.

– Başarıları aynı şekilde mi değerlendiriliyordu?

– Bir farklılık vardı. Siyasi bir farklılık. Yagoda'ya bakacak olursak, parti politikasına düşmandı. Yejov ise düşman değildi ama Stalin'in baskıları artırma yönündeki isteklerini abartarak gayretkeşlik ediyor ve aşırıya kaçıyordu. İkisi farklı. Gerekçeleri küçümsenecek şeyler değildi ama frenlemek çok güçtü. Nasıl frenleyebilirdik? Bütün dosyaları sonuna kadar inceleyerek mi? Bu inceleme de zaten sağcılar tarafından yapılıyordu çoğunlukla. Ya da Trotskistler tarafından. Ve bize bir sürü belge yönlendiriyorlardı. Başkalarını nereden bulacaktık?

– Peki o halde sadece Yakir'i tanıdı, ya da uzaktan gördü diye bir alay komutanını götürmek?

– Hiç görmeden de o gruba dahil olunabiliyordu. Birisini kişisel olarak tanımaya gerek yoktu. Sanki her Stalin yanlısı Stalin'i kişi olarak tanıyor! Bu çizgiye, bu politikaya bağlıydı ve buna göre savaşıyordu.

Bu davalarda şaşırtıcı olan Buharin, Rıkov, Rosengolts, Krestinskiy, Rakovskiy, Yagoda gibi adamların yersiz itiraflarda bulunmasıydı. Yagoda diyor ki: "Benim Sovyetler Birliği'ne karşı faliyette bulunan bir casustan farkım yok." Tabii ki öyle, saçmalık, bu açık bir şey. Nasıl yapabilirlerdi bunu? Açıkçası, Rıkov veya Buharin'i hatta Rosengolts'u tanıyanların şaşkınlıktan ağzı açık kalıyor ve bunun mümkün olup olmadığını soruyorlardı. Bence mümkündü. Bence halka açık bir soruşturmada kötülüğü bu derece üstlenerek iddianamenin bütün inandırıcılığını yok etmek, partiye karşı yürütülen bir mücadele yöntemiydi.

* *GPU:* Çeka'nın 1922'de lağvedilmesiyle kurulan siyasi polis teşkilatı. Kısa adı NKVD olan İçişleri Halk Komiserliği'ne bağlıydı. (y.n.)

Bunların sadece yüzde onunun, hatta daha azının saçmalık olduğuna inanmaya da hazırım ama iddia ediyorum ki bu kadar ağır bir faturayı üstlenmelerinin nedeni, diğer bütün suç isnadını tutarsız hale getirmekti. Bu da partiye karşı mücadele anlamına geliyordu.

Olayın psikolojik ve politik yönünü hesaba katmayı reddediyorsunuz çünkü o zaman şu soru akla geliyor: Bütün bunların doğru olabilmesi mümkün mü?

Benim kanımca çok fazla sahtecilik ve abartma var. Rıkov'un, Buharin'in, hatta Trotski'nin, Uzak Doğu'nun, Ukrayna'nın ve hatta Kafkasya'nın verilmesini kabul ettiklerini ben hiç düşünmüyorum, bu ihtimali tamamen dışarıda bırakıyorum, ama bu konuda sözler söylenmiştir, soruşturmayı yapanlar basite indirgemişlerdir... *04.12.1973*

✠

– Bir gün gelecek her şeyi daha net göreceğiz. Partinin liderler seviyesine kadar Soljenitsin'ler vardı. O dönemde bunlara tahammül etmek zorundaydık, bugün de öyle.

1937 yılına doğru muhalifler bütün tabanlarını, halk desteklerini yitirmişlerdi. Stalin'e oy veriyorlardı ama haindiler. Davada Kuybışev ve Gorki'nin, sağcıların emriyle nasıl zehirlendikleri ortaya çıkmıştı. Yagoda, GPU'nun eski şefi, patronu Menjinskiy'in zehirlenmesini örgütlemişti. *08.01.1974*

✠

– Stalin'in 1937'ye dair şüpheleri yok muydu, abartıldığını, aşırıya gidildiğini düşünmüyor muydu?

– Elbette, bu sadece şüphe de değildi. Sonunda Yejov kurşuna dizildi, Devlet Güvenlik şefi de öyle.

– Ama Stalin Yejov'u günah keçisi yapmadı mı?

– O kadar basit değil. Böyle düşünenler, durumu, ülkenin o gün olduğu konumu yanlış değerlendiriyorlar. Emirler Stalin'den geli-

yordu, tabii ki bir sürü gayretkeşlik de oldu, ama bence bütün bunlar bir esasta kabul edilebilir: gücü korumak!

– Bazı kurgu yazarları bugün 1937 kurbanları konusunda şüpheden kıvranan bir Stalin temsil ediyorlar.

– Zavallılar! Kim bu zavallılar? Bütün oluşumu batırmaya kalkışanlar!

– Stalin'in Rokossovskiy'den özür dilediği iddia ediliyor:

– Çok büyük olasılık. Rokossovskiy iyi birisiydi. Meretskov da savaştan önce hapis yatmıştı. *29.02.1980*

✻

– Duruşmadan sonra Trotski, Zinovyev ve Kamenev'i sümüklüböcek olarak nitelemiş.

– Buharin'in duruşmada dinleyicilere ne dediğine bakın:

Okuyorum:

– *...Trotski'yle toprak tavizleri konusunda anlaştığım, Trotskistlerle aynı blokta olduğum için SSCB'nin parçalanması planında suçlu olduğumu itiraf ediyorum. Bu bir gerçek ve ben bunu itiraf ediyorum...*

Biz karşıdevrimci komploculari, mahkemede bütün çıplaklığıyla ortaya çıkmış olan iğrenç illegaliteye çağıran şeyin basit bir mücadele mantığı olmadığını mahkemede ifade verirken de söylemiştim. Bu basit mücadele mantığının yanı sıra düşüncelerin, psikolojinin, bizzat kendimizin, insanların yozlaşması da söz konusuydu. Yozlaşmanın tarihsel örnekleri bilinmektedir. Brian, Mussolini vb. adlarını saymak yetecektir. Bizde de yapısı, özgünlüğü bakımından kulakların pretoriyan (diktatörü destekleyen askerler topluluğu) faşizmine çok benzer bir kampa götürmüş olan bir yozlaşma vardı.

– Güzel formüle ediyor. Devam edin.

– *Üç ay kadar hapis yattım. Sonra ifade vermeye başladım. Neden? Bunun nedeni, hapiste bütün geçmişimi gözden geçirmiş olmamdır. Çünkü öleceksin ama ne için öleceksin diye kendine soruyor insan. Ve o zaman birden kapkara bir boşluk etkileyici bir parlaklıkla ortaya çıkıyor. Pişmanlık duymayıp ölmek istersen uğruna ölmeyi gerektirecek hiçbir şey olamaz. Tam tersine, Sovyetler Birliği'nde pırıl pırıl ışıklar saçan bütün olumlu şeyler, insan bilincinde başka boyutlara ulaşıyor. Bu durum, sonunda silahlarımı kesin olarak elimden aldı, partinin ve ülkenin önünde diz çökmek zorunda bıraktı. Karşıdevrimci taktiği oluşturan güçlerin çizdiği paralelkenarın içinde Trotski'nin, harekete geçiren en büyük motor olduğunu burada belirtmek zorundayım. Terör, istihbarat, SSCB'nin parçalanması, düşmanlık gibi en sert direktifler de öncelikle bu kaynaktan gelmiştir.*

Hiçbir deneye dayanmaksızın, sadece kendi aklıma dayanarak Trotski'nin de, diğer suç ortaklarının da, II. Enternasyonal'in de benim bu konuyu Nikolayevskiy ile konuşmuş olmam yüzünden...

– Kim bu Nikolayevskiy?

– Yurt dışında yaşayan bir Menşevik.

"...bizleri, özellikle de beni savunmaya çalışacaklarını tahmin edebiliyorum. Bu savunmayı reddediyorum, çünkü ülkemin önünde, partinin önünde ve halkın önünde diz çöküyorum. İşlediğim, özellikle de SSCB'nin yeni mücadele aşamasında işlediğim canavarca suçların haddi hesabı yoktur. Vereceğiniz hükmü bunun bilinci içinde bekliyorum. Önemli olan pişman olmuş bir düşmanın kişisel heyecanları değil, SSCB'nin gelişmesi ve onun uluslararası önemidir."

– Burada lafı biraz dolandırıyor...

Bir kez daha tekrar ediyorum, sosyalist vatana karşı ihanet suçu işlediğimi itiraf ediyorum, bütün hayal edilebilecek suçların en kötüsünü, kulakların isyanını kışkırttığımı, gizli terör harekâtı planladığımı itiraf ediyorum...

"Saray darbesi" adı verilen komployu kışkırtma suçu işlediğimi de kabul ediyorum. Bunlar son derece elle tutulur eylemlerdir. Devrim-karşıtı harekette figüran değil yönetici olarak yer aldığımı kabul ediyorum.

– Müthiş hatip. Konuşmayı çok iyi bilirdi. Dili çok açık, diye yorumladı Molotov. Bugün o davaları ayaklar altına almaya uğraşıyorlar, tutanakları yayımlamıyorlar. Oysa hepsi yayımlanmıştı. Salonda yabancı gazeteciler, burjuva basını –sol veya Hitlerci – diplomatlar, hatta büyükelçiler vardı...

O kadar çok hata yapılmışsa ve kurbanlar varsa, bu, insanlara hak etmedikleri değeri vermiş olduğumuzu gösteriyor. Dejenere olmuşlardı ve biz onlardan kurtulmak için geç kalmıştık.

– Kişisel etkenler de vardı. "Saray darbesi" girişimi...

– Kişisel mi? Buna katılmıyorum. Bu, her şeyi küçük çaplı çıkarlara indirgemek olur. Çünkü iyi veya kötü herkesin kişisel çıkarları vardır, ama belli bir yolu izlemiş olan bu adamlar hangi nedenle tamamen tersine bir yola sapmışlardır? Kişisel çıkarcılık demek çok aza, dar açıya indirgemek olur. Artık inançlarını yitirmişlerdi, başka bir çıkış arıyorlardı. Oysa başka çıkış sadece Sovyet rejiminin ezeli düşmanları tarafında olabilirdi. Ya Ekim Devrimi'ni savunurum ya da buna karşı olup diğer karşıtlar arasında taraftar ararım.

Görüyorsunuz, zorluklar ortaya çıkınca işler de zorlaşıyor. Herkes bunu kaldıramaz. Ama parti ileri doğru, üstlerine üstlerine yürümeye devam eder. Ama onlar kaçacak bir delik arıyorlardı. Sen artık bir Trotski, bir Buharin olarak göz önünde olduğuna göre hiçbir yere kaçamazsın, sen artık eskiden söylediklerini söylemek zorundasın. Onlar da eskiden söylediklerini tekrarlıyorlardı ama içten inanmadan. İşte bütün bunlar hepsini daha sonra birer paçavraya çevirdi... *14.08.1973*

– Buharin, mahkemede gibi mi konuşuyor? Bir şeyleri saklayacak olsam elime ne geçer? Ne için? Artık içimde sakladığım hiçbir şey yok. Ölümün eşiğindeyim, bu yüzden de her şeyi söylüyorum... Yakayı kurtaramadıklarını, yakalandıklarını onlar da görüyorlar.

– Bugün deniliyor ki iddianamede suçlananların itirafları dışında hiçbir kanıt yoktur.

– Kanıta neden bu kadar ihtiyaç duyuluyor, diye cevapladı Molotov, onların kesin olarak düşman ve suçlu olduklarını bildikten sonra! Buharin'i okuyun işte, tam bir eyyamcı! Ya kulakların ayaklanması?

– O halde suçsuz olmaları kesinlikle olanaksız öyle mi?

– Kesinlikle. İtiraflarını saçmalamaya kadar vardırdılar, çünkü sonsuz bir nefret besliyorlardı. Zafer ellerinden alındı. Buharin kendisini çok yüksekte görüyordu ve başarısız olmak onu çok rahatsız ediyordu. *09.11.1973*

– Bugün deniyor ki duruşmalarda onların yerine figüran oyuncular kullanılmıştı. Ben de soruyorum o zaman: Almanlar bir tek adama* karşı tek bir dava sergilediler, Goering tarafından yönetilmekteydi ve dava ilk gününden itibaren bir fiyasko oldu.

– Doğru, dedi Molotov. Bizde her şey halka açık olmuştu. Sadece askerlerin davası kapalı yürütüldü. Savunma sırları nedeniyle. Sovyet rejimi düşmanlarının olayları anlatmadaki hayal gücü çok geniş. Halka açık bir duruşma dünya gazetecilerinin önünde 12 gün sürer, hepsi de çok tanınmış olan yirmi bir kişi yargılanır. Düşmanlarımız da salondadır. *08.01.1974, 08.03.1975*

– Şimdi şöyle diyorlar: "Sovyet rejimini korumak için gerçekten de çok kurban verildi, milyonlarca insanın ölümüne neden olan bir rejime niçin gerek duyuluyor? Monarşi ya da demokrasi daha iyi değil miydi?"

– Burjuva toplumunda hali vakti yerinde olan her insan böyle konuşacaktır, ama yoksul işçi, köylü bunu kabul edemez, diyor Molotov. Eski düzende de kurbanlar çok fazla olurdu, savaşların sonu gelmezdi. Kaçınılmaz bir şeydir bu.

– Bunu kanıtlamayı deneyin bakalım!

– Kanıtlamaya gerek yok. Bunu hayat gösterir zaten. Henüz göstermediği insanlara gösterir. İşçilere ve köylülere değil. *13.06.1974*

– Davaların hileli olduğunu iddia edenler beyazların kuyruğundan ayrılmayanlardır, aptallıkları da oradan belli. Hiçbir GPU veya başkası böyle bir şey organize edemezdi; davalarda –üç ana dava oldu, 1936, 1937 ve 1938'de– yeterli malzeme vardı. O kadar

* Reichtag yangınının sorumlusu olmak iddiasıyla Georgi Dimitrov'a karşı açılan dava, 1933 yılı.–*çev.*

çok şeyi ifşa eden adamların moralleri kesin olarak bozulmuştu. Düşünüyorum ve inanıyorum ki her şeyi söylemediler ve belli bir karışıklığı sürdürdüler. Krestinskiy, Rosengolts gibi, Yagoda, Buharin ve Pyatakov gibi adamların bir metni ezberden okuyor olduklarını iddia etmek saçmalık.

Emperyalizm var oldukça bütün bunlar, sağcısıyla, solcusuyla yeniden yeniden tekrarlanacaktır. Emperyalizm var oldukça hiçbir alanda korunaklı değiliz.

–1937'de zaferi siz kazanmasaydınız belki Sovyet iktidarı da olmazdı! diyor Şota İvanoviç.

– Hayır, bu da aşırı olur kanımca. Ama daha fazla kurban verirdik. Bence her halükarda zaferi kazanırdık. Milyonlarca daha fazla kayıp olurdu. Her şeyi, bir yandan Alman saldırısını püskürtürken bir yandan da içteki mücadeleyi yürütmeye borçluyuz. *16.06.1977*

⚜

–Stalin en yetenekli adamları öldürdüğü için suçluyorlar sizi.

– Yetenekli Trotski, yetenekli Zinovyev... Böyle yeteneklerle ancak geriye giderdik. Yetenek var, yetenek var, biliyorsunuz. *28.12.1977*

⚜

– 30'lu yıllardaki halka açık davalarla ilgili yeni bir söylenti dolaşıyor. Eğer suçlu olduklarını itiraf ederlerse canlarının bağışlanacağı sözü verilmiş.

– Beyazların söylemi. Bu yeni değil. Bunlar o kadar aptal mıydı? *28.04.1976*

⚜

–Bazıları sizi suçluyorlar, diyor Şota İvanoviç, 1937 yılındaki yönetiminizi kötü buluyorlar, daha fazla insanın tasfiye edilmesi gerektiğini, çok sayıda gizli düşmanın cezasız kaldığını söylüyorlar. Siz bir raporunuzda hainlerin parti kartlarıyla yerlerinde oturduklarını kanıtlamıştınız!

– Bölge örgütlerinde, halk komiserliklerinde. Politbüro'da bile davamıza inanmayan insanlar oturuyordu. Alın işte Rıkov. Zinovyev. Rıkov, Don'da isyan çıkacağından emindi.

Savaş öncesi parti içindeki bu sert mücadele nasıl açıklanabilir? Buradaki düşünce önemlidir. Bu düşünceye bir anda ulaşmadım, ama ona önem veriyorum. Nasıl açıklanabilir?

Sömürücü sınıflar yok edilmemişti. Partinin içinde yansıyan buydu.

– Ama artık sömürücü sınıfların ortadan kaldırıldığını söylüyorlar, 1937 yılından önce de ne kulaklar kalmıştı, ne de...

– Kulakları sürgüne yolladığımız gibi, onları da hemen ertesi gün yok etmiştik, diyor Molotov. Ama artık işi tam olarak bitirmediğimizi düşünüyorum. Kulaklara karşı zaferi biz kazanmıştırk ama aslında şimdi hâlâ her şeyi yapmış değiliz. Kulaklara özgü düşünceler şimdi de var, hem de ne kadar istersen! Parti kartları ellerinde kulakları savunuyorlar. Emekçiler falan diyorlar... Bu çeşit yazarların sayısı da fazla. Onların da akılları ermiyor.

– Bugün diyorlar ki Lenin hasımlarına Stalin'in yaptıklarını yapmazdı. Bu Stalin'in despot karakteri nedeniyle mi? Lenin Trotski'ye karşı uzun zaman önceden tedbirini almıştı.

– Bu tamamen başka bir dönem bakın! Bütün sorun burada. Lenin diyordu ki: "Partiyi terk edeceğim, hükümetten gideceğim!" Düşünebiliyor musunuz?

Tabii şu veya bu olay özelinde Lenin daha fazla esneklik gösteriyordu, Stalin daha az hoşgörülüydü. Ama diğer yandan Lenin, Ekim sırasında Zinovyev ve Kamenev'in partiden kovulmasını istediğinde Stalin savunmalarını üstlenmişti. Olaylar koşullara bağlı yön değiştiriyorlar. Ama Lenin'in bu nedenle yumuşak biri olduğunu söyleyemeyiz. Lenin'i böyle tanımlayamayız. *30.06.1976*

⚜

– Duramazdık, insanın yapısını yeterince biliyor, nesnel olarak tanıyorduk, hiçbir erteleme olanağı yoktu, bazı durumlarda iş bıçak sırtında durur. Tasfiyelerde bazı kaçınılmaz aşırılıklara başvururken, bunlar ciddi de olsa, doğru davrandığımızı düşünüyorum, ama o dönemde başka çıkış yolumuz yoktu. Eğer oportünistler üstün gelseydi, onlar bu yola kesinlikle başvurmazlardı, ama o zaman da savaş sırasında tüm çalışmalarımız üzerinde, Sovyet iktidarının varlığı üzerinde yansıyacak bir iç kavga çıkardı. Bizi eleştirmek,

hatta aşırılıkla suçlamak mümkündür ve yapılması gereken bir şeydir, ancak bence başka bir seçme şansımız yoktu. Eldeki olanakların en iyisi buydu.

– Hasımlarınız "Buharin kazansaydı, Stalin ve Molotov'u devirseydi daha az kan dökülürdü," diyorlar.

– Gerçek bir komünist böyle konuşamaz. Bazıları artık çok ileri gidiyorlar. Baskılarda durduk yerde aşırıya gitmedik, bütün bunlar hataları, bu arada kaba hataları haklı çıkarıyor, aksi takdirde sağcılar hepimizin hesabını görürdü ve şiddetli bir iç savaş çıkabilirdi. Boyun eğmezdik, ama bundan Hitler'in kazancı çok büyük olurdu. Bu da komünistlerin ilerde Avrupa'da oluşturacakları bir harekete elbette ki büyük bir darbe indirirdi. Burada tabii esas olarak Avrupa kastediliyor, Çin henüz sağlam bir temel üzerine oturmamıştı o sırada.

Bolşevikler gibi düşünemeyen ve davranamayan insanların bu nedenle bizi suçladıkları görüşündeyim ben. Tabii yönetici mevkilerde bulunduğumuz için biz suçluyuz, ama bu daha derin bir konu. Lenin'i bir yana bırakalım, özellikle Stalin'in şahsi rolü elbette çok önemliydi.

– Örnek Şili. Allende hiç kimseye el sürmedi de ne oldu? Ne kadar kanlı bir terör yaşandı!

– Elbette. Uluslararası koşullarda Bolşevikler tarafından Hitler'e yapılmış bir yardım olurdu... Merkez Komitesi ve parti içinde bir iç kavga olurdu. Bu kavganın da nasıl sonuçlanacağını o sırada bilemezdik. Bundan iyi bir şey beklenmez. Örneğin ben Lenin'den geriye kalan ama Bolşevik olmayan Zinovyev, Kamenev, Buharin gibi bazı tiplerin karşı çıkacaklarını biliyordum. Bunlar parti içinde önemli bir rol oynuyorlardı. Genel konularda temelde doğru bir politika belirlemiştik. *14.10.1983*

İnsanlar çeşit çeşitti

– Oysa insanlar çeşit çeşitti. Çoğunu tanımak gerekiyordu. Örnek olarak Vareykis'i alalım. Tasfiyeye uğradı, sonra itibarı iade edildi. Aslında çarlık gizli polisinin ajanıydı. Belgelere göre aynen öyle. Sonradan dünya görüşünü değiştirdiğini varsayabilirim.

Gizli polistekiler de aptal değildi ya. Birçok kez hapis yattım, sürgüne gittim, gizli polislerin arasında da ondan daha akıllısı vardır herhalde... 1919 yılında beni Merkez Komitesinden Ulyanovsk'a, Vareykis'e yolladılar. Vareykis, Leninci politikaya karşı çıkıyordu. Bu konuda bir rapor hazırlamak zorunda kaldım. İşin içinden sıyrılmaya ve söylediklerinin tam tersini söylemeye başladı. Nasıl bir adam olduğunu, nasıl bir Bolşevik olduğunu anlamıştım. Böyleleri az değildi. *06.12.1969*

– Halk arasında Postışev... Kosarev... iyi anılıyorlar.

– Postışev iyi bir izlenim yaratmıştı, nitelikleri fena sayılmazdı, ama son dönemde hatalar yaptı, sağcılara yakınlaştı. Kosarev genç bir işçiydi. Bir Komsomol üyesi kadar aktifti ama kesinlikle sağcıydı. Buharin-Slepkov tipinde bir adamdı. Böyle bir gençlik grubu vardı. Slepkov da onlardandı, *Komünist*'in yazışleri müdürüydü. Maretskiy, bir aktrisin kardeşiydi. Astrov... Astrov daha sonra parti tarihiyle ilgili bir kitapçık yazmaya başlamış, söylendiğine göre hatalarını düzeltmişti. Birkaç kişi daha: Eyhenbaum ya da Ayhenbaum... Slepkov başkanlığında bir gençlik grubu. Sağcıların gençlik kollarının başında Slepkov bulunuyordu. Pek kötü olmayan, ama kulak tipi, pek hoşa gitmeyen Moskovalı bir örgütçü...

Ve neo-Buharinci, engelleyici lobinin etkisiyle ekonomiye bilinçli olarak çok büyük zarar verilmişti.

Bir köylü ülkesi, ne diyeceksiniz! Bırakın bir köylü ülkesini, Almanya, özellikle de İngiltere gibi işçilerin çoğunluğunun işçi aristokrasisini ön plana çıkardığı ülkelerde bile ellerindekini yitirmekten korkuyorlardı. Yumuşak önlemlerle bütün buları elde tutmak olanaksızdı.

O da Hruşçov gibi hemen saf değiştirebilirdi. Çok zor bir dönemdi. *19.02.1971, 01.05.1981*

– Burjuva demokratları sizi "insan düşmanı" diye adlandırıyorlar. Siz insanları görüşleri yüzünden kurşuna dizdiriyordunuz. Bir burjuva parlamentosunda hiçbir zaman senatörleri kurşuna dizmezler.

– Çünkü orada yapılması gerekenler yapılmıyor. Başta her şeyi hesaba katmıyor, her şeyi anlamıyorduk. Elbette her işin dümdüz gideceğini de düşünmüyorduk ama olan biten her şeyi kavrayamıyorduk... Ne zaman ki baltalama hareketleri ilerledi o zaman bunları anlamaya başladık. Komünist Ruhimoviç, elimizdeki bilgilere göre baltalama hareketlerine katılıyordu, oysa ben onu, yani Ruhimoviç'i çok iyi tanıyordum, çok iyi bir insandı, ama görüyorsunuz işte ne kadar güvenilmez biri olarak çıkıyordu karşımıza... 1937'deki MK genel toplantısında Ruhimoviç'ten bir sabotajcı olarak söz ettim. O da bunu kabul ediyordu. İfadeleri vardı. Uydurma ifadeler olabilir ama herkes de işi suçlu olduğunu kabul etmeye kadar götürmüyordu. Rudzutak, hiçbir konuda suçlu olduğunu kabul etmedi! Kurşuna dizildi. Politbüro üyesiydi. Sanıyorum bilinçli bir katılımcı değildi, ama bu grupla birlikte liberal davranışlar içindeydi ve bütün bunların önemsiz şeyler olduğunu düşünüyordu. Oysa bağışlanmayacak şeylerdi yaptıkları. Bunun ne kadar tehlikeli olduğunu anlamıyordu. Belli bir döneme kadar iyi bir yoldaştı. Oldukça zeki biriydi kuşkusuz. Onda Letonyalılarda pek bulunmayan bir tür esneklik vardı. Vasat Letonyalılar yavaş değilse de biraz basit düşünürler. Partimizdeki Letonyalılar arasından seçkin düşünürler çıkmamıştır. Rudzutak ise düşüncelerindeki esneklikle ünlüydü, bu özelliğiyle sivrilmiş ve Politbüro'ya girmişti. Eski bir kürek mahkûmuydu, dört yıl kürek cezası çekmişti. Bolşevik olarak kürek cezasına gitmişti. Galiba Letonya'da cezaya çarptırılmıştı. Büyük emekler vermiş bir insandı.

Kürek cezasında davranışları kötü değildi ve otoritesini bu şekilde sürdürdü. Fakat hayatının sonuna doğru, yardımcılığını yaptığı sırada bende artık biraz kendini mutlu edecek şeyler yapan biri izlenimi yaratmıştı. Bir devrimci gibi gerçek bir mücadele yapmıyordu artık. Oysa o dönemde bunun büyük önemi vardı. Dinlenmeye hevesliydi. Çalışma hayatında özel bir etkinlik ve derinlik göstermiyordu ama yetenekli ve büyük siyasi deneyime sahip biri olarak tartışmalarda yararlı oluyordu, akıllı, gözlemci bir insandı. İşte bu dinlenme ve dinlenmekle ilgili uğraşlara olan eğilim... İçki içmesine içmezdi. Kuybışev de benim yardımcımdı. O, tam tersine esaslı

bir içkiciydi. Bu onun zayıf yanıydı: İyi bir topluluk içine girdiğinde anında basit bir delikanlı oluverirdi. Şiirler, şarkılar söylemeye başlar, çevresindekilerin etkisi altında kalırdı.

Rudzutak'ın da kendi grupları vardı, bunlar küçük burjuva çevrelerdendi. Onun bu gruplarda ne yaptığını anlamak zordu. Uzak duruyordu. Kendisi gibi dinlenmeyi seven arkadaşlarıyla birlikte. Ve partiye yardımı olabilecek yeni bir şey vermiyordu. Anlıyorduk, kürek cezası çekmişti, dinlenmek istiyordu, ayıplamıyorduk, buyur git, dinlen diyorduk. Arkadaşlarıyla oturup, bir şeyler atıştırmak, bir topluluk içinde bulunmak gibi küçük burjuvalara özgü şeylerle ilgileniyordu. İyi bir arkadaştı. Ama bütün bunların henüz zamanı değildi.

Oldukça esnek bir insandı, manevra yapmayı iyi becerirdi. Kesinlikle Bolşevik ruhluydu. Lenin 1920'de ona atıfta bulunmuştu. Söylediğine göre, biz Politbüro üyeleri, Rudzutak'ın sendika konusunda ileri sürdüğü Trotski karşıtı tezlere önem vermediğimiz için kabahatliydik. Herhalde Lenin'in böyle bir dayanak noktasına ihtiyacı vardı ki, buna sarılmıştı. Ama bunu yazan Rudzutak değildi. Leningrad'da sendikalarda çalışan bir Tsıperoviç vardı. O da bilgili, entelektüel bir adamdı. Bu tezleri ikisi birlikte savunuyorlardı. Sanıyorum tezleri Tsıperoviç yazmıştı ama Rudzutak'ın koku alma duyusu daha iyiydi. Trotski sendikaların çalışmasıyla ilgili idari metodlarla baskı uyguluyordu, burada Lenin'in sendikalar için esas saydığı toplumsal-ideolojik örgütlenme metodlarına doğru bir sapma söz konusuydu. Lenin, "İşte görüyorsunuz, sendikalarda çalışan insanlar bunu yazmışlar, oysa sizler kıvırıp duruyorsunuz, vidalarınızı sıkıştırın bakalım, size bu gerekli, Rudzutak haklı," diyordu. Rudzutak bir anda sivrildi aramızda. Ama onu övecek değilim. Neden cezalandırıldığını söylemek zor, ama sanıyorum, parti dışı uçları Tanrı bilir nerelere kadar uzanan bir arkadaş grubu yüzünden. Çekistler bütün bunları gözlüyor ve rapor veriyorlardı. Bunun bir tezgâh olması uzak olasılık. Bu durumda pek inandırıcı değil. Ancak Çekistlerin karşısında sıkı durduğunu da söylemek lazım. Kişilikli biri olduğunu gösterdi. Devlet Güvenlik Müdürlüğü'ne gitmiştik. Ben oradaydım, Mikoyan da. Galiba bir-

kaç Politbüro üyesi daha vardı. Beria var mıydı, şimdi anımsamıyorum. Galiba o da vardı, Çekist olarak orada olması mümkün. İki-üç kişi vardı.

Rudzutak, kendisine karşı tahammül edilmez yöntemlere başvurduklarını söylediği Çekistlerden şikâyet ediyordu. Ama hiçbir kanıt göstermiyordu.

"Üzerime atılan hiçbir suçu kabul etmiyorum." Bu olay İçişleri Halk Momiserliği'nde oluyordu. Rudzutak, kendisini çok fena dövdüklerini, işkence ettiklerini söylüyordu. Israrla aynı şeyi söylüyordu. Anlaşılan çok kötü işkence etmişlerdi.

– Beria vasıtasıyla mı olmuştu?

– Onun değil.

– Madem onu o kadar iyi tanıyordunuz, arka çıkamadınız mı?

– Sadece kişisel izlenimlerle olmaz! Elimizde belgeler vardı.

– Eğer emin olsaydınız...

– Yüzde yüz emin değildim. Birileri bir şeyler söylerken nasıl yüzde yüz emin olunabilir? Ayrıca onunla artık o kadar da yakın değildim. Benim yardımcımdı, görüşüyorduk. İyi, zeki bir adamdı. Bununla birlikte onun kendi işleriyle çok meşgul olduğunu, kadınlarla düşüp kalktığını da görüyordum. Bir Politbüro üyesi ve benim Halk Komiserleri Konseyi'ndeki ulaştırmayla ilgili yardımcım sınırları aşıyordu.

– Birinci yardımcınız mıydı?

– Hayır, o zaman birinci yardımcılar yoktu daha. Rudzutak dördüncü yardımcımdı.

– Peki neyle suçladılar onu?

– Şimdi hatırlamıyorum. O, "Hayır, bunların hiçbiri doğru değil. Kesinlikle reddediyorum. Burada bana işkence yaptılar. Kabule zorladılar. Hiçbir şey imzalamam," diyordu.

– Bunu Stalin'e rapor etmişler mi?

– Evet, etmişler. Aklanması olanaksızdı. Stalin "Ne yapmanız gerekiyorsa yapın," dedi. Oysa Stalin, Rudzutak'a karşı iyi davranırdı.

– Kurşuna mı dizildi?

– Evet, kurşuna dizildi.

– Belki de suçlu değildi?

– Ama ben onun adına dürüst davrandığını garanti edemem. Antipov'la, Çubar'la arkadaşlık ediyordu.

– Şimdi *Pravda* onunla ilgili güzel şeyler yazıyor...

– Tuhaçevski için de iyi şeyler yazıyorlar. Hatta itibarını iade ettikleri gibi öve öve göklere çıkarıyorlar...

Eğer duruşmalarda ortaya çıkan bir duruma göre hüküm verecek olursak, Rudzutak, terörist planlara, MK ve yönetimin devrilmesine aktif olarak katılmış bir sağcıydı. Bu yüzden onu, çok büyük bir direnç göstermiş suçlu bir adam sayıyorum. Bir tek olgu, yani Çekistlerle konuşmak istememesi bile bunu gösteriyor. Bu duruma düştükten sonra kiminle konuşmak istiyor peki?

Bir zamanlar onun hüküm giymesi doğru muydu, değil miydi diye bazı kuşkularımı ifade ediyordum. Ama daha önce okumadığım bir şeyi okuduğumda... Duruşmalar, onun nasıl aktif bir sağcı olduğunu tümüyle açığa çıkarıyor. Aslında şahsen Rıkov ve Tomskiy ile bağlantıdaymış.

Bütün bunlar gerilimi had safhaya ulaştırmıştı ve bu dönemde acımasız davranmak gerekiyordu. Bu davranışın aklandığı görüşündeyim.

Şimdi olsa hiç de haklı görülmezdi. Ya da her şeyin silinip süpürüldüğü ve sonra bir yükselişin, genel bir yükselişin olduğu savaş döneminde bu konuda böyle bir tehlike yoktu. Ama eğer Tuhaçevski'ler ve Yakir'ler, Rıkov'lar ve Zinovyev'lerle birlikte savaş sırasında muhalefete başlamış olsalardı çok büyük kurbanlara mal olan çok şiddetli bir mücadele olurdu. Evet çok büyük kurbanlar verilirdi. O taraf da bu taraf da ölüme mahkûmdu. Teslim olmak imkânsızdı, sonuna kadar savaşmak gerekiyordu. Herkes acımasızca birbirini öldürmeye başlayacaktı. Sonunda biri galip gelecekti kuşkusuz, her iki taraftan da çok büyük kayıplar verilmiş olacaktı.

Oysa ki onlar Hitler'e giden yolları ellerinde tutuyorlardı, bu yolları daha önce ele geçirmişlerdi. Trotski'nin ilişkisi vardı kesinlikle. Bundan hiç kuşku yok. Hitler bir maceracı, Trotski de maceracı. Böyle ortak bir noktaları var. Sağcı Buharin ve Rıkov'un da onunla bağlantısı vardı. Hepsi birbiriyle ilişkiliydi. Ve pek çok da komutan.

Tepedeki yöneticiler Hitler'e kadar ulaşmışlarsa, Tuhaçevski'ler ve diğerleri burada ikinci derecede rol oynuyorlar, yöneticilerin peşinden gidiyorlar. Bizim tutunabileceğimiz konusunda kuşkuları olduğu için bu durum başlamış olabilir, ama sonra ülkemizi herhangi bir anda sömürge haline getirebilirlerdi.

– Ama böyle bir şey Rudzutak konusunda olanaksızdı...

– Olanaksız, olanaksız da işte size başka bir olay. Beria'nın çalışma odasındaydım, Çubar'i sorguya çekiyorduk. Benim yardımcımdı ve onu da suçluyorlardı. Ukraynalı bir işçiydi, uzun süre Ukrayna'da Halk Komiserleri Konseyi Başkanı olarak çalıştı, sonra Birlik konusunda başkan yardımcısı ve Politbüro üyesi yaptılar. Sağcılarla birlikteydi, hepimiz biliyorduk, bunu hissediyorduk, Rıkov'la özel ilişkileri vardı. Çok dikkatli, çok akıllı bir adamdı. Çok aktif değildi.

Yine benim yardımcım olan, MK üyesi, Sovyet denetim komitesi başkanı, tutuklu Antipov, onunla ilgili ifade veriyordu. Onu dinlerken Çubar da yanımda oturuyordu, henüz tutuklanmamıştı. Onu çağırdılar, otur, dinle, bakalım senin için ne diyecek dediler.

Antipov, Çubar'in yakın arkadaşıydı. Benim daçam, Çubar ve Antipov'un daçalarıyla aynı yöndeydi. Antipov'un karısıyla birlikte Çubar'in daçasına gittiğini görüyordum.

Antipov, konuşuyor, belki de yalan söylüyordu: "Sen bana şunu şunu demiştin!"

Antipov da işçiydi, Leningrad Bolşeviklerindendi. Her ikisini de çok iyi tanıyordum. Birbirleri aleyhinde ifade veriyorlardı. Çubar, ona "Koynumda böyle bir yılan beslemişim! Koynumdaki yılan, provokatör!" diyordu.

– İnanmadınız mı?

– İnanmadık.

– Antipov'a inandınız mı?

– O kadar değil belki de, hem her konuda inanmadık, ben artık onun iftira atabileceğini hissediyordum... Stalin Çubar'e güvenemezdi, hiçbirimiz güvenemezdik.

– O zaman Stalin insanlara hiç acımıyormuş gibi bir durum ortaya çıkıyor, öyle mi?

– Acımıyormuş da ne demek? Bilgi almıştı, doğrulamak gerekiyordu.

– İnsanlar birbirlerine iftira atıyorlardı...

–Hepimiz birer salak olsaydık bunu anlamazdık. Salak değildik. Böyle bir işi bu insanlara emanet edemezdik. Her an bir döneklik yapabilirlerdi.

Çok sert önlemler almış olmasaydık, kim bilir bu çalkantı nasıl sonuçlanırdı. Kadrolar, devlet aygıtında çalışan insanlar, en alt kademelere dek, köylüye dek ulaşamıyorduk. Oysa yönetici kadro nasıl davranıyor, adımları emin değil, kararsız, kuşkulu. Çözülmesi ve üstlenilmesi gereken çok zor sorunlar vardı... Hadi ben eminim. Ama biz inanmıyoruz. Ne dersin...

Birinci sekreterimi tutukladılar, ikincisini de.

– Peki size de suç atmadılar, hakkınızda rapor vermediler mi?

– Vermez olurlar mı? Ama bana söylemediler.

– Yoksa Stalin kabul etmedi mi?

– Nasıl kabul etmedi? Birinci yardımcımı tutuklamışlardı. Ukraynalı bir işçiydi o da. Çok bilgili biri değildi ama ben ona namuslu bir adam olarak güvenirdim. Onu tutukladılar, anladığım kadarıyla çok sıkıştırdılar ama o hiçbir şey söylemek istemedi ve İçişleri Halk Komiserliği binasında asansör boşluğuna attı kendini. İşte benim kadrom...

1937 çok zor bir yıldı. Ama o yılı öyle geçirmeseydik daha da çok kurban verirdik. Bundan hiç kuşkum yok. Eğer onlar kazanmış olsalardı çok daha fazla kurban verilirdi.

– Hruşçov'un sizin hakkınızda ne dediğini biliyor musunuz? diyor Şota İvanoviç. Bir kadına anlatmış. 1937 yılı. Bir liste getirmişler: On yıla mahkûm kadınlar listesi. Molotov üstünü çizmiş "Kurşuna dizin" yazmış.

– Suslov'un Çin sorunuyla ilgili raporunda var bu, galiba 1961'de. Yalnız siz doğru aktarmadınız. O, bir kadın soyadıyla ilgili olarak askeri bir kararın benim tarafımdan yazılmış olduğunu söyledi. Buna şunu eklemek zorundayım: Böyle bir olay oldu. Karar üzerine bu listeyi aldım ve düzelttim. Üzerinde düzeltme yaptım.

– Kimdi o kadın?

– Bunun önemi yok.

– Tasfiyeler neden kadınları ve çocukları da kapsadı?

– Ne demek, neden? Bir ölçüde izole edilmeleri gerekiyordu. Her türlü şikâyette bulunabilirlerdi...

...1965 ya da 1960 yılında Polina Semyonovna'yla metrodan çıkmıştık ki, Rıkov'un kızı bizi durdurdu. Polina Semyonovna'yı tanımıştı. Benim yanıma gelmedi, gelmedi demeyelim aslında, selamlaştık, ama o, Polina Semyonovna ile konuşmaya başladı. Metroda, kalabalığın arasında biraz konuştular, özel bir şey söylemedi ama böyle bir şey olmuştu, böyle karşılaşmıştık. *13.04.1972, 13.06.1974, 16.08.1977, 26.01.1986*

✻

– Ne Lenin'i ne de Stalin'i birtakım aşırılıklar olmadan anlatmak imkânsızdır. Hayır, sadece anlatmak değil, yaşamak da imkânsızdır... *21.06.1972*

✻

– Askerler Stalin'in muhteşem bir ordu bıraktığını söylüyorlar.

– Çok doğru. O zaman bir terör döneminden geçmek zorunda olduğumuza inanıyorum, çünkü on seneden uzun bir zamandır mücadeleyi sürdürmekteydik. Bu bize pahalıya maloldu ama daha da beter olabilirdi. Yok edilmemesi gereken birçok kişi öldü. Ama Beria bunu tek başına yapamazdı kanımca. Talimatlara uyuyordu, Stalin'in sert talimatlarına.

– Bu kadar yüksek sayıda halk düşmanı olamayacağı fikri Stalin'in hiç aklına gelemez miydi?

– Elbette bu çok üzücü ve o insanlara da çok yazık ama bence otuzlu yılların sonlarında uygulanan terör kaçınılmazdı. Eğer daha sezgili davransaydık daha az kayıp olurdu tabii ki, ama Stalin kimseyi kayırmadan, savaş esnasında ve sonrasında azami güven ortamını hedeflemişti. Ben de bu hedefi destekledim, inkâr etmiyorum. Her bir kişiyi tek tek inceleyemezdim. Ama Buharin, Rıkov, Zinovyev, Kamenev gibi adamların hepsi birbirleriyle bağlantılıydı. Çizgiyi aşırmadan çizmek çok zordu.

– Bütün bu davaların hileli olduğu söyleniyor.

– Bu imkânsız. Hepsi düzmece hazırlanamazdı.

– Onları dövdüler, kimse buna tahammül edemez; kaba kuvvet zoruyla her çeşit itirafı zorla aldılar.

– Benim fikrime göre Stalin çok doğru bir yol izledi: Arada masum kafalar uçsa da en azından savaş sırasında ve sonrasında her çeşit zayıflığın üstesinden gelmiş olacağız. Arada hatalar olsa da. Rokossovskiy ve Meretskov da serbest bırakılmışlardı mesela.

– Aynı türde kaç tanesi yok oldu?

– O kadar fazla değil. Bir terör safhası kaçınılmazdı bence, burayı da hatalar olmadan geçebilmek imkânsızdı. Savaş sırasında bir de ihtilaflarla uğraşmak. Eğer bir zayıflık gösterisinde bulunsaydık... Vlasov daha sonra olabileceklerin yanında hiç kalırdı. Siyasi yönden dengesiz çok kişi vardı.

– Hitler safına mı geçerlerdi?

– Benim düşünceme göre hayır ama tereddütler büyük tehlikelere yol açardı. *29.04.1982*

✻

– Bu dönemi olağanüstü bir dönem sayıyorum. 1920, 1930 yılları.

– Kanlı yıllar diyorlar.

– Bence kanlı değil.

– Ama kan dökülüyordu.

– Dökülüyordu. Ama her şeyi tasfiyelere indirgemek küçük burjuvaların yöntemidir. Komünistlerin arasında çok sayıda küçük burjuva vardı. *14.01.1975*

✻

– Lenin Kütüphanesi'nden Tuhaçevski'nin yazdığı bütün kitapları vermelerini istedim. Evet bütün yazdıklarını. Ertesi gün verdiler. Başlıklardan birini bir kitapçıktan tanıyordum: "Günümüzün Strateji Sorunları" 1926 yılı. "Bu kitapçığı ve bundan sonra yazılanların hepsini verin," dedim.

İlk başta orada bakıyordum, sonra eve aldım. Hâlâ burada, bende durur. İçinde öyle önemli bir şey yok, sadece benim için ilginç. Zaten açık açık karşı çıkamazdı. Büyük toplantılardaki tüm rapor-

lar yer alıyor. Tuhaçevski'nin bütün yazdıkları, her biri en fazla 25-30 sayfalık 9 broşürden ibaret. Bütün mirası bu. Ellerindekinin hepsini verdiler. Her bir broşür ciltlenmiş. Hepsini aldım. Dâhice yazılmış eserler, ilginç. Bu kitapçıkların hepsini okudum, okunmayacak bir şey yok içinde. Stalin ne demiş, Molotov, Voroşilov ne demiş hepsini italik harflerle yazmışlar, sürekli isimlerimiz geçiyor. Yüksek Sovyet'in toplantısındaki konuşmalar. Geri kalan dört broşürü almadım, çünkü onlarda pratik bilgiler vardı. Onları okumadım. Ama bütün raporlar ve konuşmalar, 1935-36 yıllarındakiler de dahil, kardeşimizi resmen göklere çıkartıyor ve sadece atıflar var. Ve biz bütün Almanlara zarar veriyormuşuz falan. Her şey var, öyle takılıp kalmıyorsun. Ama kendisi de Sovyet karşıtı bir grup kuruyordu.

– Alman casusu olmakla suçlanıyordu.

– Bu konuda sınır tanımıyordu, çünkü politik bakımdan her şeyi göze alıyordu. Anlaşılan 1935'ten önce biraz korkuyordu ve işi sürüncemede bırakıyordu ama 1936 yılının ikinci yarısından ya da belki 1936'nın sonundan itibaren darbe yapmak için acele etmeye başladı. Krestinskiy de, Rozengolts da söylüyor. Bu da anlaşılır bir şey. Tutuklanmaktan korkuyordu. Hiçbir şekilde erteleyemezdi. Almanlardan başka dayanacak kimse de yoktu. Bu da oldukça gerçekçi bir düşünce.

Ben Tuhaçevski'nin ancak son anda yakalanabilmiş çok tehlikeli bir askeri komplocu olduğunu düşünüyorum. Eğer yakalanmasaydı çok tehlikeli olabilirdi. En fazla otoriteye sahip olan oydu.

Suçlananların ve kurşuna dizilenlerin hepsi Tuhaçevevskiy'in planladığı bu komploya katılmış mıydı? İçlerinden bazılarının katıldıklarından kuşkum yok, bazıları komplocuların arasına yanlışlıkla da düşmüş olabilirler. Ya da onlara yakınlık duymuşlardır. İkisi de olabilir. Ama iki temel kategori vardı: Bazen otorite sahibi kişiler olsa da ordu içindeki tehlikeli insanlar ve düzelebilecek, doğru yolda yürüyebilecek kişiler. Diyelim Rokossovskiy tutuklandı. Bu grubun içine bir şekilde düşmüş olabilir, bu olasılığı gözden uzak tutmuyorum. Yasal olarak doğrulanması gereken başka bazı olgular da bulunabilir.

Ancak Tuhaçevski'ye ve onun grubundaki, komplo hazırlığı içindeki Trotskistlerle, sağcılarla bağlantılı askerlerin varlığına gelince bundan hiç kuşku yok.

Tuhaçevski hakkında kitap yazmış bir yurttaşımız yanıma geldi. Ben ona "Peki siz duruşma tutanaklarını okudunuz mu?" diye sordum. "Hayır," diye yanıtladı. Buyrun size bir yazar. "İtibarı iade edilmedi mi?" - "Evet, edildi, ama..." -"Peki duruşma tutanaklarını okudunuz mu? Duruşmaların stenogramları var, her biri birer belgedir. İtibarının iade edildiğine ilişkin belgeler nerede?"

Gözleri faltaşı gibi açılmıştı.

Trotskistlere atıf yapacak olursanız Trotski'nin de itibarı iade edilecektir, diyor Molotov. *08.03.1975, 16.06.1977*

Tupolev vakası

– Beni ilgilendiren Beneš'in Stalin'e 1936'da yazdığı askerlerin komplosundan bahseden mektup, dedi Kvantaliani. Churchill *Anılar*'ında bundan uzun uzun bahsediyor.

– Bu olayın doğru şekilde aktarıldığından emin değilim, dedi Molotov. Beneš'in bizimle iyi ilişkiler yürütmesi kendi çıkarınaydı. Ama Stalin kendi yanındakilere bile güvenmezken bir burjuva liderinin mektubuna inanacak değildi. Aslında Beneš'e gerek kalmadan, biz o komplodan öngörülen darbe tarihine kadar haberdardık.

Ben Tuhaçevski'yi ancak son dakikada kıstırılan, son derece tehlikeli bir komplocu asker olarak görüyorum. Eğer ele geçirmeseydik çok vahim olacaktı. En yüksek prestije sahip olan oydu. Bütün suçlanan ve kurşuna dizilenler Tuhaçevski'nin düzenlediği komploya karışmışlar mıydı? İçlerinden bir kısmının katıldığına dair hiç şüphem yok, bir kısmı da hatayla karıştırılmış olabilir. Ya da yandaş olabilirler. *08.03.1975.*

✠

– Bazı bilgi kaynaklarına göre Tupolev, Paris'te, Fransa'nın başka şehirlerinde ve Almanya'da, zengin mültecilerle kurulmuş bir Sovyet karşıtı grupla sıkı bağlar içindeydi. *29.04.1983.*

✠

– Ne oldu, Vyaçeslav Mihayloviç?

– Ne mi oldu? Şimdi kiminle konuşsam, bende hep şöyle bir duygu uyanıyor: İnsanlar duydukları her şeye hayret ediyorlar, yok eğer onlara hazır bir şey sunulmuyor, ellerine bir şey verilmiyorsa farklı bir duygu içinde oluyorlar. Mücadelenin devam etmesi, bu iyi bir şey. Yeni bir krizin başlaması da iyi bir şey!

– Anlamadığım bir şey var, dedi Şota İvanoviç, Yakir'in oğlu gibi tipler Sovyet karşıtı propaganda yapmalarına rağmen serbest bırakıldılar, neden?

– Devletin cebinden beslenmelerine gerek yoktu da ondan.

– Sinyavskiy Fransa'ya gitti.

– Onu bırakmakla hata ettiler. Yahudiler istiyorlarsa cehenneme gitsinler ama bir Rus'un gitmesine izin vermek, bu bir zayıflık göstergesi bence. Yahudilerin bir vatanı var, o zaman gitsinler...

– Hangi vatan? İsrail mi? Burjuva bir devlet!

– Olsun, ne yapalım. Bizimle anlaşamadıkları andan itibaren onlar da burjuva zaten. Ama o zaman dönmeleri söz konusu olamaz, bizim ülkemiz otel değil! İşte, Trotski'nin gitmesine mecburen izin verildi, o da Sovyet karşıtı propaganda yaparak bunu değerlendirdi. Bize daha fazla sorun çıkarırdı burada kalsaydı...

– 1928 veya 1929'da öldürülebilir miydi?

– İmkansız. Bu çok büyük bir leke olurdu. Ümitlerimizi daima teknolojik başarılara bağlamıştık, politika ise ikinci plana atılmıştı. Oysa belirleyici olan politikadır. Şimdi bile Soljenitsin'i öldürmek zor olmazdı. Bence en iyisi hapse atmaktır. Bunu isterdim. Ama bu yığını bir hamlede ezersek bitmek bilmez sıkıntılara yol açar. Anatoliy Kuznetsov'u alın mesela, yazar olarak ne değeri var? Hiç. Beş para etmez. Gitmesinde üzülecek bir yan yok. Saharov ise değerli birisi tabii ki. Ama görüldüğü üzere ondan olumlu bir şey elde edemeyiz, ne de dostlarından, ilişkilerinden, çevresinden. Bu insanları ve bulundukları çevreyi bir anlamda iyileştirmek gerek. Bu da her zaman kolay değil. *18.12.1970, 14.01.1975, 24.05.1975*

⚜

– Vyaçeslav Mihayloviç, muhalifler Kızıl Meydan'da gösteri düzenlediler, Sovyet aleyhtarı bildiriler dağıttılar...

– Tevekkeli değil, bakıyorum, bir çan kulesi devrilmiş. Yer gök sarsıldı. *18.08.1976*

⚜

– Ekim 1917'de Buharin ve Rıkov Piter'de değillerdi. Onlar Moskovalıdır, Moskova burjuvazisi. Moskova'daki ayaklanma çok zor ilerliyordu. Çok çok zordu. Uzayıp gidiyordu. Benim sevgili yoldaşım Aleksandr Arosev Moskova ayaklanmasının yönetimine katıldı. Daha sonra yazar oldu. Adıma imzalanmış kitapları var bende. Hangisi bilmiyorum bir yıldönümü dolayısıyla hepsini büyük kızına verme aptallığını yaptım. Birkaç kızı vardı. Bir tanesi Hiciv Tiyatrosu oyuncusuydu, o da aynı zamanda yazar.

Arosev çok iyi birisiydi. İlk gençliğimizde Kazan'da birlikteydik. Annesi Kolçak birliklerince kurşuna dizilmişti. Devrimden sonra Prag büyükelçimiz oldu, bana Prag'dan yazdığı mektupları saklarım.

(Önümde A. Arosev'in V. Molotov'a 11 Haziran 1931 tarihinde Prag'dan yazdığı iki mektup duruyor.)

Sevgili Veça!

Sana bu mektubu çok acele yazıyorum. M. M. ile konuştuktan sonra Marienbad'dan biraz önce döndüm. Şu anda yanımda yetkili temsilci Yurenev var ve 20 dakika sonra posta gidecek.

Bütün mektuplarımın sapasağlam eline geçtiğini German'dan öğrendim sonunda. Çılgınca bir enerjiyle çalıştığını seni tanıyan ve seni Moskova'da gören herkesten kelimesi kelimesi duyuyordum. Geçenlerde Yenukidze'yi gördüm. Senin çalışmalarını dosdoğru şiire döktü. Veça, sen yine de beden sağlığını da göz önünde bulundur. Sana yakın biri olarak bir yandan bu türden olumlu eleştirileri duymak beni çok sevindiriyor, öte yandan da yüreğimde kaçınılmaz bir şekilde bir kaygı doğuruyor. Veça, sen yine de arada sırada frene bas. Komik ve saçma olmaması için ne demek gerekir bilmiyorum, ama benim şu düşüncemi anlamaya çalış: Sen hayatının tamamını işçi sınıfının komünizm mücadelesine vereceksin, bu yüzden kendine dikkat etmek zorundasın. Hepimiz için, ortak davamız için.

Beni anla, alay etme ve gülme.

'Avusturya-Almanya Anlaşması ve Avrupa' adlı makalemle ilgili düşüncelerini öğrenmeyi çok isterim. Yosif Vissariyonoviç, eleştirisiyle beni ihya etti. Ya sen, sen ne düşünüyorsun?

Ben şu anda izindeyim. Prag civarında bir yerde, eve kapandım. Avrupa'daki durum üzerinde çalışacağım. Benzer konuda ikinci bir makale hazırlıyorum. Elimdeki malzemeyi sistemli hale getiriyorum. Haftada iki kez Marienbad kaplıcalarına gitmek zorundayım. En fazla üç hafta kadar gideceğim kaplıcaya. Bu günlerde Nataşa'nın sağlığına ciddi bir önem vermemiz gerekti. Çoktandır burnunda bir sorun vardı. Son günlerde bu sorun tehlike arzedecek kadar arttı. Buradaki hekimler tedavi edilemeyeceğine hükmettiler ve herkes Nataşa'yı Fransız profesör Leme'ye göstermek gerektiğini söyledi. Onunla birlikte Paris'e gittim, bir buçuk gün orada kaldım. Leme, küçük bir ameliyat yaptı ve en önemlisi de tam iyileşeceğine güvence verdi. Ameliyatı ışınla yaptı. Nataşa'nın hastalığı burnunun sağ tarafındaki bir kemiğin yetersizliğinden kaynaklanıyor. Hekimlerin dediğine göre, annesinin hamileliği sırasında kötü beslenmesi yüzünden olmuş. Nataşa artık düzeliyor. Onun zaman zaman artan bu hastalığı beni çok üzüyordu.

Senin Svetlana nasıl? Büyüdü mü?

Senden rica ediyorum, sen olmasan bile hiç olmazsa Polina Semyonovna senin adına iki kelime bir cevap yazsa.

Polina Semyonovna'ya içten selamlar. Svetlana'yı öp.

Seni de öperim, senin Saşa'n.

(Mektup "SSCB. Çekoslovakya Yetkili Temsilciliği" başlıklı kâğıdın arkasına yazılmıştı. İkincisi, bir bloknottan koparılmış -tırtıkları duruyordu- beş sayfaya yazılmış bir mektuptu.)

Sevgili Veça! Upton Sinclair'in "'Kautsky ve Rus Devesi" makalesini tarifsiz bir hayranlıkla okudum. Biraz önce yüksek teknik entelijansiyanın tam anlamıyla çevremi kuşattığı ve soru yağmuruna tuttuğu büyük bir çay partisindeydim. Yetkili temsilci artık fiilen bu sözcüğün en yüksek ve geniş anlamında propagandist olmak zorunda, hem de sadece gazetelerdeki makalelerle yetinmeyip, Sovyet biliminin, sanatının daha derin araştırmalarını da öğrenmek zorunda. Yetkili temsilci, geniş bilgili sosyal bir insan olmak zorunda. Sadece bir devletin değil, başka bir dünyanın temsilcisi. Veça,

teknik entelijensiyanın bize doğru nasıl sokulmaya başladığını bir görsen. Devenin varlığıyla ilgili sosyal sorunlara ilk kez bu kadar derin bir ilgi doğdu onlarda. Kuşkusuz, 'Böyle bir hayvan yok!' diyen aptallar da var.

Seni sımsıkı sarılıp öpüyorum ve seni seviyorum. Korkunç acelem var. Bugün çok sayıda mektup yazmam gerekti. Posta şu anda gidiyor. Sana Kültürel İlişkiler Derneği'nin Çek dilindeki yayın organı Sovyetler Dünyası *adlı dergiyi yolluyorum. Başyazı benim: 'Yeni bir kültür ocağı olarak SSCB'. Ne yazık ki elimde Rusça çevirisi yok. Bulup sana göndereceğim. Bu tür yıldönümü makaleleri, uluslararası geleneklerde geniş şekilde kabul görüyor. Bu yüzden kızma.*

Polina Semyonovna'ya gider raporunu ve eğer kurye alırsa Svetlana için küçük bir paket gönderiyorum.

Beni unutma.

Senin Saşa'n. (11 Aralık 1931- *F. Ç.*)

⚜

– Daha sonra VOKS (Dış Kültürel İlişkiler Derneği) başkanı oldu. 1937'de öldü. Son derece sadık bir adam. Söylendiğine göre şüpheli ilişkileri varmış. Onu Sovyet karşıtı eylemlerin içine sokabilmek mümkün değildi. Ama ilişkileri... Devrim zor bir şeydi.

– Tutuklandığını bilmiyor muydunuz?

– Tabii ki biliyordum!

– Onu bu işten kurtarmak imkânsız mıydı?

– İmkansız.

– Neden?

– İtirafları nedeniyle. Sorgulamaları benim yönetebilmem olabilir mi? İmkansız!

– İtirafları kim aldı?

– Bilebilir miyim?

– Belki her şey düzmeceydi? Düşmanları işe karışmıştı!

– Tabii ki onlar karışmıştı, bizi de batırmaya uğraşıyorlardı.

– Arosev'i iyi tanıyordunuz, dürüst bir adamdı. Bütün bunlar anlaşılmaz şeyler.

– Anlaşılmaz, çünkü çok karmaşık. Benim karım da tutuklanmıştı, halbuki ben Politbüro üyesiydim.

– O zaman suçlu olan Stalin mi?

– Hayır, böyle söyleyemeyiz...

– O zaman kim?

– Tabii, onsuz bunlar olmazdı. Konumu çok karmaşıktı ve etrafında da o kadar çok değişken insan vardı ki.

– Siz bu adamı tanıyordunuz. Stalin onun iyi birisi olduğunu biliyordu ve işte adam yok oldu.

– Bu konudaki çizgi çok kesindi.

– Ama Arosev'in hatası neydi?

– Tek bir suçu olabilir, birisinin önünde liberal bir cümle sarfetmiş olabilir.

– Öyle şeyler söylüyoruz ki hepimiz!

– Ortada bir kadın olabilir... Mücadele çok şiddetliydi. Sağcıların sağlam bir çekirdek kadrosu vardı. Buharin, Rıkov, Tomskiy sağlam bir üçlüydü. Çok azimliydiler. Politbüro'ya imzalı belgeler gönderiyorlardı: Politbüro üyeleri Buharin, Rıkov, Tomskiy.

Stalin liberal değildi. Kalinin de bu meselelerde liberal değildi, destekliyordu ama bir girişimde bulunmuyordu. *13.04.1972, 30.12.1973*

✠

– Tomskiy intihar etti. Daçasında. Merkez Komitesinden çıkartılmıştı, ama parti üyesiydi. Bana sorarsanız o sıralarda iyice bürokratlaşmıştı... 1905 yılından önce Bolşevikti. Sonra yalpalamaya başladı... Petrograd Komitesi'nde ve Merkez Komitesinde ısrarla Petrograd Komitesi'ne ait bir gazete kurulması düşüncesini savunuyorduk. 1917 yazı... 1917 yılı Mayıs sonu, Haziran başı. En zor dönemdi ve ortadan kayboldu. Ancak Ekim Devrimi'nden sonra Moskova'da ortaya çıktı. İşte size ünlü bir devlet adamı. Ne sağlam adam ama! Yalnız iyi bir örgütçüydü...

– Diyelim ki buradakiler Politbüro üyesiyiz, dedi Şota İvanoviç, içimizden biri ortadan kayboldu, koltuğu boşaldı. Bu konu Politbüro'da konuşulur muydu?

– Hayır, diye yanıtladı Molotov. Politbüro'da her zaman bir yönetim grubu vardır. Örneğin Stalin döneminde bu gruba ne Kalinin, ne Rudzutak, ne Kosior, ne de Andreyev girmiştir. Politbüro üyelerine şu veya bu konuda belge yağıyordu. Savaş öncesi istahbarat bilgileri alıyorlardı. Ancak en önemli sorunları Politbüro'nun yönetim grubu görüşürdü. Lenin zamanında da böyleydi.

– Stalin, Tuhaçevski'yi sorguladı mı?

– Hayır, buna gerek yoktu.

– Başka yerlerde zulme uğrayan binlerce insanı bir yana bırakın, tanıdığınız insanların ölümüne nasıl izin verdiniz?

– Sizi bizim yerimize koyup, nasıl davranacağınıza bakardım, diye karşılık verdi Molotov.

... Molotov'un doğum günü. Masada 23 yıl önce armağan edilmiş, üzerine "Vyaçeslav Mihayloviç Molotov'un 60. doğum günü" yazısı işlenmiş beyaz bir örtü serili. Bugün 83 yaşında. *09.03.1973*

"Her kongreden sonra yazıyorum..."

– Şimdi size anlatacak haberlerim var. Geçen salı parti komisyonuna çağrıldım. Bir servis şefi ile partiye katılma talebim konusunda görüştüm. Talebime ekleyeceğim bir şey olup olmadığını sordu.

"Hayır."

"30'lu yıllardaki politikanız hakkındaki yargınız?"

"O politikaların sorumluluğunu alıyorum ve doğru olduğunu düşünüyorum. Hatalar yapıldığını kabul ediyorum, aşırılıklar olduğunu, ama bütününde politika doğruydu."

Bana karşı oluşturulan ilk suçlama 30'lu yıllarda gücü kötüye kullanmaya teşebbüstü. İkincisi de parti-karşıtı gruba katılmam.

"Evet bir fraksiyon hareketimiz olmuştu, ama Hruşçov'u görevden almak istiyorduk, daha sonra da partinin yaptığı şeyi yapmayı. Biz birkaç yıl daha önce olması gerektiğini düşünüyorduk."

Servis şefi daha fazla soru sormadı, yorum da yapmadı. *17.08.1971*

✠

– Her kongreden sonra Merkez Komitesine, partiye tekrar kabulümle ilgili dilekçemi incelemenizi rica ederim diye yazıyorum. XXIV. Parti Kongresinden sonra bir kez çağırdılar beni. Kongreden sonra yeni MK kadrosunun yeni gözlerle dilekçemi incelemesini

yine yazacağım. Beni dinlediler. Yapılan hatalara rağmen 1930'ların politikasının doğru olduğunu söylediğim için eski kararı onayladılar yine. Bana direniyorlar: Molotov hayatta neler olup bittiğini bilmiyor, hayattan kopmuş diyorlar galiba. Dogmacı demiyorlar artık, onu Hruşçov söylemişti, dogmacı demişti. Hiçbir muhalefet grubunun içinde olmadım, Her zaman aktif biriydim, hep göz önündeydim. Elbette hatalar yaptım, bunu da inkâr edecek değilim.

Lenin de hata yapıyor ve hatalarını itiraf ediyordu. Stalin, komünizmin tek bir ülkede kurulabileceğini söylemişti. Bu Marksizm-Leninizme elbette ters düşüyor. XVIII. Kongre'de. Ben o zaman da buna karşıydım ama sesimi çıkarmadım. Ne yapmalıydım? Hallaç pamuğu gibi atarlardı beni. Herkes, hurra, hurra! diye komünizm istiyordu. Stalin ileri doğru bir adım attığını göstermek istiyordu. Programda da aynı şey söz konusuydu. *29.04.1980*

✻

...Dolaşıyoruz. Molotov anlatıyor:

– Bir arkadaşım bana sizi tekrar partiye almak istiyorlar ama siz MK'ye eleştiri mektupları yolluyorsunuz demişti. Bir ekonomi profesörü. Ama ben bunun, bazılarının düşüncesi olduğunu sanıyorum, en tepedekilerin ise o kadar iftira attıktan sonra bunu yapmalarına bence artık olanak yok.

Batı ülkelerinin komünist partilerinin önünde iftira attılar. Stalinci olarak gösterdiler beni. Ne olacak o zaman? Stalin'i de mi tekrar partiye alacaklar?

Bence bunu yapamazlar.

Kongreden önce bir tezkere daha yazdım, güvendiğim birine verdim. Yine eleştirilerle dolu bir tezkere. Ses çıkmadı. Tabii, hoşlarına gitmeyebilir. *01.05.1981*

✻

– Bugün de Parti Denetim Komisyonu'na gittim, dedi Molotov sakin bir şekilde. Beni partiye yeniden kabul etmeleri için. Bu ikinci gidişimdi. Eski kararı yürürlükte bıraktılar.

Partiye tekrar kabul edilmem için kongreye verdiğim dilekçemle ilgili olarak 15 Temmuzda görüşmeye çağırmışlardı. Bir komisyon üyesi önceki kararın yürürlükte kalmasını öngören raporu okudu. Bu yanıta çok hazırlıklı değildim ve okumam için raporu bana vermelerini rica ettim. İşte bugün de gittim.

Gerekçeleri gücü kötüye kullanmam. Bu komisyon üyesinin (soyadını hatırlamıyorum, biraz garip bir Rus soyadı) raporunda 30'lu yıllarda 1 milyon 370 bin kişinin tutuklandığı söyleniyor. Çok fazla. Ben de buna, bu insanların gerçekten hak etmedikleri bir cezaya mı çarptırıldıklarının anlaşılması gerektiğini, bu sert cezalar olmasaydı hiçbir şey yapamayacağımızı söyleyerek cevap verdim. Örneğin Tuhaçevski. İtibarı hangi temele dayanılarak geri verildi? Sağcıların Trotskistlerle birleştikleri 1938 yılındaki sağcı-Trotskist blokun, Buharin, Krestinskiy, Rozengolts ve diğerlerinin yargılandıkları mahkemenin tutanaklarını okudunuz mu? Orada Tuhaçevski'nin 1937 Haziranındaki darbeyi yapmakta acele ettiği açıkça söyleniyor! Okumadıklarını söylerler, ama güya bütün bunlar Çekistlerin baskısı altında yapılmış.

Ben de diyorum ki, eğer biz 30'lu yıllardaki tutuklamaları yapmasaydık savaşta çok büyük kayıplar verirdik. Bugün raporu okudum ve şöyle yazdım: "Okudum. Yazılı yanıt veriyorum."

Yazılı olarak yanıtlamaya karar verdim, partiye tekrar almadıklarına göre benim açımdan fark etmez ama tasfiyelere karşı tavrımın ellerinde yazılı olarak bulunmasını istiyorum. Bu durumda ölümünden sonra Stalin'i neden partiden atmadıklarını söylemedim artık.

– Şimdi bir tek Kalinin iyi. Cerjinskiy bile Brest antlaşmasında, Sendika tartışmasında büyük hatalar yaptı. Kalinin o kadar aktif biri değil miydi yoksa?

– Evet. Bir işçi bana, Kalinin'in Birinci Dünya Savaşı'ndan önce birahane açmaya niyetlendiğini söylemişti.

– Ama onun illegal bir grup kurduğunu yazıyorlar.

– Mümkündür. Ben de illegal bir grubun başındaydım, Kalinin de benim grubumda çalışıyordu.

– Kalinin gerçekten yetkin biri miydi yoksa öyle mi görünüyordu?

– Halkın gözünde daha büyüktü... Stalin'e de bağlıydı. Özellikle köylüler açısından yakın biriydi, çünkü köylüler için başka Bolşevik yoktu. Elbette iyi bir insandı. Biraz sağa sapmıştı, ama bizden ayrılmaya çalışmıyordu. Voroşilov da sağcılara yaklaşmıştı... Köylü ordusu.

–Fakat madem sizi partiye tekrar kabul etmiyorlar o zaman neden bütün ansiklopedilerde 1906 yılından beri SBKP üyesi olduğunuzu yazıyorlar ve "parti karşıtı bir grup" içinde olduğunuz hakkında tek sözcük bile bulunmuyor?

– Mesele de burada zaten. Dört ya da beş ansiklopediye baktım. Partiden çıkartıldığımı yazmak işlerine gelmemiş herhalde. Artık benden tarafsız olarak söz ediyorlar. Sadece adı neydi, şu Politbüro yedek üyesi, uluslararası ilişkiler uzmanının redaksiyonu altındaki parti tarihinde... *22.07.1981*

❦

– Hruşçov XXII. Kongre'de, sözde Molotov, Voroşilov ve Kaganoviç'in Tuhaçevski ve diğerlerinin davasıyla ilgili mahkeme kararının yanlış olduğunu itiraf ettiklerini ve Tuhaçevski ve diğerlerinin itibarlarının iadesini kabul ettiklerini açıklamıştı.

– Hayır, diye kesinlikle karşı çıkıyor Molotov.

– Hruşçov şöyle demişti: "MK Prezidyumu'nda bu davalarla ilgili inceleme yaptığımız ve bize ne Tuhaçevski'nin, ne Yakir'in, ne de Uboreviç'in partiye ve devlete karşı hiçbir suç işlemediklerini rapor ettikleri sırada Molotov, Kaganoviç ve Voroşilov'a 'Onların itibarlarının iade edilmesinden yana mısınız?' diye sormuştuk. 'Evet,' dediler. 'Ama bu insanları siz idam etmiştiniz, dedik onlara hayretle. Vicdanınızın sesini o zaman mı dinlemiştiniz, yoksa şimdi mi?' "

Bunu söyleyen Hruşçov'du.

– Anlıyorum. Tuhaçevski'nin yanlış davrandığını ve sadece Stalin'in değil, aynı zamanda partinin de düşmanı konumuna düştüğünü söyleyebilirim. Ama elimde bu tür belgeler yoktu. Bu dönemden bir şeyler aklımda kalmış...

– Hruşçov, onların itibarlarının iadesini kabul edip etmediğinizi sormuş muydu?

– Hayır.

– "Onların itibarlarının iade edilmesinden yana mısınız?" – "Evet," dediler, deniyor.

– Hayır, asla kabul etmedim.

– Yani Hruşçov sözlerinizi çarpıttı mı?

– Evet, kesinlikle. Ona güvenmek mümkün değildir. Yüzsüz bir adamdır. Yalancıdır. Çok ilkel biridir. Bu konu benim yanımda tartışılmadı. (L. M. Kaganoviç de bir sohbetimizde bana hemen hemen aynı şeyleri söylemişti: "Hruşçov bize bu tür sorular sormadı, böyle bir şey olmadı." L. M. Kaganoviç, 97 yaşında ve tıpkı Molotov gibi zihni çok açık, belleği de çok iyi. – F. Ç.) *09.12.1982, 09.05.1985*

"1937 yılını nasıl yorumlamak gerek?"

– Bence hatalar ve yetersizlikler oldu, dedi Molotov. Düşmanlar soruşturmalarla ilgili bölümlerde bile pusuya yatmışken nasıl başka türlü olabilirdi!

Yakın geçmişte partiye yeniden katılmam için beni çağırdıklarında, partinin 30'lu yıllarda uyguladığı politikaları tasdik ettiğimi ve etmeye de devam edeceğimi söyledim. Hatalar elbette oldu, bu açık. Zannımca daha ileride her birimizin yanıldığı söylenecek. Şu veya bu durum için. Zaten başka türlüsü de olamazdı. Hata, partinin Devlet Güvenliği servisleri üzerinde her zaman yeterli kontrole sahip olamamasıydı. Eldeki olanaklar nedeniyle. İstenmediği için değil, şartlar oluşamadığı için.

Düşünün bir kere, bu politikalar halk ve devrim için kurtarıcı olmuştur, Leninizm ve onun ana prensiplerine uygun tek politika. Bugün tabii ki bu uygulanamaz.

...Hemen hemen her hafta Molotov'la yaptığımız görüşmede Stalin dönemi baskılarından söz açıldı. Molotov, basılmadan kalmış olan "Yeni Görevler Karşısında (sosyalizmin kuruluşunun tamamlanması hakkında)" adlı yapıtında da bu konuya değiniyor. 1977 Şubatında bana imzalı bir tane armağan etti.

Bu yapıtta çoğunlukla Molotov'un sohbetlerde sözlü olarak açıkladığı şeyler yineleniyor, ama söyledikleri bizzat onun tarafından yazılmış ve bu nedenle bu yapıttan küçük bir alıntı yapıyorum:

O sıralarda Trotskistler ikiyüzlülükle kendilerini komünizm savaşçıları olarak gösterseler de aşırı Leninizm düşmanı Trotskist bir grup, 1920 ve daha da fazla 1930 yıllarında iyice gemiyi azıya almış ve küstahlaşmıştı. 1929'da SSCB'den sürülen Trotski, yurt dışında basılan kitaplarında partiyle ("Stalin yönetimiyle") mücadelede ülke içinde terör ve sabotaja, Hitler Almanyası da dahil burjuva devletlerin hükümetleriyle kirli, hain, gizli anlaşmalara kadar uzanan her türlü faaliyetin artık yapılabileceğini ima ediyor, SSCB'deki yandaşlarına yazdığı mektuplarda ise bu yolu açık açık gösteriyordu. Burjuva devletlerin istihbarat örgütleriyle ilişkiler Trotski ve diğerleri tarafından destekleniyordu ve bu ilişkiler, ülke içindeki antisosyalist bir darbenin gerçekleştirilmesi için yararlanmak üzere emperyalist devletlerin SSCB'ye saldırısını çabuklaştırmak amacını taşıyordu. Zinovyev-Kamenev grubu bu yolda Trotskistlerin peşinden yürüyordu (1936 yılındaki açık mahkeme sürecinde bu grubun Kirov'un öldürülmesi olayına doğrudan katıldıklarını itiraf ettiğini anımsatmak yeterlidir). Sosyalizm döneminde diğer sömüren sınıflar gibi yok olmaya mahkûm olmuş kulaklarla birlikte yaşamak ve kendilerine daha rahat koşullar sağlamak isteyen küçük burjuvaların düşüncelerini dile getiren sağcıların başındakiler (Buharinciler) de 1930 yıllarında, aslında daha da önce Trotskistlerle ve Zinovyevcilerle bir blok oluşturmuşlardı.

Bu grupların (ve bazı daha küçük grupların) liderleri yıllar geçtikçe emperyalizm tarafından gözleri korkutulmuş, sosyalizme olan inançlarını yitirmiş ve yozlaşmış zavallı burjuvalar haline dönüştüler. Partiye ve parti yönetimine karşı mücadelede o kadar ileri gittiler ki, azgın birer parti ve sosyalizm düşmanına, Sovyet iktidarının devrilmesini amaç edinmiş komplocu gruplar ve çeteler haline dönüştüler. Kendi aralarında giderek daha da yakınlaştılar, ülkeyi kapitalizme geri döndürmek, daha rahat davranabilecekleri burjuva iktidarını diriltmek için iğrenç bir karşıdevrimci komplo ve bir askeri darbe hazırladılar. Sözü edilen karşıdevrimci grupların ve onlar tarafından bir darbe hazırlama amacıyla kurulmuş olan suç çetelerinin –bu husus, açık mahkemelerde bizzat sanıklar tarafından itiraf edilmiştir– kökünün kazınması konusundaki kesin önlemlerin bir an evvel alınmak zorunda olması yüzünden elbette ciddi hatalar ve yanlışlar yapılmıştır. Bu hata ve yanlışların derin bir üzüntü yaratmaması ise mümkün değildir. Soruşturmanın çeşitli aşamalarda, daha sonra kendilerinin de ihanet ettikleri, parti ve Sovyet karşıtı düşmanca işlere katıldıkları ortaya çıkmış olan kişilerin eline düşmüş olması, bu tür hataların yapılmasına neden olmuştur. Gerçek yüzleri daha sonra ortaya çıkan devlet güvenlik organlarındaki ve parti örgütlerindeki bu soysuzlar ve hainler, görüldüğü gibi, parti üyesi olan ve olmayan namuslu insanlara karşı birtakım yanlış önlemleri zaman zaman bilinçli olarak yönlendirmişlerdir. Parti ve Sovyet Devleti, son derece gerekli olan cezai önlemlerin uygulanmasında gecikmelere ya da engellemelere izin veremezdi. Çok sayıdaki soruşturma sırasında saptanan ve parti örgütlerinin Merkez Komitesine yazılan özel bir mektupla ayrıntılı bir şekilde haberdar oldukları kötüye kullanmalar ve diğer yanlışlar bir anda kesin olarak ortadan kaldırıldı. Partinin politikasını çarpıttığı ortaya çıkan İçişleri Halk Komiseri Yejov, gücünü kötüye kullanmak suçundan o zaman en ağır cezaya çarptırılmıştı. 04.02.1977

Mareşal Golovanov'la söyleşi

...Bugün Şota İvanoviç Kvantaliani ve hava baş mareşali Aleksandr Yevgenyeviç Golovanov'la birlikte İlyinskoye'ye, Molotov'u ziyarete gittik.

Sıcak bir gündü. Uzun boylu Golovanov'un sırtında koyu renk polietilen bir ceket var, başı açık, orta boylu, topluca Şota'nın da şapkası yok.

Elektrikli trene bindik. Ben G. K. Jukov'la yapılan bir mülakatın yer aldığı "Komsomolka" gazetesinin "taze" sayısını çıkarttım. Muhabir V. Peskov şu soruyu soruyor: "En önemli muharebeyi cepheye bu kadar yakın bir yerden yönetmek tehlikeli değil miydi?" Moskova muharebesi sırasında Perhuşkovo köyünde bulunan batı cephesi karargâhından söz ediliyor. Jukov cevap veriyor: "Risk vardı. Karargâh bana bundan söz etmişti. Sanki ben anlamıyor muydum? Ama başka bir şeyi daha anlıyordum: Karargâhı geri çekersen, arkasından orduları, tümenleri de geri çekmek zorunda kalırsın. Bunu yapmak olanaksızdı..."

– Atıyor! dedi Golovanov sert bir şekilde ve gazeteyi kanepenin üstüne fırlattı. Stalin'in önüne batı cephesi karargâhını Perhuşkovo'dan Moskova'nın doğusundaki Arzamas bölgesine nakletme meselesini koymuştu. Bu, Moskova'nın düşmana teslimi demekti. Stalin'in batı cephesi hava kuvvetleri askeri danışma kurulu üyesi general Stepanov'la yaptığı telefon konuşmasına tanık oldum. General Stepanov, cephe komutanlığının emriyle bu konuyu Stalin'e iletmişti. Stalin şu yanıtı verdi: "Kürekleri alın elinize, mezarlarınızı kazın. Batı cephesi karargâhı Perhuşkovo'da kalacak, ben de Moskova'da kalacağım. Hoşça kalın." Bunu Stepanov dışında Vasilyevskiy ve Štemenko da biliyor. Jukov Jukov'dur, gerçek de gerçek. Karşı karşıya gelince de ya böyle bir şey olmadığını ya da muhabirin yanlış yazdığını söyleyecektir, dedi Golovanov gülümseyerek.

Bir saat kadar gittik, Yak-40 uçağından söz ettik. İki yıl önce bu uçağın deneme uçuşlarına katılmıştım. Yuriy Gagarin'in ölümünden konuştuk.

Molotov'la birlikte masaya geçtiğimizde Stalin'in en büyük torunu Yevgeniy Cugaşvili geldi ve beş saatten fazla ilginç bir konuşma yaptık. Bu konuşmadan bazı alıntılar vereceğim, hepsi çok fazla yer tutar.

– Konuklarımı ağırlıyorum, onlarla görüşüyorum, diyor Molotov. Gerçi pek fazla konuğum da olmuyor ya.

– Konukların fazla olmaması kötü bir şey değil, diyor Golovanov.

– Hem de öyle kötü bir şey ki. İnsanlar olmadan olmuyor.

– Mektuplar geliyor, güzelleri var içlerinde, ama kötülerini okumak da çok ilginç oluyor.

– Onlar daha içten yazılmış mektuplar, diye onaylıyor Molotov. Birisi bana şiir şeklinde mektup yazıp duruyordu: "Karınız toprakta, siz neden toprakta değilsiniz?" diyor. Ve bu okumuş yazmış adam, mektubu "Yakın bir dost" diye imzalıyor. Adresi doğru biliyor, her şey usulüne uygun.

Politikada mücadele etmeden yapamazsın. Ekim Devrimi sırasında komünistlerin sayısı topu topu 200 binden biraz fazlaydı. En yakın rakam bence 240 bindi.

Yarısından fazlası okuma yazma bilmeyen 150 milyonluk bir halk söz konusuydu, sosyalizmi kurmak gerekiyordu, çevremiz ise düşman tarafından kuşatılmıştı. İçerde de bir kuşatma vardı. İşte böyle bir ülkeyi sürükleye sürükleye büyük bir yola çıkartmak gerekiyordu. Geçici müttefiklerden, hatta bu müttefiklerin dörtte birinden yararlanmamış olsak hiçbir şey yapamazdık. Onlar kendi elleriyle komünizmi kuramayacaklardı. 1937 yılı olmasaydı biz de bir şey yapamazdık. En kutsal insanları getirip iktidara oturtun, onlar da bu dönemleri sadece lafla geçirmeye kalksınlar. Bundan hiçbir sonuç çıkmazdı ve her şey yerle bir olurdu. Azılı düşmanlara karşı sert önlemler almadan hiçbir şey yapamazsın. Ama bu önlemlerden düşman olmayanlar da zarar gördü.

– Evet, diyor Golovanov. 1937 yılı beşinci kolla mücadele içinde geçti, aşırılıklar da oldu kuşkusuz.

– Ama aksi takdirde tehlike daha büyük olurdu. Tuhaçevski ne yöne dönerdi, kim bilir.

– Bu arada ben bundan hiç söz ettim mi, bilmiyorum. Kliment Yefremoviç'le Tuhaçevski hakkında konuşuyorduk. Çok ilgimi çekmiş olan bu kişi bana Tuhaçevski hakkında "Tuhaçevski'ye hiçbir zaman inanmadım ve hâlâ da inanmıyorum," demişti.

– Doğru. Ama bu insanlardan yararlanmamak da yanlıştır. Ama ne zamana kadar yararlanılabileceği konusunda da hatalar olabilir: Bu insanlarla çok erken ya da çok geç yollar ayrılabilir.

– Tuhaçevski'nin Sovyet karşıtı olduğu şeklinde bir düşünce ortaya çıkıyor, dedi Kvantaliani.

– Bunu söylemek zor. Ama hiç güvenilir biri olmadığı kesin, diye yanıtlıyor Molotov.

– Rıkov'la ilişkisi var mıydı?

– Kesinlikle vardı.

– O zaman sağ eğilimin en büyük vurucu gücüydü.

– Bu da çok tehlikeli bir şeydi.

– Rıkov'un evine sık sık gider miydi?

– Bu, hiçbir şey demek değildir, evine gitse ne olur! diyor Golovanov.

– Ben de gidiyordum, Stalin de gidiyordu, diyor Molotov.

Ben de:

– Burada mesele bir tek Tuhaçevski değil... diyorum.

Golovanov:

– Örneğin Tuhaçevski'yi ele alacak olursak, onun gibi bin, iki bin, on bin, yüz bin kişi var, rakam çok büyüktür, ama asıl önemli olan, yukarının her türlü isteğine karşı bu rakamın çok fazla olmasıdır. İnsanlar birbirlerini ihbar etmeye başlamışlardı...

– Çok hata yapıldı, çok, diye onaylıyor Molotov.

– 1938 yılında yapılmak istenenle yapılanın aynı olmadığını anlamak gerektiğini bizzat Stalin açıklamak zorunda kalmıştı. Ben de deyim yerindeyse bu darbelerden nasibini almış biriyim. Beni partiden attılar, mucize eseri tutuklanmaktan kurtuldum, işsiz kaldım, ailem aç kaldı, bir somun ekmeği bir hafta paylaştılar; kız kardeşimin kocası, tanınmış bir Çekistti, kurşuna dizdiler. Kitabımda bunu açık açık yazıyorum. Bende her şeyi Stalin çekip çeviriyor şeklinde bir fikir vardı. Onunla karşılaşıp, bir yıldan fazla çalıştığım zaman gördüm ki, hiç de öyle değildi, benim yazdığım gibi bir adamdı. Benim ya da üstelik 37'de kendisi de zulüm görmüş olan Konstantin Konstantinoviç Rokossovskiy'in Stalin hakkında böyle yüce düşünceler ileri sürmemiz pek çok kişinin hoşuna gitmiyor, onu ayakları altına alıp iyice çiğnemelerine engel oluyor.

Hruşçov, Rokossovskiy'den Stalin hakkında tiksinç şeyler yazmasını istediğinde, Rokossovskiy ona "Yoldaş Stalin benim için kutsaldır," yanıtını vermişti. Ertesi gün Konstantin Konstantinoviç işine gitti ve çalışma odasında, koltuğunda Moskalenko'nun oturduğunu ve işten azledilme kararını uzattığını gördü. Bu işler işte böyle oluyor. Rokossovskiy diyor ki: "Bir sabah kalkıyorum, jimnastiğimi yapacağım, ama birden gidecek bir yerim olmadığını hatırlıyorum. Artık hiç kimseye lazım değiliz, hatta bazılarının her şeyi kendilerince tasvir etmelerine de engel oluyoruz."

Ancak bir hükümet resepsiyonunda Nikita Sergeyeviç için herkes, hatta topal Meretskov bile kadeh kaldırdı, Rokossovskiy'le bense ortalarda bir yerde ayakta konuşuyorduk, öylece durmaya devam ettik. Oradaki en uzun boylu kişiler biz olduğumuz için herhalde fark etmişlerdir. Ondan sonra da bizi bu tür resepsiyonlara bir daha çağırmadılar...

1937 yılıyla ilgili benim düşüncemi öğrenmek isterseniz, ben bunun bir milli felaket olduğu görüşündeyim. Milyonlarca insan zarar gördü, ama Stalin'in yüzde yüz suçlu olduğunu söylemek olanaksız. Onun en önemli yardımcıları kimlerdi? Ordu içinde Mehlis, sivil işlerde ve Moskova parti örgütünde Nikita Sergeyeviç Hruşçov. Ve o, Ukrayna'da 54 bin kişiyi öbür dünyaya gönderdi, troykanın başkanıydı, bu belgeleri o imzalıyordu! Pek tabii ki, Stalin, devletimizin birinci yöneticisi olarak bu konuda siyasi bir sorumluluk taşıyor, ama bütün bunların her kişi için tek tek onun onayının alınarak yapıldığını söyleyemeyiz. 1937'den söz etmek ve beş yıllık plan dönemlerinden, parti içindeki siyasi mücadeleden, terörist eylemlerden, Büyük Anayurt Savaşı'nın nasıl yapıldığından bahsetmemek, göz yumulması olanaksız şeylerdir.

– Size bir şey anlatacağım, diye devam ediyor Golovanov. Parti Merkez Komitesinde bir konuşma yapıyordum: "1937 yılını biliyorum, her şey gözümün önünde oldu ve nasıl olduğunu gördüm. Peki 'Leningrad davası' konusunda ne diyeceğiz? Bu zamana kadar yoldaş Stalin'le görüşmedim, bilmiyorum." Bana 'Leningrad davası' Stalin'den habersiz düzenlendi, diyorlar. Olabilir, bir kez habersiz olabilir, herhalde bunda üç ayrılmaz dost, Beria, Malenkov ve Hruşçov etkili olmuşlardır. Stalin'in sözde Voznesenskiy'i kendisinden sonra partiyi ve devleti yönetecek kişi olarak gösterdiği şeklinde bir söylenti de dolaşıyor.

– Bunu duymadım, diyor Molotov. Bu konuyu yeterince bilmiyorum. Sadece tahminlerim var. Bunun Stalin zamanında ve Stalin'den habersiz olduğunu söylemek mümkün değildir. "Leningrad davası"nda Rus nasyonalizmi üzerine bir ima vardı. Tablonun tamamını çizemem ama tartışılmış ve Stalin'i kızdırmış bir şey olduğunu biliyorum. Bazı yoldaşlar Merkez Komitesinin bilgisi dışında Leningrad'da bir Rusya Fuarı işine girişmişlerdi. Voznesenskiy, Bakanlar Kurulu ve Gosplan (Devlet Planlama) başkan yardımcısı olarak bu işi teşvik ediyordu. Galiba pratik bir ekonomik, nasıl derler iş zeminine dayalı küçük bir grup kurma denemesi ya da böyle bir niyet vardı. Leningradlılar ve Gorkililer kendi aralarında anlaşıyorlardı. Voznesenskiy işin merkezindeydi.

Ve Stalin'e haber vermemişlerdi. Devlet Güvenlik'e rapor edilmişti durum, ben konuyu bilmiyordum. Galiba ekonomik ve ticari işler zeminine dayalı legal bir grup kurma denemesi olarak yorumlanmıştı. Bunun biçimlenmiş bir grup olduğuna dair bir düşünceye sahip değildim, ama belki belgeleri el altından koymaya başlamışlardı. Beria'nın Voznesenskiy'den korktuğunu ve ona tamamen karşı olduğunu hesaba katmak gerekir. Voznesenskiy ise kesinlikle çok iyi eğitim almış, çalışkan biriydi ama parti yöneticiliğine hiçbir şekilde aday olamazdı. Stalin onu Bakanlar Kurulu'nda birinci yardımcısı yapmıştı, bu da Beria'nın çok hoşuna gitmemişti. Daha sonra Beria telefonda bana Stalin'in yanına gittiğini, bunun yanlış olduğuna onu inandırdığını ve Stalin'in de aynı sonuca vardığını söylemişti. Voznesenskiy'i birinci yardımcılıktan attılar. Anlaşılan bu sırada Çekist organlar bir belge hazırlamışlar, bu belgede ne olduğunu söyleyemem. Malenkov ise oraya gitmiş, tabii Stalin'in emriyle, böyle işlere kendi başına kalkışamazdı. İyi, namuslu bir uygulayıcıydı. Bu tür işlerde hiçbirimiz tek başımıza karar veremezdik. Malenkov bu işte günah keçisi olmuştu.

– Bilirsiniz Vyaçeslav Mihayloviç, diye devam ediyor Golovanov, sizi çok dikkatli dinledim. Elbette tüm ayrıntıları bilmiyordum, ama mevcut sistemde böyle bir şeyin Stalin'den habersiz olması olanaksızdı. Bana "habersiz" dendiğinde bu da çok korkunç bir şey! Üstelik de Stalin'in asılsız şeylerle suçlandığı bir dönemde "Leningrad davası" benim için nedense hep karanlık bir konu olarak kalmıştır. Çeka'da on yıl çalıştım, istihbarat ve karşı istihbarat konularında en önemli mevkide hem de. Bütün dayanıklılığım bundan kaynaklanıyor ve ben bir tek fuar işinin neden olmadığı görüşündeyim.

– Aklımda kaldığına göre bir grup kurulmuştu. Stalin döneminin son zamanlarında Beria beni her şeyden haberdar etmiyordu. Biraz kenarda kalmıştım ve Hruşçov döneminde bazı işlerden hiç haberim olmadı. Voznesenskiy konusu benim yanımda görüşülmedi. Beria'nın Voznesenskiy'i çok kıskandığını biliyorum, her ikisi de benden sonraki kuşaktandı ama kalburüstü kişilerdi. Burada kıskançlık da, kariyer düşünceleri de söz konusu olmuş olabilir.

Voznesenskiy'in savaş döneminde ekonomiyle ilgili bir kitapçığı vardır. Bunu yazacak zamanı bulmuş. Ama yazabilirdi tabii. Birtakım eksiklikleri vardı ama ben herhangi başka birinden daha önemli olduğunu söyleyebilirim. Sivrilmişti. Voznesenskiy genç, aktif bir insandı ve Beria'nın rekabetten korkması mümkündü, kendisi de hazırdı.

– Bir okurum bana yolladığı mektupta "Stalin boş yere kimseyi kurşuna dizdirmemiştir," diye yazmıştı, dedim.

– Ne demek boş yere? Son derece keyfi söylenmiş bir söz. Ben Voznesenskiy'in boşu boşuna kurşuna dizildiğini düşünüyorum.

– Galiba Kuznetsov da.

– Evet, Kuznetsov da. Kuznetsov Leningradlıydı, bence fena bir delikanlı değildi. Benim hoşuma giderdi. Elimden geldiğince desteklemişimdir onu. Tanıdığım insanlar içinde en iyilerden biriydi. Stalin ona iyi davranırdı, ama işte bu Voznesenskiy grubu... Bu gruba bulaştı mı, bilmiyorum, ama belki de biraz acele etti. Bana söylediklerine göre az daha ben de okkanın altına gidiyormuşum. Kimden güç alabilirdi? Benim de hatalarım vardı. "Hiçbir iş yapmayan hata da yapmaz," demişti kendisi.

Evet, o sırada Stalin tarafından artık görevden alınmış olsam da ben de suçluyum tabii. Ancak ben, partinin tepesindeki çoğu kişiden daha sağlam durdum.

Ama parti yönetimini Kuznetsov'a yüklemek, en önemli şeyi elinden bırakmak demektir. Bu iş için yeterli ölçüde hazır değildi. Bir kez daha söylüyorum, partiye derinden bağlı, iyi bir adamdı, her işten anlamıyordu. "Leningrad davası"nda pek çok şey aydınlığa kavuşmadı. Ama parti işleri, basit işler değildir.

Ben Voznesenskiy ve Kuznetsov konusunda hata yapıldığı görüşündeyim. Bence hata yapılmıştır. Kuznetsov iyi bir delikanlıydı. Özel bir etkinlik göstermedi, üst mevkilere çıkmadı, ama namuslu, sadık biriydi ve Leningrad'ın düşman tarafından kuşatıldığı sırada iyi direndi. Dinlenme isteğinde bulunmadı.

– Stalin kandırılmış olabilir mi? diye soruyor Kvantaliani.

– Böyle bir davada olmaz.

– Hiçbir zaman hiç kimseden böyle bir şey duymadım, diyor Golovanov. Beria, Stalin'den bence başka birinden korktuğundan

daha çok korkuyordu. Ben Beria'nın çok büyük bir entrikacı olduğunu düşünüyorum. Doğrusu bir Talleyrand olmaktan uzaktı ama bu işlerin hepsini yapabilirdi. Bütün Politbüro üyeleri Beria'dan korkarlardı. Hruşçov, Malenkov ve Beria savaş sırasında arkadaştılar.

– Ama bu öyle derin bir dostluk değildi.

– Beria, Hruşçov Birinci Yardımcı, Malenkov Başkan olursa kendisinin onların arkasında kalacağını düşünmüştü... Oysa Hruşçov ondan daha kurnaz çıktı.

– Evet, daha kurnaz, diyor Molotov.

– Eğer Stalin her şeyi biliyorsa, saçma sapan tavsiyelere bel bağlamıyor idiyse o zaman suçsuz yere kurşuna dizilen insanların sorumluluğunu doğrudan doğruya taşıyor demektir, diyorum ben.

– Biraz farklı bir şey. Bir düşünceyi anlamak başka, bu düşünceyi hayata geçirmek başka bir şeydir. Sağcıların, Trotskistlerin hakkından gelmek gerekiyor, bir emir veriliyor, kesinlikle cezalarını verin diye. Bu yüzden Yejov kurşuna dizildi. Sert önlemler almaktan kaçınırsan, öyle büyük bir tehlike ortaya çıkar ki, zor bir anda ülke parçalanabilir ve nasıl bir sonuç çıkacağını kimse bilemez. Çok büyük kayıplar ve büyük bir çöküş olur, her türlü durumda şiddetli bir kriz çıkar.

– Bunların hepsi doğru, diyorum. Yejov'u kurşuna dizdiler ama suçsuz insanları da salıvermediler.

– Yalnız aralarında haklı olarak tutuklananlar da çoktu. Kimin ne olduğu anlaşıldı ve kimileri bırakıldı.

– 1938'de bıraktılar, diyor Golovanov.

– Ama çoğu da içerde kaldı! diye itiraz ediyorum.

– Tevosyan tutuklandığı zaman onunla ilgili olarak bir komisyon tayin edilmişti. Ben, bu komisyondaydım, Mikoyan, Beria, belki birisi daha... Tevosyan Merkez Komitesi üyesiydi, kesinlikle çok namuslu biriydi, mükemmel bir metalurji uzmanıydı. Ama hakkında sabotajcı olduğuna, çelik endüstrimizde aslında sabote edici bir politika izlediğine dair ifadeler vardı. Almanya'da, Krupp fabrikasında büyük başarıyla çalışmıştı, bu işi sebatla yürütüyordu, ama hakkında uzmanların ve müdürlerin verdikleri çok sayıda ifade vardı. Bu ifadelerin doğruluğunu araştırmak için Stalin'in girişimiyle bir komisyon tayin edilmişti. Devlet Politika Müdürlüğü'ne gittik, ifadeleri dinliyoruz. Bir mühendis geliyor, arkasından ikincisi, üçüncüsü. Hepsi de Tevosyan'ın sabotajcı olduğunu söylüyor, şu şu direktifleri verdiğini söylüyordu. Tevosyan ise orada oturuyor, cevap veriyor, konulara açıklık getiriyor, hepsini çürütüyor! İfadeleri karşılaştırdık ve bütün suçlamaların saçma, apaçık iftira olduğuna inandık. Aklanmasına karar verdik, MK üyesi olarak kaldı, çalışmaya devam etti. Stalin'e rapor ettik, o da kabul etti.

Tevosyan'ın aklanması için belge toplamakla görevlendirdiğim yardımcım ne yazık ki bu olaydan sonra öldü. Kim yaptı bunu?

– Soljenitsın, Yejov'u bizzat Stalin'in öne sürdüğünü ve onu parti kadrolarını tırpanlamaya zorlayanın da yine kendisi olduğunu yazıyor, diyor Kvantaliani.

– Bu doğru değil. Yejov öne çıkmış, oldukça önemli bir parti görevlisiydi. Kısa boylu, zayıf biriydi, ama çok enerjik, dayanıklı bir adamdı. Yönetime geldiği zaman çok önemli emirler verdiler, o da başladı planlı olarak asıp kesmeye. Ondan önce Yagoda bunun bedelini ödemişti. Bir adam bir anda ortaya çıkmıyor. Yalnız bu işte aşırıya kaçıldı kesinlikle. Stalin'in bundan haberdar olmadığını söylemek saçmadır, ama onun bütün bu işlerin sorumlusu olduğunu söylemek de elbette ki doğru değildir.

– Ben şöyle bir görüşü destekliyorum, diyor Golovanov. Birinci Petro, devletin başındaydı. Leningrad'ı kemiklerin üzerine inşa ettiği doğru. Aslında çoğunlukla bundan söz edilmiyor da Avrupa'ya bir pencere açtığı söyleniyor. Eğer Stalin çok sert bir adam idiyse, sadist duyguları yüzünden insanları öldürmüşse bu başka bir iştir...

– Kimileri öyle kabul ediyorlar, diyorum ben.

– Ama ben de onu iyi tanırdım, asla kana susamış bir tiran değildi, diyor Golovanov. Mücadele devam ediyordu, çeşitli siyasi akımlar, sapmalar vardı. Sosyalizmin kurulmasında kesin kararlılık gereklidir. Bu kararlılık Stalin'de herkesten daha fazlaydı. Beşinci kol var mıydı? Vardı ama sözü edilemiyor! Tabii sıradan makasçılar değil, belli kişilerdi. Bugün beni Tuhaçevski gibi bir duruma

düşürecekler, yarın ise ben Alman ajanıyım ya da Polonya ajanlarının şefiyim diye ifadeler vereceğim! Böyle bir durumu tasavvur edemiyorum. Dayak mı atmışlardır? Canı cehenneme, varsın dayak atsınlar, varsın sakat bıraksınlar! İnsanları kancalara asıyorlardı, ama onlar kendilerini asanların suratlarına tükürüyorlardı. Tuhaçevski de öyle biri olmasaydı, söylerdi. İradeli biri olsaydı işin o kadar ileri gitmeyeceğini düşünüyorum. Her şey bir anda ortaya çıkardı. Ama eğer bir adam her şeyi bir anda itiraf etmişse ve daha ilk günden onca insanın aleyhinde ifade vermişse, üstüne üstlük kışkırtılan, çılgınca bir yalan haber furyası varsa... Ama sonra her şey mutad yoluna girdi.

Alın işte Rokossovskiy. Kim bilir ne işkenceler yaptılar, her şeyi reddetti, hiç kimse hakkında ifade vermedi, daha sonra tek kişiyi bile tutuklamadılar, Şlisselburg'da hapis yattı, serbest bıraktılar. Konstantin Konstantinoviç'e bu yüzden de ordu içinde özel bir saygı duyulur. Stalin'in gözünde de Rokossovskiy'in özel bir yeri vardı. Zaten Stalingrad muharebesinden sonra Şaposnikov'un ardından Stalin'in, adıyla ve baba adıyla hitap ettiği ikinci kişi olmuştu. Rokossovskiy'i büyük bir komutan olarak görürdü Stalin. Zafer geçitine komuta etmek basit bir iş değildir, hizmetlerinin karşılığıdır! Stalin soruyordu: "Konstantin Konstantinoviç, orada sizi dövdüler mi?" – "Dövdüler, yoldaş Stalin." – "Kim bilir daha ne kadar çok insanımız var 'başüstüne' diyen," dedi Stalin.

Stalin benden de beni partiden çıkaranın kim olduğunu öğrenmeye çalışmıştı. Şöyle düşünmüştüm: Şimdi ona söyleyeceğim ve yarın o Politbüro üyesi ortadan kalkacak. Bu yüzden de söylemedim... Zaten halk arasında yazıp duruyorlar. Tevosyan aleyhine yazdırdıkları gibi. O zaman bu tip insanlar görmüştüm ve şimdi de açıkça "Aleksandr Yevgenyeviç, ben şunun şunun hakkında yazı yazmıştım," diyen insanlar tanıyorum. "Neden yazmıştın?" diye soruyorum. "Korkmuştum," diyor.

– Doğru, diyor Molotov.

– Hiç kimse tarafından zorlanmadan yazanlar da vardı. Ama sorun genel olarak ele alınıyor. Eğer öyleyse bazı özel şeyleri de incelemek gerekir. Hruşçov neden öyle davranmıştı? Halk düşmanlarını açığa çıkartıyordu. Arkadaşların bana anlattıklarına göre, Hruşçov Ukrayna'da bir tümen komutanına gidiyor, halkı topluyor: "Yoldaşlar, çevreniz halk düşmanlarıyla dolu!" diyor. Tümen komutanına dönüyor: "Kaç tane halk düşmanını ortaya çıkarttın?" diye soruyor. İnsanları tutukluyorlar, hapse atıyorlar. İşte size işbirlikçiler.

– Hruşçov, Stalin'e halk düşmanlarının listesini getirmişti. Stalin kuşkuya kapıldı: "Bu kadar çok mu?" diye sordu. "Çok daha fazla yoldaş Stalin, tasavvur edemeyeceğiniz kadar fazla!" dedi Hruşçov.

– Benim bir arkadaşım vardı, sivil uçaklarda pilotken mühendis olarak benimle çalışıyordu, sonra politika akademisine okumaya gitti, bilim adamı oldu, Genel Kurmay akademisinde ders ders veriyordu, bu teşhirler başladığı zaman da onu Marksizm-Leninizm Enstitüsü'ne kaydırdılar ve burada üç yıl boyunca belge ayıkladı, kurşuna dizme emirlerinin altında Stalin'in imzasını falan aradı. Ama bu şekilde tek bir belge bulamadı.

– Hayır, bulabilirdi. Bulabilirdi. Birlikte imzalıyorduk. Bize listeleri veriyorlardı. Eldeki bilgilere, bütün ayrıntısıyla birlikte bakarak tartışıyorduk. Politbüro'nun bütün üyeleri oturuyorlar... Sonradan pek çoklarının canını yakacak bu belgeleri parti adına Stalin, Sovyetler adına da ben imzalıyorduk.

– Askerler bana Hruşçov'un de imzaladığını söylemişlerdi, diyorum ben.

– Tabii, o da imzalıyordu... Stalin'in imzaladıktan sonra bana yolladığı bir şeyi ben de imzalayıp Beria'ya gönderiyordum. MK'nin işin içinden çıkamadığı yerlere de, bir kısım namuslu, iyi, sadık insanın bulunduğundan emin olduğum yerlere de imzamı koyuyordum. Hadi bakalım, biri çıksın, bunun yapılamayacağını kanıtlasın. Devrimden önce hiçbir zaman Bolşeviklerin arasında bulunmamış olanlar söyleyebilirler.

– Kalinin de imzalıyor muydu? diye soruyor Kvantaliani.

– Kalinin de, başkaları da. Her şeyi imzlamıyorlardı. Aslında burada iş kuşkusuz organlara duyulan güven üzerinden yürüyordu.

– Tabii ki, güvene dayanıyordu, diye onaylıyor Golovanov.

– Başka türlü herkesi kendin denetleyemezsin ki.

– Beneš'in Stalin'e yazdığı mektup ilgimi çekiyor, diyor Kvantaliani. Bakın bu konuda Churchill ne yazmış:

Bolşevizm karşıtı devletlerin oluşturduğu bir kordonla etrafı sarılmış olan Sovyet Rusya durumdan hiç memnun değildi. Çabalarımızı sürdürsek de doğuda hiçbir ilerleme elde edilmemişti. Almanya'yı doğu sınırında daha fazla memnun edecek şeyler verme denemelerine hiçbir zaman karşı değildim. Ancak bu birkaç yılda bu konudaki umutlar gerçekleşebilecek gibi görünmüyordu.

...Laval, Moskova'ya üç günlük bir ziyaret yapmış, Stalin tarafından konukseverlikle kabul edilmişti... Stalin ve Molotov, öncelikle batı cephesindeki Fransız ordusunun ne kadar olacağına, kaç tümen olacak, görev süresi ne kadar olacak, bunlara açıklık kazandırmak istiyorlardı kuşkusuz. Bu sorunlar çözümlendikten sonra Laval şu soruyu sordu: "Rusya'da dinin özendirilmesi ve Katolikleri için bir şeyler yapamaz mısınız? Bunun Papa'yla olan işlerimde bana çok yardımı dokunurdu." – "Vay vay!" diye haykırdı Stalin. "Papa demek! Peki onun kaç tümeni var?"

...1936 sonbaharında cumhurbaşkanı Beneš, Almanya'daki yüksek rütbeli bir askerden bir ihbar aldı. İhbarda eğer Führer'in önerisinden yararlanmak istiyorsa acele etmesi gerektiği, çünkü Rusya'da yakın bir zamanda olaylar olacağı ve bu olayların Beneš'in Almanya'ya yapacağı olası herhangi bir yardımı çok önemsiz hale getireceği belirtiliyordu.

Beneš bu kaygı verici ima üzerinde düşünürken Rusya'da yüksek mevkilerdeki kişilerle Alman Hükümeti arasında Prag'daki Sovyet Büyükelçiliği vasıtasıyla ilişki kurulduğunu öğrenmişti. Bu, askerlerin ve Stalin'i devirmek ve Alman yanlısı temele dayanan yeni bir rejim kurmak isteyen eski kuşaktan komünistlerin komplosunun unsurlarından biriydi. Cumhurbaşkanı Beneš vakit kaybetmeden raporlanan her şeyi Stalin'e bildirdi. (Yalnız Beneš'in aldığı bu bilginin Çek polisine OGPU tarafından bildirildiği, bu teşkilatın Stalin'in bu bilgiyi dost bir yabancı kaynaktan almasını istediği şeklinde bilgiler de vardır. Bununla birlikte bu bilgiler Beneš'in Stalin'e yaptığı yardımın önemini azaltmıyor, bu yüzden de bu haberler bir önem taşımıyor.)

Bunu Rusya'da askeri ve politik kadrolarda amansız, ama büyük olasılıkla da hiçbir yararı olmayan bir temizlik hareketi ve 1937 yılı ocak ayında Vişinskiy'in o kadar parlak bir biçimde devlet savcısı rolüne çıktığı bir dizi mahkeme izledi.

Eski kuşaktan komünistlerin askerlerle birlik olması ya da tam tersi pek az olasılık dahilinde olsa da kendi yerlerini almış olan Stalin'e karşı kıskançlıkla doluydular. Totaliter devlet geleneklerine uygun olarak bir yandan da onlardan kurtulmak bu nedenle uygun düşebilirdi. Zinovyev, Buharin, Radek ve devrimin ilk yöneticilerinden diğer kişiler, Kral VI. George'un taç giyme töreninde Sovyetler Birliği'ni temsil etmiş olan mareşal Tuhaçevski ve pek çok yüksek rütbeli subay kurşuna dizildi. En az 5 bin devlet memuru ve en az yüzbaşı rütbesindeki subay tamamen "tasfiye edildi". Rus ordusu, ülke güvenliğine ağır bir zarar vermiş olsa da Alman yanlısı unsurlardan temizlenmiş oldu. Sovyet Hükümeti, gözle görülür bir şekilde Almanya karşıtı bir politikaya yöneldi.

– Bu konunun doğru anlatıldığından emin değilim, diyor Molotov. Bizimle iyi geçinmekten Beneš'in çıkarı vardı. Stalin, kendi adamlarına tam olarak güvenmezken bir burjuva liderin mektubuna güvenemezdi. Biz Beneš olmasa da komplodan haberdardık, hatta darbe tarihini bile biliyorduk...

– Vyaçeslav Mihayloviç'e "Oktyabr" dergisinin on birinci sayısını getirdim. Dergide 1942 yılındaki uçuşunuz anlatılıyor, diyor Golovanov.

– Daha bitmedi mi bu konu?

– Hiç biter mi! Bilseniz...

– Çok mu gürültü kopardı?

– Gürültü de söz mü? İki sayıdır, 9. ve 11. sayılarda sürüyor. Ben de Brejnev'e bir rapor yazdım, hem oldukça da öfkeli bir rapor. (Burada söz konusu olan A. Y. Golovanov'un 1969 yılında "Oktyabr" dergisinin 7. sayısında yayımlanmaya başlanan "Uzaklardaki Bombardıman" adlı anılarıdır. –F. Ç.)

Oldukça öfkeli bir rapordu. Bundan sonra büyük kırpmalarla

da olsa yeniden yayımlanmaya başladı. Pek çok şeyi çıkartıp attıklarını söylemeliyim. Bu arada, Dışişleri Bakanlığı neyi çıkartmıştı biliyor musunuz? Churchill'in baştan sona ihanetlerle dolu politikasını, sizin Roosevelt'le görüşmenizi engelleme denemelerini. Ama sizinle konuştuğumuz başlıca konular kalmıştı. Üstelik Mayskiy'in sinirlendiğine dair Dışişleri Bakanlığı'nın verileri var elimde...

– Mayskiy'e ne olmuş? Onunla ilgili bir şey mi var?

– Bana anlattıklarına göre, Mayskiy, bu işin Molotov'un değil, kendisinin elinden çıktığını söylüyormuş.

– Of, bu ne basitlik... İkinci cepheyle ilgili olarak kendisi hakkında yazdıkları da elbette doğru değil, onun adına hoş da değil. O, verilen emirleri yerine getiriyordu. Bir büyükelçi bunu yapmak zorundadır. Yetenekli bir adam...

– Ben bütün gerçekleri anlatıyorum, antlaşma konusundaki sorunları Churchill'le birlikte nasıl çözdüğünüzü, onun bildiriyi imzalamayı reddettiğini, bütün bu sorunları Rossevelt'in yanına gidip hallettiğinizi, tekrar Londra'ya geldiğinizi ve Churchill'in de imzalamak zorunda kaldığını anlatıyorum.

– İlk başta İngiltere'de, ayrılmadan önce İngiltere Dışişleri Bakanı Eden'le antlaşmayı imzalamıştım, Amerika'da ise gelecekteki karşılıklı ilişkiler ve ikinci cepheyle ilgili bildiriyi imzaladım... Amerika'dan sonra tekrar İngiltere'ye döndüm, yine imza atmak gerekiyordu.

– Her şey sizin anlattığınız şekilde açıklandı. Kesinlikle öyle, çünkü elimde bazı belgeler var, arkadaşlara sordum, sonra sizinle konuştuk, tarihleri artık hatırlamıyorsunuz ama anlamı... Anıların sonunda o gezinin, birtakım sıkıntılarla, tehlikelerle ve başka şeylerle geçmiş olsa da savaşta olumlu bir rol oynadığını yazdım.

Yazılarımı çeşitli bahaneler ileri sürerek yayımlamadıklarını Brejnev'e açıkça yazdım. Kırk yıldan fazla süredir partinin içinde bulunan, dört savaş kazanmış olan ben, gördüklerim, bizzat tanık olduklarım hakkında gerçeği yazamaz mıyım? Herhalde gerçek kimilerinin hoşuna gitmiyor. Eğer bu gerçeği yazabilirsem, sizden gerekli emirleri vermenizi rica ediyorum, eğer yazamayacaksam, bana açıkça bildiriniz, bundan sonra yazmayayım. Nazik bir dille yazdım, ama sorunu ya bu, ya da bu şeklinde açıkça ortaya koydum. MK idari organlar şubesine çağırdılar, iki saatten fazla konuştuk. Neyse yeniden yayımlamaya başladılar. Aslında pek çok şeyi makaslıyorlar...

...Daha sonra ülke ekonomisiyle ilgili uzun bir konuşma ve sert bir tartışma oldu. Molotov'un bu sorunlar üzerine görüşleri açısından bence karakteristik bir alıntıya yer vereceğim.

Ben soruyorum:

– Reel ücreti yükselteceğimiz ve fiyatları mümkün olduğunca dengede tutacağımız doğru mu? Fiyatların düşürülmesinden genel olarak söz edilmiyor.

– Fiyatların düşürülmesi iyi olurdu, diyor Kvantaliani.

– Fiyatların düşürülmesi iyidir, ama ücretleri artırmak devletin kolayına gelir, diye yanıtlıyor Molotov.

– Öyleyse siz savaştan hemen sonra neden fiyat indirimine gittiniz? Hem de her yıl, düzenli olarak?

– Bu konuda sizinle her zaman birazcık farklı düşünüyoruz. Bu, çok büyük bir moral kazançtı. Çok büyük bir artı. Ancak burada asıl mesele, olaylara olduğu gibi bakma gereğidir. Ben olsam, savaş öncesinde var olan şeyleri biraz daha güzelleştirmeyi yararlı bulurdum. Ama 30'lu yıllar boyunca bizde de fiyatlar yükselmişti.

– Farklı dönemler. Şimdi Komsomol görevlilerine "Çayka" marka araba veriyorlar, oysa siz sırtınızda kaba pamukludan gömleklerle çalışmıştınız. Dönem farkı var.

– Farklı, ama yine de objektif olmak, çok basitleştirmemek gerek Şota İvanoviç, çünkü şu anda insanların savaş öncesine oranla çok daha iyi yaşadıklarını belirtmek lazım. Başka türlü de olamaz, biz daha iyi yaşamak için mücadele ettik. Pek tabii ki bazı başarılarımız oldu. Başka bir tehlike söz konusu: Eşitsizliğin genişlemesi. Sorun, insanların şimdi daha kötü koşullarda yaşaması değil, yaranın nerede olduğudur. Şimdi orta halli insanların ve işçilerin, hatta köylülerin daha iyi bir yaşam sürmelerine karşın, ülkede eşitsizliğin derinleşmesi gibi çok olumsuz bir gerçek var. İşte yara budur.

– Ülkemizde ücret aralığı (en düşük ücretle en yüksek ücret aralığı) 1/30'dur.

– Gus Hall, Çekoslovakya konusunda doğru söylüyor. Çekoslovakya olaylarıyla ilgili bir yazısı kısaltılarak *Pravda*'da yayımlanmıştı. Önlem almaya başladığımız dönemde Gus Hall, Sovyetler Birliği'nin, İtalyan, Fransız, İngiliz ve diğer komünist partilerinin karşı olmasına rağmen başka ülkelerle birlikte Çekoslovakya'nın işlerine müdahale etmesinin doğru olduğunu söylemişti. Amerika'da yaşayan biri olarak bunun son derece gerekli bir önlem olduğunu söylerken haklıydı. Çekoslovakya'ya gelince, bu ülkede önceki yıllarda ücretler yavaş yavaş artırılmış olsaydı, sosyalist düzen daha da güçlenmiş olurdu. İşte mesele budur. Bunu bizde de yeterince anlamıyorlar. Benim sözünü ettiğim bu konu işte. Ücretler mutlaka yükselmelidir, yaşam düzeyinde yükselme olmazsa sosyalizm de olamaz, sosyalizmin anlamı budur. Ancak ben de yaşam düzeyi yavaş yükselse bile buna karşılık sosyalizm düzeninin güçlenmesinden yanayım, o zaman korkacağımız hiçbir şey kalmaz. Bu çok önemlidir. Bütün eksikliklerine rağmen 30'lu yıllarda kazanmamızın nedeni budur.

– Stalin bu yolda cesaretle mi yürüyordu?

– Kesinlikle. Herkesten daha fazla. Hepimizin, özellikle de bu politikayı en sağlam şekilde yürütmüş olan Stalin'in bütün isteklerine rağmen noksanlar çoktu tabii. Yaşam düzeyinin yükseltilmesi, fiyatların düşürülmesi elbette iyi olurdu, istikrarlı bir durum bile kötü sayılmazdı. Ama bizde istikrar da yok. Fiyatlar düşürülmüş olsa iyi olurdu, ama ben yine de ağırlık merkezini bu konuya değil, eşitsizlik konusuna veririm.

– Fiyat istikrarı, mal ve para ilişkilerinin güçlenmesidir, sosyalizm için gerekli olduğu şekilde zayıflaması değil.

– Bu zorunlu değil, çünkü mal-para ilişkileri yalnız fiyatlarla ilgili değildir. Daha karmaşık bir konudur. Ve tek başına fiyat istikrarı çizgisi de mal-para ilişkilerinin lehine ya da aleyhine bir kanıt değildir. Ben, mal-para ilişkilerinin rolünün adım adım azaltılması rotasını izlemekten yanayım. Ama fiyat istikrarı da bir engel teşkil etmez.

– Ama malların fiyatlarını indirmezsek mal-para ilişkilerini nasıl zayıflatacağız? Savaştan sonra fiyatları düşüremedik ama öyle cesur, öyle sebatlı bir rota izledik ki. Bunda kuşkusuz Stalin'in büyük payı vardı. Ama bu politika, şimdiki koşullarda eşitsizlik söz konusu olduğu için yeterli bir politika değildir.

– Kâğıt üzerinde kalan bir fiyat istikrarı.

– Gerçekte ise artış söz konusu. Bu da kötü bir şey elbette.

– Eğer zamlı iş ücreti oranını ve ürün fiyatlarının artış oranını alırsak her şey tersine döner, diyor Golovanov. Çalışma ücretleri artıyor ama fiyatlar ücretleri geride bırakıyor.

– Biz de o zaman tüketici bakış açısına saplanıp kalıyoruz, diye cevap veriyor Molotov. (Golovanov gülüyor.) Zamanla bazı şeylerin değişeceğine inandırman gereken insanları bu şekilde inandıramazsın. Hayır, inandıramazsın.

– İş veriminin yüzde 36 oranında artırılmasıyla üretimin yüzde 87 yükseltilmesine ilişkin XXIV. Kongre yönergeleri yayımlanmıştı. Bu demek oluyor ki, eğer verimi yüzde 100 artırmış olsaydık üretimi bir anda yılda 3 katına çıkartmış olacaktık!

– Yanlış. Rakam veriyorsunuz ama onlarla oynuyorsunuz. "Eğer" varsayımı hiçbir temele dayanmaz.

– Niçin? diye soruyor Golovanov.

– Mesele şuydu: İş verimini ancak yüzde 37-38'e, her ek yüzdeyi de 40'a kadar çıkarabilirdik. Bu da çok zordu. Yüzde 100'lük verimden nasıl söz edilebilir ki?

– Vyaçeslav Mihayloviç, sizi XVIII. Parti Kongresine sunduğunuz kendi raporunuzla vuracağım, diyor Golovanov.

– Ne demek istiyorsunuz? Ben bu işlerden anlarım.

– Şunu demek istiyorum: Raporunuzda iş verimi konuları en fazla önem verilen konulardı. Lenin'in söyledikleri, başkalarının söyledikleri, ama söylemek başka şeydi, yapmak başka bir şey. Kosigin'in raporundaki bazı şeyler de sizin raporunuzu çağrıştırıyor. İş verimi birinci sırada yer alıyor. Özürsüz işe gelmemeyle, tembellikle mücadele etmiştiniz. İnsanları işe 20 dakika geç kaldıkları için mahkemeye veriyorlardı. Bu da reel sonuçlarını veriyordu. Oysa şimdi devletimizde 5 milyon inşaatçının yarım milyonu her gün işe gitmiyor. Böyle bir şey yoktu laf aramızda.

– Vardı, ama azdı.

– Siz bulunduğunuz yerden her şeyi görmüyordunuz.

– Galiba her şey görünmüyordu.

– Yazılanla yapılan gökle yer gibi çok farklı. İnsanlar, yazılanları yapmak mümkün değil diye inim inim inliyorlar. Ekonomi nasılsa politika da öyledir. Tembellik de işten kaytarmak da had safhada. Kongreden önce hizmete soktukları fırını şimdi kapattılar. Moskova Sirki bir temsil verdi, kapattılar. Ust-İlimsk'e gittim. Yapılanlar hakkında tekmil veriyorlar. Hammadde yok. Oysa kooperatiflere hammadde lazım. Kısır döngü. Stalin, dünya proletaryasını hiçbir propagandayla, hiçbir ajitasyonla öyle kolayca çevremizde toplayamayacağımızı, devletimizde insanların Amerika'dakinden ya da başka bir kapitalist ülkedekinden daha iyi yaşadığını göstermemiz gerektiğini, en iyi ajitasyonun, en iyi propagandanın bu olacağını söylüyordu.

– Konuşmaları yinelemeyin, diyor Molotov. Düşüncemden dönecek değilim.

– Asgari geçim düzeyinin sosyalist devletlerde bizdekinden iki kat yüksek olduğu doğru sayılabilir mi? Hep kemer mi sıkacağız? Ben sizden yaşça biraz küçüğüm, Politbüro'da hiç bulunmadım, diyor Golovanov.

– Bunun ne ilgisi var?

– Bunu, yüksek bir makamda bulunduğunuz için değil, ufku geniş, çok farklı biri olduğunuz için söylüyorum.

– Sadede gelin.

– Halka maddi geçim kaynakları sağlanması bakımından devletini birinci sıraya çıkartmak gerektiği konusunda Stalin'in politikasını son derece doğru buluyorum. Oysa sizinle birlikte ne kadar çok propaganda ve ajitasyon yaparsak yapalım...

– Sizinle tamamen aynı fikirde değilim, diye kızıyor Molotov. Meseleyi basitleştiriyorsunuz. Stalin de öyle sizin ona atfettiğiniz düşüncede değildi! Stalin öyle basitleştirilmiş bir düşünceye sahip değildi. Lenin'in de öyle düşünmesine olanak yoktu. Marksist tavrı kabul etmiş tek bir kişi bile bu konumda olamaz. Örnek olarak kötü komünistleri alıyorsunuz, iyileri almak dururken!

– Bunu Stalin'den duyduğumu garanti ederim.

– Ne demek istediğini anlamamışsınız. Öyle düşünmesi olanaksız. Rakamlarınız da doğru değil. O ülkelerdeki asgari yaşam düzeyinin 1,5 kat yüksek olduğu konusunda sizinle hemfikirim, 2 kat yüksek olduğundan kuşkum var. Doğru rakamlardan saparsak işin dedikodu kısmına geçeriz kaçınılmaz olarak. Onlarda yaşam düzeyinin yüksek olduğunu kabul ediyorum, daha fazla et yiyorlar, onlardaki ayakkabı sayısı daha fazla, ne kadar derseniz, 1,5 kat diyorum. Onların yaşam düzeyinin böyle olmasından bizim çıkarımız var görüşündeyim. Başka bir örnek. Bizim Baltık ülkelerindekiler Moskovalılardan daha yüksek bir düzeyde yaşıyorlar. Bu da bizim için gerekli. Bu, Moskova'nın çıkarlarına uygun bir politika.

– Damadınız Aleksey Dmitriyeviç'le konuşmam lazım, zeki adamdır, tam bir rakamsal veri hazinesi. Söylediğiniz gibiyse kabul ederim. Dışişleri Bakanlığı çalışanlaryla, yüksek düzeydeki görevlilerle karşılaşıyorum, "Eğer Vietnam olmasaydı biz daha iyi yaşardık..." diyorlar.

– Ama Vietnamlılar da bizim için kanlarını akıtıyorlar! Bunu da anlamak gerek. Gerçek komünistler böyle konuşmaz.

– Stalin, Tahran Konferansı'ndan sonra bana, "Stalin'in putlaştırıldığı söyleniyor, kutsal insan yoktur, Stalin de elbette ki kutsal biri değildir, ama eğer insanlar böyle birini yaratmışlar ve ona inanıyorlarsa demek ki, bunu proletaryanın çıkarlarına uygun hale getirmek ve sürdürmek gereklidir," demişti.

– Stalin sağ olsaydı Sovyet halkı daha iyi koşullarda yaşardı ve Vietnam'a beş kat fazla yardım eder, Çin ve Hindistan'la mükemmel ilişkiler içinde olurdu, diyor Golovanov.

– Bunu duymak hoşuma gitti ama biz daha zor, daha yoksul koşullarda yaşadık. Lenin, 1919'da devrimin işçi devrimi olduğunu, oysa devrimden köylülerin daha kârlı çıktıklarını söylemişti. Ancak köylerimizde her şey yolundaysa gerçek bir zafer kazanılmış demektir. Bilinçli bir işçi bunu bilir, bilinçsiz olanları da buna inandırmak gerekir ve işçi ancak peşinden köylüleri de sürüklediği zaman kazanmış olur.

– En önemli şey ekonomik temeldir. Ben idealist biri değilim, ama Stalin sağ olsaydı İngiltere'de 29 binden daha fazla komü-

nist olurdu ve işçi sınıfımız onlarınkinden iki kat iyi koşullarda yaşardı.

...Molotov parti programını eline alıyor, Hruşçov'un, başka ülkelerde yaşayan insanlar bizim onlardan daha iyi yaşadığımızı görecek olursa, onların da arkamızdan geleceklerine ilişkin tezini okudu.

– Hruşçovculuk yapıyorsunuz. Bu bir tüketimdir, dahası milliyetçiliktir. Bolşevikler herkesin okur-yazar olmasını beklemiş olsalardı ülkemizde devrim olmazdı. Batı ülkelerinin işçileri bizden daha iyi koşullarda yaşıyorlar, çünkü burjuvazi, kendi işçilerini değil, başka ülkeleri yağma etmiştir. Bir İngilize on köle düşüyordu. İşçi aristokrasisi. Eğer önce kendi düzeyimizi yükseltip sonra onların bizimle aynı düzeye geleceklerini bekleyecek ya da hesap edecek olursak komünist değil, sadece kendi işleriyle uğraşan milliyetçiler oluruz. Bu Hruşçovculuktan de kötü bir ütopizmdir.

– Stalin'den defalarca duydum, diyor Golovanov, her şeyin esasının halkın hangi koşullarda yaşadığı konusu olduğunu kesinlikle doğruluyorum. Zaten ne Marx'ın, ne de Engels'in eserlerinde, halk iktidara gelince hırsızlığın, işten kaytarmaların, ayyaşlığın, rüşvetçiliğin olacağı söylenmiş, bunların olmadığı bir toplum kastedilmiştir. Geçen yıl yirmi milyon ton tahıl tarlalarda çürüdü. Yurt dışından satın alıp, bedelini altınla ödüyoruz. İkinci bir Stalin olmazsa komünizmi falan kuramayacağız. Bence Stalin doğru yolda yürüyordu, bizim de bu yolda yürümeye devam etmemiz gerekiyor. Yaraları deşmek lazım. Ya içimizdeki yaralar?.. Stalin'in yanına ilk gidişimi hatırlıyorum, Üstünden çok uzun zaman geçti. Savaş sırasında bana daçasında kalmayı teklif etmişti: "Birlikte oturacağız, yoksa herkes, büyük, dâhi bir adam ama akşamları birlikte çay içecek kimsesi yok der." Ben kabul etmedim, o zaman da şöyle dedi: "Al, yoksa Vasilevskiy'e vereceğim."

Vasilevskiy'le ilginç bir öyküsü vardı. Aleksandr Mihayloviç bana, Stalin'in kendisini davet ettiğini, annesi ve babası hakkında sorular sorduğunu anlatmıştı. Babası, köy papazıymış, Vasilevskiy babasıyla görüşmüyormuş. Stalin, "Anayı babayı unutmak iyi bir şey değil. Bu arada bana olan borcunuzu uzun zaman ödeyemezsiniz!" demiş ve kasaya gidip bir tomar posta havale makbunuzu alıp gelmiş. Stalin, Vasilevskiy'in babasına düzenli olarak para gönderiyormuş, yaşlı adam da oğlunun gönderdiğini sanıyormuş. "Ne söyleyeceğimi bilemedim," demişti Vasilevskiy.

Stalin bu gibi konularda ne kadar sabırlıydı! Bana telefon ediyor: "Oralarda uykunuz mu kaçıyor? Korumanız da yok, Çekistleri diktik başınıza." ... Ne kadar çok tartışmıştım kendisiyle! Şimdi onunla konuşabilsem keşke. O zamanlar küçük bir çocukmuşum! İnsanlarda sağlıklı düşünmenin yine de ileri yaşta başladığını ne yazık ki söylemek zorundayım.

– Bazen o yaşta da başlamıyor, diye karşılık veriyor Molotov. Herkes gülüyor.

– Yazdıklarımın içinde, Stalin'den askeri bir teorisyen, yeni koşullarda savaş yönteminin kurucusu olarak söz edilen bölümleri basmak istemiyorlar. Ama bunlar benim gözlerimin önünde oldu, savaş boyunca neredeyse her gün onun yanındaydım, hem de günde kim bilir kaç kez!

Podolsk Arşivi'nde çalışıyordum. Orada arkadaşlarım bana okumam için Moskalenko'nun kitabını verdiler. Moskalenko da orada çalışıyordu. Stalin'e ne kadar çok çamur atmıştı. Oysa savaş sırasında Moskalenko'ya "General Panik" adını takmışlardı. Stalin onun yüzsüz biri olduğunu söylerdi.

Jukov, "Aleksandr Yevgenyeviç, General Panik bana telefon etti!" diyordu.

Stalin'le çeşitli konularda yapılan görüşmeleri, konuşmaları hatırlıyorum da bunların hepsi kulaklarımın dibinde oldu! Ne zaman aklıma gelmeye başladı bu konuşmalar ve görüşmeler? Stalin'in üzerine her türlü çamuru atmaya başladıkları zaman. Stalin zamanında ne kadar çok insan öldü diye değil, onun daha o zaman bunu nasıl durdurabildiğine şaşıyorum. Aslında genel düşünce, ülke politikacılarının kendi elleriyle kendilerini yok edebildikleri şeklinde. Düşünüyorsun, bizde, Rusya'mızda nasıl oluyor! Geçmiş zamanları düşünüyorsun, Birinci Petro'yu düşünüyorsun ve her şeyin tekrarlandığını görüyorsun. Tarih yeni ama tekrarlanıyor. Stalin'in "Günlük yaşam bilinci belirler, bilinç ise günlük yaşamın gerisinde kalır," dediğini kim bilir kaç kez duydum. Düşünüyorum da, aslın-

da biz komünist gibi düşünmek zorundayız. Oysa XVII. yüzyıldaki gibi "Ne yapsak da birini yerinden etsek!" diye düşünüyoruz.

– Lenin, paranın gücünden korkardı, diyor Kvantaliani. Yüksek maaş insanların ahlakını bozar.

– Stalin zamanında da maaş veriliyordu, para ve her şey, diye devam ediyor Golovanov. Ama hangimiz böyle bir şey düşünebilirdik? Aklımızda yoktu böyle şeyler. Oysa şimdi bir makama gelir gelmez en kısa sürede bir yazlık yaptırmayı düşünüyorlar. Herkes çevresinden bir şey kapmaya bakıyor. Lenin, bürokratizmden başka hiçbir gücün Sovyet iktidarını yıkamayacağını söylemiş. Ben de sık sık aynı şeyi düşünürüm. Ancak görülen o ki, bu bürokratizm, koca bir dizi halinde her türlü başka kusurları da doğuruyor...

Çin'le ilgili olarak iki kez Suslov'a telefon ettim. Daha o zamanlar Lenin'in dediği gibi, ülkene karşı tavır almak mümkün değil. Bu işi düzeltmek gerekiyor. Mikoyan'ı Hruşçov'dan sonra en büyük suçlu olarak görüyorum. Hruşçov'a el çektirildiği zaman Brejnev, Mikoyan'ın işleri düzelteceğini umuyordu, ama Çu En-lay'ın sorusuna MK'de Çin'e karşı tavrın eskisi gibi olduğu yanıtını verdi. Oysa ki görüşmeleri yürütmeye yetkiliydi.

Suslov'un söylediğine göre, Mao Zedung Hruşçov'un MK'den alınması isteğini yazmış. "Bizim Merkez Komitemiz budur ve içinde Nikita Sergeyiç de vardır!" diye yanıtlamış Suslov. Partimizin faaliyetini fon olarak alırsak Suslov en karanlık figürdür. Tam bir bukalemun...

– Suslov, Stalinistti... diyor Molotov.

– Hruşçov'a işten el çektirilmesi sırasında bir konuşma yapmıştı, diye ekliyorum ben.

– İlk önerisi Brejnev'i Sovyetler Birliği Kahramanı yapmak olmuştu.

– Politika'nın genellikle pis bir şey olduğunu söylerler, diyor Golovanov. Ama insan her şeye rağmen namuslu olmalı.

– Politikanın pis bir şey olduğu düşüncesi küçük burjuva düşüncesidir, diye itiraz ediyor Molotov. Lenin dürüst olmayan biri miydi? Politikacıydı, ama dürüst davranmadığını söyleyemeyiz.

– Stalin, Svetlana'ya politikanın kirli bir iş olduğunu söylemiş, diyor Yevgeniy Cugaşvili.

– Dedikodu, diye karşı çıkıyor Molotov. Stalin böyle bir şey söylemiş olamaz. Hayatı boyunca politikayla uğraştı, sonra niye "kirli bir iş" desin...

– Vyaçeslav Mihayloviç, Stalin'in konuşurken çok dikkatli olduğunu söylüyor, diye ekliyor Kvantaliani yatıştırıcı bir ses tonuyla.

– Ben Stalin'le dört yıl birlikteydim, diyor Golovanov, Vyaçeslav Mihayloviç ise hayatı boyunca, tam kırk yıl onunla birlikteydi. Stalin, yılmadan, en ufak bir şaşkınlık göstermeden her türlü dolandırıcının ve alçağın hakkından geldi. İlginç olan işte budur. Öte yandan insanlara karşı çok iyi davrandığını düşünüyorum ben.

– Evet, diye onaylıyor Molotov.

– Çok düşündüm, Vyaçeslav Mihayloviç'le uzun zamandır görüşmedik. Stalin'in ölümünden sonra birbirimizi görmedik, Molotov'un hangi çizgide bulunduğunu düşünüyordum, çünkü Politbüro'nun bütün üyeleri arasından başka biri değil, bilhassa o, Stalin zamanında bütün ağırlığı omuzlarında taşımıştı. Şunu açıkça söylemeliyim: Stalin hâlâ yaşıyor olsaydı Vyaçeslav Mihayloviç'in başına ne geleceği de bilinmezdi.

– Evet.

– Onca varta atlattığı halde Vyaçeslav Mihayloviç'in Stalin konusunda hâlâ objektif ve adil olduğunu da söylemek gerekir. Stalin'in kulağına birileri fısıldayabilirlerdi, üstelik bu fısıltı Beria'dan da gelebilirdi...Çok şükür, siz her şeye rağmen...

– Ben partiye rastlantıyla üye olmuş biri değilim, diyor Molotov.

– Ben sizin yaşadıklarınızın yüzde birini bile yaşamadım. Stalin öldü, üç gün sonra ben artık ortada yoktum. Beni çağırdılar, konuştular ve görev teklif ettiler. Ben dürüst bir insanım, birlikte çalıştığım bir adama iftira atamam...

– Parti kartınızı geri vermediğinize ve düzenli olarak aidat ödediğinize ilişkin bir laf dolaşıyor halk arasında... diyor Cugaşvili.

– Hayır, bu doğru değil. Mesele parti kartı değil. Devrimden önce hiçbirimizin parti kartı yoktu. Sonra Lenin'in No.1, Stalin'in No.2, benim No.5 şeklinde kartlarımız oldu.

– VII. Moskova Parti Konferansı'nda delegeydim. Yegoriçev bize Molotov'un partiden nasıl ihraç edildiğini anlatıyordu, diyor Golovanov. Eğer itiraf etmiş, pişman olduğunuzu söylemiş olsaydınız, sizi partiye yeniden kabul ederlerdi! Ben bazı yerlerde yazıyorum, belki idealize ediyorum, ama bütün bunların gençliğin yararına olduğunu düşünüyorum. Siz saptamalarında dikkatli bir insansınız, ben daha genç kuşaktan geliyorum... İyi görünüyorsunuz. Halk Komiserleri Konsey Başkanı, daha sonra Birinci Başkan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanıyken yüzünüzün rengi sarıya çalıyor, gece gündüz çalıştığınız belli oluyordu. Bana her yerde Molotov nasıl diye soruyorlar. Şimdi size eskisinden daha iyi görünüyorsunuz diyeceğim.

– Uykumu alıyorum, gece 11'de yatıyorum, yatmadan önce edebi eserler okuyorum, altı buçukta kalkıyorum, gündüz de 30-40 dakika kestiriyorum. Az ama fena sayılmaz. Beynim, kan dolaşımım yenileniyor...

İki kez ormanda gezinti yapıyorum. Hep aynı zamanda, saat birde öğle yemeği yiyorum... Geri kalan zamanda okuyorum, çalışıyorum elbette.

– Herkes anılarınızı yazmanızı bekliyor.

– Bana ilginç gelmiyor bu. Lenin yazmadı, Stalin de yazmadı...

– Birçokları da anılarınızın çıktığını sanıyor, diyor Cugaşvili. Hatta kimisi gördüğünü söylüyor, "Stalin'le 30 Yıl" diye adını bile biliyorlar.

– Postacı kitabım çıktı diye beni kutlamıştı, tirajını bile söylüyorlar, ne saçma ama! diyerek kaşlarını çattı Molotov. Benden başka herkes görmüş... Onunla 41 yıl yan yana olduğum halde "Stalin'le 30 Yıl"... Bazı ayrıntıları unuttum artık...

...Ben:

– Gençlik yıllarınızı, devrimi daha iyi hatırlarsınız, diyorum.

– Yaşlılar için normal bir şey.

– Size bir olay anlatmaya başladığımda bazı şeyleri azıcık unuttuğunuza inandım, diyor Golovanov. Tahran'a gitmeye hazırlanıyorduk. Stalin'in daçasına gelmiştim. Evin holünden Stalin'in Beria'ya ağzına geleni söylediğini duydum. İçeri girdim. Beria oturuyordu, kulakları kıpkırmızı olmuştu, Stalin ise "Bakın yoldaş Golovanov, gözleri yılan gözleri gibi! Vyaçeslav Mihayloviç'in gözü görmez, oysa Beria inci gibi yazı yazar ve numarasız kelebek gözlük takar!" demişti. Siz de pencerenin kenarında oturuyordunuz... Bunu size anlattım ama "Hatırlamıyorum," dediniz. Şaka yaptığınızı düşünmüştüm.

– Her şeyi hatırlayamıyor insan...

– İsterseniz size Savunma Komitesi'nin toplantısını anlatayım? İşte Vyaçeslav Mihayloviç şurada. Şurada Stalin oturmuş. Çok ender otururdu. Siz ve bir sanayi dalından sorumlu bir Politbüro üyesi daha. Şuna dikkat etmiştim: Siz sorulara hiçbir zaman müdahale etmiyordunuz, çok kişi vardı orada, ama pek çok meseleyi Stalin'le ikinizin çözümlediği hissediliyordu. Churchill'in Stalin'e bir mektup yolladığını hatırlıyorum, ilk mektup da değildi galiba. Mektubu Stalin'e verdiniz, Stalin okudu, ayağa kalktı ve "Hmm... Churchill, ata binmek için onu sonra bunların hepsi geçecek diye okşayarak birazcık dürtüklemek gerekir diye düşünüyor galiba. Haklı mıyım, Vyaçeslav?" dedi. Siz ise ona son derece sakin "Sanırım, hayır," diye cevap verdiniz. Stalin birden sustu. Bu o zaman beni öyle şaşkına çevirmişti ki! O yüzden hatırladım.

– Polemik gereksiz bir şeydir. Her zaman evet demek gerekir... Stalin ölümünden kısa bir süre önce beni MK Prezidyumundan atmış olsa da üzülmüyorum. Kendi ayaklarım, kendi düşüncem ve kafam var. Herkesin yanında ona kendi düşüncemi söyledim, her zaman hoşuna gitmese de, açıkça söyledim... Hatta "SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları" kitabı hakkında bile. O zamanlar pek anlamıyordum, şimdi bu konuda çok ilginç yargılarda bulunabilirim, ama bir şeyin doğru olmadığını hissederdim ve ona söylerdim. Ekonomiyi ayağa kaldırmak gerekiyordu, ama onun söylediği tam bu değildi. Ekonomi, geçim olanakları sunma görevini tek başına nasıl ortaya koyabilir? İdeolojik ve psikolojik itici güçler olması gerekir. Ve bunun objektif bir yasa sayılması gerekir, oysa Stalin, ilk başta objektif yasanın, insan iradesinden bağımsız hareket eden bir yasa olduğuna işaret ediyor...

Peki ama o zaman bu nasıl bir ekonomik yasa olur? Kapitalist

değil sosyalist yola yönelme görevini hangi yasa koyabilir? Böyle yasalar olamaz. Başlangıçta akıl yürütmeleri doğruyken daha sonradan bir çelişki ortaya çıkmıştır.

– Stalin'e nasıl hitap ederdiniz? diye soruyorum.

– Partideki lakaplarıyla: Stalin veya Koba. O da bana Molotov veya Vyaçeslav diye hitap ederdi. Sık sık da "Molotoşvili" derdi...

– Bir önerim var Vyaçeslav Mihayloviç, diyor Golovanov, karşı çıkmazsanız 21 Aralıkta Yosif Vissariyonoviç'in doğum gününü kutlayalım.

– Sık sık toplanmamalıyız. Ama arada bir olabilir.

– Sağlınız uygun mudur bilmiyorum ama sizi evime çağırsam nasıl karşılarsınız?

– Sizi zor durumda bırakmak istemem. İçimizden birilerini Moskova'dan atacaklarını aklınıza getirmeyin.

– Vyaçeslav Mihayloviç'in sözlerinde derin bir anlam var... diyor Golovanov.

– Malenkov'un Moskova'ya gelmesine izin verilmiyor. İçimizde en genç odur. Annesi Ryazan yolu üzerindeki Udelnya'da otururdu. Annesinde kalır, sonra devam eder giderdi. Şepilov'un da ne durumda olduğunu anlayamıyorum, ihraç edildi mi, edilmedi mi? Görünüşe göre edildi. Çok okumuş, iyi bir insan, iyi bir redaktör, iyi bir konuşmacı. Eğitimi iyi ama bence parti deneyimi az. Daha ziyade büro memuru.

– Size başka bir şey daha söyleyeceğim: Eğer Hruşçov burnunun ucundan ötesini görmüş olsaydı, Stalin'in deneyimine dayanmak gerektiğini anlardı ve herkes de onu affederdi.

...Fotoğraf çekmek için dışarı, açık havaya çıktık. Daçanın önünde çok sayıda fotoğraf çektim. Molotov paltosunu, şapkasını giymişti, gözünde kelebek gözlüğü vardı, Golovanov ise sırtında bir tek yün gömlekle çıkmıştı. Gülümseyerek dikiliyor, hâlâ genç görünüyor, hafif ayaz yüzünden büzülüyor. Şöyle diyor:

– Kaç yaşımda olduğumu ne zaman aklıma getireceğim acaba? 67- inanılmaz! Neden mi? Yıllardır kültür fizik yaparım ve mutlaka soğuk suyla yıkanırım. Suyu buzdolabına koymak, sonra buzunu çözdürüp öyle içmek gerektiğini okumuştum. Bu şekilde donduruan suyun içindeki mikroplar ölüyor ve hemoglobinin gelişmesine yardımcı oluyormuş. Soğutma yöntemiyle insan hayatını 20 yıl uzatma konusunda bir hipotez var. Üstelik insan öyle mors gibi değil, daha çabuk soğuyacak ve bu iş çabucak bitecek.

– Eğer sağ kalırsa, diye göz kırpıyor Molotov.

... Dördümüz Yevgeniy Cugaşvili'nin geldiği arabayla saat 17.30'da yola çıktık.

> [... Bir cesaret, güç, enerji timsali olan Aleksandr Yevgenyeviç Golovanov yaklaşık dört yıl daha yaşayacak. Şota İvanoviç Kvantaliani 50 yaşını geçemeden tam altı yıl sonra ölecek. Molotov hemen hemen 15 yıl daha yaşayacak.
> Teyp bandındaki sesi dinliyorum. Sanki öbür dünyadan gelen bir ses. Hele dalıp gidersen sanki şimdi kapıdan içeri girmiş gibi. En kabul edilemeyecek şey ölüm...] 02.12.1971

"Az verdikleri için şükredin"

...Üçümüz, Vyaçeslav Mihayloviç, Şota ve ben, demiryoluna paralel ağaçlıklı yolda, çit boyunca yürüyorduk. Savaş yıllarında havacılık endüstrisi halk komiseri olan Aleksey İvanoviç Şahurin'le karşılaştık. İhtiyarlar kibarca selamlaştılar ve konuşmak için durdular. Önce şundan bundan, sağlıktan, evdeki işlerden falan bahsettiler. Molotov bizleri tanıştırdı ve ben cesaretimi toplayıp sordum:

– Aleksey İvanoviç neden hapse girmiştiniz?

Başıyla Molotov'u işaret ederek:

– Ona sorun, beni o hapse attı, diye yanıtladı.

Molotov bastonunu buza vurarak:

– Az ceza verdikleri için şükredin, dedi.

Şahurin bir an düşünceye daldı ve yüzüme baktı:

– Aslında haklı. O zamanlar daha kötüsü de olabilirdi. Şimdi bunun için Sosyalist Emek Kahramanı madalyası veriyorlar, o zaman ise kurşuna dizebilirlerdi...

...Ekonomiden konuşmaya başladık.

– Savaştan sonra her şeyden, ineklerden bile vergi alınıyordu, dedi Şahurin.

Molotov bastonunu yere vurmaya devam ederek:

– Ne olmuş? dedi. Birilerinin vergi vermesi lazımdı.

– İyi de vergilendirmek ne kazandırdı?

– Hayatımızı sürdürmemizi sağlayan kopekçikleri kazandırdı.

– Kopekçikler!

– Evet, kopekçikler.

– 1953 yılında Moskova'ya döndüğümde, diyor Şahurin, Moskova civarında her taraf keçi doluydu. Daha önce keçi görmemiştik, oysa burada onlara "Stalin'in inekleri" diye ad takmışlardı...

– Başka çıkış yolumuz yoktu değerli yoldaş. Anlayın artık bunu. Evet, evet, evet. Anlayın artık, diyor Molotov.

...Vyaçeslav Mihayloviç ve Şota İvanoviç ilerlediler, Şahurin'le konuşmak için ben birkaç dakika daha kaldım. A. Y. Golovanov bana ondan söz ederdi, ben Aleksandr Yevgenyeviç'e anılarını yazarken yardım ettiğimi söyledim.

– Okudum. Çok hoşuma gitti, dedi Şahurin. Yalnız kötü bir şey var. Golovanov gibi o kadar zeki bir adamın Stalin'i duyarlı ve dikkatli biri olarak aşırı derecede övmesini kabul edemedim... Sizi yemeğe çağıran, otururken her konuda, miden nasıl, hangi şarap daha faydalı gibi sorular sorup evinize uğurlayan, bir hafta sonra da tutuklatan birinin duyarlı olduğu nasıl kabul edilebilir? Oysa Golovanov bunların hepsini görmüştü!.. Stalin'in Tupolev'i serbest bıraktığını yazıyor. Peki, Stalin'den başka kim tutuklatabilirdi? Tupolev peşinden 50 kişiyi sürükledi. Konstrüksiyon bürosunda çalışan herkes. Yaptıkları makineydi sonuçta... Aslında Tupolev, Stalin için "Büyük ölçekler! Geniş Boyutlar! Patron!" diyordu.

– Petlyakov da, Steçkin de, Gluşko da hapis yattılar...

– Myasişçev de yattı. Daha da ekleyebiliriz: Şahurin de hapis yattı. Molotov'a sorun. Yok hayır, sormayın. Ben ona benimle ilgili soru sormuyordum.

– Peki siz biliyor musunuz?

– Kimse bilmiyor. Abakumov çağırıyor: "İtiraf et, kiminle ve ne zaman sabotaj hazırladın..." Diyorum ki: "Aklınızı mı kaçırdınız, konstrüksiyon bürosunda cam gibi tertemiz çalıştığımız, her gün iki bölümün ve bölge havacılık sekreterlerinin konstrüksiyon bürosunda başımızda beklediği bir zamanda hangi sabotajdan söz ediyorsunuz..." Bütün mesele, organların çalıştıklarını gösterme gereğiydi. Sanırım, benimle uğraşmaları daha ziyade Malenkov'a darbe indirmek için gerekliydi onlara.

– Çünkü Malenkov havacılığı koruyup kolluyordu, öyle değil mi? Elini kolunu kesmek gerekiyordu.

– Evet öyle. Çünkü artık son derece büyük bir güce sahipti. Hem bölge komitelerini, hem Almanya'dan gelen donanımın sökülmesini yönetiyordu...

– Golovanov bana şöyle bir şey anlatmıştı: "Beni komisyona tayin etmişlerdi ve ben mareşal Novikov'u ve Şahurin'i elimden geldiğince savundum. Tam tersini, benim onları vurmaya çalıştığımı düşündüler, oysa ki ben onları savunuyordum."

– Tanırım onu, diyor Şahurin. İyi adamdır. İlişkilerimiz çok iyidir, çok severim kendisini. Doğrusu bana söylemedi bunu ama öyledir herhalde.

– Golovanov, herkesin sevindiğini, işte şimdi Novikov'dan intikamını alacak diye düşündüklerini, Novikov'la sürtüşmelerinin olduğunu, ama kendisinin onu savunduğunu söylüyor.

– Görüyorsunuz işte, diyor Şahurin, Vyaçeslav Mihayloviç bile gözlerini kıstı, onu daha önce hiç böyle görmemiştim.

– Tabii, sakat bir konu.

– Zverev de yazıyor... Ama her şeyi Stalin'in üstüne atamazsın! Bir bakan da bir şeylerin hesabını vermek zorundadır, doğru değil mi? diyor Şahurin. Örneğin ben, havacılıkta yanlış bir iş yapmışsam, bunun cezasını da mutlaka çekerim. Oysa her şey Stalin'in üstüne yıkılıyor! Golovanov'un yazdığı başka bir şey: Öyle duyarlı, öyle dikkatli... Ya partimizin seçkin örgütü olan Leningrad örgütünü yok etmeye ne demeli! Kuznetsov daha yeni MK Sekreteri olarak önerilmişti. Leningrad bölge ve kent komitesi sekreteri, MK üyesi Popov'du. Bu büyüklükte tek bir parti görevlisi bile Stalin'in emri olmadan tutuklanamazdı! Mümkün değildi. Böyle bir şey nasıl olabilirdi?

Stalin'in olumlu pek çok yönü olduğunu kabul edebilirim, çünkü altı yıl boyunca hemen hemen her gün onunla görüştüm ve ender görülen olumlu pek çok yönünü ve ne kadar çok şey yaptığını, çok büyük bir devlet yönetme zekasına, eşsiz yeteneklere sahip bir

adam olduğunu biliyorum, ama aynı zamanda kadroların, parti, ekonomi ve asker kadrolarının böylesine bir kıyıma uğratılması nedeniyle bağışlanamayacağını da söylüyorum.

– Peki bu nasıl açıklanabilir?

– Molotov'a sorun.

– O kendine göre açıklıyor. Başka yapacak bir şey olmadığını söylüyor.

– Yalan söylüyor. Nasıl olabilir? Yo hayır, yalan söylemiyor tabii. Molotov dürüst ve çok ilkeli bir insandır. Dediğinin arkasında sağlam durur. Kendini haklı göstermeye çalışmaz, hayır, haklı olduğundan emindir. Ben de ona aynı soruyu soruyorum, şöyle diyor: "Tabii belki de hepsi düşman değildi, ama potansiyel olarak..."- "Potansiyel olarak ne?"- "Örneğin Hruşçov." Bu konuda elbette haklı. Hruşçov konusunda dediğini kabul edebilirim, çünkü o, on yılda bir düşmanın yapamayacağı kadar çok şey yaptı. Düşmandan daha çok kötülük etti. Kurulmuş bir şey işte böyle yıkılabilirdi! Şimdi geri kalmamızın suçlusu Stalin'dir diyorlar. Hayır, kusura bakmayın ama Stalin zamanında biz öyle bir ilerledik ki, Allah ne verdiyse!

...Şota ve Molotov'a yetiştim. Molotov'un düşüncesini sordum.

– Tabii kendisinden söz etmeyecek. Yedi yıl hapiste yattığı için Stalin'e teşekkür edecek değil ya!

Sonra Molotov, Şahurin'in 1946'da neden tutuklandığını anlattı. Daha doğrusu, Golovanov'dan daha önce duyduklarımı doğruladı. İşin içyüzü şöyleydi:

Savaştan sonra Hava Kuvvetleri Başkomutanı, Hava mareşali A. A. Novikov ve Havacılık Endüstrisi Halk Komiseri A. İ. Şahurin uçaklardan birinde longeron'u kaldırmaya karar vermişlerdi. Bunun nedeni kendi hayatlarını güzelleştirmek değil, metalden tasarruf etmek ve konstrüksiyonu hafifletmekti. Ordunun elinde bulunan uçaklarda kendisinden habersiz herhangi bir konstrüktif değişiklik yapılmasını yasaklamış olan Politbüro'nun kararına aykırı olarak bunu yapmışlardı. Pilotların yaralandığı Stalin'e rapor edildi. Bir komisyon kuruldu, Novikov ve Şahurin mahkeme karşısına çıktılar ve sekizer yıl ceza aldılar.

– Yapı olarak derin bir insan değildir Şahurin, dedi Molotov. Halk komiserliğinde fena sayılmazdı. Özellikle savaş sırasında. Ama herkes iyi olmak ister. Eğer Bolşevikler iyi olsalardı, hiçbir zaman Bolşevik olmazlardı. Oysa çok ağır, çok zor işler yapmaları gerekiyordu. İşte pilotlar öldü, aileleri geride kaldı... Onun suçu değil miydi? *04.12.1973*

[Cephede bulunduğu sırada Golovanov'a Tupolev'in onu görmeye geleceği haber verilmiş. "Nasıl getirelim? "Cezaevi gardiyanları" ile mi? –Tabii ki hayır."

"Tutuklanmıştı. Sadece sıkı gözetim altında dolaştırıldığını bilmiyordum bile, diye anlatıyor Golovanov. Andrey Nikolayeviç Tupolev, o kocaman yüzündeki iyimser gülümsemeyle içeri girdi. Yeni bombardıman uçağının geniş etki alanından ve kullanımı için yapılan hazırlıklardan konuştuk. Bundan az bir süre sonra Stalin'in yanındaydım. Bütün sorunlar halledilmişti, Stalin kendisine söyleyeceğimiz bir şeyler daha varsa daima hissederdi.

– Yoldaş Stalin, Tupolev neden tutuklandı?

– İngiliz veya Amerikan ajanı olduğu söylendi, diye cevap verdi Stalin. Ama sesi her zamanki kadar inanmış gelmiyordu.

– Buna inanıyor musunuz yoldaş Stalin?

– Ya sen, inandın mı?

– Hayır, ben inanmadım.

– Ben de, dedi Stalin. Hoşça kalın.

Ertesi gün Tupolev serbest bırakıldı, diye bitiriyor Golovanov anlatısını.]

"Tupolevler..."

– Tupolev, Steçkin, Korolev gibi insanlar neden hapse yollandı?

– Hepsi hapis yattı, diye cevapladı Molotov. Çok gevezelikten. Üstelik ilişki ağları da vardı. Bizi desteklemiyorlardı.

Bizim Rus aydınlarının büyük bölümünün varlıklı köylülerle sıkı ilişkisi vardı. Zaten bir köylü ülkesiydik.

Tupolev de tehlikeli bir düşman olabilirdi. Bize düşmanlık besleyen aydınlarla önemli bağlantıları vardı. Bir de eğer düşmana yardım ediyor, otoritesi sayesinde bunun Rus halkına yararlı olduğunu düşündüğü halde anlamak istemeyen başkalarını da işin içine çekiyorsa... İnsanlar ise yalancı durumuna düşüyorlar. Tupolev'ler,

bir zamanlar bizim için çok ciddi bir sorundu. Bir süre muhalif kaldılar ve onları Sovyet iktidarına yaklaştırmak için bir zaman geçmesi gerekti.

İvan Petroviç Pavlov, öğrencilerine "İşte kötü yaşamamıza neden olanlar!" demiş ve Lenin'le Stalin'in resimlerini göstermiş. Bu kadar açık bir düşmanı anlamak kolaydır. Tupolev gibileri anlamak ise daha zordu. Tupolev'ler, Sovyet devleti için çok gerekli aydınlar kategorisindendi, ama içten içe muhaliftiler ve özel ilişkilerinde tehlikeli ve moral bozucu bir çalışma yürütüyorlardı, yürütmeseler bile buna soluk veriyorlardı. Başka türlü de davranamazlardı!

Tupolev kimdir? En sonunda Lenin'in en yakın dostlarından Stalin'den başka Lenin'e ve partiye yeterince bağlı bir tek kişi bile kalmamıştı. Lenin, Stalin'i de eleştiriyordu. Bugün Tupolev şanının en üst noktasında, ama o dönemde aydınlar sınıfı Sovyet iktidarına karşı tavır almışlardı. Bu sorunu çözmek için çeşitli yollar bulmak gerekiyordu. Tupolev'leri demir parmaklık arkasına koyduk, Çekistlere onlara en iyi şartların sağlanmasını emrettik: İstedikleri kadar kurabiyeyle, hatta en iyileriyle besleyin ama çıkmalarına izin vermeyin. Çalışsınlar! Ülke için gerekli askeri teçhizatı yapsınlar. Bunlar vazgeçilmez adamlardır. Propaganda yönünden değil de kişisel etkileri yönünden tehlikelidirler. Hassas anlarda özellikle tehlikeli hale gelebilecekleri konusunu da ihmal edemeyiz. Siyasette başka türlü yapılamaz. Bu adamlar komünizmi kendi elleriyle kuramazlar.

[12.04.1988'de Sovyetler Birliği Kahramanı G. F. Baydukov'la bir söyleşi yapmıştım. Baydukov bana S. A. Levanevskiy'le ekibinin 1935 yılında Kuzey Kutbu üzerinden ABD'ye yaptıkları başarısız uçuş denemesinden sonra Y. V. Stalin'in odasında bir toplantı yapıldığını anlattı. Sigizmund Levanevskiy şöyle konuşmuş: "Yoldaş Stalin, resmî bir açıklama yapmak istiyorum. –Sonra defterine bir şeyler yazmakta olan Molotov'a bakmış. Levanevskiy herhalde Vyaçeslav Mihayloviç'in toplantı tutanağı düzenlediğini, bunun da elbette normal bir şey olduğunu düşünmüş olacak ki, o tarafa bakarak konuşmaya başlamış.– Resmî olarak açıklamak istiyorum ve açıklamamı not etmenizi rica ediyorum. Tupolev'in sabotajcı olduğu görüşündeyim. En kritik anlarda çalışmayan uçakları bilinçli olarak yaptığından eminim."] *02.11.1977*

❋

Tupolev de oradaydı, masanın başında oturuyordu. Yüzü bembeyaz olmuştu.

O sırada insanlar bugünkünden farklı düşünüyorlardı. Birisi başarısız bir iş yapmışsa düşman sayılıyordu. Levanevskiy tabii ki çok seçkin bir pilottu, ama talihi yaver gitmemişti. Sonradan Çkalov ve Belyakov'la ben, M. M. Gromov'un ekibi, Tupolev'in yaptığı ANT-25'in yüksek niteliklerini göstermiştik."

...Molotov'a, "Üstün İnsanların Hayatı" dizisinden ya Tupolev'le ya da İlyuşin'le ilgili bir kitap yazmamı önerdiklerini söyledim.

– Ben sana İlyuşin'i yazmanı tavsiye ederim, dedi Molotov. Parti üyesi olmayan adamla (Steçkin'i kastediyor.- *F. Ç.*) ilgili olarak yazmıştın.

– İkisini de iyi tanır mıydınız?

– Tupolev kenarda kalmış biriydi, ama tanırdım kendisini. İkincisini, yani İlyuşin'i oldukça iyi tanırdım. Benim kızım, onun oğluyla evliydi. Svetlana, evet. Sonra İlyuşin bir komünistti, oysa Tupolev başka bir markadandı. Başka. Kuşkusuz Sovyet aleyhtarı işlerin içinde de bulunuyordu. Bu işi düzeltmek için çok düşünmemiz ve çalışmamız gerekiyordu.

İlyuşin bence iyi bir adamdı. İyi. İyi bir komünistti ayrıca da. Ve iyi bir uzman. Bence başka işlere burnunu sokmuyordu, ama havacılıktan iyi anlıyordu. Çok iyi şeyler yapmıştı. Sık sık gelmezdi ama her konuda oldukça güzel sohbetler ederdik.

Evet, ikisi farklıydı. Biri komünist, diğeri burjuva. Evet. Ama Tupolev çoğu konuda Sovyetleşiyordu. Tupolev tabii ki daha büyüktü. Aralarında çok büyük fark olmasa da... Tupolev'in deneyimi vardı. Ve büyük zorlukları aşmıştı. İlyuşin ise hazır bir zemine gelmiş ve çok şey yapmıştı. Teknik eğitim bakımından da bence Tupolev, İlyuşin'den daha üstündü. Sanıyorum, Tupolev'in kültür düzeyi de daha yüksekti. Aralarında rekabet vardı. İlyuşin, bir komünistin yönetimindeki uçakların parti üyesi olmayan Tupolev'in uçaklarından daha kötü olmamasını, belki de daha iyi olmasını isterdi. Biz de bunu göstermek isterdik... Böyle bir ihtiras vardı. Genel anlamda bu görevi yerine getirmediği söylenemezdi. İlyuşin,

bence daha kolay anlaşılabilecek bir insan. Ama onun hakkında yazman zor olur. Çok konuşmaz, derinlemesine araştırmak kolay değildir. Tupolev'i anlamak gerekir. Çünkü onu bir Sovyet insanı olarak betimlemek yeterli olmaz. Daha karmaşık biridir.

Kapitsa'yla ilgili olarak da böyle şeyler oldu. Onu Sovyetler Birliği'nde tutmam gerekiyordu. Kapitsa ise tam tersine İngiltere'ye, bir uluslararası kongreye gitmek istiyordu. Biz de ona Sovyetler Birliği'nde kalmasını önermiştik. Bu önerimizi çok büyük bir istek göstermeden kabul etti. Ama bunu hiçbir zaman alenen ifade etmedi, en azından herhangi bir memnuniyetsizlik göstermedi.

– Bana, İvan Petroviç Pavlov'un da Kapitsa'nın yurt dışına gitmesine karşı çıktığını anlatmışlardı.

– Sanıyorum.

– Pavlov ona İngiltere'de kime karşı çalışacağını hatırlatmış: Rusya'ya karşı! Gerçi Pavlov komünistleri sevmezdi...

– Sevmezdi, diye onayladı Molotov.

– Ama Rusya'yı severdi.

– Elbette. Sevmekle de kalmazdı. Bazı kimselerin yurt dışına çıkmasına izin verilmiyor falan gibi konularda Pavlov'un yazdığı mektupları gördüm. Sonra Moskova'da yapılan fizyologlar kongresinde karşılaştık. O, kongrenin başkanıydı, bense Halk Komiserleri Konseyi Başkanı olarak kongreyi selamladım, daha sonra ise bir araya geldik. Birlikte oturduğumuzda bana "Köyü iyi tanırım ve deneyinizden –kolektifleştirmeyi deney olarak adlandırıyordu– ne sonuç çıkacağını izliyorum. Köylüyü iyi tanırım, inleyeceğini ve ağzını açmayacağını bilirim, ama sizin kolhozlardan bir anda vazgeçip eskiye dönmek isteyecek olursa ne yapacaksınız?" dedi.

Aslında köylüleri hiç de doğru anlamıyorsunuz ve onların bireysel köylü işletmeleri istediklerini, bu konuda kendilerine özgü bir yaklaşımları olduğunu söylüyorsunuz dedim. Yoksulu, orta halliyi ve kulakları birbirinden ayırmak gerek. Birden toplu halde bireysel köylü işletmelerine dönmek isteyecekler diyorsunuz. Bütün köylüler için bunu söylemek mümkün değil. Kulaklar ayrı bir konu. Onların yitirdikleri için üzülecekleri şeyler var. Büyük çoğunluğu oluşturan yoksul köylülerin üzülecek neleri var? Orta halliler de aynı şekilde. Hayatları çok zor, gelirleri az. Her türden pek çok zorluğa katlanmak zorunda kalıyorlar.

Bir an durdu, düşündü. Bu konuyu önemsediğini, ama kendisinin köylülükle ilgili olarak genelleşmiş bir sosyal demokrat düşünceye sahip olduğu için bu sonuca varmadığını hissettim. Bu düşünceye göre birtakım kulaklar vardı, bu işin bir yanıydı, bütün köylülerin kendi bireysel işletmesine sahip olması ise onlar için en önemli konuydu. Gerçekte ise tabii ki böyle değildi. Sanırım bu konuyu düşünüyordu. Bu olay onun hayatının son zamanlarında olmuştu. Kongre 1934'te ya da 1935'in başlarında yapılmıştı...

– İlyuşin'e dönelim...

– Hem iyi bir komünist, hem de iyi bir insandı, diyor Molotov. Hem de çok hoş biriydi. Vologda'lıydı. Sadece gerçekten inanmış bir uzman değil, aynı zamanda da bilinçli bir Sovyetler Birliği yurttaşıydı. Sadık biriydi. Kendi başına, kendi düşünceleriyle ve çalışmasıyla kendi yolunu açmıştı.

Oysa Tupolev'le ilgili olarak, onun Paris'te ve Fransa'nın ve Almanya'nın öteki kentlerinde yaşayan göçmenlerin ve para babalarının kurdukları Paris Antisovyet Komitesi'yle sıkı ilişki içinde olduğu yolunda haberler vardı. Ancak daha sonra her şeye rağmen Sovyet insanlarıyla yakınlaştı ve çok kötü davranışlar göstermedi.

Beyaz muhafızlar tabii ki onun kendi alanlarından çıkmasını istemiyorlardı. Büyük bir işin başında durduğunu görüyorlardı. Onlarla uzun süre düşüp kalktı. Ama daha sonra bence dürüstçe çalıştı. Sonunda, olgun bir yaşta ve ilk olumsuzlukta Sovyet iktidarına yanaştı. İyi bir dönüş yaptı.

En iyi uçak konstrüktörlerinin hepsini tanırım. Farklı karakterde insanlar, aralarında kişiliği oturmuş, dostça davranan, iyi insanlar olduğu gibi, kuşkulu tipler de vardır.

– Polikarpov'la çatışmıştınız, değil mi?

– Toplantılarda. İş ortamında.

– Onu "avcı uçaklarının kralı" sayıyordunuz.

– Evet bu işi o başlatmıştı. İlk aşamada uçakların tekniği bakımından iyi bir konumda bulunuyordu. Ama bence dindar bir adamdı, eski kafalı...

– Tupolev, girişimci bir karaktere sahipti, Sergey Vladimiroviç (İlyuşin) daha temiz bir insandı tabii.

– Stalin onunla hiç görüştü mü?

– Pek çok kez. İşle ilgili olarak, havacılık konularında. Stalin tekniğe karşı büyük bir duyarlığa sahipti. İlyuşin'in "uçan tankı" olağanüstü bir şey olmuştu. "İl-10"u yapma görevini ise ona Stalin vermişti.

– Stalin havacılığa çok mu önem veriyordu?

– Çok, pek çok. Onun savaş öncesi en önemli işlerinden biriydi bu, diyor Molotov. Çeşitli konularda pek çok toplantı olurdu ve İlyuşin bunlara mutlaka katılırdı. *29.04.1983, 14.10.1983, 01.08.1984, 30.04.1986*

"Ben niçin uzaklaştırıldım?"

... XVII. parti kongresinin baskı görmüş delegeleri hakkında konuşuyoruz.

– Diyelim, MK kadrosuna 80 kişi giriyor, bunların 30'u doğru konumlarda bulunuyor, 50'si ise yanlış konumda bulunmakla kalmayıp üstelik parti politikasının da aktif düşmanı durumundalar. Çoğunluk neden azınlığa uymak zorunda olsun?

– Yanlış sorulmuş bir soru, diyor Molotov.

– Ama mesele, birçok kişinin bu soruyu bu şekilde soruyor olmasında.

– Bu sorunun bu biçimde sorulması için elinden gelen her şeyi yapan Hruşçov'dur. Her şeyi bunun için yaptı. Birincisi demokratik merkeziyetçilik için. Materyalist diyalektik, demokratik merkeziyetçiliği kapsar mı? Bakın, azınlık çoğunluğu ihraç etti diye bir şey olmadı. Bu süreç yavaş yavaş gerçekleşti. Yetmiş kişi 10-15 kişiyi, sonra 60 kişi 15 kişiyi daha ihraç etti. Çoğunluk ve azınlık durumu buydu.

– Bu parlak bir taktiğin kanıtı olsa da henüz haklılık kanıtı değil.

– Öyle diyorsunuz ama sadece taktiğe değil, olayların gerçek gelişimine de uyuyor. Çeşitli alanlardaki sert mücadele içinde yavaş yavaş ortaya çıktı bu durum. Bazı yerlerde katlanmak mümkündü:

Güvenmeseler de tutuyorlardı. Bazı yerlerde katlanmak olanaksızdı. Ve bütün bunlar resmî kurallar çiğnenmeden demokratik merkeziyetçilik düzeni içinde yavaş yavaş oldu. Aslında bu durum bu çoğunluğun içinden çıkan bir azınlığın resmî kurallar çiğnenmeden MK kadrosu içinde kalmasına yol açtı. Böylece demokratik merkeziyetçilik resmen çiğnenmemiş, oldukça hızlı olsa da adım adım yolları temizleme süreci ortaya çıkmış oluyordu.

– İki-üç yıl içinde.

– Ama bunun önemi çok büyüktür! Şubat Devrimi ayrı bir iştir, mücadele koşulları farklıdır, Ekim Devrimi ise sosyalist bir devrimdir, arada sekiz ay vardır, ama muazzam bir atılımdır ve insanlar da farklıdır... Farklı bir durum oluşuyor. İki-üç yıl içinde kimin nerede olduğu görülebilirdi. Küf henüz belli belirsizdi, insanlar artık içlerinden çürüyorlardı ve yönetici olarak güvenilmeyi hak etmiyorlardı. Bu yüzden de burada işin tarihsel yönünü hesaba katmak gerekir. Materyalist diyalektik çok büyük öneme sahiptir ve şayet bu olaylar açık bir şekilde anlaşılacak olursa bunun hiçbir şekilde azınlığın çoğunluğa karşı darbesi değil, olayların tarihsel gelişimi ve yolların temizlenmesi olduğu görülecektir. Bu çok önemlidir. O zaman oluşmuş olan gruplara ve tarihsel döneme göre daha somut bir yargıya varmak gerekir. Aynı zamanda bu insanların bizlere bıraktıkları geçmişe göre de yargıya varılmalıdır. Trotskizmle mücadele, sadece partideki değil, aynı zamanda merkez organlarındaki tüm Trotskist unsurları ihraç etmedi. Bu dönemde en önemli mücadele sağcılarla yapılan mücadeleydi. Sağcılar partiye en esnek bir şekilde katılırlar. O zaman parti bunu en önemli tehlike sayıyordu. Kulaklığın yıkılmasından, sağcıların tam olarak kolektifleştirilmesinden sonra öngörülenden çok daha fazlası ortaya çıktı. En büyük tehlike buydu.

– XVII. Kongre partimizin tarihine "Galiplerin Kongresi" adıyla geçti.

– Bu adlar sanki bir şeyleri belirliyor da! Ajitasyon amaçlı bir ad.

– XVII. Kongre'de hiçbir muhalif konu ileri sürülmedi mi?

– Açık olan şeyleri Politbüro biliyordu. Ama her şeyi bilmek olanaksızdı, daha doğrusu bir neden ortaya çıkmadıkça bilmek ola-

naksızdı. Bu meseleyi biraz daha aydınlatmak için size şunları söyleyeceğim: Hruşçov'u nasıl biri olarak görürsünüz, sağcı mı, solcu mu, Leninist mi, hangisi? Hruşçov, Stalin döneminde, bütün 40'lı yıllar boyunca ve 50'lerin başında Politbüro'daydı. Mikoyan da. Atıyorlar, atıyorlar, ama bir bakıyorlar sağcılar hâlâ Politbüro'da! İşte bu kadar zor bir işti! Bunu rakamlara ve birtakım biçimsel işaretlere göre anlamak mümkün değildir diyebilirim. Anlaşılamaz. Ülkede ve partide öyle derin değişiklikler olmuştu ki, Stalin'in tüm uyanıklığına rağmen Trotskistlerden ve sağcılardan gözden kaçanlar olmuştu... Özellikle duruma göre en esnek şekilde davranabilme yeteneği gösteren sağcılar Stalin zamanında da Politbüro'da sürekli kaldılar. O kadar esnektiler, köylü yurdumuza o kadar sıkı bağlarla bağlıydılar ve bu köylü yurttaşımız, her türlü eğilip bükülmeyi iyi bilen ideologları aracılığıyla o kadar esnek davranabiliyordu ki, Trotskizmin nerede başladığını, özellikle de sağcıların nerede başladığını anlamak son derece zordu.

Sağcılar, çoğunlukla belirli bir noktaya kadar gerçek Lenincilerden daha kötü davranmazlar. Hruşçov gibi. Daha Stalin hayattayken Hruşçov XIX. Kongre'de örgütleme konusunda rapor hazırlamıştı. XIX. Kongre'yi açış konuşmasını ben yapıyordum...

Ancak bana Politbüro'nun tüm üyeleri "Konuşma yapma! Stalin memnun kalmayacak, ne gerek var, sen konuşma," diye tavsiyede bulundular. XIX. parti kongresinin yirmi sayfalık konuşma metni hâlâ durur bende. Konuşmamda dikkat çekecek hiçbir şey yoktu elbette, her şey sonuçta Stalin'in lehineydi, hiç kimse konuşmamın metnini bilmiyordu, ama kürsüye çıkma, konuşman gerekmez, dediler.

–Neden?

– Peki XIX. Kongre'nin hemen ertesinde [Ekim 1952] Politbüro'dan neden atıldım?

– Ama bütün gazetelerde Merkez Komitesi Prezidyumu'nda yer aldığınız yazılıydı.

– Prezidyum'un 25 üyesi vardı. Kanunun öngördüğü gibi. Merkez Komitesi toplandı, bir Başkanlık Divanı seçmek gerekiyordu, seçildi: Ancak içinde ne Mikoyan ne de Molotov vardı. Ben

Prezidyum üyesiydim, yani 25'lerden, ne var ki hiçbir zaman toplanmıyorduk. Bakanlar Kurulu'nda 10 üye vardı, Beria ve Hruşçov de içinde olmak üzere, ama bu yayınlanmamıştı.

1953'te Stalin beni artık çağırmamaya başlamıştı, sadece dar toplantılara değil, dostlar arasında yenen bir akşam yemeği veya bir sinema seansı için de beni davet etmeyi bırakmışlardı. Şunu not edin ki son senelerde Stalin beni pek sevmiyordu. Yanıldığını düşünüyorum. Benim yönümden, Stalin'le ilgili düşüncelerimde bir değişiklik yoktu ama o bazı etkiler altında kalmıştı herhalde...

– Büyük ihtimalle üçler grubu: Beria, Hruşçov ve Malenkov mu?

– Muhtemelen, evet. Sanıyorum ki öyle. Ama esas olan bu değildi. Benim karıma karşı güvensizliğini beyan etmişti. Bu onun siyonist çevrelere karşı duyduğu güvensizliğin bir sonucuydu. Bunu da çok açıklamıyordu aslında. *09.10.1975*

– Ansiklopedide şöyle diyor: "SSCB Bilimler Akademisi Kasım 1946'da V. M. Molotov'u onursal akademi üyesi seçti."

– 46'da. Ben yurt dışındaydım. New-York'taydım ve Stalin'den bir telgraf aldım. "Yanımda akademi üyeleri var, diye yazıyordu, seni onursal üyeliğe seçmek istiyorlar. Kabul etmeni rica ediyorum." Kabul ettiğimi bildirdim ve bir aptallık yaptım. "Sizin Molotov" gibi gereksiz bir söz yazdım ve imzaladım. Stalin daha sonra bana "Bu sözü nasıl yazdığına şaşıyorum," dedi.

Evet, ben de söylüyorum, gerçekten aptalca bir şeydi. Abartılıydı. Akademi, rengârenk bir üye kadrosunu bir araya getirmişti, "Sizin" yazmaya ne gerek vardı? Samimi olmak istemiştim. Mademki beni akademi üyeliğine aday göstermişlerdi kabul etmemek olmazdı. Aptallıktı elbette.

– Ansiklopedide daha sonra şöyle deniyor: "Mart 1949'da V. M. Molotov Dışişleri Bakanlığı görevinden alındı ve bütün çalışmasını SSCB Bakanlar Kurulu Başkan Yardımcısı olarak SSCB Bakanlar Kurulu'nda yoğunlaştırdı."

Hiçbir yorum yok. Anlaşılan Stalin artık size baskı yapmaya başlamıştı.

– Yorum yok mu? Hayır, bütün bunlar daha önce başlamıştı. *19.04.1977*

❋

– Ocak 53'te Polonyalı bir aktris turneye gelmişti. Dombrovskaya-Turskaya adında. Hemen ertesi gün gazeteler konsere katılanları ilan ettiler: İlk sırada Stalin, ikinci Molotov vb. Aynen bu şekilde. Ben eskiden olduğu gibi ikinci konumdaydım ve bu da çok sıkı takip ediliyordu; kim kimden sonra geliyor. Resmî olarak ben iki numaraydım, bu yayınlanmıştı, gazetede okudum ama artık beni hiçbir yere davet etmiyorlardı. Hatta Stalin açıkça benim sağcı olduğumu ilan etmişti.

– Polina Semyonovna nedeniyle mi?

– Hayır, aksine o benim yüzümden sıkıntılara uğradı.

– Tersi değil, öyle mi?

– Beni kıstırmak istiyorlardı, karıma bir komployа karıştığını itiraf ettirmek istediler, beni bulaştırmak için onu kullanıyorlardı. Hiç durmadan onu sorgulamaya çağırıyorlardı, partinin genel çizgisine yandaş olmadığımı ona söyletmek istiyorlardı. Durum böyleydi.

– Vyaçeslav Mihayloviç Molotov gibi, devlet yöneticisi olmazdan çok önce Yosif Vissariyonoviç'le birlikte olan bir adam.

– 1912 yılından beri, diye açıklıyor Molotov.

– 1912'den beri! Mücadelemizin en şiddetli ve en zor anlarında MK'de birlikteydiniz, olmak ya da olmamak sorununun ortaya çıktığı Büyük Anayurt Savaşı gibi çok büyük bir deneyden geçtiniz...

– Ben özel bir şey yapmadım, diyor Molotov. Bu konudaki hizmetim azdır...

– Londra'ya uçtunuz mu?

– Evet.

– Savaş sırasında tek bir politikacı bile sizin attığınız adımları herhalde atmamıştır.

– Ama gerekiyordu, diyor Molotov.

–Vyaçeslav Mihayloviç, onca yıl devletin ikinci adamı olarak bu tavrı nasıl açıklıyorsunuz? Stalin kimseye güvenmiyordu da ondan mı? Yoksa akli dengesi o zamandan bozulmaya mı başlamıştı? Bu nasıl mümkün olabilir?

– Çok şüpheciydi. O kadar zor yıllar yaşadı ve o kadar büyük yüklerin altına girdi ki son yıllarda biraz dengesini yitirdi. Kafasında en küçük bir hata korkunç bir olayın nedeni olabilirdi.

– Ama 50'li yılların başında ülkemizde parti içinde Stalin karşıtı bir politika izlemeye kalkışacak kimse yoktu zaten ve olamazdı da.

– Bir dakika. Martta Stalin öldü, ama daha Haziran-Temmuzda Hruşçov yine aynı MK'ye başkanlık ediyordu. Bu nasıl oluyordu? Hruşçov, Mikoyan, sağcı kişiler oturup kendilerini en büyük Stalin yandaşları olarak gösteriyorlardı. Mikoyan Stalin'in 70. doğum gününde "Stalin, günümüzün Lenin'idir," demişti. Siz bir şey demiyorsunuz, ben de demiyorum, ama o Stalin'in 70. doğum günü için yazdığı makalede Lenin'iniz vardı, şimdi ise aynı şekilde Stalin var diye yazmıştı. Stalin'in ölümünden birkaç ay sonra ise yazdıklarından dönüverdi. Ya Hruşçov? O zaten bir grup oluşturmuştu! Alın size kale, alın size temizlik! Alın size her şey geride kaldı sözleri! Henüz hiçbir şey geride kalmadı!

1960 yılında Lenin'in 90. doğum yıldönümü için bir yazı yazmıştım. O sırada Moğolistan'da büyükelçiydim. Yazıyı *Komünist* dergisine gönderdim, basılmadı. O zamanki yazıişleri müdürü Konstantinov, hiç olmazsa yazımın neden yayınlanmadığını bildiren yazıişleri müdürlerinden biriydi. Yazınız yayımlanamaz. Birincisi, kendi hatalarınızdan söz etmediğiniz, ikincisi, Şubat Devrimi'ni yargıladığınız ve Ekim Devrimi'nin değil de Şubat Devrimi'nin emperyalizme indirilmiş bir darbe olduğunu, üçüncüsü, Lenin'in, sizinle bir konuşma sırasında sözde komünistlerin bir eleştirisi olarak ülkemizin zayıf bir ülke olduğu şeklinde sözler ettiğini söylediğiniz için yazınızı yayımlayamayız.

Oysa Lenin 1921'de bana ne demişti? Benim için deyim yerindeyse çok önemli, çok keskin politik bir konuşmaydı. Lenin, "Sizinle ekonomi işlerimiz hakkında biraz konuşmak istiyorum," demişti. Preobrajenskiy o sırada Maliye Halk Komiseri Yardımcısı'ydı. Muhalifti ama o günlerde henüz kendini tam olarak göstermemişti. Ancak yine de artık tam anlamıyla parti mevzilerinde bulunmuyordu.

Lenin şöyle diyordu: "Preobrajenskiy, bir maliye reformu yapmayı, rublenin paritesini değiştirmeyi, denominasyon yapmayı, bu reform uyarınca bin ruble yerine bir ruble çıkartmayı öneriyor. Buna gerek var mı? Devletimiz zaten bir fiske vursan yıkılacak durumda!"

Ben işte bunu yazmıştım. Bana yanıt veriyorlar: Böyle şeyler Batı'da nasıl anlaşılır, devrimden korkarlar sonra.

Lenin'in bunu bana söylediğinden neredeyse 40 yıl sonra bundan söz etmek mümkün olamıyor, ne saçma! Ama görüyorsunuz işte durumu. Bu koşullarda devlet ancak Lenin'in otoritesi sayesinde ayakta kalmıştır. Sadece bu sayede! Daha sonra da Stalin sayesinde. Pek çok şey yapıldı ve bizim hak ettiğimizden daha iyi bir sonuç ortaya çıktı. Aslında aramızdan pek çoğu da bu iş için hazır değildi. Ama Stalin ve Stalin'in otoritesi o kadar büyüktü ki, her türlü zor konuda toplantılar vs. yapmak gerekiyordu. Zaman zaman sorunları çok demokratik olmayan bir şekilde çözümlemek zorunda kalıyorduk ama parti, genellikle onaylıyordu. Eğer her konuda demokratik kararlar almaya kalkışsaydık, sorunun çözümü sürüncemede kalacağı için bu durum devlete ve partiye zarar verebilirdi, bazı hallerde uzun uzun görüşülmüş kararlar alınması belki daha iyi olabilir, ama bazı hallerde de kararların sürüncemede kalması çok büyük zarar verebilirdi. İşte bu zor koşullarda şekilci demokratizm her zaman meseleyi çözmüyor. *03.02.1972; 04.10.1972.*

– Bununla birlikte bu kadar büyük bir yükü sırtlanan Stalin'in arada bir tabii ki beli bükülüyor, zaman zaman da birtakım yanlış tavsiyelere ve el altından yayılan yalan haberlere kendini kaptırıyordu. Beni artık çok iyi tanıyordu. Yaşamöyküm biliyordu, beni 1912 yılından beri şahsen tanıyordu, sonra onlarca yıl birlikte çalıştık, en sert kararları birlikte yürüttük. Aslında ben bunların hepsinde aktiftim, hiçbir zaman pasif kalmadım, ama onda, şeytan bilir nedendir, bir kuşku ortaya çıktı! Çeşitli nedenleri vardı. Belki de 1940'ta aynı konuda kararsız kaldı.

Sağcıların da aynı şekilde konuşmalarından korkmuyordum, onların önüne şu öneriyi getirdim: "Tahıl satınalma fiyatlarını yükseltelim. Merkezi bölgedeki köylüler çok zor koşullarda yaşıyorlar."

Stalin "Nasıl olur? Bunu nasıl önerebilirsin? Ya savaş çıkarsa?" diyordu. "Eğer savaş çıkarsa halka açıkça, savaş olduğu için eski fiyatlara geri dönüyoruz, deriz." – "Bundan ne kokular çıkar biliyor musun?"

"Savaş çıkacak olursa eskiye geri döneriz. Köylüler, daha fazla ödeyemeyeceğimizi anlayışla karşılarlar." Bir hata yaptığımı kabul ediyorum. Daha sabırlı olmak gerekiyordu. Ve tartışmadım. Önerimi yaptım. Bu konuşma yüz yüze olmuştu, sadece ikimiz vardık. Ben diyeceğimi dedim ve meseleyi daha fazla büyütmedim. 1952 yılında bana bunu hatırlattı. Bir konuşma yaptı ve "Molotov tahıl fiyatlarının yükseltilmesini önermiş ve MK genel toplantısının yapılmasını talep etmişti!" dedi.

Ben MK genel toplantısının yapılmasını falan talep edemezdim, ben şahsen ona söylemiştim. Anlaşılan bu onun aklında, benim sağa saptığım şeklinde kalmıştı. Açıkça sağ eğilimli olmakla suçlamadı ama "Siz Rıkov'cular!" dedi. Mikoyan'a da aynı şekilde. Ama o gerçekten Rıkov'cuydu. Sağcıydı. Hruşçovcuydu. Hruşçov'la Rıkov arasında büyük bir fark görmüyorum. Ama ben bunu hiçbir zaman desteklemiyordum.

İlk olarak Mikoyan konuştu, benim bununla bir ilgim yok falan dedi. Bu belgeler pek tabii ki yayımlanmadı.

Genel olarak hiçbir şey bilmiyordum, ben de bir konuşma yaptım ve şöyle dedim: "Evet, hatamı kabul ediyorum. Ama işin aslı şu ki, bu konuşmayı ben yoldaş Stalin'le baş başa yapmıştım, başka kimse yoktu." Peki Stalin neden karıştırmıştı? Kuşkularının yanlış olduğunu ona söylemek mümkün müydü?

Ama bence bu önemli bir şeydir, çünkü merkezi Rusya'da gerilim çok fazlaydı.

Genel toplantıda Hruşçov'u o öne sürmüştü. Beni de sağcı olduğumu düşünerek Büro'ya seçmediler. Sorun küçük bir sorun değildi elbette, bu bir gerekçe değil, bu konuda benim bazı kararsızlıklarım var demekti.

– Ben Stalin'in bu konuda haklı olduğundan emin değilim.

– Ben haklı olduğunu düşünüyorum, diye sert bir yanıt veriyor Molotov.

– Bu durumda herkesi aklamak mümkün.

– Tamam, görüyorsunuz işte, tahrifata da gerek yok. Zenginiz, böyle şeyleri şimdi yapıyoruz, elbette, bu asıl davaya zarar veriyor, satınalma fiyatlarını olmayacak bir şekilde artırmıştık, buna gerek yoktu; bu, ülkenin bütününü bir yana bırakın köylüler için zararlıydı. Satınalma fiyatlarını artırmak için çok büyük miktarlarda vereceğimiz paralar bize traktör, tarım makineleri, diğer makineler gibi araç-gerecin sayılarının artırılması, bunların köylülere verilmesi, tarımın hızla kalkındırılması için gerekliydi.

Belleği her zaman iyi değildi, birisi ona zamanında birtakım kâğıtlar vermiş. O da bunları kapmış, MK genel toplantısında konuşmak gerekiyor. İşte demek Mikoyan sağcı, ben de... Belki daha başka şeyler de vardı, aklımda kalmamış. Çıktım, hata yaptığımı kabul ediyorum dedim.

XIX. Kongre'den sonra, 1952 yılında, ekim veya kasım ayındaydı. Ama hata yaptığımı düşünüyorum. Bu hata üzerinde de ısrar etmiyorum... Bunun gibi tartışmalı konular vardı ve o zamandan bu zamana 12 yıl geçti... Polina Semyonovna o sırada sürgüne gönderilmişti. *03.02.1972, 04.10.1972, 12.05.1976*

✻

– Kendi dar çevremde konuşuyordum pek tabii ki, bazı konularda onunla aynı fikirde değildim. Yeni beş yıllık planı görüşüyorduk. Ben çok büyük inşaatlar konusunda her zaman frenleyiciydim. Bu tür inşaatlar uzar, uzar, bitirilemez. Ama yapabileceğimizden daha fazlasını plana koyarsak bir yerinden patlak veriyor, o patlak yeri tıkamaya başlıyoruz, başka bir yere yamalar yapıyoruz. Planın yeni baştan yapılması gerekiyor. "Kimin suçu?" diyor Stalin? Onun daçasındayız. Altı-yedi kişi. O, Bakanlar Kurulu Başkanı, ben birinci yardımcıyım, galiba 1950 yılı. Şöyle diyor Stalin: "Ekleyecek bir şeyimiz yok, sonra buradan alalım, şuradan alalım diyoruz... Kim suçlu?" –"Sen suçlusun!" dedim ben.

Kızdı. "Sen de her zaman ekliyorsun!" dedim ben de öfkeyle

herkesin yanında. Neyse hepsi kendi takımımızdandı. "Sürekli olarak sana gelecekler, sen de biraz daha ekleyeceksin!"

Çok kişiyle kavga ettim.

Beria'nın bu konuda bana diğerlerinden daha az zarar verdiği görüşündeyim. Sanıyorum daha az. Belki Malenkov da. MK kadrosundan kimi daha küçük kimseler, ama sonra o soruşturma yaptırıyordu...

– Neden ihraç edildiğimi hâlâ anlamış değilim. Beria mı? Hayır. Sanıyorum bu konuda beni savundu bile. Ama daha sonra Molotov'un bile atıldığını görünce, Beria, dikkatli ol dedi kendi kendine. Eğer Stalin, Molotov'a güvenmiyorsa, bizim canımıza anında okur!

Hruşçov mi? Belki. Bazıları Stalin'in zayıf yanlarını biliyorlardı. Her türlü durumda ben onun eline bahane vermiş olamam. Her dediğine evet demiyordum, bu doğru. Bu yüzden beni takdir ederdi: Düşündüğünü söylüyorsun, doğru, yanlış, işin bu yönünü hesaba katmadan olmaz. Ama birden...

Savaş yılları boyunca bir alışkanlığımız vardı. Savaştan önce başlamış bir alışkanlık: Akşamları ya Merkez Komitesinde ya da Stalin'in dairesinde uzun uzun oturuyoruz, yemek yiyoruz, sonra haydi tiyatroya gidiyoruz! Saat 11-12'de sinemaya gidiyoruz, Kremlin salonuna. Pek büyük olmayan bir sahnesi vardı, yabancı konuklar buraya çağrılırdı, Churchill gelmişti bu salona. Küçük bir sinema salonu ama yabancı kimse olmadığı için rahat. Bazı sinemacılar gelirlerdi. En çok komite başkanı olarak Bolşakov, zaman zaman senaryo yazarlarından biri falan. İşte o zamanlar bazı konuşmalar olurdu tabii.

Hâlâ anlayamıyorum, Stalin, Hruşçov'u de çok eleştirirdi. Hruşçov'un uygulama deneyimine değer verirdi. Hruşçov her yerden bir koku alır, bir şeyleri öğrenmeye çalışırdı. Stalin'e az ya da çok güvenebileceği biri lazımdı.

Son yıllarda "Barış ve Sosyalizm Sorunları" dergisinde yazan Yaroşenko adında bir bilim adamı vardı. Son eserinde Stalin tarafından şiddetle eleştirilmişti. Hruşçov olmadığı zaman Stalin, "Hruşçov'un işi!" derdi.

Stalin, bence haklı olarak onu sıkı bir bozguna uğrattı. Benim bu işten anlayıp anlamadığım konusunda kuşkular vardı, çünkü oldukça karmaşık ekonomi politik sorunları söz konusuydu. Stalin, Yaroşenko Moskova örgütünde olduğu için bunun gizlice yapıldığını söyledi. Bunun doğru olduğunu sanmıyorum. Hruşçov bunu akıl edemezdi, bu tür kuramsal konulardan anlamazdı. Birileri akıl vermiş olabilir. Her zaman uyanıklar çıkabilir. Zamanında bilgi alırsa insanın elbette daha çok ilgisini çekiyor, meseleye giderek daha yakından girmeye başlıyor.

Ama Stalin hiç kimseye tam anlamıyla güvenmiyordu, özellikle de son yıllarda. *04.10.1972, 09.01.1981*

"Polina hayatta!"

...1973 Ağustosunun çok sıcak bir gününde Novodeviçi mezarlığına geliyoruz –Polina Semyonovna'nın mezar taşının konulmasını görmek için. Saat dörde doğru mezarlığın eski bölümünde bir kalabalık toplanmaya başladı –haber çabuk yayılıyor!– Molotov'un orada olacağı haberi duyulmuştu, 1957'den beri fotoğraflardan yok olan o Molotov.

Kalabalıktan konuşmaları duyuyorum:

"– Geçen gün onunla aynı troleybüse binmiştim.

– Troleybüse de çok biner ya! Resmî çaykasını* görmüş olmayasınız!"

Hruşçov diğer "parti-karşıtları"na yaptığı gibi Molotov'un da elinden bütün ayrıcalıklarını almıştı. Molotov Çkalov sokağındaki aile evinde yaşıyordu ve 120 rublelik bir emekli maaşı vardı. Hiçbir şey biriktirmemiş, kenara koymamıştı, zaten o türde birisi değildi ve her şeyi zaten devlet tarafından sağlanmıştı.

Mareşal Jukov ile yaptığım bir konuşmayı hatırlıyorum: "Hruşçov yönetiminde beni sürdükleri zaman, karımla çok paramız olduğunu düşünüyorduk, oysa hiçbir şeyimiz yoktu! Benim akordiyonu satmak durumunda kaldık! Bir asker kullanılmış eşya satan bir dükkana götürdü ve 500 rubleye sattı. Tabii ki tramvaya

* Makam aracı olarak kullanılan otomobil markası *(y.n.)*

binebilirdim ama gözden düşmüş ve makbul olmayan biri olarak yabancı gazeteler için fotoğrafımı çekebilirlerdi."

Artık hiçbir şeye şaşırmıyordum, çünkü "gözden düşmüş" eskilerin nasıl yaşadıklarını biliyordum.

... Molotov mezarların ortasındaki yola girdi, lacivert bir takım giymişti. İki yanında kızı Svetlana ve damadı bilim doktoru ve eğitmen Aleksey Dimitriyeviç Nikonov vardı.

Mezar taşı Vuçetiç'in eseriydi ve karşılığında ücret almayı reddetmişti. Çok uzun süre bunun üstüne çalışmış, "Vuçetiç'e layık bir şey olmalı" diyerek işleri uzatmıştı. Siyah bir taş üstüne beyaz kabartma. Son derece sade, fazlalıksız.

Mezarlıkta yarım saat kaldıktan sonra Granovski sokağına gidip Polina Semyonovna anısına bir şeyler içtik.

– Onun eşim olması benim için büyük bir şanstı, dedi Molotov, davetlilere. Güzel ve zekiydi, hepsinin ötesinde gerçek bir Bolşevik, gerçek bir Sovyetikti. Sırf benim eşim olduğu için kötü olaylar yaşadı. Sürgünlerin en zor olduğu yıllarda acı çekti ama her şeyi anlayışla karşılıyordu ve Stalin'e sitem etmekten çok uzaktı; onun karalanmasına tahammül edemiyordu çünkü. Stalin'i karalayanlar bir gün partimize ve halkımıza yabancı unsurlar olarak reddedileceklerdir.

– Yine de bana öyle geliyor ki, –bunu ona daha sonra da söyledim ve bu konuda kim bilir kaç kez konuştuk– sizin yüzünüzden o zarar görmedi, Stalin XIX. Kongreden sonraki genel toplantıda size karşı çıktığı ve MK Prezidyum Bürosu'na sizi almadığı zaman siz onun yüzünden zarara uğramıştınız.

– Bana kızgın mıydı yani? Belki, bunun da önemi vardı. Politbüro oturumunda Stalin, Çekistlerin Polina Semyonovna'yla ilgili hazırladıkları dosya hakkında bir açıklama yaptı, dizlerimde bir çözülme hissettim. Dosya gayet güzel kotarılmıştı, Çekistler çok iyi hazırlanmışlardı. Neyle suçlanıyordu? Bir siyonist örgütle ve İsrail büyükelçisi Golda Meir'le ilişkide olmakla. Kırım'ı bağımsız bir Yahudi bölgesi yapmak istiyorlardı... Tiyatro oyuncusu Mihoels ile iyi ilişkileri vardı. Onu yabancı bir unsur olarak değerlendiriyorlardı.

Tabii o da ilişkilerinde daha dikkatli olmalıydı. İşinden atılmış ancak hemen tutuklanmamıştı. Merkez Komitesine çağırdılar ve orada tutukladılar. Söylendiği gibi, bu da Stalin ile benim arama bir soğukluk girmesine neden oldu.

Hapiste bir yıldan fazla kaldı, üç yıl da sürgün. Politbüro toplantısında Beria, arkamdan geçerken bana, "Polina hayatta" diye fısıldıyordu. Lubyanka hapishanesindeydi ve ben hiçbir şey bilmiyordum.

– Ve bütün bu süre boyunca devletin ikinci en büyük adamı olarak devam ettiniz?

– Resmî olarak evet. Ama sadece basın ve kamuoyu karşısında.

Stalin'in cenazesinin hemen ertesinde serbest bırakıldı. Öldüğünden haberi bile yoktu ve ilk sorusu: "Stalin nasıl?" oldu –hastalık dedikodusu yine de kulağına ulaşmıştı. Beni çağırmış olan Beria'nın bürosunda buluştuk. Daha onu kollarıma bile alamadan Beria aceleyle benim önüme atılıp bağırdı: "Kahraman kadın!"

Karım çok sıkıntılardan geçti ama tekrar ediyorum, Stalin'le ilgili görüşünü hiçbir zaman değiştirmedi ve onu her zaman son derece takdir etti.

Şota İvanoviç şunları ekledi:

– Bir keresinde akrabalarından biri sofrada Stalin'i kınayan sözler söyleyince Polina Semyonovna bu akrabasına hemen haddini bildirmiş, "Delikanlı, siz Stalin'i ve onun dönemini hiç anlamıyorsunuz. Onun o koltukta otururken ne büyük zorluklar yaşadığını keşke bilseydiniz!" demişti. *18.08.1973*

⚜

– Son dönemde izlenme kuruntusuna kapılmıştı. Çok sinirleniyordu, onu kızdırıyorlar, birilerine karşı kinlendiriyorlardı. Bu gerçek. Hiç kimse buna dayanamazdı. Bana göre, o da dayanamadı. Ve çok aşırı önlemler aldı. Ne yazık ki böyle oldu. Bu konuda aşırıya kaçtı. Voznesenskiy, Kuznetsov gibiler öldü...

Her şeye rağmen hayatının son döneminde onda izlenme kuruntusu vardı. Olmaması da mümkün değildi. Orada oturan herkesin yazgısıdır bu. *21.10.1982*

⚜

– Kime umut bağladığını bilmiyorum! Hruşçov'u öne sürdü, beni ise Mikoyan'la karıştırdı. Hiçbir kanıt da yoktu. Sadece Polina Semyonovna yüzünden değil. Bunun etkili olduğunu biliyorum, göz ardı da etmiyorum.

– Halk arasında, sizden boşanmanızı istediği, sizinse bunu kabul etmediğiniz söyleniyor.

– Birincisi, beni Polina Semyonovna'dan ayırdılar. Daha 1940 yılında onu MK'den çıkarttıklarında oylama sırasında ben çekimser kalmıştım. Ama Stalin şöyle dedi: "Herkes, tabii ki aleyhte oy verdi diyor." Polina Semyonovna MK aday üyesiydi, onu partiden çıkarttılar. Suçladılar... Uydurmadıkları yalan kalmadı... Her şey birbirine karıştı. Bu konuda galiba Jdanov açıklama yapmıştı. Polina Semyonovna'nın çalıştığı devlet şirketinde sabotajcılar ortaya çıkmıştı. Özbekistan'da başladı olay. Polina o zaman parfürmeri işinde çalışıyordu ve bu kozmetik işlerine kuşkulu insanları alıyordu. Başkası yoktu tabii ki. Alman casuslar vardı. Büyük yöneticilerin karıları Polina'ya gidip gelmeye, kozmetikle uğraşmaya başlamışlardı.

– 1949'da Polina Semyonovna'yı tutukladıklarında, onun Stalin'e suikast düzenlediğini açıkladılar. Beni dışişleri bakanlığından azletmelerinden önce Stalin yanıma gelip "Karından boşanmalısın!" dedi. Polina Semyonovna ise bana "Eğer parti için gerekliyse ayrılalım," demişti. 1948 yılında ayrıldık. 1949 yılı şubat ayında ise onu tutukladılar.

Benimle ilgili hiçbir suçlama yoktu. Bana akla yatkın hiçbir şey söylemediler. Ancak bazı olayları yan yana getirince durumu anladım ve sonra da doğrulandı zaten. Amerika'da olduğum dönemde, galiba 1950'de, New-York'tan Washington'a giderken bana özel bir vagon tahsis edilmişti. O zaman bunu yeterince önemsememiş, herhalde daha iyi dinleyebilmek için bu vagonu verdiler demiştim. Yanımda Sovyetler Birliği'nden doktorlar vardı, bilmem ne komisyonu, hangi konuda gevezelik edeceklerdi ki?

Stalin bir şey söylemedi, ama Poskrebıyşev "Neden özel vagon verdiler?" diye bir imada bulundu. Daha sonra Vışinskiy,

Poskrebıyşev bana vagonu kontrol ettiklerini söylediler. Herkese verilmeyen cinsten özel bir vagonmuş. Daha önce böyle bir şey yoktu, ama o zaman nedense böyle bir vagon tahsis etmişlerdi.

– Peki reddetmeniz gerekir miydi? Sizden kuşkulanma nedenleri neydi?

– Belki benimle olan özel ilişkiler. Birleşmiş Milletletler Teşkilatı'nda olduğum dönemdi. Kuşkular artık iyice artmıştı. – Polina Semyonovna'yı Balıkçılık Halk Komiseri olarak atayan Stalin'in kendisiydi. Ben buna karşıydım! Bir iktisadi işletme alanında halk komiseri olan tek kadındı. Sağlıkla ilgili halk komiserliklerinde kadınlar vardı, Krupskaya halk eğitimi halk komiser yardımcısıydı, ama ekonomiyle ilgili kadın yoktu.

Stalin bir yandan Polina Semyonovna'yı takdir ediyor gibi gözüküyordu ama hayatının sonuna doğru... Belki anti-semitist duyguları rol oynadı bu durumda. Onun bu duygularından yararlanmayı da ihmal etmediler... *04.12.1972, 10.03.1977, 29.09.1982*

⚜

– Ben o sırada halen dışişleri bakanıydım. Bir gün Merkez Komitesinde Stalin bana: "Boşanmalısın," dedi. Evde Polina Semyonovna: "Parti için gerekliyse yapmak gerek o zaman," dedi. 1948 yılının sonunda boşandık. Daha sonra Vişinski bana, karımın Stalin'e karşı suikast düzenlemekle suçlandığını söyledi. *10.03.1977; 29.09.1982.*

⚜

– Stalin bana karşı son derece eleştirici davranıyordu, hâlâ nedenini tam olarak bilmiyorum. Büyük bir güvensizlik duyduğunu hissediyordum ama bu güvensizliğin neye dayandığını öğrenemedim. Ondan habersiz değil, onun emriyle tutuklamışlardı karımı. Bu da bir gerçek.

– Peki Stalin, bunun nedenini söylemedi mi?

– Hayır, hayır. Kötü ilişkiler yüzünden. Bu anlamda Polina Semyonovna biraz serbest davranıyordu. Doğrusu çeşitli insanlarla görüşüyordu. Bu konuda kesin olarak karşı çıkmadığım için belki ben de kabahatliyim. Aslında ilişkileri iyidi ama tam anlamıyla temize çıkmamış, hatta temize çıkmamış arkadaşlıkları vardı.

–Kişisel düşmanlarınız da size karşı çalışmış olabilirlerdi.

– Kesinlikle öyle olmuştur. Politbüro üyeleri arasında açık düşmanlarım yoktu ama gizli olanları elbette vardı. Daha sonra ise onu Kazakistan'a, sürgüne yolladılar.

– Kazakistan'da nereye yolladıklarını bilmiyor musunuz?

– Nasıl bilmem, biliyorum. Adı neydi, hani şu Kazakistan'ın en çok tahıl yetişen bölgesi... Ha Kustanay!

– Aslında ne tuhaf: Siz devletin başında ikinci adamsınız, ama karınız tutuklu...

– Kalinin'in karısı da tutuklanmıştı... Hiçbir şey yapmamıştı ama galiba başka insanlarla karıştırılmıştı. Böyle bir kuşkuculuk işte. Ama Stalin kime güvenebilirdi? Çok daha önceden de güvenmediği Hruşçov, aradan sıyrılıp tepeye tırmanmıştı. Gerçekten de haklı nedenleri vardı.

Bazıları, Stalin'i Beria'nın öldürdüğü görüşündeler. Bunun da gözden uzak tutulmaması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü bana güvenmediğine ve diğerlerinin de çok sağlam durmadıklarını gördüğüne göre Stalin kime güvenebilirdi?

– Batı'daki radyo istasyonları, "Doktorlar davasını" bütün ayrıntısıyla anlatıyordu. Doktorlar davası 5 Martta yapılacaktı, Stalin de tam o gün ölmüştü. Stalin'in öldürüldüğüne ilişkin apaçık bir ima.

– Olabilir. Bu da gözden uzak tutulmamalı elbette. Beria, sinsi, güvenilmez biriydi. Kendi postunun derdine düşmüş olabilirdi. Buradaki ilişkiler yumağı çok karışıktı. Ben de Stalin'in kendi eceliyle ölmediği düşüncesini destekliyorum. Hiçbir hastalığı yoktu. Sürekli çalışıyordu... Canlıydı, hem de çok.

...Hava kararana dek oturdum ve hazırlanmaya başladım.

– Saat kaç oldu? diye sordu Molotov.

– Yediyi çeyrek geçiyor.

– Öyleyse hava daha aydınlık olmalı.

– Hayır, neden öyle söylediniz? Hava çoktan kararadı.

– Henüz hava aydınlanmadı herhalde. Hâlâ karanlıksa aydınlanacak demektir! Yarım saat sonra aydınlanır!

...Sabahla akşamı karıştırdığını anlamıştım.

– Politbüro'da olduğu gibi sabah hâlâ toplantı halinde olacağımızı sanıyordum, diyerek gülmeye başladı Molotov. *11.03.1983*

"Devrimci görüş açısından"

– Bence Stalin üzerine o kadar fazla yük almıştı ki pek tabii ki yoruldu. Son yıllarında çok zorluk çekiyordu, artık yaşlanmıştı, çok yorulmuştu, hemen hemen hiç tedavi görmedi, tedavi olmaktan korkuyordu. Bunun için de haklı nedenleri vardı, birileri gizlice bir şeyler verebilirlerdi, Stalin'in yeterince düşmanı vardı. Yemeğine ya da ilacına birilerinin bir şey karıştırmasından aşırı derecede korkuyordu. Bir dereceye kadar anlaşılabilir bir şey, çünkü gerçekten de bütün bunları omuzlarında taşımak çok zor bir işti. Kafasında çeşit çeşit kuşkular ortaya çıkıyordu, eğer birisi çıkıp bu meseleyi daha da kışkırtırsa sabrı taşıyordu. Bu durumdaydı.

Bu olaylar çok yakınımda olmuştu. Stalin biraz daha yaşamış olsaydı ben de hayatta kalamayabilirdim. Ama yine de onu içimizden birimizin bile, o zaman partide bulunanlardan birinin bile yapamayacağı büyük ve zor işler gerçekleştirmiş bir insan olarak görüyordum, hâlâ da öyle görüyorum.

Kirov'dan onun bu işteki yardımcısı olarak söz etmek, meseleyi bilen her okur yazar komünist için saçma bir şey olur! Bu, Stalin'le Kirov arasındaki karşılıklı ilişkilere, öncelikle de Kirov'un kendi olanakları konusundaki düşüncesine o kadar ters düşüyordu ki! O kadar çelişkiliydi di, sadece Nikita gibi suç işleyecek bir tip, sözü, Stalin'in sözde Kirov'u ortadan kaldırmak gibi özel bir amacı olduğuna vardırabilmişti...

Kirov'un XVII. Kongrede Stalin'e, bir delege grubunun kendisini aday gösterdiklerini söylediği düpedüz saçmadır! Kirov mükemmel bir propagandacı, iyi bir komünistti. Kuramcı değildi ve bu konuda da bir iddiası olmadı. Hayır, olmadı. Onun Trotski, Zinovyev ve Kamenev'i ideolojik olarak yenmesine gelince, bu konuda söyleyecek hiçbir şey yok! Evet, onlar Kirov'dan daha güçlüydüler, daha güçlü!..

– 20'li yıllarda ve 30'lu yılların başında basında açık bir ideolojik düzen kavgası, bir kalem kavgası sürüyordu, ama bu kavgayı hem de devletin, işçi sınıfının kesesinden sonsuza kadar sürdürmek ne derece mümkündü! İnsanlar çalışıyorlar ve durumlarını düzeltmek istiyorlar diye işçi sınıfına acıyacak olsak da basındaki

çarpışmaları ve kavgayı sürekli olarak yukarda tutmaya devam ediyoruz. Bu en tehlikeli iştir!

– Bu münasebetle saf psikolojik bir konunun politikayla yakın ilişkisi vardır ama yine de psikolojik bir konudur. Baskıların size kadar bile ulaşabileceği bir durum olabileceğini söylediniz...

– Evet ulaşabilirdi.

– Gerçekten mi?

– Evet.

– Üstelik de Polina Semyonovna...

– Esaslı şekilde ayağımı kaydırırlardı, diye onaylıyor Molotov.

– Düşünsenize, partide çok büyük bir yol katetmiş, sağlığını, hayatını partiye ve sosyalizmin kuruluşuna adamış biriyken birden kendinizi dikenli tellerin arkasında buluyorsunuz!

–Ben bu meseleye devrimci açıdan bakıyorum, diye yanıtlıyor Molotov sakin bir şekilde. Devrimden önce de sonra da bütün o yıllar boyunca kim bilir kaç kez ölümle yüz yüze geldim.

– Ama bu durum farklı...

– Size söyledim ya, benim belli bir tek hatam vardı, belki de bir tane değildi, bir şey daha buldular...

...Molotov'un bu kez görüştüğü kişi, hafif tabiriyle ne Stalin'e, ne de Molotov'a sempati duymayan biriydi. Uzun süre bu görüşmeyi sağlamamı rica etti benden ve buna karşılık "Hayatım boyunca karşıtlarımla mücadele etmekten bıktım usandım," diyen Molotov'u ikna etmek için epey çaba harcadım. Her nasılsa bir kişiyle daha görüşmeyi kabul etti.

Görüşme yaklaşık dört saat sürdü, çok sert sorular soruldu, soruların bir teki bile yanıtsız kalmadı.

Görüşmeye gelen kişi daha sonra dönüş yolunda elektrikli trende şöyle demişti: "Molotov'u ziyarete gitmek, ilk kez yurt dışına gitmek gibi bir şey. Eğer insan Sovyet karşıtı duygularla doluysa daha da çok Sovyet karşıtı olur, eğer Sovyet yanlısıysa inancı daha da güçlenir. Onu sevmedim ama zekâsına ve tepkisine hayran kaldım. Molotov gibi bir adamı olmasaydı Stalin ne yapardı..." *03.02.1972*

"Örgütü dağıtmak gerek..."

– Bütün düzenbazları hapse tıkmaktan değil, onlarla birazcık oyun oynamak için zaman kazanmaktan yanayım. Trotski'yle de Buharin'le de oyun oynadılar. Şimdi de acele etmemek, sağduyu göstermek gerekir. *08.03.1975*

⚜

...Batı'da kalan Havacılık Endüstrisi Bakan Yardımcısı Fedoseyev'den söz ediyoruz.

– Çürük müydü? diyor Molotov. Dolandırıcıydı. Adam bu düzeni kabul etmiyordu ve bütün bunların uzun sürmeyeceğini düşünüyor, bu yüzden bir şeyler kap, al, çal diyordu. Sovyet iktidarı nasıl ayakta kaldı?.. Bütün bunlara katlanmak gerekti. İktidarın çevresinde o kadar çok pislik ve süprüntü vardı ki!

...Şçelokov'dan, intihar eden korgeneral Pakilev'den, mahkemeye düşen düzenbazlardan söz ediyoruz.

– Kurşuna dizilmeyi hak ediyorlar, diyor Molotov. Üyesi oldukları parti örgütü nerede, neden bu konu tartışılmıyor?

– Yönetimi eleştirmiyorlar. Şimdi nasıl bir seçim yaptıklarını biliyor musunuz?

– Bir şeyler biliyorum.

– Bu arada sizi bu sistemi, yani yönetimi eleştirmeme sistemini getirmekle suçluyorlar.

– Bunlar, diyor Molotov, yargılanması ve idam edilmesi gerekenleri şimdi de savunmaya hazır insanlar. Böyle bir yöntem bulmuşlar.

– Şimdi Lenin'i de suçluyorlar. Daha da ileri gidiyorlar.

– Yüce Tanrıya kadar mı? diye soruyor Molotov.

– Devrimi erken yapmışsınız, üstelik genel anlamda devrim yapmamak gerekirmiş.

– Şimdi değil, devrimden önce de böyle konuşmaya başlamışlardı.

– Devrimden önce başlamışlardı, daha sonra ise bunu unutmak zorunda bıraktınız siz.

– Unutmaya zorlayamazsın.

– Ama yine de insanları çok sıkıştırdınız.

– Bir ölçüde evet. Parti örgütlerinde bütün bu yöneticiler neden tartışılmıyor daha önceki gibi? Ancak neyin olduğu önemli değildir, ama neden olduğunu açıklamak gerekir.

– O zaman çukuru çok daha derin kazmak lazım.

– Biraz. Lenin'e kadar da, Stalin'e kadar da kazamazsınız.

– Ama sizin zamanınızda da en tepedekilerin tartışıldığı görülmemişti, diyorum.

– Tamam. Ama şimdi gerekli, çünkü bu tür şeylere çok fazla izin verildi. Bu kadarı olamaz. Demokratizmin anlaşılamamasıdır, bu konularda bağımsız olma isteksizliğidir bu... İşte bu sorunlar tartışılmıyor. Böyle bir şey olamaz. Tartışılması gerekir.

Hırsızlık ve rüşvetçilik olaylarında partinin tüm taban örgütünü dağıtmak, üyelerini partiden ihraç etmek gerekir. *10.11.1983, 01.01.1985*

SOSYALİZM NEDİR?

Başlangıçta

– Şimdi bizde gazetelerde sadece yarım yamalak gerçekler yer almakla kalmıyor. Alın XXV. Kongre'yi, eksikliklerden çok mu söz ediliyor? Oysa yığınla eksiklik var. Hangisini söyleyeyim. Peki ne yapacağız, bundan ne sonuç çıkar? Bir şey olmayacağından değil, sadece biz sesimizi çıkartmıyoruz. Oysa yaşam devam ediyor. Bakın insanlar ne diyorlar? Komünistlerle karşılaşıyorsun, ben o kadar çok insan görmüyorum ama yine de bazen bir gruptan, bazen diğer gruptan birilerini görüyorum. Bana, siz bile görüyorsunuz ne olup bittiğini diyorlar. Siz görüyorsunuz da, oradakiler, onlar görmüyorlar mı? Görüyorlar ama birincisi yeterince kararlı değiller, ikincisi sadece gerçeği söylemek değil, aynı zamanda sonuç çıkartmak da gerekir. Ama buna henüz hazır değiller. Lenin, buna hazırdı. Lenin ve Stalin katı gerçeklerden söz etmişlerdi. İnsanlar da onlara inanmıştı. *28.04.1976*

– Lenin şöyle demişti: "Eşitsiz ekonomik ve siyasi gelişme, kapitalizmin mutlak kanunudur. Buradan çıkan sonuç, sosyalizmin zaferinin başlangıçta..." Başlangıçta, "başlangıçta" sözünü görüyorsunuz değil mi? Ne demek başlangıçta? "Bu ülkenin zafer kazanan proletaryası, kapitalizmi mülksüzleştirdikten ve kendi ülkesinde sosyalist üretimi kurduktan sonra..."

Her şey ne kadar doğru söylenmiş! Ekim Devrimi'nden beş yıl sonra, 1922 yılında ise şunları yazıyor: "Marksizmin herkesçe bili-

nen gerçeği şöyle der: Sosyalizmin zaferi, öncü birkaç ülkenin işçilerinin ortak çabalarını gerektirir." Yani iktidar ele geçirilebilir, üretim organize edilebilir ama sadece başlangıçta. Bir ülkede. Ama zafere ulaşmak için ortak çabalar gereklidir. Ve en öndekiler şimdilik henüz yürümediler.

İlk başta tam bir zafer değil, sadece zafer kazanmak gerekiyor. Başlangıçta sadece bir ülkede zafer kazanmak, sömürücüleri ortadan kaldırmak, sosyalist üretimi organize etmek mümkündür. Ancak tam bir zafere ulaşmak Lenin'e göre, şimdilik olanaksızdır. Sosyalist bir devletin kapitalist ülkelerle yan yana varlığını uzun süre sürdürmesi düşünülemez. Ya biri ya öteki. Oysa Trotski buna inanmıyordu...

– Matematik diliyle söylersek, Trotski, sabit aritmetik değerleriyle, Lenin ise artan yüksek matematik değerleriyle düşünüyordu, diyebilir miyiz?

– Doğru. Kaba olarak böyle bir benzetme yapılabilir, diye onaylıyor Molotov. Trotski, köylüleri peşinden sürükleyebileceğine inanmıyordu. Bu onun en büyük hatasıydı.

– Burada "Molotov Akademisi"ne geçiyoruz, diyor Şota İvanoviç.

– Bence her şey çok açık söylenmiş ama hiçbir yerde bu açıklamaya yer verilmiyor. Lenin'in sözleri o kadar tahrif edilmiş ki, akademi üyesi Pospelov, Lenin'in yaşamöyküsünü yazarken, yukardaki tümcenin ilk bölümünü, yani zafer kazanılabilir kısmını alıyor, ikinci kısmını, yani ortak çabaları gerektirir bölümüne yer vermiyor. Marx, Engels, Lenin alıntılarından oluşan, özel olarak yayımlanmış bir derlemede bile birinci kısım var, ikincisi yok.

Ayrıca Lenin, zafer kazanan proletaryanın eğer gerekirse başka ülkelerde silahlı ayaklanma çıkaracağını ve eğer gerekirse savaşa gideceğini açıkça söylemiştir.

Apaçık söylemiş, ama şimdi barış içinde yan yana yaşama söz konusu olduğu için bu sözler uygun düşmüyor. Oysa bu aynı zamanda sınıf savaşı demektir. Kapitalizm ödün vermeye yanaşmıyor, bir kere bu işe giriştiğimize göre, burada iki çıkış yolu var: Ya sadece içerde değil, Fransa, İtalya, İspanya, Portekiz ve belli başlı

kapitalist ülkelerde kapitalizmi yıkarak aynı zamanda başka ülkelerde de o kadar güçlü hale gelmeliyiz ki, emperyalizm bize savaş ilan edemeyecek duruma düşsün, ya da devrimin daha erken patlak vermesi, onların da kendi adlarına işe karışmaları halinde bir atom savaşının çıkmasına hazır olmalıyız. Bu husus da gözden uzak tutulmamalıdır. Demek ki, çok daha büyük bir gerginleşme olabilecektir. Biri diğerinden kaynaklanıyor, bir ülkede kazanılan zafer tek başına sorunu sona erdirmiyor.

Ve işte Almanya saldırdı. Yarın belki Amerika da saldıracak. İşte işin püf noktası budur. Öyleyse sınıf savaşının sona erdiğini söylemek kesinlikle doğru değildir. *29.07.1971, 12.12.1972, 30.06.1976*

❋

– Hiçbir yerde sözü edilmeyen XXI. Kongre'de ülkemizde sosyalizmin tam ve kesin bir zafer kazandığı Hruşçov tarafından söylenmişti. Madem tam ve kesin bir zafer kazanılmıştır daha fazla şey yapmaya ne gerek var? Bu bahanenin arkasına sığınarak artık komünizmi kuruyoruz diyorlar. Peki bunu ne için yapıyorlar? Güzel bir tabelanın ardına gizlenerek yarım kalmış işlerle ilgili devrimci sonuçlar çıkartmamak için. Sınıfların ortadan kaldırılması zor bir devrimci görevdir. "Komünizmi kuruyoruz" sözleri ise ancak bu soruna değinmeden geçme bahanesi, devrimcilikten uzaklaşma denemesidir. Bu da sağcıların takındıkları tipik bir tavırdır. Kulakları ortadan kaldırmak gerekmez, kulaklar sözde...

Gereksiz gösterilen şiddete açıklama buluyoruz, insancıl olmak, kurallara uymak gerekir. İşte onların ahlakı böyle. Ama bu devrimci ahlak değildir, ileriye götürmez, güçlüklerin üstünü örter, sorunların yanından geçer, komünizmi kuruyoruz diye de bir gerekçesi vardır.

Lenin, sınıfları ortadan kaldırmak gerektiğini söylüyordu. "Bu komünizmde olur, diyorlar. Biz de giderek sınıfları ortadan kaldıracağız elbette ama şimdilik kendi akışında ilerliyor." Çeşitli zorluklar olmadan. Barış içinde yan yana yaşamayla daha da hızlı bir şekilde... Hruşçov, bundan kazançlı çıktı ya da ideolojide çoğunluğu kendi yanına çekti. Oysa siz Lenin'i alıyorsunuz. Lenin,

Tanrı'dan yana ya da Tanrı'ya karşı, bu dinden ya da başka bir dinden yana bir ideolojimiz olmadığını, bizim ideolojimizin sosyalist devrimle kapitalizmi devir! ideolojisi olduğunu söylüyor. İşte bizim ideolojimiz bu.

Bu ideolojiyi izleyecek olursak ahlakımız da bu görevlerin gerçekleştirilmesini amaçlayan devrimci bir ahlak olacaktır. Bizim hümanizmimiz Marksisttir, burjuva hümanizmine benzemez. Onların hümanizmi, hiç kimseyi darıltmamak şeklindedir. Hıristiyan, anti-Hıristiyan ama burjuva hümanizmi. Burjuva düzene ilişme, insanları eğit, diye vaaz veriyordu Tolstoy, çünkü o bir toprak ağasıydı, düzen değişmeden insanın değişmeyeceğini anlayamıyordu.

Ahlakı insanın içindeki iyi özellikleri eğitmeye yöneltip, rüşvetleriyle, hırsızlıklarıyla düzeni olduğu gibi bırakacak olursak, ahlak da kokuşmuş bir ahlak olarak kalacaktır. Ama eğer düzeni yıkıp yeniden kuran devrimci görevleri benimsersek işte o zaman ahlakı zafere, zafer uğrunda mücadeleye uygun hale getirmek gerekir. Bu başka bir ahlaktır. Herkes bundan uzak durmak istiyor. Bu yüzden ahlakla, hümanizmle ilgili bütün konuşmalar baştan sona yalandır. Eğer kök yoksa ne için savaşacaksın, amaç yoksa ne için savaşacak, nereye gideceğiz? Barış içinde yan yana yaşamak için savaşacağız. O zaman tek bir ahlak olur.

Bizde henüz sosyalizm yok. Bizde rüşvetler, hırsızlıklar, her türlü kepazelik var...

Trotski, bir düzenbazdır, sapına kadar düzenbaz. Kapitalizmin gelişimindeki düzensizliği burjuva filozofların belirlediklerini Stalin'in yüzüne vuruyor. Böyle konuşuyorlardı, burjuva filozofların da gerçeğin etrafında dolaşan bu veya başka sözcükleri ve tümceleri vardı, kendi güçlerine güvendikleri sürece devrimci eylemlerden yanaydılar. Kısacası İngiltere'de Karl'ın kafasını koparıyorlar, Ludovik'i öldürüyorlar, gerektiğinde hiç acımıyorlardı. Ama devrim bununla bitmiyor. Büyük toprak sahiplerini bertaraf ettiler, bu büyük devrimci bir işti. Ama daha ilerisi işlerine gelmiyor. İşçiler ise zayıf kaldılar. Bu noktada kalabilir miyiz? Kalamayız. İşte bütün mesele, komünizmle ilgili sözler, barış içinde yan yana yaşama

konusundaki temenniler değil, şimdiki devrimci görevlerin neler olduğunu anlamak, sınıfları ortadan kaldırmaktır. Şu anda başka çözüm getirici devrimci bir görev yoktur. Eğer varsa söyleyin...

Şimdi bu konuda konuşmuyorlar, çünkü bu konuda konuşmak devrimci görevlerden söz etmeyi gerektirir. Sınıfları bir anda ortadan kaldırmak mümkün değil, o zaman bunu nasıl yapacağımızı tartışalım. Ama işte tartışmıyorlar. Tartışmak da istemiyorlar. Peki başka bir yol var mı?

Şimdi insanlar "aman yeter ki, yeter ki" diyerek çalışıyorlar. Bunun için insanları eğitmek gerekir. Elbette maaş da vereceksin ama ayrıca eğiteceksin de. Ama bu yapılmıyor. Herkes parasını almayı düşünüyor. Bizde ahlak ancak devrimci ahlak olabilir. Devrimci görevler ülkemizde henüz yerine getirilmedi. Bir dünya savaşına izin vermemek için her şeyi yapmamız, daha da önemlisi, mevzilerimizi kaybetmememiz, tersine artırmamız gerekiyor. Nasıl olacak bu? Mücadeleyle. Ama mücadele tehlikelidir. Seçim sana kalmış bir şey. 07.12.1976

– Size Trotski'nin şu sözlerini okuyayım: *Önümüzdeki 40-50 yıl içinde Avrupa sosyalizminin çürümeye başlayacağını, proletaryanın ise devrim yapamayacak duruma düşeceğini tasavvur edebilir misiniz...* Tam da 50 yıl geçti. Onun en büyük eksikliği buydu.

Bir komünist olarak teorik ve politik görevim, Avrupa proletaryasının 40-50 yıl içinde iktidarı ele geçiremeyeceği ön koşulunu hangi anlamda kabule zorlar beni ...

Al işte iktidarı ele geçiremedi!

Köylülerle birlikte sosyalizmi kurmamızın Avrupa proletaryasının iktidarı ele geçirmesinden daha kolay olduğunu düşünmemi sağlayacak hiçbir teorik ve politik kanıtımın olmadığını iddia ediyorum.

İşte benim yazdığım not: "Teorik bir akıl yürütme değil."

Yoldaş Stalin de 1924'te bir ülkenin, bir köylü ülkesinin çabalarının sosyalizmi kurmaya yetmeyeceğini yazmıştı...

– Şubat 1924'te bir ülkede üretimin kurulabileceği, ama tam olarak sosyalizmin kurulmasının olanaksız olduğu söylenmişti, diyor Molotov.

– Ama Trotski burada sanki Marksist bir tutum içinde görünüyor, dedim ben.

– Marksizmi kullanıyor, aslında karşı olduğu halde çok da ustaca kullanıyor. İşin püf noktası burada.

– Sosyalizmle komünizm arasında bir sınır olmak zorunda.

– Kuşkusuz. Bu artık daha da keskin bir sınır. Komünizmde devlet yoktur, Stalin, komünizmde devlete yer vermiştir. Leninizm açısından bu saçmadır. Stalin şöyle diyor: Komünizmde devlet olmamalı ama eğer kapitalist kuşatma duruyorsa...

– Ordu ve devlet mekanizması olacak.

– Bu nasıl bir komünizm olacak? diyor Molotov. Güzel bir ev, iyi bir yaşam, güvence. Bütün bunlar küçük burjuva görüş açısından yeterli şeyler. Şayet tüm yoksullar az ya da çok iyi bir yaşam sürecekse bu artık kapitalizm değil, sosyalizmdir. Ama henüz tam bir sosyalizm değildir...

(Telefon çalıyor. Torunu arıyor.)

Dükkânından vazgeç ya da devlete vergi öde! Ders veriyor, asıl işiyle uğraşmak istemiyor. Diploma tezini vermedi, neden vermedi? Neden vermedin diyorum. Herkes veriyor, sen onlardan farklı mısın? Düşüneceksin demek! diyor Molotov telefona. Bir yandan da bana açıklama yapıyor: Galiba tezi başarılı değil, boş ver, düzeltirsin, sen yeteneklisin diyorum... (Torunları Lora, Lyuba, Slava ve tabii ki torununun çocuğu Polinka'yı sevdiği hissediliyor. Her birine söyleyecek bir sözü var. 1955 yılında Artek Kampı'nda izcilerle vedalaşırken şöyle dediğini anımsıyorum: "Torunuma gideceğim. Yoksa dedem nereye kayboldu der." –*F. Ç.*)

– Marx, kollektivist temellere dayanan bir toplumda üreticilerin mallarını değiş tokuş etmeyeceklerini söylüyor. Değiş tokuş etmeyecekler. Ne yapacaklar, çukura mı atacaklar? Hayır, değiş tokuş yapmadan idare edecekler. Mal-para ilişkileri olmayacak. İşte size sosyalizm.

– O zaman komünizmin sosyalizmden farkı ne?

– Çok farklı. Bakın işin püf noktası nedir. Sınıflar olmayınca mal-para ilişkileri de olmayacak, üretim düzeyi, her bireyin ihtiyaçlarını...

– Azami şekilde sağlayacak kadar mı olacak?

– Hayır azami değil, daha iyi bir şekilde karşılayacak şekilde olacak. İhtiyaçların azami tatmini hiçbir zaman olmayacak. Stalin bu sözcüğü gereksiz yere kullanmış, sözcük oyunu yapmıştı. Ne demek azami olarak? Herkes kendine bir piyano, bir otomobil mi alacak? Saçma. Dolayısıyla azami değil, tüm temel ihtiyaçların karşılanması. Herkes ortaklaşa sahip olacak. İşte şimdi benim de aralarında olduğum bütün bakanlar ve benzerleri de bir yemekhaneden faydalanıyor. Ayda 60 ruble ödedim ve bütün yiyecek maddelerini aldım. 100 işgünü çalıştım. Marx şöyle diyor: Her bir kişi çalıştığı iş günü karşılığında para alacak. Çalıştın, 100 çift ayakkabı ürettin, bu ayakkabılar için 100 gün çalıştın, sadece bir çift ayakkabı alacaksın, geri kalan 99 çifte başka ürünler alacaksın, sana ne gerekiyorsa onu seçeceksin.

– Yalnız burada hesap nasıl olacak? Sosyalizm hesap demektir.

– En düzgün şekilde olacak. Komünizm daha da ileri gidecek, çünkü o zaman çok büyük bolluk olacak, o zaman sadece sınıfları ortadan kaldırmak değil, aynı zamanda bedensel emekle zihinsel emek arasındaki farkı da ortadan kaldırmak gerekecek. Kentle köy arasındaki fark da yok edilebilecek, ama düzey farkı hâlâ sürüyor olacak.

– Sınıflar ortadan kalkınca kentle köy arasındaki fark nasıl kalacak?

– Engels bundan söz ederken köylülüğün olmayacağını ama dağlarda yaşayanların farklı koşullarda yaşayacaklarını ve dağın eteklerinde yaşamak istemeyeceklerini söylemişti. Onların kendi sorunları var. Hepsini eşit düzeye getirmek mümkün değil, buna gerek de yok, ayrıca buna engel olacak kimse de yok. Köyde yaşamak istiyorsan buyur köyde yaşa, ama daha düşük kültürel koşullarda yaşayacaksın. Tiyatroya daha az gideceksin. Belki köyünde sinema ve televizyon olacak.

– İlişkiler de farklı olacak.

– Evet. Bu durum bazılarının hoşuna gidecek, bazılarının gitmeyecek. Sosyal bakımdan fark olmaması için elbette daha zaman geçmesi gerekecektir, ayrıca zihinsel ve bedensel çalışma arasındaki farkı bir anda tamamen ortadan kaldırmak mümkün değildir.

Ürün bolluğu hemen olmayacak. Bunlar normlara uygun olarak verilecek. Ama daha sonra sosyalizm döneminde Lenin'in dediği gibi, hiçbir devlet memuru orta halli bir işçiden daha yüksek maaş almayacak. Genel Sekreter de, Halk Komiserleri Konsey Başkanı da, Bakanlar Kurulu Başkanı da dahil hiçbir devlet memuru, orta halli bir işçiden daha fazla para almamalıdır. Paris Komünü bunu gerçekleştirmişti. Aynı şey bizde var mı acaba?

Oysa ki biz tam olarak bitirilmemiş bir şeyi süsleyip püslüyoruz. Asıl önemlisi de bürokratizmin aşılamamış olmasıdır. Biri ayda 100 ruble alırken diğeri 1000 ruble alıyor...

...Ancak işçi sınıfı örgütleyici olabilir, bilimsel yönden eğitimli insanları, yani aydın kesimi de sosyalizm ideolojisine katmak gerekir.

– Aydınların katman olarak adlandırılması doğru mu?

– Ne var, kat, katman. Sınıf olmak istiyorsun, sınıf daha iyi bir şey değil. Lenin sınıfların ortadan kaldırılmasını istiyor.

– Batı'da, yoksa Bolşevikler dünya komünizmi programından vaz mı geçtiler diyorlar.

– Tanrım, küçük bir güç olduğumuz zamanlarda bile korkmuyorduk. Şimdi neden korkalım? Varsın öyle desinler. Vazgeçmedik, sadece biraz kafamız karıştı.

Şu anda her şeyimiz var: Güçlü bir ülke ve sosyalist devletler topluluğu. Kendi savrukluğumuz, tembelliğimiz, disiplinsizliğimiz dışında hiçbir şeyden ve hiç kimseden korkumuz yoktur, sosyalizm davasını sağlamlaştırmak için de bunlarla mücadele etmek gerekir.

Artık yaşam daha karmaşık. O zamanlar daha zor bir yaşam vardı, daha zor.

Anlamak artık sizin işiniz. Ben yaşlandım ama siz gençler bu meseleyi anlamak zorundasınız. Çünkü bunu anlamadan hiçbir şey yapamazsınız: Kör olur, bir o yana, bir bu yana gidersiniz.

Maddi özendirmenin yerini sosyalizmde ne alabilir? Zlobin'in ekibinin kazandığı ünü de kabul etmiyorum. Zlobin tam anlamıyla

gerçek bir müteahhitti ve çarlık zamanında da onun gibiler doluydu! Benim açımdan sosyalizmde maddi özendirmenin yerini alabilecek altı faktörü kitabımda şöyle sıralıyorum:

Üretimin bilimsel esaslara dayanarak ustalıkla planlanması.

Sosyalist yarışma.

Kadroların seçimi.

Tüm toplumun eğilimi (bütün örgütler aynı ortak amaca yönelik olarak çalışmalıdır).

Uluslararası sosyalist karma-ekonomik bütünleşme.

Partinin ideolojik eğitimi (Bu eğitim, iç ve uluslararası uygulama sorunlarını kapsamalıdır), diye sayıyor Molotov. *17.07.1975*

Program frenliyor

– Bence gençlerin, sadece gençlerin de değil, bunak ihtiyarların da, bu konularda düşünmeyen orta yaşlıların da eğitilmesi için Lenin'den başka esas alınacak kimse yoktur. Ama Lenin'in çok gerilerde kaldığı düşünülüyor ve dolayısıyla yeni bir şey gerekiyor. Oysa işin içyüzü, mücadelenin tamamını yeni bir aşamaya çıkartmakta yatıyor ve her şey yeni bir biçimde ortaya çıkıyor. Pek çok şeye yeni bir gözle bakmak gerekiyor...

Lenin'in "Proletarya Diktatörlüğü Döneminde Politika ve Ekonomi"sini okumanızı öneririm. 1919 sonu. Şimdi size kendi sözlerimle aktaracağım, daha sonra kendiniz okur, bilgilerinizi derinleştirirsiniz. Anlamı doğru olarak aktarmaya çalışacağım.

Sosyalizm nedir? Şöyle deniyor: Sosyalizm, sınıfların ortadan kaldırılmasıdır. Sınıflar ancak proletarya diktatörlüğünde ortadan kaldırılabilir. Bunun için proletarya diktatörlüğü gereklidir. O olmazsa sınıfların ortadan kaldırılması mümkün değildir.

Bizde ise sömüren sınıfların ortadan kaldırılması söz konusudur. İşte kolhozda çalışan şu köylüyü koruyorlar. Ama eğer bu köylüyü mutlu etmek istiyorsan bunu o köylüyü koruyarak yapamazsın. Onu bu kolhozlardan kurtarman gerekir. Ve onu sosyalist köyün işçisi haline getirmen gerekir. İşte bu köylü ve demokrasi yandaşları, ki hepsi de gericidir, bunlar bu köylüyü olduğu gibi dondurmak istiyorlar. Kendi küçük burjuvalıkları içinde sersemlemiş durumdalar. *29.07.1971, 12.12.1972, 30.06.1976*

❋

– Herkesin elinde bir Lenin var. Tarihçi Gleyzerman, Lenin'in "Büyük Girişim"ine atıfta bulunarak, komünizmin sınıfsız bir toplum, sınıfların ortadan kalkacağı uzun bir süreç olduğunu ve sınıfların komünizmde kesin olarak ortadan kalkacağını yazıyor. Sınıflar da bunu ortaya koyuyorlar. Ancak meselenin püf noktası, Marksizmin ve Marksist diyalektiğin tarihsel gelişmeyi kesinlikle gerektirmesinde, her şeyin gelişme içinde ele alınmasında ve sürecin hiçbir yerde duraklamamasındadır. Bu nedenle Lenin, sosyalizmin sınıfların yok edilmesi olduğunu söylerken haklıdır. Bu demektir ki, sosyal anlamda fark olmayacak ama ilerde kesin olarak fark ortadan kalkacak... Aslında insan da küçük bir çocukken büyüyüp bir bilim adamı oluyor. İşte sen bir çocuksun. Delikanlı oluyorsun. Üniversite çağında genç bir adamsın artık. Ve genç bir bilim adamısın. Sonra yetişkin bir bilim adamı oluyorsun. Sınırı doğru yerden geçirmek elbette imkânsız.

– Ama Lenin sosyalizmde sınıfların ortadan kalkacağını öngörüyordu.

– Bu bir öngörü değil, onun öğretisine bütünüyle uygun düşen bir düşünce. Ama her şeyin sonuna kadar yapılacağı anlamına gelmiyor, oysa ki bu ilerde de devam edecektir. Ancak Lenin sınıfların yok edilmesini komünizm dönemine ertelemiyor. İşin püf noktası budur. Bunlar ise erteliyorlar ve bunu dayanak alıyorlar. Devrimcilik yok. Ertelemek olanaksızdır. Bazen bir şeyleri ileriye bırakmak, hazırlanmak gerekir, işte o zaman bunu söyleyebilirsin. Oysa burada sınıfların yok edilmesi meselesini komünizme aktardılar. Ama bu sorun çözümlenmeden komünizme geçmek olanaksızdır. Asıl önemli olan budur. Oysa ki onlar zor bir sorunun üstünden atlamaya çalışıyorlar. Bunun üzerinden atlamak imkânsızdır.

Lenin, proletaryanın sınıf mücadelesinden tiksinme, bu mücadele yokmuş gibi davranma hayali, sivri köşeleri düzeltme, törpüleme, yumuşatma isteği, küçük burjuva demokratlara özgü duygulardır diyor. Marx da şöyle demiştir: Kapitalizmle komünizm arasındaki bu geçiş döneminde proletarya diktatörlüğünden başka bir şey olamaz. Oysa ki şimdi bizde, her yerde bunu "kapitalizm-

le sosyalizm arasında" şeklinde ifade ediyorlar. Bütün literatürde doğrulanmıştır. Programda da. *28.04.1976*

❋

– Siz mücadeleyi bitirdiniz, diyor Şota İvanoviç.

– Henüz hiçbir şeyi bitirmedik, diye yanıtlıyor Molotov.

– Ülke içinde.

– Ülke içinde de henüz hiçbir şeyi bitirmedik. Temelleri daha yeni attık.

– Hruşçov izin vermişti...

– Evet Hruşçov döneminde de yasak değildi, şimdi de değil. Tam tersine bizim SBKP Programı'ndaki ideoloji, frenleyici bir ideolojidir.

– Yanlış bir program.

– Yanlış değil de, sosyalizmin kuruluşunu frenliyor. İşçiler çalışıyorlar ve davayı ileriye götürüyorlar, köylüler, kolhozcular ağır kalıyorlar ama öne geçiyorlar. Onların gerçek bir yönetimi yok. Tersine insanlar ciddi konularda kaygılarla sarılmışlar. Marx'ta, Engels'te, Lenin'de paranın egemen olduğu bir sosyalizm yok. Yok böyle bir sosyalizm. Bulun bakalım var mı? Oysa bizde devam ediyor. Marx'ta, Engels'te, Lenin'de bizim söylediğimiz gibi, artık tam olarak kurulmuş, gelişmiş bir sosyalizmde iki tür mülkiyet olduğuna ilişkin bir şey yoktur, böyle bir sosyalizm yoktur. Bu geçiş dönemi artıklarını ortadan kaldırmak yerine her şeyi durdurmaya, engellemeye başladık. Ama artık komünizmi kuruyormuş gibi gösteriyoruz. Saçma. İdeoloji bu yönde ilerliyor.

– Stalin, "Ekonomik Problemler"de bu soruna doğru yaklaşıyor muydu?

– Doğru yaklaşıyordu. Başlangıçta pek kararlı olmayan bir yaklaşım ama sonunda kesin bir tavır takınmıştı. Doğru yaklaşan tek kişiydi. Hepimiz her şeyi tam anlamıyorduk bile. Stalin'in yanlışları vardı ve ben onunla tartışmıştım. Bana okumam için müsveddeleri ve yayımlanan kısımla, üzerinde çalıştığı ikinci bölümü vermişti. Marx'ta, Engels'te ve Lenin'de paranın, cüzdanın olduğu bir sosyalizm yoktur.

Kolhozlar geçiş biçimiydi. İki tür mülkiyetin olduğu, bitmiş, tamamlanmış bir sosyalizm yoktur. Oysa gelişmiş bir sosyalist toplumumuz olduğunu söylüyoruz, böylece içimizi rahatlatıp, kendimizi frenliyoruz. Bu engeli ortadan kaldırmamız ve halkın bütün güçlerini ortaya koymamız gerekiyor. Bütün bunlar yoluna girecektir. Ama şimdiki yöneticilerimiz bunu anlamıyorlar, onlara el altından birtakım belgeler verenler ise hiçbir şey yapamayacak küçük burjuva ideologlardır. Artık temeller atılmıştır, geriye dönülemez ve işte "Gelişmiş sosyalizm! Komünizme geçiyoruz!" ve saire. Hiçbir şeye geçmiyoruz. Brejnev, istemedikleri için değil, küçük burjuva ideolojisine uygun yaşadıkları için bunu anlamayan yöneticilerden biridir. Bu maldan henüz daha çok var elimizde ve bunun da frenlemeyeceği beklenemez. Ama en ilginci, bu konu üzerinde düşünen ciddi insanlar bulamamanızdır. Birisi sözde bir şeyleri Marx, Engels, Lenin'in eserlerinde sosyalizmin kurulduğu noktaya doğru ilerletmek gerektiğini duymuş, böyle birini bulamazsınız.

– Nereden başlamak gerekiyor, kolhozlardan mı, başka bir şeyden mi?

– Aslında kolhozlardan.

– Kolhozları ortadan kaldırıp, devlet mülkiyetine geçirerek mi?

– Evet, evet. Bunu yapmak için çok büyük bir hazırlık çalışmasından geçmek gerekir, biz bunu henüz yapmıyoruz, çünkü sanki her şeyi kurmuş gibi kolhozların da, paranın da ortadan kaldırılması için yapılacak hazırlık çalışmasını ağırdan alıyoruz. Ve ben Stalin'den başka hiç kimsenin bu konuda cesaret göstermediğini, hatta konunun bilincinde olmadığını söylemek zorundayım. Bu konuyla ilgili olarak Stalin'in yazdıklarını okudum ve kendisiyle de tartıştım. Stalin'in yazdıklarında ilk başlarda kararsızlık vardı ama son bölümde çok açık bir şekilde ifade edilmişti. Kolhozların artık işi engellemeye başladığını Stalin yirmi yıl önce söylemişti. Şimdi bir kolhoz kendi olanaklarıyla varlığını sürdürebiliyor, bir de devlet bu işe yatırım yaparsa ne olur? Tempolar çok büyük ölçüde artar. Programda sovhozların, kolhozlar için örnek olması gerektiği belirtilmişti. Artık bu kadar çok hazırsak, komünizmi kuruyorsak öyleyse neden örneklere geçmiyoruz? Hiç durmadan gevezelik

etmekle olmaz bu iş. Ancak işin özü, makineleşme alanındaki gerilik, durumun şu anda kötü olmasının nedenlerinden. Amerika'da ne tahıl, ne pamuk, ne de pancar sıkıntısı duyuluyor, neden? Çünkü her yerde makineler var. Her şey baştan sona makineleştirilmiş. Biz de bunu yapabilirsek onların önüne geçeriz. Oysa her şeyimizi bu konuya yoğunlaştırıp ilerlemek yerine tarıma çok büyük yatırımlar yapıyoruz... Çok yönlü ve komple makineleşmeyi sağlamak için gereken her şeyi devletin yapacağı sovhoz tipi kuruculuk biçimine geçersek mükemmel bir şey olurdu. Gerçekten mükemmel olurdu. Ben tarımın bizim için bir sorun olmadığı görüşündeyim. Onu hızla hallederiz, ama şimdilik çeşitli bölgelerin koşullarına, farklı kültürlere, farklı türlere uygun makinelerimiz yeterli değil. Eğer makineleştirme konusunu bilimsel ve ekonomik olarak halledebilirsek bu görevlerin de kolayca üstesinden gelebiliriz. Askeri araçlar konusunda da geri kalmamalıyız. Bu alanda çok güçlü olmalıyız...

– En önemlisi sanayi.

– Elbette. Şu anda biz çok kazançlı bir durumda bulunuyoruz, petrol ve gaz bakımından dışarıya bağımlı olmayan dünyadaki tek ülkeyiz. Amerika bağımlı, Fransa, İngiltere ve diğer bütün ülkeler... Biz tam anlamıyla bağımsızız. Sadece yeterli makinemiz yok. Bir de bilgili insanlarımız. Ama asıl önemlisi elbette ki makineleştirme. Bunu iyi anlamak ve bu politikayı kararlı biçimde sürdürmek gerekiyor. Bu takdirde çok hızlı bir şekilde ilerleriz.

...Sosyalizmin ne olduğunu anlamamız gerek.

– Bu konudan artık hiç kimse genel olarak bile söz etmiyor.

– Ne demek hiç kimse söz etmiyor? Ediyorlar. Çok da fazla üstelik. Felsefeciler konuşuyorlar, ekonomistler de. Elimizde bilimsel komünizmin temellerini anlatan iki kitap var. Marksizm-Leninizm Enstitüsü Müdürü, Akademi Üyesi Fedoseyev'in redaksiyonunda çıkmış. Okuyun da onun Marx, Engels ve Lenin üzerine ne saçmalıklar döktürdüğünü görün.

– Yalan yanlış şeyler mi söylemiş?

– Evet. Hem de nasıl... Barış, barış diye kafayı yemişler! Nixon barışı sana getirip armağan etmez. Evet, bu çok sert bir mücadele olacak, aksi takdirde bir şey yapamayız. Ama sizler safça davranıp

barış, barış diyorsunuz. Bu saçmalığı yazacağıma elim kırılsaydı! Barış, barış! Onu kazanmak gerekir!

...Bir fırsattan yararlandık, Ortadoğu'ya indik. Ama çok uzaklara gitmek zarar verir. Bence büyük bir ihtiyatsızlık yaptık, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nda partnerlerimiz de kabul ederlerse Ortadoğu'da barış için asker vermeyi önerdik.

– Ve Amerikalıların da kendi askerlerini göndermesini.

– Orada ne işimiz var? Gereksiz bir şey. Bir zamanlar Arapların daha fazla silahlanmaları ve emperyalistlere direnmeleri için Sedat'ı kullanıyorduk, şimdi ise Araplar, emperyalistleri önlerinde eğilmek zorunda bırakıyorlar. Araplar birleşmek gerektiğini anladılar, fiyatları yükseltmeye, petrol teslimatını kısıtlamaya başlıyorlar. Bundan bize sadece fayda gelir. Varsın Sedat bu işle uğraşsın, bize ne kötülüğü var? Bizim yardımımızla daha etkili olacaktır. Biz bir kenara çekilirsek emperyalistlere hizmet etmiş oluruz...

– Vladimir İlyiç Lenin, Yosif Stalin, komünist partinin Sedat tarafından ortadan kaldırılmasını kabul ederler miydi? diye soruyor Şota İvanoviç.

– Aman ne diyorsunuz! Lenin Brest barışını almış, Stalin'se Hitler'le barış imzalamıştı. Aptal değil, akıllı insanlardı, oysa siz çok ilkel bir yaklaşım gösteriyorsunuz.

– Ama o zaman başka bir yol yoktu.

– Her şeyden ne zaman yararlanacağını bilmek gerekir. Brest barışı pis bir anlaşmaydı, Lenin imzalamıştı ama Trotski karşıydı. Trotski çok akıllıydı! Hitler'le barış anlaşması imzalamıştık, onlar ise daha sonra bizi aptal yerine koyup üzerimize saldırdılar. Oysa neredeyse iki yıl kazanmıştık.

Nükleer denemelerin yasaklanması konusunda antlaşma imzaladık: Sosyalist Çin'e karşı Amerika ve İngiltere emperyalistleriyle imzalanan antlaşma. Çin'in silah edinmesini yasaklamak niye? Çin, bunu umursamadı ve silah edindi. Fransa umursamadı. Biz ise cascavlak kalmıştık. Bu durum Sovyetler Birliği'nden kopmak için Mao Zedung'un eline önemli bir koz verdi. Onlarsa Çin'le Sovyetler Birliği arasındaki ayrılmaya yardım etmek için anlaşma imzaladılar. Artık bunu düzeltmek hemen hemen imkânsız. Çinliler ise sonra daha da ileri gittiler, çünkü Marksist değil, yarı Marksisttiler.

– Galiba bizi buna Hruşçov itti.

– İtmedi, düpedüz kolumuzdan tutup bu işe sürükledi. Barış, barış diye diye anlaşmayı imzaladılar. Ama barış savaşmadan olmaz.

– Sovyetlerin milyarlarca parasını yurt dışına veriyoruz, onlar ise yıkıldılar! diyor Şota İvanoviç.

– Nerede yıkıldılar?

–Şili'de örneğin. Bundan birkaç yıl önce siz bize Şili'nin uzun süre dayanamayacağını söylemiştiniz.

– Şili'de olanlar güzeldi. Daha çok Şililer olacak: Zafer ve yenilgi.

– Sedat'a yardım meselesi...

– Bunlar basit, pazaryeri konuşmaları.

– Peki ya Amerikalılardan yana dönerse?

– Dönerse mi! Mutlaka dönecek!

– Tamam ben çenemi kapatıyorum. Güzel bir söz var: Yaşayalım, görelim diye. Tarih gösterir... Churchill'in *İkinci Dünya Savaşı* kitabında...

– Tarihi doğru dürüst öğrenmiyorsunuz, sadece Churchill'in yazdıklarına bakıyorsunuz. Onun dediklerine dayanacak olursanız hata edersiniz. Çok büyük hatalar hem de.

– Ama biz ona dayanmıyoruz.

– Dayanıyorsunuz, dayanıyorsunuz.

– Ama Sovyetlerin milyarlarını hiç kimse inkâr edemez.

– Ah siz küçük burjuvalar! Hiç kimse inkâr edemez... Ah siz!

– Hruşçov bir ıslık çaldı ve gitti.

– Peki siz neredeydiniz? Islık çalmış. Siz nerede ıslık çalmıştınız? Birinin üstüne yıkın da. Hayır, bu imkânsız... Arada sırada size çatıyorum. Size göre, bizde sosyalizm iki yüz yıl sonra olacak. En iyisi gelin başka bir işle uğraşalım.

Şu greyfurt bence harika bir Amerikan meyvesi. Gürcüler bunu kapmalı diyorum.

– Bir şeyler var ama az, diye yanıtlıyor Kvantaliani.

– Olması lazım. Tavsiye ederim, çok güzel meyvedir.

– Savaştan önce her bir kopeği durmaksızın ekonomiye yatırmış olmasaydık, har vurup harman savursaydık savaşı kazanamazdık.

– Her şey zamanında. Ama bizim de artık anlamamız gerek.

– Propaganda açıklanmalı.

–Propagandamızın hatalarını yinelemek zorunda değiliz ama. Eksiklerini de tabii.

– Televizyonda gösteriyorlar: Bir spor kompleksi armağan ediyoruz, açılışını yapıyorlar ve bu, Sovyetler Birliği'nin hediyesidir bile demiyorlar.

– Buyurun greyfurt alın, Amerikan ya da Küba greyfurtu...

– Küba boynumuzda asılı duruyor, dursun varsın.

– Hiç de asılı değil.

– Şili de asılı olsaydı keşke.

– Hayır, gerek yok. Ben bu konuda çok dikkatliyim... Siz ise politikada tam bir küçük burjuvasınız, diyor Molotov, Şota İvanoviç'e.

– Vyaçeslav Mihayloviç, sizin sözlerinizi çok iyi hatırlıyorum. Geçen yıldı. Bir aylık maaşımı Şili için versem acımam dediğimde siz de "Bir aylık maaş ne ki, devrim için hayatını vermek gerekir!" demiştiniz. Böyle söylemiştiniz.

– Hayatınızı vermekten henüz çok uzaksınız. *09.11.1973*

Barış içinde yan yana yaşama

– Bana öyle geliyor ki, "barış içinde yan yana yaşama" parolası Lenin zamanında kullanılmıyordu, değil mi?

– Hiçbir zaman kullanılmıyordu, Lenin de hiç kullanmıyordu. Bence nedeni belli. Öyle bir dönemde barış içinde yan yana yaşamaktan söz etmek saflık olurdu. Sanki "Lütfen barış verin!" diye ricada bulunuyormuşuz gibi. Pek tabii ki onlar bize barış falan vermiyorlardı. Onlar kendi yollarından gidiyorlardı, biz kendi yolumuzdan. Bizim izlediğimiz politika devrimci açıdan yerleşiyor, güçleniyordu. Bence şimdi doğru bir slogan. Ancak tabii ki şunu da göz önüne almak gerekir: Bu sloganı yanlış anlayanlar ve pasifist düşünenler de var. Bu slogan tek başına pasifist düşünce tarzına doğru gidiyor. Lenin zamanındaki eski Programda bu görüşler tartışılıyordu. Pasifist düşünceler çok zararlıdır. Lenin bu konuda çok dikkatli ve hassastı. Şimdi ise durum farklı.

– Hruşçov bunu Programa bile sokmuştu...

– Ben şahsen bu ifadeden kaçınıyordum. Bu formülden kaçınmaya çalışıyordum, ama Hruşçov tam tersine bu bileyi taşının üstünde dolaşmaya çabalıyordu. Yanlış formül. Ama eğer buna bir şeyler eklenecek olursa ödün verilmiş olmaz. Karşı tarafa dikkati yöneltmek gerekir.

1921 yılında biz böyle bir slogan kullanmıyorduk. Barıştan yanaydık, burjuva ülkelerle ilişkilerin gelişmesinden yanaydık. Hiç kimseye saldırmaya hazırlanmıyorduk. Ama pasifizme karşıydık. Programda bundan çok kesin ve çok sert söz edilmişti. Lenin'in programında. Programı gözden geçirdim, inceledim, böyle bir slogan yok. Lenin'in barışın gerekliliğini savunduğu Brest barışı sırasında da bu ifade en azından Lenin ve Lenin'in en yakın yandaşları tarafından hiçbir zaman kullanılmamıştır. Şimdi çok geniş ve eklektik bir şekilde kullanılıyor. Genel çizgi önceden belirlenmiş durumda. Biz sanki barış konusunda ricacı oluyormuş gibiyiz. Barış beklemek, kendi zayıflığını göstermek demektir. Güçlünün karşısında zayıflığını göstermek ise politik bakımdan bir yarar sağlamaz, amaca uygun bir şey değildir. Bolşeviklere yakışmaz. Teorik ve özel politik ilkesel konularda her zaman doğru konuşmayı beceremeyen Hruşçov bu sloganı geniş şekilde kullanırdı. Kaba sözleri de vardı...

Stalin'in basında çıkmış, barış içinde yan yan yaşamak gibi kaypak sözleri yoktu bence. Böyle bir şey söylediğini hatırlamıyorum. Lenin'in kesinlikle yoktu. Ama Lenin'in "biz barıştan yanayız", "ayrıcalıklı ilişkilerden yanayız" ifadeleri vardı. Biz elbette ki barış için mücadele ediyorduk.

– Stalin şöyle diyor: Barışın korunması işini halklar ellerine alırlarsa ve onu sonuna kadar savunurlarsa barış korunacak ve sağlamlaşacaktır.

– Evet, ellerine alırlarsa. O zaman daha güçlü olacak, rica minnet söz konusu olmayacak. Lenin de aynı şeyi söylemişti. *29.04.1982*

– Barışı sağlamlaştırmışız izlenimi yaratılıyor. Hiçbir şeyi sağlamlaştırmadık. Emperyalizm olduğu yerde, biz olduğumuz yerde dururken emperyalizme karşı böyle davranılabilir mi? Sorarım size, o zaman biz ne için yaşıyoruz? Eğer emperyalizmi yıkmak için yaşıyorsak, onu yıkmadan nasıl barış içinde yan yana yaşayabiliriz? Öyleyse yıkmaktan vaz mı geçiyoruz? Hayır, vazgeçmiyoruz. Barış içinde yan yana yaşamayla emperyalizmin yıkılmasını nasıl bağdaştırabiliriz? "Komünist Manifesto"da şöyle denir: "Komünistler görüşlerini gizlemezler, var olan toplum düzeninin zorla yıkılmasını savunurlar." Marx ve Lenin'in de dayandığı temel budur. Her şey, bu düşünceye ters düşmeyecek temellere dayanmaktadır. Oysa biz şimdi barış içinde yan yana yaşama propagandası yapıyoruz. Biri diğeriyle nasıl bağdaşıyor? Eğer bağdaşıyorsa nasıl bağdaştığını açıklayın o zaman. Ama bu, ortalığı yatıştırmak için söyleniyor.

Yüz yıldan daha fazla süre önce açık konuşmaktan korkulmuyordu ve insanlar bu şekilde ayaklandırılmıştı. Şimdi ise durumumuzu güçlendirdikten sonra barış içinde yan yana yaşamaktan söz ediyoruz... İlerlemek istiyorsak tek bir perspektif olabilir, o da uluslararası devrimdir, daha güvenilir başka bir yol yoktur.

Barışı korumak zorundayız, ama eğer barış uğruna mücadele etmek ve savaşı geriye atmak dışında komünizme bu şekilde ulaşabileceğimize hâlâ inanıyorsak, Marksizm açısından bu da bir aldatmacadır, hem kendini, hem de halkı aldatma demektir.

Devrim ilerler, güçlenir, her şey ileri gider, ama kurban verilmeden olmaz. Her kim kurban vermeden ve hata yapmadan komünizme doğru yol alınabileceğini düşünüyorsa safın tekidir. Gönül ister ki daha az hata yapılsın, ama hiç hatasız da olmaz. Yanılsamalara yol açan birtakım büyük hatalar insanların içini ferahlatır, insanları mutlaka yapılması gereken, kesin çözüm getirici mücadelelere hazırlamaz. Hiçbir sonuç alınamaz, ilerleme sağlanamaz. Bu da ilerde çok ciddi mücadeleler yapılması gerektiği anlamına gelir. Ama biz buna hazır değiliz. İşte bence en büyük tehlike budur.

Barışı her yönden desteklemek, herhangi bir yeni savaşın, özellikle de sosyalist ülkelere karşı bir savaşın çıkmasını geciktirmek gereklidir ama kendi ulusal çıkarlarını birinci sıraya koyan Araplar ve başka milletler yararına angaje olmaya da hiç gerek yoktur.

Onlara yardım etmeliyiz, ama kararında. Biz bu işin dozunu kaçırıyoruz.

Barış içinde yan yana yaşamayı, barıştan yanayız anlamında anlıyorsak, evet biz barış içinde yan yana yaşamaktan yanayız. Elimizden geldiğince barıştan yana olmalıyız, gelecekte sosyalizmin gelişmesine, kurtuluş hareketinin ve tabii ki dünya komünizminin büyümesine engel olmadığı ölçüde dünyanın en barışsever ülkesiyiz. Eğer komünizm için, dünya komünizmi için mücadele etmeyecek olursak o zaman ülkemizde sosyalizm de olmayacaktır. Kapitalizmin altındaki çukurun yavaş yavaş derinleşmesine engel olmadığına göre bundan açık açık söz etmeyelim ama emperyalizmin yıkılması için barışı koruyalım.

Aslında Hruşçov bu yola başvurduğunda burada elbette ki en gerçek anlamda çıkarcılık söz konusuydu. Zaten atom savaşı yapmakla tehdit ederek ancak atom savaşına yardım etmiş oluruz. Tabii ki önümüzde çok iş var. Ama biz kendi mevzilerimizi güçlendirerek yola çıkıyoruz. *14.01.1975, 17.07.1975*

✻

– Hangi mücadele? Kapitalizm çöktü, diyor Şota İvanoviç.

– Çok zor bir mücadele olacak. Daha ilerde ise daha da zorlaşacak. Bu sorunu hiçbir kitap çözemez. Marx'ın *Kapital*'i en kapsamlı kitaptır ve o da bütün sorunları çözümleyememiştir.

– *Devlet ve Devrim* de mi?

– *Devlet ve Devrim* Marx'ı esas alıyor. Marx, "Benim kitabım, bu burjuva toplumunda var olan ve gelecekte var olacak olan herhangi bir bombadan daha güçlü bir bombadır," demişti. Çünkü bu bomba burjuva toplumunu havaya uçuracak. Burjuva toplumunu havaya uçurabilecek bir atom bombası yoktur. Bombanın bir işe yaramadığı ortada. Ama Marx'ın öğretisi, desteklendiği, izlendiği zamanlarda, ki Lenin onu çok sıkı izliyordu ve ülkemizin koşullarında ondan çok dâhice yararlanıyordu, toplumumuzu patlatan, diğer ülkelerde ise henüz aynı başarıyı gösteremeyen bir öğreti olmuştur. *08.01.1974*

✻

– Burjuva düzen, sosyalist düzenden daha mı iyi? Niye? Daha iyi, çünkü herkes tepeden tırnağa Hruşçovculuğa bulanmış. Hruşçovculuk ise burjuva ruhudur.

Bunları Hruşçov'un yüzüne karşı söyledim ve parti içinde sözü dinlenir biri olmaktan çıktım. Hruşçov'ların peşine takılmak mümkün değil, diyorum size. Hruşçov tek değil, pek çok Hruşçov'umuz var. Ve bizlerin, yani ilke olarak farklı konumlarda bulunmak gerektiği görüşündeki insanların biraz daha derin düşünmesi gerekir... Neden bu durumdayız? Bunun nedeni nedir? Bir tek Hruşçov mi suçlu? Onu bu şekilde gözden düşürmek kolaydı. Oysa çevrede bir sürü Hruşçov oturuyor, seslerini çıkarmıyorlar, ama artık anladılar... Herkes yaşamak ister. Bu doğal bir istektir, ama şimdi kendilerini bilinçli birer komünist sayan insanlar olarak dikkatimizi buna yöneltecek olursak o zaman burjuva karasularında Hruşçov'a yardıma koşarız, geride kalmayalım diye onun değneğine sarılıp ayakta dururuz...

Sosyalizm konusunda tek yaptığımız akıl yürütmek, başka şeylerin sadece adını ediyoruz, anlamak istemiyoruz ve anlamıyoruz. *21.06.1972*

Düzeni sağlamlaştırmak

...Gerçek bir temmuz günü, Boris Zaytsev'in yazdığı gibi, sıcaklığın 30 dereceye çıktığı, yazın biraz bir şeye benzediği bir gün. Şota İvanoviç'le birlikte elektrikli trene binip saat 12'de İlyinskoye'ye geldik. Molotov bizi kapıda karşıladı.

– İtiraz etmezseniz yarım saat dolaşalım. –Molotov bastonunu aldı, kelebek gözlüğünü taktı.- İşte benim bastonum var, olmayan da bastonsuz gezsin.

– Üstünde her zamanki gri pantolonu, açık mavi gömleği, ayaklarında sarı, hasır örgü ayakkabıları var. Ormana gittik. "Tüketim sosyalizmi" denen şeyden konuşmaya başladık.

– Hruşçov, küçük burjuva üzerine oynadı: Biraz daha fazla, daha kötü ama daha ucuz mallar! Alçak tavanlı evler inşa ettiler, dışardan, kapitalistlerden kopya çektiler, ama kapitalistlerin ilgi-

lendikleri bunların içine daha fazla sayıda işçiyi tıkıştırmaktı! -diyor Molotov. – Bizde sosyalizmin sadece temelleri atıldı, ama sonuna ulaşmadı. Sosyalizmin kurulması, kısa bir dönem değil, koca bir zaman aralığıdır. Bakın işte Demokratik Almanya'nın politik ekonomisi, bazı karışık düşünceler içerse de tam böyle bir yaklaşım gösteriyor.

...Molotov, XX. yüzyılda emperyalizmin sona ermesi gerektiğini düşünüyor.

– 1917 ocak ayında Lenin, on ay sonra dünyadaki ilk sosyalist devletin hükümetinin başkanı olacağını bilmiyordu.

On yıl içinde bile maddi ve kültürel gereksinimlerin daha iyi karşılanabilmesi mümkündür, diyor Molotov. İkinci on yılda ise bu, çöküşü hazırlar. Eğer maddi ve kültürel gereksinimlerin karşılanması politikasını izliyorsanız bunun için elbette ki, öncelikle hafif sanayinin ve gıda sanayisinin gelişmesi gereklidir, değil mi? İnsanlar için. Ve ağır sanayiyi yavaş yavaş unutmaya başlarsınız. Eğer bu yolda yürümeye devam edecek ve özellikle ağır sanayiyi toparlamak gerektiğini unutacak olursanız, bu maddi tatmin giderek darbe yiyecek, bozulacaktır. İşin püf noktası budur. İşte ben de bunun altını çizmek istiyordum. Sosyalist düzenin güçlenmesiyle birlikte bu doğrulanacaktır. Sorunu tüketime indirgemek imkânsızdır. İnsanların durumunun iyileştirilmesi sosyalist düzenin güçlendirilmesine bağlı olduğu zaman bu doğrudur, bunlar birbirinden ayrıldığı zamansa... Her türlü ihtiyacın karşılanması mı? Hayır, değil. Eğer ağır sanayiyi unutacak, sınıfların ortadan kaldırılmasını unutacak olursak... Ben Stalin'e "Ekonomik Sorunlar" konusunda bir şeyler söylemeye çalışıyordum ama herkes, "Yaşa! Varol!" diye bağırıyordu.

Bence şöyle bir gelişme olacak: İyileşme olacak, ama biraz yavaş olacak, buna karşılık düzen güçlenecek ve iş, sınıfların ortadan kaldırılmasına doğru ilerleyecek. İşçi sınıfı, kapitalist koşullardan ancak kurbanlar verilerek kurtarılabilir, eğer kurban vermek istemeyen varsa başka bir partiye kaydını yaptırsın, artık pasifistler partisi mi, işsizler, gevezeler ve umutsuz burjuva ideologlar partisi mi olur bilmem. Ancak böyle olabilir. İşçi sınıfı bu kapitalist koşullardan ancak çok büyük kurbanlarla kurtarılabilir. İstemiyorsan o zaman köle olarak kalmaya devam et. Başka çare yoktur. Hayal mi kuruyorum? Hayat bunu göstermiştir. Sovyet halkı, Rus halkı, sadece ve sadece Komünist Partimizin, öncelikle de Lenin'in sayesinde ilerlemiş, tüm halkların arasında gerçekten saygın bir yer kazanmıştır. *28.07.1971*

⚜

– Her şey ileri gider, ama kurban verilmeden olmaz. Her kim kurban vermeden ve hata yapmadan komünizme doğru yol alınabileceğini düşünüyorsa safın tekidir. Bu da ilerde çok ciddi mücadeleler olduğu anlamına gelir. Ama biz buna hazır değiliz. İşte bence en büyük tehlike budur. *14.01.1975*

⚜

– Komünistler açısından rezil bir program. 1980 yılında komünizmin var olacağından söz ediliyor. İşte 1981 yılındayız ve ortada komünizm falan yok! Olamaz da zaten. 1980'den önce hiçbir koşulda olamazdı, çünkü sosyalizmin kuruluşunu tamamlamak gerekiyordu.

Bu bir felaket değil, suç da değil, son derece doğal bir mesele.

Hruşçov, dizginsiz ata sol ayağıyla dokunuyordu anlaşılan. Arkasından da küçük azgın atlar koşuyordu. Bilimsel olarak bu olamazdı, ne iç koşullar ne de uluslararası koşullar vardı. Komünizm, sosyalizmin kuruluşunun tamamlanmasını da bu arada ilerlemeyi de zorunlu olarak gerektirir. Bu yüzden sosyalizmin kuruluş aşamasının bitirilmesi işinin politik bir görev olarak kaldığını işaret ediyorum. İnşallah bu da beş yıl, hatta belki de on yıl gerektirmez. *06.03.1981*

⚜

– Programa komünizmin 1980 yılında var olacağını neden yazdıkları sonucuna geliyorum. 1961 yılı kasım ayı. Neden böyle olmuştu? Bir açıklaması olmalı mı? Böyle bir hataya neden izin verdiler?

Benim, biri felsefeci diğeri tarihçi iki akademi üyesini, Fedoseyev

ve Pospelov'u eleştirmem bir rastlantı değil. Fedoseyev'in (redaksiyonu altında yazılan) "Bilimsel Komünizmin Temelleri" adlı kitapta komünizmin kurulması, aynen Programdaki gibi yorumlanıyor: Sosyalizm sömürücü sınıfların ortadan kaldırıldığı dönemdir, genel anlamda sınıflar ise komünizmde yok olacaktır. Fedoseyev yazmış, hiç kimse de bir yanıt vermiyor! Ama bu husus Programda da yazılı.

– Parti, "Sovyet yurttaşlarının şimdiki kuşağı komünizmde yaşayacak" sloganını yüce kürsüden ilan etmişti. Gerçeklerden o kadar uzak bir slogan ki, halk inanmaktan vazgeçti. "Halk ve parti birlik içindedir" sloganı da hiçbir zaman doğru olmamıştı: Parti halkı aldattı, halk da inancını yitirdikten sonra yarım yamalak çalışarak partiyi aldatmaya başladı, diyorum Molotov'a.

– Bunu defalarca düşünmüş ve bunun, sosyalizmin ne olduğu konusunda doğru bir düşünce var olmadığı için meydana geldiği sonucuna varmışımdır. *28.04.1976*

– Hemen hemen 60'lı yıllarda Mao Zedung, komünizmden ve sosyalizmden söz ediyordu. Neredeydi bilmiyorum ama Çin'de komünlerin kuruluşunu ilan eden Mao Zedung, bunu tamamen reddetmiyor, komünizmin ilk aşaması sosyalizmi kurmak için 200-300 yıl gerektiğini düşünüyordu. Böyle bir şeyi tasavvur etmek zor, gereksiz de...

Ama yine de bu, bizim ne kadar yüzeysel düşündüğümüzü göstermiştir. Gelişmiş, olgun bir sosyalizm!.. Boş laf! Bence, uzun zaman önce gelişmiş sosyalizm aşamasına girdik, ama sadece girdik, gelişmiş sosyalizmin en ilk dönemindeyiz. Bir ülkede sosyalizm için gerekenleri yapmak amacıyla tüm ekonomiyi halkın ortak mülkiyetine geçirmek gerekir. En önemli şey budur. Lenin bu konuda basit ve açık dört sözcük söylemiştir: "Sosyalizm sınıfların ortadan kaldırılmasıdır." Bundan söz etmeyi sevmiyorlar. En iyi, en olgun konuşmacılarımız bile. Programda sınıfların ortadan kaldırılması konusunda tek sözcük yok. Oysa bu, sosyalizmin en zor sorunudur. En önemli konudur.

Şimdi iş verimi artıyor. İşletmelerin gecikmeden, zamanında birbiriyle kenetlenmesini sağladığımız zaman ülkemizde iş verimi büyük ölçüde artıyor. Disiplin de buna yardımcı oluyor, hem sadece disiplin de değil, bu kenetlenme anlarının her yerde aynı zamanda ve plana uygun olarak gerçekleştirilmesini sağlamak da çok önemlidir. Şimdilik böyle bir şey yok ortada. Pek çokları boşa zaman harcıyor, iş için gereken şeylerin kendilerine verileceği zamanı bekliyorlar. Peki buna ne denir? Şu anda planlı bir ekonomi yok demektir. Planın fazlasıyla yerine getirildiği konusunda bol bol gevezelik ediliyor, oysa ki bütün bu yıllar boyunca planı yerine getirmiyoruz. Kenetlenme noktaları en önemli konudur, düzgün, zamanında ve doğru. Elbette bu kadar büyük bir ekonomide zor bir iş ama sosyalizm de budur zaten, sosyalizmin zorluğu buradadır. Oysa biz sadece köylü ruhuyla yaşıyoruz. Uzun zamandır bu konuda yazmak istiyordum, yazamadım. Başlayamadım bile, oysa konunun en önemli yanını çok iyi biliyorum.

Andropov övgüye değer biri. Yeni bir akım ve yeni bir eğilim getirdi. Ama bütün bunlar henüz ciddi olarak doğrulanmadı, uzun sürer mi, o da tam olarak belli değil. Ancak ilk adımlar bence olumlu karaktere sahiptir. *11.03.1983*

– Andropov'un dış görünüşüne bakıp, pek sağlıklı bir adam olmadığı söylenebilir. Ama bu adam şu dönem için yine de bir keşiftir. Başka kim olabilirdi bilmiyorum, o çevreyle görüşmüyorum. Az konuşan biri. Sözlerle düşünceyi boğmuyor.

– Andropov, "Üretim ilişkilerinin mükemmelleştirilmesi konusunu ele alıyoruz. Bu ilişkilerin temeli, üretim araçlarının toplumsal mülkiyetidir. Bilindiği gibi bizde bu ikili biçimde, devlet mülkiyeti ve kolhoz-kooperatif mülkiyeti şeklinde var. Geleceği, bu iki mülkiyet biçiminin tek bir kamusal mülkiyet halinde birleştirilmesinde görüyoruz," diyor. Yazacağınız şey bu mu? diyorum.

– Evet, evet.

– "Biz komünistler, geleceği, Sovyet devlet düzeninin yavaş yavaş toplumun kendi kendini yönetmesine geçmesinde görüyoruz."

– Doğru, diye onaylıyor Molotov.

– "Bize göre, bu, halk devletinin gelecekte gelişmesi yoluyla olacaktır."

– Halk devleti ifadesi bence doğru değil. Ben MK'den farklı bir görüş açısına sahibim. Polonya ve diğer bazı devletler, halk devletinin ille de güvenilir bir şey olmadığını gösteriyor. Şimdilik. Emperyalim varlığını sürdürdüğü sürece. *16.06.1983*

– Yeni Anayasa'yla ilgili düşüncemi yazıp göndereceğim. Ondan sonra beni daçadan atmazlarsa tabii... Ama ister atsınlar, ister atmasınlar yine de yazıp göndereceğim.

– Bizde eleştiri yüzünden kovuşturma yapılamıyor, diyorum.

– "Falanca olayların dışında..." diyerek gülüyor Molotov. En önemli eksiklik, emperyalizme karşı sınıf mücadelesinden hâlâ büyük bir sapmanın içinde olmak. Daha açık söyleyeyim mi? Proletarya diktatörlüğü artık rolünü tamamladı, Programda yazdığı gibi, halk devleti yeni bir şey değil. Sınıf politikasından bu apaçık sapma daha Programda başlamıştı, burada da devam ediyor.

– Temel bir sorun olan iktidar sorunu söz konusu olduğu için bu durum, uluslararası hareketin tümünü etkileyecektir. Gelişmiş sosyalist bir toplumun ne olduğu konusunda da anlaşılır ve açık konuşmak gerekir, oysa ki ağızlarda bir geveleme, hiçbir şey anlaşılmıyor. Yazarlar da anlamıyorlar, kim olursa olsun tartışmaya hazırım, bu konuyu hiç kimse anlamıyor.

Bu konudaki kafa karışıklığına, bu esaslı karışıklığa Program neden oldu. 1980 yılında, yani üç yıl sonra komünizme geçmiş olacağız. Peki buna kim inanır? Saçma, düpedüz saçma.

– 1980'de komünizm yerine Olimpiyat Oyunları'nın yapılacağını söylüyorlar.

– Galiba, evet. Ayaklarımız havada, ellerimizin üstünde yürüyeceğiz. Bence eğer gelişmiş sosyalist toplumun nasıl bir şey olduğunu açıklayabilirlerse yeni Anayasa'yı haklı gösterebilecek tek şey bu olur. Ama o zaman Programı da, Anayasa'yı da temelinden değiştirmek gerekir. *16.06.1977*

– Birçok güzel madde olduğu halde Anayasa taslağını ilkesel bakımdan temelsiz görüyorum. Ancak temelsiz olan ilkesel yönü... Zavallı Brejnev, yazıp eline verilenleri yineliyor, bu şekilde bu iş düzelmez. Ekonomi politikasında hâlâ NEP'in bir kısmını koruduğumuz (ki bu bir geçiş dönemiydi) koşullarda yerimizde saydığımız için üretimde ve paylaşımda geçiş döneminin bu kalıntılarını da ortadan kaldırmamız gerekir. Geçiş döneminin önemli kalıntıları vardır: İkili mülkiyet formu ve mal-para ilişkileri. Hiç kimse itiraz etmiyor, edemiyor ama bu sorunları düzenbazca görmezden geliyorlar. İş başında iyi icracılar bulunuyor. Onların bir suçu yok, bölge yönetiminde deneyimleri büyük ama devlet yönetiminde az, bilimsel olarak eğitimsizler. Bu onların suçu değil, ama başlarının derdi.

Temel yanlışlıkları derinleştirecek olursak üç noktada zarar görülecektir. Birincisi, proletarya diktatörlüğünden vazgeçilmesi. Marx ve Lenin, komünizme erişinceye dek proletarya diktatörlüğünün bize lazım olduğunu, komünizme hazırlık için gerekli olan şeylerin proletarya diktatörlüğü olmadan yapılamayacağını söylüyorlardı. Proletarya diktatörlüğünden vazgeçmek bence bir temele dayanmamaktadır. Gerçi şimdi diktatörlüğün başka biçimleri, başka bir karakteri var. Bütün bunları kabul etmek gerekir. Şimdilik devlet gereklidir, devlet de ancak proletarya diktatörlüğü şeklinde olabilir.

Bütün ülkelerde burjuva diktatörlüğü ekonomik ve politik bakımdan her şeyi elinde tutuyor. Peki işçi sınıfı diktatörlüksüz mü kalacak? Ne yapacak yani, silahlı düşmana çıplak elleriyle mi karşı gelecek? Bu saçmadır, ayrıca çok da zararlıdır.

Şimdi işçi sınıfının artık her şeyi ele geçirdiğinden yola çıkılarak kime karşı diktatörlük edeceği mi soruluyor? Küçük burjuvazi ve köylü kitlesi partimize girmiş durumda ve devrimci direnci olmayan, sınıf savaşına ciddi şekilde katılmamış bütün teorisyenler, bütün bu Fedoseyev'lerin tekmili birden parti çatısı altına yerleşiyorlar. Yazdıkları şeyleri okuyorsun ve devrimci adımlardan korktuklarını görüyorsun! Ben ikili mülkiyet biçiminin ortadan

kaldırılması ve tek tip mülkiyete geçilmesi görevinin sınıfların yok edilmesi görevi olduğu, devrimci bir görev olduğu görüşündeyim, ama onlar bu görevden korkuyorlar. Bu görevi ancak ve ancak proletarya diktatörlüğü yerine getirebilir. Başka hiç kimse yapamaz. Köylünün en iyisi bile köylüdür ve öyle de kalacaktır. Köylüler sınıfların ortadan kaldırılması mevzisine geçemezler. Köylü oldukları sürece, ideolojileri ve psikolojileri gereği devrimci proleter değil, daha uzun bir zaman köylü olarak kalacakları sürece bu mevzi onların ufuklarını aşar. Müttefik olarak çok iyi yürürler, şimdi de yürüyorlar, ama bu hareketlerinin sürekliliği yoktur ve her şeyi tam olarak kavrayamazlar. Sadece ve sadece işçi sınıfı!

İkincisi. Halk devletini eleştiriyorum. Bizde söylenenlere rağmen proletarya diktatörlüğünün kalacağı görüşündeyim. Devlet, işçi sınıfının da, kolhoz köylüsünün de, aydın kesimin de çıkarlarını ifade edemez. Aydın kesim sınıf değildir, bizde sadece iki sınıf vardır: İşçiler ve köylüler. Aydın kesim ise kâh işçilerin, kâh köylülerin iradesini ve çıkarlarını ifade eder. Aydınlardan burada genel olarak yanlış ve yeterli temelden yoksun olarak söz ediliyor. Ayrıca aydınlar arasında çok sayıda eski sınıf mensubu da bulunuyor. Bunlar işçi sınıfının diktatörlüğü için mücadele edemezler... Sadece Narodnikler değil, burjuva kişiler de seçme hakları olduğu zaman "Biz halkın temsilcisiyiz!" derler. Bu, belli bir ölçüde doğrudur, onlar, ellerinin altında, egemenliklerinin altında bulunan ve kendilerine karşı ayaklanmayan bir halkın temsilcileridirler.

Biz Marksistlerin de hem işçi sınıfının, hem de köylülerin iradesini ifade ettiğimizi söyleyerek ikiyüzlülük yapmamamız gerekir. Marx ve Lenin, sosyalizmi gerçekleştirmek yetkinin işçi sınıfının elinde bulunması gerektiğini söylemişlerdi. Proletarya diktatörlüğünden vazgeçtiğimiz zaman işçi sınıfından da vazgeçiyoruz demektir. Gücü kime teslim edeceğiz? Diyelim ki, hem işçilere, hem de köylülere. Bu olanaksızdır. İşçi sınıfı daha devrimci, daha ilericidir. İşçi sınıfı köylülerle ittifak yapabilir ama önder, sadece ve sadece işçi sınıfıdır. Bu yüzden halk devletiyle ilgili bütün bu konuşmalar yalnızca bir ad değişikliğinden ibarettir. Sert "diktatörlük" sözcüğü hoşa gitmiyor. Dönüp dönüp Batı'ya bakıyorlar. Batı'da ise yalan söylüyorlar, ne kadar aleyhinde konuşurlarsa konuşsunlar diktatörlük olmadan hiçbir yere ilerleyemeyeceklerini, ya kapitalizmin kölesi olarak kalacaklarını ya da eğer kölelikten kurtulurlarsa bunun ancak diktatörlüğün yardımıyla olabileceğini anlamıyorlar.

İşçi sınıfı nüfusun en fazla yüzde on beşini oluştururken diktatörlük ilan etmiştik ve hiçbir şey olmamış, köylüler bunu kabul etmişlerdi, çünkü diktatörlük onlara toprak vermişti. Onların önüne bir barış mücadelesi sunuluyor, makine veriliyor, neden karşı çıksınlar ki? Burjuvaziyi ve toprak ağalarını işçi sınıfından daha iyi kimse boğamaz. İşçi sınıfı, köylüler için en güvenilir sınıftır. Devlet teorisinde halk devletinin bulunmaması rastlantı değildir, uygulamada hiçbir yerde yoktur. Bizim proleter devletimizin yerine getiremediği hangi yeni görevler veriliyor halk devletine? Hangileri? Sayın bana! Sayamazlar.

Üçüncüsü. Bu Anayasa'da da, "Herkesten yeteneğine, herkese emeğine göre" ifadesinde de hatalı bir soruna geri dönüyorum. Yüzde doksan dokuz bu hata fark edilmeyecek, ama sonradan etkisi görülecek. Yeni Anayasa'da eskisine göre bir kötüleşmeye dikkatinizi çekerim. Şimdi şöyle yazmışlar: "Herkesten yeteneğine, herkese emeğinin niteliğine ve niceliğine göre." Bürokratlarımız tarafından ustaca yazılmış! İşin püf noktası nitelik ve nicelikte. "Ben önde gelen görevlilerden biriyim, benim niteliğim farklı, bana beş maaş ödesinler, ama sana bir maaş yeter. Ben bakanım, o halde bana altı maaş versinler, senin niteliğin farklı, otur yerine lütfen," diyenler olacaktır.

Şimdilik niteliği göz önüne almak zorunda olduğumuzu reddetmiyorum. Lenin 1918'de en önemli burjuva uzmanlara daha fazla ödeme yapabileceğimizi açıklamıştı. İşin kötüsü iki bin uzman, özellikle de seçkin uzman var, bu işe yılda 50 milyon ya da hatta 100 milyon altın verecek olsak da bunu yapabiliriz. Ama bu bir burjuva ilkesi olacaktır; Paris Komünü ilkelerinden sapma, komünizmden sapma olacaktır, ama geçici olarak bu yola başvurulabilir.

Oysa biz bunun yerine şimdi bazı şeyleri kutsallaştırdık. Çok

zararlı elbette. Sana en yüksek maaş falan yok, böyle bir şey yok. Benim farklı bir niteliğim var, bana on kat fazla para öde.

Alın size Anayasa!

Bunun bir komünist manifesto olduğunu söylüyorlar avaz avaz bağırarak. Aptallar!

Sanıyorum uzun sürmez, çünkü bir süre sonra bu nasıl iş diye sırıtmaya başlayacak.

Ama artık işçilere küstahça "Nasıl iş mi? Anayasa'da yazılı: niteliğine ve niceliğine göre..." diyecekler.

Yanıma bir kadın yaklaştı, "Molotov burada mı oturuyor?" diye sordu. "Molotov benim." – "Siz Molotov musunuz? Çok iyi." – Konuşmaya başladı. Öyle basit biri değildi. Ryazan civarındaki bir kimya fabrikasında işçiymiş. Onunla üç kez görüştük. Sürekli yolumu gözlüyordu. Bana karşı kötü bir davranışı yoktu. Ama Ryazan civarındaki kimya fabrikasında on yıl kadar çalıştığını söylüyor, "Görüyorsunuz ne kadar yaşlı görünüyorum, oysa daha gencim. Çalışma koşullarımız korkunç, sağlığa çok zararlı koşullar. Her yere başvurdum ama bir sonuç alamadım," diyordu. Sonunda yabancı muhabirlere ulaştığını, Amerikan ve Japon elçiliklerine gittiğini açık yüreklilikle anlatmaya başladı. "Yabancı bir radyoda benden bahsetmeye başladılar, bunu yabancı muhabirler sayesinde başardım," diyordu.

Ben de ona "Siz bunları bana yazılı olarak verin, ne durumda olduğunuzu, hoşnutsuzluğunuzun nedenini Halk Denetim Komitesi'ne yazın, kopyasını da bana gönderin," dedim.

İki hafta geçti. Evimin yakınında karşıma çıktı. Yazdığı notu verdi. Okudum. "Halk Denetim Komitesi'ne yazmadım, bir yararı olmayacağını düşünüyorum, ama yazdığım şeyi size veriyorum." Notundan bir kopya aldım ve notun aslını "Dikkate almanız ricasıyla" yazıp Pelse'ye gönderdim.

İki hafta kadar sonra daça alanı dışında geziniyorum. Aynı kadın "Buralarda mısınız? Merhaba!" dedi.

"Yazdığınız notu okudum, sizin Sovyet yönetimine yardım etmek istemeyen, tam tersine Sovyet yönetimi aleyhinde çalışan biri olduğunuzu gördüm. Bundan sonra sizinle görüşmeyeceğim, ya yabancı muhabirlere başvurmaktan vazgeçin –Türk elçiliğine bile baş vurmuştu– ya da ben sizinle görüşmekten vaz geçeceğim." Bir daha da ortalıkta görünmedi.

İnancını yitirmişti, bütün mesele buydu! İnsanlar inanmıyorlar. Nereye başvurursa vursun, çaresiz kalıyor. Kadın yerel organlara da baş vuruyordu. Yazdığı nota göre bakanlık temsilcileri Ryazan'da bir toplantı yapmışlardı, bölge yürütme komitesinden de insanlar vardı. Anlaşılan bir şeyler yapmışlar ama önemli bir sonuç çıkmamış.

İnsanların inançlarını yitirdiklerini gösteren örneklerden biriydi bu kadın. İnsanlar bana kadar geldiklerine göre bu örnekler, bu tür örneklerin ne kadar çok olduğunu gösteriyor. Çok acı tabii ki. Bu arada Anayasa'yı şişirip duruyorlar, hepsi laf! Elbette gerçekten kazanılmış şeyler Anayasa'da yazılı. Konut hakkı gibi. Hiçbir yerde, hiçbir ülkede bu hak Anayasa'da yazılı olamaz. Ama aslında az şey yazıp, işin nereye doğru gittiğini ve uygulanan önlemler sonucunda ne elde edileceğini anlamak da gereklidir. Ama büyük bir gürültü koparılıyor ve bu gürültü her türlü önlemin üstüne çıkıyor.

İşte böyle bir rapor çıkarttım. *01.11.1977*

"Sakin bir yaşama karşıyım"

...Vyaçeslav Mihayloviç, *Komünist* dergisinde, gelişmiş sosyalizm konusunda Lenin'e atfedilen bir demeç okuduğunu ve derginin yazışlerine bir mektup yazdığını söyledi. Dergiden yazışleri müdürü Kosolapov telefon etmiş "Biraz konuşalım," demiş. "Tamam konuşalım," demiş Molotov da. Bir araba göndermişler.

– Arabayla gidip döndüm. Kosolapov, benim haklı olduğumu, itiraz edecek bir şeyleri olmadığını, gerçekten Lenin'in böyle bir şey söylemediğini belirtti, ama "Sizlerle birlikte biz komünistler (Molotov, burada ses tonunu yükseltti ve gülümsedi; aslında artık partiden çıkartılmıştı!) partinin politikasını anlıyoruz," dedi.

"Ne yazık ki, diye devam etti yazışleri müdürü, bana anlayış gösteriniz, mektubunuzu yayımlayamam."

"Ben de ısrar etmem, dedim, ama halkı aldatmak imkânsızdır." *28.12.1977*

✠

...Çekoslovakya'daki olaylardan, olayların nedenlerinden, ekonomideki ağır durumdan konuşmaya başladık.

– Bizde böyle bir şey olmadı diye düşünüyorum, dedi Molotov. Çünkü biz şimdi derin bir ekonomik çukurun içinde bulunuyoruz. Bu çukurdan çıkış yolu, fiyatların artırılmasından geçmiyor. Bence sosyal ilişkilerin değiştirilmesi gerek. Komünistlerin aldıkları en yüksek parti maaşlarından işe başlanmalı. Bunun ülke için çok büyük maddi ve manevi anlamı olacaktır. Mesele şu ki, hâlâ MK'de bile Hruşçov'lar üstün durumdalar. Stalin'in ölümünden sonra Stalin zamanında biriktirdiğimiz rezervler sayesinde hayatta kalmıştık.

– Stalin'e! dedi Molotov ve kadehini tabağa vurdu. Çünkü onun omuzlarında taşıdığı yükü hiç kimse taşıyamazdı, hiç kimsenin ne siniri, ne de gücü buna yeterdi! *18.12.1970*

✠

– Marksizm-Leninizm Enstitüsü'ne bir dilekçe yolladım. Partinin bazı sorunlarıyla uğraştığıma göre Marksizm-Leninizm Enstitüsü'ndeki en yüksek parti maaşıyla ilgili belgeleri görmeme izin verilmesini istedim. Hemen hemen bir ay sonra cevap verdiler. Hangi kararnamelerin olduğunu gösteren bir rapor gönderdiler. Kararnamelerden söz ediliyor, metinleri yok, ama buna da şükür. En yüksek parti maaşı uygulamasının kaldırılması, 1932 yılındaydı. Daha önce başlamıştı ama resmen kaldırılması 1932 yılındaydı.

MK kararına ve kurallara göre Marksizm-Leninizm Enstitüsü'nde sadece parti üyeleri çalışabiliyormuş. Daha sonra biri bana anlatmıştı. Bunu anlayışla karşılayabilirim, doğru. Demek ki, parti üyesi olmadığım için bana sadece bu raporu yolladılar. *11.03.1986*

✠

– Eğer Polonya'ya karşı "İstediğiniz gibi yaşayın" politikası izlersek bu bize zararlarla geri döner.

Herkesin bizimle karşılıklı ilişkisi var. Ve bizim planlı ekonomimiz güçlenmek zorunda. Aksi takdirde biri diğerlerinin sırtından geçinecektir. O zaman da sert bir ele gerek duyulur. Hiç kimsenin kalbini kırmamalı, hiç kimseyi de şımartmamalı. Düzen ancak bu şekilde kurulabilir. Bu konuda genel bir politika gereklidir. Üretimden başlayarak bütün alanlarda boş laflar değil, sıkı ve sürekli bir norm belirlemek gereklidir. Paylaşım sırasında da namusuyla çalışan bir başkasının kazandığı fazla değeri almak mümkün değildir. Ancak böyle olabilir. Kazandığını al. Komünizmde farklı olacak ama şimdilik komünizm yok henüz. Lenin üretim ve tüketimin en sıkı şekilde denetlenmesinden söz etmişti. Bu nasıl sağlanabilir? Norm belirleyerek. Bu çok zor bir iştir, ama başka bir yolu da yoktur. Toparlanmazsak kötü olacak. *16.10.1980*

✠

– Biz rahat yaşamak istiyoruz, emperyalizm ise bunu kabul etmiyor.

– Emperyalizmin bunu kabul etmemesini anlıyorum, dedim ben.

– Hiçbir şey anlamıyorsunuz, diye öfkelendi Molotov. Sadece lafa gelince bunu kabul ediyorsunuz. Eylemde ise giderek daha sert ve tehlikeli bir mücadele başlıyor. Bizim tek isteğimiz mücadele etmek değil, çünkü biz hem iyi yaşamak hem de mücadele etmek istiyoruz. Gel gelelim öyle olmuyor.

Polonya'da cereyan eden olaylar bence bizde de tekrarlanabilir. Eğer böyle her gün sadece mesaj yazacak kadar kaygısız, rahat bir politika izlemeye devam edecek olursak... Laf ebeliğinden, kendi reklamını yapmaktan başka bir şey değil. Ne kadar zor olursa olsun mücadele etmemiz lazım, oysa ki biz bir hayal yaratıyoruz...

Bir Yeni Yıl mesajı alıyorum, sakin bir yaşam vesaire diliyorum diyor, gülüyorum. Sakin bir yaşam diliyorlar, bense bunun olanaksız olduğunu biliyorum. Ben sakin yaşamaya karşıyım! Sakin yaşamak istiyorsam, küçük burjuvalaşmışım demektir!

Stalin yine de bence büyük hataya, yersiz iyimserliğe göz yumdu. O yıllarda herkesten daha fazla gerilen bir adam. Yine de böyle bir hataya izin verdi, çünkü o, bir Lenin değildi. *09.11.1981*

✠

– Sosyalizmde para olmalı mı, olmamalı mı? Para ortadan kaldırılmalı.

– Fiyatların düşürülmesi, düzenli ücret, yemekhanelerde bedelsiz yemek... Alıştırdılar, dedim ben.

– Bedelsiz sözünün doğruluğu için erken. Bu da tehlikeli bir şey, devletin hesabından çıkıyor. Eğer devletin hesabından çıkacaksa bunu çok becerikli ve dikkatli yapmak gerekir. Devlet içindeki bürokratizmi de düşünmek gerekir, çünkü eğer devlet bürokratlaşacaksa yavaş yavaş çürüyecek demektir. Çürüme kaynağımız var. Çünkü ülkemizde hırsızlık almış başını gidiyor. İşte münferit kusurlar falan diyorlar. Hangi münferit kusur! Bu, kapitalizmin bizim de uzak kalamayacağımız bir hastalığıdır, bizde ise gelişmiş bir sosyalizm var! Gelişmiş az bile, olgun demek gerek! Para ve sınıflar varken nasıl olgun oluyorsa!

– Sosyalizmin ne olduğunu anlayamıyorlar. Bizde gelişmiş sosyalizmin ilk aşaması var bence.

Hangi olgun sosyalizm? Bu inanılır bir şey değil, çünkü her yerde kapitalizm hüküm sürüyor. Olgun bir sosyalizm varsa kapitalizm nasıl sağ salim yaşıyor? Bizim sosyalizmimiz henüz olgun olmadığı, daha yeni olgunlaşmaya başladığı, daha yeni güç toplamaya başladığı için kapitalizm hâlâ varlığını sürdürebiliyor. Ama her şey sosyalizmi engelliyor, her şey sosyalizme karşı, kapitalizm de, çeşitli iç düşmanlar da dipdiriler ve hepsi toplumumuzun sosyalist temelini yıkmayı amaçlıyorlar...

– Sosyalizmimizi karalamaya çalışıyorlar, ama bugün daha iyi bir şey mevcut değil ve bugüne kadar da daha iyisi olamazdı. Macar, Polonya, Çek sosyalizmleri ise sadece biz tutundukça tutunacaklar. Bizde ekonomik temel devlete ait; kolhozlar dışında her şey devlete ait.

Bizde tek parti iktidarı var: O konuşur ve ona uyulur. Takip edilecek yolu o belirler.

– Ya bu doğru olan yol değilse?

– Doğru yol olmasa da partiye karşı çıkılması kabul edilemez. Parti büyük bir güç ama gücü akla yatkın şekilde kullanmak gerek.

– Ama üstünde konuşulması yasak olursa hatalar nasıl onarılabilir?

– Kolay değil. Öğrenmek lazım. Her halükarda partiden daha iyi hiçbir şey yok. Onun bile hataları olmakla birlikte. Partidekilerin büyük bir kısmı az eğitimli kişiler. Sosyalizm hakkındaki fikirlerini 20'li, 30'lu yıllardan besliyorlar, bu yeterli olmuyor. Zor dönemler yaşandı geçti ama benim fikrime göre gelecek yıllar daha da zor olacak. Çünkü eski verileri akıldan çıkarmaksızın yeni koşulları dikkate almak gerek. Akılda tutmak da kolay değil. Pek çokları unutuyorlar. Bir dönem geçiyor, insanlar ilgileri olsun olmasın bir zaman için bu dönemi hatırlıyorlar, sonra yeni dönemde nasıl davranacaklarını, ideolojiye kendilerini nasıl uyduracaklarını daha fazla düşünüyorlar. Evet böyle oluyor. *16.06.1983*

⚜

... Molotov yeni bir eser üzerinde çalışıyor. Bu eseri tartışmak için dört kişi çağırdı yanına. Bir kasım günü Molotov'un daçasında, masanın başında toplandık. Saat 15.30. Hava kararıyor. Işığı açıyoruz. Molotov, titrek yazısıyla yazdığı tezlerinin müsveddelerinden birkaç sayfayı masanın üstüne koydu. Eli daha da fazla titremeye başladı, sessizlikte kâğıdın hışırtısı duyuluyor. Saati masanın üstüne koyup şöyle dedi.

– Raporumun adı: "SSCB ve Komünizmin Kurulması Uğrunda Mücadele".

Raporunda sanki daha önceki pek çok konuşmamızı bir araya getirmişti. Ben burada bazı tezleri aktaracağım.

– Komünizm nerede başlar? Sosyalizmin hangi aşamasında? Lenin, sosyalizmin kuruluşunun tamamlanacağı devletin, proletarya diktatörlüğü devleti olması gerektiğini belirtiyordu. 1961 Programı ise proletarya diktatörlüğünün artık gerekli olmadığı, bundan sonra halk devleti olacağı noktasından hareket ediyor. Ancak Lenin, *Devlet ve Devrim*'de halk devletinin saçmalık ve sosyalizmden sapma olduğunu söylemişti. Halk devleti yoktur ve olamaz. Böyle bir devlet burjuva ya da küçük burjuva devlet olur. Şimdiki devletin halk devleti olduğunu söylemek geri atılmış bir adımdır, saçmadır.

– Lenin'in her şeyi öngöremediğini söylüyorlar şimdi.

– Omuzlarının üstünde kafa değil, iskele babası taşıyanlar söylüyor, diyor Molotov. "Kooperatifler Üzerine" adlı makalesinde Lenin, egemenliğin devlete, yani işçi sınıfına ait olması gerektiğini yazmıştı. Ama sosyalizmi işçi sınıfı yalnız başına gerçekleştirmeyecek. Ne lazım başka?

Politikada halk devleti, ekonomide para ortadan kaldırılacak, paranın boyunduruğu kırılacak, ideolojide Marx-Engels'in bilimsel komünizmi olacak. Bizde parti, tüm halkın partisidir. Bu da saçma. Lenin açısından sınıfsal yaklaşım olmadan toplumsal sorunların hiçbir sonucu yoktur. Eğer parti halkın ortak partisiyse, küçük burjuvaların da, küçük mülk sahiplerinin de çıkarlarını ifade eder. Beni partiye alsalar da almasalar da bunu inkâr etmiyorum. Biz ancak işçi sınıfının partisi olabiliriz. Programın öğrettiği küçük burjuva huylardan vazgeçme yolunu aşmak zorundayız. İşçi sınıfı mevzisinden halkçı mevzilere geçmeye başladık.

Şimdi olsaydı Lenin böyle demezdi diyenler çıkabilir. Ancak bu, Lenin'in eski söylemlerine değil, parti içinde çok sayıda bulunan küçük burjuvalara karşıdır.

... 1920 yılında Lenin paranın tasfiye edilmesi konusunda bir kararname imzalamıştı...

– Ama para olmadan sosyalizm kurulamaz.

– Ama parayı ortadan kaldırmak gerekiyordu, diye ısrar ediyor Molotov. Para, burjuva toplumun bir parçasıdır. Planlama, paranın ortadan kaldırılması için çözüm yoludur. Paranın yerine iş saati. Kaç iş saatinin değeri ne olacak meselesi. Paranın zararlarını örtbas etmeye çalışıyorsunuz, çünkü insanların çoğu, parasız olamayacağını sanıyor!

...Ayaz var, farların altında sarımsı kızılımsı karlar uçuşuyor...
07.11.1983

– Yakında devrimin üzerinden 70 yıl geçmiş olacak. Oysa ki sınıflar hâlâ duruyor, para çok büyük bir rol kazanıyor. Bu, ne Marx, ne de Lenin tarafından öngörülen bir şeydi.

Her şeye rağmen bu konuda yazmaya çalışacağım. Benim için çok zor olsa da buna büyük bir ihtiyaç var.

– Şimdi düşük bir işsizlik oranı yakalamanın kötü olmayacağı şeklinde bir düşünce var. Bazıları böyle düşünüyorlar, diyorum ben.

– Öyleleri vardır. Küçük burjuvalar, iflah olmaz küçük burjuvalar.

– İşsiz sayısı çok fazla.

– Önlem alınması lazım.

– Ama sosyalizmde herkesi çalışmaya zorlamak mı gerekiyor?

– Bence bu basit bir mesele. Ancak biz sınıfların ortadan kaldırılmasını kabul etmediğimiz için bu konuda da acele etmiyoruz. Bunun ahlak bozucu bir etkisi vardır.

Hırsızlık, stokçuluk, dolandırıcılık almış başını gidiyor. Ama bu da farklı biçimde bir kapitalizmdir. Bununla gerçek bir mücadele yok, lafla mücadele ediyorlar. Kapitalizmde bu, sıradan, sosyalizmde ise olanaksız bir şeydir. Bu köklü farkı görmüyorlar ve sorunu görmezden geliyorlar.

– Devrimcilik çok büyük ölçüde yitirildi.

– Yoktu zaten, diye cevap veriyor Molotov. Sosyalist devrimcilik yoktu. Demokratik devrimcilik vardı. Ama daha ileri gitmedi. Şimdi ise teorisyenler sınıfların yok edilmesi düşüncesinden tümüyle vazgeçtiler.

– Diyorlar ki, kolhoz ve sovhoz artık aynı şey, hepsi de plana, partinin bölge komitesine bağlı, artık aralarında büyük bir fark görülmüyor.

– Büyük bir fark yok ama ahlak bozucu etkisi var bu farkın. Bundan ayrıca söz etmek gerek. Şimdilik çok karışık bir konu. Düşüncelerimizi bu noktaya kadar getiremezsek kesinlikle kapitalizme geri döneriz.

– Stalin'in NEP'i kaldırmakta aceleci davrandığı şeklinde bir düşünce daha var.

– Ne yazık ki Stalin de bu konuda çok düşünmemişti. NEP'i kaldırmadılar, daha da ileri gittiler.

– Pek çok kişi hâlâ kalabilirdi diyor.

– Evet, burada küçük burjuva düşünce tarzı ortaya çıkıyor.

– Ama böyleleri çok.

– Çok! Ben çoğunluk diyorum. Çoktan ziyade çoğunluk. Bu meseleyi anlamıyorlar. Bu konu öğretilmiyor, hiçbir yerde bu konuyla ilgili yazı yazılmıyor.

– NEP devam etmiş olsaydı, savaşı kazanır mıydık?

– Uzak olasılık. NEP'man (NEP döneminde özel girişimci, tüccar) savaşa gider miydi?.. Yatıştırıcı sözler söyleyecekler, dogmacılar böyle düşünüyor diyecekler. Yüzyılın başında Lenin için de dogmacı diye yazmışlardı. Menşevikler, Ekonomistler, oportünistler. Başlıca akımlardan biri Ekonomistlerdi: işçi sınıfının görevi, ekonomik durumun iyileştirilmesi için mücadele etmektir diyorlardı, politik durumun değil... *13.01.1984*

GÜNLÜK İŞLER VE SON GÖRÜŞMELER

Kim bir yağmurluk alabilir?

– Kim bir yağmurluk alabilir? Şöyle basit ama güzel bir yağmurluk? Çok koyu da olmasın, çok açık da. Benimki artık epeyce eskimiş. Söyleyin nereden alabiliriz? Sanırım bir mağazadan alabiliriz, çünkü Amerika'ya hatta Finlandiya'ya bile gidebileceğimi sanmıyorum. İyice bürokratlaştık, bir zamanlar gereken her şeyi verirlerdi bize. Sanıyorum beden numarası iki, ama yanılabilirim de. Tanya biliyor, Sara Mihaylovna biliyor. Onlardan öğreniyorum, ancak onlarla birlikte alışveriş yapabiliyorum. Nereden bulabileceğimi söyleyin bakalım. Sizler pratik insanlarsınız, bizim gibi değilsiniz. Moskova'da yaşıyorsunuz, bizim gibi köyde değil.

– Torpil olmadan satın almak olanaksız, torpil bulmak lazım, diyor Şota İvanoviç.

– Besbelli, diye onaylıyor Molotov. Sonbaharda palto yerine şöyle güzel bir yağmurluk iyi olurdu.

– Yüz yirmi rubleye Japon yağmurlukları var, diyor Şota İvanoviç.

– Ben Japonunu falan bilmem.

– Vyaçeslav Mihayloviç kapitalist malı giymez, diyorum ben, sadece sosyalist ülke malı giyer!

– Evet, sadece Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Topluluğu'ndan (COMECON) gelen malları, diyerek gülümsüyor Molotov. *19.04.1977*

Maaş ve emekli maaşı

– Size maaş mı ödüyorlardı, yoksa geçiminizi devlet mi sağlıyordu?

– Maaş ödüyorlardı.

– Ne kadar?

– Bilmiyorum. Hiçbir zaman ilgilenmedim. Sınırlama yoktu diyebiliriz. İhtiyaca göre. Geçinmene yetecek kadar. Bu sınırlar içinde.

– Galiba Stalin bu konuda da abartılı davranmış.

– Kesinlikle. Hem yalnız Stalin de değil, hepimiz... Bu konuda çok düşündüm. Hiç kimseyi suçlayamazsın. Evet hiç kimseyi suçlayamazsın, diye yineliyor Molotov. *18.12.1972*

– Maaşımız vardı tabii. Bakın, bizimle ilgili olarak bu kural bozuldu, çünkü maaşımız vardı, ayrıca da her şeyimiz sağlanıyordu. Gerçekten devletin güvencesi altında bulunuyorduk. Ne kadar maaş ödediklerini şimdi size tam olarak söyleyemem, birkaç kez değişti. Savaştan sonra Stalin'in girişimiyle maaş zarfları gelirdi. Parayı kapalı zarf içinde yolluyorlardı, askeri yöneticilere ve parti yöneticilerine çok büyük paralar. Hayır, bu elbette doğru değil. Söylenen rakamlar, bırakın aşırı olmayı, doğru da değil. Bu, sadece bu konuyu inkâr etmediğim anlamına değil, hiçbir şeye karşı çıkma hakkına sahip olmadığım anlamına da gelir.

Stalin'in ne kadar maaş aldığını hiç kimse söyleyemez. Birkaç tane daçası vardı... Ne kadar para aldığını nereden bilebiliriz?

Hemen hemen şahsi hiçbir şeyi yoktu. Generaller generalinin delikleri örülmüş dik yakalı ceketi.

Bizde ödemeleri parti örgütü yapardı. Ben son zamanda Dışişleri Bakanlığı kapsamındaydım. Partiden ihraç etmeleri gerektiğinde beni Bakanlar Kurulu İdari İşler Müdürlüğü kadrosundan saydılar.

Stalin hangi kadrodaydı bilmiyorum. Toplantılara gitmiyorduk. Bir yerde göstermeleri gerekiyordu, para ödüyorlardı. *18.08.1976*

– Makalelerden, konuşmalardan para alınıyordu... Resmî konuşmalardan alınmazdı, ama bazı makaleler...

Ama biz almadık. *05.02.1982*

...Molotov önce Kremlin'de bir dairede, daha sonra Hruşçov döneminde Lenin Tepeleri'nde oturdu, Pervaya (Birinci) adını taşıyan daçası Usovo'daydı. Partiden çıkartıldıktan sonra Granovskiy Caddesi'nde oturmaya başladı. Lenin Tepeleri'ndeki evinden de, daçasından da hemen hemen hiçbir şey almadı, çok büyük kütüphanesi dahil her şeyini bıraktı. Kitaplar 57 büyük kutuya yerleştirilip Dışişler Bakanlığı'nın bodrumuna taşınmıştı, sonra burayı su bastı, kitaplar mahvoldu. *09.05.1985*

– Yüz yirmi ruble emekli maaşı alıyordum. Sovyet yönetiminin 50. yılında iki yüz elli rubleye çıkarttılar.

> [Molotov'un karısı Polina Semyonovna, yönetimden bir daça verilmesi ricasında bulunmuş: "Eğer ona saygı duymuyorsanız ben de bir halk komiseriyim ve MK üyesiyim," demiş. Jukovka'daki, Bakanlar Kurulu daçasını vermişler. 1967 yılında ise emekli maaşını 250 rubleye çıkartmışlar. Bunu bana Kiril Trofimoviç Mazurov anlatmıştı: "Molotov'un ayda 120 ruble aldığını öğrenince Kosıgin'le konuştum ve maaşını artırmaya karar verdik.
> – Ancak ben bundan söz etmeyeceğim, dedi Aleksey Nikolayeviç. Molotov Molotov'dur.]

– Yiyecek kartım var, bu, Kremlin yemekhanesinde öğlen ve akşam yemeği demektir. Ayda altmış ruble ödüyorum. Tanya her hafta gidiyor ve oradan öğlen ve akşam yemeği karşılığı kumanya alıyor. Tabii altmış rubleden çok daha fazlaya, en az iki kat fazlaya geliyor. Bugün size ikram ettiklerimiz de oradan.

– 26 gün sanatoryumda kalmama izin veriyorlar. Podmoskovye'deki bir banliyö hastanesine gitme olanağım var. Bu yıl da, geçen yıl da gittim oraya. Sanatoryumda kaldım, sonra durumum kötüleşince hastaneye geçtim. Her yıl koruyucu önlem olarak ya hastaneye ya da sanatoryuma gidiyorum, diye anlatıyor Molotov.

– Böyle bir adamın neden yüz yirmi ruble ya da şimdi iki yüz elli ruble aldığını yüksek sesle soruyorum, diyor Yevgeniy Cugaşvili öfkeyle.

– Sosyalizm genel anlamda paranın olmaması gereken bir şeydir de ondan... diye gülümsüyor Molotov. *08.03.1974*

⚜

– Size bir şey diyeceğim... Maaşıma zam yaptılar. Ben istemedim. İki yüz elliydi, üç yüze çıkartmışlar. Bakanlar Kurulu İdari İşler Müdürü Smirtyukov telefon etti, emekli maaşınızı artırıyorlar, ikincisi daçayı devlet güvencesine alıyorlar diye. Tanya'yı da devlet maaşına bağladılar. Şimdi galiba benden fazla alıyor. Daha önce olduğu gibi ben de ona para ödüyorum. Daçayı ödeme dışında tuttular. Bu da en azından ayda yüz yirmi ruble demektir. Bütün ödemeleri kaldırdılar. Bunun nedenini sordum. Birbirimizi iyi tanırız. Smirtyukov'un huzursuz olduğunu fark ettim. İkinci bir soru sordum: "Bu kimi ilgilendiriyor?" Kaganoviç'i de yükseltiyorlar yanıtını verdi. Emekli maaşını artırmışlar. "O zavallının da daçaya ihtiyacı var, tek başına ve hasta." - "Bu karar onu kapsamıyor." - "Peki başka kimi kapsıyor?" - "Malenkov'un maaşını yükseltmedik." - "Neden peki?" - "O sizden daha genç. Sizden daha sonra emekli oldu."

Daça için mutfak eşyası verdiler. Tanya aşçı olarak kabul ediliyor. O da parasını bana veriyor: "Zaten sizden yiyip içiyorum," diyor. Ben de "Her şey eskisi gibi kalacak," diyorum.

Tanya iyi bir insan. Bir rastlantıyla geldi evime. Başkalarının yanında çalışmış. Sadece iki yerde, birinde altı, öbüründe sekiz yıl. Patronu emekli olunca işten çıkartmışlar, emekli maaşı yetmemiş... *17.07.1975*

⚜

...Daçasında kırılan tabak bardağın yerine parasız olarak yenilerinin verilmesine hayret ediyordu:

– Nasıl şey bu? Üstelik parasız veriyorlar, bütün çatlak tabak bardağı değiştiriyorlar! "Tabaklarınızı beğenmiyor musunuz? Değiştirelim o zaman!" diyorlar. *16.07.1978*

"Hazine Adası"

...Jukovka'da dolaşıyoruz. Molotov bastonunu yere vuruyor.

– "Yaşlılar Köyü". Bulganin'le ilkbaharın ilk günlerinde karşılaşmıştık. Çok sağlıklıydı, "Hazine Adası" dedi. Şahurin, Mjavanadze, Bulganin burada. Şimdi de Şelepin.

...Komünizmden konuşmaya başladık. Bir fıkra: 1980 yılında geleceği söylenen komünizm erteleniyormuş. Onun yerine Moskova'da Olimpiyat Oyunları yapılacakmış...

– Güzel uydurmuşlar fıkrayı, diyor Molotov. Ender olarak fıkra anlatır. Ama gülmece duygusu onu terk etmiyor.

Şota İvanoviç birden hatırlatıyor:

– Otto Skorzeny ölmüş!

– Arkasından ağlayan olmuş mu? diye hemen cevabı yapıştırıyor Molotov. *17.07.1975*

"En önemli yolcuyu unuttular"

Molotov'un evlatlığı Sonya, Jukovka'dan Moskova'ya giderken yolda ana babasının hâlâ hayatta olduklarını söyledi. Babası işçiymiş, annesi hükümete ait daçalarda bulaşıkçılık yapıyormuş. Sonya, Svetlana Molotova'yla oyun oynarmış. Moskova'da, Kalinin'in evinde oturuyorlarmış. Molotov'un karısı Polina Semyonovna Jemçujina Sonya'yı orada görmüş ve Kremlin'e, evine, Sonya'nın yanına çağırmış. Bu, bir alışkanlık haline gelmiş, Polina Semyonovna, Sonya'yı her gün çocuk yuvasına götürür gibi Svetlana'nın yanına getiriyormuş. Sonya arada geceleri de kalıyormuş, daha sonra ise Kremlin'de günlerce kalmaya başlamış. Annesi ve babası itiraz etmemişler, durumdan memnunmuşlar. İş o hale gelmiş ki, okulda Sonya'ya "Sonya Molotova" adıyla takdirname bile vermişler.

Polina Semyonovna Amerika'ya gitmiş, oradan güzel oyuncaklar ve Noel ağacı süsleri getirmiş. Sonya bu süslerden iki tanesini hâlâ saklıyor.

– Aslında Noel ağacı geleneği Lenin'den sonra kaybolmuştu, Molotov da karşı çıkıyordu. Çocukları böyle bir sevinçten neden yoksun bırakmalı sanki?

Svetlana'yla birlikte Vyaçeslav Mihayloviç'in antrede asılı duran

paltosunun arasına girip saklanmaya bayılırdık. Evde çok az durur du ama evde olunca da hep çalışırdı.

Bir gün Svetlana'yla trencilik oynuyorduk: Kafamıza kondüktör şapkası giymiş, elimizde bilet delgeçleriyle koşturup duruyor, zil çalıyorduk... O sırada Vyaçeslav Mihayloviç, koltuğunun altında yastık, elinde şamdanla çalışma odasından çıktı, "Bekleyin, en önemli yolcuyu unuttunuz!" dedi. Galiba kendisini gecikmiş bir yolcu yerine koymuştu...

Aklımda kalmış, bize "Kşepsesulskiy ve Pşeksesulskiy" demeyi öğretmişti.

Stalin'i sık sık görürdüm. Orconikidze'nin çok gür, ak saçlı başı aklıma geldi.

22 Haziran 1941'de Kırım'daydık. Vyaçeslav Mihayloviç, sabah erken saatlerde Moskova'dan Polina Semyonovna'ya telefon edip, hemen Moskova'ya dönmemizi istedi. Polina Semyonovna eşyaları sakin sakin topladı. Berber çağırdı, öğlen 12'de manikür yaptırdı ve Vyaçeslav Mihayloviç'in radyoda yaptığı konuşmayı dinledi.

Trenle Moskova'ya gittiğimizde Kırım'a giden askeri araçların çokluğu ve pencerelerin üstündeki çaprazlama çakılmış tahtalar dikkatimizi çekmişti. Vyatka'ya, Vyaçeslav Mihayloviç'in akrabalarının yanına gittik. Daha sonra Polina Semyonovna'ya Kuybışev'e gitmesini tavsiye ettiler. 1942'de Moskova'ya geri döndük." *26.08.1979*

Çatı katı

– Çakovskiy, *Kuşatma*'da sizin hiç sigara içmediğinizi ve sigara içilmesine de tahammül edemediğinizi yazıyor... Ribbentrop, sizin içmediğinizi bile bile sigara ikram etmiş.

– Çakovskiy'i savunamayacağım. Ben her zaman sigara içtim, ama alışkanlık haline getirmedim. Ama hiçbir zaman da fazla içmedim.

– Yulian Semyonov ise Molotov tam bir sigara tiryakisiydi diye yazıyor tersine.

– Böyle yaygın bir düşünce var. Nedenini söyleyeyim. Çok iyi yabancı dil bilmediğim için bütün görüşmeleri çevirmen aracılığıyla yapıyordum, konuşmalar çevrilirken yapacak bir şey olmadığından sigara içiyordum. Böyle bir izlenim oluştu. Fotoğrafta da elimde sigara var. Artık sigarayı tamamen bıraktım, çalıştığım son yıllarda ise iki-üç tane içiyordum. Gerginliğimi alıyordu.

Gençliğimde sigara içtim, ama hiçbir zaman gerçek bir tiryaki olmadım.

Ben XIX. yüzyıl insanıyım. Artık yaşımı hissediyorum. Son iki yıldır hissetmeye başladım. (84 yaşından sonra. -*F. Ç.*) Eskiden fırsat bulduğumda sporla uğraşırdım. İzinlerimde zaman buldukça mutlaka Karadeniz'e gider, yüzerdim. Kışın pazar günleri daçada kayak yapardım. Ama pazar günleri de çalışıyorduk. Stalin telefon eder, Polina Semyonovna'ya nerede olduğumu sorardı. O da "Çalışıyor," derdi. Stalin ise "Bense pazar günleri sizinle kâğıt oynadığını sanıyordum! Hadi canım itiraf edin!" derdi. *08.03.1975, 12.05.1976, 10.04.1979*

⚜

...13.20'de onunla birlikte yukarıya, çatı katına çıktım. Çalışma masasının yanındaki masanın başına oturdu, *Pravda* gazetesini açtı. Daha önce duvarda asılı olmayan bir fotoğraf dikkatimi çekti. Lenin'in küçük portresinin yanında, solda başka bir fotoğraf asılıydı: Voroşilov, Kaganoviç, Kalinin, Orconikidze, Molotov. Hepsi birden bir yere gidiyorlar. Stalin neşeli, Voroşilov'a bir şey söylüyor.

– Galiba 20'li yılların sonu, diyor Molotov. Öyle sanıyorum, ama tam olarak bilmiyorum. Benim de hoşuma gitti, o yüzden astım. Tam tamına birlikte çalışan ana grup. Mikoyan yok, ama olmaması kötü bir şey değil. Bu insanlar kirlenmemiş, temiz insanlar.

...Lenin portresinin sağ tarafında duvara bir fotoğraf raptiyelenmiş: Eşleriyle birlikte Stalin ve Molotov. Aşağı yukarı aynı dönem. Masanın yanındaki ahşap çalışma masasına bakıyorum.

– Kâh ayakta, kâh oturarak yazarım, diyor Molotov. Duruşumu değiştiririm.

...1966 yılından beri bu çatı katında çalışıyor. Tek pencereli küçük bir oda. Masanın üstünde karton dosyaların içinde çeşitli müsveddeler. Duvarın yanındaki küçük sehpanın üzerinde kitaplar ve

dergiler duruyor. Çehov, Aytmatov'un *Gün Olur Asra Bedel* romanı, *Yeni Dünya, Gelişmiş Sosyalizm* dergileri. Bunlar üstteki kitaplar ve dergiler, altlarında da daha beşer-altışar kitap var herhalde. Duvarda, üzeri selofanla kaplanmış büyük bir dünya siyasi haritası var. Pencerenin karşısında, duvarın dibinde bir yatak bulunuyor. Yatağın üstüne yatak örtüsü yerine beyaz çarşaflı bir battaniye örtülmüş. Dolap. İki sandalye. Hepsi bu.

Bugün 1 Mayıs. Konuklar gelmeye başladı.

– Öyle alçak sesle ne konuşuyorsunuz bakalım? diye soruyor Molotov. Kulağı iyi işitmiyor.

– Kolıma'da bir söz vardır, "Altının kötüsü olmaz. İyisi ve çok iyisi vardır. Konyak gibi," derler.

– Konyağın sıcağı da olur, soğuğu da, diyor Molotov.

Ben iki parmağımla konukları sandalyeden yukarı kaldırarak biyoalan deneylerimi göstermeye koyulmuştum. Cuna'dan (Cuna Davitaşvili, tıp doktoru) söz etmeye başladık. Molotov'un çok ilgisini çekti:

– E, o zaman bunları konuşmak ve yazmak lazım! dedi ve sonra 30'lu yıllarda Kazakov adında bir Bulgar doktorları olduğunu anlattı. Bu Kazakov da anlaşılmaz yöntemlerle hastaları tedavi edermiş ama Molotov üzerinde her zaman başarılı olamıyormuş. Yalnız Lenin'in sekreterinin ve eski Bolşevik Gusev'in ülserini tedavi etmiş. *01.05.1981*

⚜

...Gürcüler gelmişti konuk olarak.

– Gürcistan'da hayat nasıl? diye soruyor Molotov.

– İyi. Çalışan iyi yaşıyor.

– Çalışmayan da herhalde fena yaşamıyor, diyor Molotov.

– Size bir fıkra anlatmak istiyoruz. Hruşçov zamanında her yerde "Stalin" yerine "parti" yazmaya başlamışlar. Stalin ise daha mozolede yatıyor. Gürcünün biri Moskova'ya gitmiş ve oradan eve şöyle yazmış: "Mozoleye gittim. Lenin orada yatıyor, yanına da partiyi gömmüşler."

– Hruşçov, parti açısından tutarsız biriydi, diyor Molotov. *03.06.1981*

⚜

– Dolaşıyordum, diye anlatıyor Moltov, birisi yanıma yaklaştı. Konuşmaya başladı, birazcık önünden geldim, sorular sordum, Stalin'i ima ettim. "Siz'in ona karşı tavrınız nasıl olurdu?" dedim. "Ona karşı tavır olabilir mi?" diye karşılık verdi.

Neredeyse ormana varmıştık, biraz da ormanda yürüdük. "Konuşmamızın sonu gelmeyecek. Hoşça kalın," dedim. Farklı yönlere doğru yürüdük. Adam çok olumsuz bir davranış içindeydi. *29.04.1982*

Pilotlar

Molotov üşütmekten korkmayıp hep ince giyiniyor. Evde genellikle pantolonunun içine sokmadığı bir gömlek var üstünde. Ormana gittik, gri yağmurluğunu, şapkasını giydi, eline bastonunu aldı.

Dolaşıyoruz. Orman yolunda karşıdan geniş kenarlı şapkası, kahverengi eski kostümüyle, koyu kırmızı kravatıyla bir adam hızlı hızlı geliyor. Adımlarını yavaşlattı, durdu, selam verdi. Baydukov! Georgiy Filippoviç:

– Yine bu yolda mı yürüyorsunuz? Öbüründe neden yürümüyorsunuz? diye soruyor Molotov'a.

– Şöhretin bedelini, bütün bu işlerin bedelini biliriz, diyor Baydukov. Geçici bir şeydir. Geçer, gider. Dün izcilerle buluştum, televizyonda bir saatlik bir yayın vardı. Şöyle bir soru sordular: 75 yıl yaşadınız, hayata baştan başlasanız ne yapardınız? Yoksulluğa, geçirdiğim onca zorluklara neden geri döneyim, dedim.

Vyaçeslav Mihayloviç, sizinle son karşılaşmamızı hatırlıyorum, dostlarıma sizin neredeyse aynen Stalin gibi mütevazı bir hayat sürdüğünüzü anlatıyorum. 1936'da Stalin'in daçasına gitmiştim, yatağın üstüne asker battaniyesi örtülmüştü, her şey çok basitti...

15-20 dakika ayakta konuştuk. Baydukov gidince Molotov şöyle dedi:

– Çkalov'a yazık oldu. Boşu boşuna öldü. Gagarin gibi. Belyakov bir gün bana uğramıştı... *29.04.1982*

✻

– Bir asırda ne kadar çok olay yaşandı! XIX. yüzyılda on yıl, bu yüzyılda da seksen beş yıl yaşadım, diyor Molotov.

– Yüzyılın başında havacılık yeni ortaya çıkmıştı, diyorum ben. Wright kardeşler 1903'te uçtular. Bizim havacılığımızın öncülerinden biri olan Gromov geçenlerde toprağa verildi. Gromov mu, Çkalov mu daha büyüktü hâlâ tartışılıyor.

– Çkalov halka daha yakındı, diyor Molotov. Gromov'un mağrur davrandığını söyleyebiliriz. Çkalov ise daha saygılı, daha sade bir insandı. Ölümü de rastlantıyla oldu.

– Gromov bana Çkalov'la ilgili olarak şöyle demişti: "Çkalov'un er ya da geç öleceğini biliyordum, oysa benden önce hiç kimsenin yaşamadığı zorluklar içine düşsem de bana hiçbir şey olmaz." Bu da bir gerçek.

– O da doğru. Çkalov, savruk biriydi, tam bir Rus'tu. Stalin, Çkalov'u daha fazla severdi.

– Gromov, kutup üzerinden Amerika'ya uçan ilk pilot olmak isterken Çkalov'un gönderilmesine kırılmıştı.

– Doğru, doğru. Öyle olmuştu. Ayrıntıları bilmiyorum, hatırlamıyorum ama halk arasında Çkalov ün kazanmıştı, gazeteler uzun uzun ondan bahsediyordu, Gromov ise kimi görevleri çok onurlu, çok düzgün bir biçimde yerine getirmişti.

– Gromov, savaştan önce Stalin'in Almanya'ya Çkalov'u değil, kendisini gönderdiğini, çünkü Gromov'un her şeyi sırasıyla yerine getireceğini, yerine getiremediği hiçbir görev olmadığını bildiğini anlatıyordu.

– Doğru. Kişilik sahibi ve planlı, programlı biriydi. Her bakımdan düzgündü. Ciddi ve çok iyi eğitilmiş bir adam izlenimi bırakırdı. Gromov daha oturaklı görünürdü. Gromov'a göre daha ünlü olan Çkalov ise tam bir ayyaştı. Ölümü de çok aptalca oldu. Gromov örnek biriydi. *16.02.1985*

Mamlakat

...Yevgeniy Cugaşvili ve Mamlakat Nahangova'yla birlikte Molotov'a gittik. Mamlakat Nahangova Moskova'ya gelmişti, görüşmek üzere sözleştik.

Antrede Molotov "Mamlakat bu mu?" diye sordu. Bu soru sanki tarihimizi ortaya koymuştu. Mamlakat, 30'lu yıllarda inanılmaz miktarda pamuk toplayarak Lenin nişanıyla ödüllendirilmiş olan Tacik kızın ta kendisiydi. "Büyümüş," dedi Molotov. Mamlakat, Politbüro üyeleriyle çektirdiği fotoğrafı gösterdi: Stalin, Molotov, Andreyev sırtlarında Tacik giysileriyle.

– Şu bence Buharin... Stalin'in söylediği adıyla "Buharçik".

– Şu da Mikoyan'ın bacanağı, diyor Mamlakat, benim konuşmalarımı Tacikçeden Rusçaya çeviriyordu. Ben topu topu birkaç Rusça sözcük biliyordum. Mikoyan'ın bacanağı ise Tacikçe biliyordu ve bizim heyetin konuşmalarını Rusçaya çeviriyordu. Bu fotoğrafı bana Stalin armağan etti ve arkasına "İyi okuduğu ve iyi çalıştığı için yoldaş Mamlakat Nahangova'ya Y. Stalin'den. 1935, Aralık." diye yazdı.

Ben de ona bir kitap armağan ettim, kalem aramaya başlamıştım ki, siz bana mermer bir kalem verdiniz. Sonra kalemi size geri vermek istediğimde siz "Al senin olsun!" dediniz.

Mamlakat, 1939 yılında Ribbentrop'un geldiğini ve onu tarım sergisine getirdiklerini hatırladı.

– Böyle bir şey olmuştu, diyor Molotov. Ben gitmemiştim. Bir şeylerle oyalamak gerekiyordu onu...

...Mamlakat Nahangova, Yevgeniy'in babası Yakov Cugaşvili ile kütüphanede oturduklarını, Yakov'un, Mamlakat'ın çok sayıdaki saç örgülerinden birini mürekkep hokkasına soktuğunu, sonra da Stalin'e söylememesi için onu kandırmaya çalıştığını anlattı. *06.06.1982*

✻

– Stalin'in Voznessenski'yi kendisinden sonra devleti yönetecek kişi olarak tayin ettiğine dair bir söz var.

– Bunu hiç duymadım, dedi Molotov. Gerçekten haberim yok. Sadece varsayımlarım olabilir. Bunun Stalin'in sağlığında ve onun haberi olmadan yapıldığını ileri sürmek imkânsız. "Leningrad olayı"nda bir Rus milliyetçiliği kuşkusu olmuştu.

Beria'nın Voznessenski'nin kendisine şiddetle karşı olacağından korkmasını da hesaba katmak gerek. Hiç şüphesiz Voznessenski çok yetkin bir adamdı, yetenekli ama partinin yönetimine göz dikmiş olamazdı. Benim fikrimce Voznessenski'yi kurşuna dizmekte hatalıydılar.

– Kuznetsov da aynı şekilde, şüphesiz.

– Kuznetsov, evet, bence Leningrad'daki Kuznetsov mert bir insandı. Severdim. Onu çok destekledim. Bütün tanıdıklarım arasında en iyilerindendi, Stalin de onu severdi, ama o Voznessenski takımı... Bence bu olayda büyük bir hata yapıldı.

– Stalin atlatılmış olabilir mi?

– Bu tür bir olayda değil. *02.12.1971.*

✻

– Bize listeler veriliyordu. Bütün detaylarıyla inceliyorduk, özgeçmişleriyle birlikte. Bütün Politbüro üyeleri bulunuyordu. Genelde bu belgeler Stalin tarafından –parti adına– ve benim tarafımdan –Sovyet kademeleri adına– imzalanıyordu, ondan sonra tabii, çok insan acı çekti...

– Askerler doğruladılar, Hruşçov da imzalamış.

– Tabii ki imzaladı. Stalin'in imzalayarak bana ilettiğini ben Beria adına imzalıyordu. Kendi imzamı da atıyordu. *02.12.1971.*

İki sürpriz

– Şimdi iktidarda Andropov olduğuna göre* partiye yeniden katılmak için talepte bulunabilirsiniz.

– Talep mi? Hayır bu çok yersiz olur, katılmıyorum. Şartlar değişti diye ben bundan yararlanacak mıyım? Hayır bu uygun olmaz.

– Öte yandan, diğerleri sizi partiye yeniden kabul edecek değillerdi çünkü sizi zaten onlar çıkarmıştı.

– Öyle diyorlar. Ama bu dediğinizi yapmak benim açımdan uygun olmaz. Sanki arka kapıdan girmek için fırsat kolluyormuşum gibi olur. *01.01.1983*

* 1982–1983. *–çev.*

✻

– Fırsattan istifade ediyormuş gibi görünmeyen, son derece haklı olan bir vesile beklemeden dilekçe vereceğim elbette.

14.10.1983

✻

Molotov ile masaya oturduğumuzda Stalin'in torunu Yevgeni Cugaşvili geldi ve beş saat süren çok ilginç bir konuşma geçti.

– Söylentilere göre, dedi Cugaşvili, parti kartınızı iade etmemişsiniz ve aidatlarınızı düzenli olarak ödemeye devam ediyormuşsunuz.

– Hayır, doğru değil. Kart meselesi değil. Devrimden önce yoktu kart. Daha sonra Lenin 1 numaralı kartı aldı, Stalin no: 2 ve ben no: 5.

Her kongreden sonra ben Merkez Komitesine yazıp partiye yeniden katılma isteğimin incelenmesini talep ediyordum. Beni bir kere çağırdılar, XXIV. Kongre'den sonra.

– Herkes hatıralarınızı yazmanızı bekliyor.

– Benim ilgimi çekmiyor bu. Lenin yazmadı, Stalin de.

– Birçoğu yazıldığını düşünüyor, dedi Cugaşvili. Hatta bazıları görmüş ve başlığını bile biliyor: Stalin'le otuz yıl.

– Postacı kitabım çıktığı için beni tebrik etti, baskı sayısını bile kesin verecekler neredeyse, tamamen aptalca! Herkes görmüş, benim dışımda... Stalin'le otuz yılmış, halbuki ben kırk bir yıl onun yanında yer aldım! *02.12.1971.*

✻

...Ekim Devrimi'nin 66. yıldönümü. Oğlum İvan ile birlikte Jukovka'ya gidiyoruz. Güzel bir gün, hava sıcaklığı 9 derece, Kutuzov bulvarı süslenmiş. Davetliler ve misafirler Molotov'un evine gelmişler bile. Yaklaşık on yedi kişi. Her zaman olduğu gibi saat 13.00'te masaya geçiyoruz. Vyaçeslav Mihayloviç elinde bir bardak tetra ile kalkıyor, bize iyi bayramlar diliyor ve gelecek kutlama için, 67. sene için herkesin yapacak iyi şeyler düşünmesini tavsiye ediyor.

Defalarca kadeh tokuşturuyoruz: "Amerika'yı yakalayacak olan biz değiliz, Amerika'nın esas olanda bizi yakalaması gerek, yani ideolojide!"

Molotov son kadehi tokuştururken beni şaşırtıyor:

– Partimize içelim, Merkez Komitesine, yoldaş Andropov'a ve sağlığına, bu aralar buna çok ihtiyacı var galiba.

(Daha önce Molotov'un şu veya bu yöneticimizin sağlığına içtiğini hiç duymamışım.)

– Şu son iki yılda iki adamın ortaya çıkmasını biz komünistler için bir şans olarak görüyorum, dedi Molotov. İlk olarak Andropov. Bu benim için bir sürpriz oldu çünkü kadrolar konusunu epeyce iyi biliyorum, özellikle de Bolşevik kadroları. Gromiko, yükselmesini bana borçlu olan bu adam, yerini buldu. Andropov ise ilk sürprizdi, iyi bir sürpriz. Politikada çok sıkı, geniş görüş açısı olan bir adam. Güvenilir birisi. Faal olduğu yıllar boyunca çok geliştiğini söylüyorlar. Bendeyken de* tam yerindeydi.

İkinci adam ise Jaruzelski. Ben, mesela, Polonya birinci sekreterliği kadrosuna gelene kadar ondan bahsedildiğini hiç duymadım. Polonyalılar arasında nadiren Bolşevik vardı. Ama yine de vardı. Cerjinskiy vardı. Çok yüksek bir şahsiyetti. O dönemde Polonyalılar şimdikinden daha da beterdi.

Bence Jaruzelski bize yardım etti. Daha önce Fidel Castro da iyi bir sürpriz olmuştu. *07.11.1983*

⚜

...1984 yılının gelişini kutluyoruz.

– Uzmanlar ne diyor? diye sordu Molotov. Bu sene için savaş yaklaşıyor mu, uzaklaşıyor mu?

– Yaklaşıyor, dedi davetlilerden birisi.

– Yaklaşıyor, dedi Molotov, ya onaylayarak ya da söylenen cevabı yankılayarak. *01.01.1984*

⚜

– Birbirimizi görmediğimiz bu altı hafta boyunca ne kadar çok olay oldu, dedim, Andropov öldü...

* Dışişleri bakanı Molotov, Andropov'u Macaristan büyükelçiliğine tayin eder (1953-1957). *(y.n.)*

– Çok üzüldüm, dedi Molotov. Siyasi alanda bir şeyler yakalamıştı, uluslararası alanda da...

– İnsanlar onu seviyordu, bu hissediliyor.

– Evet, evet, doğru. Neden olduğunu bilmek lazım, diye onayladı Molotov.

– "Ogonyok"un yazıişleri müdürü Sofronov anlatmıştı. Andropov seçilir seçilmez, Sofronov Andropov'un yardımcısına telefon edip yeni Genel Sekreter'in dergide çıkacak fotoğrafı konusunda danışmak istemiş. Yardımcı onu Andropov'a bağlamış. Andropov "Gerek yok," demiş. "Ama biz yeni seçilen Genel Sekreter'in fotoğrafını hep koyarız, her zaman böyle olmuştur." - "Ama şimdi farklı olacak," diye yanıtlamış Yuriy Vladimiroviç. *Pravda* bile onun Moskova Otomobil Fabrikası işçileriyle görüşmesini fotoğrafsız vermişti.

– Çernenko ise halka empoze edilmiş birisi. Hâlâ başkan seçmeyi beceremiyoruz. Uzun vadeli düşünemiyoruz, bu nedenle kötü sürprizler oluyor. Halbuki o kadar da zor değil, diyor Molotov.

– Çernenko'ya bir şey olursa Gorbaçov gelecekmiş. İçlerinde en gençleri o.

– Kaç yaşında?

– Zannederim elli üç.

– İyi. Onun da yükselmesi beklenmedik bir şeydi.

...Andropov'un Hruşçov'dan ve belki Brejnev'den yana olmadığı açıktı.

– Amerikalılar Sovyet rejiminin çok uzun sürmeyeceğini söylüyorlar. Sadece dış cephesinin kaldığını, içte her şeyin çürüdüğünü...

– Bu konuda sorunlar olabilir gerçekten de. Ama bence karşıdevrimcilerin rüyaları gerçekleşmeyecek. Devletimiz hepsinin içinde en sağlamlarından. Ve onunla birlikte bütün sosyalist blok da. Bu, geçici burjuva rejiminin tavrı... Şu anda bizde kim ideolojiden sorumlu?

– İdeoloji yok. Daha önce en azından Suslov vardı, şimdi Suslov bile yok.

– Daha iyi. O da fazla bir şey anlamıyordu zaten. *29.03.1984*

⚜

...Anlatıyorum:

– Kremlin duvarının yanından geçiyordum, iki mezarda diğerlerinden daha fazla çiçek var: Stalin ve Andropov'un mezarlarının.

– Andropov seviliyordu. Önemli bir özellik. Yazık ki az kaldı. İyi bir adam... ve iyi bir yönetici, diyor Molotov.

– Rıbinsk şehrinin adını neden değiştirip Andropov yapmışlar? Önce Rıbinsk'ti, sonra Şçerbakov, sonra yine Rıbinsk oldu, şimdi de Andropov. Hoş bir şey değil.

– Tabii ki hoş değil. Birileri kasıtlı olarak yapıyor. *01.08.1984*

Partiye yeniden giriş

Sabah saat 8'de daçadan bir telefon, Sarra Mihaylovna arıyor:

– Bizde bayram var bugün! Vyaçeslav Mihayloviç partiye yeniden girdi!"

Acele Jukovka'ya gidiyorum. Molotov, beyaz gömleğiyle, kanepede oturmakta, televizyon sayrediyor. Onu kutluyorum ve bana detayları anlatmasını rica ediyorum.

– Dün gittim .... neydi adı [Molotov hafızasını zorluyor] Çernenko tarafından kabul edildim. Bana okumam için kararnameyi verdi, bir satırda diyor ki: "Molotov'un Sovyetler Birliği Komünist Partisi üyelik haklarının tümüne kabul edilmesi."

– Sekreterlik kararnamesi mi?

– Bilemiyorum, Politbüro herhalde. Beni dışlayan Merkez Komitesi idi, geri alması gereken de o olmalı. Şimdiki kültür bakanı, Demiçev... Parti kartı da hemen ardından verilecek.

– Bunlar Kremlin'de mi oluyor?

– Hayır, Staraya meydanında, Merkez Komitesinde. Her şey çok basit ve çok açık. Ben ise kendime sorular sormaktayım. Son çıkan *SBKP Tarihi*'nde Ponomarev'in özenli çalışması sayesinde bana da yer verilmişti. Benim için "arabulucu" deniyor. Ben "arabulucu" isem söyleyin benden daha az arabulucu olan kim var?

– Fark ettiniz mi sizden artık hiçbir yerde "parti karşıtı grup" üyesi olarak söz edilmiyor?)

– Bu çoktandır öyle. Hruşçov bütün kudurganlığını üstüme saldı, sonra tekrar dost olmayı teklif etti.

– Sizi dün mü çağırdılar?

– Evet, dün akşam.

– O zaman Politbüro'dan sonra. Dün Perşembe, toplantıları dündü.

– Perşembeleri Politbüro'nun olağan toplantısı, Lenin zamanında olduğu gibi, dedi Molotov.

– Bugünkü *Pravda* Politbüro toplantısı hakkında bir bülten yayımladı. Bültenin en sonunda şöyle deniyor: "Politbüro partinin ekonomik ve sosyal politikaları hakkında çeşitli sorunları müzakere edip karara bağlamıştır..." Bu sizin konu ile ilgili. Belli ki toplantıdan hemen sonra sizi kabul etmişler. Sizi almaya araba gönderdiler mi?

– İki tane "Volga".

– Zili çaldılar, diye anlatıyor Sarra Mihaylovna. Vyaçeslav Mihayloviç'i sordular. "Kim arıyor?" diye sordum. "Merkez Komitesinden geliyoruz," dediler. "Hemen çağırıyorum," dedim. Vyaçeslav Mihayloviç aşağı indi, onu almaya geldiklerini söylediler.

– Yeniden üyeliğe kabul edildiğinizi söylediler mi?

– Hayır, diye yanıtlıyor Molotov. Tahmin ettim. 14 Mayısta Politbüro'ya mektup göndermiştim ya.

– Ama reddedilebilirdi de. Daha önce reddetmişlerdi.

– Tabii, öyle.

– Evet, içeri girdiniz...

– Evet, hiçbir özelliği yok, büyük bir oda...

– Stalin'in odası mı?

– Hayır. Politbüro'nun toplandığı büyük bir salon. Çernenko beni çalışma odasında kabul etti. Girdiğimde ayağa kalktı, elimi sıktı, karşılıklı oturduk, büyük bir masanın başında. Bir şeyler söyledi, ama ben iyi işitmiyorum, o da yazık, pek iyi konuşamıyor. Bana kararnameyi gösterdi... Ben ona dedim ki: "Ben 1906'dan beri parti üyesiyim..." Cevap verdi: "Kararda yazan da bu..."

– Kıdemi korumak için mi?

– Evet, evet.

– Şimdi ülkede en kıdemli sizsiniz: partide seksen yıl!

– Ah işte...

–Hiç kimse partide bu kadar uzun süre geçirmedi.

– Belki Noel baba.

– Çernenko size ne dedi?

– Özel hiçbir şey. Karşılıklı konuşma olmadı. Dedi ki: "İşte böylece partiye yeniden girdiniz", sonra bana bir kopya verdi... Beni kutladı. O kadar.

– Kararnameyi size vermedi mi?

– Hayır, vermedi. En fazla iki dakika kaldım içerde. Bana ne söylediğini duymuyordum, partiden çıkarılmamın ve geri alınmamın nedenini bilmediğimi söyledim.

...İçeri Tatyana Afanasyevna giriyor:

– Vyaçeslav Mihayloviç'in keyfi yerinde. Bu sabah kalktığında "Bir rüya gördüm, beni MK'ye mi çağıracaklar acaba?" diye sordu.

– Oysa pek çok kişi sizin partiden çıkarıldığınızı bilmiyor bile. Sadece Ansiklopedik Sözlük'te 1906-1962 yılları arasında partide bulunduğunuz söyleniyor. Çernenko sizi kutladı mı?

– Duyamadım ki. Galiba kutladı, yani öyle sanıyorum.

– Genel Sekreter kendisi yapmış, bu işi partinin bölge komitesine de havale edebilirdi...

– Galiba önceden konuşmuşlar. Herhalde resmen dün karara bağlamışlar. Saat bir buçukta telefon ettiler. Dört buçukta buluşmayı kararlaştırdık. Biz daha erken gittik. Hemen kabul etti. Biraz nefes darlığı çekiyor. Evet, çok zor nefes alıyor. Durumu kolay değil, her gün konuşma yapıyor... Kolay iş değil. İyi bilirim...

Her zamanki gibi saat yedide akşam yemeği yiyeceğiz.

...Masaya geçtik.

– Herhalde içki içersiniz Vyaçeslav Mihayloviç? diye sordu Tatyana Afanasyevna yani Tanya.

– Tabii ki içeceğim! dedi Molotov.

Tanya iki şişe şampanya getirdi. Biri Sovyet, öbürü Macar şampanyası.

– Hangisini açalım?

Molotov şişelere dikkatle baktı ve Sovyet şampanyasını gösterdi.

Ben, Kaganoviç ve Malenkov'un tekrar partiye alınıp alınmadıklarını sordum.

– Öyle olsa telefon ederlerdi... Kaganoviç geçen çarşamba bana geldi, "Ben senin en yakın dostunum!" dedi. Malenkov ise uzun zamandır ortalıkta görünmedi.

Ben tekrar dünkü MK ziyaretinin ayrıntılarını sormaya koyuldum.

– Saat dört gibi Vyaçeslav Mihayloviç'i almak için iki araba geldi, diyor Sarra Mihaylovna. Arabaların birinde üç kişi vardı, içlerinden biri doktordu, diğerinde iki kişi. Arabaları daçanın önünde yola park ettiler. Ben de o sırada oradaydım. Bir baktım, antenli siyah arabalar. "Bize mi geldiniz?" diye sordum. Hiçbir şey söylemediler. O zaman ben de eve doğru yürüdüm. İkisi daçaya doğru geliyordu. Burada oturduğumu anlayınca gülümseyerek "Vyaçeslav Mihayloviç'i almaya geldik," dediler. "Yukarda giyiniyor," dedim. Tanya ona yardım ediyordu.

– Gri takım elbisesini, gri kravatını ütüledik, şapkasını giydi, diyor Tanya. Gündüz uykusunu bile uyumadı.

– Çernenko da takım elbise giymiş, kravat takmış mıydı? diye soruyorum Molotov'u konuşturmak için.

– Elbette, onun zaten öyle giyinmesi gerekiyor.

– Şu gelen adamlar, diye anlatıyor Sarra Mihaylovna, oturdular ve işte şöyle bir adamdır, halk onu şöyle sever, sayar diye Vyaçeslav Mihayloviç'i övmeye başladılar. Biri "Ne kadar mütevazı bir ev!" diyor. Diğeri soruyor: "Vyaçeslav Mihayloviç arabada şoförün yanında oturmayı mı, arkada oturmayı mı sever, yürürken baston taşır mı, taşımaz mı, yolda giderken ona Mayak radyosunu açabilir miyiz?" Adamlar hiçbir şey söylemeseler de iyi bir iş için gideceğini anlamıştık. Anlaşılan şu gizli polistendiler! "Bir şey olursa doktorumuz var!" Ama doktora gerek olmadı. Vyaçeslav Mihayloviç, her zamanki saatinde aşağıya, çay içmeye indi, onlara da ikram etti, memnuniyetle kabul ettiler, sonra da yola çıktılar. Önce arabalardan biri gitti, bir süre sonra da ikincisi. Tanya'yla hemen dua etmeye başladık, her şey yolunda gitsin diye. Onu geri getirdiklerinde artık tek araba vardı, o iki adam neşe içinde indiler arabadan:

"Kutlarız Vyaçeslav Mihayloviç!" dediler. Bizi de kutladılar. Biz de Vyaçeslav Mihayloviç'e sarıldık...

...Tanya'nın anlattığına göre Brejnev zamanında, XXIV. Kongre'den sonra Molotov partiye yeniden kabulünü görüşmek için çağrılmış, yirmi üç üyeli bir komisyonun önüne çıkarılmış. Ona hapis ve kurşuna dizilme olaylarını ve rakamlarını göstermişler, Molotov o sırada bunlardan haberi olmadığını söylemiş. İşte bugün Çernenko onu bizzat kabul ediyor ve bu konuya girmiyor bile...

–Yine de, dedim ben, Çernenko iyi birisi.

– Bir Çernenko hayranı daha, diyerek gülümsedi Molotov. Savaştan önce uygulanan tasfiyeler için doğru olanı yaptık diyorum ben. *08.06.1984*

⚜

[...Molotov söylediklerinden hiç ödün vermedi. Özür dilemeden, kendisine çoğu kereler tavsiye edildiği gibi özeleştiri içeren en ufak bir yazı yayımlamadan adalet elde etti.]

– Kaganoviç'i partiye tekrar kabul etmediler. Onları da kabul edeceklerini sanıyorum. Malenkov hiç uğramıyor... Galiba partiden dışlanmalarında benim suçlu olduğumu düşünüyor...

– Peki size parti kimlik kartı verdiler mi?

– Evet, aidatlarımı da ödedim.

Bu yeni uğraşın ona büyük bir keyif verdiği hissediliyor.

Molotov'un daha önceleri "İçimizde tek parti üyesi!" dediği Sarra Mihaylovna:

– Bir tek Ağustos ayı borcunuz var, diye anımsatıyor. Haziran ve Temmuzu ödediniz, ağustos ayı için gelirler artık. Bölge komitesinden iki hanım geliyor. Vyaçeslav Mihayloviç'in gitmesine gerek olmadığını, toplantılar hakkında ona bilgi vermeye geleceklerini söylediler. 12 Haziranda ona parti kimlik kartını getirdiler. Niye şimdi geri aldılar partiye? diyor bana alçak sesle. Daha önce olmalıydı bu iş.

...Molotov'un yeni parti kimlik kartının numarasını yazıyorum. No. 21057968. Başlangıç tarihi: 1906.

– Sizin parti üyeliğine tekrar alınmanızla ilgili olarak Fransızlar bir karikatür yayımladılar: Sizi ve Çernenko'yu çizmişler ve altına "Çernenko halefini hazırlıyor" yazmışlar. Yaşınızla dalga geçiyorlar. Sizi, uzun yaşamanın sırrını öğrenmek için çağırdığını yazıyorlar.

– Çernenko şimdi biraz popüler oldu, diyor Molotov. *01.08.1984*

⚜

– Sağlam, bilgili, nitelikli tek bir Marksist tanımıyorum. Sadık insanlar var, sayıları epeyce de fazla, ama doğru yolu, Bolşevik, Leninci, Marksist yolu izlemiyorlar. Çernenko'da da Marksizmle bağdaşmayan bir şey var. Oysa şu anda teorik çalışmaya başkanlık ediyor.

– Aslında bütün icracılar öyle.

– Evet, icracılar. Ben de bir icracıyım. Stalin'in, hatta Lenin'in yakınında bulundum, yan çizersem utanç duyarım... Bu yüzden birilerinin eline böyle bir koz vermekten korkarım... *15.11.1984*

"Bu yıl da yaşayacağım"

...Bugün yılbaşı.

Dostlarından biri fotoğraf makinesi almış, Molotov'la masa başında fotoğraf çektirmek istiyor. Molotov kabul etmiyor.

– Ama niye Vyaçeslav Mihayloviç?

– Niye, niye... Sarhoşken fotoğraf çektirmek istemiyorum.

– Kim sarhoş?

– Ben, mesela. Kendimi kontrol edemem ve sonra hayatım boyunca kendi yüzüme tüküreceğim bir an ortaya çıkabilir.

Fakat tam bu anda Molotov, kendisine bu şekilde hakaret etmekte aşırıya kaçtığını hissetti ve kâh damadı Aleksey Dmitriyeviç Nikonov'la, kâh konuklardan biriyle şakalaşmaya başladı:

– Üşümüyor musunuz, Georgiy Borisoviç? Bence hava soğuk. Galiba bir şişe daha var...

Konuklar veda etmeye ve ev sahibine sağlık dileklerini sunmaya koyulduklarında Molotov şöyle dedi:

– Gayret edeceğim. Bu yıl da yaşayacağım. *01.01.1985*

✻

...Yarın Molotov'un 95. yaş günü. "Molotov" kruvazörünün eski muharipleri ülkenin çeşitli yerlerinden onu kutlamak için geldiler.

– Bütün "Molotovcular", bütün eski muharipler, büyük zaferi kazanarak adınızı size layık bir şekilde, onurla taşıdılar, dedi denizcilerden Y. Strugov. Yoldaş Stalin 19 Ağustos 1947'de gemimize gelmişti. Sabah 5'te onu Yalta'dan almıştık, saat 19'da Soçi'de Vyaçeslav Mihayloviç bir motorla gelip Stalin'i karşılamıştı. Tam üzerinde "Molotov" yazan geminin merdivenine çıktığında Stalin aşağı iniyordu ve Molotov'un omzuna vurarak "Adaşına binecek zamanı da buldun!" dedi. Ve siz geri döndünüz. O geminin ancak merdivenine çıkmıştınız, hatırlıyor musunuz?

– Hatırlıyorum. Birimizden birimizin karada olması gerekiyordu.

– Şimdi füze kruvazörü "Slava", "Molotov" kruvazörünün halefi oldu. Sizin de adınız Slava, aynen Skryabin ve Ryabin gibi! "Molotov" kruvazörünün tüm gelenekleri "Slava"da devam ediyor! *08.03.1985*

✻

...Molotov bugün 95 yaşında. Dünkü gibi bir gün, hava sıcaklığı altı derece. Daçaya saat 11 gibi geldim. Kapıda durdum. Ortalık sessiz. Evde kimse yok diye düşündüm. Ancak içeri girince Molotov'un salondaki kanepede, karşısında da V. P. Mjavanadze'nin oturduğunu, aralarındaki masanın kenarında bir şişe şarap ve iki kadehin durduğunu gördüm. Üçüncü bir kadeh de hemen masada beliriverdi.

En az yirmi beş konuk gelmişti. Molotov konuşmalardan yorulup, dinlenmeye çekilince Artyom Fyodoroviç Sergeyev ve Vladimir İvanoviç Tevosyan'la birlikte Artyom'un hemen yandaki daçasına gittik.

Bir saat geçti, Molotov artık kalkmıştır diye düşünerek yanına döndük. Molotov'un daçasının önünde Hruşçov'un torunu Nikita Sergeyeviç'i karşılıyorlardı. Yüz ifadesi neşeli, uzun boylu delikanlı, mavi bir spor mont giymiş, "Nükleer savaşa hayır!" rozeti takmıştı.

Molotov'a bir Batı Alman gazetesi getirmişti. Gazetedeki bir makalede, Molotov'un, en büyük Stalinci hatta Stalin'den daha Stalinci olduğu söyleniyordu.

Molotov'la çay içtik, sonra birlikte köyde dolaşmaya çıktık. A. Sergeyev sordu:

– Lenin'e yakın olan kişilerin hemen hemen hepsi neden daha sonra muhalefete düştüler?

– Çünkü yeni sorunlar için yeterince hazır değillerdi, diye yanıtladı Molotov.

– Birkaç yıl önce bir gün Molotov'un yanına yaklaşan işçiler, partiden neden ihraç edildiğini sormuşlardı hatırladığıma göre.

– Ben de şaşıyorum, diye yanıtladı Molotov. Lenin benden vazgeçmemişti. Stalin de vazgeçmiyordu... Partiden dışlanmam çok saçmaydı tabii ki, diye de ekledi.

– Brejnev de iktidara geçince herkesi dağıtmıştı, diyor Mjavanadze, Şelepin'i, Şelest'i, Mazurov'u, Voronov'u, Polyanskiy'i, Podgornıy'i... Aynı şey olmuştu.

...Sonra ikimiz sohbet ettik. Molotov daha çabuk yoruluyor, ben de daha erken dönmek istiyorum. Ama konuşmak istediği de hissediliyor. Dalgın dalgın pencereden baktı.

– O, bana karşı iyi davranmıştır.

– Kim? diye sordum.

– Lenin. *09.03.1985*

✻

– "Ogonyok" dergisinin 1955 yılı 6. sayısında Lenin'in size yazdığı iki notu buldum. 1921 yılı Aralık ayında dinlenmekte olduğu Moskova civarındaki Kostina'dan yazıyor Lenin.

"Yoldaş Molotov!

Bugün yola çıkacağım.

Son günlerde çalışma süremin azalmasına, dinlenme süremin artmasına karşın uykusuzluğum korkunç şekilde arttı. Korkarım, ne parti konferansında, ne de Sovyetler kongresinde konuşamayacağım.

Her ihtimale karşı bilgilendirmek üzere Politbüro üyelerine iletiniz.

Lenin."

Peki neden Gorki'ye değil de Bolşevo yakınındaki Kostino'ya gitmişti?

– Cerjinskiy galiba nereye gittiğini biliyordu. Orası suikastlere karşı daha iyi korunuyordu. Öyle bir duruma düşmemek için. Kaplan ona ateş etmişti ya.

– İkinci notu birkaç gün sonra yazıyor:

"Yoldaş Molotov!

Eğer sizin için gerekliysem, çok rica ederim çekinmeden çağırınız. Telefon var (III. Kat santralındaki telefon memureleri de, Fotiyeva da bilirler). Kâğıtlar Fotiyeva aracılığıyla gönderilebilir, GELEBİLİRİM DE; seve seve gelirim, bir saatimi almaz.

Lenin"

– Doğru. Elbette, gelmeye hazırdı... Ben öyle olur olmaz zamanlarda Lenin'e gitmezdim, ancak iş için ya da çaya davet ettiğinde... *09.03.1986*

✻

...Molotov partiye yeniden kabul edildiği sırada fiziksel olarak gücünü yitirmeye başlamıştı. Uzun yıllar beklemiş, her parti kongresine bir dilekçe yazmış, beklediği şey gerçekleştiğinde ise organizması gücünü kaybetmişti. İyi duymuyor, sık sık soruları yineliyor, öncekine göre kısa yanıtlar veriyordu, ancak düşünceleri açıklığını koruyordu... Bazı şeyleri unutmaya başlamıştı. Stalin'in ne zaman öldüğünü sormuştu.

Evde çalışanlardan Tanya, onun rüyasında kendini Moğolistan'da gördüğünü anlatmıştı. Uyandığında "İnmeyeceğiz, yoldayız," demiş.

Ama olaylar ve insanlar konusunda eskisi gibi düzgün, sıralı nitelemelerde bulunuyor.

Pantolonunun içine sokmadığı açık mavi ev gömleğiyle koridorda göründü. Sağa doğru eğilerek yavaş yavaş yürüyor. Zatürre oldu. Dün hastaneden çıktı. Molotov zayıflıyor... Bu dünyanın, insanların ve dünya politikasının kaderini çekip çevirmiş en kuvvetli kişilerinden biri. Aynı derecede de olsa hiçbir devlet adamı, onun adıyla anılan devlet sınırlarına gerçekten ulaşamamıştır...

– Övünülecek bir şey değil. Normal şeyler, diyerek gülümsüyor. *02.08.1985, 04.10.1985, 01.01.1986*

✻

Masada oturuyor. Peçeteyi yere düşürdü. Kendisi uzanmaya çalışıyor, alamıyor, ama yardım edilmesinden de hoşlanmıyor.

Ekonomiden, parayı Rus topraklarına yatırmayı önerdiğinden, Hruşçov'un ise kendisini dogmatik diye adlandırdığından söz ediyor.

– Kitap okuduğum için bana dogmatik demişti, diyor Molotov. Mücadele başka biçimlerde devam ediyor, ama azimli bir mücadele devam ediyor. Yazar kardeşler nelerden söz ediyorlar?

– Edebiyatçılar Evi'nde Berejkov'la bir görüşme oldu. Onunla konuşurken, sizin Stalin'le birlikte diplomasimiz için büyük zorluklar yarattığınızı, onun ifadesiyle, diplomasideki bütün kaçamak yolları tıkadığınızı söyledi. Siz ve Stalin böyle sert bir politika yürüttüğünüz için şimdi kapitalistlerle iş yapmak zor oluyormuş.

– Bence bu, çok yüzeysel bir düşünce... Stalin'in diplomasideki basit şeyleri anlamadığını söylemek saçmadır...

Lenin'e sinsice yaklaşmak için Stalin'i ayakları altına alıyorlar. Kimileri ise Lenin'i de çiğniyor artık. Sözde Stalin onun sürdürücüsüymüş. Hangi anlamda? Kötü anlamda. Toplama kamplarını Lenin başlattı, ÇK'yı kurdu, Stalin ise sürdürdü... Başka bir şey söyleyin!

– Hadi anlat, nelerden söz ediyorlar? Molotov son zamanlarda bana "sen" demeye başlamıştı.

– Gorbaçov'dan. Alkolizmle mücadeleden.

– Sivrilen biri. Dün televizyonda konuştu. Bence oldukça iyi... Sanırım, onunla karşılaşmadım.

– Genç biri, 1931 doğumlu. O doğduğu sırada siz hükümetin başında bulunuyordunuz.

– Tabii, ben de gençtim. En genç Halk Komiserleri Konsey Başkanı. Japon büyükelçisi ziyaretime gelmiş ve kolumdaki kasları

eliyle yoklayıp ne genç bir başbakan demişti. Amerikalı da öyle, adını hep unutuyorum, büyük kapitalistlerden...

Devletimiz gençti. Kişiliksiz davranamazsın. Tabii, Hruşçov gibi değil. Evet, kişiliksiz davranamazsın. Ama çok dikkatli olmak gerekir. Özellikle de şimdi.

Alkolizme gelince, tamamen gözden uzak tuttuğumuz bir iş, düzeltilmesi çok zor, ama gerekli... Köylü ülkesi, sağ eğilim ön plana çıkıyor. Sosyalizm birçoklarının hoşuna gitmiyor...

Halk neden içki içiyor? Tarihin de coğrafyanın da burada çok önemi var. Biz kuzey bölgesinde bulunuyoruz. Çok fazla içki içiliyor. Hiçbir zaman bu kadar çok içilmemişti. İnsanlar zenginleştiler, bir; daha sinirli oldular, iki. Uyuşturacak bir şey lazım. Eskiden daha az içiyorlardı.

Peki ne okuyorsunuz? Ben geçenlerde "Noviy Mir" dergisinde bir öykü okudum, halk diline öykünerek yazılmış. Bazı sözcükler anlaşılmıyor, pek çok yerel deyim kullanılmış. Bunlar öyküyü renklendirmiyor, kahramanlar Rusça değil, karma bir dil konuşuyorlar. Şolohov'da olsa farklı olurdu. Şolohov bu özelliği ustaca ve ölçülü kullanır, istismar etmez, Rusçayı bozmaz, tersine güzelleştirir! Bu öyküde ise lehçeler giriyor edebiyata.

Pikul'ü okudunuz mu? "Son Çizgide" romanını? O dönemi iyi hatırlıyorum. Bence fena yazılmamış. İlginç bir roman. Canlı bir dili var.

– Birazcık çalışabiliyor musunuz? diye soruyorum.

– Çalışamıyorum. İstiyorum ama çok zor oluyor. Çok zor. Yorgunluk, diyor Molotov.

– Malaşkin, yazdıklarını unuttuğundan yakınıyor...

– Ben de unutuyorum, ama çoğunu da hatırlıyorum. Rahat çalışamıyorum. Kafam çabuk yoruluyor. Düşünmeye başlıyorum, olmuyor. Yazdığımdan daha çok ara veriyorum. İki sayfa yazıyorum, üç sayfa karalıyorum, diye espri yapıyor.

– Peki eskiden yazdığınız bir yazıda düzeltme yapmak istediğinizde de aynı şey oluyor mu?

– Evet, oluyor. Ama önemli bir düşünceyi kaçırmaktan korkuyorum... Yine de yavaş yavaş çalışabiliyorum. Bir sonuç ortaya çıkarsın istiyorum. Yoksa ben daha uzun zaman yaşayacağım... Hayır, aslında artık çalışamıyorum. Birkaç işe, en azından üç işe başladım, bitirebileceğimi umuyordum, ama şimdi bu umutlarım da zayıfladı. Politik bir konu. Şu anda bulunmayan bir şey adına...

Bazı şeyleri karıştırdığım için yazmaktan korkuyorum... Her şey çok açık değil kafamda, o yüzden hiçbir şey yazmıyorum. Yazdıklarımı unuttuğum söylenemez, ama okuduklarımdan çoğunu unuttum. Karışık konular.

– Eski devlet adamlarının zengin deneyiminden yararlanılmaması çok yazık. Örneğin Mazurov emekli oldu, hâlâ gücü yerinde ve çok yararlı olabilir.

– Bence de düzgün bir adam Mazurov. Bu konuyu kaç kez konuştuk. İhtiyarlardan, Bolşeviklerden bir meclis kurulmalı. Konuşuldu ama açık bir karar alınmadı. Bir sonuç çıkmadı. *15.11.1984, 16.02.1985, 04.10.1985*

✠

...Ekim Devrimi'nin 68. yıldönümü. Sıcaklık beş derece, sonbaharın son günleri. Merhum Şota İvanoviç'in dediği gibi, yaşlı, iyi Belorusya Garı. Elektrikli tren saat 10.52'de. 12 civarında Molotov'un daçasında olacağım. İlk gelenlerden biriydim, kanepeye, onun yanına oturdum, televizyona bakmaya başladım. Bayram törenlerini gösteriyorlardı. Geçenlerde İrkutsk'a gittiğimi, Molotov'un sürgün cezasını çektiği Kaçugsk şosesinden geçtiğimi anlattım.

– İrkutsk'tan Verholensk'e giderken o yoldan geçmiştim. Lena Nehri'ne kadar yürüyerek dolaşmıştım da gıkım çıkmamıştı! Serde gençlik vardı tabii. –Ve daha önce birkaç kez dinlediğim ayrıntılarla besleyerek bundan 70 yıl önce yaşadığı Sibirya sürgününü yeniden anlatmaya başladı. Şöyle bitirdi hikâyesini:

– Devrim, bu mahkûmiyet kararlarını cehennemin dibine gönderdi. Ama bu kez de yeni yeni sorunlar ortaya çıktı. Bizler de bu sorunlar konusunda pek az hazırlıklıydık.

Şu anda her şeyimiz var: Güçlü bir ülke ve sosyalist devletlerin dostluğu, işbirliği. Kendi savrukluğumuz, tembelliğimiz ve disiplinsizliğimiz dışında hiç kimseden ve hiçbir şeyden korkumuz yok.

Sosyalizm davasını pekiştirmek için bunlarla mutlaka mücadele edilmesi gerekir. Hazıra geldiniz ama sizlerin de sıkı çalışmanız gerekiyor.

Molotov'a, SBKP'nin yeniden gözden geçirilmiş Programı hakkındaki düşüncesini sordum.

– Aslında bu gözden geçirme değil, yeni bir Program. Ama bu konuda şimdilik fazla gürültü yapmaya gerek yok. Zaman bu programı da düzene sokar, ama bunun için omuzların üstünde bir kafa olması gerekir, böyle bir kafa daha yararlı olabilir. Şu anda örnek alınabilecek böyle bir otorite sahibi lider yok. Eskiden Lenin vardı, sonra Stalin bu rolü oynamaya çalıştı, ama tam olarak beceremedi. Büyük zorluklar olacak. Yeni ortaya çıkan sorunlar gerektiği gibi incelenmedi. Büyük bir dikkat göstermek gerekli. Şimdilik susmak, bu süre içinde kuşku uyandıran konuları incelemek daha iyi olur. Ancak o zaman daha açık seçik konuşmak mümkün olabilir. İleri sosyalizm ülkemizde tam olarak kurulmuştur sözü elbette doğru değildir. Bunun doğru olduğunu söyleyebilecek bir otorite de henüz yoktur. Genel formülde Lenin'e daha yakın olmak gerekiyor.

Oysa şimdi bizde yeni bir dönem yaşanıyor. Ne Lenin zamanında, ne de Stalin zamanında böyle bir gelişme olmamıştı. Mal-para ilişkileri konusunda hiçbir şey yok, oysa bu çok önemli bir konu. Sosyalizmde emek konusu da açık değil, kısmen de doğru değil. Sadece bizim partiden söz ettiğimizde böyle, öteki partilerde ise belirsizlikler daha da fazla.

Ama biz yalpalıyorsak onlar yıkılabilirler demektir...

İdeologlar çok az görüş açıklıyorlar. Çeşitli düşünceler var, bu nedenle dikkatli teorize etmek gerekiyor. Bazı konularda susmak daha iyi. Lenin'in *Devlet ve Devrim*'ini yeniden okumak gerekiyor. Bu kitapta, başka yapıtlara göre bu konuda söylenmiş daha fazla şey vardır. Ve Marx'ın "Gotha Programının Eleştirisi". İşte bu iki kitapçık şimdi çok gereklidir. Bunlarda davaya yardım edecek kerteriz noktaları vardır.

...Daha sonra akrabalar, konuklar geldiler. On dört kişi olduk.

– Bugün sayımız az, dedi Molotov.

Saat ikide yemek yemeye karar verdik.

Molotov hazırlanmış masalara bakmak için kalktı, tabakları bir kere daha saydı, adam sayısı kadar olduğunu gördü. Masada iki şişe beyaz şarap, birer şişe şampanya, votka ve konyak görünce, hepsinin çok olduğunu, ya şarap, ya votka ya da konyak açmalarını söyledi. Benim konyak şişesini açtığımı görünce de torununun votkayı açmasına izin vermedi. Bu tutumluluk onda her zaman vardı, ama yıllar geçtikçe artmıştı. Kendisi için en az para harcamayı alışkanlık haline getirmiş insanlardan biriydi.

Akrabası olan hanımlardan birine merhaba demesi gerektiğini söyleyerek çıkıştı. Bundan önce keyfi yerindeydi. Belki de masada konuşulan her şeyi duyamadığı için çabuk sinirleniyordu. Kulaklık kullanmayı da sevmiyor. Kulaklık hem cızırtı yapıyor, hem de hoşuna gitmiyor. Bana anlattığına göre, Lenin de gözlüklü görünmekten hiç hoşlanmazmış.

Masanın başına geçtik, Molotov kırmızı şarap dolu kadehini kaldırarak:

– Bu masadakilerin en yaşlısı olarak kadehimi Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'nin 68. yıldönümüne, her birimizin devrim için yararlı bir şeyler yapmış olmasına kaldırmak istiyorum! dedi.

Onun yanında oturuyordum, acele etmeden, birkaç lokma bir şey yediğini görüyordum. Telefon edip bayramını kutladılar, telefona gitmedi.

Üstünde, eteklerini pantolonunun üstüne salıverdiği her zamanki kahverengi gömleği, gri pantolonu, ayaklarında siyah ayakkabıları vardı. Sol gözü tamamen kısılmış, kapalıydı... Birkaç kadeh kaldırma konuşması yapıldı. Birden burada içki içmek için değil, Ekim Devrimi'nin yıldönümünü kutlamak için toplandığımızı söyledi. Daha önce böyle bir şey olmamıştı. Hemen hemen bir saat sonra masadan kalktı ve "Yemek bitti," diyerek dinlenmeye gitti. Biz masa başında oturmaya devam ettik. Bana öyle geldi ki, bugün Ekim ayaklanmasını hazırlayan Askeri Devrim Komitesi'nin şu anda hayattaki yegane üyesi olarak kendisini yöneticilerden hiçbirinin kutlamaması canını sıkmıştı. *07.11.1985*

"Okuryazarlık da az"

...Yeni yılda, 1986'da buluştuk.

Ben soruyorum:

– 1937 yılında Sovyet iktidarının da devrimin de düşmanlarının artık kalmadığından giderek daha fazla söz ediliyor...

– Boş kafalar. Devrimin üstünden neredeyse 70 yıl geçti, hâlâ sayıları fazla, oysa o tarihte topu topu 20 yıl geçmişti!..

Bugün dolandırıcılık ve sahtekârlıklar konusunda pek çok şey yazılıyor. Bundan sadece söz etmekle kalmayıp, her birimiz kendi bulunduğumuz görevde bu kötülükle mücadele etsek daha yararlı olur sanıyorum. Hepimizin uyanması ve öncelikle dürüst olması lazım. İşte o zaman partimiz ileri gidecek, bizler de sosyalizm ve komünizm yolunda ileriye doğru adımlar atacağız. Bolşevikler daha zor yıllarda bile her şeye rağmen ayakta kalmayı başarmışlardı! *01.01.1986*

✠

Molotov'la ilgili bir yazı yazdım. Okudu, düşüncesini söyledi, genel olarak onayladı. Yazıyı daha sonra birkaç gazetenin yazıişlerine önerdim, hepsi de seve seve aldılar, yayımlamaya söz verdiler, ama ülkemizdeki sözde açıklık politikası ortamında yayımlayamadılar. O zaman yazıyı SBKP MK'ye gönderdim. Beni görüşmeye çağırdılar. Bu görüşmeden yazının yayımlanmayacağı anlaşıldı. Benimle MK'nin ileri gelenlerinden ikisi görüştü. Bugün Molotov'dan onların düşüncelerini yorumlamasını rica ettim.

Beni dinledikten sonra şöyle dedi:

– Şimdi büyük değişiklikler oluyor. Ayakta kalacağımız konusunda güven var mı? Sosyalizm davasını kastediyorum. Şimdi bu, genellikle Stalin'e karşı takınılan tavra bağlı olacaktır.

– MK'de bana, 1920 yılında Nijegorod il komitesi bürosunda size entrikacılık yüzünden kınama cezası verildiğini söylediler.

– Evet, diye cevap veriyor Molotov. Orada yerel görevlilere karşı çıkmıştım. Hayır, entrikacılık yüzünden ceza vermediler bana, onlar kendi çıkarcı, küçük burjuva politikalarını yerleştirmek, özellikle hiçbir şeye dokunmamak, hiç kimseye ilişmemek arzusundaydılar... 1920'de olmuştu bu olay. 1921'de, yani Nijegorod il

komitesinin bu kınama cezasından sonra Lenin'in önerisiyle ben MK Sorumlu Sekreteri oldum.

– Bir de diyorlar ki, Lenin size "taştan" dermiş.

– Lenin'in başkalarına ne dediğini bir bilseler! Lenin beni Politbüro'ya ilk aday üye olarak soktu! Görevlendirilmem, benim için de beklenmedik bir şeydi. Pek çok kimse bundan memnun olmadı, çünkü ben her zaman açık ve kesin bir politika için mücadele ettim, Lenin'in hoşuna giden de herhalde buydu. Her şey açık değildi, her şey hazır değildi, ekmek yoktu, ama yine de zaferi kazandık! Demek ki bir şekilde direndik, dayandık. Ben NEP'ten hiçbir şekilde vazgeçilemeyeceği görüşündeydim ama NEP'in akıntısında yüzmek de olanaksızdı. Bunu açıkça formüle etmek kolay iş değildi ve bazıları kendi politikalarını bu yolda yürütmeye, yani küçük burjuvalıklarını ve iyi yürekliliklerini pratikte göstermeye çalıştılar, ama bu bir yarar sağlamadı ve bizi daha da zor bir duruma sürükledi. Ama tüm zorluklara rağmen parti, kendi politikası için mücadele etmiş ve Trotskistlerin, Zinovyevcilerin ve Buharincilerin bölünmesini başarmıştır. Bütün eksikliklerine, güvenilir komünistlerin sayılarının az olmasına rağmen Lenin'in yazılarında sözünü ettiği bu çok ince komünist katmanı yine de çok büyük bir rol oynamıştır. Eğer bu incecik katman olmasaydı ya da daha ince olsaydı, iş suya düşebilirdi ve ülke yönetimi bir düzene sokulamazdı. Bütün bu zorluklardan geçildi, zaman zaman iş, bir saç telinin ucuna asılı kaldı, ama yine de direksiyon elden bırakılmadı. Politbüro'da üç azılı muhalif vardı, ama bunlar kendilerini gizliyorlardı. Lenin'e yardım ederek onlarla mücadele ettim. Stalin sorunun teorik yanına genellikle girmedi, Lenin ise pratik yönü de, teorik yönü de birleştirmeyi başarmıştı, en büyük faydası budur. Ama Lenin de bazı konularda aşırıya kaçmıştır.

Ancak kesin önlemler alınmasaydı, oportünizm eleştirilmeseydi biz bu yolu aşamaz, yıkılırdık, çünkü iş pamuk ipliğine bağlıydı. Onlar ödün vermek istemiyorlardı, bizim elimizde ise yine de partinin daha güvenilir kesimi bulunuyordu. Bunu her zaman akılda tutmak gerekir. Ne bu yana ne o yana elini kaldıramazdın. Doğru ve açık olmasa da umutlu yaşadık, mevzilerimizden geri çe-

kilmedik, küçük burjuvalığa kaymadık. İşte Nijegorod'daki olayda ve başka pek çok yerde o zamanlar küçük burjuvalık yaygındı, ama galip gelemedi. Her zaman doğru biçimde koruyamasalar da Lenin'i derinlemesine anlamış olan partililerin bunda hizmeti olduğunu görüyorum. Ama buna rağmen Hruşçov gibi birini de en tepeye kadar çıkartmışlardır. Şimdi bu durum pek çok kimsenin hoşuna gidiyor. Bazılarının sosyalizmi destekliyor gibi görünmeleri, oysa içlerinden farklı düşünmeleri, içlerinden inanmamaları da büyük bir tehlikedir.

Pek çok şey lidere bağlıdır. Örneğin Brejnev, iyi bir lider döneminde olsa fena çalışmazdı.

– Bana MK'de Stalin ve Molotov, inançla değil, tabancayla, Trotskist yöntemlerle hareket ediyorlardı, Trotski de aynı şekilde Dumenko ve Mironov'u kurşuna dizdirmişti, dediler.

– Bununla bir ilgimiz yoktu.

– Stalin ve Molotov da aynı şekilde davrandılar. Tuhaçevski, Blyuher öldü... XVII. Kongre'nin neredeyse tamamı yok edildi...

– Bu, dar görüşlü, küçük burjuva, Hruşçovcu ruhtur. Bu ruh yaşıyor. Politikada küçük burjuva olmak istemiyor ama devam edip gidiyor.

– Onlara ülkemizin tarihinde Lenin dışında bir tek iyi lider kalmadığını söylediğim zaman bana "Andrey Andreyeviç Andreyev, Şvernik..." dediler.

Molotov kahkahalarla güldü...

Geçen defa Krasnopresnenskiy parti bölge komitesinde çalışan Y. F. Grunin tarafından yazılmış birkaç sayfalık bir not getirmiştim ona. Molotov notu merakla okuyor.

Notun yazarı, Lenin zamanında Halk Komiserleri Konseyinin ekonomik ve idari egemenliğin tamamını elinde topladığını, partinin ise yardımcı rolünde olduğunu yazıyor.

– Lenin zamanında öyleydi, evet, diyor Molotov.

– Lenin, 1922 Martında bir mektubunda Molotov'a şunları yazmış:

"Sonunda parti ve MK ile Sovyet iktidarının görevlerini çok daha doğru bir şekilde birbirinden ayırmak gerekti..." Oysa şimdi partiye çok fazla şey verdiler.

– Farklı bir şekilde ele almayı deneyin. Çoğu olayda eleştirileri doğru ama sonuca varamıyor. Bu zordur, diyor Molotov.

– Devlet organlarının çalışması konusunda genel yönetimin küçük bir müdahale olmaksızın partiye bırakılmasını öneriyor.

– Bizim koşullarımızda bunu gerçekleştirmek zor, diyor Molotov.

– İnsanların neden iyi çalışmadıklarını derinlemesine araştırmak istiyor.

– Çünkü bizler kötü komünistleriz, çoğumuz hâlâ iyi komünist olamadık. Neyse ki, her türlü noksanlarına ve bir dizi sorunları çok iyi anlayamamasına rağmen parti çekirdeğini ayakta tutan güçler varlığını sürdürüyor...Sosyalizm ve komünizm açısından beklentinin bir ve aynı olduğunu, herkesten yeteneğine göre ilkesi olduğunu önemsemiyoruz. Bu bir eksikliktir ve bu eksikliği itiraf etmek gerekir. Bu eksiklik olmasaydı ve zamanında anlaşılmış olsaydı daha iyi olurdu. İşte ben bunu yazmadım, çünkü doğru formüle etmek gerekiyordu. Artık biraz zor çalışabiliyorum...

Evet, Sovyetlerin rolünü artırmak gerek, ama bizim ülkemizde bundan hemen bir sonuç çıkmaz. Her şeye gereksinmemiz var, sanayi dallarına, günlük işlere yardım etmek için damla damla biriktiriyoruz, ama şimdilik pek fazla şey yapamıyoruz. Küçük burjuvaların üstünlüğü ele geçirmemesi için partinin temel politikasını güçlendirmemiz gerekli. Dinlenmek isteyen oldukça fazla sayıda kişi çıkar. *26.01.1986*

❋

...Bir sonraki görüşmemizde Molotov, Grunin'in notu üzerine konuşmayı sürdürdü:

– Bu notu bir kez daha okudum. Çok açık değil. Neredeyse hiçbir şey olmadığını, sosyalizm diye bir şeyin bulunmadığını söylüyor. Aşırı uçlar arasında gidip geliyor. Ama her şeye rağmen iktidar elde tutuluyor, sanayi devletin elinde, köylülerin hayatı, kolektifleşme yolunda ilerledi, yeni bir Sovyet yaşam tarzı kuruldu, yıkılması çok zor olan bir şey yıkıldı. Çelişkileri aşarak ilerleyeceğiz. Bu çelişkiler bir beş yıllık dönemden daha fazla devam edecek. Azimli olmak ve olup bitenleri iyi anlamak gerekiyor. Sosyalist toplumumuzda

hâlâ çelişkiler bulunuyor, ama bunlar üzerlerine düşen işi yapıyor olsalar da üstün gelemeyecekler, her şeye rağmen proletarya diktatörlüğünün temel politikası zafere ulaşacaktır. Nottan her şeye memurların hâkim olduğu sonucu çıkıyor. Uygulamada memurlar pek çok şeyi ellerine geçirdiler, ama bu, başı neredeyse uçurulmuş bir kategoridir. Zorluklar varlığını sürdürüyor.

Bu yüzden iki kez okudum. Bu not, içinde bulunduğumuz durum üzerine hemen hemen kötümser bir bakışı yansıtıyor. Oysa ki, eskiden kalan pek çok şey, ayaklarımıza yürümemizi iyice engelleyecek şekilde bağlı ağırlıklar gibi üzerimizde asılı durmaya devam ettiği halde ilerliyoruz. Ancak bizi geri döndürebilecek güçler yok. Hiç şaşmadan ilerliyoruz, ama bu ilerleme istenenden biraz daha yavaş oluyor. Benim düşüncem böyle. Sizinki nasıldır bilmiyorum.

– Bu durumda ne tavsiye edilebilir?

– Birincisi, izlediğimiz politikayı sürdürmek. Bu politika Leninist, sosyalist politikadır, ama tam değil. Ekonomide de, kültürde de, partinin kendisinde de sosyalist unsurları artırmak gerekir. Zor iş, ama bence zafere doğru ilerlediğimiz zor bir işe sarıldık. Eskiden kalma pek çok şey hâlâ yolumuzun üstünde duruyor ve yolumuzu tıkıyor. Düzgün bir tümce kurup başından atamıyorsun. Anlamadınız mı?

– Tam olarak anlamadım. O, kusurlarımızı görüyor ve bu kusurları nasıl düzelteceğimizi düşünüyor.

– Ben de bunu söylüyorum. İlerliyoruz ama pek çok zorluk olduğu gibi duruyor, bu arada kolayca aşılabilecek gibi görünen zorluklar ortaya çıkıyor. Aslına bakılırsa küçük burjuva bir ülkede yaşadığımız için hiçbir şeyi kolayca yapamayız. İktidar ve halkın öncü kesimi partinin yürüttüğü politikaya sıkı sıkı sarıldığı için sosyalizmi de kuruyoruz, komünizme doğru da ilerliyoruz. Asıl önemli olan budur işte.

Öncü kesim duruyor, güçleniyor, en önemlisi de sosyalist, komünist bir öncü kesim var. Karamsarlığa düşmek doğru değil. Sovyetler Birliği'ndeki çalışmamız, bütün insanlık üzerinde etkiye sahiptir, genel olarak yavaş ama başarıyla ilerlemektedir. Başka türlü de olamaz. Trotskistler, Buharinciler hâlâ var. Onlar zorluklarımızın ve noksanlarımızın altını çiziyorlar, onlar umutsuzluğun ve

inançsızlığın sözcüleri olarak ileriye değil, geriye gittiğimizi söylüyorlar. Bu yanlıştır. Beş-on yıl sonra durum daha açık olacak, ama çok büyük zorluklarımız sürecek. Ne olacağı konusunda somut bir şey söyleyemem, ama fena olmayacağını düşünüyorum. Bizim çalışmamız halkın yaşamına o kadar derinlemesine girmiştir ki, geri çevirmek artık olanaksızdır. Yeni bir şey önerebilecek insanlar da bence henüz fazla değil. Yeni unsurlar kazanılmadı. Hiç kimse yeni bir şey ileri sürmüyor, görmüyor musunuz? Nelerden, hangi maddelerden söz ediyorlar? Evet, epeyce yenilik ileri sürüldü, ama bunlar büyük ölçeklerde denenmedi. İşler böyle işte.

Enseni kaşıyorsun, bugün hamama gittin mi?

– Sovyetlere daha fazla iktidar olanağı verme konusunda ne diyorsunuz?

– Doğru. Gerekli bir şey. Yalnız bu öyle çabucak olacak bir iş değil, çünkü bizde okuryazarlık fazla değil. Yani bugün okur, anlar, ama nasıl hareket edeceğini bir kez daha ayrıntısıyla düşünmesi gerekir. Parti bence doğru yapıyor. Çok acele etmiyor.

Grunin, yazdığı notta umutsuzluğa düşmüyor, ama her şeyi keskinleştirmek istiyor ve Bolşevikler iktidarı ellerinden bırakmışlar ve güvenilmesi olanaksız insanlar komuta ediyormuş gibi oldukça ağır bir tablo çiziyor. Ancak mesele şu ki, Bolşevikler henüz iktidarı bırakmadılar, tersine ilerleme olmayan, geriye, burjuva kurallara dönülen yerlerde de genel anlamda başarılı bir mücadele yürütüyorlar. Marksizm-Leninizm olmasaydı daha kötü olurdu. Marksizm-Leninizm ise bütün bu zorlukların aşılabileceğini, ama uygulamada Marksizm-Leninizm konusunda direnmek gerektiğini gösteriyor.

Fransa'nın eski cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing, Lenin'in çalışma odasını gezdikten sonra şöyle demiş: "Lenin'in gücünü şimdi anladım. Onun gücü hiçbir çıkar gözetmeden çalışmasından kaynaklanıyor. Kendini tamamen halkına adamış. Böyle bir insanın zafer kazanmaması mümkün değildir, zafer kazanmaması haksızlık olurdu!"

Akıllı bir adam ve her şeyin kapitalizme doğru değil, farklı bir yönde gittiğini anlıyor ve adil bir insan olduğunu görmeleri için bunu söylemiş, diyor Molotov. Rasputin yeni bir şey yazıyor mu?

– Yeni uzun öyküsü "Yangın"ı yazdı.

– Birazcık okuyunca kafamın ağırlaştığını hissediyorum. Dün ilginç bir yazı, Fidel Castro'nun bir konuşması vardı, okumak istedim, ama okuyamadım. Siz neler okuyorsunuz?

– Churchill okuyorum. 1940 yılında Fransa savaşa girdiğinde Hitler'e yardım ettiğiniz için size küfrediyor. Fransa'ya karşı zafer kazandığı için Hitler'i kutlamışsınız... Stalin ve Molotov, bir yıl sonra Hitler'le savaşmak zorunda kalacaklarını bilselerdi! diyor.

– Gayet iyi biliyorlardı. Churchill ise yıkılmıştı. Geleceği görmemişti. Daha doğrusu görmek istememişti. İnatçı, kişilikli biriydi. Ama karakter yetmez, anlama yeteneği de olmalıdır insanda.

– Vyaçeslav Mihayloviç, İrkutsklular benden Manzurka'daki müze için fotoğrafınızın üstüne birkaç söz yazdırmamı istediler.

Kirov, Frunze, Orconikidze ve siz orada sürgün olarak bulunmuştunuz.

– Yazım da çok bozuldu, diyor Molotov, kalemi alıyor, elinde döndürüyor. Ona dikte etmeye çalışıyorum:

– Manzurka köyü müzesine... Ancak o, biraz düşündükten sonra elleri titreyerek, ama gözlük takmadan kendi bildiği gibi yazıyor:

"Manzurka'daki ve başka uzak yerlerdeki Sibiryalı yoldaşlara. Büyük başarılar dilerim. Eski bir sürgünden. V. Molotov. Şubat 1986."

Üzerini yazdığı fotoğrafı elimde tutuyorum.

– Seçemiyorum, diyor Molotov ve okumak için gözlüğünü takıyor... Daha geçenlerde Gori'deki Y. V. Stalin Müze Evi için bir fotoğrafını henüz titremeyen eliyle şöyle imzalamıştı:

"Y. V. Stalin'le uzun yıllar birlikte çalışmaktan gurur duyuyorum. V. Molotov." *07.02.1986*

⚜

...9 Mart 1986 pazar gün Molotov 96 yaşını doldurdu. Ben kutluyorum, o ise şöyle diyor: "Bu politikayı bundan sonra da sürdüreceğiz." Gülümsüyor.

– XXVII. parti kongresi için ne diyeceksiniz? diye soruyorum. Molotov'un hayatı boyunca partimiz 27 kongre yaptı.

– Somut şeyler az. Çabuk, çabuk. Acele etmek de olanaksız. Çünkü hiç kimsenin hiçbir zaman çözmediği karmaşık sorunlar çözümleniyor. Çoğunluk bu sorunlar hakkında düşünmemiştir bile. Laf çok ama yapılan iş şimdilik az sayılır. Beş yıllık planı kabul ediyoruz ama yerine getirmiyoruz. Bu, hoş bir şey değil elbette, ama ilk adımlarda kaçınılmaz bir şey. Her şeyin yerine getirilmesi ve fazlasıyla yerine getirilmesi isteniyor. Bu da olanaksız. Atılacak her yeni ve ciddi adıma hazırlanmak gerekiyor. En önemli şey, sosyalizm için mücadele etme isteğinin olmasıdır. İnsanlar, içinde bulunulan durumdan çıkış yolunun sadece ve sadece bu olduğunu her zaman tam bilinçli olmasa da hissediyorlar. Henüz elimiz dar, pek çok insan henüz çok iyi bir yaşam süremiyor, ama iyiye doğru gelişme olanakları var. Bana öyle geliyor ki...

Şimdilik iş az sayılır. Yine de partinin bakıp bakıp, disipline sokulması gerekenleri disipline sokacağını düşünüyorum, ama öyle bir anda küfürden övgüye geçmekten bir sonuç alınamaz, bu yüzden biraz sabırlı olmak gerekir...

Henüz çok düzensizlik var. Tepede pislik fazla. Disipline sokmak gerekir. Öncülerle, bilinçli, mücadeleci insanlara ayak uydurmak gerekir. Henüz hiç kimsenin katılmadığı büyük bir işe katılıyoruz, deneyimimiz de az, bu nedenle umutsuzluğa düşmek bence yanlıştır. Doğrulmak ve ileri doğru yürümek gerekir...

Ancak parti, iyi bir çekirdeğe sahiptir, ama çevresinde epeyce fazla çürük unsur§ bulunuyor...

O yıllarda Stalin'i desteklemeseydik ne olurdu bilmiyorum. Brejnev ise herkese takdirname verdi ve hiç güvenilmeyecek tipler tepelere tırmandılar...

...Konuklar gelmeye başladı. V. M. Mjavanadze, üç kişiyle birlikte geldi. Mjavanadze, çok uzun olmayan ama son derece övücü bir konuşma yaptı. Molotov, çatalıyla bardağa vurarak:

– Konuşmanızı bitirin, dedi.

Diğer konuşmacılara da aynı şeyi yaptı: "Uzatmayın," ya da "Ayrıntılar yemekten sonra." Yemekten sonra ise herkese kısaca teşekkür edip dinlenmeye çekildi.

Son yıllarda birkaç kez doğum gününü kutlamamak için çaba harcadı. Her zaman konuklardan saklanmanın yolunu bulamıyor-

du. Galiba görünüşünden hoşlanmıyordu. Ama bu yıl kutlamaya karar verdi, sanki son kez olduğunu hissetmişti... 09.03.1986

"Mutlaka uğrayın ve anlatın!"

...30 Nisan 1986'da Molotov'la 139. ve sağlığındaki sonuncu görüşmemi yaptım.

– Böyle geri kalmamızın nedenlerini kongrede söylerler diye bekliyordum, dedim Molotov'a.

– Devrimin başında geri kalmış durumdaydık, o zaman çok büyük bir savaş olmuştu, büyük zorluklar vardı. Batı'da bizim ayakta kalabileceğimizi, Sovyet devletinin ayakta kalabileceğini düşünmüyorlardı. Büyük çoğunluk bu ruh hali içindeydi. Hayır, bir şeyden etkilendiklerini sanıyorum...

– Savaşın üzerinden kırk yıl geçti. Bence Brejnev dönemi bizi çok frenledi.

– O dönem kesinlikle frenledi. Hruşçovculuk, Brejnev döneminde tekrarlandı. Bu doğru. Bu durum, bizde hâlâ pek çok çürük nokta olduğunu, partinin içinde bile hâlâ geri kalmışlık, cehalet ve bilgisizliğin büyük boyutlarda var olduğunu ortaya koyuyor. Ama yine de bu zor durumdan genel olarak başarılı bir şekilde kurtulmaya başlamıştık... Elbette bu şekilde içini rahatlatmamalı insan, çok fazla çalışmamız gerekiyor... Şimdiki tehlike, eleştiriyle üstü örtülen kaygısızlık.

– Bu yıl, partideki 80. yılınız oluyor.

– Evet, haddinden fazla. Bu kadar çok yaşamaya niyetim yoktu. Yaşıtlarımın hepsi "Kabristan vilayetine" çoktan gittiler... Ne üzerinde çalışıyorsunuz?

– İlyuşin'le ilgili bir kitapçık üzerinde çalışıyorum. Şimdi bizde şöyle bir problem fark edilmeye başlandı: Pek çok alanda ustalıkların kaybı. Uçaklarımız nasıl uçuyor, şaşıyorum: Ne kadar çirkin yapıyorlar uçakları! Hiç özen göstermeden.

– Bu, tam da köylü katmanının artık kalkınmış olmasının bir sonucudur... Çok büyük bir katman, cehaletten, yarı cehaletten kurtulmuş, yükseldi. Ve henüz yeni durumu özümseyemedi. Bu iş nasıl olacak bakalım... Kâh yükseliyor, kâh tekrar geri gidiyor...

Teknik alanında daha iyi çalıştık, ama iki-üç kat daha fazla çalışmalıyız.

– Amerikan gemileri Artek yakınına kadar geldiler, bizimle alay edip gittiler.

– Yakalamak gerekirdi, diyor Molotov.

– Hatırlar mısınız, Hruşçov zamanında bir Amerikan uçağı düşürülmüştü? Hruşçov sizin yönetiminizde ne kadar çok kalmıştı, o yılları boşa geçirmemiş.

– Yetenekli biriydi tabii, ama büyük işlerden pek anlamazdı. Marksizmden yararlanmayı da pek beceremiyordu. Sınıfsal bir yaklaşımdan uzaktı.

...Yazarlar Y. Bondarev, V. Rasputin, B. İsayev'den konuştuk... Afganistan'a gitmeye hazırlandığımı söyledim.

– Mutlaka git ve anlat!

Bu, ondan duyduğum son söz oldu.

Hepsi bu. *30.04.1986*

"140"

Alışkanlıkla defterimin beyaz sayfasına bir sonraki görüşmenin numarasını yazmıştım, "140". Kırmızı kalemle. Ama bu kırmızının üstünden siyahla gitmek gerekti. 140. buluşma cenaze oldu.

O yaz göğsünde kan toplanması olmuştu. Haziranda Kuntsevo hastanesine kabul edildi. 8 Kasım 1986'da, saat 12.55'te orada öldü. Her zaman yaptığı gibi o saatte öğle uykusuna yattı ve uyanmadı.

Kolay bir yaşam istemişti Tanrı'dan,

Kolay bir ölüm de istemiş olmalı...

12 Kasımda gömüldü.

İzvestiya ve *Moskova-Akşam*'da çıkan vefat yazısı kısa ve özdü:

SSCB Bakanlar Kurulu, 1906'dan beri SBKP üyesi olan Molotov V.M.'nin 8 Kasım 1986'da, doksan yedi yaşında, uzun ve kötü bir hastalıktan sonra vefat ettiğini esefle bildirir. 1930'dan 1941'e kadar SSCB Halk Komiserleri Konseyi başkanı, 1941'den 1957'ye kadar Halk Komiserleri Konseyi ve SSCB Bakanlar Kurulu birinci yardım-

cısı olarak çalışmıştır.*

SSCB Bakanlar Kurulu

Granovski sokağında sabah saat 10'dan itibaren kalabalık birikmeye başladı. Otobüsler herkesi Kuntsevo'ya götürdü. Bir numaralı cenaze salonuna. Orada yaklaşık 200 kişi vardı, bir o kadar da dışarıda bekleyen. Novodeviçi mezarlığında bir sürü aşina yüz vardı. Stalin'in, Artyom Sergeyev'in, Podvoyskiy, Tevosyan, Bulganin, Kaganoviç, Mikoyan'ların aile üyeleri... Bekçiler gelenleri seçerek alıyordu içeriye.

Molotov kızıl bir kumaşla örtülü ve Bolşeviklerin törensel çiçeği olan kırmızı karanfillerle süslü bir tabutta yatıyordu. Üstünde koyu mavi bir takım elbise, beyaz gömlek ve gri kravat vardı. Yüz hatları değişmiş, derinleşmişti. Dört çelenk vardı: Bakanlar Kurulu, kızı ile damadı, torunları ve torun çocukları, arkadaşları. Yastıklar üstüne nişanları iliştirilmişti: Sosyalist Çalışma Kahramanı Altın Yıldızı no. 79, dört adet Lenin nişanı, Onur nişanı ve dört madalya: "Moskova'nın savunması", Almanya Zaferi", "Büyük Vatan Savunması kahramanı" ve "Moskova'nın 800. yılı".

Daha küçük olan yandaki salonda başı örtülü yaşlı bir kadın yatıyordu tabutta...

Cenaze töreni çok uzun sürmedi, dört kişiye söz hakkı verildi: Yazar İvan Stadniyuk, *Molotov* kruvazörü emeklisi E. Strugov, Molotov'un yeğeni V. Skriabin ve ben.

Bakanlar Kurulu özel kaleminden bir temsilci töreni bitirdi ve biz tabutu cenaze arabasına taşıdık. Çoğu yabancı olan fotoğrafçılar koşuştular. Halk kahramanı, ünlü pilot Baydukov üzerinde Altın Yıldız olan yastığı taşımaktaydı.

Mezarlığa ulaştığımızda şoför cenaze arabasını cenaze konuşmalarının yapıldığı kürsüye yakın park etmeye başladığı an tanınmadık bir kişi, inanılmaz buyurgan ve ürkmüş bir sesle, yoluna devam etmesini emretti. Sonra tabut bir arabanın üstüne konuldu ve mezara kadar itildi. Merhumun başı buruşuk boynunun üstünde sarsılıyordu. Alnı soğuk, bıyıkları beyaz...

* 1941'de Stalin Halk Komiserleri Konseyi başkanlığını devralınca, Molotov yardımcılığa indirildi. Konsey, 1946'da SSCB Bakanlar Kurulu adını aldı. *(y.n.)*

Kalabalıktan bir ses: "Bu törenler alkolizm ikazlarından daha pahalıya maloluyor."

Cenaze töreni ve yemeği devlet tarafından karşılanmıştı.

Ölüm günü yetkili yoldaşlar Molotov'un evine ve 1966'dan 1986'ya kadar yirmi yıl yaşadığı daçaya geldiler. Fotoğraf ve kâğıt dolu iki valiz götürdüler.

Jukovka daçası hemen yeni bir kiracıya mekan oldu. Molotov'un üstünde çalıştığı masayı almak için gittim. Konutların yöneticisinin hangarında bir köşeye atılmıştı. Kimse almak istememişti. Hangarın kapısını açan genç kız:

– Bizim buralarda Vyaçeslav Mihayloviç gibisi yoktu. Ne bir istek, ne bir kapris. Ne halı, ne avize... dedi.

Molotov, Jukovka'daki daçada 8 Temmuz 1966'dan 27 Haziran 1986'ya dek yaşamıştı.

– Son güne kadar her şeyi kendisi yapmaya çalıştı, diye anlatıyordu kâhyası Tatyana Afanasyevna Tarasova.. İradesi çok güçlü biriydi. Artık yürüyemiyordu ama gezmeye çıkıp altıncı direğe kadar gitmek hevesindeydi.

– Dördüncüye kadar gidelim, Vyaçeslav Mihayloviç! diyecek olsan,

– Hayır, altıncı direğe kadar! derdi.

Hayatının son günlerinde kargacık burgacık yazısıyla karaladığı kâğıtların üstünde derinleşilmesi gereken konuları belirlemişti:

1) Sosyalizmin temel prensibi (komünizmden farklı olarak) toplum tarafından konulmuş çalışma kurallarının uygulanması.

2) Komünist Partisi işçi sınıfının partisidir (bütün halkın değil).

3) Sosyalizmde demokrasi.

Görüştüğümüz yıllar boyunca sık sık bu konulara değinmişti. Belli ki sosyalizmin problemlerini şimdiki yöneticilerle birlikte ele almak istiyordu ve bir keresinde kâhyasından Bakanlar Kurulu özel kaleminden Smirtyukov'u aramasını ve Gorbaçov'un onunla görüşmek için zamanı olup olmadığını sormasını istemişti.

Bu gerçekleşemedi.

Beyni eskiden olduğu gibi çalışıyordu. Zayıflıklar sadece en sonlara doğru ortaya çıktı. Ölümünden kısa süre önce *Pravda*'nın

son sayfasını okuduktan sonra gazeteyi bırakıp dedi ki: "Saat beşte gelmesi için Şevardnadze'yi çağırın." Anlaşılan uluslararası bir problem onu heyecanlandırmış ve eski Politbüro üyesi, Bakanlar Kurulu Birinci Başkan Yardımcısı, Dışişleri Bakanı, devletin dış politika yöneticisi rolüne girmişti. Saat beşe kadar bunu unutacağını sandık ama takım elbisesini giyip kravatını taktı. O zaman yoldaş Şevardnadze'nin meşgul olduğunu söyledik ona...

Ülkenin on bir yöneticisini yaşadı. III. Aleksandr zamanında doğdu, Mikhail Gorbaçov döneminde öldü.

Cenaze töreninde şunları söyledim: "Lenin'in son yoldaşına veda ediyoruz bugün, bir komünizm savaşçısına..."

Cenazenin ertesi günü Molotov'un mezarına çiçekler geldi. Yabancı elçiliklerden çelenkler. Ama bizim Dışişlerinden değil. Birçok yabancı gazete Molotov üstüne makaleler yayınladı. Ama bizim gazetelerde yoktu.

Çelenklerin birinin şeridinde şöyle yazıyordu: "Molotov'a, halk". Birisi çelengin üstüne atlayıp şeridi kabaca koparıp attı. Bu mezarlık müdürüydü.

Dizin

ADENAUER, Konrad (1876-1967). 99

ALLİLUYEVA, Yevgenya; Stalin'in baldızı. 355

ALLİLUYEVA, Nadejda (1901-1932); Stalin'in eşi. 268-271, 391

ALLİLUYEVA, Svetlana (1926-); Stalin'in kızı. 314

AMANULLAH HAN (1892-1960). 135

ANDREYEV, Andrey (1895-1971); Politbüro üyesi (1932-1952), Parti Kontrol Komisyonu başkanı (1939- 1952). 208, 293, 320, 328, 356, 454, 563, 584

ANDREYEVNA, Klavdia. 240

ANDROPOV, Yuri (1914-1984); 1973'ten beri Politburo üyesi, SSCB Macaristan büyükelçisi (1953-1957), KGB başkanı (1967-1982), parti genel sekreteri (1982-1984). 327, 539, 564, 566, 567, 568

ARGUNOV, Pavel (1862-1944); Sosyalist Devrimciler'in liderlerinden, editör, tarihçi. 182

ARMAND, İnessa (1874-1920); Parti kıdemlisi, Merkez Komitesi kadın hakları bölümü yöneticisi. 232, 314

AROSSEV, Aleksander (1890-1938); Parti kıdemlisi, diplomat ve yazar. Kurşuna dizildi, aklandı. 152, 153, 172, 183

BAUMANN, Karl (1892-1937); Merkez Komitesi sekreterlerinden, Moskova Parti sekreteri (1929-1931). Kurşuna dizildi, aklandı. 279, 280, 388

BAYBAKOV, Nikolay (1911-); Bakanlar Konseyi ikinci başkanı ve Planlama Komitesi başkanı (1965- 1985), Merkez Komitesi üyesi (1952-1961, 1966-1989). 79

BAYDUKOV, Georgi (1907-); Tanınmış havacı, hava kuvvetleri generali. 492, 561, 592

BENES, Edvard (1884-1948). 114

BEREJKOV, Valentin (1916-); Molotov'un çevirmeni. 39, 41, 59, 60, 338, 577

BERG, Aksel (1893-1979); Sibernetisyen, Bilimler Akademisi üyesi. 109

BERİA, Lavrenti (1899-1953); Politbüro üyesi (1946-1953), İçişleri Halk Komiseri (1938-1945), Bakanlar Konseyi başkan yardımcısı (1941-1953), İçişleri Bakanı (mart-haziran 1953), kurşuna dizildi. 70, 71, 93, 99, 107, 111, 270-276, 294, 314, 323, 324, 326, 347-356, 358-362, 364-372, 393, 427, 442, 444, 446, 465-468, 471, 483-485, 499, 505, 508, 511, 564

BEVİN, Ernest (1881-1951). 94, 95, 116

BONÇ-BRUYEVİÇ, Vladimir (1873-1955); Parti kıdemlisi, Halk Komiserler Konseyi yönetim şefi (1917-1920). 191

BORMANN, Martin (1900-1945). 61

BRAUN, Werner von (1912-1977). 109

BREJNEV, Leonid (1906-1982); 1955'ten itibaren Politbüro üyesi, SSCB mareşali, parti genel sekreteri (1966-1982). 157, 327, 336, 384, 401, 402,

473, 474, 482, 527, 541, 567, 572, 575, 584, 589, 590

BUBNOV, Andrey (1884-1938); Parti kıdemlisi, Kamu Eğitimi Halk Komiseri (1929- 1937), kurşuna dizildi, aklandı. 180

BUHARİN, Nikolay (1888-1938); Politbüro üyesi (1924-1929), Pravda'da yönetici (1918-1929), Komintern Yürütme Komitesi üyesi (1919-1929), İzvetsia'da yönetici (1934-1937), kurşuna dizildi, aklandı. 159, 168, 189, 190, 200, 207, 210-217, 222-224, 227-229, 232-235, 238, 242, 245, 252, 266, 270, 271, 282, 293, 296, 303, 304, 328-331, 359, 391, 403, 411, 413, 414, 424, 429, 430-436, 438, 439, 443, 446, 451, 454, 457, 473, 514, 563

CASTRO, Fidel (1926-). 566, 588

CERJİNSKİ, Feliks (1877-1926); Çeka başkanı (1917-1926). 184, 197, 200, 209, 211, 230, 242, 280, 281, 296, 366, 423, 457, 566, 576

CLEMENCEAU, Georges (1841-1929). 103

CUGAŞVİLİ, Yakov (1908-1943); Stalin'in ilk eşi Yekaterina Svanidze'den olan oğlu, Almanlar tarafından kurşuna dizildi 68, 257, 258, 315, 462, 483, 484, 487, 556, 562, 563, 565

CUNHAL, Alvaro(1913-). 134

CURZON, George (1859-1925). 103

ÇAKVİYANİ; Gürcistan parti sekreteri. 274

ÇAN Kay-şek (1887-1975). 127, 128

ÇAYKOVSKİ, Piyotr (1840-1893); besteci. 272

ÇEHOV, Anton (1860-1904); Yazar. 149, 186, 560

ÇEKİDZE, Nikolay (1864-1926); Menşevik lider, 1921'de göç etti. 175

ÇERETELİ, İrakli (1881-1959); Menşevik lider, Geçici Hükümet'te bakanlık yaptı (1917), 1921'de göç etti. 163

ÇERNENKO, Konstantin (1911-1985); Politbüro üyesi (1978-1985), parti genel sekreteri (1984-1985). 401, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573

ÇERNİYAKOVSKİ, İvan (1906-1945); General, savaşta öldü. 238

ÇERNOV, Viktor (1873-1952); Sosyalist Devrimciler'in lideri, Geçici Hükümet'te bakan (1917), 1920'de göç etti. 249

CHURCHILL, Winston (1874-1965). 34, 36, 42, 47, 48, 56, 57, 82, 84, 86-95, 97, 98, 103, 108, 121, 132, 133, 449, 472, 474, 485, 505, 530, 588

ÇİÇERİN Georgi (1872-1936); Dışişleri halk komiseri (1918-1930). 18, 19, 124, 192, 202, 203, 238

ÇİRKOV, Boris (1901-1982); Sinema ve tiyatro sanatçısı. 143, 158

ÇTEMENKO, Sergey (1907-1976); General, genel kurmay başkanı (1948-1952), Varşova Paktı kurmay başkanı. 63, 65

ÇUİYKOV, Vassili (1900-1982); SSCB mareşali. 126, 127, 128

ÇUPROV, Aleksander (1874-1926); istatikçi. 159

DEKANOZOV, Vladimir; NKVD Dışişleri Dairesi şefi (1938), Dışişleri Halk Komiseri yardımcısı (1939-1945), SSCB Almanya büyükelçisi (1940), Gürcistan Emniyet bakanı (1953). 1953 Aralık ayında kurşuna dizildi. 41, 45, 50, 57

DENİKİN, Anton (1872-1947); İç savaş sırasında gönüllüler ordusu (beyaz ordu) kumandanı, 1920'de göç etti. 20, 21, 191

DİBENKO, Pavel (1889-1938); 1917'de Baltıklar'da Denizcilik Kurulu başkanı, askeri şef, kurşuna dizildi, aklandı. 205

DİMİTROV, Georgi (1882-1949); Komintern başkanı (1935-1943). 119, 138, 356, 435

DOSTOYEVSKI, Fedor (1821-1881); yazar. 289

DUBÇEK, Aleksander (1921-1992). 403

DULLES, Allen (1893-1969). 84

DULLES, John Foster (1888-1959). 97, 132

EDEN, Anthony (1897-1977). 85, 89, 90, 95, 114, 474

EHRENBURG, İlya (1891-1967); Yazar. 123, 352

EISENHOWER, Dwight (1890-1969). 97

FISCHER, Ruth (1895-1961). 139

FORD, Gerald (1913-). 90

FOTİYEVA, Lidya (1881-1975); Parti kıdemlisi, Lenin'in sekreteri, Halk Komiserleri Konseyi sekreteri (1918-1930). 220, 363, 576

FRUNZE, Mihail (1885-1925); İç savaş sırasında askeri yönetici, Askeriye halk komiseri (1924-1925). 197, 225, 241, 588

GERASİMOV, Yossif (1922-); Yazar. 33, 340

GLİNKA, Mihail (1804-1857); Besteci. 79, 319

GOEBBELS, Josef (1897-1945). 41, 42, 98

GOERING, Herman (1893-1946). 41, 42, 4352

GOLOVANOV, Aleksander (1904-1975); Hava mareşali. 13, 49, 50, 54, 77, 78, 88, 89, 91, 93, 94, 166, 249, 289, 306, 342, 376, 461-469, 472, 473, 477-480, 482-491

GOLUNSKİ, Sergey (1895-1962); Hukukçu ve diplomat. 102

GOMULKA, Vladislav (1905-1982). 138

GORBAÇOV, Mihail (1931-); Politbüro üyesi (1980-1991), parti genel sekreteri (1985-1991), SSCB başkanı (1990-1991). 567, 577, 593, 594

GORKİ, Maksim (1868-1936); Yazar. 22, 136, 174, 210, 214, 223, 230, 240, 431, 576

GOTTWALD, Klement (1896-1953). 130

GRABİN, Vassili (1900-1980); General. 76, 154

GRİGOROVİÇ, Dimitri (1822-1900); Yazar. 149

GROMİKO, Andrey (1909-1989); Politbüro üyesi (1973-1988), SSCB Amerika Birleşik Devletler elçisi, daha sonra İngiltere elçisi (1943-1946, 1952-1953), Dışişleri bakan yardımcısı ve daha sonra bakanı (1946-1985), Sovyet Yüksek başkanı (1985-1988). 83, 102, 123, 359, 566

GROSSMAN, Vassili (1905-1964); Yazar. 419

GUÇKOV, Aleksandr (1862-1936); III. Duma başkanı, Geçici Hükümet'te savaş bakanı (1917), 1920'de göç etti. 172, 177

GUERAŞÇENKO; Dışişleri Bakanlığında iktisat daire başkanı 102

HARRIMAN, William Averell (1891-1986). 83, 97, 103, 104, 116, 351

HESS, Rudolf (1894-1987). 42, 45

HIMMLER, Heinrich (1900-1945). 42

HITLER, Adolf (1889-1945). 20, 28-52, 56, 59-61, 63, 67, 80, 85, 92, 99, 116, 129, 147, 244, 305, 355, 368, 388, 389, 438, 443, 444, 447, 460, 529, 588

HOPKINS, Harry Lloyd (1890-1946). 122

HULL, Cordell (1871-1955). 122

İGNATOV, Nikolay (1901-1966); Merkez Komitesi sekreterlerinden (1952-1953, 1957-1960). 382

İKONNİKOV, Nikolay; Molotov'un gençlik arkadaşı. 157, 158

İNYATİYEV, Şimon (1904-1983); 1920'den itibaren Çeka'da, Devlet Güvenlik Bakanı (1951-1953), Tataristan ve Çaşkiri parti sekreteri (1953-1960). 295

İSTOMİNA, Valentina; Stalin'in evinde kahya. 313

JARUZELSKI, Wojciech (1923-). 566

JDANOV, Andrey (1896-1948); 1939'dan itibaren Politbüro üyesi, Leningrad parti sekreteri (1934-1944), Merkez Komitesi üyelerinden (1934-1948). 53, 56, 74, 75, 145, 226, 243, 275, 319, 321, 336, 347, 355, 356, 509

JEMÇUJİNA, Polina Semyonovna (1897-1970); Molotov'un eşi. 23, 25, 95, 141, 148, 188, 205, 206, 244, 269, 270, 279, 446, 452, 453, 500, 504-510, 513, 555, 557-559

JUKOV, Georgi (1896-1974); SSCB mareşali . 58, 63-68, 73-78, 102, 105, 334, 342, 355, 356, 371, 382, 461, 462, 481, 506

KAFTANOV, Sergey; Yüksek Eğitim Halk Komiseri. 326

KAGANOVİÇ, Lazar (1893-1991); Politbüro üyesi (1930-1957), Merkez Komitesi sekreterlerinden (1928-1939), Taşımacılık Halk Komiseri (1935-1944), Bakanlar Kurulu başkan yardımcısı (1953-1957), 1962'de partiden dışlandı. 26, 33, 67, 138, 142, 158, 214, 257, 272, 274, 279, 280, 285, 286, 294, 342-345, 356, 370, 378, 380, 383, 384, 390, 405, 458, 459, 556, 559, 571, 572, 592

KAGANOVİÇ, Maya (1919-); Lazar Kaganoviç'in kızı. 238

KALİNİN, Mihail (1875-1946); Politbüro üyesi (1926-1946), Merkez Uygulama ve daha sonra Yüksek Sovyet başkanı (1919-1946) 131, 162, 176, 185, 189, 190, 210, 275, 280, 282, 293, 328, 329, 330, 339, 340, 343, 454, 457, 471, 511, 557, 559

KAMENEV, Lev (1883-1936); Politbüro üyesi (1919-1926), Moskova Sovyeti başkanı (1918-1926), 1936'daki ilk büyük davada suçlananlardan, kurşuna dizildi, aklandı. 123, 164, 176-179, 183, 189, 193, 198, 199, 213, 215-217, 222, 224, 227, 230, 233, 235, 237, 242, 244, 247, 260, 262, 266, 328, 381, 424, 429, 432, 437, 438, 446, 460, 512

KAPİTSA, Piyotr (1894-1984); Fizikçi, fizik Nobel ödüllü (1978). 110, 494

KARAMZİN, Nikolay (1766-1826); Tarihçi. 289

KARİTON, Yuri (1904-); Fizikçi, Bilimler Akademisi üyesi. 107

KARMEN, Roman (1906-1978); Sinema yönetmeni. 317

KARPOV, Vladimir (1922-); Yazar. 154, 239

KAUTSKY, Karl (1854-1938); 252, 452

KERENSKİ, Aleksandr (1881-1970); Sırasıyla adalet bakanı, savaş bakanı ve Geçici Hükümet bakanı (1917), 1918'de göç etti. 173, 175, 176, 177, 231, 249

KİBALÇİÇ, Nikolay (1853-1881); Devrimci, terörist, II. Aleksandr'a karşı yapılan eylemler nedeniyle asıldı. 249

KİROV, Sergey (1886-1934); Politbüro üyesi (1930-1934), 1926'dan itibaren Leningrad parti üyesi, 1934'de öldürüldü. 143, 194, 207, 213, 232, 238, 240, 283, 304, 328-336, 347, 380, 381, 460, 512, 588

KİRPONOS, Mihail (1892-1941); General, savaşta öldü. 58, 63

KOLAROV, Vasil (1877-1950). 119

KOLÇAK, Aleksandr (1873-1920). Amiral, iç savaş sırasında "Rusya yüksek vekili", Bolşevikler tarafından kurşuna dizildi. 201, 246, 451

KOLLONTAY, Aleksandra (1872-1952); SSCB Norveç, Meksika ve İsveç büyükelçisi (1923-1945). 168, 204, 205

KONYEV, İvan (1897-1973); SSCB Mareşali. 73

KORNİLOV, Lavr (1870-1918); 1917'de başkumandan, beyaz ordu yöneticilerinden, savaşta öldü. 172

KOROLEV, Sergey (1907-1966); Füze ve uydu yapımcısı. 108, 109, 112, 491

KOSSİGİN, Aleksey (1904-1980); Politbüro üyesi (1948-1952, 1960-1980), Bakanlar Kurulu başkan yardımcısı (1940-1960), Bakanlar Kurulu başkanı (1964-1980). 246

KOZAK; Werner von Braun'un yardımcısı 109

KRASSİN, Leonid (1870-1926); Taşımacılık ve sonra Dış Ticaret Halk komiseri, SSCB İngiltere ve Fransa büyükelçisi. 220

KRESTİNSKİY, Nikolay (1883-1938); Maliye Halk Komiseri (1918-1921), Almanya'da büyükelçi (1921-1930), Dışişleri Halk Komiser yardımcısı, kurşuna dizildi, aklandı. 187, 196, 215, 216, 242, 247, 430, 436, 448, 456

KRJİJANOVSKİ, Gleb (1872-1959); Parti kıdemlisi, Planlama Komitesi başkanı (1921-1930), Bilimler Akademisi başkan yardımcısı (1929-1939). 175, 186

KRUPSKAYA, Nadejda (1869-1939); Lenin'in eşi. 185, 186, 187, 221, 227-233, 245, 246, 253, 510

HRUŞÇOV, Nikita (1894-1971); Politbüro üyesi (1939-1964), parti genel sekreteri (1953-1964), bakanlar kurulu başkanı (1958-1964). 22, 26, 30, 55, 56, 75, 76, 92, 98, 106, 121, 131, 138, 140, 142, 157, 158, 194, 226, 275, 278, 280, 283, 284, 288, 291, 294, 306, 307, 311, 319,

320, 334, 336, 337, 340, 342, 343, 348-351, 353, 355, 358, 360-364, 367, 369-395, 397, 400-403, 415, 420, 421, 439, 445, 455-459, 464-468, 470, 471, 480, 482, 486, 490, 496, 498-501, 503, 505, 506, 509, 511, 518, 526, 530, 532, 534, 535, 537, 555, 560, 564, 567, 569, 574, 577, 578, 584, 591

KULEŞ, Andrey; Parti kıdemlisi. 150, 151

KUN, Béla (1886-1938). 126

KUPERİN; Kremlin tıp servisi şefi 352

KURÇATOV, İgor (1903-1960); Atom fizikçisi. 107, 110, 111

KUYBİŞEV, Valeryan (1888-1935); Politbüro üyesi (1927-1935), 1930'dan itibaren Planlama Komitesi başkanı, Halk Komiserleri Konseyi başkan yardımcısı. 197, 209, 213, 261, 282, 431, 440, 558

KUZNETSOV, Aleksey (1905-1950); 1938'den itibaren Leningrad parti sekreteri, Merkez Komitesi sekreteri (1946-1949), kurşuna dizildi, aklandı. 13, 58, 73, 83, 102, 273, 342, 351, 356, 359, 450, 467, 489, 508, 564

KUZNETSOV, Anatoli (1929-1979); Yazar, 1969'da göç etti. 348

KUZNETSOV, Nikolay G. (1904-1974); Amiral, Denizcilik Halk Komiseri (1939-1946), Denizcilik bakanı (1951-1953), Deniz Kuvvetleri başkumandanı (1953-1956). 48, 49, 62, 69, 89, 238

KUZNETSOV, Vassili (1901-1990); SSCB Çin büyükelçisi (1953-1955), Dışişleri bakan yardımcısı, SSCB Sovyet Yüksek başkan yardımcısı (1977-1986). 303

KVANTALİANİ, Çota (1928-1977); Tarihçi. 23, 41, 42, 43, 70, 72, 154, 212, 427, 449, 461, 463, 467, 469, 471, 472, 475, 482, 483, 487, 530

LARİN, İ. (1882-1932); İktisatçı, devrimci, kızı Buharin'le evlendi. 163

LENİN, Vladimir İlyiç (1870-1924); Bolşevik Partisi'nin kurucusu, Halk Komiserleri Konseyi başkanı (1917-1924). 14, 15, 18-24, 30, 54, 55, 58, 88, 93, 107, 134, 135, 147, 148, 151, 153, 157-162, 164, 165, 168, 171, 174-181, 183-265, 267, 268, 274, 277-283, 285, 289, 290, 293-299, 301, 303, 304, 307-311, 313, 314, 319-322, 326, 327, 329, 330, 333, 345, 347, 353, 363, 368, 376, 380, 381, 387, 389, 390, 392, 393, 395, 397, 400, 401, 409, 410, 415-419, 424, 425, 429, 437, 438, 441, 446, 447, 455, 456, 477-479, 482-484, 492, 501, 502, 514-518, 523-534, 536-538, 541-545, 547, 549, 550, 552, 555, 557, 559, 560, 563, 565, 569, 573-577, 580, 581, 583, 584, 587, 592, 594

LEVİTAN, Yuri (1914-1983); Moskova radyosu spikeri. 71

LİTVİNOV, Maksim (1876-1951); Dışişleri halk komiseri (1930-1939), SSCB Amerika büyükelçisi (1941-1943). 1121, 122, 123, 124, 203, 294

LOZOVSKİ, Solomon (1878-1952); Dışişleri bakan yardımcısı (1939-1946), Sovinformbüro şefi (1941-1948), kurşuna dizildi, aklandı. 206

LUKOMSKİY, Pavel; Kardiyolog, tıp akademisi üyesi. 352

LUNAÇARSKİ, Anatoli (1875-1933); Halk Eğitimi komiseri (1917-1929), SSCB İspanya büyükelçisi (1933). 161, 246, 247

LVOV, Georgi, prens (1861-1925); Geçici Hükümet başkanı (1917), göç etti. 103, 177

MAHNO, Nestor (1888-1934); Anarşist, iç savaş sırasında köylü hareketi başkanı, 1921'de göç etti. 191

MALAŞKİN, Sergey (1888-1988); Yazar, Molotov'un arkadaşı. 129, 578

MALENKOV, Georgi (1902-1988); Politbüro üyesi (1946-1957), Bakanlar Kurulu başkanı (1953-1955), 1961'de partiden ihraç edildi. 26, 67, 68, 70, 73, 99, 138, 142, 158, 259, 275, 283, 284, 292, 320, 343, 345, 348-356, 358, 360-364, 369-371, 383, 384, 386, 390, 393, 465, 466, 468, 486, 489, 499, 505, 556, 571, 572

MALİNOVSKİY, Roman (1876-1918); Merkez Komitesi üyesi (1912-1914), Ohrana ajanı, kurşuna dizildi. 142, 192, 193, 339

MALTSEV; Molotov'un gençlik arkadaşı. 152, 153

MANUİLSKİ, Dimitri (1883-1959); Komintern başkanı (1924-1943), Ukrayna Dışişleri bakanı (1944-1953). 139, 161, 205, 206, 246

MAO Zedung (1893-1976). 125, 126, 127-129, 139, 290, 482, 529, 538

MARSHALL, George (1880-1959). 113, 114

MARTOV, L. (1873-1923); Menşevik lider, 1920'de göç etti. 162, 163

MARX, Karl (1818-1883). 140, 144, 229, 232, 233, 235, 236, 251, 300, 307-310, 314, 345, 349, 390, 416, 418, 480, 517, 521, 522, 525-528, 533, 534, 541, 542, 550, 580

MAYİSKİ, İvan (1884-1975); Diplomat, SSCB Finlandiya (1929-1932) ve İngiltere büyükelçisi (1932-1943), Dışişleri bakan yardımcısı (1943-1946). 102

MEİR, Golda (1898-1978). 507

MENJİNSKİY, Viçeslav (1874-1934); 1919'dan itibaren Çeka'da, Gepeu şefi (1926-1934). 423, 431

MERETSKOV, Kiril (1897-1968). SSCB mareşali. 51, 52, 432, 447, 464

MERKULOV, Vsevolod (1895-1953); 1920'den itibaren Çeka'da, İçişleri komiser yardımcısı (1938-1946), 1953 Aralık ayında kurşuna dizildi. 366

MGELADZE, Akaki; Gürcistan parti birinci sekreteri. 27, 272, 321, 353, 354, 368

MİHALKOV, Sergey (1913-); Şair. 128, 129

MİHAYLOV; Moskova sendikalar kurulu başkanı, Merkez Komitesi sekreterilerinden. 146, 164, 196, 247

MİKOLAJCZİK, Stanislaw (1901-1966). 75, 104

MİKOYAN, Anastas (1895-1978); Politbüro üyesi (1935-1966), Halk komiseri, daha sonra İçişleri ve Dış Ticaret bakanı (1926-1946), Halk Komiserleri Konseyi ve daha sonra Bakanlar Kurulu başkan yardımcısı (1937-1964), SSCB Yüksek Sovyet başkanı (1964-1965). 23, 139, 186, 208, 245, 277, 282, 298, 332, 348, 352, 356, 362, 369, 370, 371, 380, 382, 386, 391, 393, 394,

397, 405, 420, 441, 468, 482, 498, 501, 503, 504, 509, 559, 563, 592

MİLYUKOV, Pavel (1859-1943); Parti gençlik lideri, Geçici Hükümet Dışişleri bakanı (1917), göç etti. 117, 172

MİŞİN, Vassili (1917-); Bilimler Akademisi üyesi. 108

MOSKALENKO, Kiril (1902-1985); SSCB mareşali, Moskova askeri bölgesi kumandanı (1953-1960), Savunma Bakanı yardımcısı 106, 372, 464, 481

MUHAMMED Rıza (1919-1980). 93

NASIR, Cemal Abdul (1918-1970). 135

NEBOGATİKOVA, Anna; Molotov'un annesi 143

NEKRİÇ, Aleksandr (1920-1993); Tarihçi. 35, 59, 60

NİKOLAYEV; Kirov'un katili, 1935'de kurşuna dizildi. 335

NOLİNSKİ, Nikolay; Molotov'un ağabeyi, besteci. 145, 148

NOVİKOV, Aleksander (1900-1976); Hava mareşali. 102, 489, 490

OKTİABRSKİ, Filip (1899-1969); Amiral. 53, 54

OLMİNSKİ, Mihail (1863-1933); Bolşevik Kıdemlileri Derneği başkanı. 176

ORCONİKİDZE, Grigori, diğer adıyla Sergo (1886-1937); Politbüro üyesi (1930-1937), Ağır Sanayi Halk Komiseri (1932-1937), intihar etti. 167, 207, 208, 213, 244, 368, 558, 559, 588

PAASİKİVİ, Ukho (1870-1956). 30, 252

PAULUS, Friedrich (1890-1957). 315

PAVLOV, Dimitri (1897-1941); General, kurşuna dizildi, aklandı. 41, 53, 54, 56, 58, 123, 337, 492, 494

PAVLOV; Molotov'un tercümanı. 32, 111, 288

PEŞKOV, Zinovi (1884-1966); Sverdlov'un kardeşi ve Gorki'nin manevi oğlu, Fransız ordusu generali. 216

PİLNİAK, Boris (1894-1938); Yazar, kurşuna dizildi, aklandı. 225

PİYATAKOV, Georgi (1890-1937); Devlet Bankası müdürü (1917-1919, 1928-1929), İktisat Kurulu başkan yardımcısı (1923-1927), Ağır Sanayi Halk Komiseri yardımcısı (1930-1936), kurşuna dizildi, aklandı. 159

PLEHANOV, Georgi (1856-1918); İlk Rus Marksisti. 151, 231, 235

PODTSEROB; Dışişleri Bakanlığı servis şefi 102

POLETAYEV, Nikolay (1872-1930); Kıdemli Bolşevik. 161

PONOMARENKO, Panteleymon (1902- 1984); Belarusya parti sekreteri (1938-1948), Merkez Komitesi sekreterlerinden (1948-1953), Kazakistan parti sekreteri (1954). 352

POSKREBIYŞEV; Stalin'in sekreteri. 278, 313, 318, 337, 338, 350, 371, 509, 510

POSPELOV, Piyotr (1898-1979), Pravda'nın müdürü (1940-1949, 1952-1953), Merkez Komitesi sekreteri (1953-1960), Marx-Engels-Lenin Enstitüsü müdürü. 374, 375, 379, 517, 538

PREOBRAJENSKİY, Yevgeni (1886-1937); Merkez Komitesi sekreteri (1920-1921), daha sonra iktisadi kuruluşlarda çalıştı, kurşuna dizildi, aklandı. 187, 206, 247, 265, 501, 502

PURİÇKEVİÇ, Vladimir (1870-1920); Melek Mikail ve Rus Halkı Birliği başkanı. 172

PUŞKİN, Aleksander (1799-1837); Şair. 249, 260

PYATNİTSKİ (korosu); Kurucusu Mitrofan Piatnitski'nin adını taşıyan Rus halk korosu. 331

RADEK, Karl (1885-1939); Komintern sekreteri (1920-1924), gazeteci, kurşuna dizildi, aklandı. 208, 473

RAKOSİ, Matias (1892-1971). 138

RAKOVSKİY, Kristian (1873-1941); SSCB Fransa ve İngiltere büyükelçisi (1923-1927), Sağlık Komiserliğinde memurluk yaptı (1934-1937), kurşuna dizildi, aklandı. 430

REAGAN, Ronald (1911-). 97, 104

REPİN, İlya (1844-1930); Ressam. 94

RIBBENTROP, Joachim von (1893-1946). 28-33, 35-43, 103, 188, 277, 355, 558, 563

RİBİN Aleksey; Stalin'in Güvenlik Servisi üyesi 78

RİJKOV, İ.; General. 100

RİKOV, Aleksey (1881-1938); Politbüro üyesi (1922-1930), Halk Komiserleri Konseyi başkanı (1924-1930), Posta halk komiseri (1931-1936), kurşuna dizildi, aklandı. 132, 159, 168, 173, 190, 193, 196, 208, 209, 210, 218, 221, 246, 255, 257, 261, 334, 339, 340, 344

RODZİANKO, Mihail (1859-1924); III. ve IV. Duma başkanı, göç etti. 172

ROKOSSOVSKİY, Konstantin (1896-1968); SSCB ve Polonya mareşali. 74, 75, 78, 105, 106, 138, 323, 342, 432, 447, 448, 464, 470

ROOSEVELT, Franklin Delano (1882-1945). 42, 47, 84, 87-93, 95, 96, 103, 104, 122, 123, 474

ROSENBERG (Julius ve Ethel); SSCB lehine casusluk yaptıkları gerekçesiyle 1953'de ABD'de idam edildiler. 110

ROSENGOLTZ, Arkadi (1889-1938); Dış Ticaret halk komiseri (1930-1937), kurşuna dizildi, aklandı. 430, 436

RUDENKO, Roman (1907-1981); Nuremberg davası savcısı (1945-1946), SSCB genel savcısı (1953-1961). 104, 380, 381

RUDZUTAK, Yan (1887-1938); Politbüro üyesi (1926-1932), Taşımacılık Halk komiseri (1924-1930), Halk Komiserleri Konseyi başkan yardımcısı (1926-1937), kurşuna dizildi, aklandı. 199, 208, 209, 440-444, 454

RUMİYANTSEV, Aleksey (1905-); İktisatçı, Akademi üyesi, Merkez Komitesi bilim departmanı şefi (1952-1955), Komünist'in ve daha sonra Pravda'nın baş redaktörü (1955-1965). 315

SAHAROV, Andrey (1921-1989); Fizikçi, Nobel Barış ödülü sahibi (1975). 107, 136, 450

SATYUKOV; Pravda'nın müdürü. 375

SCHOPENHAUER, Arthur (1788-1860). 144

SCHULENBURG, Werner von (1875-1944). 31, 44, 57, 63, 65, 66, 67

SEDAT, Enver (1918-1981). 135, 529, 530

SEMİÇASTNİ, Vladimir (1924-); Ukrayna ve daha sonra SSCB Komünist Gençlik sekreteri, KGB başkanı (1961-1967). 324

SERDİYUK, Aleksander; Merkez Komitesi üyesi. 323

SEREBRİYAKOV, Leonid (1890-1937); Merkez Komitesi sekreteri (1920-1921), Taşımacılık Halk komiserliği başkan yardımcısı (1922-1924), iktisadi kurumlara tayin edildi, kurşuna dizildi, aklandı. 187

SEREBROV; Parti kıdemlisi. 154

SERGEYEV, Fedor; Artyom'un oğlu, Stalin'in manevi oğlu. 317, 318, 319, 574, 575, 592

SEROV, İvan (1905-1990); Devlet Güvenliği memuru, KGB başkanı (1954-1958), GPU şefi. 382

SEVASTİYANOV, Vitali (1935-); Kozmonot. 221

SİMONOV, Konstantin (1915-1979); Yazar. 338

SİNİYAVSKİ, Andrey (1925-); Yazar, 1973'de göç etti. 347

SKRİABİN, Aleksander (1872-1915); Besteci. 134

SKRİABİN, Prohor, Mihail, Viktor, Vladimir, Sergey; Molotov'un büyükbabası, babası ve erkek kardeşleri 25, 143, 145, 147, 148, 171, 592

SKVORTSOV-STEPANOV, İvan (1870-1928); İlk Mali işler halk komiseri (1917-1919), İşçi Birliği başkan yardımcısı, İzvestia'nın müdürü (1925-1927), Lenin Enstitüsü müdürü (1926-1928). 211, 330

SOKOLNİKOV, Grigori (1888-1938); Mali İşler Halk komiseri (1922-1926), SSCB İngiltere büyükelçisi (1929-1933), Dışişleri halk komiseri yardımcısı (1935-1936), kurşuna dizildi, aklandı. 181, 184

SOLJENİTSİN, Aleksandr (1918-); Yazar, edebiyat Nobel ödülü sahibi (1970). 431, 450

SOLUHİN, Vladimir (1924-); Yazar. 252

STADNİYUK, İvan (1920-); Yazar. 51, 52, 104, 592

STALİN, Jozef (1879-1953); 1919'dan itibaren Politbüro üyesi, parti genel sekreteri (1922-1953), Bakanlar Kurulu başkanı (1941-1953), başkomutan. 15, 17-23, 27, 29, 32-38, 40, 42, 45- 52-79, 81-96, 98-100, 102-112, 115-120, 122-125, 127-135, 138-141, 145, 148, 158, 164, 165, 166, 170, 171, 172, 174, 176-180, 183-185, 187-189, 196-200, 203, 206-219, 222, 223, 226-230, 233, 235, 237-239, 242-245, 247-249, 253, 254, 256-266, 268-292, 294-299, 301-306, 308-327, 330-341, 343-359, 361, 363, 365-369, 371, 373-398, 402, 403, 405, 406, 408, 409, 413-416, 419, 421, 422, 424-432, 436-438, 442, 444-449, 454-460, 462-473, 476-486, 488-492, 496, 498-513, 515, 516, 519-522, 526, 527, 529, 532, 536, 546, 547, 551, 554, 558-565, 568, 569, 573-577, 580, 582, 583, 584, 588, 589, 592

STEÇKİN, Boris (1891-1969); Fizikçi, Bilimler Akademisi üyesi. 488, 491, 493

STEKLOV, Yuri (1873-1941); İzvetsia'nın yazıişleri müdürü (1917-1925), tarihçi, kurşuna dizildi, aklandı. 176

STOLİPİN, Piyotr (1862-1911); Bakanlar Kurulu başkanı (1906-1911), bir terörist tarafından öldürüldü. 160

STRUVE, Piyotr (1870-1944); İktisatçı, felsefeci, 1920'de göç etti. 159

SUHANOV, Nikolay (1882-1940); Sosyalist Devrimciler'den. 176

SURİTZ, Yakov; Diplomat, SSCB Türkiye, Almanya, Fransa büyükelçisi. 123

SURKOV, Aleksey (1899-1983); Şair 106

SUSLOV, Mihail (1902-1982); Politbüro üyesi (1952-1982), ideoloji servisi şefi. 380, 382, 445, 482, 567

SUVOROV, Aleksander (1730-1800); General, başkomutan. 105, 273, 313

SVANİDZE, Aleksey; Stalin'in kayınbiraderi, kurşuna dizildi, aklandı. 271

SVERDLOV, Yakov (1885-1919); Ekim Devrimi ertesinde Merkezi Uygulama başkanı. 153, 166, 174, 180, 184, 196, 201, 237, 239, 240, 259

SVETLOVSKİ; İstatikçi. 179

ŞAPOŞNİKOV, Boris (1882-1945); SSCB mareşali. 78, 105, 470

ŞEBOLDAYEV, Boris (1895-1937); 1930'dan itibaren partinin Merkez Komitesi üyesi, kurşuna dizildi, aklandı. 332

ŞEPİLOV, Dimitri (1905-1994); Pravda'nın müdürü (1952-1956), Dışişleri Bakanı (1956-1957). 383, 486

ŞLİYAPNİKOV, Aleksandr (1885-1937); Parti kıdemlisi, Merkez Komitesi üyesi (1915-1922), "İşçi Muhalefeti" üyesi, kurşuna dizildi, aklandı. 167, 168, 174, 175, 204, 205

ŞOSTAKOVİÇ, Dimitri (1906-1975); Besteci. 321

ŞVERNİK, Nikolay (1888-1970); Parti kıdemlisi, SSCB sendikalar başkanı (1930-1944, 1953-1956), Parti Kontrol Komisyonu başkanı (1956-1966). 325, 380, 384, 584

TANEYEV, Sergey (1856-1915); Besteci. 300

TAREYEV; Stalin'in doktoru. 352

TEVOSYAN (1902-1958); Halk komiseri, daha sonra sanayi bakanı. 319, 376, 378, 468, 469, 470, 574, 592

THALMANN, Ernst (1886-1944). 315

THOREZ, Maurice (1900-1964). 140

TİMOÇENKO, Semyon (1895-1970); SSCB mareşali, Savunma halk komiseri (1940-1941). 48, 54, 55, 56, 58

TITO, Josip Broz (1892-1980). 136, 142, 193, 348

TOMSKİY, Mihail (1880-1936); Politbüro üyesi (1922-1930), intihar etti. 214, 217, 241, 242, 282, 328, 329, 381, 414, 424, 429, 443, 454

TROTSKİ, Leon (1879-1940); Politbüro üyesi (1919-1926), Savaş halk komiseri (1918-1925), 1929'da SSCB'den sınırdışı edildi, 1940'da öldürüldü. 123, 135, 161-163, 180-183, 189, 197-199, 205, 209, 216-241, 242, 245-247, 252, 260-263, 265-268, 321, 322, 325, 326, 341, 390, 414, 424-460, 512, 514, 517, 519-521, 529, 584

TRUMAN, Harry. 85, 96, 97, 103, 104, 109, 138

TSEDENBAL, loumjaghin (1916-1991). 141

TSİURUPA, Aleksandr (1870-1928); Parti kıdemlisi, Halk Komiserleri Konseyi başkan yardımcısı (1921-1923), Planlama Komitesi başkanı, Ticaret halk komiseri. 175, 186, 209, 210

TUHAÇEVSKİ, Mihail (1893-1937); SSCB mareşali, kurşuna dizildi, aklandı. 54, 76, 216, 280, 333, 334, 419, 443, 444, 447-49, 455-458, 463, 464, 469, 470, 473, 584

TUPOLEV, Andrey (1888-1972); Uçak mühendisi. 449, 488, 491-496

TURKİN, Vladimir; şair. 97

TVARDOVSKİY, Aleksandr (1910-1971); Şair. 97

UHANOV, Konstantin (1891-1937); Donatım Halk Komiseri, kurşuna dizildi, aklandı 429

ULBRICHT, Walter (1893-1973). 359

UMANSKİ; SSCB Birleşik Devletler elçisi. 123

VANDERVELDE, Emil (1866-1938) 218

VAN MINH (1904-1974). 125

VANNİKOV, Boris (1897-1962); Halk komiseri, daha sonra savaş endüstrisi bakanı oldu. 79

VASİLEVSKİ, Aleksander (1895-1977); SSCB mareşali. 115, 272

VASNETSOV, Viktor (1848-1926); Ressam. 287

VATUTİN, Nikolay (1901-1944); General, savaşta öldü. 65

VİŞİNSKİ, Andrey (1883-1954); SSCB başsavcısı (1933-1939), Dışişleri bakanı. 102, 510

VLASOV, Andrey (1900-1946); Almanlar tarafından ele geçirilen general, naziler kontrolünde bir "Rusya'ya özgürlük ordusu" kurdu, 1946'da SSCB tarafından idam edildi. 20, 447

VLASSİK; General, Stalin'in kişisel korumalarının şefi. 71, 102

VODOPİANOV, Mihail (1899-1980); Hava generali. 70

VORONOV, Nikolay (1899-1968); Topçu mareşali. 73, 115, 306, 575

VOROŞİLOV, Kliment (1881-1969); SSCB mareşali, Politbüro üyesi (1926-1960), önce Savaş, sonra Savunma halk komiseri oldu (1925-1940), Yüksek Sovyet Konseyi başkanı (1953-1960). 29, 73, 121, 131, 145, 199, 234, 243, 269, 275, 285, 293, 306, 320, 328, 335, 339, 340-343, 355, 356, 357, 369, 370, 378, 380, 383, 448, 458, 559

VOZNESSENSKİ, Nikolay (1903-1950); Politbüro üyesi (1947 1949), Planlama Komitesi başkanı (1938-1949), kurşuna dizildi, aklandı. 563, 564

VRANGEL, Piyotr (1878-1928); İç savaş sırasında gönüllüler ordusu başkumandanı, 1920'de göç etti. 187

VUÇETİÇ, Yevgeni (1918-1974); Heykeltraş. 507

YAGODA, Genriş (1891-1938); 1918'den itibaren Çeka'da, İçişleri Halk Komiseri (1934-1936), kurşuna dizildi. 423, 430, 431, 436, 469

YAKİR, Piyotr (1923-1982); Yona Yakir'in oğlu, tarihçi, muhalif. 419, 430, 443, 450, 458

YAKİR, Yona (1896-1937); Üst rütbeli asker, kurşuna dizildi, aklandı. 339

YAKOVLEV, Aleksandr (1906-1989); General, uçak yapımcısı. 13, 34, 277, 278, 428

YEGOROV, Aleksander (1883-1939); SSCB mareşali, kurmay başkanı ve daha sonra genelkurmay başkanı, kurşuna dizldi, aklandı. 72, 269

YEJOV, Nikolay (1895-1940); Merkez Komitesi sekreteri (1935-1939), İçişleri halk komiseri (1936-1938), kurşuna dizildi. 163, 366, 428, 429, 430, 431, 461, 468, 469

YENUKİDZE, Avel (1877-1937); Prezidyum merkez uygulama sekreteri (1918-1935), kurşuna dizildi, aklandı. 271, 340, 451

YEREMENKO, Andrey (1892-1970); SSCB mareşali. 75, 342

YEVTUŞENKO, Yevgeni (1933-); Şair. 424

YOFFE, Abram (1880-1960); Fizikçi, Bilimler Akademisi üyesi. 110

YORDANSKİ, Nikolay (1876-1928); Editör, diplomat, SSCB İtayla büyükelçisi. 172, 175

YUDİN; SSCB Çin büyükelçisi. 378

ZELDOVİÇ, Yakov (1914-1947); Fizikçi, Bilimler Akademisi üyesi 107

ZİNOVYEV, Grigori (1883-1936); Politbüro üyesi (1921-1926), Komintern başkanı (1919-1926), kurşuna dizildi, aklandı. 123, 168, 183-185, 189, 190, 198, 199, 207-213, 215-217, 222, 224, 225, 227-233, 235, 237, 238, 242, 244, 245, 247, 262, 263, 322, 328-331, 391, 424, 429, 432, 436-438, 443, 446, 460, 473, 512

ZOÇENKO, Mihail (1894-1958); Yazar. 318